

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Beskrivelse over
Agerdyrkningens Tilstand i Danmark

G. Begtrup

Beskrivelse over
Agerdyrkningens Tilstand
i Danmark

NØRRE-
JYLLAND

II

ROSENKILDE OG BAGGER
KØBENHAVN 1978

Beskrivelse over
Agerdyrkningens Tilstand i Danmark
er genoptrykt i fotolitografi
af Strauss & Cramer, Leutershausen,
og indbundet af Karl Schaumann, Darmstadt,
Vesttyskland

Printed in Germany

Beskrivelse
over
Agerdyrkningens Tilstand
i
D a n m a r k.

Af
G r. B e g t r u p,
Professor i Landøkonomien.

S i e t t e B i n d.

N o r r e J y l l a n d.

A n d e n D e e l.

Kjøbenhavn, 1810.
Trykt paa A. & E. Goldbines Forlag,
hos E. M. Cohen.

B e s k r i v e l s e
o v e r
Agerdyrkingens Tilstand
i
N o r r e - S j l l a n d.

A f
O r . B e g t r u p ,
Professor i Landøkonomien.

A n d e t B i n d .

Kjøbenhavn, 1810.
Trykt paa H. & C. Goldbings Forlag,
hos G. M. Cehen.

F o r e r i n d r i n g.

*) Jylland geognostisk og mineralogisk betragtet.

Norrevjylland kan inddeles efter sin Naturbestaffenhed i fire Dele. Den ene indbefatter det frugtbare Geestland fornemmelig langs med den østlige Side af landet. Den anden indbefatter den brede Hede-strækning som gaar midt igjennem landet fra Syd til Nord, og er en Fortsættelse af den holsteenske og lyneborger Hede, den begynder i en liden Afstand fra Thyringervald og Hargen. Det er den højeste Deel af landet, hvorfra de fleste Aar have deres Udspring. Gjennem den gaar en Slags Bjergryg, som kaldes Ryggen af landet, som i de ældre Tider har været begroet med Ege og Birk, endnu sees Purrer af samme, og en Mængde lav Enebær. Den tredje er det lave Mærkland langs med Vestkysten gjennem Ribe og ind i Ringkjøbings Amt, en Fortsættelse af den holsteenske, bremer- og ostfrisiske Marss. Den fjerde er Elyvesands linien langs Vestkysten fra Vest til Nordvest, og i sin Bredde varierer fra $\frac{1}{2}$ til 2 a 3 Mile, ligesom

*) Forf. har benyttet deri Doctor og Professor Stephens Reise i Holsten efter Saltkilder, en Rapport indgivet til det Kgl. Rentekammer.

ligesom den i de ældre Tider har faaet overhaand, og har ødelagt hele Kirkesogne, tilstødende Skove, opfyldt Søer, indtil den er bleven standset ved Menneske-tid.

Den frugtbare Østfyflland og Hede-strækningen har vel vidtløftige jevne Stetter, men er dog rlig paa Banker af rundagtig Form og flakke Sider, og her findes temmelig hyppig Søer. Efter Professor Stephens er Hede-strækningen forhen værende blottet Havbund, som den under leret og Mergelen skjulte, gennem hele Holsteen gaaende, og ikke fuldkommen ned-sunkne Gledsand tydelig beviser, thi Glyvesandet viser sig der, hvor Vegetationen ophører, og den lange Glyvesand-strækning (Dünerne) kan ei ansees uden for en Fortsættelse deraf. I Sandhed er alt kultiveret land i det nordlige Thyflland og Donnemark at ansee som Der i denne Hede omflødt af Sand istedet for Vand. Dog er herfra at undtage det frugtbare østlige Geestland, i Holsteen og Jylland, ligesom det Analoge i det sydlige Sjælland, Fyen og det højest af de smaa Der s. Er. Laasinge, som udgjorde ved den almindelige Vandbe-dækning fremragende Der. Vandet sank efterhaanden, Havgrunden blev tilbage som bar Hede. Stik eller Dynd danne de i de lavere Egne Mærken. De gamle Der bleve midt i det faste land tilbage med alle deres ejendommelige Karakter.

Jylland bestaaer ligesom hele Danmark og Her-tugdømmene af opstøillet Jord. Dets øverste Strata

ere Muld, Leer, Mergel og Sand i forskjellige Lag. Disse opskyllede og precipiterede Jordlag hvile paa Kalkflotse, som paa flere Steder baade inde i landet, som og ved Stranden vise sig som mægtige ubedækte Flotse. Kalkfløtsen maae efter de Jagttagelser man haver i det nordlige Indsland, og som Mineralogerne antage som en geognostisk Regel, hvile paa Sandsteen af løs Textur (egentlig talte den anden eller yngre Sandsteenformation); i denne Sandsteen findes sædvanligen Brunkul, et Residuum af en seener undergaaet Vegetation, ligesom Steenkul i de ældre Størberge. Det er Aarsagen, hvorfor man efter geognostiske Grunde finder det sandsynligt, at der i denne Provinds baade gives Sandsteen, som ogsaa Brunkul, og at man har søgt med Jordbore efter samme ved Marhuus, nemlig ved Riisflov, og paa Guerland, hvor man troede at have Grund til at søge disse Formationer.

Hedeegnen bestaaer af løs Sand, begroet med Lyng og Moes, hvor paa flere Steder hyppig findes Allsteen, som er forhærdet Sand forarsaget ved en lang Bedækning, og som ofte findes svængret med Oser, oxyderede Jærndele og Vitriol, og derfor er sædvanlig sort eller brunn. Endvidere er i Hedeegnen de fleste og bedste Løvemoser, af stor Strækning, Mægtighed og Omfang, de ligge snart paa Sand, eller Leer og Mergellag. En Løvemose er efter Professor Stephens eine in Zerstörung begriffene Vegetation, og findes ofte tildækket af Vand.

Saltkilder have deres Udspring af Gipsbjerge, da man nu veed at der tilforn gaves ved Eobding *), og nu forefindes i Bendslyssel, i Nærheden af Sæbye, Saltkilder, maa det forudsætte, at der gives Gipsstrata indsprængte med Salt formodentlig nyreformig.

Geognosterne antage, at Lyneborg, Holsteen og Jylland udgjøre en Fortsættelse af det nordlige Lydslands Fjeldbjerge. Nu udspringe de Lyneborger og Odesloer Saltkilder umiddelbar fra Gips, omendstjont de ere i stor Afstand fra de saakaldte Urgebirge, det samme maa antages for Jylland. Afstanden bør ikke afstrække, thi Kalkfløiser og Gips skjule sig ofte under det opsvømmede Land 30 til 50 og fl. Mile, og træde paa ny frem. Den nordlige Kalkformation begynder i Nærheden af Brunsvig og Wolfenbüttel, og strækker sig over Lyneborg, Segeberg og ind i Jylland. De brunsoiger Saliner forudsætte Nærværelsen af Gips i den Egn; ved Lyneborg udspringer den umiddelbar af Gips; ved Segeberg vilse sig Saltkilderne i en Afstand af en Miil fra det for Dagen liggende Gipsbjerg ved Tralau ved Travens Bred. Det samme maa være Tilfældet i Jylland, men Gipsen er enten skjult, eller hvad snarere er muligt, man kjender Landet for lidet, mineralogisk betragtet, og ei videre end den øverste Overflade. Disse paa flere Steder forekommende fattige Saltkilder deels i Bakker og deels i Moser, maa forudsætte Saltaarer i Gipsen, og maaſkee stærkere

Kil-

*) Danske Atlas 1ste Deel, S. 462.

Kilder, som ved tilflydende Kilde- og Mosevand søvtes, og det synes ei umuligt at en slig stærkere Kilde kunde ved Boring udfindes.

De danske Kalkfløtse ere mere Kride end Kalkfløtser, manne at føle paa, spalte eller farve af, have ofte et gulbrunt Udseende af Jern, og et jordagtig smulvrende Brud. lignende Kalkfløtse, som nærmer sig Kriddeformationen, befinder sig ved Lauenburg, og har aldeles Udseende med de danske Kalkfløtse, og ligger der umiddelbar paa Gips. Kan det ikke være ligeledes Tilfældet i Hertugdømmene og i Jylland? Af de øverste Lag i en Kalk- eller Kriddefløtse, som ere udsatte for Luftens og Vandets Paavirkning kan man ei slutte, de forvitre og blive en Slags Kalk- eller Mergeljord.

Kriddeformationen i Dannemærk gaar bestandig fra Øst til Vesten og bedækker uden Tvivl Gipslaget, og disse nederste Formationer læne sig op til Tydsklands Urgebirge. Gipsen har alle Farver ligesom Mergel, graa, gul, hvid, sort, i sin Textur er den snart jevn, bløddig eller finhornet, at føle paa mager og mat.

Tilbiffø kan man antage, at ingen Saltkilde som vist sig i Mosejord, eller udsprungen fra opsoommet Vjærg, er fri for fremmet Vand. Den ægte Kilde maa opsoeges i Jæstherget selv, og de stærkere Kilder, som man antreffer i Omegnen, ere blot ved tilfældige Omstændigheder senere fremkomne, og forgaae igjen ligesaa hastig, som de ere fremkomne. Jo stærkere disse
Kilder

Kilder ere paa Salt, desto mere kan man være overbevist om at de ikke vil blive vedholdende. Derfor bør man ikke blive staaende ved de svagere Kilder som fremvise sig, men eftersøge den ægte Kilde i sit Udspring, ligesom Salineinspecteur Vorlach gjorde med Saltkilden ved Derrenberg i Thyringer Kreds, som lod Sandstreenlaget giennembores til 113 Fathners (Favnæs) Dybde, og da var Kilden 81 Lødig og leverer nu aarlig 250,000 Centner Salt. Muligen kunde man ved slig Undersøgelse finde en Saltstok, som gives saa hyppig i det sydlige Tydskland, som dog ei er hos os at formode, da ingen vides at være i den nordlige Halvdeel. Imidlertid maa det vedblivende Fremløbet af en Saltkilde forudsætte en ægte Kilde, som fortyndes af tilflydende Vand, og denne ægte Kilde mættes af en Saltstok eller indsprenget Salt i Gips, men den kan være flere Mile fra det Sted Saltkilden spores eller viser sit Udlob.

Jylland indeholder meget Mosejern eller Myrejern, som i ældre Tider, da der gaves mere Brændsel, blev benyttet. Hvor Svovl og Jern gives i betydelig Mængde, blive de oxyderet, de fremvirke en Gjæring, en Overgang fra organisk i kymisk Liv eller Proces. Det forvandler Jern til Myrejern, og Svovl til Svovlsyre. Denne Syre angriber deels leret, og danner af den Alun, deels Jernet, og dermed Vitriol. Disse to Producter ere særdeles hyppige i Hertugdømmene og i Jylland, ligeledes noget paa Dørne, og vise sig
for:

fornemmelig i mosede Jorcer, som omgives af Vaffer og kunde maaſtee betale ſig at fremvirke.

Foruden denne Drydationsproces foregaaer i de dybe Moſer en Deſorptionſproces. Den deſorberede Svovl forener ſig med det deſorberede Vand til Svovlvandſtofgas, og giennemtrænger Moſerne, hvoraf hine brendende Gasarter, ſom udvikle ſig i Moſerne, heraf de mange Svovlfilder, ſom viſe ſig ſtærkere og ſvagere, vedblivende og periodiſk, og ſom i forrige Tider vare berømte, og endnu ſøges af Syge, fordi Vandet er mineraliſk. Denne Gasudvikling bidrager til at Dynnet i Moſerne hæver ſig, og danner et Hængedynd, ſom ſiden ſætter ſig mere, eller voxer for oven og for neden.

Landet er, ſom alt opſømmet Land, ikke fra den mineralogiſke Side meget mærke'igt, imidlertid indeholder det dog adſkillige Jord, Leer, Kieſel, Farvearter og Middelfalte, ſom ei ere uvigtige. Det ſom vides om dette Lands mineralogiſke Producter er ſølgende:

- a) Moſejern.
- b) Alunjord og Vitriol.
- c) Uægte Porcelain, Jord ſ. Er. i Bierre Herred.
- d) Balkejord, ſ. Er. i Skeibye Sogn ved Aarhus.
- e) Tegſteensleer, Dibeleer og Sukkerjord.
- f) Kalk, Kride og Mergel, formodentlig og Gips.
- g) Kieſel til techniſk Brug, ſ. Er. Neelſand til Glasur og Stroſand til Glaspuſterne.

h) Vo.

- h) Bolus, Oker, Tripels, Umbra m. fl. Farvejorder.
- i) Saltkilder f. Ex. ved Sæbye i Vendsyssel.
- k) Saltseer f. Ex. ved Hammelmosegaard og den store Wildmose i Vendsyssel.
- l) Concentreret 9 a 12 ledig Saltsoole, f. Ex. paa en Sandrevle paa Læssøe, see Side 575.
- m) Løv, og Maretørv d. e. Brunkul f. Ex. ved Skagen og i Thy.
- n) Stenful og Sandsteen formodes.

Til nærmere Oplysning om denne Gjenstand Sandsteen og Steenful tilføjes et Udtog af Hr. Steenstrups Indberetning til Rentekammeret:

For nogle Aar siden fandt forhen værende Kjøbmand Hr. Lars Jørgensen i Nærheden af Aarhuus en Art Sandsteen, der forekom denne opmærksomme og dristige Mand mærkbarlig, da den har et eget Udseende, og findes kun paa et enkelt Sted der i Egnen. Han sendte derfor en Prøve deraf til det Kongelige Rentekammer, og gjorde ogsaa Hr. Overbjergamts-Assessor Cæmark opmærksom paa denne Sten, da han for nogle Aar siden var i Aarhuus. Ved min Ankomst til Aarhuus henvendte jeg mig til bemeldte Hr. Jørgensen, og formaaede ham til at vise mig det Sted, hvor denne Steenart findes. Eaasnaart jeg saae de ved Strandkanten liggende store Stykker deraf, indsaar jeg vel, at der maatte gives et ordentlig Lag deraf; men tillige, at det ikke var nogen Sandsteen af de Arter, der forekomme med Steenful. Det er nemlig ikke andet, end et med Kalk sammenflettet eller sammensintret Conglomerat af Sand og smaa og større afrundede Stene, hvoriblandt ikke saa ere Flintesten. Da nu Flintestenen hører til en langt nyere Formation, end Steenfullene, saa maa dette

Con.

Conglomerat, der i beholder Rudera af denne Formation, være af endnu yderligere Oprindelse.

Stedet hvor de findes er paa Strandkanten ved Marselisborg Skov, ved Foden af en omtrent 200 Fod høj og bradt Klint, der i Milt sønden for Aarhus rejser sig lige fra Strandbredden. Omtrent 500 Strid vesten for Klinten ligger Marselisborgs Skovfogedhuus, Marken imellem dette og Klinten, kaldes Horhaugen. Lejet maatte enten ligge i Bassen selv, eller dybere end Strandbredden, og i sidste Tilfælde maatte de store Conglomerat Stykker være ved Drivelis opdrevne paa Bredden.

Dag fandt jeg snart Formodning om, at Lejet maatte ligge højere og i Bassen selv, da jeg fandt nogle store Stykker Conglomerat liggende saa højt oppe paa Klinten at de ikke kunde være opdrevne af Søen, men maatte være komne fra et højere Punct i Klinten. For at faae mere Visshed herom, lod jeg med Grundejerens Hr. Kammerherre og Stiftamtmand, Baron v. Guldencrones Tilladelse kaste en Rende eller Grøvt langs ned af Klinten, igjennem den nedglebne Leer og Damjord, indtil jeg naaede det Jordlag, der danner Bassen. Nogle og 20 Fod under Damjorden traf jeg Lejet, men da det der ifkun var 4 til 5 Tommer mægtigt, fortsatte jeg Grøften ned ad hele Klinten, for at undersøge om der dybere skulde findes flere Lejer af denne Steenart, eftersom de løse Stykker, som ligge ved Foden af Klinten, ere for størstedelen af langt større Tykkelse, men jeg fandt at Bassen i sin hele Dybde under Conglomerat Lejet bestaaer allene af mægtig Sandlag og 2 tynde Mergellag af nogle saa Tommers Tykkelse. Derpaa lod jeg Conglomerat Lejet blotte paa forskellige Steder i dets Strøg, og fandt nu at dets Tykkelse eller Mægtighed er meget forskjellig, da det paa nogle Steder er kun nogle Tommer og paa andre Steder 4 til 5 Fod tykt. Conglomerat Lejet har ligesom de andre Lag, hvoraf Bassen bestaaer, kun en liden Inclination, de falde alle under

der en Vinkel af 5 til 6 Grader mod Endvest. Deres Føres kommende viser tydeligen deres Oprindelse. Under Dams jorden ligger en sandig Leer, og derunder igjen en Green temmelig kaltholdig Mergel, i et Løg af 2 til 3 Alens Tykkelse. Umiddelbar herunder ligger Conglomerat-Lejer, hvis øvre Flade er fastet, da den under taber sig i det mægtige Sandlag, hvorpaa det hviler. Det er ejensynligt, at Dagvandet, i det det har gjennevrænget Mergel-laget, har optaget en Mængde Kalk, som det ved at sige sig gennem det derunder liggende Sand, har ladet tilbage, og saaledes kittet det nærmest liggende Sand og smaa Steene sammen, og herved dannet dette Conglomerat. Derfor er dens Overflade fastet, og derfor finder man der det samme Slags smaa Steene, Sand og Gruus, som i det løse Sandlag, hvorpaa det hviler. Bakkens ujævne Overflade har forårsaget, at Dagvandet paa nogle Steder mere end paa andre har vrænget sig gennem Mergel-laget, og derved har dette fundet opløse mere Kalk, og igjen sammenkittet mere Sand paa et Sted end paa et andet. Heraf opstammer Forskjellen imellem Conglomerat-Lejets Mægtighed paa de forskellige Steder. Paa dette Sted fandtes saaledes intet Spor af Steentuls Formation, eller af nogen anden Klets Formation, men hele Bassen bestaaer af opsvømmet Land.

Omtrent 1½ Gjerdingvej Norden for Warhuus ved Roden af en Jordflint, som fra Riis Skov gaaer ned til Strandbredden, findes adskillige Vælt i Kjerrevejen til Wegaaefjeld. Den blaa-graae Sand, som ved disse Vælt viser sig, syntes mig at ligne den Evannemesand, som saa ofte forekommer med Steentul og tildeels ogsaa med Brun-tul. Ved nøjere at betragte den, fandt jeg imellem denne og hiin den stærke Lighed. Det Udseende og de Egenskaber, som karakterisere dette Slags Sand, ere følgende: dens Farve er graa, men gaaer gjerne over enten til det sorte eller til det brune, og den indeholder en stor Mængde Glimmer.

mer. Naar den er vaad, ligner den en seel Leer, men er den tør, har den ganske Udseende af en klivrig ligg ude Caar, og har ikke mindste Lighed med Leer. Naar den er udblødt i Vand, er den saa klivrig at seie paa som grøn Sæbe, og kan næsten slippe med Vandet. Man har derfor ved mangfoldige af de Oberschieferne Steenfuls Gruber haft stor Besværighed at overvinde ved at arbeide sig gjennem verydelig Lag af saadan Svømmesand, da den dertil mod dog, naar Vandet er bortledet fra den, giver en saare Grund at bygge i og paa, end nogen anden Jordart. Der forekommer i saadan Svømmesand gjerne Eper af Steenful eller Brunkul. Alle disse Kjenbemærker posse suldkommen paa den paa ommeldte Sted forekommende Svømmesand.

Jeg lod grave i dette Lag af Svømmesand, men den tilstrømmende Vand hindrede mig i at fortsætte Gravningen saa dybt som jeg ønskede. Da vedblev jeg Gravningen indtil jeg kunde iagttage Lagets Leje, hvilket ikke er vanskeligt, da Svømmesanden altid har en Direction. Den har her et svagt Fald mod Sydost, mod hvilken Himmelskant næsten alle Steenfuls og Brunkuls Lejer falde. Da Seenuften ved høj Vand gaaer over det Sted, hvor jeg lod grave, vil det være raadeligere, at anstille Boreforsøget omtrent 80 Skridt nordligere i Tegaae Dal, som paa dette Sted fra Strandkanten flyder ind i Riis Skov. Hr. Apotheker Koster var tilstede ved Gravningen, og vil sikkert, naar forlanges udvise Stedet, som desuden er saare let at finde, efter den her givne Beskrivelse.

Lidt nordligere og nærmere mod Tegaaefjeld kommer Bækken fra Riis Skov ud til Stranden. Den flyder deels paa og deels gennemskjærer den et mægtig Leje af en fortrinlig Kjøen og fast Mergel, som nogle have holdet for Pibe-Leer. Hele Egnen rundt om Marhuus er rig paa denne og andre fortræffelige Sorter Mergel.

3 Juni 1805.

P. Steenstrup.

Hr.

Hr. Steenstrup indsendte med sin Rapport til det Kongel. Rentekammer adskillige Stoffer og Prøver af omtalte Conglomerat, Svømmesand og leccr. I Selge omtalte Formodning at finde Steenful under Nilsfjov ved Aarhus, her det Kgl. Rentekammer senere ved Voring foranstaltet Undersøgelse. Med større Formodning har man anstillet Undersøgelse paa Guerland, beliggende i Limfjorden, da man der har fundet Spor af Steenful eller Brunkul. Under Hr. Bergkandidat Münsters Tilsyn er der i Sommeren 1809 nedboret en Schakt af 200 Fods Dybde, og nærmere Oplysning kan forventes. Kun faa Efterretninger, trykte og haandskrevne, have til Vejledning om Jyllands Mineralogie, de som ere mig bekendte ere O Worm i hans Museo, Th. Bartholin de Medicina Danorum domestica, Thaarups mineraliske Efterforskuinger, den Kgl. Mineral-Inspecteur Wils Undersøgelser, danske Atlas i Deel S. 452, og de indgivne Rapporter til det Kgl. Rentekammer af Assessor Esmark, Professor Stephens, Hr. Steenstrup og Hr. Münster i Anledning af deres befalede Reiser paa denne cimbriiske Halvøe.

Efter Kgl. Befaling har det Kgl. Rentekammer tilkjendegivet de ved Matriculeringen ansatte Landinspecturer og Landmaalere at have opmærksomt Øie paa slige mineralogiske Gjenstande, som kunde være gavrliae til technisk Brug i det daglige Liv og lede til større Opdagelser. Stoffer og Prøver indsendes deraf til

til Collegiet. Ved det Middel har man Haab om at erholde saavel et indenlandsk mineralogisk Kabinet, som og en mineralogisk Geografie ledsaget med Kort, hvorved flige Opdagelser reddedes fra Forglemmelse, og Landets Beboere lærte at kjende sine egne Statte til Afbetjening.

Til Exempel paa at den Gjenstand er ei unyttig, skal følgende anføres. For nogle Maaneder siden blev indsendt til det Kgl. Rentekammer nogle Jordarter fra Moser i Hirschhals Amt, og fra Nipstrup Mose i Wendischfel. Jordarterne vare brungul Oker, mørkere brungul Oker, lyseblaa og mørkeblaa Oker. Disse Jordarter lod Collegiet prøve af Hr. Professor Becker, som under 20 Marts d. A. gav følgende Forklaring.

"Den brungule Oker er meget reen, god og særdeles anvendelig Farve; efter foretagen Prøve ved Jernis besidder den megen Corpus, og ved sammes Foreviisning til flere Malere, byder man fra 30-40 Rdlr. for Centneret.

Den mørkere brungule Oker er ei alene reen, men af den fortrinlige Bestaaffenhed, at den kan anvendes i Miniatur-Malerie, og altsaa af større Bærbie.

Den blaaagtige Oker er som Farvematerial ikke til nogen Anvendelse nyttig, den er hverken stion eller varig; man vil omsider fortryde at have anvendt et Product, som Maler-Ingredients, der ikkun for Øieblikket synes blaat, men i øvrigt ei indeholder andet

end Jord, som til Penselmalning er aldeles ubrugelig, har høiſten Corpus eller Farveintensitet.

Den mere mørkeblaa Oker er rigere paa Berlinerblaaſyre, og iſær tjenlig for Olie. Malning."

W æ r ſ l e n.

Mærſten beſtaaer af en ſin Jordart kaldet Slam eller Elit, ſom Havet har ſat ſaſt paa viſſe Steder ved Veſtkyſten. Mærſtens Godhed, Veſtaffenhed og Forſkjellighed beroer deels paa den tilſatte Jordarts Natur, Blanding og Godhed; deels paa dens Tykſe, Lavhed, Alder og Vægtteſe.

Mærſten har ſin Oprindelse deraf, at Havet aarlig ved høj Flob i ſtormende Vejr afriver andenſteds fra hele Stykker Jord. Saaledes afriver den aarlig noget fra Aalmærſt og Rjeſt Enge i Kal og Billum Sogne ſom grændſe til Hjerſing Fjord, ligeledes fra det høje Fjorbjerg Vombjerg i Ringſjøbings Amt, ſom beſtaaer af en ſeed og ſtærk Leirart, og ſaaledes fra flere Steder. Endvidere har Mærſten ſin Oprindelse deraf, at de mange ſtore Aar og Bælle, ſom gjennem fjære Veſtkyſten og falde ud i Veſterhavet, medføre ved ſtribig Bølge, og iſær naar de gaae over deres Bredde en Mængde Dyndele, ſom de føre med ſig i deres Løb ud i Havet. Diſſe Dyndele fæſte ſig meeſt ved Hamundingerne og Fjordene, og bidrage nærmeeſt her til Mærſtbunds Anſættelse, men Havets Bolger

føree

føre ogsaa disse Dynddele længere bort, og sætte ved Flod dem andensteds fast.

Vesterhavet har med sine Bølger afrundet Kysten, dens Form har den siden forandret ved Tilfættning af Dynddele, kaldet Mærst, eller ved opkastede Sandbjerge, eller ved at afskrive hele Stykker.

Hvor der gives Mærst, finder man det højere Land, kaldet Geesten, begrænses af Duren, en af Naturen dannet Dæmning, bestaaende af Havssten og Gruus, og er at kjøre paa, som den fasteste Chaussee. Denne ved Tiden opkastede Dæmning, som vi kalde Duren, findes overalt ved Havet fra Dyrhøjen af, ved Kysten af Holland, Friesland, Dithmarsken, Eidersted og Jyllands Mærst. Over denne Dure gaar den sædvanlige Flod ei, uden ved overordentlige Tilfælde af haardt Vejr og Paalands Wind. Uden for denne Dure sætte Dynddelene sig fast; ved ny af Bølgerne tilførte Dele udvider og forhejer den sig efterhaanden, at den tilsidst bliver saa høj at den daglig Flod ei kan overstige den, eller Vandet kun spiller nogle Tommer op, derpaa begroer den med Græs, og bliver benyttet til Græsgang og Fædrift. Er Mærststrækningen stor, det vil sige over 1000 Demater eller Lønder Land, fortjener den at indbygges, som man har gjort i Hertugdømmene, men sligt gives ei i Jylland, omendstjont Mærsten fra Ribe til Lønder fortjente det. Det er overordentligt, hvilken frodig og syndig Vegetation af Sæd og Græs denne opstillede Slid, man

Kalder Mærsten, yder, og til hvilken Grad af Vægt og Fædme de paa samme græssende Creature erholde. Videre Oplysning om Mærsten i Deel S. 113.

Kornavl og Uvægsavl.

Hvad Jylland avler af Kornvare kan efter Sandsynlighed beregnes saaledes. Man tør antage, at paa hver Tonde Hartkorn af Uger og Eng over hele landet faaes 6 Edr. Sæd, og derefter kan kun regnes 4 Gold, eller det fjerde Korn. Herrejylland's fri og ufri Uger og Engs Hartkorn er 161750 Edr. a 6 Edr. Udsæd, giver 1,000,500 Edr., som aarlig udsaaes, og derefter høstes det fjerde Korn, som udgjør 4,002,000 Edr. Korn. Af de omtalte fire Gold, afgaaer et Gold til Udsæd, to Gold til Brød-Føde og Fædekorn, og det fjerde Gold er til Kjøbstædernes Forbrug, til Brændeviinsbrænderierne, og det Resterende udføres. Besøbet af Landets Udsørsel var efter Toldbøgerne, see vedlagte Tabel, efter et Middeltal for tre Aar, nemlig for Aarene 1796, 1797 og 1798 for Korn, Malt, Øryn og Meel 347,318½ Ed., thi efter et Middeltal blev udført følgende af Korn og Fædevare, hvis Værdi erfares ved at tagere dem til den lave Priis, som de i Jylland gjældte i bemeldte Aar, og hvoraf erfares disse Exporters Værd til den Tid.

Winterhvede	5683½ Ed. a 6 Rb. •	34100 Rb.
Rug	• 117712 — a 4 — •	473848 —
Ørn	• 65549 — a 2 — •	131098 —

Havre

Forklaring om de i Aarene 1796, 1797 og 1798 fra Stæderne i Jylland udførte Korn- og Fødevarer, samt Soldens og Consumtionens Beløb for Aarene 1802, 1803 og 1804, meddeelt fra det Kongl. General Toldkammer Collegium.

Stæderne og Aaret.		Hvede.		Rug.		Bjerg.		Havre.		Malt.		Erter.		Boghvede.		Grøn.		Meel.		Smør.		Oli.		Fleis.		Told.		Consumtion.	
		Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.	Stp.	Stp.	Stp.	Stp.	Trd.	Stp.	Trd.	Stp.
1796.																													
Nalborg		86		18932		21681		21536		11833		5572				313		10835		1201		382		666		1802.		1802.	
Narhuus		5271		4393		4805		7318		27833		3672				112		30		1490		322		473		41652	22	16076	67
Elding			4	6839		1194		2				22		88		180			4	158		42		8		17139	4	6787	85
Ebbeltoft				5405		730		306		1122		168		729						76		55		5		535	85	1518	17
Frederik		124		2173		1137		36		3		2		138		498		28		122		6		69		4193	02	8536	33
Gladsbørand				4188		1116		208		100		2								86		1	10	38		1771	75	485	41
Grenaa				5840		1581		22	4	296		23		100		116		4		42		24		19		242	5	1414	3
Hjerring				5580		6195														131		50		57		2841	85	1175	92
Horjens		80		1201		7086		3605		9240		1472		618		171				1812		290		362		4901	31	12213	61
Mariager				7275		1632		553		127		40								20		16		8		1061	20	841	77
Manders		806		11788		4201		705		16735		2046		552		148		300		1020		490		922		10887	30	26157	25
Ringskjøbing				7421		100										117				396				238		4379	90	1437	18
Ribe				3002				940		10										391				61		9491	36	4638	10
Skagen				2887																25		2	10	117	10	547	48	923	39
Thisted				2172		7518		4708				5434								59		7		37	10	2386	44	2620	33
Varde				9125		971		195								17				209		8		9		6328	49	2102	40
Weile				6414		1262		430		200				846		160				107		21		3		924	62	5012	15
		6367	4	115515		63275		47811	4	67549		18453		3071		1832		11197	4	7345	2	1717		3093		110098	33	111815	5
1797.																													
Nalborg		45		21213		25131		19162		10121		2956				466		8912		1129		401		812		39538	54	17454	18
Narhuus		3956		3953		4795		8001		29976		4213				195		21		2031		249		713		7293	85	20169	
Elding				5950		1012						42		135		251		66		101		91		21		21193	40	6652	60
Ebbeltoft				6143		1549		973		1895		313		654		321		4	4	238		73		22	10	496	68	1810	15
Frederik		233		1976		1455		49				8		201		635		29		168		1	10	49	10	4440	77	8069	64
Gladsbørand		3		3814		1913		38		51		34								45		10		61		492	33	524	1
Grenaa				7142		1879		3		373	4	8		191		88	4			29		31		23		367	65	1454	42
Hjerring				4933		5378		12						1	4			3		156		81		69		1254	17	1250	23
Horjens		49		15135		6584		4132		11317		1136		913		216				2054		414		201		4045	13	12133	31
Mariager				6933		2971		3907		413		25								14				9		950	12	693	63
Manders		1131		9754		3214		8132		14991		2936		673		159		411		919		348		1011		12819	53	26920	40
Ribe				3503				684								93				489				28		961	16	4287	1
Ringskjøbing				11277		295		10								14				540				201		3153	19	137	86
Skagen																				2				91		1303	51	961	21
Thisted				1906		8035		5312				4912		12					4	46		8		40		2086	72	2514	64
Varde				9875		1493		117						2		9				219		1	10	6		3703	58	1760	69
Weile				4136		1167		297		119		1		913		88		8		169		34		7		1244	89	5572	79
		5417		117589		66871		50889		69250	4	16584		3695	4	2535	4	9455		8415		1783	10	3365		114753	54	114223	5
1798.																													
Nalborg		141		20146		26779		19519		15191		3197		3	4	536		13110		1298		408		594		49132	5	16719	23
Narhuus		3955		5133		5321		6345		28780		4135		17		98		47		1413		370		577		9019	37	19093	57
Ebbeltoft				4419		922		516		977		211		819						101		89		2		395	80	1501	52
Gladsbørand				3652		934		112	4							2				8					10	774	29	503	34
Frederik		246		2975		789		2						201		392		57		83	4	11		101		5443	90	9310	27
Grenaa		2		7133		1432		15		311		9		88		294				49		26	10	31		455	29	1503	39
Hjerring				6491		6031		49						10		9		18	4	99		39	10	86		268	71	1268	79
Horjens		141		10993		5928		2516		9671		1055		792		85		2		1496		310		379		4041	13	11189	64
Elding				7134		776						38		97		316		31	4	146		31		19		20040	6	6958	69
Mariager				7882		1549		1037		284		111				37	4			37		41		13		1494	56	732	62
Manders		779		12041		6133		8412		18110		1417		613		316		86		938		389		1013		15741	53	24563	54
Ribe				4003		23		1132		31						43				402		3		39		9848	1	4551	17
Ringskjøbing				6937		211										191		32		384		16		412		4550	90	170	43
Skagen		1	4													1	4	3		18		1		88	10	957	87	888	45
Thisted				1913		6943		5019				4911								66		5		31		1653	50	2384	18
Varde				11231		413		119								14				214		9		7		4598	9	1813	23
Weile				6939		1317		376		177				793		157				113		31		8		1400	2	6089	67
		5365	4	119932		65501		45197	4	73532		15664		3433	4	2492		13396		6865	4	1786		3401		129815	36	110792	5

Havre	. 47965 $\frac{1}{2}$	Td. a 1 $\frac{1}{2}$	Rd. . 71948 $\frac{3}{4}$	Rd.
Malt	. 76612 $\frac{1}{2}$	— a 2 $\frac{1}{2}$	— . 191522	—
Gerter	. 16760	— a 4	— . 66801 $\frac{1}{2}$	—
Boghvede	. 3400	— a 4	— . 13600	—
Boghvedegræs	2286 $\frac{1}{2}$	— a 6	— . 13718	—
Meel	. 11349 $\frac{1}{2}$	— a 6	— . 68084	—
Emør	. 7541 $\frac{1}{12}$	— a 40	— . 301640 $\frac{1}{3}$	—
Ost	. 1762 $\frac{1}{2}$	Skpd. a 12	— . 21146	—
Slæb	. 3286 $\frac{1}{2}$	— a 30	— . 98600	—
				<hr/>
				1,486,106 $\frac{1}{4}$ Rd.

Bemeldte Aar 1796, 1798 ere valgte, som de meest passende, thi fra 1799 til 1806 gaves flere Aar, særdeles fejlede Rugen, at meget fremmed Rug indførtes, og efter 1806, omendstjænt Aarene vare bedre end de fra 1796, 1798, kunde de ei vælges, formedelt Krigen, som gav en standser og ustadig Udferdel.

Provindsens Antal af Heste, Hornqvæg, Gaar og Sviin, kan beregnes saaledes efter Hartkornet, som er af Ager og Eng 161750 Tdr. 4 Skpr. 3 Fd. $\frac{1}{2}$ Alb., og af Skovskov 1413 Tdr. 7 Skpr. 3 Fd., tilsammen 163,164 Tdr. 4 Skpr. 2 Fd. $\frac{1}{2}$ Alb.

Da Arealen til Hartkornet er stort i Jylland, alene af Ager og Eng, uden at regne Skov, bløde Enge, Kjær, Mose og Heide, er i Gjennemsnit af Haarbunds Jord, efter Beregning af de geografiske Kartter, omtrent 16 Tdr. Land til hver Tønde Hartkorn i Jylland, kan man antage pr. Td. Hartkorn af Ager og Eng med Skovskov, 1 $\frac{1}{2}$ Hest, af Hornqvæg 2 Stkr., af Gaar for det halve af Jylland 2 Stkr., og 4 for den øvrige Halv.

Halvdeel, hvortil lægges 26000 Saar for Hedebeboerne, som have mere end 4 Saar pr. Ld. Hartkorn, og af Sviin 1 Sviin paa 3 Ldr. Hartkorn. I Følge disse Tal. Angivelser, som ere efter bedste Ekjennende udbragte, har Provindsen Nørrejylland af faldvorne Heste, Kvæg, Saar og Sviin, Tillægget eller Opdrættet er ei medregnet, følgende i runde Tal:

Af Heste a 1½ pr. Ld. Hartk.	200,000	Stkr.
— Hornqvæg a 2 Stkr.	326,000	—
— Saar a 3 Stkr. med Tilgift 26000	516,000	—
— Sviin a 1 Stk. paa 3 Ldr. Hartk.	54,000	—

Ved at eftersee Udsørfelen ved Tolbstederne i Aarhus, Colding, Ribe m. fl., hvilke under bemeldte Kjøbstæders Beskrivelse er anført, erfares at man tør antage, at fra Jylland udføres aarlig omtrent 24000 Stkr. Hornqvæg levende, og af saltet Kjød fra Aarhus, Randers, Aalborg m. fl. Stæder en Kjødvægt, som er liig med 6000 Stkr. Hornqvæg; af Sviin omtrent 15000 Stkr. levende, meest store Grise, og af Heste 3000 Stkr. Beregnes disse Udsørfels-Artikler til Penge, i samme lave Forhold som Kornvarene og Fedevarerne til den Tid, er deres Værd saaledes:

Heste 3000 Stkr. a 50 Rb.	150,000	Rb.
Kvæg, Køer, Stude, Tyre, 30,000		
Stkr. a 20 Rb.	600,000	—
Sviin 15000 Stkr. a 5 Rb.	90,000	—
	<hr/>	
	840,000	Rb.

At Gaar og Sam udføres kun ud ydeltigt levende, men meget nedsaltet, og den Rjædvægt er beregnet ind under Hornqvæget, da det ikke afstilles i Toldbøgerne overalt.

Udførselen af Kornvare, Smør, Ost

og Skjæf beløb til . . . 1,436,106 Rb.

Udførselen af Heste, Dværg og Solin 840,000 —

2,326,106 Rb.

Søjes nu hertil Udførselen af Talg, Huber, Skind, Uld, Sjar, Sijf, Kniplinger, Lærred, Strømper, stribede Løjer, Dværvæd, Badmel, Klæde, Træsko, Lobak, Papir, Brandevin, Favnbrænde m. v. udgjør Værdien af disse Gjenstande tilnærmelse to Millioner Rigsdaler, og man tør derfor ansætte Provindsens Exporters Værd til 5 Millioner Rigsdaler aa lig, se i Deel C. XXXVII.

H u u s f l i d.

Den jydte Almue er flittig, den leverer i stor Mængde til Udførsel Lærred, Dværvæd, Badmel, stribede Løjer og flere Fabrikater af den huuslige Industrie, som den selv væver, farver, apreturer og affætter ved Markederne, ligesom Værdstænderne i Byen, og i visse Egne af Norge. At det Arbejde mangler dog endnu det rette Liv, saalange Værdstænderne paa Slump, udstikker paa Afsetning, og paa passende Betaling, gjør enkelte Gynker Løj. Skal sig gavnlige Indu-

Industri fremmes paa en hensigtsmæssig Maade, bør Handelen tage Deel deri. Den bør bestille Quantiteter af eensformige Arter, med Hensyn til Fiinhed, Bredde, Længde og Mynster. Den bør stifte den huuslige Glid sikker og stedsvarende Affæring. Handelen kjender bedst, hvilke Sorter der ere meest affættelige til bestemt Brug, den kjender Tilsalderens afvejlende Emag, den kan vejlede Bindstibetigheden ved enten at tilkjædegive, eller selv sørge for Varens Appretur, Bleg og smukke Udvoortes. Regjeringen kan ej deri paatage sig noget Formynderskab, thi dens bedste Anordninger vilde maatte blive kraftesløse og have skadelige Følger. Visse Dele af den huuslige Industri have her en god og bestemt Gang ved Handelens Medvirkning, saasom Kniplingsindustrien ved Lønder, Strempefabricationen i Ringkjøbings Amt, og Lærrefabricationen i Ribe, saaledes burde den huuslige Industri bringes i en bestemt Gang paa flere Steder, som tjente til den Sælgenes og Handlendes Favn. Kommer man paa Markederne i Odense, Aarhus og Aalborg, da indfinde sig vel flere tusende Stykker Lærreder og andre hjemmegjorte Tøjer, men ikke to Stykker ere af eens Bestaaenhed. Den som opkøber disse Vare, maae eftermaale og taxere hvert enkelt Stykke, istedet for at de flessiske, hollandske, tydske og engelske Lærreder have deres bestemte Længde, Bredde, Fiinhed, udvoortes Appretur, som man kan forsende Pakke og Kassevis, og have en til Handelen beqvem Form.

Det

Det ſom den huuslige Induſtri meeſt burde gaae ud paa, var at levere Spindet af Garn, det være af Uld, Hør, Hamp eller Bomuld, ſom havde ſin faſte Affætning og Priis efter dets Godhed; til Fabrikeuren overlades Vævning, Mynſter og Appretur, og Affætningen til Kjøbmanden. En Kjøbmand kan ſtaffe Affætning paa mange Fabrikeurers Vare, hver Fabrikant kan beſtjæſtige mange Vævere, og hver Væver behøver mange Spindere. Skal een og den ſamme Perſon ſpinde, væve, blege, farve, appretere og ſælge Varene har den huuslige Lid ingen Opmuntring, Varene forſuſtes o. megen Tid ſpildes. En Handelemand kan lettelig hyffelsætte over 1000 Spinderſke, eller 1000 Kniplingspiger, eller 1000 Strømpebindere. Han leverer, om det behøves, det raae Materiale, og modtager det forarbejdet. Huusmandens Kone, Bondens Kone, den fattige Borgerkone, og den ſtræbsomme Enke eller Pige er bedre tjent med at ſælge ſit ulden eller linned Garn for rede Penge, end at oppebie Liden til at hun kan ſaae et Stykke Løj forfærdiget, og løbe længe omkring, inden hun ſaaer det affat, maaſke med Tab. Fabrikeuren er bedre tjent med at kjøbe ſpunden Garn, ulden eller linned, end med at anlægge Spindeſtuer, at bekofte og vedligeholde Bygning, Redskab, Inventarium, lysning, Varme, og høer Uge betale Penge og ſtaaе i Forſtud. Det er begribeligt, at naar 100 Spinderſker ſpinde hver i ſit Huus, paa ſin egen Køl, og efter antagen Tal-ſaſpe, at det er mindre

mindre besværligt for Fabrikeuren, end naar han skal anstaafe alle disse Kotte, Hasper, og have Opsigt med disse Menneſter. Det er og bekvemmere for den Arbejdende, thi den Spinner holder i sit eget Huus, hvor den kan arbejde de betydelige Timer og alligevel passe sit Huus og Børn, og spilder ingen Tid ved at gaae en lang Vej til Fabrikken. Disse Grundlætninger følge de smaa Dimerbugs og Drejels Fabrikantere i Svendborg Amt, Lærredshandlerne i Ribe, de tønderſte Knipplingshandlere, og Hamrum Herreds Strømpehandlere. Spinnerier i samiede Anſtalter ere ej at tilraade, man enten uddeler det roae Materiale af Hamp, Hør, Vlaar eller Uld, og betaler det pundenvis, eller opkjøber underhaanden Garnet. En flittig Kone kan spinde to Pund Hør eller Hamp om Ugen, og ſaaledes fortjene 3 o 4 Mk. ugentlig. Naar Spinnerſten veed, hvor hun ſkal henbringe sit Svind for at ſaae Penge, vil Lyſten til Arbejde ſnart komme.

Fabrikater af Hamp, Hør og Uld have ingen tilfølbig Værd, de Fabrikker ſom dermed beſtjæfrige ſig kan uafbrudt vedligeholdes og forſættes. Store Partier behøver Kongen til ſin Land- og Seemagt, ſtore Partier behøver Hovedſtaden og de mindre Kjøbſtæder, og paa udenrigs Afſætning gives ogſaa Lejlighed. I ſlig Fortjeneste kan Provinſerne beſt have Andeel.

Omentkiønt det vilde være ubilligt at forbyde en Kone at virke til Salg et Stykke Vadmel, Lærred, Drejel, Wolſter, tærnet Løj m. v., ſaa ligger det dog i
Eagens

Sagens Bestaaffenhed, at det er mere hensigtsmæssig, at de Gjenstande som nærmere henhøre under Fabrikvæsen og Commercen overlades til den. Skal et Fabricat være affættelig, saaledes at det kan være en Gjenstand for Commercen, skal det ligne i Godhed andre Vare af samme Bestaaffenhed, og være fuldendbet. Alle de Fordringer, som høves med Hensyn til Spindning, Vævning, Blegning, Vaskning og Apretur kan vanskeligt den samme Person give sit Fabricat, endnu mindre naar dertil kommer Farvning, Stampning, Balsening, Mynster m. v., det vilde ej heller betale sig for et enkelt Stykke. Dernæst spildes for meget Tid ved den Omløben med enkelte Stykker. Derfor bør Næringsstanden ledes saaledes, at den saavidt mulig indskrænker sig til enkelte Dele, og lader sig nøje med en maadelig Gevinst, hvorimod den finder Erstatning i den visse Affætning for constant Betaling, og i den Færdighed den opnaaer i de enkelte Dele, den fysler med. Det samme gjelder og om Fabrikanten, han sørger for Varenes Tilvejebringelse og Godhed, og afgiver dem til Kjøbmanden med hvem han staaer i Afregning. Selv bør og kan han ej være Handelsmand. Thi han staaer ej i vidtløftig Correspondence som Kjøbmanden, og han kan ej som hiin modtage Vare for Vare, ej heller bide længe paa Betalingen, thi da maatte hans Kapital være meget stor, deels til at have i Forraad det raue Materiale, deels til constant Betaling for Fabrikens Arbeidere, deels til det
fabriker

fabrikerede Vareoplag, og endelig til det paa Credit hos Kjøbmænd deponerede Vareoplag, og sammes langsomme og mislige Affætning og Betaling. Et bedre Politi-Opfyn kan have med Varene, naar de gaar en fabrikmæssig Gang, og ingen enkelt Affætning finder Sted. Manufacturers Opmærksomhed og offentlige Tillid forlanger, at deres Vare skal af Kunstkyndige bestues og stemples, at Kjøberen kan være vis paa, at det er godt Kjøbmandsgods, det befordrer Affætning baade i og uden for Landet.

Saaledes staae de schlesiske Lærredsmanufacturer under en vis Opsigt. Alt Lærred maa synes og stemples inden det maa sælges, hvorved Kjøberne sikres for Bedrøgt, og staa ikke i Fare for at faae Stykker, der enten have Feil, eller ikke holde den angivne Bredder og Længde. Saa snart Lærredet kommer fra Væven, bringes det til den bestiftede Synsmand, som undersøger Stykket om det har Feil. Det synede og stemplede Lærred bliver siden undersøgt af en Synscommission, der bestaaer af en Øvrighedsperson samt Kjøbmænd og Vævere. Befindes det tagne Syn urigtigt, kasseres Stykket og Synsmanden straffes. Det stemplede Lærred sælger Væveren til en Lærredshandler, han lader det blege og oprettere, sorterer de indkjøbte Stykker, forsyner dem med sit Manufacturstemmel og No., og affender Varene til dem som have bestilt dem. Ved en sliq ordentlig Gang ere de schlesiske Lærreder blevene saa affættelige, at der fra preussisk Schlesien affættes i

et

et Middelaaar til Udsørsel 48 Millioner Alen Lærred, hvis Værd paa St. det beregnes til 9 Millioner Rigsdaler. I Aaret 1801 var Antallet paa Bævestole 28,629, der ved den blotte Bævning syffelsatte 46,902 Personer. Hvor mange Spinderstæ forudsætte ikke en saa udbredt Lærredsfabrication. 24 Bævestole kan rigelig behøve 700 Spinderstæ. Derfor søger England spundet Garn fra Tydskland, da den er i istand til at frembringe ved egen Haandflid det Fornødne. Bore Kapere have taget søare Skibe fra Pillau og andre Østersøens Havne lade de blot med spundet Garn for engelsk Regning.

Den Synspunkt om Huusfliden at bringe den i Forbindelse med Fabrik anlæg synes at være en værdig Gjenstand for de i Provindsen oprettede Amtsfæstaber.

K a n a l , A n l æ g .

Angaaende de til Kanal-Directionen indkomne Forslag om Kanalers Anlæg i Jylland.

Randers Fjord og Kanal til Viborg. Ved Havnecommissionens Bestræbelser i Randers er Randers Fjord og den deri løbende Gudenaæ gjort seilbar, hvorved er tilvejebragt Sejlads med Pramme op i landet i en Strækning af 11 Mile. Dette nyttige Anlæg er udført med en forholdsmæssig ringe Befkostning. Bemeldte Havnecommission er bleven opmærksom paa en anden Aæ kaldet Næraæ, som løber til Viborg og Hald-Øer, hvilken Aæ Commissionen fore

formener kunde gjøres fælsbar, og at der saaledes kunde forlæffes Viborg Kjøbsted Communication med Havet til Letteise for Transporten og til Opkomst for denne Byes Handel. Paa det kongl. General Toldkammers Foreskilling er ved Resolution af 22 Decbr. 1802 befalet, at bemeldte Strækning skulde nivelleres, og undersøges af en sagkyndig Mand, og for denne Sag interesserer sig nu den kongl. Kanal-Direction.

Kanalen til Silkeborg. Overkrigscommissair Ingerslew til Rugaard og Silkeborg indgav en Ansøgning til Rentekammeret, at der maatte bevirkes ham et Laan af 100,000 Rdlr. af en kongl. Kasse, hvorimod han vilde forpligte sig til paa egen Regning at lade oprensse Gudenaag saaledes, at samme fra Randers til Silkeborg Mølle kan befares med Pramme, som holde 100 Tdr. Korn og derover. Ved dette Anlæg vilde Affætningen af de betydelige Skove der i Eggen samt Lørvemoser meget lattes. Stiftamtmanden, Kammerherre Guldencrone anbefalede meget denne Ansøgning paa Grund af Gjenstandens Vigtighed, den Ansøgendes Virksomhed og Evne, og den Sikkerhed han kunde stille for Laanet, som blev bevilget under følgende Betingelser:

- a) At Laen overakt skal gjøres 3 Fod dyb, og 15 a 20 Alen bred, saa at hele Strækningen til alle Tider kan befares med Pramme der indtage 100 Tdr. Korn, eller 10 Favne Brænde, og som stille 2 a 2½ Fod dybt.

b) At

- b) At Oprensningen skal være færdig i tre Aar fra 11 Juni 1806 at regne.
 - c) At Overkrigscommissair Ingerslew affhandler og erstatter Vedkommende de Rettigheder til Aalegaardene og deslige, som de maatte have i Aaen, og som kunde hindre Aaens Oprensning.
 - d) At han ved Siden af Aaen indretter en Trækvej, saasnart det er paalagt Vedkommende dertil at afgive den fornødne Jord imod en fastsat billig Godtgørelse.
 - e) At han og efterkommende Ejere af Silkeborg Mølle ikke maae holde Vandet høiere i Møllebommen end nu forefindes.
 - f) At han undertaager sig det Tilsyn Rentekammeret finder fornødent i Henseende til Arbejdets forsvarlige Udførelse, og en lovlig Besigtelses-Forretning ved den til Arbejdets Fuldførelse fastsatte Tids Forløb.
 - g) At han frasalder al Paastrand paa Godtgørelse for de Omkostninger, som til Aaens Oprensning og Trækvejens Anlæg anvendes, saa at Farten paa Aaen bliver til fri og ubehindret Brug for alle og enhver.
 - h) At Overkrigscommissair Ingerslew betaler den Mølt, som af Rentekammeret bestemmes for mistlig Opfyldelse af ommeldte Poster.
- NB. Bemeldte Foretagende af Overkrigscommissair Ingerslew skal være udført til Fornøjelse.

Kanal fra Silkeborg til Aarhus. Overkrigscommissair Ingerslev har indgivet et Forslag om at forstaae Aarhus Kjøbsted Sejlsads 6½ Mill op i landet til Gudenaae. Efter Forslaget skulde flere derimellem beliggende Aaer og Søer benyttes. Af denne Strækning er allerede en længde af 2½ Mill fra Silkeborg til Knudsbroe sejlbar for Dramme, som stikke 3 a 4 Fod dybt. Fra Aarhus er ligeledes en Strækning af 2 Mile sejlbar fra Brabrandts Søen, saa at der istun vilde blive 2 Mile til det egentlige Kanals Anlæg; af disse 2 Mile er kun 1700 Alen, hvor aldeles intet Vand løber, som ganske maatte udgraves i fast og høj Bund. Efter Kentskammerets Foranstaltning har Major Neffe nivelleret af bemeldte Kanallinie en Strækning af 24600 Alen mellem Knuds Søe og Brabrandts Søe, og befundet, at en der beliggende Gammelgaards Søe, som er det højeste derværende Vand, ligger 16 Fod og 3 Tommer højere end Knuds Søe; saa og at den højeste Punkt paa hele Strækningen er paa Storring Præstegaards Marker, som er 34 Fod og 9 Tommer over bemeldte Gammelgaards Søe, og 76 Fod 10½ Tomme højere end Brabrandts Søe. Hvoraf følger, at ingen Kanal kan anlægges mellem Knuds Søe og Brabrandts Søe. Vider Oplysning om dette Kanal-Forslag, see 1 Deel, S. 545.

Kanal fra Horsens til Skanderborg. Byfoged Bagger i Skanderborg har foreslaadt en Kanals Etævnning fra Hansled Broe ved Horsens til Juel Søe

Ere ved Silkeborg, hvorved tilvejebragtes Sejlads af omtrent 6½ Mill. Endvidere formener han, at, da fra en paa nyismeldte Kanallinie beliggende See, Thorsøe kaldet, løber en Aae af omtrent ½ Mils Længde til Skanderborg See, foreslaaer han derfor, at denne Aae skulde udgraves for at forstærke Skanderborg Kjøbsteds Sejlads, som vilde bidrage til Handelsens Opkomst i denne næringsløse og fattige Bye. Man kan ikke nægte, at Horsens Bye, Voer Herred, og Skanderborg Bye vilde have god Fordeel af denne Kanal; men da Horsens har Søfart, og baade i Horsens og Skanderborg hersker kun ringe Industrie, og Skanderborg desuden er blottet for al Ene til sligt et Foretagendes Udførelse, er der for Eiden ikke foretaget noget videre med denne Sag.

Kanal tværs over Jylland. Præsten Clausen til Nørre-Nissum ved Lemvig har indsendt et Forslag om Kanal-Anlæg fra Randers, Horsens og Vejle, som skulde have Udbløb i Ringkjøbings Fjord for saaledes at forbinde Østersøen med Vesterhavet tværs over Jylland. Hertil formener han kunde benyttes en Aae, som har sit Udspring 4 Mile fra Horsens, og som løber i en Strækning af 10 til 11 Mile, hvor den jævnlig forandrer Naan efter Herreberne, gennem hvilke den løber, og henad Ringkjøbing, hvor den kaldes Skjernaae. Da dette Forslag faa meget beroer paa Ringkjøbings Havns Istandsættelse, og denne medfører saa

c

mange

mange Vanſeligheder, ſaa er intet videre foretaget i denne Sag.

Indſeilingen til Ringkjøbing. Ringkjøbings Handlende have i Aaret 1797 indgivet en Foreſtilling til det kongl. General-Toldkammer, hvori de anføre: at Indſeilingen til Byen er ſaare vanſelig, da Indløbet ved Nyeminde-Gabet, ſom nedenfor er en Jordtunge, Holmens Klidland kaldet, ved Tilbyldning ſtedſe tilgroer; i de ſidſte 40 Aar er den voren 5000 Alen, og efter gamle Folks Eigende er Indløbet forrykket $1\frac{1}{2}$ Mill, ſaa det er at befrygte, at det med Tiden ganſke vil lukkes. Hr. Commandeur Løvenørn har i den Anledning i Aaret 1798 foreſlaaet, at den Jordtunge ſulde gjenneſtjæres, for derved at forſkorte Indſeilingen. Efter det kongl. Rentekammers Foranſtaltning er dette Forſtag underſøgt af forrige Dige-Inſpecteur Sievers, ſom vel i det Hele bifalder Planen, men yttree med Flere den Betænkelighed, at, da Flyveſandet formenes at have bevirket, at Nyeminde-Gabet er forrykket ſaa betydeligt, befrygtes ej uden Grund, at Anlægget ej vil blive af Varighed. Bemeldte Dige-Inſpecteur foreſlog derfor i Aaret 1801 et andet mindre bekoſteligt Middel til Forſøg, nemlig, at man, naar Fjorden om Vinteren var belagt med faſt Iis, ſulde deri ved Indløbet gjenneſtjære en Rende paa 16 a 20 Alen, for at erfare, om ikke Strømmen, ſom her vilde finde mindre Modſtand, ved ſin voldsomme Fart vilde forbyde dette Indløb.

Hr.

Hr. Commandeur Løvenørn tiltraadte denne Mening, og tilføjer, at man ikke maatte lade det beroe p. et mislykket Forsøg. En af Byens Handlende, Pjæbmand Harpoth, forklarede dette Middel paa Grund af at Havet fryser sjelden til her paa Vestkanten.

Da en Kanals Gravning tværs over Jordtungen vilde vorde bekostelig, og Udfaldet utilt sommedelst de locale Hindringer, har General-Løidskammeret i Aaret 1802 tilmeldt daværende Amtmand Hansen, at det ikke fandt sig foranlediget at beværke Byen et Laan dertil, men henstillede: at man maatte indskrænke sig til at forbedre Indløbet saa meget som muligt, og forlangte et Overflag over de dertil medgaaende Omkostninger, og hvorledes disse kunde forventes ubredede. Der bliver altsaa intet videre at gjøre, end at vedligeholde og forbedre det med flere locale Ulejligheder forbundne nuværende Indløb, men indbyrdes Uvillie blandt de Handlende, som tildeels foranlediges derved, at de befrygte at forfejle Hensigten af de Bekostninger, som hertil maatte anvendes, lægger ogsaa Hindringer i Vejen for Sagens Fremme.

Grundene ved Lægstøer. Forslag har været indgivet af Commandeur Løvenørn og siden efter af Amtmand Arens om at forbedre Grundene ved Lægstøer for at sikre Indsejlingen. Dette Forslag gaaer ud paa at indbæmme den saakaldte Bygholms Vejle, som indeholder et Areal af 7714 Tønder Land. Det locale er af den Beskaffenhed, at om Mængdet ganske skal

forbentes opnaaet, maa her ikke alene graves en Afledningskanal enten midt igjennem eller maaskee bedre rundt om Weilen, som blev at forsyne med Afløbsfluer i Dæmningen; men her maatte ogsaa anlægges Møller til at udmale det fra en betydelig Omegn tilløbende Indvand. Dette Anlæg vilde have en heidig Indflydelse i Henseende til Producternes Afsettelse især paa Ljstved Amt, men og paa de tilgrændsende, Ringkjøbing, Viborg og Aalborg Amter, ligesom det vilde fremme Handel og Industri i 6 ved Limfjorden beliggende Kjøbstæder. Rentekammeret har overdraget til Dige-Inspecteur Salschau at anstille de fornødne Undersøgelser desangaaende. Videre Oplysning S. 259.

Gudumlunds Kanaler. Ved Gudumlund i Aalborg Stift er først af Kammerherre Buchwald; og siden efter af Grev Schimmelmann anlagt 3 smaa Kanaler, hver omtrent af $\frac{1}{2}$ Meils længde, som kan modtage Pramme paa 200 Tdr., hvorved Transporten af Vare og Løv er betydelig lettet, ligesom det og har bidraget meget til at aflede Vand fra sumpige Steder. Ved den ene Kanal, som gaaer ud i Wildmosen, er udtørret nogle tusende Tønder Land Engjord, som tilforn var næsten utilgængelig.

Kanal fra Thorsstedlund til Aalborg. Kaptein Møller paa Gudumlund har foreslaaet en Kanal fra Riørs Mølle, $\frac{1}{2}$ Meil Sønden for Aalborg ned til Thorsstedlunds Gods, som udgjør en Strækning af $3\frac{1}{2}$ Meil, hvor han formener, at flere paa denne

linie beliggende Aaer og Gravlev Sø kunde benyttes. De heraf forventede Fordele angives at være Udsørsel fra de ved Enden af denne Kanal beliggende Skove, Tilførsel til Aalborg, Hødeligt Vands Afledning og Fabrikkers Opkomst.

Kanal fra Bildmosen til Liimfjorden. Kanal fra Bildmosen i Bendslyssel ned til Liimfjorden er af flere foreslået. Hovedhensigten med denne Kanal vilde blive Tilførsel af Tørv til Aalborg fra bemeldte Bildmose, som er en aldeles udbyrket Strækning af omtrent 17 til 20,000 Tdr. Land, som formenes derved at kunne vindes, og saaledes rigelig betale de paa Kanalen medgaaende Omkostninger. Det kongl. Rentekammer har foranstaltet et Aastedsmøde for at undersøge deels Bildmosens Bestaaenhed, deels og hvor stor Andeel deraf maatte tilhøre de tilgrændsende Lødsjere. Dette Forslag er nærmere omtalt fra Side 275 til 283.

Kanal fra Gram til Ribe. Inspecteur Lorenzen paa Godsøet Gram i det Schlesvigske har gjort opmærksom paa, at en Aa, som løber fra Fohler Stampemølle til Ribe, kunde efter hans Formening gøres sejlbar for Drømme med forholdsmæssig ringe Bekostning. Kanalens længde skulde efter Forslaget blive $1\frac{1}{2}$ til 2 Mile, hvor Aaen for det meste kunde følges, dog maatte nogle Krumninger gennemskjæres. Nytten af dette Anlæg vilde blive en lettere Afsetning af Skov og andre Producter, og vilde Ribe vinde meget

meget i Hensende til dens Brænde-Fornødenheder. Inspecteuren anfører videre, at det fortjenie nøjere Underjøgelse, om ikke denne Kanal kunde ledes længere mod Osten i Egnen af Haderslev eller Eolding.

Geographisk og geometrisk Beregning over Hjøring, Halborg og Randers Amt af Niels Wornille, Kammerraad, indrykket i Videnskabernes Selskabs Skrifter. Kjøbenhavn 1809.

Beregning over Amtene i geometriske Tønder Land
a 14000 Kvadrat Alen.

	Hjøring Amt.	Halborg Amt.	Randers Amt.
	Tdr. Land.	Tdr. Land.	Tdr. Land.
Agerland . . .	297,027	303,658	321,314
Hede . . .	79,063	98,874	25,203
Klyvesand . . .	31,425		2,993
Moser og Damme .	61,437	94,552	30,264
Skov . . .	9,197	19,382	16,007
Søeplaner . . .	2,244	1,618	7,120
Tilsammen i Tdr. Land	480,081	518,085	462,901
— i geog. Qv. Mile	47.8950	51.6451	40.1618

Geographiſt og geometriſt Beregning. XXXIX

Vaa de under Directionen for det kongl. Videnskabernes Selskab forfattede Kartar ere ſamtlige Sogne, Kjøbstæder, Landsbyer, Herregaarde, enkelte Gaarde og Huſe tilligemed Møllerne optalte, og iſølge deraf var i Aaret 1797:

	Hjørring.	København.	Narvik.
Herreder . . .	6	3	10
Sogne . . .	83	113	120
Kjøbstæder . .	4	3	5
Landsbyer . . .	205	220	304
Herregaarde . .	59	56	48
Enkelte Bøndergaarde	736	409	172
Enkelte Huſe . .	1216	400	196
Vejmøller . . .	65	35	9
Vandmøller . .	62	65	65
Af Agerland er for hver			
Familie a 4 Perſoner	29 T. l.	27 T. l.	29 $\frac{2}{3}$ T. l.
Af Skov dito dito .	7 $\frac{2}{3}$ Skp.	14 Skpr.	12 Skpr.
Af Hede dito dito .	8 T. l.	9 $\frac{1}{2}$ T. l.	2 $\frac{2}{3}$ T. l.
Af Haarb. Jord p. Td.			
Hartk. Ager og Eng	16 $\frac{1}{2}$ —	16 —	13 —

I den 1ste Deel S. 540 findes en Beregning over Værdien af Silkeborg Gaard og Gods, som man har fundet for høj. At det ikke var dens daværende Zegevaerd, erfares af Forerindringen Side LIV, hvor dens Kjøbepriis i Aaret 1804 er anført. Den er fremsat som et Exempel paa, hvorledes en Jordejendoms sande Værd bør beregnes. I Jylland kan store Ejendommes Værd ingenlunde beregnes efter Revenuerne, det erkjendes tydeligt af Grevskabet Trilsenborg anført i samme Deel Side 520, hvis aarlige Revenuer der angives af Ejeren til 26960 Rdlr., efter hvilket Grevskabet var a 4 pr. Cento Rente, i Værdie 672500 Rdlr., da dog Grevskabets sande Værd er tilvissé mere end det siirdbestalte. Derfor betales samlet Gods i denne Provinds ved Kjøb og Salg ej efter Revenuerne, thi ofte har Kjøberen kun 1 a 2 pr. Cent af Kjøbesummen, men efter det Ejendommen kan udbringes i deels ved Udstykning, deels ved Forbedring.

Beskrivelsen over disse tre Amter, som denne Deel indeholder, er saaledes som deres Tilstand var i Aaret 1806. Krigen har gjort det vanskeligt at faae Papiir, hvorfor Forlæggeren undertiden har været nødsaget til at bruge Papiir til denne Deel af mindre Størrelse og Godhed, og Bogens Trykning er bleven standset.

Indhold af Randers Amt.

- §. 1. Herreder, Kjøbsteder og Hartkorn.
- §. 2. Hovedgaardenes Hovedgaardstaxt, Bøndergods og Tiender.
- §. 3. Hovedgaardenes fri og ufr: Hovedgaardstaxt og Areal.
- §. 4. Præstegaardenes Hartkorn og Areal.
- §. 5. Fortegnelse fogneviis over det contribuable Hartkorn, Antallet af Bøndergaarde og Huse, Ejerne af Konge- og Kirketienden, samt Skattecommis- sionens Ansættelse af Bønderjorden,
- §. 6. Specification paa det forrige Kongel. Jordegods i Dronningborgs District og Kjøbepriserne.
- §. 7. Nærmere Underretning om de betydeligste Herres gaarde.
- §. 8. Bemærkninger angaaende Hovedgaardenes Nedlæg- ning og Bøndergaardernes Udstykning.
- §. 9. Udskiftning.
- §. 10. Hegn og Fred.
- §. 11. Agerdyrknings- Redskaber.
- §. 12. Jordbund.
- §. 13. Jordbrug.
- §. 14. Gjødningens Formerelse.
- §. 15. Sædearter og Kornhøst.

- §. 16. Kunstia og naturlig Eng.
 - §. 17. Hør, Kartofler, Havreæsen.
 - §. 18. Skovenes Areal og Tilstand.
 - §. 19. Løvmoſer.
 - §. 20. Moſejords Opdyrkning.
 - §. 21. Huusdyrene.
 - §. 22. Utsj og Ufrud.
 - §. 23. Særegne Næringsgrene i Bøndestanden.
 - §. 24. Fiſkerie.
 - §. 25. Bøndens Bygninger.
 - §. 26. Folke'tæn og Folkeføde.
 - §. 27. Amtets Kyster.
 - §. 28. Derne Anholt og Hjeltn.
 - §. 29. Støvringgaard.
 - §. 30. Randers Hospital.
 - §. 31. Randers.
 - §. 32. Grænaa.
 - §. 33. Ebeltoft.
 - §. 34. Hobro.
 - §. 35. Mariager.
-

N a n d e r s A m t .

Nanders Amt begrænses mod Norden af Mariager Fjord og Aalborg Amt, mod Sønden af Aarhus Amt, mod Vesten af Viborg Amt, og mod Østen af Røttegattet. Det er efter Aarhus og Veile Amter det bedste i Jylland, da det har for det meste en god Jordbund, er temmelig vel opdyrket og befolket, og har meget Skov; men har i Almindelighed et mindre Tillæg af Ager og Eng til Hartkornet end Aarhus og Veile Amter. Ved Mariager Fjord og paa flere Steder har Amtet nogle Kærjorder, de benyttes til Fædrift. I den nordlige og vestlige Deel af Amtet gives noget Hebe, begroet med kært og sin høg, som for største Deelen fortjener at opdyrkes, det vil og finde Sted ved en større Befristning. Amtet har en stor Rigdom af Kalk, som viser sig i mægtige Fløjer ved Stranden, og udbreder deres Aarer dybt inde i Landet. I den fjerne Fortid synes Amtet at have været for en stor Deel en Degruppe, da det er overalt gennemskåret af tilgroede Fjorde og Aaleb, som nu ere Landenge. Denne Formodning bekræftes ved at kaste

et Dje paa Videnfabernes Rort, og af Historien, som bevidner at der har været Seilads til Clauholm, endvidere af de Østersbanke, som findes dybt inde i Landet, saasom ved Handerupgaard i Vinderup Sogn, Nørreherred, og ligeledes ved Stevringgaard.

§. 1. Amtets Herreder, Kjøbstæder og Hartkorn.

Amtet er efter Aarhus og Veile Amter det Bedste i Jylland. Det har for det meste en god Jordbund, er temmelig vel opdyrket og befolket, og har meget Skov.

Efter den ny Amtsinddeling indbefatter Amtet det forrige Callø Amt og 6 Herreder af Dronningborg Amt, og bestaaer af følgende Herreder og Kjøbstæder:

Herreder.

Sender, Hald

Nørre

Sender

Mols

Øster. Lisberg

Nør. Hald

Øndsild

Gierlev

Stevring

Rugeøe

Galthen

Det forrige Callø Amt,
under Amtstuen i Aarhus.

Det meste af forrige Dronningborg Amt, under
Amtstuen i Randers.

Randers Amts Hartkorn under begge Amtstuer i Aaret 1806.

	Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefyld.			
	Abr.	Skp.	Fb.	Alb.	Abr.	Skp.	Fb.	Alb.	Abr.	Skp.	Fb.	Alb.
a) Under Amtstuen i Randers.												
Contribuabelt Hartkorn	9369	3	3	1	24	2	"	$\frac{1}{2}$	112	5	2	$1\frac{1}{2}$
Hovedgaardenes fri Hovedgaardstaxt	992	"	1	2	30	7	2	$2\frac{2}{3}$	36	2	"	1
Præstegaardenes fri Tact	242	1	3	1	"	"	3	$\frac{2}{3}$	"	"	"	"
Degneholigernes fri Tact	2	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Randers Kjøbsteds fri Jordec	192	3	2	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	"	"	"	"
Mariagers Dito	26	2	3	2	"	"	"	"	"	"	"	"
Hobro Dito	49	7	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"
Kongetiender, contribuerende	1192	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Kirketiender, Dito	1158	3	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Desuden Kongetiender, fri Hovedgaards Tact	21	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
og Kirketiende, Dito	21	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
b) Under Amtstuen i Aarhuse.												
Contribuabelt Hartkorn	11835	4	"	"	195	7	1	1	192	6	3	"
(deraf er sde og skattefri)	57	3	3	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	4	6	1	"
Grevskaber og Baronier	700	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Hovedgaardenes fri Hovedgaardstaxt	1478	1	"	1	145	7	2	1	23	7	2	1
Præstegaardenes fri Tact	293	"	1	"	1	1	1	"	"	"	"	"
Degneholigernes fri Tact	10	6	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"

[illegible]

Sogn.	Gaardens Navn og Ejer.	Nærmeste Nabo.	Hovedgaardstærter.												Underliggende Bøndergaards og Tjender.															
			Ager og Eng.				Skovskov.				Møllestald.				Ager og Eng.				Skovskov.				Møllestald.				Tjender.			
København.	København.	København.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.
			2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.	2d.	1d.	1/2d.	1/4d.
København.	Tobberg	Skarupgaard, Proprietair Niels Secher	25	3	3	2	1	4	1	1	1	1	1	1	284	7	2	1/2	1	3	1	1	1	1	1	1	158	6	1	1
	Hjortshøj	Hjortshøjslund, Proprietair Thomas Secher																												
	Egaae	Skieringmunkgaard, uprivilegeret Aulsegaard, fri for Solbaterhold, Proprietair Smidt	7	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	21	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Tved	Giesinggaard, Oberstlieutenant Folsach	69	5	1	1 1/2	3	3	1	1 1/2	13	6	2	1	281	6	3	1 1/4	1	1	1	1	5	2	2	1	157	3	1	1
Næstved.	Mariager	* Mariager Kloster, Proprietair Poulsen	30	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1	3	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Evendstrup	* Riellerupgaard, Proprietair Brasch	12	5	2	1/2	1	1	1	1	4	2	1	1	238	3	1	2	5	1	1 1/2	1	1	1	1	1	68	1	1	1
	Falslev	Sallegaard, uprivilegeret Sæbegaard, Proprietair Quisau	17	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	2	1	1
	Hvorum	Trinderup, uprivilegeret Sæbegaard, Proprietair Ring	13	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	75	2	3	2 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	71	6	1	1
Slagelse.	Schiellerup	Skougaard, en ufri Aulsegaard, Proprietair Blegvad	9	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	2	1	1	1	4	2	2	1	1	1	1	1	13	2	1	1
	Kastbjerg	Trudsholm, Kaptein Peder Secher	66	1	1	1	1	2	3	1	1	1	1	209	1	3	1	1	7	3	1/2	1	1	1	1	1	60	5	1	1
	Udby, neder	* Overgaard, Kammerjunker Arenstorff	113	7	1	2	1	3	1	2	1	1	1	238	1	2	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	30	1	1	1
	Dito	Fuglesø, ufri Sæbegaard, Lieutenant Poulsen	28	3	3	2	1	1	2	1 1/2	1	1	1	1	203	2	3	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	26	5	1	1
Vejle.	Sødring	* Sødringholm, Proprietair Secher	27	5	3	1	1	2	1	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Kavby	* Demstrup, Hovedparcellen, Proprietair Berg N.D. Den øvrige Hovedgaardstærte er udparcelleret.	57	5	1	2 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Støvring	* Støvringgaard, adelig Jomfru Kloster N.D. Den øvrige Hovedgaardstærte er udparcelleret med Skattefrihed.	7	2	1	1	2	1	2	2 1/2	1	1	1	1	381	4	1	2 1/2	1	2	1	1 1/2	1	1	1	1	68	3	1	1
	St. Mortens	Siellerup Sæbegaard, uprivilig. Sæbegaard, Hr. Farting m. fl.	28	5	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	213	6	1	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hjallerup.	Gimming	Dronningborg, Major Arenstorff N.D. Af det contrib. Hl. er Dronningborg blot Herlighedsejer.	60	5	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	213	6	1	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Hesteb	Stenalt, Grev P. Schack	78	4	2	1 1/2	1	7	1	1	1	1	1	438	2	2	1 1/2	6	1	2	1	1	1	1	1	1	59	2	1	1
	Estruplund	Estruplund, Kaptein Wylus	33	2	2	2	1	2	4	2	1	1	1	203	7	3	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Holbeck	* Holbeckgaard, Kaptein Ammighoff	52	2	3	1	1	2	2	1	1	1	1	170	6	1	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	26	1	1	1
Guldborg.	Boldum	Clausholm, Geheim-Conferentsraad Schilden Huitfeldt	133	5	2	1	13	2	1	1	4	2	1	1	822	3	1	1/2	3	3	2	2	3	5	3	1	107	7	2	1
	Drum	* Trifsvold, Hovedparcellen, Hr. Strøver	39	1	1	2	1	1	3	1 1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Dito	— Dito Parcel, Baron Rosenfrank	19	6	3	1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Dito	— Dito Parcel, Hans Andersen N.D. Den øvrige Hovedgaardstærte udparcelleret i mindre Parceller.	16	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Guldborg.	Hjst	* Brudgaard, Hovedparcellen, Hr. Søndergaard N.D. Den øvrige Hovedgaardstærte udparcelleret i mindre Parceller.	19	7	1	1	1	3	1	1/2	5	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Lauerberg	* Løstруп, Kaptein Richtenberg paa Hidsrup N.D. Den øvrige Hovedgaardstærte udparcelleret i mindre Parceller.	25	5	3	2 1/2	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Hadsberg	Collerup, ufri Sæbegaard fra 23 Juni 1804, Proprietair Siello	19	5	1	1	2	1	2	2 1/2	3	1	2	1	117	2	1	1/2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Anm. De Hovedgaards, som ere betegnede med * ere efter kongelig Resolution bevilgede Godebets Udskrivning med Hovedgaardstærter. Flere have siden efter erholdt det Beneficium.

Sogn.	Gaardens Navn og Ejer.	Nærmeste Nabo.	Hovedgaardetaxter.										Underliggende Bøndergods og Tiender.																	
			Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefyld.				Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefyld.				Tiender.			
			2d.	10.	10.	10.	2d.	10.	10.	10.	2d.	10.	10.	10.	2d.	10.	10.	10.	2d.	10.	10.	10.	2d.	10.	10.	10.	2d.	10.	10.	10.
Søndersø Herred.	Hørning	* Tunkrup, N. E. Møller	Randers	72	3	2	2	5	2	2																				
	Hvilsager	Schaffsøgaard, Landvæsen's Commissair E. her	Narhuus	49	2	2	2	7	1	1	2	8	4	2	224	3	2	15	1	3	5	3	13	4						
	Gausing	Estrup, Stamhuus, Kammerherre Grev Scheel	Randers	98	1	3	2	14	5	1					1279	2	1	36	2	1	3	7	155	1						
	Koed	* Vedøe, Madame Christensen	Grenaue	19	3	3	1	1	2	1	3	2	85	4	2	1	6	2	1	2	24	6	2							
	Mariemalene	* Nipomgaard, Landdommer Hoff	Ebeltoft	54	1	1	2	8	6	3	1				163	1	1	2	9	1	1	10	5	74	3	3				
Nørre Herred.	Wivild	* Høvringsholm, Kammerherre Jøns	Randers	74	6	2	2	4	3	1	2				3	2	1													
	Giesing	* Løvenholm, Grevskab, Kammerherre Jøns	Dito	84	4	1	1	17	5	2	2				356	2	1	2	6	1	2	11	5	33						
	Essenbek	Essenbek Edegaard, ufri og tiendepligtig, delt i 5 Parceller	Dito	20				1	2	2	2																			
	Giesborg	Mesigaard, Kammerherre Baron Knuth	Grenaue	51	3	2	2	11	2	1					358	6	1	1				8	4	81	6	2				
	Fiellerup	* Østergaard, Proprietair J. M. Secher	Dito	24	2	1	2	4	3	1	2	2	2	2	22	5	2	2						8	2					
Søndersø Herred.	Ginnerup	Schiervad, Kammerherre Grev Scheel	Dito	61	2	2	2	5	2	2				676	1	2	2	9	7		2	1	52	6	2					
	Drum	Dræbegaard, Kammerherre Grev Scheel	Dito	36	5	2	1	5	2	3	1				311	2	1	10	6	1	25	4	46	4						
	Gierild	Scheel, Grevskab, Kammerherre Grev Scheel	Dito	130			2	4	7						707	3	3	4	1		3	1	83	7	1					
	Kalsøe	Hessel, Kammeraad Lang	Dito	64				1	1	1					203	5	1	2	1	5	1									
	Kalsøe	Karholm, Proprietair J. Jørgensen	Dito	48	5	1	1	4	3	1	2	1	2		281	5	3	2	5	3				113	1					
Søndersø Herred.	Rosmus	* Høngaard, Ober-Krigscommissair Ingverslev	Ebeltoft	39	1			17	5	2	2				44	3	2	2	1	4	1	4	2	31	4					
	Lyngby	* Kævre, Proprietair Knud Hoyer	Grenaue	39	6	2	2	3	3	2					203	5	1	2	6	1	2			59	2					
	Dito	* Lykesholm, Proprietair O. Munked	Dito	19	2	2	1	1	2						207	2	2	2	3	2	2			73	7					
	Thistrup	* Høgholm, Baronie, Justitsraad Marcusen	Dito	52	4	3	1	11	4	2					28	2	2	2	3	1	1	12	1	37	7					
	Felddalle	* Møllerup, Kapitaen Müller	Ebeltoft	32	5	2	1	3	1	2	4	2			111	6	1	1	2	1	3	2	34							
Nørre Herred.	Dræby	* Schierøe, Stamhuus, Kapitaen v. Fischer Bengzon	Dito	72	1	1	1	1	2	2	2				328			1	4	1	5	2	91	2						
	Dræby	Lyngsøegaard, gammel ufri Edegaard, Kapitaen Hanson	Dito	15	6	1	2								235	6	1	2	6	3	6	7	29	1						
	Tved	* Jisgaard, Kammeraad Marcusen	Dito	37	2		1	4	1						65	7	3	2					17	5						
	Tved	* Quistrup, Proprietair E. Høngaard	Dito	21	4	1	2								1	4	1	1					8	2						
	Roelsø	Roelsøegaard, Kapitaen Müller	Dito	40		2	2								208			1					30	7	2					
Søndersø Herred.	Wistoft	Bogensholm, ufri Edegaard, men tiendefri, Proprietair Clausen Gaardsted	Dito	9	4	1	2	4	1						40	1	2													
	Bregnet	Kalsø Edegaard, Birkedommer Lemeyer	Narhuus	104	5	2		6	5	2					463	3	1	10	6	2	3	1	110	6						
	Hørnset	Rosenholm, Kammerherre Rosenkrantz	Dito	51	7	1	1	8	6	3	1	6	3		491	3	1	17	3	2	12	6	78	3						
	Schjødstrup	Wosnesgaard, Kammeraad Secher	Dito	66		2	1	3	7	3	2				607	3	2	4	1	3			84	7						

I Amtet findes Kjøbstederne Randers, Grenaa, Ebeltoft, Hobroe og Mariager.

S. 3. Hovedgaardenes fri og ufri Hovedgaardstact af Ager og Eng, samt deres skattepligtige Areal, saaledes som det forholdt sig i Aaret 1803.

Hovedgaard.	Fri Hovedgaards- tact, Ager og Eng.				Ufri, som drives under Gaarden.				Skatte- pligtig Areal.
	Td.	kv.	fb.	Alb.	Td.	kv.	fb.	Alb.	
Gælder: Høi- herred.	Tuusrup	72	3	"	"	"	"	"	udparc.
	Schuffeegaard	49	"	2	2	"	"	"	875
	Estrup	98	1	3	"	7	5	"	1187
	Webøe	19	5	3	1	"	"	"	391
	Rhomgaard	54	1	1	"	"	4	"	902
	Hebringsholm	74	6	"	"	"	"	"	1080
Køge- herred.	Løvenholm	84	4	1	1	"	"	"	1434
	Sørby Ladegd.	19	2	2	2	"	"	"	412
	Hjertegaard	24	2	1	2	"	"	"	270
	Meilgaard	51	3	2	2	17	7	"	1319
Køge- herred.	Schiervad	61	2	2	2	"	"	"	538
	Orbøegaard	36	5	2	1	"	"	"	551
	Schæel	130	"	"	2	"	"	"	1276
	Hessel	64	"	"	"	"	"	"	723
Gælder: Høi- herred.	Ratholm	48	5	1	1	"	"	"	696
	Mungaard	39	1	"	"	9	"	3	506

Hovedgaard.		Fri Hovedgaards- tært, Ager og Eng.				ufri, som drives under Gaarden.				Andre afgitt Areal
		2d	3p	fd.	4th	2d.	3p.	fd.	4th.	
Sander Herred.	Krælle	39	0	2	1	1	1	1	1	288
	Lycheholm	19	2	2	1	10	5	2	1	256
	Høegholm Nysgaard	52	4	3	1	1	1	1	1	689
	Møllerup	32	5	2	1	1	1	1	1	364
	Schiersee	72	1	1	1	1	1	1	1	785
Mølsg. Herred.	Tisgaard	37	2	1	1	1	1	1	1	431
	Quelstrup	21	4	1	2	1	1	1	1	204
	Roeslægaard	46	1	2	2	3	6	1	2½	300
	Bogensholm	1	1	1	1	11	3	1	1	156
	Lyngsbeckgaard	1	1	1	1	15	6	1	2	379
Liller-Lisberg Herred.	Caler Ladegd.	104	5	2	1	1	1	1	1	1041
	Rosenholm	51	7	1	1	1	1	1	1	914
	Boenesgaard	66	1	2	1	1	1	1	1	533
	Schaarupgaard	25	3	3	2	1	2	2	2	326
	Sophie Amalie- gaard	1	1	1	1	14	7	3	1	166
	Fannerupgaard	9	6	2	1	1	1	1	1	190
	Ingvorstrupgd.	21	6	1	1	1	1	1	1	174
	Hjorthoylund	5	7	2	2	1	1	1	1	60
	Schierring- munkgaard	7	5	1	1	1	1	1	1	111

Hovedgaard.		Fri Hovedgaards- tægt, Ager og Eng.				Ufri, som drives under Gaarden.				Platte- pligtig Areal.
		2d.	2v.	2d.	2v.	2d.	2v.	2d.	2v.	
Galtens Herred.	Clausholm	133	5	2	"	"	"	"	"	1200
	Tollerup	19	5	1	1	"	"	"	"	319
	Grisevold	80	1	3	1	"	"	"	"	214
	Løvsstrup	48	5	1	$\frac{1}{2}$	"	"	"	"	273
	Brundsgaard	43	5	"	$2\frac{1}{2}$	"	"	"	"	235
Magle Herred.	af Andrupsgaard under Haralds- lund	"	"	"	"	"	"	"	"	238
	Stenalt	78	4	2	$1\frac{1}{2}$	"	"	"	"	869
	Estruplund	33	2	2	2	"	"	"	"	313
	Holbechgaard	55	"	2	"	"	5	3	"	485
Ønsild Herred.	Trinderup	"	"	"	"	13	2	"	2	261
	Ballegaard	17	2	1	2	"	2	1	2	155
	Kiellerupgaard	12	5	2	$\frac{1}{2}$	5	"	"	"	397
Gierlev Herred.	Mariager, Klo- ster	30	"	"	"	"	"	"	"	149
	Trudsholm	66	"	"	"	"	"	"	"	606
	Obergård	113	7	1	2	"	"	"	"	1016
	Faglsøe	"	"	"	"	28	3	3	2	250
	Sødringholm	27	5	3	"	"	"	"	"	365
	Demstrup	77	1	2	2	"	"	"	"	597

Hovedgaard.	Fri Hovedgaards tært, Ager og Eng.				Ufri, som drives under Gaarden.				Skatte- pligtig Areal.
	ld.	Ar.	fb.	Alb.	ld.	Ar.	fb.	Alb.	
Nørre Hald Herred									
Wieslinggaard	69	5	1	1½	"	"	"	"	501
Støvringgaard	38	3	"	2½	"	"	"	"	362
Dronningborg Ladegaard	60	5	1	1	"	"	"	"	180
Støvring to under Støv- ringgaard	17	2	"	"	"	"	"	"	127
Støvring Bjellerup Lade- gaard	26	2	2	2	30	5	"	½	223

S. 4. Præstegaardenes Hartkorn, Skattepligtige
Areal, og Værdi pr. Tønde Land, efter Skatte-
Commissionens Ansættelse i Aaret 1803.

Sogn.	Hartkorn, Ager og Eng.				Skatte- pligtig Areal.	Værdi pr. Tøn- de Land.	
	ld.	Ar.	fb.	Alb.	ld.	Ar.	Rd.
Christrup = .	6	2	2	1	73		75
Wiering = .	8	3	3	2	83		50
Marblev = .	8	6	2	"	56		75
Sæbne = .	5	5	"	1	62		50
Mogind = .	8	5	1	"	68		75
Øster-Villing	12	4	"	"	115		50
Hansing = .	15	2	"	2	112		75
Maria = Malene	6	1	2	1	56		62½
Viisild = .	8	4	2	1	79		62½
Wiesling = .	5	"	3	"	37		50

	Sogn.	Sortform, Ager og Eng.				Fatte- pligtig Areal.	Vardi pr. Tønde- Land.
		Td.	Sk.	fb.	Alb.	Td. Land.	Td.
Narre Herred.	Nimtofte " "	4	3	2	1	43	50
	Biellerup " "	4	1	2	1	47	50
	*) Thvestrup	6	1	1	2	94	50
	Drum " "	8	1	2	"	87	50
	Rindøe " "	6	1	2	"	68	50
	Gierild " "	10	3	2	1	83	50
	Baggerølev " "	10	4	"	"	67	50
	Hammelef " "	8	6	2	1	62	62½
	Carlbye " "	13	1	3	1	91	62½
	Unholt " "	1	"	3	2	16	50
Sønder Herred.	Malsee " "	8	7	1	"	69	62½
	Hjellested " "	8	1	2	2	132	50
	Beilbye " "	6	3	"	"	53	62½
	Lyngebye " "	11	3	1	2	96	50
	Thistrup " "	5	2	2	"	55	62½
	Colind " "	5	1	1	2	46	62½
	Feldballe " "	5	6	3	1	100	50

Agrie

*) Thvestrup Præstegaardsavsl er afhændet, og ejes af en Bønde.

Sogn.		Partform, Hjer og Eng.				Hatte pligtig Areal.	Herdi pr. Tans de Land.
		2	12.	16.	216.	26. Land.	no.
Mølly Herred.	Agrie " "	4	2	1	"	79	75
	Løved " "	4	2	3	"	18	75
	Bistoft " "	6	"	"	2	73	62½
	Kn. bel " "	3	6	1	"	27	62½
Hjstervig Herred.	Helgenes " "	5	6	"	1	80	50
	Lorsager " "	10	1	"	"	153	50
	Mørche " "	9	1	3	2	101	50
	Hornstet " "	11	6	3	"	153	50
	Skjoldrup " "	12	"	1	2	89	62½
	Lodberg " "	7	4	"	"	140	62½
	Hjorthøj " "	7	7	2	2	86	62½
Galtens Herred.	Galtens " "	11	6	3	2	113	62½
	Houm " "	6	7	"	½	54	62½
	Bolbom " "	10	1	"	"	83	75
	Lauerberg " "	5	2	1	2	65	50
Muglæ Herred.	Barum " "	8	5	"	"	69	62½
	Hadelund " "	8	6	2	2	71	75
	Visted " "	11	7	1	1½	126	75
	Boer " "	9	7	"	"	82	50
	Holbeck " "	8	3	3	2½	61	75

§. 5. Fortegnelse fogneviis over det contribuable Hartkorn og dets Beboere, nemlig Antal af Bøndergaarde, Udhyttere, Huse med og uden Jord, samt Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde, endvidere Ejerne af Konge- og Kirketienden, saa og Skattecommissionens Ansættelse af Bønderjordens Hartkorn efter Forordningen af 1ste Oct. 1802.

S o g n.	Det contribuabte Hartkorn i Sognet.												Beboerne i Sognet 1805.				Ejerne af Tienderne 1805.		Skattecom- missionens Ansættelse af Bønder- jorden.
	Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefyld.				Gaar- de.	Deraf udflyt- tet.	Huse. *)	Herregaarde, Præstegaarde og andre frie Gaarde.	Kongetienden.	Kirketienden.	
Søndst. Halv Søndst.	Christrup	264	5	2	2	1	1	1	1	1	1	1	55	3	57	Præstegaard	Narhuus Bispestol	Hørning Hospital	250-350
	Essenbeck	140	2	2	2	3	2	4	2	2	2	2	33	1	11		Dito	Esstrup	200-300
	Werring	216	4	3	5	3	1	5	3	1	2	2	44	1	15	Præstegaard	Dito	Dito	150-250
	Narslev	103	6	2	2	3	3	1	2	2	2	2	18	2	15	Præstegaard	Dito	Hørning Hospital	250
	Hørning	289	5	1	6	7	2	2	2	2	2	2	48	1	9		Hørning Hospital	Dito	200-300
	Lihne	273	3	1	7	7	2	2	2	2	2	2	40	1	15		Narhuus Bispestol	Sognemandene	150-250
	Seebye	88	7	3	1	1	1	1	1	1	1	1	16	1	11	Præstegaard	Dito	Clausholm	200-250
	Schader	123	4	2	2	3	2	2	2	2	2	2	20	2	10		Dito	Clausholm	150-250
	Mygind	63	4	2	2	2	2	5	2	2	2	2	18	1	5	Præstegaard	Dito	Rosenholm	250
	Krogøbech	183	7	3	14	2	3	2	2	2	2	2	30	2	11		Dito	Dito	150-250
	Schisrring	96	4	3	2	3	1	9	4	2	2	2	13	2	4		Dito	Narhuus Rectorat	150-300
	Hvilsager	203	6	2	13	2	1	2	3	5	3	2	28	2	24	Schafførgaard	Dito	Schafførgaard	150-250
	Wester Alling	115	2	2	1	1	1	2	2	2	2	2	21	10	6		Dito	Esstrup	200
	Øster Alling	136	7	2	11	7	2	2	2	2	2	2	21	2	4	Præstegaard	Dito	Dito	200-250
	Kausling	275	6	2	1	2	2	3	1	7	2	2	42	2	30	Stamhuus Es- strup, Præstegd.	Esstrup	Dito	150-250
	Øde ved Sandfl.	7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		Dito	Dito	150-200
	Aufning	107	3	1	2	4	2	2	2	2	2	2	21	2	22				
	Røed	164	6	2	2	7	3	2	2	2	2	2	25	1	17	Wedø	Narhuus Bispestol	Wedø	150-250
	Mariemalene	61	5	2	23	2	2	2	3	1	2	2	14	2	3	Nyomgaard, Præ- stegaard	Nyomgaard	Nyomgaard	250-300

*) De Steder som have 1 Tønde Hartkorn og derunder ere henregnede til Huse.

Det contribuable Hartkorn i Sognet.													Beboerne i Sognet 1805.				Ejerne af Tienderne 1803.		Skattecom- missionens Udsættelse af Bønder- jorden.
S o g n.	Ager og Eng.				Skovskylb.				Mølleskylb.				Gaar- de.	Deraf udflyt- tet.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Kongetienden.	Kirketienden.	
Søndersø Sogn.	Weylsøe	200	4	2									30		18		Narhuus Bispestoel	Hørning Hospital	200-250
	Wifild	286	2	1	1					15	7	2	46		28	Heuringholm, Præstegaard	Dito	Dito	200-250
	Giesing	117	6	2	2								21	3	14	Løvenholm, Sørvad Præstegrd.	Løvenholm	Sørvad	150
	Nørager	186	7	2	2			3		6	3		43	4	15		Narhuus Bispestoel	Løvenholm	150-300
	Nimtoft øde ved Sandst.	110 5	1 6	3 2	3 2		5	3	1	10 3	5 1		20		17	Præstegaard	Nyomgaard	Nyomgaard	150
	Gjelderup	69	3	3	2								20		25	Østergd, Præ- stegaard	Sognepræsten p. off.	Østergaard	150
	Glesborg øde ved Sandst.	186 11	7 1	3 1	2 1								33		12	Meilgaard	Meilgaard	Meilgaard	150-250
	Tøsttrup	141	1	1	2		1	1	2				18		2	Præstegaard	Scheel	Scheel	150-200
	Ginnerup	140	7	1	1	4	5	2	1	7	3	2	32		8	Schiervad	Dito	Dito	150-200
	Drum	163	5	2		9	5	3	2	20	1	2	37			Ørbeckgaard	Dito	Dito	150
Nørre Sogn.	Nimøse øde ved Sandst.	109 6	6 4	3 1	2 1		5	1	1			24		7	Præstegaard	Dito	Dito	Dito	200
	Rastberg	130	1	2	2	1		2				68		10		Dito	Dito	Dito	150-200
	Gierild øde ved Sandst.	267 17	3 4	3 1	2 2	3	3	2	2	3	1	2	39		43	Scheel, Præste- gaard	Dito	Dito	200 250
	Hemmed øde ved Sandst.	50 2	3 6	3 1	1 2					8	4	17		9		Dito	Dito	Dito	150
	Beggerslev	105	4	2								17			Præstegaard	Dito	G. Gidsel	150	
	Villerøse	59	3	3								11		1		H. Larsen	L. Vastland.	150-200	
	Hammelef	208	4	3	1							26		13	Præstegaard	Narhuus Rectorat	Scheel	200	
	Enkelv	129	6	2	2	4	6	1				17				Scheel	Dito	Dito	200

		Det contribuabte Hartkorn i Sognet												Beboerne i Sognet 1805.				Ejeme af Lænderne 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse af Bønder jorden.
S o g n.		Ager og Eng.				Skovskjld.				Mølleeskjld.				Gaar- de.	Deraf udflyt- tet.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Kongetienden.	Kirketienden.	
		Ed.	Kp.	fd.	Alb.	Ed.	Kp.	fd.	Alb.	Ed.	Kp.	fd.	Alb.						Dir.	
Hørr - Herred.	Voldbye	333	5	2	1									54	"	12		Sognepræsten paa Anholt	Vidsted i Voldbye	150-200
	Carlbye	141	1	2	2									15	"	17	Præstegaard	Scheel	Dito	150
	Gammel	189	7	3	2									28	"	6		Sognepræsten og Kirken i Grenaae	Grenaae Kirke	200
	Anholt De	10	"	2	"												Præstegaard	Præsten og Kirken	Anholt Kirke	150
	Nalsø	303	4	3	1	4	3	1	2					44	"	15	Hessel, Katholm Præstegaard	Katholm	Katholm	150-200
	Hved	100	7	2	1	"	5	1	1					19	"	22		Lykesholm	Dito	150-200
Bønder - Herred.	Holmoe	128	1	3	1	3	"	3	1					19	"	16		Dito	Lykesholm	200
	Rasmus	200	7	2	2	7	"	2	2	3	1	2	"	37	8	12	Rugaard	Rugaard	Rugaard	200-250
	Hyllested	135	5	2	2	13	2	1	"					24	6	30	Præstegaard	Dito	Dito	150-200
	Weilbye	178	2	1	1	"	3	"	2	3	1	2	"	23	"	7	Ingvarstrup, Præstegaard	Katholm	Katholm	200
	Albøge	149	4	"	"	"	7	2	"					32	1	10		Fæveile	Fæveile	150-250
	Lyngbye	360	1	2	2	2	5	2	2	2	1	"	"	54	"	27	Lykesholm Fæveile	Lykesholm	Dito	150 250
	Listrup øde ved Sandst.	161 1	6 3	3 2	" 2½	" 1	3 4	3 3	2 "	11	5	2	"	26	"	30		Hægholm	Hægholm	150
	Fuglslev	88	6	"	2	"	5	"	"	8	4	"	"	26	1	7		P. Visp i Orkrog	Dito	150-200
	Næbdagge	276	1	3	"	2	1	1	2	2	1	"	"	57	"	10		Interessentere	Interessentere	150-250
	Ebdrup	61	2	3	1									13	"	5		Nyomgaard	Nyomgaard	200
	Solind	97	6	1	"	"	5							20	"	6	Præstegaard	Sognemænd	Sognepræsten	150-250
	Feldballe	235	1	1	2	9	7	1	1	2	1	"	"	46		25	Møllerup, Præ- stegaard	Møllerup	Møllerup	200-250
	Ebeltoft	49	3	1	"									11	"	1		Sognepræsten og Kirken	Kirken	250-300
	Øst - Herred.	Dræbby	281	7	2	1	"	2	"	2	10	5	"	"	79	"	22	Schiersee, Lyngs- beckgaard	Schiersee	Schiersee

S o g n.	Det contribuabte Hartform i Sognet.												Beboerne i Sognet 1805				Ejerne af Tienderne 1803.		Eftercom- missionens Ansættelse af Bondes jorden.	
	Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefyld.				Gaar- de.	Deraf udflyt- tet.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Kongetienden.	Kirketienden.		
	Ed.	Fr.	fb.	Alb.	Ed.	Fr.	fb.	Alb.	Ed.	Fr.	fb.	Alb.							Rdr.	
Nalg. Herred.	Agrie	180	7	1	1		1	1	2	9	4	2		45		32	Præstegaard	Narhuus Rectorat	Lyngsbefgaard	200
	Egens	71	7		1									16		9		Calløe	Dito	150
	Eved	303	1	2										62		38	Tisgaard, Quel- strup Præstegd.	Narhuus Rectorat	Tisgaard	200-300
	Wistoft	217	6	2	1		4	1						54		10	Bogensholm	Lyngsbefgaard	Quelstrup	150-350
	Rnebel	107	3	3	2									23		20	Præstegaard	Calløe	Roelsøegaard	200-250
	Roelsøe	139	1	2										29		17	Roelsøegaard	Roelsøegaard	Dito	200
	Helgnes	186	2	2										53		37	Præstegaard	Sognepræsten p. off.	Rongegaard	150-250
	Torsagser	297	5		1	1	1	1	1					58		40	Præstegaard	Narhuus Rectorat	Calløe	200-250
	Bregnet	228	2		1		2		2	3	1	2		47		32		Narhuus Conrector.	Dito	200-300
Nær. Wiiberg Herred.	Scharresøe	89	2	3	2		4	6	1	2								Ryomgaard	Ryomgaard	150-100
	Mørche	304	5	2	2		2	6	1	1							Præstegaard	Rosenholm	Rosenholm	200-250
	Hornsteth	267	4	3	1		3	2	1		3	1	2				Rosenholm, Præstegd.	Dito	Dito	200-250
	Schiodstrup	303	5				1	6	3	2				56		21	Bosnesgaard, Præstegd.	Bosnesgaard	Bosnesgaard	200 300
	Todberg	197	3	2										43		27	Skaarupgaard, Præstegd.	Skaarupgaard	Skaarupgaard	250-350
	Meilbye	116	1	3			3	1						24		1		Dito	Hr. Hvild	250-300
	Hjortshøj	136	1	1			1	7	1					22		8	Præstegaard	Hjortshøjgaard	Skaarupgaard	200-400
	Egaar	260	7	1										39		26	Schierring- munkgaard	Narhuus Bispestoel	Dito	250-300
	Galten	284		1	1½					½	*1	2	1	½	48		26		Kapellaniet i Nan- ders Hospital	Mogle Selvsjere
Galtens Herred.	Wiffing	140	4	2	2½		1	1	3	1				28	8	12	Præstegaard		M. Poulsen	250
	Hadberg	88		1	½		3	3	3	2½				19		10	Ellerupgaard og Mølle	Dito	Sognemandene	250

NB. * betynder at Skov- og Møllekyliden er sammendrægt.

Egen.	Hartkorn, Ager og Eng.	Hatte- pligtig Areal.	Værdi pr. Tønde de Land.				
	Td.	Fr.	fd.	Alt.	Td. Land.	Alt.	
Donsild Herred.	Hvornum " "	4	4	"	"	44	50
	S. Donsild " "	5	7	2	1	75	50
	Hem " " "	5	4	2	2	86	50
	Falslev " "	4	4	"	1½	36	50
Gierlev Herred.	Windbles " "	2	"	"	"	25	50
	Udbye-neder " "	6	7	"	2	52	75
	Dalbbye-neder " "	12	3	2	2	70	75
	Niter Førslev " "	17	4	"	2½	120	75
	Gierlev " "	10	"	"	2	87	75
	Vester Lørstet " "	4	5	"	1	39	50
Nørre-Hald Herred.	Glenstrup " "	6	7	1	"	69	50
	Alsberg " "	10	4	"	"	79	75
	Rousted " "	14	6	2	"	116	50
	Spendrup " "	14	"	2	"	125	75
	Hald " " "	8	"	1	2	77	62½
	Lveed " "	11	"	"	½	77	62½
Støvring H.	Støvring " "	6	4	2	2	66	62½
	Harrislev " "	9	7	1	"	76	75
	Borup " "	12	3	2	1	70	75

§. 6. Specifikation paa Kongens Jordgods, Kirker og Tiender i Dronningborg District, solgt paa Randers Raadstue d. 3 Julii 1765.

		Hartorn, Uger og Eng.				Kjøbe pris.	Kjøber.
		Td.	Sp.	ld.	Alb.	Rolr.	
Den nordre Hovedgaards Mark.	Biellerup Lade- gaard.						
	fri Hgdstart	134	7	"	$\frac{1}{2}$	100,000	Justizr. Lou- sen, Budet ei approberet.
	Møllefjeld	2	1	"	"		
	Bøndergods	602	3	2	1		
	Møllefjeld	3	1	2	"		
		742	5	"	$1\frac{1}{2}$	46,000	Cancellieraad Greenfeldt, ei approberet.
	derpaa indbeft						
	a) i Nordre Gaard						
	fri Hgdstart	72	4	3	2		
	Bøndergods	282	1	3	$1\frac{1}{2}$		
		354	6	3	$\frac{1}{2}$		
	b) i Søndre Gaard					"	intet Bud
	fri Hgdstart	64	3	"	$1\frac{1}{2}$		
	Bøndergods	323	3	"	$2\frac{1}{2}$		
		387	6	1	1		
Biellerup Ladegrd separeret.							
Ladegrds Lunden		1	2	"	"	6020	D. Kirketerp

	Parceller.	Hartkorn, Ager og Eng.				Kjøbe- pris.	Kjøber.
		Td.	fb.	fb.	alb.		
Den nordre Hovedgaards Mark.	Jomruue Løkken	4	5	3	1	810	E. Jensen La- desfogd
	Sierups Bang	8	4	2	1	1010	Dito
	Bredhøns Bang	5	7	1	2	520	Dito
	Nordre Bang	10	6	2	1	2000	J. R. Bay
	Bredhøns Bang	7	1	3	1	860	Cancelleraad Strenfeldt
	Lunden " "	1	4	1	1	3430	D. Kirketerp
	Brødstrupholm	2	3	2	1	950	S. Ubbøye
	Randers Kjør	4	4	1	1	1420	A. R. Mamen
	Viellerup Kjør	6	6	1	1	2300	Borgemeester Simonsen
	Thornup Kjør	9	6	2	1	3250	D. Kirketerp
Den søndre Hovedgaards Mark.	Tranholm "	4	1	1	1	2910	J. L. Brenstrup
	Hestehaugen ic.	7	4	1	1	2200	Kbr. Rosenørn
	Sønder Bang m. Riismølle "	11	5	2	2	2620	J. R. Bay
	Mouritzholm	6	1	3	1	1250	D. Kirketerp
	Lorupshøj Bang	7	6	1	2	1800	A. R. Mamen
	Lorupballe Bang	8	6	1	2	3160	M. Berring
	Søndre Deel af Lunden " "	1	6	1	1	2660	D. Kirketerp
	Slots Engen	2	3	1	1	1760	Krb. Spliid
	Højhaugen "	1	4	1	1	330	D. Kirketerp

	Parceller.	Hartform, Ager og Eng.				Kjøber pris.	Kjøber.
		Td	Sp.	ld.	ald.	Dir.	
Den søndre Hovedgaards Mark.	De Fangekaar m. v.	8	2	1	1	2810	J. R. Bay
	Randkjæret "	1	4	"	"	1200	Chr. Holck
	Kongens Holme	9	6	"	"	3010	Chr. Rosenørn
	Ringholmen	4	7	3	2½	2020	Sørgaard i Harrigles
	Lagholmen "	"	6	1	1	650	Justizr. Kousen
	Den vestre Eng- stue Eng "	"	3	2	2	360	N. Elgaard i Randers
	Den østre dito	"	3	2	"	330	Dito
	Ladegaards Eng- ninger m. Gaard og Haugeplads					3850	J. Budtz i Randers
	Bønder gods.					pr. Td. Hf.	
	Byer og Steder.						
Den nordre Hoved- gaard.	Kousted "	36	6	1	2	101-105	mest Beboerne
	Lerp "	12	6	2	"	102	Hvad paa Løist Kloster
	Gasum "	25	5	1	2	70-72	Chr. Rosenørn
	Dimbye "	17	2	"	½	90-93	Interessentf.
	Hvidsteen "	54	5	2	"	96-100	Beboerne
	Randrup "	22	1	3	2½	116-183	Byfogd Lang- balle og D. Kirkeherre
	Neserø "	95	1	1	"	75-120	mest Beboerne
	Raarup "	10	6	3	1	101-119	Hans Lerslev Hedstrup

	Byer og Greder.	Hartkorn, Ager og Eng.				Kjøbepr. pr. Td. Sk.	Kjøber.
		Td.	Sk.	ld.	qub.		
3 Mørrehals Perred.	Spentrup	12	3	2	1	84-100	Beboerne
	Hadstrup	11	1	3	"	120	Dito
	Jennum "	45	7	"	"	92	meeft Beboerne
	Hald " "	87	7	"	2½	93-130	Cancelleraad Steenfeldt og nogle Beboere
	Lind " "	77	3	1	1	90-125	Beboerne
	Lindgaard "	6	5	3	2½	101	Beboerne
3 Støvring Perred.	Meilbye "	81	4	"	2½	66-77	meeft Herring paa Støvs ringgaard
	Miellerup "	46	3	1	2½	90	Beboerne
	Sædov " "	11	"	1	2½	131-132	Frue Schelde
	Albech " "	83	4	3	"	101	Stør hielen
	Westrup "	68	5	3	"	111	Beboerne
	Albech Mølle	4	4	3	"	202 i alt	Beboeren
	Harriglev	90	0	2	1	125	Beboerne
	Lindberg "	30	5	1	"	120	Dito
	Gimming	61	6	1	2½	125	Dito
	Gimminggaard	4	7	3	½	110	Dito
	Lierbye "	99	5	2	½	98	Dito

	Væer og Steder.	Hartkorn, Ager og Eng.				Kjøbepr. pr. Td. Hf.	Kjøber.
		Td.	Hf.	Td.	Aln.		
Støvring Herred.	Stampemøllerne.						
	1. Torupdals M.					261	Fæsteren
	2. Bunchedals M.					261	Dito
	Lem " "	102	7	"	"	85-120	separ. Gaards viis til for- skjellige.
	Borup " "	32	"	1	2½	80-100	Beboerne
	Bierbye " "	94	3	2	1	130	Dito
	Romdrup " "	47	6	1	1½	123	Dito
	Højsted " "	65	6	"	2½	70 80	Justizr. Loufen
	Raafted " "	76	5	2	1	50-80	separ. Gaards viis til for- skjellige.
	Ebeistrup " "	39	4	3	"	110	Beboerne
Walthen Herred.	Blegvad " "	11	"	1	"	120	Beboeren
	Worup " "	22	5	"	2	125	Cancellieraad Steenfeldt
	Hæslund " "	83	6	"	1½	150	Beboerne
	Tebbestrup " "	20	5	"	2½	130	Dito
	Erstlev " "	13	4	1	"	125	Dito
	Odum " "	8	6	1	2½	140	Præst og Degn paa Stedet
	Nesved " "	26	6	1	½	105-153	flere Godsejere

	Byer og Steder.	Hartkorn, Ager og Enge.				Kjøbepr. pr. Td. Hk.	Kjøber.
		Td.	sp.	fb.	Alb.		
Søsteden H.	Umdrupgaard	21	1	2	2	202	Justizr. Poulsen
	Ebbestrup "	10	6	2	2	151	Jespersen
	Taanum i S. Lyng Herred	57	7	1	2½	61	Grev Scheel
	Meilbye "	52	7	3	2	90	Justz. Richtenb.
	Karstrup "	6	7	2	1	133	Forb. Nørlem
Søster-Elsberg Herred.	Bygballe "	16	3	3	2	107-135	Grev Scheel
	Krannestrup	10	4	3	1	215	Deboeren
	Lodberg "	37	7	3	2	109	Kbr. Rørdern
	Benstrup "	3	2	2	2	100	Jens Lassen
	Haarup "	32	4	2	2	111	Forb. Nørlem
	Lindøe " "	16		1	1	83	Kbr. Høisfeldt
	Balle " "	12	6	2	1	90	Bøhr paa Schaffegaard
Sønderhals H.	Søebye " "	14	7	1	1	71-87	Deboerne
	Christrup "	63	4	3	1	101	J. N. Bay
	Nomast " "	56	5	2	1	59	Justizr. Poulsen
	Ladegaarde og Gisteri.						
	1. Laregaard neden for Randers Bro med tilliggende Enge Himmelbø og Dybholm " "					202	Bay i Randers

Byer og Stæder.	Hartkorn, Ager og Eng.				Kjøber prits.	Kjøber.
	2d.	10.	1d.	10.	Kotr.	
2. Tvende Lare- gaarde, kaldet Sliden og Lang- staarne " "	"	"	"	"	571	Raadmand Carlsen
3. Tvende Lare- gaarde, Wielle- ruphøi og Bre- dingsgaarden	"	"	"	"	2221	Bebebroe og S. Bay
4. Et Huselade ved Tranholm	"	"	"	"	12	Raadmand Carlsen
5. Høi, et Fi- skeri i Fiorden uden for Engen Hessehaugen	"	"	"	"	110	Grev Scheel

Specifikation paa Kirker og Tiender i Dronningborg District.

Sogne.	Tiende Hart- forn.				Land- gilde.		Tiendes Udgift.		Kjøbepriis.		Kjøber.
									uden Jus- vocandi.	med Jus- vocandi.	
1. Støvring Kirke :	16	2	1	1	=	=	57	63 $\frac{3}{4}$	1350	1510	Khr. Rosenørn.
2. Miellernup Kirke :	17	1	1	1	=	=	42	26 $\frac{3}{4}$	1230	1600	Kromand Madsen.
Med Kirken følger en Huusmand :	=	=	3	2	1	72	2	24			
Uf Kirken svares aarlig til Randers Hospital 3 Ldr. Byg og 10 Skp. Havre.											
3. Boerup Kirke :	36	2	1	1	=	=	136	41 $\frac{3}{4}$	4120	5800	D. Kirkeberg i Ran- ders.
Bøndergods :	8	1	2	1	12	47	=	=			
Uf Kirken svares aarlig til Randers Hosp. 12 Skp. Byg og 10 Skp. Havre.											
4. Ginning Kirke :	32	=	=	=	=	=	86	13	2690	=	Bestrup i Randers.
Et Huus og Kirkejord Til Randers Hosp. sva- res aarlig 3 Ld. Byg og 10 Skp. Havre.	=	=	3	1 $\frac{1}{2}$	=	50	=	=			

Randers Amt.

Sogne.	Tiende Hæft. forn.				Lands- gilde.	Tiende- Afgift.		Kjøbskatt.		Kjøber.
	Td.	Sk.	sd.	flb.		Td.	Sk.	uden Jus- vocandi.	med Jus- vocandi.	
5. Rem Kirke " "	25	4	"	"	"	"	55 91	1950	"	D. Kirketerp i Randers.
Et Huse " " "	"	3	3	2	4	84				
Til Randers Hosp. aarlig 12 Sk. Byg og 10 Sk. Havre.										
6. Hald Kirke " "	40	4	"	"	"	"	130 55½	4000	4900	D. Kirketerp.
Bøndergods " "	24	1	"	2½	*)	"	"			
Til Randers Hosp. aarlig 18 Sk. Byg og 20 Sk. Havre.										
7. Møllbye Rønge =	18	6	"	"	"	"	55 87	2650	"	Khr. Rosenørn. Bøhr paa Schaf- føegaard.
Dito Kirke " =	19	2	"	"	"	"	55 87	900	2300	
Al Kirken svares 10 Sk. Rug, 12 Sk. Byg, 20 Sk. Havre.										
8. Tønder Rønge =	26	"	"	"	"	"	49 39	2550	"	Khr. Rosenørn.

*) Landgilden af Bøndergods til Hald Kirke er 3 Td. 6 Sk. Rug, 4 Td. 4 Sk. Byg, 11 Td. 2 Sk. Havre, Penge 2 Td. 16 Sk.

Anm. I Viborg Snapsting 1766 blev for H. Maje-
stæts bortsolgte Gods indberalt af det forrige Dron-
ningborgske Rytterdistrikt 170,773 Rd. 40 $\frac{1}{2}$ S., og
af det Goldbergke Distrikt 412,178 Rd. 94 $\frac{1}{2}$ S.

De vigtigste Kjøbere paa Auktionen over det Dron-
ningborgske Distrikt vare, foruden Beboerne: Kjøbmand
Ditlew Kirketerp i Randers, som kjøbte Gods for omtrent
60,000 Rd., Støvring Kloster for omtrent 20,000 Rd.,
Kammerherre Rosenørn for henved 20,000 Rd., Bering i
Randers for 9000 Rd., J. Rudolph Bay for 11000 Rd.
Paa Auktionen over det Goldbergke Distrikt vare de vigtigste
Kjøbere foruden Beboerne eller Bygmændene, Kammeraad
Nichter for 60,000 Rd., Cancelleraad Clausen for
40,000 Rd., Justitsraad Lousen for 18000 Rd., Hof-
jægermester Bachmann for 18000 Rd., P. Terkildsen for
16000 Rd., Assessor Bolvig for 12000 Rd., M. D ejer
for 11000 Rd., Linde paa Engelholm for 9000 Rd.,
Oberstlieutenant Halsen for 8000 Rd.

S. 7. Underretning om Hovedgaardene, Greb-
skaber og Baronier,

(extraheret af Skattekommissionens Deliberations-Protocol.)

Ved at sammenligne S. 2, 3 og 18 erholdes
Kundskab om Hovedgaardenes Hartkorn og Hoved-
gaardstaxt, Bøndergæds, Tiender og Skove. Om-
endstaaene det er de væsentlige Herligheder ved en
Gaard, til at bedømme dens Værdie og Størrelse,
fortjener dog flere Omstændigheder at anføres til at op-
lyse deres Hjælpemidler, Jordbrug og Høveri. Ex-
empler af de største Gaarde i Amtet skal anføres.

Schaarupgaard i Øster-lisberg Herred.

	Ed.	Skp.	fd.	Alb.
Hovedgaardstart, Ager og Engs Hf.	25	3	3	2
SkovPylv	•	•	4	1 •
Contribuabelt, Klosterengen	•	•	2	2 2
Bøndergods	•	•	284	7 2 $\frac{3}{4}$

Hovedgaardens tilliggende Ejendomme er efter

Kort og Beregninger saaledes:

Agerlandet	•	•	244 Tdr.	11,990	□ M.
Eugene i Marken	•	•	59	13,551	
Eugen i Eleu Mose	•	•	3	7,246	
Den halve Klostereng, ufri Hf.	•	•	6	1,755	
Torvemoser	•	•	14	11,656	
Skoven	•	•	6	10,068	
Plantagen i Skoven	•	•	•	10,159	
Humlebaugen der	•	•	•	5749	

Agerlandet, bestaaende af muldet og leret Jord, men falder tildeels kold, er inddeelt i 11 Vange, hvoraf de 5 ere aarlig i Brug og de 6 hvile, besaaes saaledes: først med Byg, derefter Rug, atter Byg, og dernæst to Kjærve Havre. Udsæden i hver Vang er omtrent aarlig: Byg i gammel Jord 32 Ed., Rug 27 Ed., Rugstubbyg 30 Ed., 1 Kjærv Havre 46 Ed., og 2den Kjærv Havre 44 Ed., for endel besaaet med Kleeve. Af Enghøe avles omtrent 200 Læs i et Middeljaar, foruden Kleeve og Boerhøe. Til Gaarden er fire Sogners Konge og fire Sogners Kirketiender, der bestaae i 1166 Ed. 1 Skp. 1 Hd. 1½ Alb. tiendeydende Harkorn, hvoraf svares enkelt Tiende, der dels oppehæves in Natura, og dels for Penge Ar for Ar bortacorderes. Til Gaarden er 33 Plove til Avlingens Bedrift, hver Plov har aarlig at pløje 3 Tdr. Agerland, og at slaae $3\frac{1}{2}$ Ed. Eng.

Wosnesgaard i Øster-Lisberg Herred.

	Td. Skp. fd. Alb.			
Hovedgaardstact, Ager og Engs Sk.	66	2	1	
Skovskuld	3	7	3	2
Contribuabelt, Bøndergods	607	3	2	2
Skovskuld	4	1	3	
Tiender	84	7		

Gaardens Marker bestaae af Muld og leerblandet Jord, og en Deel opdyrket Mosejord. Engen god. Areal af Ager og Eng er 533 Tdr. Agerjorden er delt i 10 Bange, hver paa 50 Td. Sæbeland, de drives med 4 Mars Brug og 6 Mars Hvile. Drivten er Byg, Rug, Byg, Havre og udlegges med Kleeve i 6 Mar. Gaarden drives ved 92 høverigjørende Bønder, som ei gjøre alle lige meget Hoveri. Gaarden har omtrent 700 Td. Land Skov, for det meste indhegnet og vel fredet. Skoven vurderes til at være to Tønder Guld værd, og at i samme kan hugges uden Tab, formedelst Opgrøden, 20,000 Favne Bøgebrænde.

Wosnesgaard er en stor og meget god Gaard. Hovmarkerne ere gode, indkastede og beplantede med levende Hegn, Bøndergodset er temmelig vel udstiftet og i fortrinlig god Stand, omtrent 400 Rd. værd pr. Td. Hartkorn, Tiende have af 607 Td. Sk. nemlig Skjødstrup Sogns Konge- og Kirketiende. Denne Ejendom blev solgt 1805 for 500,000 Rd.

Calløe Ladegaard i Øster-Lisberg Herred.

	Td. Skp. fd. Alb.			
Hovedgaardstact, Ager og Engs Sk.	104	5	2	
Skovskuld	6	5		2
Contribuabelt, Bøndergods	463		3	1
Skovskuld	10	6	2	
MølleSkuld	3	1	2	1
Tiender	110	6		

Hoved-

Hovedgaardens Ager og Engs Areal er 1041 Tdr. Land. Gaarden har 11 Bange, hver paa 70 Tdr. Sædeland, der ere indlæstede, vel dyrkede og af god Beskaffenhed, bestaaende af Leer og Muldsand. Aarlig drives under Gælle 302 Td. Agerland, en Klevemarkt at slaae paa 59 Td. Land, og 117 Td. England. Gaarden drives ved 92 hovevrigjørende Bønder, en Hovningsparts Vedrivt aarlig er 3 Td. Agerland og $1\frac{1}{2}$ Td. England. Gaarden ejer Kongetienden af to og Kirketienden af to Sogne, hvis tiendeydende Hartkorn er 705 Td., som svarer enkelt Tiende. Til Gaarden eret betydelig Skovareal af 614 Td. Land, Skoven er stærk giennembugget, men har en god Skovgrund, fortrinlig god Opgrøde, som holdes i Fred. Endvidere havees til Gaarden Hjælpemidler til Culturen af Moser, Overdrev og Skovgrunde. For denne Gaard skal for fire Aar siden været budet 400,000 Rd., men var ikke at erholde til den Pris. Paa den liben Halv, hvor Gælle Slot har staaet, bleve tilforn Gaardens Stutteris hopper græssede.

Roelsøgaard, i Mols Herred.

	Td.	Skp.	fd.	Alb.
Hovedgaardstact, Ager og Engs Hf.	46	•	2	2
Ufri under Gaarden	•	•	3	6 • 2½
Contribuabelt, Bøndergods	•	•	208	• • 1½
Tiender	•	•	•	30 7 2 •

Gaardens Ager og Engs Areal omtrent 300 Td. Land. Dens Agermark er meget god og vel dyrket, den er inddeelt i 10 Bange, der sammenbraktes til Rug og gødeds. Gaarden drives med 40 lige hovevrigjørende Bønder, som drive aarlig 156 Td. Agerland, og slaae 67 Td. England. Enkelt Tiende havees af 385 Td. Hartkorn. Bøndergodset er samlet og i god Stand. Til Gaarden hører Vest-fløven ved Møllerup paa 74 Td. Land. Denne ikke store, men gode Aalsgaard er med anførte Ejendomme solgt 1807.

Stam.

Stamhuset Schiersøe i Mols Herred.

	Ed.	Sp.	fd.	Alt.
Hovedgaardstørt, Ager og Engs Hf. 72	1	1	1	
Skovtyld	1	2	2	2
Contribuabelt, Bøndergods	328			1½
Skovtyld		4	1	
Møllestyld	5	2	2	
Tiender	91	2		

Hovedgaardens Areal er 160 Ed. god Agerjord, 472 Ed. skarp sandig Rugmark, 138 Ed. Engbund, endvidere Mose og Hebe. Høveri gjeres af 60 Bønder. Gaardens Rugavl er fortrinlig, dens Rug søges til Søderug, og giver det bedste og bedste Sigerug. Til Gaarden noget Skov.

Rugaard i Sønder Herred.

	Ed.	Sp.	fd.	Alt.
Hævedgaardstørt, Ager og Engs Hf. 39	1			
Ufri Dito Dito	9		3	2
Skovtyld	17	5		
Rønge- og Kirketienden af Rosmus og Hyllested Sogne	31	4		

Hovedgaardens Areal er;

	Ed.	Sp.	fd.	Alt.
Agerland, indteelt i 9 Marker	414	6	2	2
Engbund, til 400 Læs	150	7	3	1
Skove, Sønderkoven	623	6	1	1
Dyrebaugen, indhegnet	143	4		1
Skovstykker	149			1
Overbrev ved Stranden	213	6	1	
	1695	7	1	

Den halve Deel af Agerjorden er Leermuldet, den anden halve Deel er sandmulet Jord. Engene maadelig værende. Drioten er, der braktes til Rug, derefter Byg og to Hærve Havre, den sidste Hærve besaaes med Klexer. Bøndergodslet er frasolgt, og Alet drives ved Huusmænd, som glære af 5 Edr. Land een Hovedag om Ugen, og have de 10 Edr. Land, da to Hovedage egentlig. Paa Gaarden Teglværk og Kalkbrud. Skoven er i de tvende sidste Ejeres Tid stærk benyttet, og har tilviiste afgivet over 30,000 Favne Brænde, som er udskibet, men har kunnet taale denne Lysning, da her er god Dyrætt, som freder. Ellersom var Rugaard et Stamhus med et Bøndergods paa 401 Ed. Hartorn og 23 Ed. Skovskyd samt Fuglslef og Goliad Sogners Kongetiende, feruden Rosmus og Hyllesfied Sogners Konge og Kirketiende. I Aaret 1799 var Bøndergodset 260½ Ed. Hl., og den anførte Skovskyd samt Slenderne. Efter Jordbogen for 1799 vare Revenuerne af Godset: i Penge 303 Rd., Meel 33½ Ed., Rug 94 Ed., Byg 24 Ed., Havre 10 Skp., et Goernød, Brændesvøm 55½ Sitr., Gaar 31½, Lam 31½, Gæs 32½, Høns 65 Sitr. Landgilden af en Gaard paa 6 Edr. Hartorn var 3 Edr. Rug. Nu er Godset frasolgt, og Hovedgaardens Forfaining, som ovenfor er anført.

Hessel i Sønde Herred.

Gaardens Hovedgaardstærk er 64 Ed. Hartorn, Bøndergods 203 Ed., og lidet Skovskyd. Gaarden har gode muldsandige Jor er, dens Areal er:

Agerland	"	"	296 Edr.
Græsningjorder	"	"	280
Hede og Sandflugt	"	"	775
Engbund	"	"	308
			<hr/>
			1659 Edr.

Gaarden

Gaarden drives ved 38 lige hoverigjørende Bønder, som drive 185 Edr. aarlig af Ugerjorden, og flaae Engene. Det gjør for en Hovning 5 Edr. Ugerland og 8 Edr. Eng.

Ratholm i Sønder Herred.

	Ed.	Sp.	fd.	Alb.
Hovedgaardstørt, Ager og Engs Hf.	48	5	1	1
Skovfjeld	4	3	1	2
Møllefjeld	1	2		
Contribuabelt, Bøndergods	281	5	3	$\frac{1}{2}$
Skovfjeld	5	3		
Tiender	113	1		

Til denne Gaard er følgende Areal af Hovedgaardstørt:

Indmarksjord, god muldsandig Ugerland	323 Edr.
Udmarksjord, ringe Sandjord	177
Hede og Skovgrund	180
Engbund	187

867 Edr.

Hoveri forrettes af 37 lige hoverigjørende Bønder som have at drive aarlig 232 Edr. Ugerland. En Plov eller Hovningspart at drive er 64 Edr. Ugerland og 4 Edr. Eng. Gaarden har i sine mange Tiender en stor Hærlighed.

Meilgaard i Nørre Herred.

	Ed.	Sp.	fd.	Alb.
Hovedgaardstørt, Ager og Engs Hf.	51	3	2	2
Ufri Dito Dito	17	7		1
Skovfjeld	11	2		1
Contribuabelt, Bøndergods	340	6	2	$\frac{1}{2}$
Møllefjeld	8	4		
Tiender	81	6	2	

Denne

Denne Gaard med dens underliggende Skierbet
Mark, bestaaer af:

Indmarksjord, god Sandmuld	• •	248	Edr.
Udmarksjord, skarp Sandjord	• •	328	
Ufbyggere, ringe Sandjord	• •	503	
Engkond	• •	240	
Skov, Kjør og Hedekond	• •	2100	
			<hr/>
			3419 Edr.

Indmarksjorden er deelt i 8 Indvange, 4 Aar til
Sæd, og drives med Boghvede, Rug, Rug eller Byg,
derpaa Havre, og hviler i fire Aar. Udmarksjorden er
ligesledes deelt i 8 Vange, med tre Aars Brug og fem Aars
hvile. Høeavl 4-500 Læs. Høvetiet forretnes af 44
Gaarde, der drive aarlig 247 Ed. Agerjord, til hver
Hovning $5\frac{1}{2}$ Ed. Agerland og $5\frac{1}{2}$ Ed. Engkond. Skoven
er meget betydelig, har en fordelagtig Beliggenhed, her
gives Kjør eller Høsestratninger, som kun ere tilgjenge-
lige for Kronvildt, og for Menneffer, naar de ere tilfrosne.
Af Vink og El gives meget i disse Skove, foruden Bøg
og Eg.

Stamhuset Estrup i Sønderhals Herred.

	Ed.	Skp.	fd.	Alb.
Hovedgaardstørt, Ager og Engs Hf.	98	1	3	•
Ufri Dito Dito	7	5	•	•
Skovtyld	•	•	14	5 1 •
Contribuabelt, Bøndergods	•	1271	5	• 1
Skovtyld	•	•	36	2 1 $\frac{1}{2}$
Møllestyld	•	•	37	7 • •
Tiender	•	•	155	1 • •

Ager og Engs Areal til Hovedgaarden er 1187 Ed.
Land, desuden et stort Areal af Skovgrund, Kjør og
Hede, samt Den Hjelum ved Ebeltoft, hvorpaa kan græs-
ses

ses 40 Stude. Gaarden drives ved 98 Plove, en Plov eller Gaarbs Hovningspart er $3\frac{1}{2}$ Edr. Agerland og $4\frac{1}{2}$ Edr. Eng, nu er den bortforpagtet uden Hovveri, i Hovningspræge svares af en heel Gaard 20 Rdr. Det er den største Gaard i Jylland, dens aarlige Udsæd er 200 Edr. Rug, og af Byg, Havre og Boghvede 200 Edr., der græsses og fodres henved 300 Stude, og avles omtrent 300 Læs Høe.

Stamhuset Stenalt i Rougsøe Herred.

	Ed.	Sp.	fd.	Alt.
Hovedgaardstact, Ager og Engs Hf	78	4	2	$1\frac{1}{2}$
Skovtyld	.	.	.	7 . 1
Møllestyld	.	.	.	1 . .
Contribuabelt, Bøndergods	.	438	2	2 $1\frac{1}{2}$
Skovtyld	.	.	.	6 1 2 1
Tiender	.	.	.	59 2 . .

Det er en meget god Gaard med gode Tiender. Af Agerjord har den omtrent 400 Edr., af Eng 302 Edr., af Kjør og Skovgrunde 100 Edr., og desuden tvende Afbyggere paa den fraliggende Hovedgaardstact. Gaarden drives af 51 hele Plove, hver driver 4 Edr. Agerland og 6 Edr. Eng. Drivten er 4 Mars Brug, nemlig Byg, Rug, Byg, Havre med 5 Mars Hvite. Besætningen er 250 Stude og Køer, og Tiende høves af 1500 Edr. Harkorn.

Clausholm i Galtens Herred.

	Ed.	Sp.	fd.	Alt.
Hovedgaardstact, Ager og Engs Hf.	133	5	2	.
Skovtyld	.	.	.	13 2 1 .
Møllestyld	.	.	.	4 2 . .

Con

			Ed.	Sp.	fb.	Alb.
Contribuabelt, Bøndergods	.	.	822	3	1	$\frac{1}{2}$
Skovtyld	.	.	3	3	2	2
Mølletyld	.	.	3	5	3	.
Tiender	.	.	107	7	2	.

Denne ypperlige Ejendom, som kan tilviise ansees for den bedste Herregaard i Jylland, har et Areal af Ager og Eng paa 1200 Ed. Land. Af denne Gaards Jorder ere en Deel, som ikke bruges under Gaarden, men ere bortfæstede til Huusmænd. Den egentlige Hovedgaardsmark som drives til Clausholm, bestaaer af Muldjord paa Kalksteenslag. Engene ere særdeles gode. Gaarden drives ved 80 bovertygende Bønder, hver har at drive 5 Edr. Agerland og 2 $\frac{1}{2}$ Edr. Eng. Til Gaarden er forrentlig god Skov, og mange Tiender. Man har begyndt at sælge af Godsset og at bygge Afbyggere paa Hovedgaardstaxten.

Stamhuset Rosenholm i Øster-Lisberg Herred.

			Ed.	Sp.	fb.	Alb.
Hovedgaardstaxt, Ager og Engs Hf.			51	7	1	1
Skovtyld	.	.	8	6	3	1
Mølletyld	.	.	6	3	.	.
Contribuabelt, Bøndergods	.		491	.	3	1
Skovtyld	.	.	17	3	2	1
Mølletyld	.	.	12	6	.	.
Tiender	.	.	78	3	.	.

Til Gaarden et Areal af Ager og Eng af 914 Edr. Land. Den Agermark deels muldet, deels bestaaer den af brudte Mosejorder. Høveri havees af 75 lige Hovninger, en Plov har at drive 3 $\frac{1}{2}$ Edr. Agerland, og af Eng 4 $\frac{1}{2}$ Ed. Til Gaarden gode Tiender og meget Skov.

Schafføegaard i Sønderhald Herred.

	Td. Skp. fd. Alb.			
Hovedgaardstørt, Ager og Engs Sk.	49	2	2	
Skovskjld	7	1	1	2
MølleSkjld	8	4		
Contribuabelt, Bøndergøds	224	3	2	
Skovskjld	15	1		
MølleSkjld	3	5	3	
Tiender	13	4		

Hovedgaardens Marker ere muldsandede, Agerjordens Areal er 589 Td., Eng 286 Td. Gaarden drives ved 29 hele Gaarde, en Gaards Hovningepart er $7\frac{1}{2}$ Td. Agerland og $9\frac{1}{2}$ Td. Eng.

Giesfinggaard i Nørrehald Herred.

	Td. Skp. fd. Alb.			
Hovedgaardstørt, Ager og Engs Sk.	69	5	1	$1\frac{1}{2}$
Skovskjld	3	3	1	$1\frac{1}{2}$
MølleSkjld	13	6	2	
Contribuabelt, Bøndergøds	281	6	3	$1\frac{1}{2}$
MølleSkjld	5	2	2	
Tiender	157	3		

Gaardens egne Marker bestaae deels af god leermuldet Jord, deels af muldsandede Jorder. Arealen af Agerland er 352 Td., inddeelt i 10 Vænge, med fem Mars Brug og fem Mars Hvile, af Eng 70 Td. Hveret have af 32 lige Hovninger, til en Plov aarlig $5\frac{1}{2}$ Td. Agerland og $2\frac{1}{2}$ Td. Eng.

Overggaard i Gierlev Herred.

	Td. Skp. fd. Alb.			
Hovedgaardstørt, Ager og Engs Sk.	113	7	1	2
Skovskjld	3	2		

Con.

	Ed.	Skp.	fd.	Alb.
Contribuabelt, Bøndergods	238	1	2	1 $\frac{1}{2}$
Liender	30	.	.	.

Gaardens Hovmarker ere deels leermuldbede, deels muldsandige, Engene gode. Areal et af Agerjorden er 482 Ed., af Eng 534 Ed., endvidere et vidtøst Areal af god Kjør, Græsningsjorder og Skovgrunde. Agermarken er deelt i 9 Bangskifter til 5 Mars Brug og 4 Mars Hvile, desuden 8 smaa Bange. Gaarden drives af 37 lige hoverigjørende Bønder, som dyrke aarlig 250 Ed. Land, som er 6 Ed. 6 Skp. Agerland til hver Plov, foruden Engene. Paa Ildmarken ved Færgehuset skal bygges en Parcelgaard.

Trudsholm i Gierlev Herred.

	Ed.	Skp.	fd.	Alb.
Hovedgaardstart, Ager og Engs Sk.	66	.	.	.
Skovskyd	.	2	3	1
Contribuabelt, Bøndergods	209	.	3	1
Skovskyd	.	7	3	$\frac{1}{2}$
Liender	60	5	.	.

Hovedgaardstartens Areal er 380 Ed. Agerjord, indeelt i 10 Bange, som bruges i fem, og hvile i fem Aar, dernæst 181 Ed. Eng. Hoveri have af 33 hele hoverigjørende Bønder, hver har at drive 4 Ed. Agerjord og 5 $\frac{1}{2}$ Ed. Eng.

Sødringholm i Gierlev Herred.

	Ed.	Skp.	fd.	Alb.
Hovedgaardstart, Ager og Engs Sk.	27	5	3	.
Skovskyd	.	1	2	2 1 $\frac{1}{2}$
Contribuabelt, Bøndergods	203	2	3	1
Liender	26	5	.	.

Areal et

Arealet af Hovedgaardstaxten er: Ugerjord 257 Td., Eng 108 Td., Hede 362 Td., Kjør 84 Td., Skovgrund 156 Td., Ugerjorden er inddeelt i 20 Bange med Udmærkerne, hvoraf 10 drives og de øvrige hvile. Hoveri gives af 16 halve Gaarde, hvis Hovningspart er 8 Td. Ugerland og 6½ Td. Eng. Formædelt Jordernes Leethed, Gaardens Beliggenhed ved Stranden, og Godsets Nærhed kan Hoveriet ei anses saa besværlig, som det synes at være.

Grevskabet Scheel.

Dette Grevskab er efter Grevskabet Friisenborg den største samlede Ejendom i Jylland. Det blev oprettet til Grevskab i Aaret 1725. Den nærværende Lehnsherre Hr. Kammerherre Jørgen Greve af Scheel har udstiftet Grevskabet og paa en særdeles faderlig Maade sørget for sit Bøndergods' Vel. Ejendommen var meget forlæm, Bønderne fattige, og nedtrykte af Hoveriet. For at fremme deres Vel har han ladet Grevskabet udstifte, hævet Hoveriet, og lader Bonden svare en saare moderat Afgive saavel for Hoveriet som i Landgilde. Dette Middel var en betydelig Opoffrelse af den nærværende Lehnsherre, men og det eneste rigtige Middel til at udbrede Velstand blandt Beboerne paa denne vidtløftige Ejendom.

**Grevskabets Scheels Hovedgaardstaxter, Tiender og Bøndergøds Hartkorn med
Landgilde og Huuspenge efter Jordbogen 1802.**

Vanderø Amt.		Hovedgaardstaxt.				Tiender.								Bøndergods.								Møllefyld.			
						Ronge				Kirse				Ager og Eng.				Skovfyld.							
		Td.	Sp.	fd.	Alb.	Td.	Sp.	fd.	Alb.	Td.	Sp.	fd.	Alb.	Td.	Sp.	fd.	Alb.	Td.	Sp.	fd.	Alb.				
	A. Scheel	134	7	=	2	45	4	1	=	38	3	=	=	701	6	2	$\frac{2}{3}$	4	1	=	=	3	1	2	=
	B. Schierbad	66	5	=	2	32	=	2	=	20	6	=	=	691	3	3	$\frac{1}{2}$	9	7	=	=	2	1	=	=
	C. Orbechgrd.	42	=	1	2	22	1	=	=	24	3	=	=	332	2	1	=	10	6	=	1	28	5	2	=
		243	4	3	=	99	5	3	=	83	4	=	=	1725	4	2	$1\frac{1}{2}$	24	6	=	1	31	=	=	=
	D. Schiern og Karmark = i Halds og Dronning- borg Amt.	76	1	3	2	11	2	=	=	21	2	=	=	397	6	=	$2\frac{1}{2}$	11	5	=	1				

NB. Deraffolgt
circa 50 Td.
Ht. Bønder-
gods.

NB. Heelt udskiftet paa 2 Byer nær, som skal udskiftes.

NB. Der affolgt
circa 50 Td.
Hf. Bønder-
gøds.

NB. Heelt udskiftet paa 2 Byer nær, som skal udskiftes.

Grevskabets Landgilde og Huuspenge 1802.

(Herdeses lav, da i Stedet for Korn, leveres en modereret Afgift i Penge.)

	Penge.			Rug.		Bog.		Havre.		Meel.		Høns.		Eg.		Huuspenge.		
	Rd.	Mt.	ß.	Td.	ßd.	Td.	ßd.	Td.	ßd.	Td.	ßd.	ßkr.	smes	Rd.	Mt.	ß.		
Scheel " " "	1349	5	12	26	6	9	4	10	7	15	"	126	"	206	"	"		
Schierbad " "	707	"	7	11	2	2	2	"	"	"	"	111	527	129	5	8		
Orbeckgaard " "	436	3	7	"	"	"	"	"	"	"	"	88	440	75	2	"		
Schiern og Rar mark " " (Landgilde 1794)	574	5	11	91	4	120	6	131	"	"	"	"	80	196	2	10		

Mandens Amt.

Indskæftningspenge udgjøre circa 2000 Rd. aarlig, sædvanlig noget over, der tages af en Gaard 100, 150 Rd., og der gives den gamle Bedder Afdrag af den nye Kæster. Af et Huns vdes 25, 30, 36-40 Rd. med 2, 3, 4 ßp. Hk. Paa Grevskabet er Vænderaagset for største Delen velhavende, da Heriskabet har ladet dem i de skarpe Egne været befriet for Hoveri og Tiende for en ringe Afgift, og Landgilden er paa hele Grevskabet særdeles lav. Af en Gaard paa 8 Td. Hartkorn svares i Landgilde 4 Rd. i Penge og ei videre.

NB. I Aaret 1807 har den nærværende Besidder af Grevskabet erholdt kærnaadigst kongelig Tilladelse at sælge fra Grevskabet Godserne Schiern og Rarmark.

Scheel, Hovedgaard.

Marken er beqvem til al Slags Sæd, dog en Deel sandig og starp. Den aarlige Udsæd er 70:80 Td. Rug, 40:50 Td. Byg, 30:40 Td. Havre, og 10:16 Td. Boghvede. Hæavl 3:400 læs. Besætningen er 20 Bøster, 170:200 Fæhøveder om Vinteren, men 50 mindre paa Græs og 100 Faar. Høvetriet udgjør 53 Plove. Tiende høves af 892 Td. enkelt tiendeydende Hartkorn, beliggende $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{2}$ Mill fra Gaarden. I Forpagtning svares 2650 Rd., foruden betydelige Deputater. Driøten er Boghvede, Rug, Havre, og 4 Aars Hvile, hver Mark ei indhegnet, kun det Hele med Steen og Jordbige.

Under samme Hovedgaard.

Steenmarksengen ved Havet (Hovedgaardstart) cirka 520 Td. land, for største Delen god til al Slags Sæd, Fædriøten for det meste Kjør, som gaaer langs med Agerjorden. Agerjorden besaaes, men da samme forhen blev flaaet og ført til Scheel, har det faaet Navn af Eng. Hver heel Eng bestaaer af 4 Td. land, og saaledes 130 Enge. Disse Steenmarksenge paa 520 Td. land ere forpagtede til Bønderne paa Fæsterens Livstid for 554 Rd. aarlig, det er omtrent 1 Rd. af Tde. land.

Endvidere under samme Hovedgaardstart.

Diebilhede, beliggende mellem Toersøe, Dolmer og Enslev Marker, paa 170:180 Td. land. Jorden beqvem til al Slags Sæd, dog meest Rug og Boghvede.

hvede. Dieblidheden er inddeelt i 10 Tjerdinger, hver paa 17. 18 Td. Land geometrisk, forpagtet til Bønderne for 40 Rd. i Penge, 21½ Td. Rug, og 5 Td. Havre. Jorden sættes af Bønderne.

Schiervad, Hovedgaard.

Gaardens Mark for det meste til Rug og Boghvede, meget Tarp. Udsæden aarlig 70. 80 Td. Rug, 16 Td. Bøg, 50. 60 Td. Boghvede og 30 Td. Havre. Høsaal 150 læs. Tiendeydende Hartforn 557 Td. enkelt. Paa Gaarden og de anførte Tiender kan fodres og græsses 100 Stude, 100 Faar, 8. 10 Vester. Gaarden er forpagtet bort uden Høveri og Tiender for 500 Rd., lægges Høveri og Tiender til, da circa 1500 Rd., thi Afgiften for Høveri og Tiende er yderst Paansom.

Orbedgaard.

Orbedgaard Hovedgaard er blot til Rug og Boghvede. Dens aarlige Udsæd er 80. 90 Td. Rug, 50. 60 Td. Boghvede, 10 Td. Havre. Høsaal 100. 150 læs. Enkelt tiendeydende Hartforn 333 Td., i en Rug- og Boghvedeegn. Ved Gaarden kan fodres og græsses aarlig 100 Stude, 100 Faar, 8. 10 Vester. Til Gaarden hører Ranslev Skov, beliggende ½ Mil fra den, og 2 Mil fra Scheel. Ved denne Skov er store Tørvemoser, hvori de fleste Vyer paa Øresundet har Tørvestjer uden Betaling. Forpagtningsafgift 1050 Rd. for Alt med Høveri og Tiender.

Grevskabet Løvenholm.

Omnæfjænde Grevskabet er ukomplet, nyder det dog alle grevelige Privilegier og har sit Friheds Hartkorn 300 Tdr. Grevskabets forrige Bøndergods laae meget adspredt i flere Amter, og var snarere at ansee som Stregods, end samlet Gods, dette bevægede Besidderen til at frasælge det, og alene beholde tilbage 356 Td. Hartkorn, som laae beqvem ved Hovedgaarden. Løvenholms nærværende Hartkorn er:

Fri Hovedgaardstact, Ager og Engs Td. p. fd. Alb.					
Hartkorn	"	"	"	84	4 1 1
Skovskjld	"	"	"	17	5 2 2
Bøndergods, Ager og Engs Hartk.	356	2	1	$\frac{1}{2}$	
Skovskjld	"	"	"	6	" $\frac{1}{2}$
Møllekjld	"	"	"	11	5 2 "
Tiender	"	"	"	33	" " "

Af Løvenholms Hovedgaards Jorder bruges nogle under Gaarden, de øvrige ere bebygte og bortfæstede. Under-Gaarden bruges 403 Tdr. Agerland og 230 Td. Eng. Udsæden er 60 Td. Rug, 70 Td. Havre, og nogle Td. Byg, Erter og Boghvede, der græsses 60 Rær, og ligesaa mange Stude. Den bortfæstede Hovedgaardsjord er 635 Td. Agerland, som falder sandig. Desuden er til Gaarden en betydelig Estrækning af Mose, Skovgrund og Hede. Høvet drives af 40 Gaarde, som dyrke pr. Gaard $4\frac{1}{2}$ Td. Agerland og $3\frac{1}{2}$ Td. Eng. Paa Hovedgaardstacten er meget Skov.

Den

Den forrige Besidder af Løvenholm, Cancellie-
raad Søns, var til sin Tid een af Landets kyndigste og
drivtigste Jordbrugere. Han har anvendt utrolig Flid
paa at sætte Gaard og Gods istand. Under ham bleve
Gaardens Marker udvidede og forbedrede ved at op-
rydde Træstøb og Steen, ved at udtørre sumpige Ste-
der, ved at bryde Hedejord, og udplanere Balke, og
ved at indhegne Gaardens vidtløstige Marker med
Steengjerde. Alt dette lod han udføre i Midten af
det forrige Aarhundrede, mellem Aarene 1750-60,
og det uden Besvær for Hovningsbonden, ved egne
Bøster og lejede Folk. Sit Bøndergods forskaffede
han overalt jernbeslagne Vogne, fæfede Gaarde og
Huse, fast opbyggede Skorstene og Ildsteder, forflyt-
tede mange Bøndergaarde fra ubequemme til bequæ-
mere Steder, endvidere ordentlig delte Jord og Eng
mellem sine Bønder. Ved deslige væsentlige Forbe-
dringer paa Gaard og Gods staae han af en raa og for-
sømt Ejendom en ypperlig Besiddelse, som nu tilhører
Hr. Kammerherre og Amtmand Søns i Randers.

Baroniet Høgholm

er for nogle Aar siden adspaltet. Da det var samlet,
bestod Baroniet af de tre Herregaarde Høgholm, In-
fesholm og Fævelle, som nu have hver sin egen Ejer,
og drives ved Høveri, uden Høgholm som har begyndt
at sælge af Godset. For nogle og tredive Aar siden
besluttede den daværende Ejer af Baroniet General
Sehested at sælge Baroniet for 100,000 Rd.,

hvil

hvilken Sum han haabede at udbringe ved at sætte Baroniet paa lotteri, hvorom habes en trykt Underretning, men da Summen ikke paa den Maade blev tilvejebragt, beholdt han Ejendommen. For nogle Aar siden har hans Enke separeret Baroniet, og frafolgt først Lykesholm og Fæveile, og nogle Aar efter Højholm. Ejendommene til Baroniet som for nogle og tredive Aar siden ei kunde udbringes i hundrede tusende Rigsdaler ere nu det firdobbelte værd.

Ved en Overregning som er anstillet over Forpagtningsafgiften af de Hovedgaarde i Amtet, som ere bortforpagtede med Hoveri, erfares, at naar Tiendernes Værd fradrages, svarer Forpagteren omtrent 4 Rd. af Lønde land fri Hovedgaardstaxt. De saa Gaarde, som have tilstaaet Vønderne Befrielse for Hoveriet, mod at svare visse Høvningspenge, have sædvanligen 4 til 5 Rd. i Høvningspenge af Lønde Hartkorn.

Landgilden er paa de fleste Godser lav, og ansat til Penge, af de fri Vønder habes omtrent 4 Rd. af Lønde Hartkorn, og af Høvningsbønderne 1 Rd. af Lønden. I de ældre Tider, da Kornvare ingen Priis havde, begik man den Feil at Landgilden blev sat til Penge, derfor er Jordbogen ulige bedre, hvor Landgilden er ansat til Korn. Den højeste Landgilde i Amtet ydes i de skarpe Egne ved Ebeltøft, der gives indtil en Lønde Rug af Lønde Hartkorn af

Hov-

Hovningsbønder, men de have og der et stort Tillæg til Hartkornet.

Indfæstningen af en Bondegaard er 50. 60 Rb., nu er den ved Bondens Velstand siden Udskiftningen voret til 200 Rb. og derover.

Tiendernes Værd, reduceret til Byg, som Eenhed, varierer fra 4 til 8 Skp. Byg af Tønde Hartkorn for een Part af Tienden, efter Egnens Bestæfning og Tillægget til Hartkornet.

§. 8. Bemærkninger angaaende Hovedgaardenes Nedlægning, og Bøndergaardens Udstykning.

I Randers Amt ere mange Hovedgaarde nedlagte. Ved nogle er Bøndergodset aldeles, eller for største Delen frasolgt, og Gaarden drives enten af Ejeren selv, eller bruges til Græsning. Ved andre er ikke alene Bøndergodset frasolgt, men ogsaa Hovedgaardstøtten udparcelleret i mindre Dele, og der resterer af den samlede Ejendom blot en Hovedparcel. Denne Hovedgaardenes Nedlægning er begyndt siden 1784 og har bestandig tiltaget. Den første Gaard i Amtet der undergik denne Operation var Dronningborg ved Randers. Siden den Tid er Forandring foregaaet med følgende Gaarde, hvoraf dog enkelte have noget Høveri tilbage: Mariagers Kloster, Fuglsø, Sødringholm, Demstrup, Trubsholm, Støvringgaard, Dronningborg, Wiellerup Ladegaard, Frisenvold, Bruusgaard, Iøjstrup, Tuustруп, Essenbek

bef Labegaard, Hevringholm, Sørvad, Østergaard, Vedøe, Ryumgaard, Højholm, Ruugaard, Bøgensholm, Jysgaard, Quæstrup, Møllerup, Colstrup m. fl.

De Tilbageværende her endnu enten ganske, eller for største Delen drives ved Hoveri etc: Trinnerup, Kleslerup, Overgaard, Gieslinggaard, Holbechgaard, Steenalt, Estruplund, Stamhuset Estrup, Løvenholm, Møllgaard, Grevskabet Scheel med underliggende Schiervadgaard og Dabekgaard, Ratholm, Fæveile, Lykkesholm, Schiersøe, Lyngsbekgaard, Roelsøegaard, Caløe, Vosnesgaard, Rosenholm, Clausholm, Schaarupgaard og Hjortshøjlund. Under Opløsning og bestemme til at udstykkes formenes at være Godserne Overgaard, Møllgaard, Vosnesgaard og Roelsøegaard.

I Anledning af Herregaardenes Nedlægning bemærker Etatsraad Carø. „I Egnen af Randers ere af Herregaarde nedlagte:

Dronningborg, hvorpaa forhen var 6, men nu 9 Familier.

Tuusstrup, beboes nu af 2 Familier, og 3 Huusmand, men ingen af dens Jorder ere folgte til Omkringboerne.

Essenbek Labegaard, er delt mellem, og beboes af 2 Bønderfamilier, og en jordegen Huusmand.

Frisenvold, forhen 5, nu 9 Familier.

Bruusgaard, forhen 4, nu 6 Familier.

Isøstrup,

Lønstrup, forhen 3, nu 6 Familier.

Foruden de nedlagte Hovedgaarde ere mange Bøndergaarde udstykkede, og flere have afhændiget Lodder af deres Gaarders meest fraliggende Jorder. Disse udstykkede og fordelte Jorder ere paa 1 à 2 Sp. til 7 à 8 Sp. Hartkorn. Gaardenes Udstykning har meget bevirket Jordernes højere Pris, der dog nu synes at standse, fordi det er yderst vanskeligt at opbringe Penge til laans. Udstykning har ligeledes bevirket større Velstand blandt Bondealmuen, men og mærkelig forhøjet Folkelønnen, som er paa 20 Aar stigen næsten til det dobbelte og vel højere, den vil maaskee aftage, naar de mange Nybyggerses Børn opvære. At Sæderne saavel blandt Bondestanden, som Kjøbstedernes Indvaanere af de lavere Klasser, ere meget forbedrede, og Moraliteten tiltaget udi de sidste 30-40 Aar, vil ingen, der saalænge kan erindre, med Grund nægte, og dog er der nu flere publique Sager for smaa Forbrydelser, især Tyveri, end forhen, fordi Folkets Antal er større, Fødemidlerne dyrere, og det Politie har ophørt, som Godsejerne og deres Forvaltere udøvede før Stavnshaandet blev ophævet og Godserne adspalttede. At Produktionen af Korn, og Fødevarer er bleven større, tilligemed Consumptionen deraf, er og vist.

Imidlertid gives om Udparcelleringens Nytte for Eftertiden to modsatte Meninger. Mange, ja de Fleeste, see blot Tyve, Mordere og Betlere i den opvørende Afskom;

Utkom; Andre forvente de bedste Følger. Jeg be-
kjender aabenbar, at jeg er af de Sidstes Mening.
I nogle og fyrrethve Aar har jeg haft med Bondes-
standen at gjøre, og har funden, at Sæderne h-ve
meget forbedret sig, især ubi de sidste tyve Aar.
Hvorfor skulde man da frygte for de tilkommende Ge-
nerationer? Naar Oplysningen veksbliver at fremmes,
vil Væksenhed og Lyt til at fortjene paa lovlig Maa-
de, ikke udeblive blandt Mængden, og jeg tør vel
spørge hvorledes skal Jylland paa anden Maade blive
befolket, og de mange øde Estrækninger opdyrkede?
Vel sandt, ikke enhver Hede eller Mose er værd at
dyrke. men at der ere mange bygværdige er upaatvivi-
lelig. Bonden har i Jylland i mange Egne for meget
Jord at drive, han driver derfor i Almindelighed det
mest flet, noget maadeligt, og det mindste godt. Jeg
anseer det derfor gavnligt for mange Bønder, ikke alle,
at de afgive noget af deres overflødige Jord. Hvor-
for skulde man frygte mere for de Smaaparcellister,
end forhen for de jordløse Huusmand, og Jnderster?
Endnu har ikke i min Jurisdiction paa omtrent 4000
Lønder Hartkorn, der har mangfoldige ny Byggere
og Parcellister, ikke een eneste af disse været under cri-
minel Tilstale, og ifkun til nærværende Tid enkelte for
Gjæld.

Mob Hovedgaardenes Nedlægning anføres, at
de nedlagte Gaarde et afgive saa meget af Korn og
Fødevarer som tilforn. Mange af de udparcellerede
Gaarde

Gaarde kunde, i deres forrige samlede Tilstand aarlig sælge 1000 • 1500 Tdr. Korn og derover, samt græsse og vinterfodre 2 • 300 sikr. Hornqvæg, men nu afgive de meget lidt til Salg, det meste af Productionen consumeres af Beboerne. Men dertil maa spørges: at den anførte store Production paa Herregaardene var ikke en Følge af deres bedre Kultur tilforn ved Høveri, men var tilbøds en Følge af de mange Tiender som oppebares til Gaarden, hvorved de vare i Stand til at sælge mere Korn og holde flere Stude, end Gaardene selv kunde producere. Denne Production paa Herregaardene frembragtes paa Bøndergodssets Beskøftning, som nu sælger ulige mere af Korn og Fædervare, end da det var høverigjørende Fæstegods, og paa den Maade erstattes landet rigelig det Tab den lider ved Hovedgaardenes Nedlægnings. Vel kan man ikke nægte, at slige Hovedforandringer i et Land, som Udsædning og Hovedgaardenes Udsædning, have for en Tid, og saalænge slige Operationer i betydelig Antal staae paa, og til de ere fuldbendte, en ikke uvigtig formindskende Virkning paa Productionen; men ophører, naar Delene igjen komme under ordentlig Bedrift."

I Henseende til Udparcellering saavel af Hovedgaarde som Bøndergaarde skal tilføjes en værdig Godeejers Tanker:

„Alle Arter af Udsædninger ere nødvendige fra Baronier ned til Bøndergaarde paa 3 Tønder, efter hver

hver Egn's særegne Bestaaffenhed; før 1788 kunde en Bondekarl faae Fæste paa en Gaard, og 100 Rdlr. Formue var, som oftest, tilstrækkelig til at blive Gaardsfæster, da nu lidet sættes bort, saa hører der Nødgdom til at kjøbe Gaarde. Da nu ei mange ere rige, maae de enten blive Indsiddere og evindelige Daglejere, eller og der maae holdes Steder sal af den Størrelse, at mindre Formuende kan gjøre Kjøb derpaa. Parcellering er ogsaa den eeneste Maade hvorved en ubeqvem Udstykning lader sig rette, men den bliver saaledes meget nyttig, ja nødvendig, men aldrig skadelig, uden der hvor der bliver flere Huse end Gaarde, og dette blev dog ingen varig Skade, naar Husene maatte sammenlægges, eller nedlægges, som nok fandt Sted og jævnedes sig selv, i de Egne hvor der virkelig er alt for mange; naar endeel af Husene ei stedsse skulle holdes forsynede med Bygninger og Beboere.

Før 2den August 1786 var der aldeles ingen Baand paa Udstykning af Bondejord, siden er der fleet Indskrænkninger; men før 86 var Udparcellering de fleste Steder en stor Sjældenhed, uagtet en Sælger kunde belæsse et Stykke Jord med saa megen Skat som han vilde, ja sælge det næsten uden Hartkorn. Ingen fandt da Kjøber til smaae Steder, fordi Gaarde vare at faae i Fæste.

Dette beviser hvor nødvendig Udstykningsen 'efter vor nærværende Landbøes Forsatning er. Alt godt kan
over

overdrives, men Tiden vil rette det som er feil, de Steder undtagne, hvor de ansøgte Bevilgninger binde Vedkommende til at lade alle Huse blive staaende.

Jorden kan ei flyttes, den bliver som den er, og virksommere Beboere kan, naar de maae, tage fat paa to og flere Boelssteder under eet, som ei enkelt har sødt deres Mand, eller formedelsf Armod er forsaemt, og deraf igjen gjøre gode og nærsomme Steder."

Endvidere skal anføres en anden kyndig Jordgodssejers Tanker om Følgen af Godsernes Udparcellering for den nærværende Slægt med Hensyn til Pengemangelen. „Af mange anses Jordgods Udparcellering som skadelig. Siden det er blevet en Speculation at kjøbe Jordgods for at udparcellere det, ere Priserne stegne til over det dobbelte i en Tid af tyve Aar, men Godsernes Forbedring ellet Revenuer ere ikke vorede i samme Forhold. Samlet Jordgods kjøbes til en Priis, at Kjøberen ikke har 2 pro Cento af sin Kapital, thi Eiendommen kjøbes ikke med Hensyn til at beholde den samlet, hvorved vilde være Tab, men i det Hjemme at vinde ved den Handel at sælge til Beboerne deres Gaarde for den højeste Priis. Da derved Jordgodserne betales over deres virkelige Værd med Hensyn til Indtægterne, og deres Production, saa seer Salgeren sig nødt til for sin egen Sikkerhed at betinge sig en forholdsmæssig større Udbetaling, end forhen. Den Handel, der forhen gjordes paa 100,000 Rd., hvorpaa Kulde betales 20,000 Rd.,
gjøres

gjøres nu til 200,000 Rb., hvorpaa skal betales 400 60,000 Rb., deraf opstaaer en dobbelt saa stor Trang til Pengelaan mod i den Tid, da Priserne vare lavere. Til den Tid hjalp enhver Sælger paa sin egen Kjøber, saa der blev derved ingen Mangel. Men sligt kan man sædvanligen ei saavel nu arrangere. Derved bliver laan vanstelig og kostbar at negociere, og Ager, Speculation opvækkes. Det bliver en Mangel, som er ligesaa skadelig som om den var virkelig, og derved gaae Pengene fra andre Næringsveje. I forrige Tider kunde den redelige og ordentlige Kjøbmand erholde Bondens og Proprietairens Penge-Overskud paa simple Renter. Nu er der hundrede Hænder om dette Overskud. Bonden laaner til Bonden, Proprietaren til Jordgodshandleren, Kjøbmanden forøger Concurseren, og han maa underkaste sig Jordgodshandlerens Billaar med forhøjede Renter, hvis han vil vente at erholde laan. Saaledes haver den Handel forarsaget en trykkende Pengemangel, som ei kan hæves, uden at der blev bestemt en Forøgelse af Banco-Sedler, i samme Forhold, som den under de forrige Tiders Jordpriser eksisterende Masse stod i til Jordgods daværende Værdi, og denne forøgede Summa kunde erholdes til laans paa Hypotheker, proportionaliter til Tingenes nu gjeldende Værd, da maatte al Mangel opheere. Denne Speculationsaand har maastee ogsaa foranlediget en skadelig luksus, da den som sælger, ved at erholde en større Kapital og større Revenüer end for-

forhen, lever for Fremtiden paa en kostbarere God, og den som Kjøber, for at dække sin Credit, nødes ligeledes til at leve kostbarere, end hans Formue og Indtægter tillade. Desuden drage mange af de Godeejere, som have profiteret ved en fordeelagtig Handel ud of Provindsen med deres Kapitaler, eller nedsatte sig i landets Kjøbsteder, og der fortære deres Formue, som kunde have været bedre anvendt paa deres Gudsers Forbedring.

S. 9. Udflytning.

Jyderne have tidlig begyndt med Udflytninger, men de første vare maadelige, og lærte dem som senere udflyttere, hvilke Feil de havde at undgaae. Enten høves lange smale Strimmellokker fra Byen til Markeskjeller, følgende ere Agrene ofte overflaarne med 2 à 3 Skjel, eller 4 à 6 lodder paa alle Markens Ranter for at faae Deel i al Elogs Jord. I begge Tilfælde bliver Korn, Høe og Gødning meget besværlig at transportere, og lodderne vanskelige at indhægne. Deraf sees nu betydelig Tab. Udflytninger manøvrer i det Hele, og ere efterladte dels for at spare Bekostningen, dels fordi man troede at en Udflytter ei kunde bestaae ved Udmarksjorder, fordi disse under Fælleds Rabet i Almindelighed bleve mishandlede, og drevene uden Gjøde. Imidlertid har Erfarenhed lært, at Udflytterne finde dem meget ofte, efter nogle Aars Forløb bedre holdne, end de som forbleve i Byen.

Ved

Ved Udskiftningen have Huusmændene erholdt Jord. Skulde de have tilhærlig Nytte af deres Stykke Jord, saa burde de have det indbegnet strax ved Huset, og ikke som Tilfældet er paa de fleste Steder ved Markeskjellet, en halv, ja undertiden en heel Gjerdingvei fra Huset. Huusmanden lider derved meget. Han maa have et Menneske om Sommeren alene for at føre hans Røe til og fra lodden, ej at tale om, at Jorden hverken med Gjæde, eller anden Kultur bliver for dens Fraliggenheds Skyld plejet som den skulde og burde. Haver Huusmanden derimod lodden ved Huset, kan Konen, eller Manden selv passe Kreaturene, og tillige deres anden Huusgjerning, og det hvad enten de fødes paa Stald, eller tøjres i Marken.

Udskiftningen i Amtet begyndte mellem 1770 og 1780 og blev for det meste færdig i tyve Aar. Iblandt de tidligere Udskiftninger, med Hensyn til Udskytninger, udmærke sig noget af forrige Frisenvolds Gods, endvidere Fusingøes Gods, Calløe, Vosneegaards, og noget af Grevskabet Scheels Gods. Paa de øvrige Proprietair- og Selvejergodser ere kun enkelte Gaarde udskyttede, og i de fleste Byer slet ingen. Den første Deel kan derfor ikke indhegne deres Triangler, eller særskilte lodder. Desuagtet har dog Udskiftningen betydelig formeret Folkemængden, da mange Udlobder ere solgte fra Gaardene, og ere bebyggede og beboede af Huusmænd eller Parcellister, hvorved flere tusende

tusende Tønder Land, der for tredive Aar siden henlaae næsten aldeles ubenyttede, ere optagne og dyrkede. Derved er Produktionen, betydeligen formeret, som dog ei føles kjendelig paa Grund af de høie Varepriser, foranledigede dels formedelst de vedvarende Krige i Europa, dels ved en Svite af mindre frugtbare Kornaar, endvidere en usfordelagtig Cours, og endelig at Folkemængden betydelig er tiltaget.

Udsiftningen har bidraget særdeles meget til de højere Priser paa Jord. Det Hartkorn i Dronningborg Rytterdistrikt, der 1765 paa den kongelige Auction blev solgt for 80 • 100 Rd., koster nu 800 • 1000 Rd. En Følge af at der produceres nu af Korn og Fødevarer det Dobbelte, og Priserne paa Produkterne ere næsten det Tredobbelte mod for 40 Aar siden. „Intet Exempel er mig bekjendt, siger en Godsejer i Amtet, at en Ejendom ikke har kostet mere i Kjøb og Salg efter Udsiftningen, end under Fælledstabet, men jeg kjender mange Exempler, at Ejendommene ere efter Udsiftningen solgte til langt højere Priser, end de kostede, medens de laae i Fælledstab, endog paa Liden, da Forskjellen paa Produkternes Pris ei var af Betydning. Allevegne seer man paa udsiftede Marker, Jordstrækninger opbrudte, der under Fælledstabet ei kom under Ploven. Bedre og flere Sædearter anvendes end i Fælledstabets Tid. Foderurter fremelskes, Engene udgraves og forbedres ved Vandts Paasætning. Alt dette maa nødvendig betyde-

lig forsøge Produktionen, som ogsaa bekræftes ved Kjøbmandens og Lienbetagerens Vidnesbyrd, og de bedre Kreaturer man seer hos Bonden mod tilforn. Desuden har Virkningen af landets Udskiftning været stor paa Folkemængden, siden nye Huses Oprettelse blev tilladt, og har været større end Virkningen af Udparcellering, da den sidste forudkræver Udskiftning, og altsaa kan blot henføres til Virkningen af denne. Nye Huses Oprettelse fandt ikke Sted før Udskiftningen, mangen et godt Hus, der før enten stod ledig, eller var Affældighedens Tilflugtssted, er nu bleven beboet af unge Folk, siden det fik Jord. Kun maa man ønske at det ikke overdrives, og at der bliver et vist Forhold mellem Gaarde og Huse, at de sidste kan finde Hjælp og Arbejde hos de første."

Anm. Det fortjener at bemærkes: at man i Tølløse Amt foreskinder Epøer af en Slags Udskiftning, som har havt Sted før over 60 Aar siden. Cancelleraad Bønsø lod paa Levenholms Gods Uger og Eng ordentlig dele mellem sine Bønder, og det havde Sted i Midten af forrige Aarhundrede. I Byen Strands, paa Mols, havde Beboerne 13 Gaardmænd, dels hver Plet Jord paa Marken i 13 Dele, at enhver Mand i Byen kunde faae sin Deel i al Slags Jord, hvorover enhver ofte maatte drive langt ud med Plov og Harve for at faae et Hjerdingkar Sæd hist, og et andet paa et andet Sted. Ved samme Udskiftning er sligt forandret. I Aaret 1756 blev den store Bye Britunes ved Moellegaard udskiftet, og deres Balke og Ugerrene forandret, hvorover mange Stene ere opryddede og Marken til den Tid meget forbedret.

Byen

Byen er i den nyere Tid bleven udstiftet. Imidlertid gives Byer, hvor Beboerne have deres Agerjord paa spv forskjellige Steder.

S. 10. Hegn og Fred.

De brugelige Hegn ere enten Jorddiger, eller aabne Grøfter. En Favn forordningsmæssig Jorddige at opfatte betales ved Randers med 12 à 16 Skilling, og en Favn aaben forordningsmæssig Grøft med 6, 8, 12 Skilling, og Kosten. I lettere Egne, længere fra Kjøbsteden, koster Favnen af Jorddige, som og af Grøft 2 til 4 Skilling mindre. Vedligeholdelsen betales med 2 Skilling pr. Favn, naar den ei foretages ved egne Folk, eller ved Dagløn, som er det Almindelige.

At hegne med enkelt Grøft og Jorddige, som betales med 7 à 8 Skilling Favnen, finder man utjænlig, da det ikke værner mod Naboens Kreaturer, bedr derfor at have et dobbelt Hegn. Jorddigerne opføres af Jordtørv, lagte i Forbund, 9 à 10 Qvarter høje; sædvanligen ere de for stejle og mangle fornødne Steenstifter til at aflede fra Diget Grundvand, som løsner Jorden, og gjør at Diget nedskrider. Sjælden ere Digerne beplantede, som vilde være nyttig til at befæste Volden, og at give Læ. Steengjerder findes paa enkelte Gaarde.

Hr. Smidt paa Schjeringmunkgaard ved Aarhus har funden ved egen Erfaring Bekræftelse paa at Berberissen er en stadelig Hegnsplante. Han

siger: „Jeg er overbevist om, at den er yderlig farlig for Rugfæden, og jeg planter den aldrig mere paa Steder, der grændse paa 30 Favne nær til Agerjorden, hvor meget jeg ynder den i anden Henseende. Dens Skadelighed har hver Gang viist sig strax efter Rugen var afblomstret, saasnart Winden har blæst fra den til Rugen, og man har da inden 24 Timer fundet Græset guulagtig, og inden 14 Dage saa bedærvet, at det ved en svag Wind kunde brækkes, og de fæste Kjerner ganske at være forfounne.“

Bonden hegner sjelden, da enhver enten tøjrer, eller vogter om Sommeren sine Kreaturer; men naar Høsten er forbi, er Hegning og Fred tilende, da alt, endog Sviin løslades uden Vogt. I den Anledning nyttede den velfyrte og fortjenstfulde Etatsraad Carse i Randers. „Eggen her er bar, her mangler Steen og Klis til både Gjerder, og Planter til levende, og saalænge Ufreden ikke bliver hævet, kan Agerdyrkningen i Jylland aldrig blive det, den burde, og vilde hastig blive, naar en lov erholdtes; at enhver skulde græsse paa sin lod, enten ved at tøjre eller ved at vogte til alle Aarets Tider. Mulcterne for Ufred burde være betydeligere, end de Forordningen om Hegn og Fred nu fastsætter; og de burde betales af ethvert løst Kreatur, der fandtes uden for Ejersens lod, enten det havde gjort Skade, eller ikke, paa det at Fred engang kunde opnaaes. De ubetydelige Mulcter Forordningen fastsætter, fordres sjelden, og naar de fordres,

opvække de blot Misfornøjelse, men ingen Nytte. Derfor frebes Jorderne ikke, da enkelt Mand ikke kan bet, naar ikke alle gjøre det samme. Desuden kan de Egne, som have Sandjorder, og ei have Steen eller Gjerdsel, slet ikke hegne."

Over samme vigtige Gjenstand yttre Godsejeren i Calløe Amt Hr. Kapitein Müller paa Møllerup sine Tanker: „Hegn er Middel, og Fred er Djemedet. Da Midlets Dyrhed og Banstellighed er ligesaa bekræftet af Erfarenhed, som Djemedets Nytte, saa forstjente det nærmere at undersøges, om ikke andet Middel end Hegn kunde tænkes, og burde tillades, hvilket ligesaa kraftig kunde sikke for Ufred. Det simpleste Middel var højere Indtagelses-Penge for løse Kreatur paa anden Mands Ejendom, uden Hensyn, om der var Hegn eller ikke. Følgen deraf vilde blive Kreatureres tidligere Indbinding, som vel for en Tid kunde medføre Formindskelse i Antallet, men til alle Tider maatte virke til Nærgets Tilstands Forbedring, og i Tiden gjøre Forøgelse af Antallet muligt ved Avelens tiltagende Forbedring, formedelsk Binding af Gjebe ved den tidligere Indbinding, og ved Engenes, samt den nedlagte Efteraarsføds Besparelse for skadelig Nedtrædelse. De anordnede Optagelsespenge ere for lave til at sikke Markens Fredning, de erstatte ikke flere Timers Anvendelse af et Par Menneſker for at optage et Kreatur. Den nærlige Naboer sger ikke en saa ubetydelig Udgiſt, da han veed at Markens
Bæger

Bruger ikke ofte har leilighed at anstille den sig saa lidet lønnende Jagt."

Samme Klage fører den virksomme Landmand, Kaptein Ammighøj paa Holbeckgaard i Rugse Herred. „Jugen Bønde vogter sine Creature eller fængsler sine Heste, naar han har sit Korn inde, om end Naboens Korn staaer ude. Selv har han ingen Hegn om sin Mark, og Præsterne ei heller. Jeg formener, at Fred paa andres Ejendom vilde meget bevirktes ved streng Straf paa Bestadigelse af Podning i Særdeleshed og Hegn i Almindelighed, ved streng Forbud og Mulct, naar Menneſter befandtes at gaae eller ride over Hegn, eller paa en indhegnet Mark, uden for de lovlige Veie; ligesaa Forbud og Straf for selv at udtage Heste eller andre Creature af en indhegnet Mark; thi derved gøres den største Skade paa Hegnet. Min Mark har kun enkelt Jordbølge med Podning, Grøften til den udvendige Side; naar nu Heste eller andre Creature ere indkomne paa Marken om Natten og Vønderne om Morgenens søge deres Heste paa Hovmarken; thi der allene blive de optagne, alle andre Steder gaae de frit, fordi ingen anden har Hegn, driver de dem tilbage over Hegnet fra den indvendige Side som let lader sig gjøre, da Hegnet er enkelt Jordvold.

Forordningen af 29 October 1794 om Hegn og Fred befaler: at enhver skal vogte eller tøjre sine Creature for at ſaffe Naboen Fred paa ganske uindhegnede Jorder.

Jorber. Naar derimod Naboen har Hegn, troer enhver sig fritagen for dette Bud og paaftaae at hans Hegn skal vogte for hans Mark, det hans Kreaturer uden Vogter bestandig brækker paa og beskadiger.

Jeg mener: at der burde vogtes for Hegn, ligesaa vel som for en ganske uindhegnet Mark; det er langt større Skade at faae en Jordvold ødelagt af Kreaturer end at miste noget Græs paa en uindhegnet Mark, hvis Ejer igjen tager Erstatning med hans Kreaturer paa andres Ejendomme; Materialier mangler for det meste paa Stedet til strax at istandsætte et beskadiget og nedtraadt Hegn og Bolden eller Diget bliver ikke strax igjen saa fast at Creaturene jo let igjen kan gjøre Hul og faae en Overgang.

Det er og et uovervindeligt Arbejde hver Dag at istandsætte det af 2 à 3 Byers frit omvarende Heste og Qvæg ødelagte Hegn saaledes, at det altid kan være forsvaerlig. Et Lovbud: at alle under streng Muld bleve befalede, at vogte eller tøjre til alle Aarets Tider, endog for Hegn, troer jeg vilde have stor Nytte for Landbruget og frembringe mange nye Hegn, thi enhver vilde da see at beholde sin egen Mark i Fred, naar han ikke maatte komme paa andres, og intet Hegn, Steenmuur allene undtagen, kan uden Hjælp af Vogtning betrygge en Mandes Ejendom for Ujæb.

Billigt synes det og at være, at enhver, som vil holde Kreaturer, selv paapasser dem og holder dem paa sin egen Jord, saaledes maae jeg og enhver, som vil
 se

frede sit Hegn for egne Kreaturer, gjøre, og desuden holde 2 à 3 til at paapasse andres baade Dag og Nat. Jeg har sidste Efteraar optaget paa min Mark 378 Heste, 122 Fæhøveder, 23 uvingede Solin og maa-see ligesaamange ere udtagne af Bønderne selv, da min Mark grændser paa et Bøffestud til en stor By, paa $\frac{1}{2}$ Miil til en større, og har sin yderste Grændse $\frac{1}{4}$ Miil fra Gaarden.

Jeg vilde ansee min Ejendom af $\frac{1}{4}$ Deel større Værdi, naar jeg havde fuldkommen Fred hele Aaret igjennem, man vilde da mere lægge sig efter Kløver og andre Græsvarter og Vinterfæden bliver fri for de Fædelige Faar, som her i Egnen mishandler og Græsvarterne hele Vinteren og Foraaret lige til Maibag, thi før tøjres ingen Faar i denne Egn, ja mange vilde gjøre nye Forsøg og Anlæg, men holdes tilbage for at undgaae den Uergelse at see alt ødelagt af ufredelige Naboer og deres Kreaturer.

Udristning, uden Graegning fra Naboen, som er Tilfældet i denne Egn, har befordret Ufreden i Eten den for at høre den; før holdt hver uudristet Bye en Hyrde til deres Faar og Kreaturer hele Aaret, som i al Fald stod til Ansvar for Hegns B. Nædigelse og Ufred af Creaturene; nu ere disse Folk afstæffede; Faar og Kreaturer gaae i smaae Flokke uden Vogtere og man kan allene ved Optagelse og Indtagelsespengge sikkre sig for endeel, men hvor modbydelig og trettende et Arbejde det er for Tjenestefolk, at arbejde om Dagen

og passe paa Marken om Natten veed enhver som paa denne Maade vil Raffe sig nogen Fred. For Ejeren er det ubehageligt at miste sit Græs, faae sit Hegn ødelagt, bestandig ligge i Uenighed med sine Naboer og strides med dem om Optagelsespenge og Skadeserstatning, hvilken ved Domstolene vilde blive ubetydelig for noget Græs om Efteraaret, men er betydelig for den, der har 2 til 300 Kreature, som han har fredet om Sommeren, og som han, fordi han ikke mere kan græsse sin Ejendom, maae, hvis han ikke vil see dem sulke og blive magre, binde for tidlig ind. Skaden er uberegnelig naar Fodertrang er en Folge deraf, men altid maae man nødes til at lade nogle af Kreaturene gaae for længe ude og spille Gjødningen, fordi man nødes til at binde de feede tidlig ind. Jeg har været vildsløftig i at bevise Ufredens Skadelighed, men har troet, at man ikke kan strive for meget mod denne Ustik eller gjøre dens uberegnelige Følger indlysende nok."

Om denne vigtige Gjenstand Ufred har Hr. Stiftamtmand Gyldecrone tilføjet følgende Bemærkning: „Saa vel Hovedgaardsmarkerne som Skovenes Fredning og disses Indhegningers Vedligeholdelse har medtaget og medtager aarlig betydelige Summer. Desuagtet har jeg hidtil ikke været i Stand til at opnaae, den for Landmanden væsentligste Fordeel af alt Fælledstabs Ophævelse, den saa nødvendige Fred paa mine Marker til alle Tider om Aaret. Mine Indbeginger

hegninger ere alle fuldkommen anordningsmæssige; men jeg har det Uheld at tvende landeveje, hvorpaa der er idellig og meget stærk Færdsel i forskjellige Retninger, gennemstjære mine Hovedgaardss-Jorder; naar Vore er opgivet lukker en Bonde i denne Can sjelden noget led. At holde Vogtere ved 16 ledde lader sig ikke giere uden alt for stor Beføstning og Uansælgelighed. Det vilde endog være unyttigt, thi Naboerne undsee dem ikke ved, om Nattetid at bryde Aabning paa Digerne for at jage deres Creature ind paa Hovedgaardsmarkerne og give dem Bane at søge derhen. Om Sommeren, naar Enhver holder tøiret paa sit, behøves hverken led eller Indhegning; det er om Efteraaret naar Vintersæden opkommer, naar Klover-Rødderne skulle vinde Styrke, naar Kartoflerne endnu ikke ere optagne, og om Foraaret, naar Kloveren, som oftest alt i Martii Maaned begynder at udbrede sig o. s. v., at den stærke Skade tilføjes den flittige Landmand derved, at hele Hjorde af Faar, Svlin, Heste og andet Dvæg uophørligen nedtræde, afbide og afgnave enhver Spire, ethvert Haab til forventende Høst. Jeg vover at paastaae at Jylland aldrig vil opnaae nogen — end ikke maadelig — Grad af Kultur, saa længe vi ikke i dette Stykke lære at følge Fynboernes hist og her begyndte, men paa det skønne Taasinge almindelig indførte Exempel at søle Agtelse for Ejendomsretten og at ville, fuldkommen Udelukkelse af alt Fælledskab, saa længe vi ikke ved kraftigere Midler vorder tvungne til at ville

vort

vort eget Bedste. Den Hædellge, fordærvelige Skik med det saa kaldede Vorets Opgivelse og Bedkommendes utæmmelige længsel efter, deraf at nyde godt, gaaer endog saa vidt, at det ikke sjelden hænder sig at Kornet, at Havren i Særdeleshed høstes grøn og aldeles umoden, for at faae den bortført af Marken, da det altid gjælder om og man stedse kappes om, hvor der først kan faae eget Avre optøiret og afsnaget for at kunne, tilligemed dem, nyde Godt af Naboernes Eftergræsning. Det er næsten utroeligt, men det er Sandhed: Hvo som saaer Hvede og Boghvede paa Steder, hvor denne Sæd ikke er almindelig, og der, som bekiendt, modnes sildigere end Rug, Byg ic., og hvo som lægger Kartofler i Marken, maae heste hiine Kornarter og optage disse førend den fuldkomne Modenhed kan have Sted, for at Markerne kunne være ryddeliggjorte førend Pluraliteten af Byelaug et eller af nærmeste Byelaug, faae deres Creature løse. Saaledes gaaer det med Væter, Bønner, Blikker, med anden Høeslet, hvor den kan have Sted o. s. v. Hvilken ubodelig Skade for den flittige Agerdyrker, for den, der vil gjøre Forsøg, der afvige fra den sædvanlige Glendrian! Hvor mangen en gavnlig Idee, hvor mangt et Forsæt til en bedre og fornuftigere Jordens Behandling, maae ikke quæles i Jødsefen, vorder ikke ved saadan uheldig Skik tilintetgjort? Jeg veed at en Mand uden for Bondestanden, som for nogle Aar blev Ejer af en liden Bondegaard i en Bye, i Nærheden

den af mit Guds og hris Ene ikke tillod ham strax at faae sin Mark anordningsmæssig indhæget, ikke har kunnet faae lov til, af sine Kug og Høedeagre at bortjage Byelaugets Saareflokke, som han dristede sig til at bortjage førend 1ste May, til hvilken Tid Tøringen først begynder og enhver er forbanden at holde paa sit eget. Manden vovede ikke, eller hans oekonomiske Forsætning tillod ham ikke at udsætte sig for Byelaugets Uvenskab, Had og Forsølgelse og han måtte saaledes daglig være Vidne til den Skade, som saavel Saar som Heste, Fæhoveder og Sviin anrettede paa hans Høde, Kua og Kløvermarker.

Vel har Forordningen af 23de April 1781 tilloabt, at Jordegodssejere ved Udskiftning maae besørge de udskiftede Ludder indhægnede ved Gøsets Bønder, men en stor Deel af mit Guds var udskiftet af Fælledskab førend jeg blev Her; denne vigtige Sag var bleven aldeles forsvundet; ved i mere af mig foranstaltede Udskiftninger, fandt jeg mig ikke besejret at paalægge forhen udskiftede Byers Beboere at yde Andre det Arbejde og Hjælp, som ikke var bleven dem til Del. Man troede desuden at Indhægningers Rette og Fordele ville kjendes uden Tvangsmiddel, men de Fleste kunne endnu ikke fatte denne Overbevisning; dog ere Indhægninger paa mit Guds almindeligere end andensteds i Landet. Underlig ønsker jeg, at Deres Velhyrigheds almen nyttige Skrivt maae bidrage til denne vigtige Gjenstands næiere Overveielse. Jeg har ved mine aarlige

Ind-

Indberetninger til Rentekammeret om Forbebringere i Landvoesenet ofte berørt denne Sag. Jeg ønskede Regeringens fulde Opmærksomhed derpaa henvendt. Jeg troer, at det er uundgaaelig fornødent, at der fra dens Side anvendes kraftigere Midler til dette vigtige Njemeds Opnaaelse. De Bud der indeholdes i Forordningen af 29de October 1794 ere dertil utiustrækkelige. Jeg troer at det bedste Middel dertil ville være, om det blev befaleet, at Enhver, som inden et vis Antal Aar (10 til 20) ikke havde sin Lod indhegnet (hvor Jordbunden tilstøder Hegn) skulle være forbunden til bestandigen og til alle Aarets Tider at holde sine Kreature tøjrede."

S. 11. Agerdyrkningsfredskaber.

For en stor Deel indføres nu Brugen af Jernar-ter i Ploven, og hos enkelte tillige Jernplovsboorder. Derved vindes saa meget, at man med enden nogenledes gode Heste kan bearbejde en temmelig stærk leret Jord, der er allerede brudt. Med fire Heste pløjes sædvanligen, og af nogle med tre, naar Jorderne første Gang efter 4 til 5 Aars Hvile optages til Kornsæd. En Huusmand Chr. Jørgensen Buds i Schlering, i Niter-Hisberg Herred, der har tilkjøbt sig en Tønde Hartkorn, har forfærdiget sig en Træplov, saa fin og let, at han pløjer sin Jord for det meste med een Hest; dog gaaer Arbeidet langsom, og han nødsages derved maafee til at pløje vel grundt. Tromler ere meget sjeldne.

sjældne. I Harvea er den halve Deel med Jern, og den anden halve Deel med Trætander.

S. 12. Jordbund.

Amtet har for største Delen meget gode Jorber, tjenlige til al Slags Sæd, men i Almindelighed et mindre Tillæg til sit Hartkorn end Aarhus Amt. Af de Herreder, som ligge norden for Randers, har Ondsild, eller Omegnen af Hobro og Mariager, muldsandige Jorber med Kjære ved Mariager Fjord og dens Indløb, som benyttes til Fædrift, samt Hede, som anvendes til Græsning og Glædterv. De fleste Byer have en Indmark og en Udmark. Gjerlev Herred har god Agerjord, for en Deel meget Engbund, noget Overdrev og Hede. Nørre-Hald og Stovring Herreder have for størstedelen leermulbede Jorber, og noget Hede. Disse fire nordlige Herreder have god Velstand, god Leilighed til Opdræt af Heste og Kvæg, og i denne Egn opdrækkes af Bonden mange smukke Heste, som betales med 80. 100 Rdlr. Her havees meest Stude.

Sønden og Østen for Randers have Rougsøe, Galthen, Øster-Lisberg, og det meste af Mols og Sønderhald Herreder særdeles gode leermulbede Jorber, og er en hyppelig Kornegn. Paa denne Strækning gives de hyppelige Mærkpenge langs med Randers Fjord og Gudenaæ, de herlige Landenge ved Hverringholm og Clausholm, og den vidtløftige Eng-

og Mosestrækning af flere Miles Længde fra Birring til Collind Sund. I disse Herreder høves meest af Rær og mindre af Opdræt.

Den østlige Deel af Amtet som støder til Grenaae og Ebeltoft, nemlig Nørre og Sønderherred, have for det meste sandlg Jord, tjenlig til Rug og Boghvede. Den bedste Søderug høves fra denne Egn, og søges herfra til Omegnen af Aarhus. Her gives meget og ringe Hebe, og noget Fæfjær i Nørreherred. Besætningen af Heste og Kvæg er maadelig. Bøndergodsset er ikke velhavende i disse tvende Herreder, da Ejendommene ere skarpe og Høveriet trykker dem.

Amtet har en stor Riigdom af Kalk, særdeles beqvem situeret ved Stranden, men benyttet ei videre end til Egnens egen Fornødenhed, det burde være en vigtig Handelsartikel, da Egnen har ei ubetydelig Skov, og overflødig Tørvefjær. Ved Rugaard, Scheel og Clausholm gives Kalkovne. Disse Kalkfløse frembyde Prætsomme Klinter mod Havet paa Grensøbet Scheels og Rugaards Forstrand, de befindes ligeledes langs med Mariager Fjord. Kalkfløse udbrede deres Arer dybt ind i landet, de forefindes ved Clausholm og flere Steder. Hvor disse Kalkfjorder befindes med et Overlag af Muld, gives de fortrinligste Jorder til Byg og Bæisfød. Af denne Beskaffenhed er den ypperlige Kornegn mellem Grenaae og Scheel, Jorderne ved Høvringholm, Luustrup, Claus.

Elausholm, samt i Røgsøe Herred, som kan ansees for de bedste Jorder i Thyland.

§. 13. Jordbrug.

Amtet er stort, og dets Jordbrug er forskjellig efter Egnens Beskaffenhed. I Almindelighed ere Jorderne inddelte i 9 à 10 Marker, undertiden ogsaa i 8te.

I de meget gode Sogne, som have mulblerede Jorder, og hvor man lægger god Bind paa Hør og Vortefæd, saasom i Øster-Lisberg og Mols Herred, der er Drivten:

- 1ste Aar, Byg eller Hør efter to Pløininger.
- 2det — Rug efter een Pløining, hvortil gjødes.
- 3die — Byg efter to Pløininger.
- 4de — Vorter efter een Pløining.
- 5te — Byg efter to, eller Havre efter een Pløining.
- 6te — Havre efter een Pløining.

Derpaa udsættes Jorden til Græs, for en Deel med Klover hos nogle i fire, hos andre i fem Aar. I disse gode Egne er Udsæden paa en Gaard paa 4 til 5 Edr. Hartkorn 4 Edr. Rug, 8 Edr. Byg, 2 til 4 Edr. Vorter, 6 Edr. Havre, og 3, 4, 6 til 8 sp. Hørfrø, som saaes i Grønjord. Besætningen er fire Arbeidsheste, 6 Køer, 10 Faar, og det fornødne Dyrat. Der holdes en Karl, en Dreng og en Pige, og Hestfolk til Hjælp i Hæ- og Kornhøsten.

I Egnen af Randers, hvor man har meget gode Jorder, tjenlige til al Slags Sæd, er Sædsøigen denne: man gjødsler paa grøn Land om Efteraaret, afspreder Gjødslen, der saaledes ligger bar Vinteren over. Om Foraaret pløjes to Gange til Bygfsæd, der efter saaes Rug, som nøjes med een Pløining, atter Byg med 2de Pløiningen, og saa zvende Havrefjærve, hver med een Pløining. Med den sidste Havrefjærv saaes Rødklever af en stor Deel, da Jordommene at Kleveren skulde udmarve Jorden hos de Fleste, er forfunden, kun Skade at man saaer Kleveren for tyndt, og for langt fra Gjødslen. Jorden udlægges til Hvile eller Græs i fire til fem Aar.

I de fortrinlig gode Jorder, norden for Grenaae, paa Grevskabet Scheel, s. Ex. i Byen Carlbye, Sangstrup, Boldbye, Hommeles m. fl. hvor Jordarten er Muldjord paa Kalkstensbund, der er Drivten fem Aars Brug og tre Aars Hvile, nemlig Vammel, Byg, Rug, Byg, Væter, Havre. I disse Byer staae Gaardene heit i Hartkorn. Den hele Indtægt haves af Kornstjeppen, og intet af Creature. I Sangstrup Bye staaer Gaardene for 8 Tdr. 3 sp. Hartkorn, have 8 Bange paa 5 Tdr. Bygland, kan avle 60 Traver Byg, 20-30 Traver Rug, 10 læs Væter og 30 Traver Havre. Besætningen er 6 Heste, 5 Køer, 2 Unghevæder. Ingen Eng og Tervestier haves. I Carlbye haves endnu mindre Jord til Hartkornet, en Gaard staaer der for 8 Td. 3 sp. Hart-

E

korn,

Korn, er indbeelt i 8 Wange paa 4 Td. Land. Besætningen er 4 Køer, 3 Ungheveder, og 6 Heste. Byen mangler Løvsflær. De Byer, som have to Slags Jord, muldet Indmarksjord, og sandet Udmarksjord, der er Drivten indrettet efter Jordarten, Indmarken drives i fem, og hviler i tre Aar, og Udmarken drives i tre Aar med Boghvede og 2 Kjærve Rug og hviler i tre Aar. Man gjøder her Marken med Tang i disse Byer, fornemmelig i Gjerrild og Wolbye Sogne. De avle ypperlig Korn af alle Slags, fornemmelig Byg, og det saa overflødigt, at meges maa sættes i Hæs uden for Husene. Man pløjer her tre Gange til Byg.

I de skarpe Egne af Nørre- og Sønderherred er Drivten for det meste Boghvede, og to Kjærve Rug, derpaa hviler Jorden i tre, fire, fem til sex Aar. Exempler skal oplyse det.

a) I Nørreherred. Hemmed Bye har Skarpsandet Jord, drives i tre Aar og hviler i fire. Drivten er Boghvede, der gjødes til Rug, derefter anden Kjærve Rug. Besætningen paa en Bondegård er 6 Heste, 4 Køer, Høavt 7-8 læs, har Græsning i Kjær,

Steenvad har muldblandt Sandjord, bruges i tre og hviler i fire Aar. Gaardene staae for 5 Td. 3 Sp., Besætningen er 6 Heste og 4 Køer, Høavt 10-12 læs.

Bjerne Kamte, Knie, Drum, Overbroen, Laen, Glesborg, Lustrup have for det meste Skarpsandede Jorder. Driøten er tre Aars Brug: Boghvede, Bjørberug og anden Kjær Rug, derefter hviler Jorden i fire til fem Aar.

b) I Sønderherred er Rugmarken eller Sandblodden inddelt i 7, 8 eller 9 Skifter, efter som den efter tre Aars Brug hviler i fire, fem eller sex Aar. Saaledes i Jeldballe, Nødager med flere Sogne. Det er en god Rugegn, og Søderug søges meget herfra.

Omendkjønt man i Amtet finder alle mulige Overgange fra en muldet Jodmarkslob, som drives bestandig med Byg og Havre, eller hviler hvert femte Aar kun i et Aar, til en sandet Udmark, som drives i to Aar, og hviler i 6 Aar, saa synes dog følgende Grundfærninger at herske i Amtets Jordbrug:

Muld paa Kalkjord drives i fem, og hviler i tre Aar.

Muld med Leerunderlag drives i sex, og hviler i fire Aar.

Leeret Jord drives i fem, og hviler i fem Aar.

Muldsandig Jord drives i fire, og hviler i fire Aar.

Sandig Jord drives i tre, og hviler i tre, fire og fem Aar.

Desuden bestemmes Driøten og Hølleaarene deraf, om Gaarden har Udmarksjord, Græsning paa

Hebe eller Rjør, eller i Skoven, og om der saaes Urter i den Egn, eller der tages to Gange Havre, samt om Jorden udlægges med Kiever.

Efter disse almindelige Grundsætninger og Sædvaner i Amtets Jordbrug er det b-hageligt at forfølge de nyere Fremskridt til et forbedret Jordbrug, som synes at finde Bisfald i disse Egne, og som virkelig fortjene Opmærksomhed.

Heelbrat er saare lidet bekjendt, er dog indført paa Schierringmunkgaard, Rugaard, Møllerup og enkelte flere Gaarde.

Adskillige stræbe i Juli Maaned, og først i August at pløje Grønlandet en Trediedeel, eller Halvparten til næste Aar, og om muligt Resten af Grønlandet i Efteraaret, samt gjøde det, og ifkun engang ved Sædetiden pløje det igjen. Den sædvanlige Drikt er at gjøde Grønlandet om Efteraaret, og lade Gjødningsen ligge bar Vinteren over, og derpaa at give to Pløjninger om Foraaret til Byg. Nu anseer man det for rettest at pløje det Bygland tre Gange, som legges ved Blufsdagstider. At trepløje Jorden til Byg er almindelig i Egnen Grenaae, og det fra ældgammel Tid.

Hvor Rugen slaaer formedelst lerede og kolde Agre ofte fell, saaes norden for Randers, i Stedet for Rug, Havre i Rugvangen for største Delen. Fordelen er aabenbar, da der erholdes sædvanligen mere end 3 Traver Havre mod hver Trave Rug, som kunde
være

vore i Wangen. Udi Aaret 1806 saaebe Provst Bruun i Halb fem Tønder Rug, og avlede kun 17 Tdr. igjen, men i Steedet for 3 Tdr. Rug mere, som burde have været saaet i Wangen, saaebe 9 Tdr. Havre, derefter havde 50 Traver, som gav efter Udtærningen 60 Tdr. Havre. I den Egn regnes 1 Tde. Rugs, 2 Tdr. Byg i to Wange, og mellem 3 à 4 Tdr. Havres Udsæd paa hver Tønde Hartkorn.

Man har og begyndt med og ei uden Fordeel at bryde fem Aars Grønland til Havresæd, som giver god Væxt, derpaa at gjøde til Byg, derefter Rug (anden Kjørv efter Gjøden er ofte misllig), derpaa Scrubbyg, saa Havre m.d. Klexer. Denne Drift har fundet Bifald i Halb efter anstillede Forsøg. I Tøstруп Sogn i Nørreherred er det fra gammel Tid brugeligt, at legge Jorden til Havre strax før eller efter Juul, naar Poven for Frost kan komme i Jorden. De lade Jorden henligge uharvet til Vaaren, da de saae Havre uden videre Pleining, men alene nedharve Sæden. Beboerne finde sig efter egen Tilstaaelse vel derved.

E: fuldkomnere Jordbrug, som tilvisse fortjener Efterligning, er indført paa Schierringmunkgaard af den duedige Proprietær Schmidt. Gaarden er paa 210 Tdr. Land Ager og Eng, inddeelt i 12 Marker:

- 1ste Aar, Brak med tre Pleininger, som gjødes.
- 2det Aar, Winterhvede og Rug.
- 3die Aar, Væter efter een Pleining.
- 4de Aar, Byg med Rødklexer efter tre Pleininger.

5te Aar, Klexer til een Høestæt.

6te og 7de Aar, Klexer til Staldsodbring og Græs.

8de Aar, Byg efter tre Pløjninger og lidet Gjødning.

9de Aar, Havre med hvid og rød Klexer efter een Pløjning.

10de og 11te Aar, Klexer til Staldsodbring eller Græs.

Paa Gaarden holdes et Mejeri paa 32 Køer. Af dette Mejeri blev udbragt i Aaret 1804, efter at Husets eget Forbrug var fradraget, som er betydelig, da Huusholdningen er stor og beleber sig med Børn, til over 20 Mennesker daglig, den Sum 579 Rd. 4 Mk., d. e. 18 Rd. 11 Sk. af Køen. Der blev solgt 11½ Td. Sommerfær, 6 Skpd. Ost, 1½ Gjærding Vinterfær, 4 skk. Sviin, og af solgte Kalve udbragt 57 Rd. Det er den største mig bekjendte Indtægt af Køer. Køerne stode i Tøjer paa Klexer. Naar Aaret har været dertil, har Ejeren sommerstaldsodret 12 Køer, som da have fortæret Klexeren paa 4 Tdr. Land, som var en Grassens Besparelse paa 8 Tdr. Land, og betydelig Formærelse i Gjødningen.

S. 13. Jordbruget paa Holbechgaard.

Holbechgaard i Randers Amt, Kongssø Herred, har endnu Bøndergods 221 Td. 3 skk. Hartkorn, Skovfæld 8 Td. 6 skk. 3 skk. 1 Alb., 2 Kirker med tiendende Hartkorn 319 Td., Hovedgaardstædt, som drives

drives under Gaarden, 48 Td. Hartkorn og 2 Sp. Skovtjeld; dens Areal udgjør 338 Tdr. Agerland, 130 Tdr. Eng og 43 Tdr. Land Skovgrund, alt geometrisk, som er bevoret med en Deel Elle, noget Eeg, og Bøg. Af de 338 Td. Agerland drives ved Høveri 199 Tdr. Land, og ved egen Drive 139 Tdr. Land, af 130 Tdr. Land Enge hjerpes ved Høveri 60 Td. Land, og ved egne Fjolk og Heste 70 Tdr. Land. 262 Tdr. Land eller min egentlige Mark har jeg inddeelt i 10 Wange til 4 Aars Brug og 6 Aars Hvile eller Udlæg til Græsning, og 76 Tdr. Land lave Jorber ere inddeelte til 4 Aars Brug og 4 Aars Hvile, deraf følger: at jeg aarlig optager af hvillt Jord til Drive 35½ Td. Land som bruges i 4 Aar, altsaa besaaes i det Heele aarlig i 4 Indtægter 142 Tdr. Land. Sidste Aar er avlet 805 Traver Korn, opbunden strax efter Leen, men dog efter Egnens Skik svært Bind, 60 Neg til Traven, af Tiende oppebaaren paa Kierven af 319 Tdr. Hartkorn enkelt Tiende 160 Traver, i Alt 965 Traver. Af Høe er avlet 269 Læs, og paa denne Avl er uden Hjælp af Foderurter fodret i denne Winter 104 Staldstude, 120 Fødestude 4re i 5te Aar, 26 Køer, 18 Heste og 50 Faar. Jeg anfører denne Besætning, fordi den i Forhold til den Jord, som drives, og da Tienderne og Læs af Høe som høves, er uden Exempel i Jylland, og maaſte ligeledes i de øvrige danske Provindser; jeg undtager de Steder, hvor Foderurter bruges; og tillige for at vise hvad rigtig Brug af

af Jorden og en i 16 Aar stræng holdt Orden i Røgeten kan udrette, og dog kan jeg fremvise en saa vel behandlet Besætning, at ingen i denne Egn har den bedre fodret, eller i det heele i bedre Stand.

Forhen har jeg havt under aarlig Drift og ved Hoveri dreven 199 Tdr. Agerland med endeel aldsæd Jord, som aldrig hvilede, har mine nu havende Tieneder dobbelte, de samme Enge, og dog har jeg enkelte gode Brødeaar undtagen, ikke fundet holde min nu havende Besætning. Marsagerne vare slet Sædliste og for liden og kraftløs Vjøde; den blev udført om Efteraaret paa grøn Jord, som næste Foraar skulde optages til Vng, der spredet og blev saaledes liggende Vinteren over. Denne Jord fik om Foraaret toende Plejninger og efter sidste saædes Vng, til anden Kjærv Rug med lidet Vjødning, tredie Kjærv Vng og fjerde Havre. Denne Brug lod sig ved fuld Hoveri ikke forandre, thi Hoveriforening og Egnens Skik og Brug forbandt mig til at vedblive den hidtil brugte Maade uden Forandring.

Nu er den forhen brugte A'srbjod inddeelt med den øvrige Mark til 6 Mars Holle, endeel af mine lave Jorder ere gjødede med Fløttetold, ublagte til bestandig Eng, og min aarlige Indtægt i min egentlige Mark der er 26 Tdr. land, faaer al Wintergjøden af 250 Fæshoveder, 18 Heste, 50 Saar og anden Afald i Gaarden; jeg har altsaa over 10 Kreaturer til
at

at gjødste en Lønde Land, et Forhold, som kun faa og maaskee ingen anden Gaard i Landet kan rose sig af.

Mine lave Jorber hvoraf aarlig indtages $9\frac{1}{2}$ Ld. Land, gjødes med Flottesold og Tanggjødning, uden at betage den øvrige Mark noget af Wintergjøden, min Ager og Eng staaer nu og i et til Agerens Forbedring med Gjødste, rigtig Forhold: nemlig 262 Ldr. Ager til 130 Eng eller som 2 til 1. 85 Ldr. Land af Engene grændse til Randers Fjord og ere for det mæeste Mærst, der giver kort, men tungt kraeftigt og drøjt Høe, naar det bjergeres rigtigt. Af disse Enge gjøder jeg aarlig med Flottesold endeel af de øverste, som Fjorden ved dens Scigning eller Floden i Havet ikke kan naae; de lave behøver det ikke; thi det salte Vand opfører aarlig nogle 100 Læs Tang paa Engen, hvoraf det fineste og bedste affætter sig paa Engen og gjøder den tilstrækkelig.

I min egentlige Mark saaes, hvor jeg driver selv, til første Kjærø Byg eller Havre og Vikker, hvortil pløjes to Gange om Foraaret, og, hvor Byg saaes, gjødes kort før sidste Pløjning med een Sommeren før i Nærheden opsat Mødding, anden Kjærø Rug med Gjøde, tredie Byg og fjerde Havre med paa-saaet Klover, Havre - Græs eller Ralgræs efter Jordens Bestaaffenhed. Hvor Vønderne drive, saaes i den sandige Jord Boghvede til første Kjærø, i den bedre Havre og Vikker, nemlig to Dele Havre og een Deel Vikker uden Gjøde med to Pløjninger, anden Kjærø

er Rug med Gjøde, da Bønderne skal udføre af deres Andeel af Gøden om Efteraaret, tredje Kjørø og Bng eller anden Kjørø Rug efter Jordens Bestaffenhed, og fjerde Kjørø Havre er med paaflaet Klover eller anden Græsdyrt.

Mine lave Jorder har en anden Brug, nemlig to Kjørø Bng og to Kjørø Havre. Der gjædes til første Kjørø Bng Sommeren forhen med Flottesfold, dens Brug er saaledes: om Foraaret opfattes den paa det fald Jord, som skal optages næste Aar, og i den indføres alt den om Vinteren og Efteraaret forhen paa Engene opvirkede Tang. Naar den er noget smaattraadt af de 100 Stude, som gaae i løs Drift og drives i Jolden om Middagen i Varmen og om Natten, indføres atter 100 løs Tang, fra Vinteren levet Halm og afbrækket Straaetrag; indtil alt dette er vel gjeenemtrukken af Gjøde og Urin, bliver Jolden staaende fast, siden flættes den paa faldet hver fjerde Dag eller to Gange ugentlig, og det af faldet, som derved ikke kan blive gjædet, gjædes med den paa samme fald trufne Tanggjødte kort før sidste Pleining til Bng. Denne Jold har 47 Støtter af denne Figur

12 paa hver Side og 11 hvor Indgangen skal være; den opfattes i Firkant og Hjørnestøtterne har dobbelte Huller eller fra to Sider igjennemhugne, for at modtage Rækkerne fra to Sider; Støtterne ere af Eeg ikke svære i Træet for at lette Flotningen; til Stænger eller Rækker bruges 24

Fods

Jobs lægter, som udsøges ikke for tynde i Tøpenden, tre gennem hver Støtte. Der gennemstikkes en Støtte, kaldet Midtstøtte, der har Huller efter lægternes Størrelse, og i den files lægterne fast; ved Flotningen tager tvende Karle de tre lægter, hvorpaa Midtstøtten sidder fast, og en tredje Karl tager Støtten, saaledes flottes en Robbel hver Gang og i to Timer flottes tre Karle hele Joldet. Den indtager 3 til 4 Sp. Land, altsaa gjøder jeg med 100 Stude i Fløttefold 7 til 8 Sp. Land om Ugen.

Jeg bruger til samme Fløt Stude en anden Jold paa lige Størrelse, hvormed jeg gjøder mine Enge, og vinder derved, at jeg kun behøver at flytte mine Jolde een Gang om Ugen; det hindrer altsaa ikke saa meget mit øvrige Markarbejde, da i al Fald Sondagene kan anvendes til Flotningen, dernæst have mine Stude altid en Jold i Nærheden af den Jord de græsses paa. Disse Jolde, som jeg har brugt i femten Aar, har gjort stor Nytte paa min Mark; meget Jord er dermed gjødet, og det saaledes: at jeg aldrig har funden den med Vogne og min bedste Gjødning fra Stalbstudene gjødte Jord at kunde svare den med Fløttefold gjødte, hverken i Hensende til første Afgrøde eller Varighed gennem flere Aarve. Den nu i mange Aar her i det Store brugte Havrevikkesæd i Steden for Byg til første Aarve, har og forbedret min Mark, gjort den mere fligget til den følgende Aarve, besparet Gjødningen til Vintersæden og altid
svart

svart bedre Regning end Byg. Havrevifferne give større Product baade i Foder og Korn, end Byg endog med Gjøde og altid har jeg avlet bedre Rug i samme Fald efter Havreviffer, som aldrig faaer Gjøde, end efter Byg, som har været gjødet, thi endte dette igjen er bleven gjødet til Rug.

Havrevifferne give et overflødigt og godt Foder til Hakkelse for Heste, til at stalde Stude med, ere de bedre end alle andre Kornsorter, Vifferne fede stærk, thi det er et svært Korn og Havren gjør det til et behageligt Foder for Kreaturet. Jeg blander Vifferne med Havre, dels for at faae det lettere tørt, naar det er høstet, dels for at Vifferne i fugtige Sommer ikke skal lægge sig for tidlig, inden de blive vel kornsatte, da Havren altid bærer enbeel op og hindrer dem at falde saa haardt i Bunden. Erfaring har desuden lært mig: at Vifferne i meget tørre Sommer og paa muldag'ige Jorder kan blive reent borte, i saa Fald høster jeg dog Havre, som bliver god af Top, fordi den har faaet tynd Havrejød; i vaade Sommer og paa god Jord skoder det mig ikke, at Vifferne trække Havren ned, da Vifferne i saa Fald give Algrøde nok og mere end nogen anden Kornsaad kan afgive.

Jeg har inddeelt min Mark til saa liden Drift og saa lang Hvile, dels for at holde større Sommerbisaetning, dels for at kunde gjøde de mindre Indtagter bedre, og avle større og giftigere Korn; det er et gammelt Princip i Agerbruget: at Hvile giver Top, og Gjøden Straae, som jeg, overbeviist
ved

ved Erfarenhed, har antaget. Det er og en Sandhed, at jeg kan udgjøre ved Græsning den samme Indtægt af et Fald Jord, som ved en middelmaadig Kornafgrøde. Den Jord man skal gjøre Regning ved at bræve, maae give mange Fald, i det mindste 6 à 8, ellers kan Fordelen ikke opveie Omkostningerne paa Drioten; naar jeg derimod græsser, er mine Omkostninger paa 36 à 40 Tdr. Land kun et Menneffe og Rieb til Creaturene. Min Mark eller den Deel jeg driver selv, drives med fire Arbeidsheste og fire Rjerehopper, de øvrige Heste jeg holder ere for nærværende Liid, paa tvende Rideheste nær, unge Tillæg, som ikke kan arbejde, men kun to Heste bruges til Ploven endog i de stærkeste Jorder.

Ænden udværges ved fire faste Tærffere og Avlskarlen, som fast r Kornet. Bønderne give Tærffepenge, hver Mand 5 Rd., desuden holdes en Kudst, en Dreng, en Garner og 5 Rægtere; om Sommeren holdes en Avlskarl, en Kudst, tre Arbeidskarle, en Dreng og tre til Creaturene; mine Piger gjøre intet Markarbejde, men der holdes tvende Hestkoner og have af Hunsfolk 207 Arbeidsdage i Hest og Ele som ved Fæsteforandring kan formeres.

En vigtig Hindring for Landbruget og Produkternes Forædling troer jeg her at burde anmærke:

Det Nationale ved os Danske er, at vilde prutte og have godt Kjøb, samt at der ikke gjøres den tilberedte Forskjel paa gode middelmaadige og flette Vare.

Her

Her i Provindsen søges først de middelmaadige og flatte Vare, fordi de kan sælges for lettere Kjøb, dette finder Steb med Kornvare til Udsælsel paa Norge og ligesaa med Stude; til de gode, men derfor dyrere, høves kun een eller faa Kjøbere, til de ringere og derfor lettere af Priis høves mange Kjøbere, der opdri- ver de ringere Vares Priis til næsten det samme, som faaes for de gode.

Mine Kornvare deler jeg ved Rastningen i tre Sorter, den bedste bruges til egen Huusholdning, Sædekorn og til enkelte Familier, som vil have og be- tale gode Vare, den næstbedste til Brændeviinsman- den, som giver høiere Priis for gode Vare end Kjøb- manden, og den ringeste kommer i Handelen og sælges Kjøbmanden.

Dog har jeg i Vinter første Gang solgt alle mine Kornvare til en Kjøbmand i Randers, som giver mig tre forskjellige Priiser for mit Byg og gjør 1 Rd. Forskjel paa Tønden af det bedste og ringeste Byg, det bedste koster 4 Rd., mellemste $3\frac{1}{2}$ og ringeste 3 Rd. Tønden.

Jeg anfører denne Kornvarenes Deling eller Sortering, som jeg ikke veed andre Landmænd bruger, for at bringe flere Landmænd paa samme Idee og Kjøb- manden derved til at paaafjønne gode Vare indtil man kan faae ham til at kjøbe efter Vægt, som nok blivee den rigtigste Maalestok for en Tønde Korns sande Værdi; Kjøbmanden vilde da og føre de gode Vare
derhen

derhen, hvor de kunde blive betalte; Danſke Kornvare
tabe den ſlette Renomee de ſtaa i udenlands og enhver
Landmand i Haab af høiere Priſer ſøge at forædle ſine
Kornvare.

Holbechgaard d. 18 April 1807.

Amisbøll.

§. 14. Gjødningens Formerelſe.

Hr. Schmidt famler Blandingsgjødning om
Sommeren i den ene Side af Møddingſtedet. I
Bunden kjøres førſt et Qvarteer tyſ lag af den lerige
Sandmergel, ſom paſſer bedſt til Eſchieringmunk-
gaards Jorder, dernæſt tilbækkes ſamme med blød
Gjødning 1 Qvarteer tyſ, da atter Mergel o. ſ. v.
Denne Gjødning udføres næſte Foraar til Byg, om
muligt før Jordens anden Pløjning, ſiſt i April eller
førſt i Mai.

Til Gjødningens Formerelſe bruges i Oſter, Lils-
berg Herred, paa Mols og flere Steder den lange
Græſtang, ſom ſaaes om Eſteraaret, den lægges i
tykke lag, hvor Creaturene ſkal gaae fra og til Vand.
Naar den er vel gjennemtraadt, kaſtes den i Høbe for
at ſammenbrænde til Foraaret; men bedre er det at
lade den henligge Sommeren over, da den ſaa bliver
temmelig god, helſt paa lerede Jorder. Om Somme-
ren benyttes den tørre Tang til Stroelſe under Køerne.
Den ſande Nytte formenes at beroe paa, at den kan
bruges i tør Tilſtand, paa det Uinen, og den blede
Gjød.

Gjødning kan trække i den, og derved komme Ageren til Gode. Andre ere af den Formening at den grønne friske Havtang er skadelig for Jorden og brænder den, den bør derfor først bringes i Forraadnelse, som er vanskeligt. At strøe under Aaarene med vaad Havtang er skadeligt for Aaarene, de bøde deraf, det har man ved egen Skade erfaret i Fuglsø paa Mols. I de Sogne norden for Grenaa, s. Ex. i Vicrild og Voldbye Sogn gjødes Ageren, som er leret, muldet og falsder siid, hvert Foraar med Klevtang, som om Efteraaret forhen hentes op fra Havet, og lægges ved Havkanten i Dyrnger til om Foraaret, da den sammenbrændt, seed og god, uden al anden Gjødning, seres ud paa Ageren, som derefter giver frodig og strid Korn af Byg, Havre og Væter.

I Amtet søger man paa flere Steder at forbedre Gjøden ved Blanding af forskjellige Slags til den passende Jord og Sødeart. Aare, Heste og Fægjøde blandes til de koldeste Rugmarker. Terveaste Fæjefarn, gammel leer og Gravdynd blandes til Bygmarkerne. Overalt i Hedeegnen er Gjødningblandning med Hedetørø baade til Rug og Byg stærk i Brug. Paa tørre Sandjorder synes det gavnligt, at den dyriske Gjødelse formildes ved Blanding af Hedetørø, naar dermed holdes Maade, og naar Blandingen leter paa saadan Tid, at Terven kan faae Rum at raadne i Moddingen. Men paa kolde Sandjorder maa sli Blandingsgjøde være fordærlig, især i det Forhold

Hede.

Hedetorven almindelig blandes med Kleggjøden, nemlig halv af det ene, og halv af det andet Slags. Ellig Gjøde giver aldeles ikke den kolde Jord nogen Varme, den forringer den i Stedet for at forbedre den. Bedre derfor enten at gjøde et mindre Areal med ublandet dyrisk Gjøde, eller at blande den dyriske Gjøde med Agerens bedste Jord.

Paa enkelte Steder haves et Slags Bæsin i en Afstand fra Mødingen, som man kommer Tid efter anden Jord i, og lader Mødingvandet rinde derned, og staae derpaa til indtil det flyder over, da det saa flyder hen til de nærliggende Enge. I det hele taget kan man ei sige, at Landmanden forslaaer at formere eller forøge Gjødningen. Enkelte gode Sædvaner gives i enhver Egn.

Gjødnings-tiden er om Efteraaret til Vintertid, og først i Mai til Byg; dog bruges ogsaa at gjøde om Efteraaret til Byg, og strax derpaa at udsprede og nedpløje samme; omkring ved Randers forbliver den liggende bar paa Jorden Vintreen over.

S. 15. Sædearter og Kornhest.

Vinterhvede er saare lidet bekjendt. Vaa-hvede, som saaes i Bygland om Foraaret har givet i de sidste Aaringer god Fordeel, 6 til 7 Fold, da Rugen gav ueppe 2 à 3 Fold. Men kun Gaa elste denne Sædeart, nemlig fordi Straaet giver stivt Foder for Kreatturene, og Brand paaftaaes af nogle, vil jevnlig

intfinde sig i denne Sædart. Lidet Rug saaes fra Provstiet, som baade giver stærkere Straae og større Kjerne. Saaerug søges meget fra Sønderherred. Hvid Havre saaes i de gode Egne, blandings Havre i de ringere og den graa Havre paa enkelte Steder, f. Ex. i Byen Schiffard, Nørreherred, som har mager Grund. Vortesæden er vel udbredt i visse Egne af Calløe Amt f. Ex. paa Mols, og ved Grenaae, men i Egnen af Randers, og overhovedet i Dronningborg Amt alt for lidet bekjendt. Voghvedesæden saaes paa sandebe Jorder, og i opbrudt Hedejord, men man synes ei at være saa vel fornøjet med den Sæd, som i Ribe og Veile Amter. At Indhøstningen har været maadelig, klages over fra flere Steder, men det tilstaaes, at denne Sædart gjør let sandblandet Bund meget beqvem til Rugavl. Vifker og Bonner er næsten ubekjendt vesten, norden og østen for Randers.

Kornet opbindes sædvanlig strax efter Meiningen, og sættes i Råd paa Midten af Ageren, og staaer saaledes urørt, naar Regnveir ei gjør Regt nødvendig, indtil Indagningen, da det forinden bindes i Halm eller Sivebaand to Ræge tilfammen.

S. 16. Kunstig og naturlig Eng.

Af Foderurter dyrkes alene rød og hvid Klee, sædvanligen saae Bønderne Kleeven i Avnerne. De lyffes og derefter meget got, kjent de ikke ere saa fri for andre Græsarter, som naar det til Sæden bruges

ges reen Frø. Desuden træffer det ikke sjelden, at Frøkleveren mislykkes ved at modnes for hastig, og Frøet forsvinder, saa at man ved at saae Avner ei kan have noget bestemt Maal at rette sig efter ved Udsæden, og dog saaes sjelden det ene Aar røffere end det andet, og Følgen bliver ofte, at Kleveren bliver for tynd, og kun giver lidet mere end naturlig Græs. Af den Aarsag forkaste flere gode Landmænd Sæd af Avner og bruge allene reen Frø. Bønderne tage for en Sæt Klever i Avnerne 3 4 Mark. Kleversæden er vel udbredt paa Bogværsgaard og Talsø Godser, samt paa Mols. I de øvrige Dele af Amtet udlegges sjelden mere end den halve Værg med Klever efter anden Kjørb Havre. Man troer at det er bedre at Kleveren er saaret med Havren, end med Bygget.

Ved Kleversæden seiles deri, at man saarer den for tyndt, for langt fra Ujodningen, ei holder den fædet for Aar og Solin, og at den ødelægges ved Ufæd om Efteraaret. Flere gode Landmænd ansee en Afverkling af Klevergræsning med naturlig Græsning for at være tjenligst for Kreaturene.

Maaden at gjøre Klever til Høe er her i Amtet, ligesom den almindelige ved andet Græs, kun lader man det saae mere Veiring, og fører det ikke gjerne ind, før end det efter Afmeiningen har saaret nogen Regn, og derefter nogle Dages Veiring. Hr. Schmidt paa Echierringmunksgaard beretter, at naar Kleveren gøres til Høe, lader han den ligge

usprebt paa Ageren, og har da i godt Veir fundet vende og stakke den efter fire Dages Forløb. Han anseer det forbeelagtigt, thi Høet er bleven anstelligt got, og har fundet indfjøres tre Dage efter Stakningen, og søgellig anseer han denne, som den nemmeste Maade, for den bedste. Hos Hr. Etatsraad Cars i Randers, som dermed har anstillet adskillige Forsøg, gøres Kleveren og Græsset til Høe saaledes, naar Vejret er tørrende og got: de to første Dage høstes hele Dagen, men Græsset bliver liggende, som det falder, uden at udstræes. Treble Dagen høstes til Dugen er borte, da vendes det der er høstet den første Dag, derefter høstes igjen, men ikke længere, end at det vendte Høe kan sættes i Stakker paa et til halvanden store Læs. Er det nu Klover eller meget feed Høe, da bør Stakkene efter tre til fire Dages Forløb udsprebes et par Timer, og naar de da efterstakkes, og blive staaende andre tre til fire Dage, kan de med Tryghed sættes i Huus, og saaledes fortsættes Høehøsten. Naar Vejret falder vanstelig, da kan Græsset uden stor Skade ligge i 7 til 8 Dage, og dog blive got Høe, og bedre end naar det ligger strøet eller udsprebt, thi da virker Vand, Sol og Wind alt for meget og borttager Kraften.

Sommerstalsboring bruges ikke, ei heller Halvstalsboring. Imidlertid synes det sidste lettere at kunde indledes end det første. Kreaturene blive i Begyndelsen af Græstiden satte ude hele Dagen, indtil

Slags

Glaevangen groer til, og da for Eftertiden kun sættes ud tidlig om Morgenens indtil Klokken 9 à 10, holdes inde fra den Tiid i de bedste Tider til Klokken 5 om Eftermiddagen, og da sættes ud igjen indtil Aften. Det har den Fordeel, at Kreaturene holde sig bedre om Foraaret, end paa det tørre Foder, indtil Græsset kan slaas. Der kan holdes flere Creature, og Gjedning samles. Dette er og brugeligt paa nogle Steder i Jyen.

At vande Enge ved paaledet Vand er i dette Amt sjeldent, men derimod hyppigere i de Narpe Enge af Jylland. Derimod beflitter man sig mere paa at aflede Stadeligt Vand. Mange oppløje deres tørre Enge, tage to til tre Havrefjærve af dem, og udlegge disse saa atter til Eng, uden at besaae dem med noget Slags Græsfrø. Man slaar Engene kun engang om Aaret, man holder den anden Stet for Stadeligt, og troer det er gavnligere at Græsset afledes. Græssets Afmeining paa Engene tætt til Bunds ansees for fordervelig for den følgende Grøde. Engene lide for meget derved. Høet tørres maaskee for meget, hvorved det taber i Kraften. Ypperlige Enge gives ved Randers Fjord og Gudenaas, ligeledes meget gode Landenge ved Hveringholm og Clausholm.

S. 17. Hø, Kartofler, Havre.

Af Handelsplanter dyrkes i hele Amtet Hø, men dog meest i Øster-Lisberg Herred og paa Mols. I Byerne Følle, Ugelballe, Rynde m. fl. er Høravl

og Kleveravl i meget god Gang. Det faaes der i grøn ugjæbet Jord efter to Plojninger i al Slags Jord, som er tjenlig til Vng, en Skjeppe Gro omtrent i 2500 □ Alen. Jorden harves stærk før Udsæden, og siden overdrages et Par Gange med Harven. Efter en Skjeppe Gro habes sædvanlig fire lpd. reensliget Hør. Det er ikke usædvanligt at en Bonde har efter 4 à 6 Aprs Udsæd avlet sit eget Sædfrø, og desuden følger aarlig 1 à 2 Tdr. Hørfrø. Paa Vosnesgaard og Calløe Gods er en Bondekone aarlig følge et hundrede Alen Blaar, og et hundrede Alen Høslærred om Haret, og ved sin Rild betale Mandens Skatter. Af Hamp faaes kun lidt, ligeledes er det rart at see Humle.

For tredive Aar siden spillede ikke Kartofler i Kjøbstæderne eller paa landet, nu nydes de af alle Stænder, og de begynde at dyrkes paa landet af Bønder og Huusmænd, dog endnu i det mindre, og kun i Høngerne, men der er Haab om, at deres Dyrkning vil tiltage, især om der erholdes Fred efter Høsten. Ved Aarhus gives Bønder, som legge dem i Marken i det Store, maafee vilde flere blive lagte, om Bonden ikke stod i den urigtige Formening, at han ved egen Rild skulde paasere sig selv forhølede Skatter, da hans Gaard ved den ny Matricul, paa Grund af bedre Kultur, skulde blive sat i høiere Skylb. Tiendevæsenet er ogsaa en Hindring for en forbedret Dyrkning, naar Tienden var safsat, og blev betalt med Korn i Skjep-

Skjeppen eller i Penge, vilde det ligeledes bidrage til at Heraul og Kartoffelaal bleve drevet med større Iver. Til Kreaturenes Føde anvendes Kartoffler ikke, heril er Avien for liden. Efter Hør og Kartoffler faaes Rug. I Byen Roed i Sønderhaldsherred har man altid lagt god Vind paa Roer i Marken til Salg, de ere berømte for deres Godhed og søde Smag. Vonden legger ikke Vind paa Havens senet, hvad han har i sin Have er grøn Kaal og Kartoffler, og et enkelt Frugttræ. I meget enkelte Bønderbyer paa Amtet besitter man sig paa Frugttræer. I Omegnen af Nanders har Byen Øst gode Citronæbler, og 6 til 7 andre Bønderbyer, saasom Bærum, Jeberg, Drum, Øster- og Vester Bellinge, Langaae og Hjelstrup have en Deel af de sorte Kirsebær. Paa Eallø Amt har Bønderbyen Bløstrup og Glerild og enkelte flere gode Frugthaver.

S. 18. Skovenes Tilstand i Nanders Amt, Kreats
Ab. 2.
geom.
 ekstraheret af den til det kgl. Rentekammer
 af Ejerne indgivne Indberetning i Aaret
 1806, ledsaget med Anmærkninger af Ud-
 giveren.

Molø Herred.

Ebeltoft Byes Kjer, Skoven er omhyggeligen conserveret	30
Stamhuset Skiersøe, deraf ligger noget i Søn- derherred	227
Stamhuset Lyngsbeckgaard, ligeledes	51

Udm. Til de øvrige Gaarde i Herredet er lidet ubejdeligt Skov, el tiltrækkelig til Egnens Fornødenhed, hvorfor Bedovne nødes til at hente deres Brænde langveis fra Galloe, Rugaard og Skiersøe. I flere Lister har Herredet haft Skov, s. Ex. ved Lingsvech Bye. Man finder endnu i gamle Søndergaarde Bjelker og Spænder i Husene af ranke Rusege.

Areal i
Td. L.
geom.

Sønder Herred.

Rugaard, Skovene ere indhegnede, have Flaa Opvæxt, og en god Velggenhed ved Stranden	450
Heegholm, god Skov, indhegnet . . .	200
Langballegaard	200
Lykkesholm	31
Katholm, Aalsrode Skovgrund med Hebe og Kjør	776
Møllerup	80
Vester-Skov paa Møllerups Mark, tilhørende Roeførgaard	74
Smaa Skove tilhørende adskillige Selvejere	100
Udm. Herredet har mere Skov, end til egen For- nødenhed.	

Norre Herred.

Grevstabet Schiel, Skovene uden Fællesskab, og indhegnede	909
Meilgaard, foruden Bøg, meget Birk og El, god Velggenhed ved Stranden . . .	2100
Østergaard, af samme Bestaffenhed og Velig- genhed som til Meilgaard	800
Nimtofte Mølle tilhørende Skov, solgt fra Ry- omgaard	14½
Udm. Skovgrunden er maadelig i dette Herred, derfor gives i Skovene meget Birk og El. Herredet har meget mere Skov, end til egen For.	

Gornødenhed. Vinden har edelagt de Skove, som befandtes paa sandig og hol liggende Bakker, saaledes er i ældre Tider den gode E sig Skov omblæst ved Orbechgaard.

Areal i
Tb. 2.
geom.

Sønder-Hald Herred.

Den første Skovstrækning i Herredet er den saa kaldede Bjældskov af en Milis længde, den strækker sig fra Numing til Nimtofte. Skoven tilhører Estrup, Løvenholm, Ryumgaard og Holbechgaard.

Grevskabet Løvenholm, Skovene uden Fælleds-	
Ab og indhegnede	964
Hevringholm	60
Servad	15
Stamhuset Estrup, Skovene ei opmaalte, af	
stor Strækning, tilvisse	1100
Schaffergaard med Præstegaardens Andeel	76
Bødøe	25½
Ryumgaard, med de i Skovene befindende Mo-	
ser og Heber	369

Udm. Skovgrunden i Herredet er ikke den bedste, i Skovene Hede og Kjar, Egnen har mere Skov, end den selv behøver.

Øster-Lisberg Herred.

Calloe, fortrinlig god Skovgrund med Døvært, god Veliggenhed ved Stranden, Skovene indhegnede	614
Bosnæsgaard, fortrinlig god Skov, indheg-	
net, vel conserveret, god Veliggenhed ved Stranden, ansees efter Clausholm og Estrup for den bedste Skovgrund i Amtet,	
Skove.	

	Areal i Td. R. geom.
Skovene tæres til at være af 200,000 Rd.	
Vardi. Areal videt ikke, formodentlig	700
Skjerringmunkgaard	39
Vierup Skov, tilhørende flere Selvejere	56
Rosenholm, hyppelig Skovgaard	526
Sophie Amallegaards Skove, under Stamhuset Clausholm	612
Anm. God Skovgrund i dette Herred, giver frodig Dyrtæt, en Skovegn.	

Galtten Herred.

Clausholm, Skovene indhegnede, særdeles gode, fornemmelig udmærker sig M og ind	
Skov paa 200 Tdr. land, som ansees for den rankeste og bedste Bøgeskov i Jylland	425
Stamhuset Bidstrup har her i Amtet	67
Grevskabet Frysensborg har her i Amtet	188
Selvejerbonden Christen Møller	30
Grisevolds Birk, mange lodsejere	292
Anm. God Skovgrund i Herredet, en Skovegn.	

Rugsøe Herred.

Stamhuset Stenalt, ei ubetydelig Skov ved	
Pinstrup og Eldstrup	
Holbechsgaard, noget Skov i Marie Malene Sogn	
Anm. Herredet selv har Mangel paa Skov, der som gives er ubetydelig og ei tilstrækkelig til daglig Fornødenhed. Den forsynes fra Sønderhald Herred.	

Støvring Herred.

Støvringgaards Skove ere i de senere Aar med forteinlig Jægt blevne indhegnede, fredebe,	og
--	----

	Areal i Tb. & Geom.
og de bare Pletter besaaede, og beplantede med unge Ege og Aste optrukne i Planter- Kolon	259
De øvrige Skoveiere i Dronningborg Vist	301
Nørre-Halb Herred.	
Gissinggaard, meest afstildte gamle Skovstrim- ler, henved	50
Anm. Herredet er ingen Skovegn, det har maad- see til egen Fornødenhed.	
Gierlev Herred.	
Overgaard, meest Ege og Elm	140
Sødringholm	80
Fugelsø	130
Lundgaard	22½
Trudsholm, har foruden KirkeStoven paa 40 Tdr. Land ei ubetydelig Skov i Skovstrup.	
Anm. Dette Herred er ingen Skovegn, tilstræk- kelig til egen Fornødenhed.	
Ønsild Herred.	
Marlaget Kloster	20
Trinderup Krat	10
Hob-o Byes Krat, er god Skov med ypperlig Opvæxt, som formodes at være	250
Alstrup Krat, tilhørende flere Selveiere, er ophugget.	
VesterStoven, tilhørende Major Tetens, er ei uvigtig, endnu meest Purre.	
Vallegård ejer Stoven Biesborg og Falslev Krat.	
Riellerupgaard ejer Kjellerup Skov og Hem Skov.	
Anm.	

Anm. Dette Herred har tilforn havt betydelig Skov, Heistoven er nu for det meste bortbugget, men da Grunden er i Almindelighed god, kan af Furter og Krat med Tiden igjen blive god Skov.

Af det Anførte erfares, Skovenes, eller bestemte sagt, Skovgrundenes Areal i Amtet at være omtrent 14000 Td. land. Men da man ikke deraf kan slutte til, hvilke Gaarde der have det meste Skov, formenes følgende fortiden at have det meste efter den anførte Orden: Clausholm med Sophie Amaliegaarden, Vosnesgaard, Estrup, Scheel, Høgholm, Caløe, Rugaard, Løvenholm, Rosenholm, Meilgaard. Betydelig Mængde af Favnbrænde er bleven udstibet fra Meilgaard, Østergaard, Vosnesgaard, Høgholm, og foraaemmelig fra Rugaard og Caløe. Prisen paa Brændet er ved Vosnesgaard 6 Rd. og derover pr. Favn, leveret frit ombord; ved Rugaard, hvor ogsaa Høgholms Brænde udstibes er Prisen en 3 Mk. og derover mindre, formedelst Ladepladsens mindre Godhed. I Randers og Aarhus koster Favnen $5\frac{1}{2}$ Rd.

Skovene have tildeels lidt meget ved Udstibning, ved Skovning, som fandtes fornøden formedelst Udskiftningen, ved Fælledsflab, og ved at græsse i dem. Der gives enkelte Skove, hvor baade Skov, Græsning og Grunden er i Fælledsflab, saaledes Høbro Krat; ligeledes gives Exempet paa, at een ejer Overstoven, en anden Understoven, og tredje Mand Græsningen.

ningen. Men sligt er dog sjældent. Derimod er det temmelig almindeligt, at Bønderne have Græsningsret i Proprietairens Skov, ei alene efter gammel Skik, men undertiden efter deres Fæstebrev; ligeledes er det almindeligt, at Ejeren lader sine egne Creature græse i Skoven. Imidlertid vil den sidste Skovforordning bidrage til at have disse Mangler. De Skove ere vanskeligt at conservere, som ligge i smale Afdelinger mellem Bøndernes Agerland, eller bestaae i smaa adspredte Skifter og Hoveber.

I Henseende til Skovenes Behandling fortjener at anmærkes: at den mindste Deel af Amtets Skove ere indhegnede, og de som have indhegnet, have sjelden hegnet for den Elde, som vender til Gaardens Marker. I de flarsere Egne ere Skovene ei indhegnede, fordi Grunden er løs og sandig, at Jorddige ei kan staae. I de bedre Egne er hegnet Steenmuur, Jordvold med og uden Græster, og undertiden paa Jordvoldden Poldning. Regulaire Hugster bruges ikke formebest Trærnes forskjelligs Alder. De som ei hugge i Skoven uden til egen og Godssets Fornødenhed, tage til de Udgaaende og Vindsældte Trær; de som stoe til Salg, have i Almindelighed sørget for at lade saa mange Trær staae, som vare nødvendige til paa ny med deres Frugter at besaae Jorden, saaledes ved Caloe og Rugaard. Hvor man græsser i Skoven afholdes dog Creaturene sædvanlig til Opvarten for den Hæide, at de ikke kan bestadige samme. Skovenes

Opelst.

Beplantning er hidtil kun besøret ved naturlig Besaaening og Fæd, paa meget enkelte Steder ere de bare Pletter i Skoven besaaet med Græs.

I Henseende til Jagten fortjener at bemærkes, at Vildsvin gives for 40 Aar siden i Rugaard og Meilgaards Skove, og Ulve gives endnu i Meilgaards Skove, Kronvildt gives endnu ved Meilgaard, Løvenholm, Hveringholm og Estrup, de finde Fæd i de store Skove og Moser.

S. 19. Tørvemoser.

De bedste og største Tørvemoser i Amtet gives under Nyumigaard i Sønderhald Herred, de ere fortrinlige i deres Bestanddele, og der kunde gives Affættning af Tørv til Skibs, naar Aaeløbet til Grenaae blev oprenset, og Havnen der forbedret. Pinstrup Mose er 1 Mill lang og 1 Mill bred, i den kan staaes 14 Tørv dybt, og Vekstfærdigheden er saa god, at deraf kan brændes gode Stæker. Ved Uforsigtighed er flere Gange opkommen Jyd i Mosen i tørre Sommer. Ramten Mose i Nørreherred er stor, i den kan staaes 16 til 18 Tørv dybt. Kastup Mose i Lime Sogn har hyppelig Tørv til at brænde Kul af. I øvrigt ere Tørvemoserne blevne ligesaa stødsløse behandlede her som andensheds. Gravningen er i Fortiden stødsløs, da der er ikke sørget for Randers Aflob, og det opgravede Steds Ujevning, men Staaen hift og her med Valfærdning, saa at betydelige Stræk.

Strækninger, som til evig Tid kunde have været vedligeholdte til Løvefjær, naar de vare blevene behandlede ordentlig, nu ere en Vandpøs farlige for Menneſter og Creature. Prisen i Kanders for et læs Løv paa 400 Sckr. ikke store Løv er 4 Mrk.

§. 20. Mosejords Opdyrking.

Det er ikke almindeligt at antreffe, at Mosejorder opdyrkes til Gød, fordi det er forbunden med meget Arbeide og Bekostning. Imidlertid da Udgiveren kjender en meget hensigtsmæssig opdyrket Moselob ved Kanders, synes det ei upassende at anføre, hvorledes den er bleven opdyrket til gavnlig Billedning for Andre. Besidderen af Moselobden er Hr. Etatsraad Carø, som derom har behaget at meddele følgende Underretning.

Anno 1785 tilkjøbte jeg mia for 1235 Rdlr. en Moseejendom af det forrige Kongelige Dronningborgske Hovedgaarbs Enge, der staaer for Hærforn 2 Ldr., og ligger tæt ved Kanders. Dennes Beliggenhed er mod Norden, temmelig høie Banker, mod Sønden Kanders Fjord, og da den indeholder en lang smal Figur, saa er dens Brede mod Vesten alene 320 Alen og mod Østen 175 Alen.

Den var, da jeg blev dens Ejer, et bekiende Uføre, et Morads, der bevarede alt det skadelige Vand, Bankerne mod Norden afgav i Overflødighed.

Den

Den indeholder næsten 17 Td. Land, à 14000 □ Alen, hvoraf de 4½ Td. var opstaarne, ilde daannede Tørvegrave, der vare medtagne lige til det skarpe Sand. og Steengruus.

Den bestaaer af en ringe soovelagtig Tørvejord paa 1 à 1½ Alens Dybde, hvorunder et lag haard Steengruus, dernæst et lag fin Flydesand, og saa et med Sæconchylter og Sand blandet Leer.

Dens lave Beliggenhed aarsager, at Fjorden, naar den stiger høit, kan sætte næsten dens halve Deel under Vand.

Deels for at aflede det flabelige Vand, deels for at vinde Jord til at forhøje de opstaarne Steder med, og deels for at faae Ejendommen indhegnet, som den ikke var forhen, men aldeles ufredet lod jeg Pjære circa 2400 Favne aabne Grøfter, meest 4 Alen brede og 1½ Alen dybe, jeg kjendte da ikke de bedækte; af disse aabne har jeg siden 1801 ladet den største Deel bedække og hvormed aarlig continueres, nu jeg deraf har lært at kjende Fordelen.

Iblandt disse 2400 Favne er og beregnet Ejendommens Indhegning mod Westen, Norden og Østen, som foruden Grøfter erholdte Jorddiger, alle beplantede med Hvid. og Hybentorn, Piss og Hylb.

Jeg har siden 1785 aarlig paaført de 4½ Tdr. Tørvegrave, Sand, Leer, Jord og Gjøbste, og er nu næsten færdig, saa at disse Tørvegrave har paa ubetydeligt nær, den samme Højde, som den uopstaarne Deel,

Deel, og bruges nu til al Slags Eed, da denne Vanding er bleven til en frugtbar Jord.

Den uopstaarne Deel har alt, dog i mindre Dele, erholdt deels Jord, leer og Sand, og deels Compost, dannet af Gjødsle, leer, Sand og Jord, da Erfarenhed lærte mig, at blot Gjødsle gjør min Tørvejord alt for aaben og løs, og frembringer en Kornafgrøde, hvis Straae ei kan blive staaende, og derved giver en slet, uagtet overflødig Høst paa Straae, og naar Jorden til Græs udlægges, en Mængde ujenlige Vaxter.

Jeg har planter flere tusinde Træer af Bøg, Elm, Gran, Castanie, Løn, Røn, Ell, og saavel inden- som udenlandske Pilearter.

Af Hekstene, der skulle hjælpe til at frede Ejendommen, har jeg 1803 og i denne Vinter ladet rybde en stor Deel, deels fordi de borttog for megen Lust, deels at Sneen fandt her Læ, og lagde sig flere Alen høj, men meest fordi Spurveene gjorde mig for megen Skade, da der i en temmelig Strækning, ingen uden jeg, saager her Korn, og endelig deels for at anvende Digejorden til lavere Eeders Forhøielse; jeg vil nu blot hegne med aabne Grøfter, og muelig et lidet Jorddige.

Tørvejord er gjerne, i det mindste min, som bekendt, løs og meget geil, der ved Vanding bliver en herlig Jord; men hvad Bekostning og Anstrængelse dette aarsager, kjender den kyndige prøvede Mand bedst, og at hertil hører mange Aar, allerhøjest da dette

Arbejde alene kan foretages i tørre Efteraar, Vintere naar Jorden er bar, og om Foraarene, om disse komme tilbørlige, samt naar Leilighed gives at erholde tjenlige Jordarter, naar man ikke vil tabe Sommerafgrøden af en liden Ejendom; sandt, mange hundrede Læs Leer har jeg haft ved Haanden, men Jord og Sand ikke; og at opføre en 4½ Td. Land à 14000 □ Alen fra 3 til 1 à 14 Alen, og paaføre et større Areal 2, 3 à 4 Sommer fremmede Jorddele, hertil hører Tiid, Taalmodighed og Penge, samt at man ikke oversfarer for meget paa engang, en Tril, jeg erkjender at have gjort mig Skyldig udi i Begyndelsen eller udi de første af mine Ejendomsaar.

Den hvide og nordre Deel af denne liden Jord, strimmel er nu tjenlig til al Slags Sæd, dog i de sidste Aar har jeg ingen Winterhvede avlet, fordi jeg dertil har anseet de Dele, jeg kunde anvende, ikke saa tjenlige, som jeg vilde, og fordi jeg, naar Leilighed gives, vedbliver at forbrønde Jorden om Vinteren; men Kartofler, Hestebønner, Bitter, Havre og Raal, har været min Sæd, og alt dette har baaren en rigtig Afgrøde; Resten af Ejendommen er anvendt til Græsning og Høest.

En Frugt- og Kjekkenhave har jeg anlagt paa 14000 □ Alens Størrelse, der afgiver alt hvad jeg bør og kan for'ange.

Da endeel af de plantede Elle og Pile, deels ved deres tilvoksende Høide støds for nær hinanden, og
deels

deels borttog formegen Soel og Luft, har jeg i de fire sidste Aar aarlig deraf hugget nogle, der har udgjort i Alt en 10 à 12 Favne Brænde.

At denne Ejendom, uagtet det meget jeg har anvendt, og aarlig vedbliver at anvende paa samme, dog har svaret meget gode Renter, er Sandhed, hvad den har givet mere, som ikke har været uberndelig, har den igjen erholdet tilbage; endnu et Aar vil den medtage nogle overordentlige Beføstninger, men siden alene, hvad enhver anden Ejendom af lige Betsaffenhed fordrer, og Productionens Veløb af denne tildeels Pabte Jord, vil da ikke alene blive vigtig, men og beholden.

Besædenhed, og for ei at ansees eller taperes urigtig, forbyder mig at opgive, hvad denne Ejendoms i de sidste 10 à 12 Aar har været udbragt til, fordi saadant af mange ville blive anset utroelig, jeg tier derfor hermed; blot vil jeg anføre: at jeg paa 21000 □ Alen, som endnu aldrig har været dyrket, alene forbedret med Jord, Sand, Leer og Compost, og er, som anført, Torvejord, græsser 4 tværede Røer indtil Hø høsten er tilende, saaledes: at de baade give overflodig Mælk og blive fede, og dog levne saameget, at deraf kan høves et læs Hø, à 30 til 40 Lispund.

Det er først til næste Aars Foraar, at jeg anseer endeel af denne Jord ret Nøkket til at give Hø af forskellige Græsarter; jeg har rigtig nok et Par Gange prøvet at saae Nøkkleveren; den gav vel et stærkt Product

det første Aar, hvor den slog an, og det stærke Korn, som dog var saact overmaade tynd, ikke havde gaaet den, men næste Aar var den svag, ventelig fordi Jorden endnu var for kold, da den alene her havde faaet en Tomme fremme Dele eller andre Jordarter, og altsaa indeholdte endnu formegen Torvejord; bliffe Dele gav først efter Gjødsle en stærk Kartoffelavl, dernæst en fortræffelig Winterhvede-Product, og med Havre saaede jeg Klexeren, næste Aar agter jeg at saae kunstige Græsarter alene, uden Kornblanding, paa nogle af de af mig opfyldte Torvegrave, der i Aar giver Kartoffler.

At jeg ikke har fulgt den forrige Ejers Exempel med at skjære Tørv, er fordi der neppe er 2 Alen ejendelig Torvejord, naar man bortkoster de tvende øverste og lader en Tørv blive uopstaaren i Bund, og fordi at Boniteten er flat, som alt anført.

Jeg var nok den første her i Nærheden der begyndte at udtappe det suure Vand fra min Eng, man ansaae det da stadelig, fordi det kostede Penge, og Grøvterne spildte Jord, men efter saa Aars Forløb erholdte jeg mange Efterfølgere, og dette nyttige Arbejde er nu ikke fremmed, men bruges af alle Tænksomme i den hele Omegn.

Cars, Etatsraad.

S. 21. Huusdyrene.

Tilforn var et stort Stutterie paa Stamhuset Estrup, Hopperne græsses Sommer og Winter paa Den

Den Hjelms; ligeledes gives Stutteri paa Calløe, og flere Gaarde i Amtet, men nu holder Ingen Stutteri.

Omegnen af Randers har en meget god Hestrace, og stærk Tillæg. Det er store og stærke Heste, for det meste 10 Aarteer høie og derover. I Henseende til Føllenes Behandling, deres Rugt og Foder gives den første Vinter Havrehalm, Haffelse og Hø, det Aar blandes Havren med mere Halm, de stæres gjerne, naar de have fyldt det andet Aar, tog uden nu som forhen at brændes. I Omegnen af Grenaae og Ebeltoft ere Hestene mindre. Nærmere Oplysning om Amtets Art af Heste og deres Egenskaber giver Rafus Naturhistorie for menig Mand anden Deel Side 49. I øvrigt bemærkes, at Efter Egnens locale Bestaaenhed gives mere eller mindre Opdræt af Heste. I en god Kornegn, hvor der haves lidet Græsning, saasom paa Mols, norden for Grenaae, i Rugbøe Herred, der haves vel Heste i Mængde, men ei flere end til egen Fornødenhed. I andre Egne er Græsningen stærk og ringe, og utienlig for got Opdræt, saasom i de stærke Egne af Nørre- og Sønderherred. Atter i andre Egne haves ingen betydelig Opdræt, da Beboerne finde bedre Regning ved at holde Køer. Clausholms Gods udmærker sig for Tillæg af Heste, og Handel eller Prangeri med Heste. Al Pleining og Drive stæer med Heste, og ingensteds med Stude.

Egnens Dvæg er ingen fortrinlig Art, hverken i Størrelse eller Godhed, fordi der er ingen, som har særdeles Hensyn til Artens Artens Forbedring. Dvæget fodres med Byghalm og lidet Høe. Bønderne behandle Smørret got og reenligt, og haver derfor got Smør at sælge, alligevel de have ei Mælkstuer. Det er mærkeligt nok at Smør og Ost fra den skarpe Egn ved Ebeltost ansees for det bedste i Amtet, og af erfarne Folk paastaaes at være bedre og federe end fra de gode Egne. Mejeri haves næsten overalt mellem Aarhus og Randers, og paa hele Colløe Amt, derimod norden for Randers haves meest Stude paa Herregaardene. I Henseende til Kalbene blive nogle fede og solgt til Randers og Aarhus; andre anvende dem til egen Huusholdning og give dem Mælk i 8 à 14 Dage. En stor Mængde tillægges. Dvæget teires hos Bønderne. I ældre Tider havde man paa Mols den besynderlige Skik, at lade et Menneske gaae med hver Mand's Køer for sig, for at trække dem ved Leire i Agerrener og Eiger. Denne Dvævgøgning var yderst besværlig, thi fra hver Gaard maatte sendes et Bud med Køerne, et med Bøsterne, et med Saarene, et med Svinene, et med Gæssene, og et eller to til Høve, og alle disse Bud skulde forsynes med Madposer.

Saaet er ikke det mindste fintkrellede, som Hebeegnen giver, det er større, Ulden længere, men og grovere. De fleste mæske deres Saar, og Bøden

om Vinteren er Kornrivelse, Halm og Høe. Prisen paa Lam er 4 à 9 Mark, paa 2 à 3 Aars Bødder 3 à 4 Rdlr., og paa Uld 36 Skilling Pundet, mere og mindre, ligesom derom er mere og mindre Spørgsmaal. Et Felte uden for Bøndestanden har anstaaet sig spanske Bødder, der nu begynder at udbrede sig, endog blandt Bøndestanden, hvorved Arten vil blive forbedret med Tiden. For Omhu med den spanske Gaareart har Hr. Forvalter Mellemann paa Estruplund udmærket sig. I Aaret 1805 solgte han 223 Pund spansk Uld til Uldmanufakturiet i Nanders, og har overladt til Andre 22 Bødder, 25 Lam og 2 Gaar af sin spanske Gaarestamme.

Evinet er ikke de store vesterlandske, heller ikke af de smaa, men af en jevn stor Art, veiede 10. 12 Lispund, de fleste gaar nu levende til Holsteen. Hos Bønden opfødes de med Korn, Balle og Græs. Prisen for en stor mager Aars Galt er 8, 9 à 10 Rdlr.

I det Hele har siden Udskiftningen Landets Huusdyr forbedret sig. Bønden holder færre Heste end tilforn, men flere Køer og har bedre Gaar. Paa hele Gaarde paa 6 à 8 Tdr. Hartkorn bruges 6 Heste, et Par i Opdræt, 8 à 9 Køer, 16 til 20 Gaar, og 2 Gvin, næsten 2 Køer og 3 Gaar have paa Lende Hartkorn. Halve Gaarde paa 4 Lender Hartkorn drive Jorben med fire Heste. Det begynder nu at blive almindeligere at bruge to Heste for en Plov, i Stebet for fire. Saaledes er Forholdet norden for
Nanders.

Nanders. Forholdet af Besætningen paa en Bøndergaard i Calloe Amt er anført S. 12.

For Vieavl og Slid for Fjedercreature udmærker Amtet sig ikke. De fleste Viehaver findes i Nørre- og Sønderherred.

S. 22. Udsø og Ukrud.

I Nørreherred ved Grenaae plages Markerne stærkt af Røtter, i Sønder, Mols og Østerlilsberg Herreder ere Muldvarpene meget flemme.

Morgenfruer udbrede sig samt langs med Calloe Blik. I Særdeleshed er der en Bye under Høgholms Gods, navnlig Tistrup, hvor de reglere saa stærkt, at Almuen kalder Morgenfruer Tistrup Urtter.

Erfarenhed lærer, at sligt Ukrud el kan udryddes uden ved Brak, Brakfrugters Dyrkning, oftere Pløining, samt reent Sædekorn, eller og at rykke Ukrudet op med Kob og brænde det. Det sidste er med Held forsøgt af Kapitain Møller paa Møllerup. Hans egen Efterretning derom er denne. „Jeg har høvt det Tilfælde, at en Wang, jeg havde sammenpleiet til Rug, vilde sig, efter at have lagt nogen Tid, fuld af Morgenfruer. Jeg lod den stærkt harve med Jernharver, og da Ukrudet syntes at være reventet, lod jeg Wangen pløje læn i Tanke at grave det løsrøvede Ukrud ved at faae det vendt under Jaren. Efter nogen Tids Forløb lode Morgenfruerne sig see igjen. Nu lode jeg dem groe til, og foretog mig at lode

lade paa et Stkke af Bangen Morgenfruerne rykke op med Roden og føre bort. Der blev nu kun enkelte Morgenfruer paa det Sted blandt Rugen næste Aar, og disse enkelte kunde lettelig uden Skade tør Rugen ogsaa rykkes op. Jeg lærte deraf, at deres Udrydning paa den Maade er mulig, men man maa ingen Staa-fel vise, ikke mod een eneste. Kommer der nogen blandt den opvoxende Sæd om Sommeren, uagtet man ved Jordens Tilberedning til Sæd har ladet dem oprykke og bortføre, da maa man gaae ind i Ageren og rykke dem op. Den Skade er kun ubetydelig, og kun een gang."

§. 23. Særegne Næringsgrene i Bondes-
standen.

Prangeri med Heste og Qvæg er en vigtig Ehyffel for Bønderne i Egnen af Randers.

I alle Sogne bruges Bævning og Splinding mere og mindre. Bønderkonerne forfærdige meget lærred af Hør og Blaar, som de selv avle og meget udføres fra landet. En flittig Huusmoder, der som oftest selv væver, kan forsyne Huset med Linned, og fortjene en Deel af Gaardens Skatter til Amtstuen. Af Wadmæl og Uld forfærdiges det Fornødne til Elid og Lenning. Norden for Randers sælges Ulden til Kræmmere fra Egnen om Viborg eller Randers, og betales med den Uldpriis, som sættes paa Bjørnholms Marked i Efteraaret. I samme Egn forfærdiges foruden lærred af

af Her et Slags Blaascrib, der bruges af Egesfolk, og søges meget. I dette Aar gjelder det 25 Sk. Alen. Var Færdelønnen ikke saa høj, kunde Huusfolkene tjene Bøden ved at spinde og væve Scrib.

De Uter, som Almuen i Colles Amt bruger til at farve deres linned og Uldentel ubi, ere:

Til Lyseguult bruges Pors, og Blomsterne af Ekarntrøder og Engestjær.

Til Mørkeguult bruges de grønne Voghvedeblade eller Virkeløv.

Lavendelblaat farves i Ege: Savspaaner.

Lysebrunt farves i Steenmoos.

Mørkebrunt farves i Lav, d. e. Skallemoos paa gamle Væge.

Staalgraa farves i Ege: eller Elletræ Bark, og Uldgarn i Rør: Topper.

Paa Helgaenes Land i Møls Herred er Vævning en Syssel for Kone og Døtre, og Tjilferi for Mændene. Dette Sogn, paa 186 Tdr. Hartkorn, talte for 20 A.: siden 150 Væve, som vare stedsfæ i Gang. Væboerne vævede den Gang for Markhus, Ebeltoft, Samsøe, Kalundborg og flere Steder. Endnu er Vævning en Hovedsyssel, men der høves ikke den Fortjeneste fra fremmede Steder, som tilforn. Nu væve Samsingerne selv, og saaledes andesteds.

Ved Randers, i Nabobyen Worup, forfærdiges af 10 jordløse Huusfamilier en stor Deel af de saa kalbede

Kalbde sorte Jydepotter, hvoraf disse Familier alene leve.

S. 24. Fiskeri.

Nogle faa Sogne, som ligge ved Fiordene og Havet, fiske. Det er en Syssel for de jordløse Huusmand, som have deraf en kummerlig Næring. Det vigtigste Fiskeri i Amtet er paa Helgenæs Land, Mols Herred. Landets ældste Skat var Flynderkat, som bestod i 2000 Flynder og to Tønder Smer. Skatten blev svaret paa Kongsgaard. Beboerne have bestandig været bekjendte for gode Fiskere, de have gjerne hver sin Aalegaard, og nogle tvende, saa at der paa den vestre og søndre Side med Landet kan tælles 50 Aalegaarde, forsynede nogle med to, andre med 4 til 5 Aalehammer. Denne Aalefangst gaaer for sig i alle mørke Nætter fra Kornhøsten, og varer ved indtil Frosten begynder. Saadant et Aalegerde, kaldet Aalegaard, kan ikke udredes under 30 Rdlr. En Aalegaard er undertiden 10 Hammer, og hver Hammer kan koste 3 til 4 Rdlr. En flig Aalegaard er kostbar for Bonden at indrette, da Byggetømmeret og Ellersene til Gjerdet eller Flagerne maa hentes og kjøbes tre til fire Mile borte, og det stæer undertiden, at Uveir omkaster den hele Bygning for dem, saa at den maa kjøbes og bygges paa ny. Undertiden rive Sælhundene Garnet itu i Havet, naar der kan være fleest Aal i dem, ligeledes beskadiges Tømmeret under Vandet

meget

måget af Havorm. Alt det uagtet kan dog en Aalegaard, naar Vinden er gunstig, og har paa land, og Gangsten bliver god, paa tvende Nætter fiske Aal for flere Penge, end hele Aalegaarden med Rufer og Hammer har kostet. Et Slet Pund Aal, d. e. tolv Pund, betales paa Helgø med 3 til 4 Mark. Pilsen stiger, da nu neppe fiskes en Tiendedeel af, hvad før blev fisket. Aalene kjøbes dels paa Stedet selv af Samsinger og fra Morskminde, de føre Salt og Foukagier med sig, dels nedfaldes de af Beboerne selv, dels affættes de i Aarhus og omkjøres levende i landet. Men Aalefiskeriet har betydelig aftaget, da man vil paastaae at de nu lukkede sig ved Rysnæs i Sjælland, og have derhen deres Træk. Foruden Aal fisker landet hele Aaret om, naar Havet er aaben, Lørf, Glynder, Sild, Hornfisk, Hvillinger og nogle faa Humre og Makrel. Man har og fanget Marsvinn i et stort Maalegarn, kaldet Dulf, og her har og været god leilighed til Sælundefangst. Imidlertid er Fiskeriet nu af mindre Betydning, med forhen, formodentlig og en Følge deraf at Beboerne lægge nu mere Vind paa Avling. Paa den ganske Kyst fra Mariager Fjord til Grenaa og Ebeltoft, og ligeledes i Callee Wiig var god leilighed til Fiskeri, som kunde ernære mange Menneſker, men det drives lunkent, saaledes kunde i Gjerlild Bugt i Begtrup Wiig m. fl. Steder være Fiskeri af Havet ved Waadbræt, som vel benyttet, men saare lidet. Det mangler Beboerne paa Rundsøb og Ene.

Egne. Den eneste Gudsbejer, som har vilst Interesse for den Næringsgreen, og indset dens Nytte, er Oberkrigscommissair Ingerslev paa Rugaard, han har etableret et par Fiskere paa Gaardens Forstrand, og det har betalt sig meget vel. Han lod et par Fiskere komme fra Gladstrand og gav dem Forskud. Naar Fiskeriet skal fremhjelpes, bør der bygges Huse for Fiskere eller jordløse Huusmænd ved Stranden, der bør forundes dem Græsning til Koor, men ingen Avling, der bør gives dem Forskud til Baade, Waad og Fiskerebsfaber, og man bør søge at etablere nogle Fiskere iblandt dem fra de Steder, hvor Fiskeri drives, som en Næring, s. Ex. fra Søbye, Gladstrand, og Verne i Vesterhavet. Vel kan ikke nægtes at een og anden Mand har bekostet en Aalegaard ved Stranden, ladet den sætte og passe ved Huusmænd, mod at faae en Trebiedeel af Fangsten, men naar Huusmændene kun forstaae at fiske med Kroege, eller drive Fiskeri som en Vinæring, kan man ei vente af dem at de forstaae at udfinde de vigtige Steder, hvor Aalegaarden bør anlægges, eller vise den fornødne Uarvaagenhed dermed, da Fiskeri er et besværligt Arbejde for den som ei dertil er opdraget.

§. 25. Bondens Bygninger.

I de formuende Egne af Amtet opføres Bygningerne af Egetømmer i Tøb, og Waaningshusenes Vægge af brændte Steen, i Udhusene klinede Leersvægge.

vægge. I den senere Tid bygges mere af Tjørtemmer, i Mangel af Eeg. De gamle Bonderbygninger ere meget smalle, de nyere bredere. Meget lidet bygges af Grundmur, af Mangel paa Teglværker, som savnes endog paa de Steder, hvor man til Overflod er forsynet med Træ og Terv. I vorligt er Bygningsplanen den sædvanlige med fire Rader Huus, som indgænger Gaarden, nemlig en Stuelængde, en Lade, Stald og Fæhuus, og en længde eller Huus til Svilen, Gear, Kjøkken m. m. Paa Mols see Tagene ud, naar de nemlig ere takkede, som om de vare laadne, fordi de ikke jevne langhalmen, eller ville Vipperne af Rønden, som bruges andensids. Det laadne Tag ansees for stærkere, og Sol og Wind jerner det om et Aars Tid. Molboeren vender og altid Græssiden op af deres Møntov, tværrimod Andre.

S. 26. Gølfeløen og Føde.

Gølfelønnen stiger h. r., som andensids, og er ikke eens over hele Amtet.

Norden for Randers beretter Provst Bruun, at Gølfelønnen er denne: I hele Gaarde paa 6, 8 Td. Hartkorn giver Bonden sin Kærl 16 à 20 Rd., foruden 8 Alen Badmel, og 12 Alen Lærred; i halve Gaarde paa 4 til 5 Td. Hartkorn 8, 10 Rd. i Penge, og det anførte af Badmel og Lærred. En Dreng erholder 5, 6 Slettedaler og heel Badmel. Pigen faaer 4 Rd. eller 8 Slettedaler, 10 à 12 Alen Badmel,
4 Alen.

4 Alen Hør og 8 Alen Blaarlærred, Træstøt med Beslag, et Pund Uld til Strømper og en Stj ppe Hørsto saact, hvis Grøde bringes i Stand til Høglen ved Gaardens Jolk. Endvidere betinge Tjenestlyende sig Ertraspatten og Offeret. Hos Jolk uden for Bondestanden erholder Holstarken 24 Rd., Rudsken 20 Rd. og et Par Støvler, Rugteren 10 Rd., men ei lærred og Vadmel. Pigerne erholde 10 Rd. aarlig, og Driftpenge, samt 3 Alen Hør, og 4 Alen Blaarlærred, men ingen Hørsød. En Høstmand faar 5 à 6 Rd., eller hos Bonden 20 Mark, samt 1 Skjeppe Hør saact. Høstkonen gives 2 Rd. og 1 Skjeppe Hør, hvis Afgrøde gøres i Stand til Høglen. Vøyer Herren got til, biløer lønnen stor, thi Hør kan give 4ispund reet Hør efter en Skjeppe.

Sædvanlig spise Folkene Sødemad af Mælk, naar den høves, eller varm Al og Brød om Morgenen, dertil Smørrebrød, undertiden Silb, som høntes fra Nibe. Om Hermittdagen og Estermittdagen Mellemmad, eller Østebrod. Til Middag Belling eller Grød, eller Valle, dertil Vg, Kaff eller Kjed. Til Aften Valle, eller Grød og Smørrebrød.

Ved Randers erholder en Kall 16, 20 til 24 Rd., Vadmel og lærred af Vardi for 4 à 5 Rd. Paa flere Steder gives i Stedet for Penge lønnesød, f. Er. 2 Skp. Rugland, 2 Skp. Bygland og 4 Skp. Havreland. En Drengs løn er 8, 9 til 10 Rd., Vadmel og lærred for 2 à 5 Rd. En Piges løn er 6, 7 à 8 Rd.

og en halv eller en heelt Skjeppe Land til Høst, hvortil Pigen selv leverer Sæden. En Dagarbeiders løn af Mandkjønnet er om Vinteren 4 à 8 fl . og Kosten, om Sommeren gives 16 à 24 fl . og Kosten. I Høsten erholder en Mand almindelig 6 Rd., og en Kvinde 3 Rd. med Kosten.

Med Narhuus er den almindelige Jøtteløn; en Holskarl 24 til 30 Rd., anden Karl 16 til 20 Rd., Dreng 8 til 10 Rd., Pige 8 til 10 Rd., Pige i Høsten 4 Rd. Af Daglønne gives kun saa, de ere staltne at bekomme uden Kosten. I Almindelighed faae de daglig om Sommeren med Kost 12 à 16 fl ., om Vinteren 6 à 8 fl .; paa egen Kost gives dobbelt i Dag'en. Kosten for en Arbejder taxeres til omtrent 1 Mark om Dagen. Gruentimrene faae i Almindelighed noget mere, end halvt mod Mændene.

Det er meget brugeligt i Jylland at fæste Tjenestefolk blot for en Sommer. Forfjellen er da en Tredeleel mindre, mod paa et heelt Aar.

for et heelt Aar, om Sommeren

God Holskarl	•	26 Rd.	18 Rd.
Anden Karl	•	20	14
Ringere Karl	•	18	10

I Høstens Tid faaer Dagleieren, med Kosten, baade for Høe og Kornhøsten: Mændene 16 à 18 Pjepper Korn, halv Rug og halv Vng, og Kvinderne 10 à 12 fl pr., i Forhold til som Kornavlen og Prisferne tegne.

Accord om bestemt Arbeide elstes ikke af den Mand, som kan have Tilsyn med Boikene, fordi Arbeiderne selv kan lade disse Accorder uden øjensynlig Fordeel, det er, sammenlignet med ualmindelig høi Daglan, og foraccorderer de sig engang, havees Klynken og Overhæng om Tilleg; dernæst gjøres accorderet Arbeide gjerne med en skadelig Tilfærdighed.

S. 27. Amtets Kyster.

Calløe Wiig strækker sig $2\frac{1}{2}$ Mil ind i Landet, og dens Indløb er kun $1\frac{1}{2}$ Mil bred mellem Aarhus og Skjeds Hoved. Fartøier kan i denne Wiig løbe ind under Calløe Skov, Hestehaugen kaldet, til Sælebund, og der ligge beqvemt for Anker, og indtage Farneved. Ind i Wigen mod Egens Kirke kan ikke Fartøier indløbe for en lang Steenrevle, som strækker sig tvært over Wigen til snart lige for Calløe Slots De; men længere ud i Wigen, sønden for denne farlige Revle, kan store Skibe trygt gaae.

I Calløe Wiig ere adskillige store Blakke, især Blakket mod Kroet Løgeten, som gjerne, naar Galdrande gives, kunde fra Havet indbiges, om den der el havde saa vilb en Spænding mod Havet, men lettere kunde Blakket mellem Egens og Brinnis Marker indbiges. I denne Wiig falder god Fiskeri med Halegaarde, Bundgarn, Waad og Kroege, men er dog mere i Afseend Tiltagning.

Rnebel Wiig er næsten rund, har en smal Aabning, omtrent 6 til 800 Alen bred. Indløbet er 14 til 16 Favn dybt. Igjennem denne Strube, som fører en stærk Strøm, ind- og udgaar i Vigen Salthunde, Marsolin, undertiden Springhval, og mange Fisk, som Torsk, Hvillinger, Makrel, Sild, Ål, Glynder, Muslinger, Skjælsfisk m. v. I denne Wiig blive Fiske særlig fede og gode. Vigen er omtrent en halv Mill bred, den har en Østersbank, som blev opdaget af en gammel Underofficer ved Navn Søren Lønborg, men da det blev ham forbudt at tage Østers der, har han ei villet bekjendtgjøre dens Sted, og vides nu ei. Store Farteier, som stikke saa dybt, at de ei kan gaae ind i Aarhus Minde, eller Skibsaar, have i denne Wiig under Roelsøegaard overvintret.

Begtrup Wiig holdes for at være en beqvem Havn, især ved Begtrup Land inden for Åenen. For hundrede Aar siden have Farteierne fra Ebeltoft her ofte overvintret, indtil et Fartoi drøv paa Grund, som uanfælig blev reddet, formedelsk Grundens paa den vestre Åenkan er stenig. Vigen er omtrent 1 Mill lang og bred, og er meget fiskerlig. Paa Steenene ved den vestre Arm af Åenen sees om Sommeren at ligge nogle hundrede Salthunde, hvoraf nogle flydes, eller slaas med Stokke.

Ebeltoft Wiig er meget fiskerlig, og er til stor Gavn for Byen, da der fiske med Bundgarn, smaa Garn og Kroge, og Fisk er her i lav Pris. I Ebeltoft
Wiig,

Blig, paa et Sted kaldet Wikilde, er god Ankerbund.

Nygaards Strand har en god Havn, hvor der udflibes meget Korn og Færveved, her gives tilforn Skippere, som havde egne Skibe i Søen; Een ved Naen Schifter havde alene tre store Fartøier. Her er Pjont Fiskeri, som benyttes lidet.

Collind Sund har tre Udøb, som samles i et ved Grenaae Bye, og gjør en temmelig bred Aae, som var tilforn god for Byens Fartøier at indløbe og overvintré ubi, men nu er Aaen fyldt med Sand fra Havet, og Mudder fra Sundet, og ubrugbar. Det er til stor Skade for Grenaae og dens Oppland.

I Gjerltd Bugt ankre Fartøier, og ved Stranden opsættes det Favntræ, som skal udflibes. Her kunde være Pjont Fiskeri.

Ved Bøndrup, Meelgaards Gods, er godt Fiskeri med Bundgarn. Mange Færve Brænde opsættes der ved Stranden mellem Bøndrup og Triumsmølle. Bøndrup Strand er god at ankre ved for Fartøier i haardt Veir.

Nanders Fjord og Gudensaae er i de senere Aar opmuddret og gjort seilbar, hvorefter nærmere Underretning gives i Stadsfæls Beskrivelse over Nanders Kjøbsted. Langs med Kysten af Gjerlev Herred har Havet sat Skik til, som nu er Strandenge. Mariager Fjord er bred og seilbar, men benyttes kun lidet, da

Handelen har i de sidste 50 Aar trukken sig fra Mariager til Randers.

S. 28. Den Anholt.

Anholt, en Ø i Røttegattet, 8 Mile fra Grenaae, ligger under Nørreherred i dette Amt. Den udgjør et lidet Kistefogn, som er matriculeret for 10 Lbr. 2 Sldr. Harkorn, og har 11 saa kaldebe Gaarde og 9 Huse. Af Sæd saaes meest Kluug, men Kornavlens er ubetydelig, da landet er meget betagen med Sandflugt. Fiskefangst og Salthundejagt er Beboernes meste Næring. Salthundene nedslaaes med Koller, og Tran koges af dem. Fra Den gaar et Ris ud i Havet, som Seilende have at vogte sig for, der holdes derfor steds om Natterne et Fyr. Nærmere Underretning om Den gives i danske Atlas, og Maanedsskriftet Iris og Hebe.

Den Hielm

belliggende ved Ebeltoft er ubeboet, den benyttes forhen til Stutterhopper, nu til Studetegnning for 40 Stude. Den tilhører Stamhuset Estrup.

S. 29. Stevninggaards Hovedgaard.

1) Belliggenhed er fra Randers 1½ Mill og fra Møllerup Sørgested ¼ Mill ved Randers Fjord.

2) Byer.

2) Ejere. Gaard og Gods er gjort til et Frokloster af Hens Geheimeraadinde Hørbe, fød Baroness Juften og under Direction af Cassatmanden og Bispeboen i Aarhus efter kongelig Fundat. dat. 12 Martii 1745 i Hoffmanns Samlinger 2 Tom. Pag. 405, hvor og nævnes nogle af Gaardens forrige-Ejere.

3) Hovedgaardstart.

a) Ager og Engs Hartk. 38 Tdr. 3 Sp. • fd. 2½ Alb.

b) Skovstyk . . . 2 . . . 3 2½

4) Hovedgaardstartens Areal.

a) Ager og pløiede Jorder omtrent . . . 283 Tdr.

b) Eng og Torvstier ligesaa . . . 86

c) Skovene med noget Græslagsjord i samme . . . 230

5) Hovedgaards-Markens Inddeling og Drift.

Under Forpagtningen var Agermarken, saa vidt den kunde drives ved Høveri, inddeelt i 8te Bange, hver paa omtrent 26 Tdr. Land, som brugtes fire Aar til Kornsaad, nemlig Byg, Rug, Byg eller Rug og Havre, og derpaa 4 Aar til Græsning. De øvrige meest opbrudte Skov eller Kærjorder drives af Forpagteren selv med nogle flere Aars hvile. Men ved Forpagtningens Ophævelse den 1 Mai 1803 op-
hørte og denne Inddeling, og blev for det Første til en Prøve bestemt 60 til 70 Tdr. Møseland nærmest Gaarden, som er meest Sand- og Kærjorder, til Klosterets og Forvalterens Kreaturers Græsning og Winter,

Vinterføder, hvis Brug er omtrent paa samme Maade som under Jorpagtningen; 27 Tdr. Land Ager og Eng er henlagt til 4 Huse paa Hovedgaardens Mark, som bedres af Klosterets Gartner og Skovbetjente; 108 Tdr. Land er bortleiet i 21 Parceller til Bøds- og Huusbrænd i vedliggende Støvring og Møllerus Byer paa 10 til 24 Aar, at bruges til Kornsæd i 4 Aar og Græsning i 4 Aar, (Gjenpart af Leievilkårene vedlægges No. 1.)

Omtrent 50 Tdr. Agerland, der meest bestaaer i opplæiede Strækninger inden i og omkring ved Skovene, er, foruden de i samme værende Græsningejorder, indhegnet til samme og bestemt til Skovopdykning; det øvrige af Agerjorden bortleies aarlig til Kornsæd eller Græsning, indtil det paa ovennævnte Maade kan parcelleres, hvortil endnu behøves 3 à 4 Aar. Engen er bortleiet til Høslæt saaledes, at i det mindste dens halve Afgrøde leveres frit bjerget i Klosterets Lade for ved Gaarden at udtæres.

6) Jordernes Bestaffenhed. Agerjorderne ere meest sandede og grusede med liden Muld, og især de norden og sønden for Gaarden kolde, fordi de ligge lavt imod Fjordens Bandspeil.

7) Udsæden kan beregnes efter Arealen.

8) Høeaarl. Engene give omtrent aarlig 200 Læs Høe à 32 Ipd. af Middel og ringe Godhed.

9) Besætningen ved Gaarden er ifkuns de for Klosteret og Forvalteren bestemte Creature, nemlig
6 Heste

6 Heste og 16 til 18 Høhøveder, dog indtages for Betaling om Vinteren efter Grødens Beskaffenhed paa Foder, hvad flere Ungheveder der foeres.

10) Bygninger: a) Voreggaarden eller Klosteret bestaer af 3 Stie paa 2 Etager Grundmuur med Kjelder under den ene Stie, og indrettet til Frøkenernes og deres Pigers logementer, samt et Kapell, hvor der hver Helligdag holdes Gudsstjeneste, og en stor og stuen Episcopal. b) Ladegaarden er af Muur og Bindingsværk med Straaetage, unbtagen Forvalterens Boepal, som er Grundmuur og Straaetage.

11) Høuger: a) En stor lyst, Kjøkken og Frugthøuge for Klosteret. b) En Ditto for Forvalteren.

12) Huse paa Hovedgaardens Tørt: 4, som alle have Jord, der er tillagt deres Beboere, Klosterets Betjente, som løn.

13) Ejendoms-Tiender: Støvring, Albeck og Hærsløv Sogners Kirketiender matriculeret for Hærsløv tilsammen 68 Tdr. 3 Sp. og og tiendebærende Hærsløv Ager og Eng 526 Tdr. 4 Sp. 3 fd. 12 Alb.

14) Herligheder: a) Klosterets Directeurer have Jus proponendi til Hærsløv og Albeck Sognekald, men Hs. Majestæt Kongen kalder selv een af de i Forslag bragte. b) Skov have til Fornødenhed og for Eftertiden ved Fredning og ved videre Opelsning, ogsaa noget til Salg af Bøg og Ell, men ikkun libet Ege, og paa Østrup Mark have et godt Stykke
Krat

Krat eller Understov af Hæffel og Torn med nogle enkelte Dværg. Ege og Bøge. c) Jagt høves af Fugle og andet smaat Vildt, hvilket sidste meget har skadet de anlagte Plantager og de gjorte Uplantninger i Skovene, og maae venteligen derfor for en Tid bortstydes. d) Gisseri høves paa Grundene i Randers Fjord for Klosterets Ejendomme, men afbenyttes ikke i Særdeleshed af Klosteret, fordi ingen har villet paatage sig det imod nogen Afgift. e) Tørvefjær høves ikke til fuld Fornødenhed, men tilvojer.

15) Jorpagtningsafgiften af Hovedgaardens Ager, Eng, Skovgræsning og Tienber var indtil 1 Malt 1803 1260 Rd. foruden Straafoder og Græs til Klosterets og Forvalterens Kreaturer, men fra den Tid er Jorpagningen af det Heele ophørt, Aulingshøveriet høvet, og Tienberne overladt Bønderne deels for bestandig og deels paa bestemte Aar for en aarlig Kornafgift i første Tilfælde, saasom: $\frac{1}{2}$ til 1 Sp. Rug, 2 til 2 $\frac{1}{2}$ Sp. Byg og 2 til 3 $\frac{1}{2}$ Sp. Havre samt 1 à 2 Spd. Rughalm eller Körtag pr. Tde Hartkorn, Huusmændene noget mere, og i sidste Tilfælde er 43 Tdr. Hartkorn paa bestemte Aar accorderet samme for 8 Mk. 4 S. foruden Tag som de andre pr. Tde Hartkorn.

Aulingshøveriet er accorderet de 26 høverigjærens de Gaarde for 22 Rd. hver Gaard, og de forreter herefter alene bestemt Kjørsel til Klosteret af Tørv og Tørv med nogle andre Reiser lige med de øvrige frie Bønder.

De af Gaardens Mark i Parceller bortleiede 108 Tdr. Agerland efter 5te Post, er efter et Mid-
deltal ubbragt til 4 Rd. 4 Mk. 5 S. pr. Tende i-aar-
lig Afgiwt baade til Korn og Græs. De øvrige For-
ders interims leie er for varierende efter deres Brug
og Godhed, at deraf for Liden kan drages noget be-
stemt Resultat.

Bøndergodset.

16) Hartkornet efter Jordbøgen Uger og
Eng contribuerende 368 Lbr. 4 Ssp. 3 fd. 2½ Alb.

17) Arealet til dette Hartorn, som er afspredt i 12 Byer kan ikke nøie angives, fordi det tidlig blev udjæstet og land-Inspecteurerne har ingen Beregning afsaget.

18) Jordbundens Vægfæsthed er meget forskjellig endog i den samme By; Muld og Leer, eller Muld og Sand er dog Hovedkarakteren, og kunslidet er alene Sand, eller blot Sand og Leer.

19) **Beboerne.** 65 Gaardmænd alle udstiftede af GælledeFæbet og 6 udstiftede paa Udmærtsjorder. 44 Husemænd alle forsynede med Jord.

20) Forbeholdens Indtægter: Rug 79
Ebr. 7 Sp. 14 fd., Byg 106 Ebr. 4 Sp. 21 fd.,
Havre 117 Ebr. $\frac{1}{2}$ fd., Penge 674 Rd. 10 $\frac{3}{4}$ f.

21) Høveriet af Godset 26 forhen høverigjærende Gaarde er som foran under 15de Post anført, for saavidt Axlungen angaaer, recorderet til 22 Nd.

af

af hver Gaard uden Hensyn til Hareforn, og anbrager i alt 572 Rd.

Ved den forhen brugte Drift af denne Hovedgaard blev og maatte Skoven især i tørre Aaringer stærk medtages til Creaturers Græsning, fordi intet andet Overdrev havde, og fordi Agerjorderne efter deres Grundes Beskaffenhed ikke ere græsrigge eller vedholdende efter St. Hansdag, dette gjorde at ingen ung Opgrøde kunde faae synderlig Fremgang og Skoven blev Tid efter anden aaben og tynd; Vænderne attraaede meget Hovefriskhed, hvorefter dem under Forpagtningen var givet leste, og da det fandtes, at Klostersselskabet og Fordeel kunde bestaae med Bøndernes billige Ansæt, og at Skoven som Klosterets vigtigste Eiendom, dens Fred og Fremvæxt befordres, hvoraf Klosteret selv bruger en Deel Brænde aarlig og kan vente en fordeelagtig Affætning af det overflødige, fordi denne er den eneste betydelige Skov paa denne Side Fjorden paa flere Mile efter alle Kanter, saa bevægede dette Directionen til den forommeldte Forandring med Gaardens Drift, hvorved Skoven skaffes Fred og foreges med saadanne Jorder, som Naturen synes fortrinlig at have bestemt til Skov, og de øvrige under Forpagtningen henhørende Ejendomme udbringes ikke lidet høiere for Klosteret, end en Forpagter, der skulle bestaae ved sin Forpagtning, kunde taale at give i Afgift, fordi Parcel-leierne boe nær ved Marken og fordi de kan drive Parcellerne med de samme Folk og Heste,

Heste, som de holde til deres øvrige Avlsdrift. De Agerjorder, som drives for Klosteret selv, ere bortleiede paa den Maade, at leierne gjør det hele Avlingsarbejde med Ujævningskørsel, som faaes ved Gaarden, Pleining, Slaening, Hestning, Hjemkørsel i Klosters købe, Tærkning og Mønsning, hvorefter Klosteret faaer alt Straaet og omtrent det halve Korn for Sædekorn og leieafgiwt, og leieren beholder det øvrige Korn for sit Arbejde; Eiers og leiers Fordeel er her ved saaledes forbunden med hinanden, at den bedste Behandling af Jorderne kan ventes ved Tvungen af egen Fordeel. (En Ujenpart af en saadan leiecontract vedlægges No. 2.)

Skoven paa Hovedgaardens Mark og 30 Tdr. Skovland paa tilgrænsende Østrup Byes Mark ere nu paa det nærmeste indhegnede og siden 1803 ganske fritagen for Kreaturers Græsning; flere Tønder land af de aabne Pladser ere under den flittige og virksomme Juidmægtig ved Gaarden Hr. Søren Worup, hans Bestyrrelse, allerede deels besaaede og deels beplantede med flere Slags Træarter, som i det Hele regner godt, ihvorvel Vilddet har derpaa gjort ikke liden Skade, og dermed vedblives til alt bliver begroet, som meget vil dependere af gode Aldenaar, hvoraf vi i de sidste fire ikkuns have havt eet.

Af Klosters Guds er fra Aaret 1789 til Datumet solgt i alt: 89 Tdr. 3 Rp. 1 fb. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. Ager og Engs Hartkorn uden Skov eller anden Herlighed for Kjøbes
Summa

summa 20,018 Rdlr., altsaa overhorebet omtrent 223 Rdlr. pr. Tønde; i Aaret 1805 er betalt af Klosteren for een Gaard over 300 Rdlr. pr. Tønde, og samme Aar for en fæstetidig Gaard, der blev solgt ved Auction over 400 Rdlr. pr. Tønde Hartkorn, hvorved dog anmærkes at Gaardene vare i forskjellige Byer og af forskjellig Godhed svarende til Prisene.

I Aaret 1803 solgte Klosteret en paa den kongl. Auction i Aaret 1765 for 3,010 Rdlr. kjøbt, fraliggende og hidsil bortleiet Eng Kongens Holme kaldet, Hartkorn Hovedgaardsstør 9 Tbr. 6 Sp., havende et Arealindhold af omtrent 46 Tbr. land, affat i 28 Parceller for den Summa 8,449 Rdlr., altsaa i Gjennemsnit henimod 184 Rdlr. pr. Tønde land til 14,000 □ Alen. Deraf vare 7 Parceller affatte til 12,920 □ Alen af den bedste Engbund, som kostede hver fra 260 til 297 Rdlr.

I samme og forrige Aar er atter parcelleret en anden fraliggende Eng kaldet Hestehaugen, matriculeret for Hovedgaardsstør 7 Tbr. 4 Sp., kjøbt paa samme kongl. Auction for 2,200 Rdlr., indeholdende et Areal af omtrent 72 Tønder land, og ved Auction affat i 21 Parceller, udbragt til den Summa 16,172 Rb., selgeligen over 224 Rb. pr. Tønde land af det hele, og for enkelte Skifter af bedste Eng paa 19 til 21,000 □ Alen, 460 indtil 553 Rb.

Auctionen er endnu ikke af Hs. Majestæt Kongen approberet, men synes dog at fortjene det.

Randers den 15 Jan. 1807.

Willadsen.

Copie No. 1.

Conditioner

hvoorefter nogle Jorder af Støvringgaarbs Hovedgaardsmark, som er inddeelt i Parceller, bortforpagtes ved offentlig Auction i et vist bestemt Aaremaal.

1) Skjellene paa Parcellerne ere bestemte ved gravede Huller og nedlagne Pæle, undtagen hvor samme tilgrænses af Udbægn eller Skovbægn, da de regnes 4 Alen fra Hegnets Vold, og er disse 4 Alen ei beregnede til Parcellens Indhold. Den saakaldte Støvring Kærvel og Veien forbi Muurhuset, samt tvende affatte nye Veie imellem Parcellerne bliver alene til Brug for Forpagterne.

2) Parcellerne blive speciel opdraabte, og overdrages den Høistdydende i Forpagtning paa 8 à 12 Aar, eller 16 Aar, hvilket Aaremaal forlægges, dog at herom skeer Erklæring inden Auctionen hæves til Forpagtningens Indlemmelse.

3) Parcellernes Dyrkning og Afbenyttelse i Brugs-tiden bliver den samme som hidtil for Støvringgaarbs Hovedgaardsmark har været lagttaget, nemlig at Jorden bruges 4 Aar til Høie og 4 Aar til Eed, efter at den for, ud af Forpagteren forsvartlig er bleven gjødet, i det mindste med 6 gode Læs Gjøding til hver Skjepp Land. Ønsker Forpagteren nogen Forandring i denne Afvorkning af Høie og Brugsstid, da haver han først dertil at indbringe Underregnedes Tilladelse, som ei nægtes naar det synes at kunne skee uden Skade for Jorden. Men for det yorige maae Forpagterne bruge Jorden i Forpagtningstiden til hvad

Slags

Slags Gød de finde den bedst ientlig, og gjøre sig Afgrøden deraf saavel som Græsningen saa nyttig som de bedst veed og kan, dog skal Græsningen enten slaas eller afgræsses ved teirede Kreaturer, da ingen løse Høveder, af hvad Slags de end ere, maae findes paa Marken nogen Tid af Aaret, om de endog gaae paa Forpagterens egen Parcel, med mindre den er indhegnet, i manglende Fald bliver de af Klosterets Markmand anraaffende løse Kreaturer hjemtagne, og Eieren straffes med 8 R. Mulct for hvert optaagen Kreatur, foruden Skadens Erstatning om derved nogen er Reet. Ved Tøringen maae observeres, at ingen Slags Kreaturer maae teires saa nær Hegnet, at de kan naae og beskadige samme, da der med disse ellers i alle Maader forholder sig ligesom om løse Høveder er meldt.

4) Forpagterne maae ei bortleie noget af Parcellerne uden Administratorens Forevidende og Samtykke, i andet Fald er Forpagtingen strax forbrudt og da forholder sig Godtgjørelse for lagt Gød efter næstfølgende 1ode Post.

5) Jorden skal besaas med rent Gødekorn og især holdes ni for Morgensruet eller andet skadeligt ukrud.

6) Det er Forpagterne tilladt at indhegne Parcellerne og i saa Henseender fastsættes følgende Bestemmelser:

a) Saa snart Hegn forlanges skal de tilgrændsende Jorders Brugere derudi være pligtige med den Hegnbegjærende at deeltage, i Følge de kongelige Anordninger, saavel med Jords Udlæg, til som med Opførelsen af Hegnet, dog undtages herfra de Steder, hvor Parcellerne tilgrændser Veie, da der fra Kærveien og Veien forbi Muurhuset kun maae toges 2 Alen, nemlig 1 Alen ved hver Side af Veien, men fra Veien imellem Parcellerne slet intet til Hegnet og dette desuden opføres af Forpagterne alene.

b) Hegnet skal være anordningsmæssigt efter Grundens og Jordens Beskaffenhed, hvorom forudgjøres Afstale med Underregnede.

c) Naar

c) Naar en Parcel saaledes beelt er indbegnet, og Begnet forsvaellig gjort efter derover tagende Besigtigelse af tvende uvillige Mand i Administratorens Overværelse, forskydes af Befolkningen derpaa af Klosterets Kasse, fem Stilling for hver Haavn. hvilken Befolkning igjen erstattes Klosteret af Forpagterne i de næstfølgende 16 Aar, med $\frac{1}{2}$ hvert Aar som lægges til Forpagtningsafgiften og med denne betales, og holdes for Eftertiden begnet i forsvaellig Stand af Forpagterne. Værer Forpagtingen ei i 16 Aar, bliver det der er tilbage ved Forfaldelsen af bemeldte Forstuds for Klosterets Begning.

7) For Tiende af Parcellernes Afgrebe er Forpagterne befriet, ligesom og for alle de Statter der udredes og er lignet paa Stevringgaard's frie Hovedgaardstaxt, men derimod ere de pligtige at udrede af Parcellerne saavel den Forpagtere af frie Hovedgaardstaxt paalagte Andeel af Arealstatten efter Forordningen af 1ste October 1802, 21de October 1803 og 6te Junii 1806, som og hvad videre Skatter der i Forpagtningstiden maatte vorte paabudne, og Forpagtere af frie Hovedgaardstaxt paalagde at betale.

8) Klosteret reserverer sig, naar det saadant maatte finde for godt, Ret til at fratage Forpagterne af Parcellerne No. 15 og 16, der i samme værende Wandsted, samt endog at udvide det og dertil fra Veien forbi Muurhuset over Parcellen No. 16 at affætte en Wei af 12 Alens Bredder imod at Arealindholden af det frtagne beregnes, og Afgiften, som derpaa kan falde, kommer Forpagterne til gode og affortes i Forpagtningsafgiften.

9) Forpagtningsafgiften erlægges aarlig til mig Borup paa Stevringgaard i tvende Terminer, nemlig den
Halve

halve Deel til Mikkelsdag og den halve Deel til Junt, imod dersfore givende Kvittering, og for sammes rigtige Betaling stiller Forpagterne, naar forlanges, enten ved eller 14 Dage efter Auctionen antogelig Kaution, i andet Fald reflekteres ikke noget paa deres gjorte Bud, men Parcellerne blive til andre bortforpagter.

10) Udebliver Leien eller Forpagtningsafgiften over bestemte Tiid, eller Forpagterne besaae Jorden uden tilbørlig Høile og Gjødning, da ophører Forpagtingen strax uden videre Lov og Dom. Skulde i saa Fald Jorderne være besaaede med Korn, da tilhører samme Klosteret imod at erstatte Sædekornet og Arbeidslønnen, efter uvilige Værds Skjennende.

11) Forpagningstiden tager sin Begyndelse fra dette Aars Mikkelsdag, og kan desaar sag strax efter Auctionen Parcellerne tages i Brug af de Pagtende, saasnart Klosterss høie Herrer Directeurss Approbation indløber.

12) Indtræffer det, at en Forpagter dør, inden Forpagningstiden udløber, ophører Forpagtingen samme Aars Mikkelsdag eller saasnart Sæden er af Marken, men dør han kort efter Mikkelsdag forinden Sæd er lagt eller Gjødning er udført, ophører Forpagtingen med Dødsdagen.

13) De Heißkybende betaler inden 6 Uger efter Auctionen, det Auctionsdirecteurss tilkommende Salarium, med videre Afgifter af Forpagtningssummen.

14) Det høieste Bud saavelsom den bestemmende Leietiid for hver Parcel beraer paa Klosterss høie Herrer Directeurss nærmere Approbation, hvorefter strax efter Auctionen skal blive gjort Forestilling, og Vedkommende tilkjendegivet Udsalget. Imidlertid vedstaaer de Heißkybende deres gjørende Bud.

Copie No. 2.

No. 4. $\left\{ \frac{C7}{1804.} \right\}$ 24 Skill. Paa Stevringgaards Klosters Vegne haver jeg Søren Borup ved bemeldte Stevringgaard, med Huusmændene M. M. M. M. og M. M., om Dyrkningen af nogle Jorder paa Stevringgaards Mark, indgaaet følgende Contract.

1) Det Jordslykke af 8 geometriske Tdr. Lands Indhold, som fornavnte trende Mand i Stevring paatager sig at dyrke, er beliggende i Jistjelder Wangen og begynder for Norden, ved den til Sød sidst indtagne og strækker sig i Sønder til den assatte Stiellinie, i Øster fire Alen vesten for den assatte Stiellinie, og i Vester til Kjøppested's Wangen.

2) Det drives af dem til Kornsød i 4 Aar, nemlig 1805 til Byg, 1806 til Rug, 1807 til Rug eller Byg efter Jordens og Aarets Beskaffenhed, samt 1808 til Havre.

3) Under Dyrkningen forstaaes al fornøden Megagning, Pløining, Saaening, Harvning, Ugrødens Hestning, Opbinding, Hjemtjorsel og Hensættelse i Loden, samt Ustærkningen m. v., for intet Arbejde undtagen af hvad der henhører til Sædens Frembringelse, Bevaring, Ustærkning og Rensning, samt Halmens Hensættelse paa anvisende Steder udi eller ved Loden, dog gives de af Klosteret til Hjælp til Sædens Fratrækkelse i Loden, naar den indkjæres, 2de Golt i 2de Dage, med sidste Sød eller Havren skal Dykkeren være forbunden at saae Klover saa meget forlanges, naar Frøet dem leveres.

4) Saa meget Møg, som efter Tilfældighed behøves til Jordens Gødning, afhenter Dykkerne med egne Heste og Vogne i Møddingen i Stevringgaard, og udfjøre samme enten foreskæet Sommer og lægger det i Møddinger paa Marken, som skal gjødes dermed, eller og saasnart Kornet er indhøstet, saaledes at de kan være færdige dermed i seneste 3 Uger efter at Høsten er tilendebragt.

5) Sædefornet til Jordens Besaaening forstræktes Dyrkerne af Klosteret, dog lade de det selv i egne Sække afsænte her ved Gaarden, og igjen leverer det sammesteds til efterstrevne Tider, nemlig Rugen inden Rugfærdtiden begynder, i det samme Aar, som Indavlingen er sket, og Bygget og Havren inden Februarii Maaned's Udgang, i det følgende Aar efter Indavlingen, og maae bemeldte Sædeforn af Byg og Havre ei afstrækkes før end i Februarii Maaned, ligesom det og skal være af det reneste og bedste Korn de avle paa Marken.

6) Alt Straacet, Helmt, Avne og Afstumning af Ugrøden forbeholdes uden Undtagelse til Klosteret's Kreaturer og opblindes Straacet i Brønge eller Tagtjerne efter dets Bistaffenhed og Forlangende af Vedkommende, samt hensesættes paa henrivende Steder.

7) Med Kornet's Tærkning begyndes, naar forlanges og continueres dermed efterhaanden, som Straacet er for nødvendigt for Kreaturene.

8) Saa levere Dyrkerne og til Klosteret af det afstrækende Korn foruden det i 5te Post benævnte Sædeforn, nemlig:

- a) Af Gjødebyg - Bangen N. Tdr. og
- b) Af Rugen 1806 N. Tdr.
- c) Af Stiftelands Rug og Byg 1807 N. Tdr.
- d) Af Hovrefælden 1808 N. Tdr.

hvilket Korn leveres hvert Aar, inden den paafølgende Martii Maaned's Udgang, og maae være vel renset, samt næst Sædefornet det bedste, som avles.

9) At det øvrige af Ugrøden afstrækende Korn maae Dyrkerne beholde for deres Arbeide og gjøre sig samme saa nyttig, som de paa lovlig Maade bedst veed, vil og kan, hvorimod:

10) Vi N. N. N. N. og N. N. som Dyrkere af det i første Post benævnte Jordstykke fra 1805 til 1808, alle inclusive, forbinder os til, een for alle og alle for een, at oplyde de i denne Kontract bestemte Vilkaar, der for øvrige

rigt berøet paa Klosterets høie Herrer Directeurs Approbation, uden hvilken den er ugjeldende, saaledes indgaaet og sluttet, tilstaaes herved med vore Randers Underkrift og Forsegling.

Støvringgaard og Støvring d. Dato 1804.

Som Dyrkere

Sor. Borup.

N. N. N. N. N. N.

S. 30. Randers Hospital.

Randers Hospital er en af de betydeligste Fattigstiftelser i Jylland; det er først stiftet i Aaret 1558 af Kong Kristian den 3die, men berøstet i Aaret 1573 af Kong Frederik den 2den anseelig forøget med Indkomster og bestemt til 100 fattige og Prøvelige Menneskers Underholdning. Foundationerne findes hos Hoffmann i hans Samlinger Tom. 2. Pag. 382, hvor og noget videre findes om Hospitalets Skjæbne i de ældre Tider.

Hospitalet er under Direction af Stiftamtmanden og Biskoppen i Aarhus, dets Indkomster bestaaer for nærværende Lid udi:

1) 52 Tdr. 1 Sp. 1 fd. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn contribuabelt Bøndergods, som beboes af 9 Gaard, og 1 Husemand og er adspjittet i 6 forfjellige Eegne og Byer. Alt Hartkornet er udfjittet af Fælledskabet og 2 af Gaardene ere udfjittede. Dette Gods svarer i aarlig Landgilde: Rug 13 Tdr. 2 Sp., Breg 14 Tdr. 6 Sp., Malt 2 Tdr. 2 Sp., Havre 16 Tdr. 2 Sp., Penge 32 Rd. 2 Mk. 3 ß. Hospita-

let har endnu eiet 59 Edr. 3 Skp. 2 Sd. 1 Alb. Hartkorn Bøndergods, der Tid efter anden i de sidste 20 Aar er bortsolgt til Gæsterne for den Kjøbesumma 9064 Rd., altsaa overhovedet 152 Rd. pr. Tønde Hartkorn, og deraf er i de sidste 10 Aar kun solgt een Gaard, nemlig 1805, som da kostede omtrent 350 Rd. pr. Tønde.

2) Jordskuld, Engpenge med nogle andre flige Afgifter andrager efter Jordebogen tilsammen: Rug 1 Ed. 7 Skp., Byg 2 Edr. 2 Skp., Havre 3 Edr. 6 Skp., Smør 1 Gjerding, Penge 96 Rd. 1 Sk.

3) Provstiekorn, en bestemt Afgift af 60 Kirker, som udgjør i alt: Rug 27 Edr. 2 Skp., Byg 90 Edr. 6 Skp., Havre 75 Edr. 5 Skp.

4) Pioughavren af Houlberg Herred indbringer aarlig 66 Edr. 4 Skp.

5) 11 Sogners hele og 8 Sogners $\frac{1}{2}$ Konge-qvægtlenden, som ikke er forbunden med Korntienden, indbringer aarlig 94 Rd. 3 Mk. 12 Sk. I Aaret 1803 solgte Hospitalet ved offentlig Auction 10 Sogners Kongeqvægtlender i Sønderlyng Herred for den Summa 895 Rd., fordi de vanskeligen kunde udbringes til nogen bestemt aarlig Indtægt, da Oppebørselen opsluger en stor Deel af deres Indbringende.

6) 49 Sogners Konge-Korntiender i Randers, Viborg og Aarhus Amter, matriculeret for Tiendehartkorn 920 Edr. 4 Skp. og haver tiendebønde Hartkorn 6753 Edr.

Af dette Hartkorn er: a) 2 Sogne som have
 217 Tdr., perpetueret ved Kongelig Bevilling der
 atter er bekræftet ved Høiesterets Dom, til Aunsberg
 Gaard for en aarlig Afgift til Hospitalet af 9 Tdr.
 3 Sp. Rug, 11 Tdr. 2 Sp. Byg og 12 Tdr. 4 Sp.
 Havre og bestemt Indfæstning af hver ny Ejer, og
 haver Aunsberg Ejer atter erhvervet Kongelig Resolu-
 tion, at maae overdrage disse Tiender til Tiendeyderne
 imod at forbemeldte Afgift forsfikkes Hospitalet tillige-
 med 4 Rdr. aarlig for Indfæstning. b) 2 Sogne der
 have tiendeydende Hartkorn 711 Tdr., er paa lige
 Maade ved Kongl. Bevilling perpetueret til Stenale
 Hovedgaard, saalænge den bliver ved den Seefeldske
 Familie, for aarlig Afgift 23 Tdr. 6 Sp. Rug, 24
 Tdr. Byg og Tdr. 6 Sp. Havre, foruden en bestemt
 Indfæstning ved Forandring af Ejer.

Dette fradraget det hele tiendeydende Hartkorn
 6753 Tdr., bliver igjen hvorover Hospitalet havde
 fuld Raadighed 5825 Tdr.

Af disse er 9 Sogners Tiender med tiendeydende
 Hartkorn 755 Tdr. ved Kongl. confirmerede Tiende-
 foreninger overlade Tiendeyderne for bestandig for en
 bestemt Kornafgift pr. Tønde Hartkorn, der enten
 betales efter hvert Aars Kapitelstift, eller efter 10
 Aars Middelspriser; Afgiften er pr. Tønde Hartkorn
 af et Sogn, Rug $\frac{1}{2}$ Sp., Byg $1\frac{1}{2}$ Sp., Havre $1\frac{1}{2}$ Sp.

et andet	—	$\frac{1}{2}$	—	$1\frac{1}{2}$	—	$2\frac{1}{2}$
et diso	—	$\frac{1}{2}$	—	2	—	3

et andet Sogn Rug 1 Skp., Byg 2 Skp., Havre 2½ Skp.

et dito — 1 ——— 2 ——— 2½

et dito — 2½ ——— 1 ——— .

et dito — 1½ ——— 2½ ——— 3

et dito — 2 ——— 1 ——— 2½

et dito — 3 ——— 2 ——— 3½

Denne Korn-Afgift har i sidste Aar indbragt Hospitalet omtrent 1700 Rdlr., altsaa i Gjennemsnit omtrent 13½ Mark pr. Tønde Hartkorn, hvorved dog maae observeres at nogle Sogne betale efter hvert Aars Kapitelstart, der har været overordentlig høi for dette Aar.

De øvrige 5070 Tdr. tiendende Hartkorn ere bortforpagtede mest til Tiendehderne selv paa bestemte Aar for en aarlig Pengeafgift fra 3 til 15 Mark pr. Tønde, hvorved dog maae anmærkes, at de saa Sogne, som soare under 6 Mark pr. Tønde, deres Forpagtninger er over 20 Aar gamle og kan snart ventes at opføre, og naar dette Preer, kan man gjøre sikker Regning paa 9 à 10 Mark, og vedbliver Kornpriserne i nærbærende Høide, da 12 Mark pr. Tønde overhovedet for de ovennævnte 5070 Tønder Hartkorn, thi bliver der, endstjændt nogle Sogne, som ikke naaer den Priis, saa er der igjen andre, som vil overgaae den.

Sammenregner man det sidste Aar svarende Afgift til Hospitalet af disse 5070 Tønder Hartkorn, saa udgjør den i Gjennemsnit omtrent 7 Mark pr. Tønde af det heele.

Hospitalet haver fra sidste Aars Viborg Snaps-
ting en Kapital paa Rente af 65,463 Rd., der
er samlet deels af Kjøbesummer for bortsolgte Ejen-
domme, som foranmeldt, men meest og fornemmelig
af besparede Beholdninger især i de sidste 10 Aar.

Hvad Hospitalet med dette Fond virker for de
Fattige, dette findes i Korthed hos Hr. Borgemester
Dr. Stadfeldt i hans Beskrivelse over Nanders pag.
269. 88, nemlig at Hospitalet nu forserger 3 Gange
saa mange Fattige, som det først var indrettet for, og
at Indtægterne desuagtet ved ordentlig Administration
maae aarlig tilvore, hvortil lægges, at der til forrige
Aars første Mai blev oprettet og bortgivet 9 nye or-
dentlige og 12 overordentlige Portioner, altsaa haver
Hospitalet nu af ordentlige og overordentlige Portioner
301, der er deelt imellem omtrent 400 Personer, som
nyde deres Portioner paa deres Hjemstavn overalt i
Erfstet, de 40 til 50 undtagne, som tillige med nogle
Nanders Byes Fattige opholde sig i Hospitalet selv.

Nanders d. 16 Jan. 1807.

Willadsen.

§. 31. Nanders*).

Denne Kjøbstad er beliggende i en frugtbar Egn
5½ Mil fra Aarhus, 6 fra Viborg, 3 fra Mariager

og

*) Om Nanders haves en fuldstændig Beskrivelse af Dr.
og Borgemester Stadfeldt, trykt i Kjøbenhavn 1804,
til denne hennises Læseren om nærmere Underretning.
Det var meget at ønske, at man havde lignende Be-
skrivelse over Aalborg og Aarhus.

og 3 $\frac{1}{2}$ fra Hobro. I Aaret 1801 befandtes ved den forraagne Optællning i Alt 848 Familier og 4564 Mennesker, hvoraf de 3559 vare 12 Aar og derover, og Resten de 1005 vare Børn. Extrafors-Mandtallet for 1805 beløb sig til 1984. Søefolkens Antal er i Hovedrullen 114, i Extrarullen 38, og i Ungdomsrullen 33. De Militæres Antal, naar Regimentet, som er det jydsk Dragon-Regiment, ligger i Garnison, med Dherr. Officerer iberegne, er fra 320 til 350 Mand, foruden Køer og Børn, undtagen i Exerceeriden, da hele Regimentet her er samlet. Den ved Forordningen af 1ste Oct. 1802 paabudne Bygningsstat beløber sig aarlig til 2,608 Rd. Byen tæller 640 Gaarde og Huse, som tillige med de pnblique Bygninger ere assurerede for 650,110 Rd.

Handelen er temmelig levende, her drives en betydelig activ Handel paa Vestindien, Middelhavet, Østersøen, Sverrig, Norge og Island. De vigtigste Exporter herfra ere Røn, et betydelig Parti Kornbrændeivin, nedsaltet Kjøb, Lærreder, Wolfst, Olmerdu, Badm, Uld, Huder, Skind, Smør, Ost, Talg m. v. I Aaret 1801 var her 56 Kjøb- og Handelsmand, 33 Skippere og 31 Skibe, hvis Drægtighed var 815 $\frac{1}{2}$ Commerce-Laster. Kjøbmærkassens Indtægter ere aarlig mellem 9 og 10,000 Rd. og Udgiften 9000 Rd. og undertiden større. De Umyndiges Midler under Overformynderiet beløbe sig aarlig fra 80,000 til 150,000 Rd. I Aaret 1802

var

var Tolden 13307 Rd. og Consumtions-Indtægten efter Gradrag af tilbagegivet Consumtion, 16,522 Rd.

Randers Bye har en betydelig Mark af Størrelse, hvilkken ligger ganske paa den nordre Side af Byen, udbredende sig noget til Øster og Vester, men har sin største længde i Nord henimod $\frac{1}{2}$ Mil.

Dens Hartkorn er 192 Tdr. 3 Sp. 2 fd. $\frac{1}{2}$ Alb. og dens hele Areal af Ager, Eng, Kjør, Mose og Heede er omtrent 2322 Tdr. land, foruden nogle private Ejendomsstøfter ved Byen af omtrent 40 Tdr. lands Størrelse.

Marken er deels privat og deels publik eller Byens almindelige Ejendom. Til privat Ejendom regnes: a) 4 Bange eller Afdelinger af Marken, kaldet Øster, Vester, Næst-Bye og Udder Bang, indeholdende 770 $\frac{1}{2}$ Tønder land. b) Under private Ejendomme uden for Bangene meest Enge 57 Tønder land. c) Embedsjorder til Geistligheden og Magistraten, Ager, Eng og Heede 229 $\frac{1}{4}$ Tønder land, tilsammen 1057 $\frac{1}{4}$ Tønder land.

De øvrige Jorder tilhører Byen og udgjør tilsammen af Ager, Eng, Mose og Heede 1264 $\frac{1}{4}$ Tønder land.

Byens gamle Agerjorder er egentlig de 4 ovenmeldte private Ejendoms-Bange, som er deelt i Ager og bruges til Kornsæd, Høestet og Hestes Græsning efter Ejernes Godebefindende. Ikke alene at tvende af disse Bange er omgivet paa alle Steder af Byens publike Jorder,

Jorder, men og dette, at det er saare vanskeligt at faae flere Aagre samlet til Ejendoms, gjør at ingen syn-
 derlig Forbedring kan finde Sted ved disse Jorders
 Brug. Ejerne ere endog ved lange smale Aagre ud-
 satte for Trængsel af egennyttige Naboer, med alt
 det videre Onde, som Fælledskabet medfører, og Skades
 ikke lidet ved den hærder Eftergræsningsret, som Byens
 Kreature nyder i Wangene efter Kornets Indhøst-
 ning. hvorved det ikke sjelden indtræffer, at hele Hjør-
 der driver over enkelte Aagre, tilsaar de med Vintersæd.
 At faae dette Fælledskab ophævet, at faae de tvende
 Wange, som ligge midt i Byens Drove eller Græsnings-
 jorder, fralagte til de tvende andre Wange paa Markens
 østre og vestre Side, at faae Byens almindelige
 Græsningsret, der gavner den mindre end den skader
 de private Ejere, ophævet imod Equivalent saaledes,
 at enhver Ejer fik sine Aagre samlet i en god og Hegn-
 sjenlig Figur til uindfrænkter Brug, var et Gode, som
 meget vilde bidrage til Markens bedre Dyrtning, og
 derfor meget ønskes af mange Byens Beboere, som
 under nærværende Forsatning hellere kjøbe Jorder paa
 tillgrændsende Marker, fordi de deraf kan have uind-
 frænkter Brug, end underkaste dem alle de Fortræde-
 ligheder, som ovenmeldte Fælledskab medføre.

Omtrent 800 Tønder Land af Byens publike
 Jorder bruges afvekslende til Korn og Græsning for
 Byens Kreaturer. 1762 begyndte man først at tage
 noget af disse Jorder under Ploven, indtil den Tid
 laae

laae alt dette store Areal alene til Græsning, var over-
saet med Lær, Grave og Lyngspring, men fra den
Lid er det verelviis dyrket, hvorved ikke alene Græs-
ningen er bleven forbedret, men Byens Kasse har end-
og derved havt en betydelig Indtægt, som Borgemester
Dr. Stadfeldt omstændelig forklarer i hans Beskrivelse
over Randers. Sædvanlig har Byen imellem 4 og
500 Køer aarlig paa Græsningen og 100 Par Heste,
der maae til løs Drøv være henimod en Tonde Land
til et Hoveds Græsning og selgeligen kan Byen ikke
have mere til Kornsaad af disse Græsningsjorder end
omtrent 200 Tdr. Land, som bortleies ved offentlig
Auction i Falde eller Agre til Brug i fem Aar. Det
ovrige af Byens Jorber, som deels er Eng og Mose
og deels for sin lange Fraliggenhed ikke kan græsses af
Byens Kreaturer, bortleies verelviis til Korn og
Græsning ved offentlig Auction og indbringer Byen en
saare betydelig Indtægt.

Randers Mark har formodentlig sin Udstrækning
mange forskiellige Jordblandinger, dog er Muld og
Leer, Muld og stærk Steengruus med lidet Sand,
samt Muld og Sand, Jordarten i den indre Mark.
Brugsmaaden er meget forskiellig, dog meest fem
Aars Brug efter een Gjødning, og da Byg eller
Havre, Rug, Hvede eller Havre, Byg og tilfaldst
tvende Aar Havre, i de private Bange ligger Jorden
til Græs efter enhver Godsbesindende 3, 4 à 5 Aar,
men i Byens Græsningsjorder 8 à 10 Aar.

Efter

Efter Portangivelsen er i Aaret 1805 indbalet til Byen 1526 læs Korn og 953 læs Høe; men hvoraf i det mindste de 450 till 570 læs Korn, og 350 till 560 læs Høe have været deels fra omliggende landsbyer, som sælge Høe og Høe her til Regimentets Officerer, og deels af ufri Jordlodder uden for Byens Territorium, som eies af een eller anden Indvaaner.

Udg.

S. 32. Grenaae.

Grenaae Kjøbstad ligger i Nørre Herred, Randers Amt, Aarhus Stift, $7\frac{1}{2}$ Mill fra Randers, $7\frac{1}{2}$ Mill fra Aarhus, 3 Mill fra Ebeltoft, 4 Mill fra Rattegat.

Vesten for Byen, 4 Mill herfra, ligger Colind Sund, en stor Søe, 2 Mile lang og omtrent 4 Mill bred. Fra dette Sund løber en Aae i Rattegat, Grenaae kaldet. Denne Aae, der løber tæt sønden for Byen, deler sig ved Byen i trende Grene, over hvilke ere 3 Broer, der tilhøre og vedligeholdes af Byen.

Denne Aae og Colind Sund gjør Skilsmisse imellem Sønder og Nørre Herreder.

Indvaanernes summariske Antal er 800.

De Extraatspligtige beløb 1ste Januaril 1806 til 523.

De egentlige Borgeres Antal er 90.

See.

Søefolkenes Antal er:

a) 3 Hoved-Rullen	•	•	14 Mand.
b) 3 Extra-Rullen	•	•	7
c) 3 Ungdoms-Rullen	•	•	15
Tilsammen			36 Mand.

De Borgerlige Militaires Styrke er:

1) Ved første Afdeling:

Kapitain	•	•	•	1
Underofficerer	•	•	•	4
Gemene	•	•	•	27

2) Ved anden Afdeling:

Kapitain	•	•	•	1
Underofficerer	•	•	•	4
Gemene	•	•	•	18

Tilsammen 55 Mand.

De Fattiges Antal, der erholde Understøttelse eller Forsørgelse af Fattigvæsenet, beløbe til 40.

Grenaae har kun en Kirke, St. Peders Kirke kaldet; men til denne Kirke er henlagt det saakaldte Gammel-Sogn, bestaaende af trende smaae Landsbyer navnlig Dolmer, Aastrup og Bredstrup, Grev-Pabet Scheel tilhørende, og beliggende en liden 1 Mil norden og østen fra Grenaae tæt ved dens Markeshjæl. Disse tre Byer eller Gammel-Sogn har forhen havt sin egen Kirke, som laae tæt vesten for Grenaae og paa denne Byes Mark; Sognets forhen havde Kirkegaard er endnu meget kjendelig og afbenyttet nu af

Chor:

Chortegnen i Grenaae til Græsning imod aarlig Afgiøt til Byens Kirke.

Bygningerne i Grenaae beløbe i Alt til 149; deraf 8 offentlige Bygninger, nemlig Kirken, Raadhuset, Spreitehuset, Skolebygningen og 4 Port-Contoiter, 6 to Etager høje Gaarde; 54 en Etage Gaarde og 80 Huse.

Disse Bygningers Brandforsikrings, Summe beløbe for nærværende Tid til 92,490 Rd.

Afgiøten af Bygningerne efter Forordningen af 1ste October 1802, beløber efter det af H. Majestæt under 18 Januarii 1804 allernaadigst approberede Oppebørsels Register til 386 Rd. 60 ff.

Handel og Agerdyrkning er egentlig Byens Næringskilber. Byen har 6 Kjøb, og Handelsmænd, hvoraf En selv ejer et Fartøi og de øvrige ere Interessentere om et andet; disse Fartøier gaae deels til Norge med Korn, Malt og Fedevarer og tage Trælast og Jern tilbage, deels til Kjøbenhavn med Brænde og Fedevarer og tage tilbage grove og saadanne Handelsvare, som ere affættelige til Landmanden. De gjøre i Almindelighed hver fire Reiser til Norge og to Reiser til Kjøbenhavn aarlig.

Byens Handlende affætter til Landmanden Lømmen, Jern, Brændeviin, grove Vare og hvad andre Handelsvare, der for Landmanden kan være fornøden. Af Landmanden kjøber derimod de Handlende Korn, Fedevarer og Brænde.

Byen

Byen har til Fiskeri paa Havet, fire egentlige Fiskere og tre Fiskerbaade. Deres Fiskerestaber bestaae af Rod, Glendergarn og de saa kaldede Snerer. De Saltvandsfiske, som her saldes eller fanges, ere Torsk, Kæffer, Høllinger, Isfingler, Skager, Tunger, Rødspejter og Hummere. Dette Fiskeri kan omtrent aarlig indbringe Fiskerne 150 Rd.

Byen har tillige et Ferskvands-Fiskerie, Grænaa Byes almindelige Fiskerie kaldet, i den fra Colind Sund i Havet løbende Aae, Grænaa kaldet.

Dette Fiskerie bliver, i Følge en i Aaret 1762 truffen Vedtægt og Bestemmelse, hvert tredje Aar forauktioneret til Bortleilse til Fordeel for Byens Kæmmerkasse. De Fiske, som der falde, ere Gjedder, Aborre og Aal, og de Fiskerestaber, som hertil bruges, ere Aal-Ruser og Rod. Ved den sidste derover holdte Auction beleb leseaftgibten sig til 36 Rd. aarlig.

Af Haandværker og Professionister findes her følgende: Bagere 3, Bogbinder 1, Bødkere 3, Bundermager 1, Gelbbereder 3, Farver 1, Glarmestere 2, Grovsmede 2, Gulbsmed 1, Hattemager 1, Kobbersmed 1, Malmøller 1, Muurmester 1, Riebslagere 4, Snekere 4, Skoemagere 12, Skrædere 4, Slagtere 4, Sabelmagere 2, Lømmere 2, Vævere 8.

Haandværks-længe findes ikke her i Byen.

Egentlige Vertshuusholdere findes ikke her.

Den største Deel af Byens Markjorder ejes og bruges af de her i Byen værende Embedsmænd og Rjeb.

Kjøbmænd; og Aolsbruget er ikke nogen Indvaaners eneste Næringsvei.

Byen har 3 Skibe eller Jagter; det ene er af 18 Kommercelæsters Drægtighed, det andet er 16 Kommercelæster drægtig, og det tredje, hvis Ejer blot afbenytter samme til Vortfragtning, er af $5\frac{1}{2}$ Kommercelæsters Drægtighed. De toende størstes Bemanding er, hver for sig, foruden Skipperen, 3 Matroser og 1 Dreng, og det sidste Bemanding er, foruden Skipperen, 1 Matros og 1 Dreng.

Havnen her er saa yderst forfalden, at den ei kan bruges eller afbenyttes for Skibene. Disse maae ankre, lade og losse i aaben Søe, $\frac{1}{4}$ Miil fra landet, thi nærmere landet kan de ikke komme for Sandrevlerne, og naar østlige Stormvinde indfalde, ere Skibene yderst fare underkastede, formedelsk den med disse Vinde forenede svære Søegang. Flere Skibe ere derved blevene sønderlagne, og meget vanskeligt er det derfor, hertil at faae fremmede Skibe befragtet. Byens Skibe maae søge Winterhavn i Aarhus eller Randers.

Desuagtet er dog her, efter den Kongelige Resolution af 25 April 1798, ansat en Havnecommission, bestaaende af Byefogden og toende af Byens Borgere. Havnens Indtægter ere: a) Ved Rescript af 8 Malt 1686 blev bevilget, at den Accise, som ved Grindbaae Toldsted falder, skal til Havnens Reparation anvendes; men da det ved Kongelige Resolution af 28 Dec. 1792 blev

blev bestemt, at Accisen paa alle Steder, fra Begyndelsen af Aaret 1793, skulle, uden for Kjøbenhavn, oppebares for Kongens Regning, er denne Byes Havnekasse, siden Aaret 1793, i Folge sidstnævnte kongelig Resolution samt det kongelige danske Cancellies Skrivelse af 21 September 1793, og den deri paa beraabte Beregning af Kongens Kasse aarligen bleven udbetalt istædet for Accisen 60 Rd. 40 ß . b) Ved kongelig Bevilling af 14 December 1745, der senere, under 4 Julli 1747 og 2 December 1766, allernaadigst er confirmeret, blev til Havnens Istandsættelse bevilget at oppebares: Af alle Inden- og Udenbys Fartøier, som enten løsse eller lade ved Grenaaes Told District, for hver læstes Drægtighed 4 ß .; af en Havn Brænde, som der ind- eller udføres 2 ß .; og af hver Tonde Korn, der enten indkommer eller udsendes, $\frac{1}{4}$ ß . Disse Havnepenge beløb i Aaret 1805 til 128 Rdr. 25 $\frac{1}{2}$ ß . c) Renterne af Havnekassens ublaante Kapitaler. Ved 1805 Aars Udgang beløb Havnekassens Beholdning til 1088 Rd. 24 $\frac{1}{2}$ ß ., og dens ublaante Kapitaler til 935 Rd. 28 ß . Til Havnens Istandsættelse er, i Aaret 1798, af S. L. Hr. General-Adjutant de Løvenørn affattet Regning, og af Holmens Pælebuktemester Hr. Halkier Beregning over de Bekostninger, som Istandsættelsen vilde medbringe, hvilke opløbe til den Summa 14,700 Rd.; men da Havnen nu er langt mere forfalden end den var 1798, vilde denne Sum ikke nu være tilstrækkelig til Istandsættelsen.

Lodssvæsen og Færgesed havez ikke her.

Told og Konsumtionen i Grenaae beløder for
Aarene 1802, 1803, 1804 og 1805 saaledes:

				Told.		Konsumtion.	
				Rd.	ß.	Rd.	ß.
For	Mar	1802	• •	248	15½	1161	90
—	—	1803	• •	367	66	1506	42½
—	—	1804	• •	479	35	1559	34
—	—	1805	• •	324	39	1844	39

Byens Jorder ere i Landmaafings- Matriculen
ansatte for Hartkorn 80 Tdr. 4 Spp.; hollte Jorder
ere stottesfrie, men stendepflichtige.

Jordens summariske Areal udgjør 820 Tdr.
3½ Spp. land geometrisk Maal.

Byens almindelige eller publique Jorder inde-
helde i Alt 381 Tdr. 2 Spp. land; deraf er;

270 Tdr. 5 Spp. Land, et stort Kjør, beliggende
vesten for Grenaae, henlagt til Byens fælleds Gærst.

19 Tdr. 3 Spp. Land maadelig Græsningkjord,
Strandvæien kalder, beliggende østen for Byen, henlagt
til fælleds Græsning for Gaar.

11 Tdr. 4½ Spp. Land Engkjord, Tyr-Engene kalder,
henlagt til den eller de af Byens Indvaanere, som holde
de til Byens Kjør behøvende Tyr.

34 Tdr. 7½ Spp. Land Engkjord, Fælderne, Dæm-
ningen og Birkholmen kalder, bortleies aarlig ved offentlig
Auktion til Fordeel for Kammerrassen.

5 Tdr. 2½ Spp. Land Enskjort, Blegdommen kalder,
bortleiet paa Leierens Livstid mod aarlig Afgiort til Kam-
merrassen.

39 Edr. $3\frac{1}{2}$ Skpr. Land Agerjord, deelt i 11 Parcel-
ler, liggende østen for Byen, bortleiet paa Leierens Livs-
tid med aarlig Afgiwt til Kammerkassen.

Byens private Eiendomsjorder udgjør 274 Edr.
1 Skp. Land.

Til Sogneskaldet i Grenaae er henlagt 61 Edr. 3 Skpr.
Land.

Til Byefogedens Emd. det er henlagt 35 Edr. Land.

Til Chorsteenen er henlagt 8 Edr. 3 Skpr. Land.

Grenaae Kirke tilhører 52 Edr. $6\frac{1}{2}$ Skpr. Land, som
er bortleiet paa Leierens Livstid.

Byens Bøttigkasse tilhører 7 Edr. $3\frac{1}{2}$ Skpr. Land, der
ligeledes er bortleiet paa Leierens Livstid.

Byen haver ingen Skov eller Hebe; men den har
en liden Tørvemose, beliggende i ovennævnte fællede
Kjær, hvoraf der aarlig staares omtrent 300 Læs Tørv;
hvilke Tørv uddeles til de af Byens Indvaanere, der
lade sig antegne for samme, imod at betale 25 Sk. pr. Læs;
hvilke Penge anvendes til de Udgifters Beskrivelse, Tørv-
vefsjæringen og Tørvemosens Forbedring medtage. Den
af Byefogden udnævnte Tørv-Inspecteur, aflægger
for Indtægt og Udgift aarlig Afgiftighed til Byefogden.

Byens Jorder, der ikke ere udskiftede, er middel
Jord; Underlaget er Kalk. og Flintesteen og Over-
laget 4 Aln: sort Muldjord, Stengruus og Sand.

De bruges i 4 Aar og hvile i 3 Aar; en Deel
bruges ogsaa i 6 Aar og dog kun hvile i 3 Aar.

Antallet af Byens Røer er 300 Stkr., hvoraf
270 Stkr., efter den i Forhold til Grundarten affatte-
de Græsnings-Agning, kan græsses i meereendte

vesten for Byen beliggende fælleds Kjør, og det uden derfor at erlægge nogen Betaling eller Græspenge.

Efter de mig meddeelte Portangivelser er der fra Byens Jorder i Aaret 1805 indavlet: Rug 343 læs, Byg 594 læs, Havre 221 læs, Vexter 312 læs, Vifler 90 læs, Høe 272 læs.

I Følge den til Viborg Omflags Termin 1806 forfattede Extract af Grenaae Byes Pante-Protocol, beløbe de Kapitaler, der af Byens Indvaanere ere laante mod Pant i faste Eiendomme her i Byen, til den Sum 27,882 Rd.

Byens egentlige Gjæld er for nærværende Lid 3000 Rd., som Byen skylder til den kongelige Kasse efter dens Forordning af 27 Martii 1806, og som da blev udbetalt i Afslag paa et Byen til et nye Raad, og Arresthusets Opsørelse, ved kongelig Resolution af 3die August 1804, allernaadigst tilfagt laan af 5000 Rd.

Råmmerkassens Indtægter ere: 1) Afgifter af de af Byens fælleds Eiendomme, som ved offentlig Auction ere bortleiede, eller bortleies, deels paa leernes Klostid, deels paa visse Aar, deels aarlig mod aarlig leieafgiwt; 2) De Skatter Byens Indvaanere i Følge lovens 3. 6. 1. 2. og Rescriptet af 2 Martii 1787 paalignes til Byens publike Udgifter. 3) Det til foran ommeldte trende Broer, Grenaae tilhørende og sønden for Byen beliggende, ved kongelig Bevilling af 9 Jan. 1788 henlagte Broeforn, der bestaaer i Byg og beløber til 33 Ldr. 5 Spr., hvilket beregnes til

til Indtægt efter ethvert Aars Kapitelstart; 4) Arrestpenge efter Rescriptet af 6 Sept. 1782; og 5) Græspenge for de Kreaturer, der tillades at græsses i Byens fælleds Kjør og hvis Ejere ikke ere berettigede til Græsning der for disse, efter den i Forhold til Grundtarten gjorde og approberede Ligning og Repartition af 28 Martii 1803. For Aaret 1805 beløb disse Indtægter til:

1 Post	"	"	"	316 Rbd.	15 f.
2den	"	"	"	205	17
3die	"	"	"	137	9½
4de	"	"	"	22	28
og 5te	"	"	"	25	24

Summa = 705 Rbd. 93½ f.

Byens Udgifter beløb i Aaret 1805 saaledes:

1) Reparations- og Beskaffninger	"	"	117 Rbd.	66 f.
2) Udbetalte Lønninger	"	"	169	64
3) Adskillige andre bestemte og ubestemte Udgifter	"	"	165	36

Summa = 452 Rbd. 70 f.

Rådhuskassens Beholdning var ved 1805 Aars Udgang 1190 Rbd. 92½ f.

Byens Indvaanere blive ikke til Byens aarlige publice Udgifter Udredelse paalignet mere end de ovenfor benævnte 205 Rbd. 17 f.; de Udgifter, der overstige denne Sum, udredes af Byens Rådhuskasses Beholdning. Berørte Ligning indeholder Indquarterings Hjælpestat af Grund og Ejendom samt af Mæring og Brug, Spræitestat, og Vægterpenge.

Brand-

Brandvæsenet her haver ingen Indtægt eller Kasse; de Udgifter Brandvæsenet medtage, udredes af Kammerkassen.

Denne Byes Fattigvæsens Indretning og Bestyrelse er overensstemmende med Reglementet for Fattigvæsenets provisoriske Indretning og Bestyrelse i Danmarks Rigsstæder.

Af faste Ejendomme ejer Fattigkassen a) et Huus her i Byen, bestaaende af 12 Sag, der bortleies til Fordeel for Kassen; fire Familier have for nærværende Tid, Borsæl her, og disse leiesgifter beløber til 10 Rd. 64 $\frac{1}{2}$ aarlig; og b) 7 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Sp. Land paa Greenaae Mark, der ere bortleiede paa leernes Levetid til Fordeel for Kassen; leiesgifterne deraf beløbe til 19 Rd. 18 $\frac{1}{2}$ aarlig.

Af Kapitaler eier Kassen 2.578 Rd. 48 $\frac{1}{2}$, som ere udlaaente mod 1ste Prioritets Pante-Rettighed i faste Eiendomme og løvlige Renter af Beløb 96 Rd. 67 $\frac{1}{2}$.

Efter Aarhus Stifts Overligheds Resolutioner, er Greenaae Fattigkasse tillagt $2\frac{1}{2}$ Portioner af Randers Hospital, der for Aaret 1805 beløb til 43 Rd. 42 $\frac{1}{2}$.

De aarlige Bidrag i Penge, som, efter Reglementets 42 §. 1 Post, skal ydes frivillig, eller ansættes, beløb i Aaret 1805 saaledes:

a) Det frivillige Bidrag til	•	•	262 Rd. 56 $\frac{1}{2}$.
b) Det ansatte Bidrag	•	•	9 20

Summa • 271 Rd. 76 $\frac{1}{2}$.

Efter

Efter Randers Amts Værgheeds og Aarhuus Stifts Bisps Resolutioner af 27 Martii og 25 Mai 1804, skal Fattigvæsens-Kommissionen i Greenaae ansætte Tjenestefolkene der, til et efter Liffes Vilkaar passende Bidrag til de Fattiges Forsærgelse; hvilket Bidrag i Aaret 1805 beleb til 17 Rd. 26 $\frac{1}{2}$ s.

Den Afgift, som i Følge Reglementets 42 §. 2den Post skal lignedes paa Kjøbstadens Grundtaxt, er for Greenaae ved kongelig Resolution af 20 April 1804 fastsat til 3 s. af hver Rd. denne Bye i Grundtaxt er ansat for; og da denne Byes Grundtaxt, efter den berøver af trende Commissairer holdte Forretning af 23 Dec. 1682, beløber til 740 $\frac{1}{2}$ Rd., opløber altsaa denne Afgift til 23 Rd. 15 s.

Fattigkassens øvrige Indtægter, nemlig: a) 4 Procent af læsere, der ved Auction bortsalges; b) kaldne Bøder; c) Indtægten af de Fattiges Taxle, som ombæres i Kirken og af Fattigbørstjerne; d) frivillige Gaver, som ved faste Ejendommers Salg og ved andre Leiligheder gives de Fattige; og e) Beløbet af afstøde Fattiges ved offentlig Auction bortsolgte Efterladenskaber, beleb i Aaret 1805 til den Sum 90 Rd. 82 Stilling.

Den Understøttelse de Fattige her erholde af Fattigvæsenet, bestaaer i Penge, som maanedlig af Commissionen uddeles paa Byens Raadhuus til Enhver især; dog undtages herfra de Fattige, som Commissionen ved, ikke vilde anvende den dem tildeelte Penge.

Pengeunderstøttelse overensstemmende med Hensigten; thi disses Pengeunderstøttelse bliver leveret den af Fattigforstanderen, der hertil er valgt, for at forsyne disse med Kost, de nødvendige Klæder, Huuslye, Varme og Pleie. Denne Byens Fattige saaledes givne maanedlig Pengeunderstøttelse, beløb i Aaret 1805 til den Sum 552 Rd. 48 ß.

Fattigkassens overordentlige Udgifter, saasom til afdøde Fattiges Begravelser o. s. v., beløb i Aaret 1805 til 48 Rd. 34 ß.

De under Greenaae Rijkshøjs Overformynderie indstaaende Umyndiges Midler beløb ved 1805 Aars Udgang til 6,631 Rd. 50 ß.; for hvilke aartligen afslægges den Rigtighed, som den ved Reskriptet af 7 Februaril 1794 autoriserede Udskift til en Anordning, angaaende Sikkerheden og Rigtigheden for Umyndiges Midler, foreskrive.

Byen har ingen Indquartering af Militaire. Her i Byen er kun en dansk Skole, hvorefter berørte Sammel Sogn ogsaa haver Udgang.

Chordegneen her, er tillige Skoleholder. Efter den for Skolevesenet her oprettede Fundation af 12 Mai 1762, er Skoleholderen tillagt: a) til Brænde 16 Rd. aartlig, som udbetales af Byens Kasse; b) Mente af de til Skolen, af Sognepræsten Johan Nisom i Greenaae legerede 100 Rd.; c) af ethvert Barn, som behøve Skolegang, indtil det er confirmeret, skal af Forældrene betales aartlig fra 1 Rd. 3 Mk., som den bedste, indtil 2 Mk., som den ringeste Tætt; Tættien bestemmes af Sognepræsten og Bysfogden. Fattige Børn skal, efter denne Fundats, nyde fri Undervisning i Skolen, dog maae disses Tal ikke overstige 10 Sygler aartlig.

Af Sammel Sogn er Skoleholderen tillagt: a) Korn 2 Edr. Rug, 2 Edr. Byg; b) Penge 6 Rd.; og c) 8 Traa-
 ver Halm; hvilke Indtægter repareres paa Hartkornet;
 desuden er af dette Sogn til Skoleholderen henlagt 1 Ed.
 1½ Skp. Hartkorn, beliggende paa Aastrup Byes Mark.
 Skolebygningen blev paa Gretnaae Kirkes Bekostning op-
 ført i Aaret 1797; den bestaaer af Egebindingsværk,
 Muurtafl, Tegltag, og er forsikket i Brandkassen for
 1040 Rd. Skoleholderen haver tillige deri fri Bopæl.
 Paa den Grund hvorpaa denne Skolebygning staaer, har
 den her i Byen forhen været latinste Skole staaet. De
 Børn, som i denne Skole nyde Underviisning, beløbe om-
 trent til 30 om Sommeren, og til 70 om Vinteren. Her
 undervises i læsning, Skrivning, Christendom og Regning.

Her i Byen findes intet Hospital, fattig eller
 Sygehuus.

Denne Byes Raad og Arresthuus bestaaer af en
 grundmuret Bygning, 10 Etager høj, firkantet, ældgam-
 mel og nu yderst forfalden. Den øverste Etage udgjør et
 Sahl, hvor Gretnaae Bytings og Nørre Herredseings-
 Ret, samt Byens offentlige Borgerforsamlinger holdes.
 Neden under haver Byen tre Arrestværelser, hvoraf de
 tvende ere maadelige, mørke og smaa; det tredje derimod
 er temmelig lys og rummelig, og er det saa kaldet borger-
 lig Arrestværelse. Arrestforvareren haver tillige i den første
 Etage et Værelse til Beboelse.

Byen haver tvende eefsvorne Gjordemødre, hvor-
 af den ene erholder 50 Rd. i aarlig løn af Byens
 Ræmmerkasse.

Byen haver et Highbærer, laug, De forenede
 Haandværkers Liig, laug kaldet; det blev oprettet i
 Aaret 1787 og bestaaer af 12 Haandværksmænd, der
 bortbære alle Liig her i Byen mod 2 Rd. for ethvert Liig,
 der

der af dem bortbæres og som ikke i Lauget var indlemmet. Disse 2 Rd. tilfalder Laugs-Kassen, og anvendes til Understøttelse for de i Lauget værende Mænds Enker. Laugskassens Beholdning var ved 1805 Aars Udgang 150 Rd.

Til Byens Brandvæsen henhøre, foruden de befalede og fornødne Vandskar, Stier, Brandhager, Brandspande, og det til et Sprøitehuus henhørende og ved Forordningen af 24 Januarii 1761 befalede Inventarium, trende Sprøiter, der benævnes efter Tal fra No. 1 til No. 3.

No. 1. anskaffer og forfærdiget i indeværende Aar, haver en Slange af 32 Alens Længde, der kan afskilles i tvende Dele. Til denne Sprøite henhøre 1 Sprøitemester, 2 Straalemestere og 8 Pompefolk. Denne Sprøite giver $1\frac{1}{2}$ Tonde Vand en Minut.

No. 2 haver en Slange af 20 Alens Længde samt en Reserve-Slange $15\frac{1}{2}$ Alen lang. Dertil høre 1 Straalemester og 4 Pompefolk.

No. 3 en saa kaldet Balliesprøite, har en Slange af 14 $\frac{1}{2}$ Alens Længde. Dertil høre 1 Straalemester og 3 Pompefolk.

Til Brandvæsenet henhøre endvidere: 1 Tambour, 6 Vandbærere, 1 Tømrermand og 1 Muurmester.

Af de ved Brandvæsenet ansatte Besjætte nyder Brandinspecteuren 6 Rd. og Sprøitemesteren 4 Rd. aarlig i Løn.

Disse Lønninger saavelsom de øvrige Beskostninger, Brandvæsenet aarligen medtage, udbetales af Kæmmerkassen. Brandvæsenet, der her er i god Stand, beslyres af Byfogden og Brandinspecteuren.

Læt sønden for Grenaae ligger en Veermølle, Greenaae Mølle kaldet; den er henlagt under Greenaae Kjøbstads Jurisdiction, og tilhører den $\frac{1}{2}$ Mil fra

fra Greenaae liggende Hovedgaard Hessel som den fiedse har tilhørt. I Byen s. to er en Hestemølle, som, efter kongelig Bevilling af 28 Malt 1708, til Malt-Maling maae bruges.

Her holdes trende Markeder om Aaret med Haandværfsvare, Kram, Heste og Dvæg, nemlig den 28de Februaril, den 8de Julii og den 26de September.

Kong Christian den Tredie bevilgede Byen i Aaret 1547 en Torvedag hver Søndag, og Kong Christian den Fjerde bevilgede ved Brev af 9de Jan. 1631 at der skulde holdes en Torvedag i Byen hver Mandag; men her holdes dog ikke nu nogen Torvedag, og de ældste Mænd her i Byen kan ei heller erindre, at Byen har havt Torvedag.

Jagten paa Greenaae Kjøbstads Marker har i mange Aar været bortforpagtet mod aarlig Afgift til Kongens Kasse. Den 30te Malt 1801 blev Jagten, i Folge den da derover afholdte, og af det kongelige Rentekammer under 11 Julii s. A. approberede Auctionsforretning, bortforpagtet til en Deel af Greenaae Byes Indvaanere paa 10 Aar, regnet fra 1 August 1801, mod aarlig Afgift 5 Rbd. 8 s.

Byen haver et godt og vel indrettet Apothek, og en duelig Læge, som er bestillet til Districtschirurgus her i Byen, hvor han skal boe, samt udi Nørre og Sønderhold Herreder.

Gjæstgivergaarde findes ikke her, men samme ansees ei heller for nogen Mangel, da Byens Veligheden

heb er saaledes, at kun saa Reisende hertil ankomme.

Byen haver to Vægtene, og flere behøves ikke, efter Byens Størrelse.

Vognmands-laug haves ikke her; men Befordringen udredes af alle de af Byens Indvaanere, der enten til at drive de af Byens Jorder, de have i Brug, eller til anden Næring, holde Heste og Vogn, overeensstemmende med de Forstrifter Forordningen af 27 Januaril 1804 indeholde for Befordringsvæsenet.

I Henseende til Byens Mangler bemærkes:

- a) Havnen. Denne er nu saa forfalden, at det næsten ikke kan siges, at Byen har nogen Havn. I flere Aar har intet Kartsel deri kunnet indseile; og med lave Vand kan neppe en Baad ind eller udgaae. Bollværket er, dels i de med Overrig haste Glendeligheder, opbrændte, dels ved Storm, stærk Jisgang og Vandløb, opløst, istykkerfløjet, og henfaldet.

I Aaret 1595 blev Havnen ved Storm, Jis og Vandløb ødelagt; og til dens Istandsættelse blev Greenaae Byes Indvaanere af Kong Christian den Fjerde ved aabent Brev af 9 Julii 1595 forstaaet for de aarlige Byeskatter og for Baadsmænd og Bøssesnytters Hold. I Aaret 1744 blev Havnen ogsaa af Storm og Uveir tilføiet betydelig Skade, og siden har den ikke været fuldkommen istandsat, men aarlig bleven mere brøstfældig

og forfallden. Ved Bollværkets Obelæggelse fyldes Havnen med Sand; der er nu høie Sandbanker i Havnen; disse Sandbankers Høide og Bredder tiltager hvert Aar, og, om saa Aar, vil disse gaanske stoppe Udløbet og Havnen komme til at indeholde en Sandmasse istedet for Vand. Flere Gange er der bleven ansøgt om offentlig Understøttelse, men forgjæves; og kan denne ikke gives, vil Havnen, Byens Skibsfart og Handel, snart naae sin Undergang. I Aaret 1772 hjemførte i Grenaae 9 Fartøier, der, sammenlagt, vare af 117 Commerce-lasters Drægtighed; og nu derimod er der kun tre smaae Jagter til Byen.

- b) Fælledskløret. Dette Kjør, der indeholder 270 Tdr. 5 Sfr. Land og, som foran er benævnt, har, saa længe Nogen kan erindre, steds og alene været brugt til Fædrift for Byens Kreaturer, hvis aarlige Antal, som haver græsset derpaa, haver været imellem 2 og 300 Køer og henved 30 Heste. Ved denne idelige Færgang er dette Kjør blevet fuld af sumpige Steder, Luer, Huller og Knoller, der hvert Aar tiltage og gjør Kjøret flattere. Græsningen her er nu meget maadelig og kun de Uformuende lade derfor deres Køer græse her. Denne betydelige Ejendom, der ved Opdyrkning kunde blive tjenlig baade til Korn og Græs, burde ikke saaledes henligge udyrket, men afdeles i Bange, som paa visse Aar, til Fordeel for Byens
- Kasse,

Rasse, ved Auctioner burde bortlejes til Kornfød, og til Kloverfød det sidste Aar, og i visse Aar, nemlig det Aar ubi hvillet de Fulle hvile, udlægges til Græsning og Fødrift til Byens Kreaturer. Byens Indvaanere erholdre derved en forøget Kornavling, en god Græsning til sine Kreaturer, og Byens Rasse vilde derved tillige erholde en ikke ubetydelig Indtægt, der naturligvis ogsaa kom Byen tilgode. Tidindtill har uovervindelige Omstændigheder, Byens Repræsentanteres og samtlige Indvaaneres Protest herimod, hindret Kjøerets Indvendelse paa denne Maade; men det haabes, at disse Omstændigheder snart vil vorde hævet, og den attraaende Forbedring skee.

- c) Vandværsemet. Offentlige Brønde eller Pompe have Byen ikke; men denne Mangel ventes ogsaa hævet.
- d) Raad og Arresthuset. Dette er, som foran er berørt, yderst forfalden og til Vanziir for Byen; og Arresterne ikke sikke for Arrestanteres Udbrud. Men da det Kongelige Danske Cancellie har bifaldet det hertil indsendte Forslag om et nyt Raad- og Arresthuses Opførelse her i Byen, samt udvirket hertil et laan af 5000 Rd. af Kongens Rasse, saa vil Byen snart faae et nyt Raad- og Arresthus, hvorpaa alt er begyndt. Dette nye Raadhuus, der kommer til at ligge paa Torvet og, som efter Overslaget og Licitations-Forretningen
- skal

Sal koste 5163 Rd. foruden den dertil købte Plads, hvorfor er betalt 350 Rd., bliver af Grundmuur, 2 Etage høi, og 36 Alen i længden. I den underste Etage bliver 6 gode, sunde, lyse og sikke Arreste, samt et Værelse og et Kjøkken for Arrestforvareren. I anden bliver en rummelig Sal, et Værelse for de eligerede Mænds Forsamlinger, et rummeligt Værelse for Grenaae Byetings og Nørre Herredstings Ret, et Archivkammer og et Kammer til den Deel af Borgervæbningens Armatus Bevaring; der af Byen er anstillet.

- e) Sprøitehuus. Byens gamle Sprøitehuus er alt for lidet og kan ikke rumme den i indværende Aar til Byen anstillede Sprøite No. 1., hvorom foran er meldt. Det er tilkige meget brostfældigt, saa Byen høiligen behøver et nyt Sprøitehuus.
- f) En offentlig Arbeids-Anstalt. Denne for Byen saa vigtige Mangel kan ikke afhjælpes ved Byens offentlige Indretningers egne Kræfter eller Formue. For saa Aar siden var her en offentlig SpindeStole paa Fattiggæssens Bekostning; men da Kassen herved hvert Aar tabte, gjorde Kassens Tilstand, der ikke taalte dette Tab, det til en Nødvendighed at nedlægge denne SpindeStole.
- g) Porte og Gader. Byens offentlige fem Porte ere alle gamle, meget forfaldne og swagløse, saa de virkelige ere Byen til Vanzuur.

Torvets og Gadernes Broelægning er meget flæk baade i Hensende til Anlæg og Tilstand; der mangler Rende-stene til Vandets Afledning fra Gaderne; paa nogle Steder er der ingen Broelægning; og Broelægningen i det Hele er saare ujævn.

h) Straaetage. Byen har mange Straaetage, der ikke alene er til Vanzlir for Byen, men endog farlige i Ildbrands Tilfælde. Disses Afstæffelse vilde for Byen være et almindeligt Gode og til Zlir for Byen; men saa længe Bygningsejere i Kjøbstæden ere berettiget til, i Overensstemmelse med Reskriptet af 21 Junii 1799, at reparere de gamle Bygninger, som ikke kunne bære Steen med Straaetage, vil Straaetages Afstæffelse neppe være gjærligt.

i) Professionister. Dreiere og Kleinsmedde have Byen ikke, og den haver kun een Muurmester.

Greenaae den 2 September 1806.

Aggaard,

§. 33. Ebeltoft.

Da Ebeltoft er beliggende paa en affides Landtunge, saa kan dens Opland kun være meget libet. Ogsaa bestaaer det neppe i meer end Halvdeelen af de to smaa Herreder Sønder og Mols, den Sidstes frugtbareste Side ligger søverts nærmest Arhuus og den Førstes halve Deel landverts nærmest Greenaae; den Deel af begge disse Herreder, som nærmest begrænses

grændser Ebeltoft fra Landfiden, er som før Ebeltoft Mark, for det meste mager og sandig. Byen er beliggende 7½ Mil fra Randers og 3 fra Grenaa. Byens heele Folketal var i Begyndelsen af Februar 1801 598; det er siden ingenlunde forøget.

Efter Extraskats Mandtallet for sidst afsigte Mai Maaned 1806, var de Skatpligtiges Antal 422 Personer. De egentlige Borgeres Tal er 37. Seesrullens Mandstob unge og gamle, var den 30 November 1805, i Tallet 27, og det er ikke mig betænkt at den er blevet større. Militaire eller Garnison høves her ingen. De Fattiges Antal, som forføres efter deres Klasser er for nærværende Lid 24, foruden de som nyde i Sygdoms Tilfælde og ellers, fornøden Hielp.

Byen bestaar kun af et Kirkesogn. Dens Gaarde og smaa ringe Huuse ere i Tallet 134, Kirken og Raadstuen iberegnet, som de eneste offentlige Bygninger her høves. Byens heele Brandforsikrings Sum, for dens samtlige Bygninger er 48180 Rdlr. Bygningsaffekten af denne lille By, er for nærværende Lid 238 Rdlr. 75 Sk. aarlig.

Byens Handel er ubetydelig, den besatter sig med Korn, Fedevare, lidt Krambohandel, Teelast, Jern, Salt, Tobak og andre deslige almindelige Vare. Brændevinsbrønderiet bruges som Bidrag, og er for nogle en sikkrere, ligesom mettommelig og forre tarvelig Næringsvei. Indtækten er ringe og indbrænder

fig til blot Huusholdnings Nødtørft for Byen, det er dertil afvejlende som perlobist. Med Haandværkerne er det ikke heller meget bevændt. De Fleeste ere fattige og Fuffere. Nøtshuusholdere i egentlig Forstand havees ikke, enhver som brænder Brændeviin og driver Handel, har gierne Udskænkning i sit Huus til Vænder og Andre. Agerdyrkningen er fremdeles en ringe Næringsvei, da Marken er som meldt, for det Mæeste Færp og sandig. Vi have saaledes 6 Høismænd, som alle ere fattige og een af dem i dyb Armod.

Skibsfarten gaar til Norge og Kiøbenhavn med 3 smaa Skuder, en gammel Galease og 2 Jagter, af Drægtighed tilhøbe $47\frac{1}{2}$ Commerce-kæster bemanded med Skippere og Skibsfolk i alt 13 Mand. Lodsvæsen havees ikke. Havne-Kommisjon havees, og meget god Ankerplads i den rummelige Ebeltøft Wiig, særdeles ved lodse og lade. Pladsen ligge Skibene trygge uden alene for Isegang om Vinteren, men ingen Skibbro; midlertid spares Havnepenge af alle Skibe som losse og lade her i Tolddistrictet, endog ved Rugaards Strand, hvor nu dog Brænde-Udslibningen begynder at mindste. Ind- og Udgaaende Havnepenge for Aaret 1805 var 257 Rdlr. 2 Mk., foruden den Kongelige Refussjon for Accisen 13 Rdlr. 2 fl. aarlig, og foruden Deputerne af Havnekassens Kapital, som ved forrige Aars Udgang var 2625 Rdlr. 2 Mk. $2\frac{1}{2}$ fl., og som med Tiden vel kan foreges derhen, at man med Nytte kan begynte paa en Skibbro hvortil hos Regieringen

er

er søgt Hielp, som ikke kunde bevilges paa ansøgte Biskaar, og hvilken Skibbro, dog var ret saare nødvendig, for til Skibsfartens haabende Opkomst, at lette vor besværlige Landgang, da Flaget fra Landet til Seildybet, er omtrent 500 Alen langt. Færgested høves ikke. Efter vedkommende Betienteres Opgivende beløb for afsløjte Aar Tolden til 403 Rdlr. 62½ Sk., Consumptionen til 1540 Rdlr. 44 Sk.

Byens Jorders Hartkorn, som ries til Byen, derunder indbegrebne nogle Hestejorder, som Skiersøe har Hesteretighed til, men som dog tilhører Byens forrige latinske Skole, eller senere Copellaniet, andrager 27 Edr. 4 Skpr. 3 Sk. 1½ Alb. Ager og Engs, samt 1 Ed. 2 Skpr. 2 Sk. 2 Alb. Skovskuds Hartkorn, samme udgjør 945 Tønder Land geometrisk Maal. Deraf udgjør Byens publique Anpart 170 Edr., Kirkens elende Halvsestle 23 Edr., og mine for det Meste i steenblandet svære Sandbakker liggende Bestillings Jorder 205 Edr., men hiinemeldte den forrige latinske Skoles Hestere, 201 Edr. land. Foruden ovennævnte 945 Edr. land, eier og bruger Udenbys, andre 118 Edr. land, samt endeel meere Hartkorn som er beregnet under Stamhuset Skiersøes Matrikul, for mange Aar.

Byen paa sit synderlig lidet publique Hartkorn af nemlig 1 Ed. 1 Skpr. 2½ Alb. eier, foruden Piezelandet eller Løbbejorden, der under formeldte totale 945 Edr. land er indbegreben med 162 Edr. land, —

endvidere: en liden Skov meest Underflor, Tallyfles Kjer kaldet, anført til omtrent 30 Tdr. Land, en Jæbrist eller Dverdrøn mager og lyngberende paa maafee 200 Tdr. Land, kaldet Aft. — en bedre Ditto kaldet Kalerne, paa vel 50 Tdr. Land, men omtrent Mil afvigende fra Byen; for ommelte Lyng er næsten ikke at agte, den kunde næppe være et Bidrag til Jædebrændsel for enkelte fattige Indvaanere. Torvemoser findes ikke, som fortjene at komme i Betragtning; Og kan de fattige samle Vinde, som det hedder, en Dag ugentlig i Skoven, ellers afgiver den Intet til mærkelig Nytte for Byens Jædebrændsel, alene Raadstuen har sit Brænds deraf, og der udvælges aarlig liden Elsetra til de smaa Byens Tienere, som dog er af ingen Betydning, ogsaa pleier man af udgaaende Træer og Gierdsel, at selge aarlig ved Auction Byens Kasse til Jædet, for 30 a 60 Rdlr., ligesom Skoven eragtes at kan taale; men i øvrigt findes Skoven omhyggelig, og Egene som Bøgene samt de trivelige Elle, spares med største Omsorg, de staaes aldeles, og glemmes til Brug for den ventende Skibbro: thi efter anstillet Skion, anses Skoven at kunne holde Skibbroen til evig Tid vedlige, naar den først var opbygget, at stæde vedlige med Væleværk. Udfisningen af Marken er nu under Gang. Jordbruget er almindelig, her som ventelig i andre Sandegne, 3 Mars Hvile efter 3 Mars Brug. Rug og Boghvede ere Hovedsæden.

Kreatu-

Kreaturenes Antal efter en Liste over Græspengene, er Heste 41, Køer 93, og Saar 293.

Ingen Oplysning kan faaes fra Consumtions Kontoret om det i afvigte Aars Høst til Byen indaavlede Korn og Høe, da Portbøgerne med samme Aars Regnskab til Generaloldtkammeret skal være indsendte.

Byen er i 150 Rdlr. Gield, som skyldes til Havneklassen. Kammerklassens Indtægter for afvigte Aar, var 626 Rdlr. 3 Mk. 10 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ s., og dens Udgive 503 Rdlr. 4 $\frac{1}{2}$ s. Brandkasse høves ikke med mindre derved skal forståes Brandmulet Kassen, hvis Beholdning under Laas og Lukke er 22 Rdlr. 2 Mk. 12 s. De aarlige Skatter, som maa udaf denne meget fattige By, ere: a) den ordinære Brandhjælp i Hjør 50 Rdlr. 1 Mk. 2 s. og desuden i Hjør dobbelt saameget i extraordinair Brandhjælp: b) Ingvarteringshjælpstatten fastsat til Beløb 98 Rdlr. 1 Mk.; c) Byens Beførstnings Skat ligesaa i Aar 98 Rdlr. 1 Mk.; d) Vægter og Skorstensseierpenge er 50 Rdlr., e) Jordstatten/af Byens Mark 146 Rdlr. 1 Mk. 5 $\frac{1}{2}$ s. aarlig; f) Bygningsstatten som ovenmelbt i 3die Post 238 Rdlr. 75 s., g) Extrastattens Beløb 1805, Netto 380 Rdlr. 5 Mk., h) Qvartprocentstatten af sidste Eiendoms Værdi ligesaa 64 Rdlr. 4 Mk.; foruden Extra og Rangstatten, der venteligen ikke høre herhvid, og foruden Fringter, extraordinair Ingvartering m. v.

Fattigvæsenet her, har desværre! hverken Siendomme eller rentebærende Kapitaler. I afvigte Aar, var dens uviste Indtægt 29 Rdlr. 10½ sk. dens viste derimod, (som paalignes Indvaanerne) 35 Kostdage ugentlig, ansatte for indv. Aar til 12 sk., hvilket der udgjorde Penge over 227 Rdlr. aarlig: i Aar have Vi en Kostdag flere; — fremdeles Aug 12 Rdr. 4 skpr., og Pengeefgiwt 169 Rdlr.; men hertil bidrager ogsaa Sognedistrictets 2 smaa Landsbyer, saasom Eisegaard, har 7 Gaardbeboere, og 2de Huuse, de 5 Høfogaarde i Skovgaard og en dito i Goldboholm. Almisselemmerne som for nærværende Tid ere 24, foruden de som nyde temporaire Hielp, er da over Ene doterede; men de ere tildeels liberlige og doone. Vi have intet Arbeidshuus, ingen Ene til at oprette noget, ikke ved Reglementet nogen Straffervang, mod de felvraadige Fattige, disse tør med Trods osse Hielp, uden Hensyn paa den modtvillige Karsag til deres Trang. Mange giwte sig uden al Udfigt til Mæringsvei anderledes end ved lidt Dagleie. Gang efter Magelighed, de ere faste nogne, eie hverken Vopæl eller noget at sidde eller ligge paa, de vrimle ud i Born, og nu have de retmæssigt Krav paa Almisse. Thi Reglementet byder: at de skulle have Hielp naar de vel kunne fortjene Noget, men ikke alt hvad de Behøve. Vi havde for nogle Aar siden et lidet Ufseinderte i Omgang hos de Fattige, men de

for.

foragtede denne ubetydelige Fortieneste, som de kaldte det, og Spideriet gik altsaa overjær.

Nei, uden C.affetvang, er Intet med den Døve til Brændevin, Kaffe og Lediggang hengivne Almueslem at udrette. Deres Børn, for at ikke ogsaa de skulle fordærves af fordærvede Forældre, maatte Øvrigheden have Ret til i Nødsfald at tage bort og hense til Stikkelige Bønder eller andre Gæstfædre, som maaskee modtog Børnene uden Betaling, imod at erhverve Forældreret over dem. At de Gættige som slet intet kunne fortjene, her forserges med Kost in Natura, er i denne Stræffelige dyre Tid, høist nødvendigt, da tillavet Mad ei for Penge kan faaes til Kiøbs.

De Umyndiges Møder under Stedets Overfermynderie, beløbe sig 8015 Rdlr. 2 Mk. 12 fl. Indquartering som forhen sagt havees ikke. Her ere 2de Danske Skoler hvis Bygninger Kirken har indlæbt; men intet Hospital, intet Syge eller Gættighuus. Arresterne ere paa Raadhuset sunde og aroedningsmæssig indretede, de ere i Tallet 5, nemlig 3 Kammer Arrester og 2 Kjelderarrester, med Fjeldguld, Vinduer og Luftighed, samt Commoditeter og Vaskener i Kammerarresterne, item Strandsanger, Vaskener og Madbrøder til 3 Arrester.

Gjerdemøder havees een examineret, især kuelig og Stikkelig Kone, som har kun 20 Rdlr. i Huusleie Penge af Byens Kaffe Årlig, og kunde med den
ringe

ringe her falvende Fortieneste, vist ikke have Udkomme, dersom hun ikke var saa yndet og brugt i Omegnen, som hun er.

Ilgbærer - laug findes og et til Nødbrødt, det borthæver efter mit Paalæg, Almisselemmer uden Betaling. Brandvæsenet er i god og anordningsmæssig Stand, havende 3 gode Sprøtter med Slanger, Vandkar, Spanbe, Stiger og øvrigt nødvendigt Tilbehør. Markeder findes 3 almindelige i Marts, Juli og Oktober. Torvedage holdes og besøges ikke her, hvor de søgende Landmænd maa begæges, med forekommende Velvillighed og saa liden Tvang som mueligt, for at holde Segningen til Byen. Jagten hører Kongen til, den er paa 10 Aar af Rentekammeret bortfæstet til Oberst Wandert Wenzon for 3 Rdlr. årlig Afgift. Af Møller findes kun een Hestemølle i god Stand til Gryd og Malmaling, for Resten søges Landsby-Møllerne.

Giestgivergaard behøves ikke saa egentlig, til de saa Fremmede, som kunde ventes at ville besøge denne Aftrog, heller ikke kunde nogen Giestgiver her leve. Iøge findes, i den dædelige som yndede Districts Chirurg Newe. Apothek findes, og neppe vilde nogen Apotheker her finde Lænebrød. Der findes forsyner os med de Almindeligste Gorter Medicin, da der findes hermed 4 Mile til Apoteket i Grenaa, 6 Mile til det i Aarhus, og over 7 Mile til Randers Apothek. Flere Professionister end her findes, troer
jeg

jeg ikke kunde nære sig, de fleeste der findes ere meere eller mindre fattige, ja nogle i dyb Armød. Eproiterne ere tilføen anførte. Lægter paa Vaden behøves ikke, og Byen formaaer heller ikke derpaa at gjøre Besøstning. Vægtene findes Een, som er tillige Arrestforvarer og Størsteensfeier. Der findes ikke Ene til at holde flere. Offentlig Vand findes, foruden adskillige Bække som løbe tværs over Vaden, adde Brønde i, og et got Vandsted eller Dam udenfor Byen.

Brolægningen paa den Deel af Byen som falder i Vine, er og efter fattig leilighed upaattagelig. Vort Veistykke som er i det bare Sand, ligesaa. Besordringsvæsenet er anordningsmæssig efter local Beskaffenheden. Vi have nemlig en Opsynsmand, og de Indvaanere som drive Matriculerede Jorber besordere i Omgangstuur de sielbne Reifende her komme, med saadan Besordring som de have, og det Kongl. Generalpostamts Resolution siger at Besordringen ikke kan afpæes af Saadanne, saa stricte som af et sluttet Laug eller Interessentere, heller ikke kan Byens Indvaanere fordre Besordring paa Nullen. Fabrik Anlæg findes ei, og kan ikke blive her. Udpistningen er berørt, Havnen ligesaa.

Æbeltoft den 1ste Junii 1806.

Bellumb,

§. 34. Hobroe.

Byen er beliggende $1\frac{3}{4}$ Mill fra Mariager, $3\frac{1}{2}$ fra Randers, $4\frac{1}{2}$ fra Viborg og $6\frac{1}{2}$ fra Aalborg. Oplandet er nogenlunde god.

Folkemængden næsten 500. Folke-Tal efter Extra-Stats-Mandtallet, i Almindelighed 300. Af Borger- og Borgerfær, næsten 70. Sæfolk i alt 8æ. Ingen virkelig Militære. Antallet af fattige, nemlig Almisse-lemmer, som Klassevis forses 12.

Kuns et Kirke-Sogn. Af private Gaarde og Huuse 77. Assurance-Summen 49610 Rdlr. Bygnings-Skatten deraf, ongefæhr 273 Rdlr. Offentlige Bygninger 6.

Byens Næring og Handel, *) nogenlunde, dog lidet nok, i Forhold til Stedets Beliggenhed. Jisseriet ringe. Haandværkerne og Værtshuusholberiet middelmaadigt. Agerdyrkningen nogenlunde god.

Skibsfarten middelmaadig. Skibenes Antal 3, hvis Drægtighed er 45 Kommerce-læster. Diffes Bemanding med Skipperne 13. Lods- og Havne-Væsen, Havne- og Broe-Penge samt Færgesæd, eksisterer og svares her ingen af. Told- og Consumtionen her, skal i Aaret 1805 have oplebet til 1493 Rdlr. 12ß.

Byens

*) Udsærfelsen af Uld er betydelig, man regner at herfra sendes til Lybeck og Kjøbenhavn for 150,000 Rdlr. Uld. Jisseriet af Uld og Fjynder er ubetydelig.

Byens Jorders summariske Hartkorn, skal være i alt 49 Tdr. 7 Sfr. 2 sfr. 1 alb., og sammes Areal omtrent 500 Tdr. Ager og Eng, og et Kjør paa 300 Tdr. land, foruden meget Hebe. Foruden dens almindelige Jorder, ere: Dens Eiendoms-Jorder som bestaae af Agerland for det mæeste, og libet Eng. Dens offentlige Jorder, som ere benefiseret og henhørende til Magistraten eller Byesfogden: Noget Agerland paa Marken, maaskee libet over 1 Td. Hartkorn. ligeledes noget Agerland henlagt til Præsten her paa Stædet og kaldes Hans Embeds-Jerd, omgæftr 2 Tdr. Hartkorn. Kirkens Jorder bestaae ogsaa af Agerland, og skal være libet over 2½ Td. Hartkorn. Skolen tilhører og er tillagt en liden Hauge og et Ditto stykke Eng, tæt her ved Byen.

Byens Herlighed bestaaer i libet Skov, der tilhører og eies af enkelte Mand og Borgere efter Skiløber og Adkomst-Breve fra Mand til Mand, men Grunden og Græsningen i berørte Skov, troer man og paaftaaer vist, at tilhøre denne Riøbstæd i Almindelighed, ja at være blandt dens offentlige Eiendomme og Herligheder.

Nogle faae ringe Torve Moser. En Deel Heebe og Gælleed. Udskifning af Byens Jorder, eksisterer ikke her. Jordbruget af Byens Agerland, er i Almindelighed til Korn-Sæd og Hæflet. Heeben og Gælleeden til Græsning. Indavlingen af Sæd og Høe, skal efter Port-Angivelsen sidste Aar 1805, have været

været 121 $\frac{1}{2}$ Læs Rug. 169 $\frac{1}{2}$ Læs Byg, og 299 $\frac{1}{2}$ Læs Havre, samt 188 Læs Hør. Byens Kreaturers Antal i Almindelighed, nu saaledes: Af Vester eller Heste 80, Fæghøvder lidet over 180 og Faar med Lam 150 (skr. *).

Pengevæsen. Byen er ikke i nogen Sielb saa vidt dens offentlige Væsen angaaer. I afvigte Aar 1805, var Kæmner-Kassens Indtægt 86 Rdlr., og Udgifter 118 Rdlr. 19 $\frac{1}{2}$ Sk. Brand-Kassens Indtægter ere i Almindelighed næsten ingen, uden nogle faaæ Voder som i særdeelseshed kan eksistere for smaae Forseelser og Eftertalendeheder ved Brand-Væsenet, men denne Kasses Udgifter her af Byen var i Aaret 1805 164 Rdlr. 38 $\frac{1}{2}$ Sk.

Byens, saa vel Kongelige som offentlige Skatter og Afgifter, var i Aaret 1805, foruden de forhen og herefter opgivne 1179 Rdlr. 39 $\frac{1}{2}$ Sk.

Sattig-Væsenet her, har p. t. ingen vis aarlig Indtægt af faste Eiendomme eller Kapitaler **).
lignet

*) Eedefølgen i Hobro er Gjødeløg, Rug, Byg og 2 Klæve Havre, derpaa hviler Jorden i 4 Aar, dog sielken med Klæve. Ppris paa Jord ved Byen er 70 til 100 Rdlr for en Tønde Land. I Græsningspenge paa Kalleben betales til Byens Kasse 4 Sk. for en Hest, 2 Sk. for en Qvaghøvde, 1 Sk. for et Sviin og $\frac{1}{2}$ Sk. for et Faar.

**) Byens Grundtaxt er ansat til 930 Rdlr., efter den vaarede Sattigfarten for en Deel, og kan være 2 Sk. af Rdlr. Grundtaxt, endvidere paalignet efter Formylen
ildg.

Den uviste aarlige Indtægts-Beløb var i afvigte Aar 1805, ongefær 170 Rdlr. Deraf blev paa-lignet Indvaanerne, næsten 124 Rdlr. Udgifterne til de Fattige med Kaffe-Beholdningen fra forrige Aar iberegnet, blev efter Repartition 187 Rdlr.

Maaden at forføre de Fattige paa, fæer ved Understøttelse i Penge, og undertiden i Korn. De Umyndiges Midler, som henhøre under Overformynderskabet, bibrager 4480 Rdlr. Ingen Militær-Inquartering. Intet Hospital, Fattig- eller Syge-Huus; ei heller Torve-Dage. En dansk Skole er her. Ingen Siordemoder i Byen, men een ophol-bende sig paa landet $\frac{1}{2}$ Meils Wei her fra, som naar behøves, forretter Siordemoder-Tjenesten her. ade Arrest-Kamre. Et ligbærer-laug og et Interessent-skab til liigs Henbærelse. Brand-Væsen med behørig Brand-Folk og Brand-Redskab, haves her ogsaa. En Vand-Mølle. 5 Markeder aarlig, og Jagt paa Byens Mark og Eienomme, tilhørende Hans Maje stæet, men overladt een af denne Byes beste Borgere, mod aarlig Afgift 5 Rdlr.

Hobroe den 11te Julii 1806.

North

§. 35. Mariager.

Den liiden Kjøbstæd er beliggende 3 Mile fra Randers og $1\frac{1}{2}$ fra Hobro, den har 78 Gaarde og Huse, som tilligemed Kirken ere assurerede for 42,480 Rdlr., og har et Folketal af 414 Menneffer.

Byens

Byens Næring er libet Fiske- og Gylnder og Aal som tages med Pulsvaad, det er ei gavnligt, da derved Fiskeriet forværres; endvidere libet Bønde-handel, men ubetydelig, da Kjøbmændene hente deres Vare fra Randers og Aalborg; noget Lømmehandel, dog ei over to Lødnings om Aaret, som bringes paa en Galease Byen eier, og er det eneste Fartoi den har; og endelig Jordbrug som er det vigtigste.

Byen mangler Næring og Handel, alligevel den ligger ved en stor og seilibar Fjord, og har en sikker Havn, samt en ny Bro til at skibe og losse ved, og Fartøier, som stikke 7 Fod dybt, kan gaae ind til Broen. Byen har en Mudderpram til at holde Havnen reet til Jodseiling. Et par Grunde gives i Fjorden, som behøvede at opmuddres for større Skibe. Her har været tilførn et Kærgeløb, men er nedlagt, da det ei kunne betale sig, hvor nyttigt det end var for Communicationen.

Tilførn var Mariager af meere Betydendhed, endnu; for 50 Aar siden vare Toldintræden her ligesaa stor som i Randers, men ved dennes Tilvæxt er Mariager falden. Til den Tid havde Byen 10 Skibe og stærk Handel med Korn. Det som svækker Byen er den ulovlige Landprang, da Bonden opkjøber Smør, Ost og Korn, udskiber samme paa Fjorden til Kjøbenhavn paa egen Regning, og lader komme Bondens Fornødenheder af Fisk, Hø, Hamp, Tobak, Sukker,

Sukker, Kaffe m. v., og udhøftrer det, hvilket er mod Forordn. af 25 Aug. 1741.

Fiskeriet i Gjorden er omtvistet, da de tilgrændsende Lodborejere vil forbyde Børgerne at fiske længere, end deres egen Grundstrækning. Angaaende Fiskerettigheden har der været nedsat en Commission, men dens Betænkning er bleven henviist til Retterne. I ældre Tider var Sildefiskeriet betydeligt, og Kongen havde her en Salter, men hvad der nu fanges er ubetydeligt. Fiskeriet af Glynder er mere vigtig, de speges her paa en behagelig Maade. I Gjorden gives Muschelbanker. Tilførn gives ved Gjorden Kalkbrud, og meget Kalk udsørttes, men det har ophørt af Mangel paa Træ og Løv. To til tre Ladninger Kilde hentes ved Byen Glæbbierg aarlig, ved den Bye var tilførn Kalkbrønderiet.

Byens Eiendomsjorder ere udskiftede, temmelig vel opdyrkede og tildeels indhegnede, og udgjør et Areal af over 400 Tdr. Land. De egentlige Kjøbstedjorder, kaldede publique, hvoraf nogle ere i Brug og bortsolgte for aarlig Afgift, ere i Øvrigt ei opdyrkede, men benyttede til Løvstjær, Inngæst og Fædrift, og formenes at udgiøre omtrent 150 Tdr. Land. Af disse fortiente nogle at bebygges af Afbyggere til Fordeel for Kæmnerkassen, da Jorden er for langt fra liggende, og Veien er besværlig. Desuden gives til Byen nogle øde Bygningspladser, som bruges til Enghauger.

Byens Jorder ere mulsandige og sandige, og drives som i Hobro, nemlig Gjødsbøg, Rug, atter Rug og 2 Rjarve Havre; eller Havre, gjødes til Rug, Byg, og derefter Havre, derpaa hviler Jorden i 4 til 5 Aar, og udlegges af enkelte Jordbrugere med Kiever. De største lodder ere paa 40 à 50 Edr. Land. Pris paa Jord er 50 til 60 Rdlr. for en Lønde Land. Byen har 100 Køer, 40 Heste, og omtrent 50 Faar.

Grundtaxten for Byen er 450 Rdlr. 80 Sk., hvorefter Byens Skatter beregnes. De fattiges Antal ere 20 Personer, som erholde i Almisse 246 Rdlr. Disse Penge indkomme af frivillige Gaver, af Renten af et legat paa 400 Rdlr., en liden oplagt Kapital paa 100 Rdlr., det Resterende lignedes paa Grundtaxten, og erholdes endvidere ved tilfældige Indtægter af Auctioner, Bøder m. v.

Skrevet i Mariager 1804.

Udg.

Indhold.

A a l b o r g A m t.

Indhold.

- §. 1. Størrelse og Beskaffenhed.
- §. 2. Hartkornet summarisk, og Kongl. Intrader.
- §. 3. Folkemængden, EkstraKats Contribuentere og Selveier-
nes Antal.
- §. 4. Hovedgaardenes Hartkorn, Bøndergods og Tiender.
- §. 5. Hovedgaardenes Areal.
- §. 6. Præstegaardenes Hartkorn, Areal og Ansættelse.
- §. 7. Sognenes tiendeybende Hartkorn, Beboere, Eiere af
Tiender og Bønderjordens Ansættelse.
- §. 8. Udskiftning, Indbegning og Udparcellering.
- §. 9. Agerdyrk-Indgædsfaber.
- §. 10. Jordbrug paa sandmuldet og leermuldet Jord.
- §. 11. Jordbrug paa Kride og Kalkjord.
- §. 12. Omgangsmaaden med Gjødslen.
- §. 13. Høstemaade, Ukrud og Udsi.
- §. 14. Foderurter, Rødklever, Høehøst.
- §. 15. Kartoffelavl, Høraavl og Havev sen.
- §. 16. Huusdyrene.
- §. 17. Skovene.
- §. 18. Tørvemoser, Heide og Fæsjør.
- §. 19. Særegne Industrigrene.

- §. 20. Folfelsen og Folfeføde.
- §. 21. Bygningsmaade.
- §. 22. Grevskabet Lindenborg, Gudumslund, og Vildmose-
gaarden, m. v.
- §. 23. Nørre-Øre Søes Afgravning, og Søndre-Øre
Beiles Inddæmning, Løgvisers Grunde m. v.
- §. 24. Forslag til Kanal Anlæg.
- §. 25. Limfjorden og dens Fiskeris Indretning.
- §. 26. Rjæbstæderne Aalborg og Nibe.
- §. 27. Flekkerne Løgboer, Nørre-Sundby og Halk.
- §. 28. Sandflugtens Dæmpning i Hindsted Herred.
-

Aalborg Amt.

S. 1. Størrelse og Beskaffenhed:

Dette Amt grændser mod Norden til Limfjorden, mod Osten til Kattegat, og mod Sonden til Mariagerfjord. Det er omtrent 12 Mile langt, og 6 Mile bredt. Det bestaaer af de otte Herreder: Hornum, Gleslum, Høllum, Hindsted, Aars, Slesø, Gislum, og Rjer Herred i Vendsyssel. De 7 første Herreder udgjorde det forrige Himmerstyffe, og benævnes endnu af Egnens Beboere med Himmerland.

I Slesø Aars og Gislum Herreder er Grunden Stærk og sandig, tilbøielig Heide, men god Rugen, og paa de fleste Steder stor Græsning. I Hornum, Gleslum, Høllum, Hindsted og Rjer Herreder gives god Kornavl og Græsning.

Længs med Limfjorden fra Indløbet af og til vesten for Løgstør, saa langt Fjorden strækker sig ind i Landet, befin-

befindes sammenhængende Kride, eller Kalkbjerge. Af denne Overflodighed paa Hvidleer eller Kride, i Egnens Sprog kaldet Liim, formenes Gjorden at have sit Navn. Lignerde Kridebjerge gives i Hindsted Herred ved Mariager Fjord, hvor den saa kaldte Mariager Kalk brændes ved Døe Bye.

Ved Gjorsiden beflaer Grundten næst af Kjerjor-der, hvis Bund er en fin haard Kride paa mange Alens dybde, bedækket med en Jordkorpe, bestaaende af forraabnet Tang, Klæg, Muselskaller, og Mosejord paa flere Alens Dykkelse. Disse Kjære kunde ved tilbørlig Behandling forbedres til Engbund og god Mærsk.

Amtet har en fordelagtig Beliggenhed, begrændset af Stranden og tvende store seilbare Gjorder, som ere tillige meget frugtbare. Det besidder en stor Overflodighed af Kalk og Kride, omtrent 14000 Tdr. Land med Skov, og uundtømmelig Terveffier. Det har i sine mange Kridejorder og Fæljære, som kunde blive det bedste Agerland og Mærskbund, riig Anledning til en stærk Befolkning. Men alle disse Mæringsveie ere kun svagt benyttede af Mangel paa Mennesker, paa ufuldende Udøffning, Karaler, og Virksomhed.

Amtet har tvende Kjøbstæder H a l b o r g og N i l b e, tre Flekker: Løgstøer, Nørre-Sundbye og Hals; endvidere et Brevstøb, et Baronie, 35 fri Hovedgaarde, 8 ucomplette privilegerede Hovedgaarde, og 10 uprivilegerede Aulsgaarde, desuden adskilligt Strøegods, og over 2400 Seelvejerstæder.

N. 2. Summarist Beregning over Hartkornet i
Nalborg Amt, for Aaret 1806.

	Ager og Eng. Skov- og Møllestyk.				Td. Skp. Fd. Alb. Td. Skp. Fd. Alb.			
Fri Hovedgaardstatter	1604	3	1	2	105	1	2	2
Præsters og Degners fri Hartkorn	379	3	1	2			3	1
Grevskabet Lindenborgs Friheds Hartkorn	203		1	1 $\frac{1}{2}$				
Det af Saniflugt under Amtet ødelagte Hart- korn, for Skatters Svarelse befriet	26	7	1	1				
Til Hals Fastning Fjød- te Hartkorn			3	1				
Contribuerende Hart- korn	15486	7	2	1 $\frac{1}{2}$	426	7	3	2
Rongetiender	1665	2	3	2 $\frac{1}{2}$				
Riketiender	1770	2	1	2 $\frac{1}{2}$				
Færge- og Broehartkorn	37	6	3	1				
Matriculerede Fiskestader	1164 $\frac{1}{2}$	Stk.						

A n m. Af Færge- og Broers Hartkorn svares i Mark
aarlig til Kongen. Den hele Afgift for dette Amt
paa det Slags Hartkorn er 6 Rdlr. 30 Stk. aarlig.

Af Fiskestader i Limfjorden 1164 $\frac{1}{2}$ Stk.
svares i Rtl. aarlig pr. Stk., denne Afgift er for
lav i Forhold med Afgiften af Ager og Engs Hart-
kornet. Af Fiskestaderne ydes i alt 194 Rdlr. 8 Stk.
aarlig, desuden af Sildevarpsfæderne efter Ordre af
7de Aug. 1751 aarlig 42 Rdlr. 64 Stk., endvidere
af fem Sildebragvaade ved Legstøer af hvert Vaad
4 Rdlr., tilsammen 20 Rdlr., dernæst have Enkelte
erholdt Tilladelse til for en liden aarlig Afgift af 2
a 4 Rdlr. at bruge en Nalegaard, Sildebundgarn,
eller Sildevarpsfæd.

Indtægterne til Kongens Kasse af Amtet for Aaret 1803 var 179501 Rdlr. 33 Sk., deraf var Tolb. og Consumptionen 47.856 Rdlr. 59 $\frac{1}{2}$ Sk., og Extra. med Rangstatten 23 463 Rdlr. 9 $\frac{1}{2}$ Sk. Indtægterne ere siden den Tid, formedelst Arealstatten af 1ste Dec. 1802 med dens senere Forhøjelser, og Forhøjelsen af Tolben og Consumptionen, nu langt mere, som udgjør en Forøgelse af omtrent 38000 Rdlr., saa at Kongens Indtægter af dette Amt beløbe sig nu til henved 220,000 Rdlr. aarlig.

S. 3. Folkemængde og Selvejernes Antal.

Det hele Folketal i Amtet udgjorde 1803 omtrent 36,000 Mennesker for Landet, og 6623 for Kjøbstæderne Aalborg og Slibe. Efter Errataats Listerne for 1806 vare følgende pligtige til Skat:

Mænd og Hustruer	11369
Lienetkefolk . .	4193
Opholdende . . .	815
Bønderbørn over 16 Aar, og andre over 12 Aar . .	1371
Battige . . .	1415
	<hr/>
	19163 Personer.

En yderst ringe Folkemængde paa saa stort et Hartkorn af omtrent 18000 Td. frit og ufrit. Var Amtet befolket efter sit Hartkorn, og Areal til Hartkornet, og øvrige naturlige Resourcer, burde Folketallet være det dobbelte. Årsagen til den ringe Folkemængde er:

1) At en stor Deel af Landet ligger øde og uopdyrket, her gives mellemlange Heider og Kjør, som forstjente at bringes under Ploven, og flere Godser ere ei ell Ende med deres Udskiftning.

2) At Høstet i Limfjorden ei benyttes med den Nytte og Kraft, som det burde, af Mangel paa Tranekogeri, og Kundskab om at nedkalte Eilbene paa den rette Maade; endvidere af Uformuenhed hos de Bønder ved Fjorden, som afgive sig, eller efter deres Beliggenhed burde beskæftige sig med Aale- og Eilbeskæftigelse; dernæst benyttes Høstet i Stranden og Marlagersfjord næsten aldeles ikke.

3) Desuden maa man undres over, at Aalborg Kjøbsted ikke har en større Folkemængde, da den har et saa stort Opland bestaaende af Aalborg, Hjørring, Thisted og Viborg Amter, eller begge Eiderne af Limfjorden, hvis Producter den er næsten ene raadig over, og hvis Fornødenheder den for det meste ene besørger. Man burde formode at den havde en Befolkning som Glensborg, i Følge dens Aider, Privilegium som Stæbelskab, Beliggenhed og Opland.

Selvejernes Antal har i de senere Aar meget tiltaget, som sees af følgende Tabelle fra Amtstuen meddelt:

I Aaret 1795	—	490	Gaarde og Huse med Jord.
96	—	622	
97	—	678	
98	—	737	
99	—	803	

I Aaret 1800 — 910 Gaarde og Huse med Jord.

1 — 1093

2 — 1228

3 — 1413

4 — 1537

5 — 1682

6 — 1901

Deruden gives i Amtet over 400 Selvejerhuuse uden Hørforn.

S. 5. Hovedgaardene fri og ufri Hovedgaardstort af Ager og Eng, med deres skattepligtige Areal, saaledes som det forholdt sig i Aaret 1803.

Hovedgaarde.	Fri Hovedgaardstort Ager og Eng.				Ufri, som drives under Gaarden.				Skattepligtig Areal.
	Td.	Skp.	fd.	al.	td.	Skp.	fd.	al.	
Westerlædegaaard .	37	4	3	=	3	1	3	2	515
Nestrup . . .	105	1	3	=	=	=	=	=	1358
Lundbek . . .	34	=	=	1	=	=	=	=	366
Vandum . . .	30	5	1	=	=	=	=	=	290
Albek	17	5	3	=	=	=	=	=	292
Torstedlund . .	45	2	2	=	=	=	=	=	585
Guderupholm . .	18	1	1	2	=	=	=	=	410
Eshngaardeholm .	63	6	1	2	8	4	1	1	997
Klarupgaard . .	26	=	2	2	=	=	=	=	342
Gudumlund . . .	39	=	1	=	=	=	=	=	979

S. 4. Hovedgaardenes Hartkorn, Bøndergods og Tiender i Aaret 1806, meddeelt fra Amtstuen i Alsborg.

Gaardens Navn og Eier.	Hovedgaardstæder.												Underliggende Bøndergods og Tiender.																			
	Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefylde.				Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefylde.				Kornetiende.				Kieretiende.			
	Tdr.	Stp.	Sd.	Alb.	Tdr.	Stp.	Sd.	Alb.	Tdr.	Stp.	Sd.	Alb.	Tdr.	Stp.	Sd.	Alb.	Tdr.	Stp.	Sd.	Alb.	Tdr.	Stp.	Sd.	Alb.	Tdr.	Stp.	Sd.	Alb.	Tdr.	Stp.	Sd.	Alb.
Grevskabet Lindenborg, Hs. Erc. Greve af Schimmelmann, Hovedgd. Lindenborg	63	5	3										747			$\frac{1}{2}$	10	6	1	2	21	2			106	1			191	7	2	$2\frac{1}{2}$
Grevskabets privilegerede Bøndergods													203			$\frac{1}{2}$																
Widmosegaard, under Grevskabet Lindenborg	30																															
Tulsted, ufr. Sædsgaard, under Grevskabet													10			1																
Thausstrup, ufr. Sædsgaard, under Grevskabet													13			3	2				8	4										
Gudumlund, under Grevskabet	39		1			3		2		5	2	2	498	7	1	$2\frac{1}{2}$					22	2	2		27	1		2	27	1		2
Baroniet Willestrup, med Nolds Stræegods, Kfr. Baron Rosenkrantz	22		2		47		2	1		8	4		459	7	2	$1\frac{1}{2}$	31	4	2	$1\frac{1}{2}$	13	2	1		44				35	3	1	$2\frac{1}{2}$
Stamhuset Røstrup, Kfr. Geh. Conferentråd. Staben Revskau, med Alod ial Geds 10½ Td.	105	1	3							1	4	3	683			$1\frac{1}{2}$					9	4	2		82				72			
Torstedlund, dito	45	2	2		5	7	1	1					350	1	2	2	5	2	2	2	3	1	2		50				21			
Norlund, dito	33	4	1	1	5	7		2		3	1	2	370	1	3	$1\frac{1}{2}$								26	6	3	$1\frac{1}{2}$	46	6	3	$1\frac{1}{2}$	
Albeck, dito	17	5	3										277	3	2	1					4	2			20				25			
Lundbek, Kfr. Baron Junst	34			1									277	1	2	1	3	5	3		18	4	3		28	1		$2\frac{1}{2}$	28	1		$2\frac{1}{2}$
Pandum, Kfr. Byfoged Bassefen	30	5	1										102	1		$2\frac{1}{2}$					3		2		27							
Underupholm, Frue Cancellieraadinde Vigen	18	1	1	2		1		1		2		2	2,0	2		$1\frac{1}{2}$	12	1	3		1		2		24	3	1	$2\frac{1}{2}$	46	6	3	$1\frac{1}{2}$
Sobngårdsøholm, Kfr. Justiceraad Koeboed	56	6	3	$1\frac{1}{2}$									8	3	2	$1\frac{1}{2}$									30				30			
Vesterlædegaard, Agent Lovst og Cancellieraad Vøglid	32	3	1										67	3	2	$\frac{1}{2}$																
Wiffegaard, Lieutenant Christensen	5	1	2										92	1		$1\frac{1}{2}$									37	3	3	2	20			
Klarupgaard, Proprietair B. Christensen	26		2	2									271	1		2									41				62			
Hefenes, Generalauditeur Lincol og Major Schuchardt	55	2	1						1	4	3		249			2		3	2						59	5	2	$2\frac{1}{2}$	4			
Rongstedlund, Proprietair von Deden	36	2	2	1		6	1	2					209	6	3	$2\frac{1}{2}$			3	$\frac{1}{2}$								13				
Standrup, Propr. F. Hvasf	26	7		1									216	6	2	2		7	2	1								25				
Wiffersholm, Propr. Thesstrup	59	7	3	1									241	1		$1\frac{1}{2}$	23	4	1	1	8	4			23	3	1	$2\frac{1}{2}$				
Wiborggaard, Kfr. Ahrenstorph	66	4	1	2									303			$\frac{1}{2}$	14	6		2					13	4			35			
Haunse, Propr. Perenken	64	7	2												3	$1\frac{1}{2}$	6	1	2						13				16			
Ovegaard, Propr. Kees	23	6	3						7	3	2		219	5	1	$1\frac{1}{2}$	4	6	3	$\frac{1}{2}$	6		3	2	7				27	1		$2\frac{1}{2}$
Halkier, Propr. P. Møllerup	28	7	3	$1\frac{1}{2}$									5	2	3	$1\frac{1}{2}$									12				12			
Mølgaard, Propr. P. Riidsen	10	6	1										265	2	2	1					1	2	2	2	27	4			35	3	1	$2\frac{1}{2}$
Sebbekloster, Mad. Svindts Stervboe	24	4	2						1	2	2	2	266	1	2	$\frac{1}{2}$									10	6			11	4		
Rør, Propr. Warberg	21	3	2	1		1		1					2	6		$\frac{1}{2}$					3	5	2		18				8			
Krastrup, Propr. Hansen	38	6	2	1					2	1	2		207	6	3	2					2	1	2		70	4	2	$1\frac{1}{2}$	64			
Waar, Propr. Salomon	32	7	3					1					9	1	3	$1\frac{1}{2}$									5	5	2	$1\frac{1}{2}$	16			
Gunderstedgaard	20	7		$\frac{1}{2}$									29	6	2	$\frac{1}{2}$									10				10			
Wiersholm, Propr. de Lassen	52	3	3										466	2	3	2					12	6		1	60				43			
Næraagsgaard og Thesstrupgaard, Major Schuchardt	28	3	3	$2\frac{1}{2}$									6	4	2	$1\frac{1}{2}$									12				12			
Gunderupgaard, Propr. Kierulf	25	6		1					4	6	1		228	4	3	$1\frac{1}{2}$									22				22			
Hessel, Propr. Hagaard	14	5	2	1		3	1									2									10				23			
Høddet med Virchumgaard paa Gissel, Propr. Sev. Steerup	39	1	1	2					1		2		395	5	1						2	5	1	1					48			

[illegible]

Unm. Af det contribuerende Lønderaads Hartkorn forholder det som er bleven Selvejer, sig til Proprietairgodsernes, omtrent som 5 til 11. I Henseende til det for Selvejergodset anførte Tiende Hartkorn, da gives egentlig kun 106 Td., som ere af-andede til Sogneindene selv, hvoraf erfares, hvor langt man er endnu fra at Vonden erhælder sin Tiende til Ejendom. Af de 3435 Tdr. 5 Skp. 2½ Alb. Tiende Hartkorn findes kun 643 Tdr. 5 Skp. 2½ Alb. henlagt til Bedste for Geistligheden og milde Stiftelser, Resten er privat Ejendom. Af Strøgods i Amtet er ei ubetydeligt tilhørende følgende Herregaarde uden for Amtet, Vengersborg, Trudsholm, Trinderup, Aggersbergsgaard og Lerchenfeldt.

Hovedgaarde.	Fri Hoved- gaardstare				Udel, som dri- ves under Gaarden.				Fatter- pligtig Areal.
	Td.	Sp.	fd.	al.	td.	Sp.	fd.	al.	
Bildmosegaard .	30								657
Egense Kloster .					6		2		178
Høstemark . .	17	5	3	1					475
Wennersborg . .	2	2	2	1					26
Lindensborg . .	63	5	3		13	4		2	1054
Tuusstrup . . .					13		8	2	322
Tulsted					10	4	1	1	231
Thoruphedegaard .									99
Nesnes	55	2		1					946
Kongstedlund . .	36	2	2	1					457
Mandrup	26	7		1					597
Boergaard . . .					13	6			315
Bølum-Mørgaard .					12	3	3	2	197
Viffertsholm . .	59	7	3	1					1284
Zegegaard og Mølle	11	3	1	2					247
Dragsgaard . . .	27	7	1	2					497
Vieborggaard . .	81	4	1						675
Hauuse	50	6		2					644
Dalsgaard					21	7	2	2	332

Hovedgaarde.	Fri Hoved- gaardstare Nger og Eng.				Ufri, som dri- ves under Gaarden.				Ratte- pligtig Areal.
	2d.	1p.	1b.	al.	1d.	1p.	1b.	al.	2d. R.
Wibroegaard . . .					9		1		119
Ovegaard . . .	23	6	3						575
Willestrup . . .	22		2						1480
Spæfær . . .	26	7	3	1					418
Medgaard . . .	10	6	1		8				305
Norlund . . .	33	4	1	1					705
Orndrup . . .					10	5			173
Brøndumgaard . .	11	5	3	2½					162
Krastrup . . .	38	6	2	1	1		2		616
Baar . . .	47	5	1	1					520
Hornshougaard . .	6		1	½					207
Gunderstedgaard . .	22		1	1					397
Kyve . . .	21	3	2	1					343
Gebber-Kloster . .	24	4		2					488
Wiørnsholm . . .	52	3	3		2				581
Parcel Lundgaard . .									251
— Vadkier . . .									110
4 Parceller . . .									108
Noragergaard . . .	29	3	1						316

Hovedgaarde.	Fri Hoved- gaardstøt Ager og Eng.				Ufri, som drik- kes under Gaarden.				Tatte- pligtig Areal.
	Td.	fj.	fd.	al.	td.	fj.	fd.	al.	
Parcel Vovelholm .	2		3						80
dito Thorsbølle Mølle	6	4		$\frac{1}{2}$					76
Gunderupgaard .	22		2						490
Parceller . . .	3	6							72
Fælle	11	5	2	1					337
Hvanstrup . . .					16	3	1	1	246
Nørdehougaard .					8	2		1	125
Volstrupgaard . .	10	5	1	2					136
Nødset	39	1	1	2					575
Birkelse	57	3		1					920
Bjørnekær . . .	16	2	2	1	8	3	3	1	315
Wang	48	6	2		1	3	3	1	624
Sønder Elsker .	44	5	2	1					431
Bræge	78	2		1					1400
Kstrupgaard . .	16	3	2						324
Hals Ladegaard .	13	2		$2\frac{1}{2}$					353
Østeraagaard . .	5	2	1	2					205
Langholt	38		2	2	4	1	2	1	451
Giettrupgaard .	20	2		1					334

S. 6. Præstegaardenes Hartkorn, Areal og Indsættelse af Statrecomissionen.

Herred.	Sogn.	Hartkorn.				Areal.	Indsættelse.
		Td.	Sp.	Sk.	Al.	Td. &.	Indt.
Hornum.	Oster Hornum . .	7	7	2	=	9	02½
	Ellighøj . .	5	6	2	2	42	6½
	Bubderup . .	8	2	=	2	100	75
	Gravlev . .	2	3	=	=	41	6½
	Veggerbye . .	11	3	2	2	151	62½
	Dorlev . . .	8	5	1	=	53	75
	Souvarholm . .	10	5	2	=	60	62½
	Nørholm . .	8	5	1	1	41	75
Klejslum.	Sønderup . .	5	6	2	=	53	62½
	Gudum . . .	8	3	2	=	86	75
	Romdrup . .	7	7	3	1	125	62½
	Storvord . .	4	4	=	2	67	75
	Mou . . .	4	2	=	=	70	62½
	Gunderup . .	8	2	=	2	84	75
	Ferslev . . .	6	4	2	2	76	75
	Nørtranders . .	2	=	=	=	13	50
Hjellum.	Gierding . .	4	2	3	=	63	62½
	Vælum . . .	6	6	3	1	70	62½

Her- red.	Sogn.	Hartkorn.				Areal.	Aufst. telje.
		Tb.	Sp.	Tb.	Alb.	Tb. S.	Mdr.
Høllum.	Storebrøndum . . .	9	1	3	"	85	62½
	Stibsted . . .	10	2	3	1	80	62½
	Skierping . . .	7	2	1	1	97	62½
	Sønder Kongerålev	8	5	"	1	67	62½
	Astrup . . .	7	1	"	2	90	50
Hjølse.	Skelund . . .	3	6	"	"	65	87½
	Als . . .	9	1	3	"	69	62½
	Wive . . .	4	4	"	"	38	62½
	Olse . . .	2	1	1	2	33	62½
	Nold . . .	4	4	2	1	76	62½
Hars.	Brorstrup . . .	15	7	2	1	220	62½
	Westerhornum . .	5	2	"	2	79	62½
	Hars . . .	6	"	2	"	67	62½
	Ulstrup . . .	5	"	"	1	62	62½
	Blare . . .	5	2	1	1	79	62½
Geth.	Skivum . . .	3	4	1	1	50	62½
	Sebber . . .	3	"	3	"	49	62½
	Diørnsholm . . .	4	2	2	"	41	62½
	Færstrup . . .	3	3	"	1	116	50

Hær- red.	Sogn.	Hærskorn.				Areal.	Ansats telse.
		Td.	Sp.	Sk.	Alb.	Td. e.	Skde.
Steth.	Nedborg . . .	10	3	1	2	115	75
	Wilsted . . .	6	3	1	•	103	50
	Korrum . . .	4	1	3	1	72	50
	Wils . . .	4	1	3	1	50	62½
	Faugens . . .	5	1	3	•	65	62½
Vielum.	Farsøe . . .	13	4	1	•	156	62½
	Thisted . . .	5	3	•	1	54	75
	Durup . . .	4	2	2	1	42	75
	Vielum . . .	5	4	1	1	79	75
	Korbel . . .	4	4	3	2	37	75
	Strandbye . .	6	•	1	•	77	62½
	Wadum . . .	7	1	1	2	46	75
	Kæbye . . .	9	5	2	2	63	62½
	Hammer . . .	13	6	3	2	230	50
	Gulsted . . .	6	5	1	1	57	62½
Kier.	M. Sundbye .	4	3	3	•	26	62½
	Vester Hæsfing .	9	•	•	2	62	75
	Wilsted . . .	4	3	2	1	63	75
	Hals . . .	2	7	3	2	71	62½

S. 7. Fortegnelse fognevist over det tiendeydende Hartkorn, iberegnet Annergaardenes, med Antallet af Bøndergaarde, Huseflottere, Huse med og uden Jord, samt Herregaarde, Præstegaarde, og andre fri Gaarde, endvidere Ejerne og Konge- og Kirketienden, saa og Skattecommissionens Ansættelse af Bønderjordens Hartkorn.

Sogn.	Det tiendeydende Hartkorn.												Beboerne i Sognene 1805.				Ejerne af Tienderne i Aaret 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse af Bønder- jord.	
	Ager og Eng.				Skovfyld frit og ufrit.				Møllefyld frit og ufrit.				Bøn- der- gaarde.	Deraf udflyt- tede el- ler een- lige.	Huse		Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Kongetienden til		Kirketienden til
	Td.	ff.	fb.	Al.	Td.	ff.	fb.	Al.	Td.	ff.	fb.	Al.			med Hart- korn.	uden Hart- korn.				
Sønderup .	171	2	2	2	2	2	5	1	2	5	1	2	25	9	2	11	Præstegaard	Thorstedlund	Thorstedlund	200-250
Suldrup .	78						2	7	1	1			15	4	1	12	Albek	Dirked. Theil	Albek	200-250
Næstруп .	182	3	1	1	13	7	3	1	6	3	1	1	29	5	3	39	Thorstedlund	Thorstedlund	Thorstedlund	200-250
Gravlev .	106	7	3	2			3	1	2	1	1	1	25	2	2	24		Bunderupholm	Bunderupholm	200
Bunderup .	106	5	1	1	1	2	1	1	5	2	1	2	29	1	7	11	Bunderupholm Hed., Præstegd.	Dito	Dito	200-250
Sønderholm .	235	2	2	1½			2	2	2	2	2	2	38	5	9	23	Præstegaard	Næstrup	Næstrup	200
Freilev .	79	2	1	1			2	2	2	2	2	2	16	2	2	17		Dito	Dito	250
Nørholm .	250	5	3	2			2	6	3	1	1	1	30	2	13	57	Næstrup	Dito	Dito	250
Ellishoe .	78	2	2	2			2	2	2	2	2	2	10	2	2	19	Præstegaard	Dito	Lindenberg	250-300
Østerhornum	210	1	3	1			2	2	2	2	2	2	42	5	2	31	Præstegaard	Albek	Albek	200-250
Svenstrup .	129	6	2	1½			25	4	2	2	2	2	20	5	2	23		Halborg Hospital	Lindenberg	250
Beggerbre .	202	6	3	2			7	2	1	2	2	2	34	8	2	35	Præstegaard	Lundbek	Lundbek	200-250
Viðlev .	192	3	1	1			9	2	1	2	2	2	27	6	6	49	Lundbek	Dito	Dito	200-250
Borlev .	264	7	1	1			20	1	2	2	2	2	48	11	2	20	Pandum	Pandum	Lindenberg	200 250
Nibe Rjødted	35	5	1	2			2	2	2	2	2	2					Krigsrd. Hofmark	Dito	Dito	2
Budolphi .	161	4	3	2			2	2	2	2	2	2	33	1	11	28	Vesterladegd.	½ til Kirken ½ til Præsten	Budolphi Kirke	350

Sogn.	Det tiendeydende Hartkorn.												Behoerne i Sognene 1805.				Ejerne af Tienderne i Aaret 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse af Bønder- jord.	
	Ager og Eng.				Skovfyld frit og uslit.				Møllefylde frit og uslit.				Bøn- der- gaarde.	Deraf Udslyt- tede, el- ler Cen- lige.	Huuse		Herregaarde, Præstegaarde, og andre fri Gaarde.	Kongetienden til		Kirketienden til
															med Hart- forn	uden Hart- forn.				
	Td.	Skp.	fb.	Al.	Td.	Skp.	fb.	Al.	Td.	Skp.	fb.	Al.								Rdlr.
Dall . .	81	1	2	•									16	1	•	11	•	Kalborg Hospital	Kalborg Hospital	300
Gunderup .	509	4	2	2					2	1	•	•	76	6	•	70	Præstegaard	Lindenberg	Lindenberg	250
Mov'ing .	150	2	3	•									28	2	1	21	•	Vissagaard	Dito	250
Klarup . .	86	2	2	•									14	•	19	13	Klarupgaard	Klarupgaard	Klarupgaard	250-300
Komdrup .	153	4	3	1									18	•	1	9	Præstegaard	Dito	Dito	250
Ferslev . .	142	7	2	1									20	1	7	8	Bennerborg, Præstegaard	Byefoged Vassesen	Byef. Vassesen	300
Woldsted .	70	7	3	1									14	•	•	14	•	Sognets Beboere	Sognets Beboere	300
Mon . .	144	•	•	2	1	2	2	2	3	5	3	•	57	10	•	60	Bildmosegaard, Gaense Kl., Hø- stemark Præsteg.	Lindenberg og Sognepræs. p. off.	Lindenberg	400 *)
Storvorde .	156	7	2	1									24	•	6	33	Præstegaard	Domcapitulet i Viborg	Klarupgaard	300
Seilfod .	105	3	1	•					22	2	2	•	11	1	10	6	•	Dito	Dito	300
Lillevorde .	117	6	2	1									11	7	1	6	Tientegaarden	Gudumlund	Gudumlund	300
Gudum . .	158	1	•	•	3	•	2	5	2	2	•	7	13	4	30	Gudumlund, Præstegaard	Dito	Dito	300	
Norretranders	309	7	3	•									54	10	1	50	Songaardsholm og Ferdinands- nesdahl	Songaardsholm	Songaardsholm	300
Gøndertranders	156	7	2	2½									23	6	3	30	•	Vissagaard	Vissagaard	300
Gønderkongers- lev . .	87	2	•	•	•	6	1	2					15	2	•	10	Kongstedlund, Præstegaard	Næsnæs	Kongstedlund	250
Nørre Kongersl.	168	•	2	2									15	10	•	13	•	Dito	Lindenberg	300
Komdrup .	85	3	2	2					1	4	3	•	11	•	2	•	Næsnæs Hgd.	Dito	Næsnæs	300

*) Gaardene i Mon Sogn have et stort Areal til deres Hartkorn.

Sogn.	Det tiendeyhønde Hartform.												Beboerne i Sognene 1805.				Tjerne af Tienderne i Aaret 1803.		Største om- mængdens Anvendelse af Bønde- jord.		
	Ager og Eng.				Skovskjold frit og usfrit.				Møllefjeld frit og usfrit.				Bønde- der- gaarde.	Deraf Udslyt- tede, el- ler Fens- lige.	Huuse		Herregaarde, Præstegaarde, og andre fri Gaarde.	Kongetienden til		Kirketienden til	
															med Hart- form.	uden Hart- form.					
Søllum Herred.	Storebrøndum	Td. 157	sp. 7	fd. 3	Al. 2	Td. 2	sp. 1	fd. 2	Al. 2	Td. 4	sp. 6	fd. 1	Al. 2	22	8	2	33	Præstegaard	Lindenberg	Lindenberg	Td. 200
	Siem . .	41	7	3	2	2	6	2	2					11	1	1	14		Dito	Dito	200
	Thorup . .	53	5	2	2	3	4	1	1					25	2	2	20	Tulsted	Dito	Dito	200
	Gierding . .	32	1	2	2									7	2	2	8	Præstegaard	Selvejerne af Klamstal	Dito	250
	Blendsrup . .	197	2	2	2					8	4	2	2	31	6	2	18	Lindenberg	Lindenberg	Dito	200-250
	Skjærping . .	109	5	2	1½	17	5	2	2	1	2	2	2	30	2	1	47	Præstegaard	Fattigv. i Viborg	Buderupholm	200
	Trær . .	85	6	1	2	1	3	2	1	8	4	2	2	29	2	2	16	Tunstrup	Lindenberg	Dito	200-250
	Skibsted . .	181	2	2	2									24	2	2	16	Randrup Hgd. Præstegd.	Resnæs	Randrup	250
	Lynghøje . .	166	2	2	2	5	5	2	2	8	4	2	2	27	1	14	11		Vorgaard	Dito	200-250
	Vølum . .	221	4	1	2	4	1	1	1	5	2	2	2	30	5	23	32	Vorgd., Drage- gaard, Præstegd.	Dito	Dragegaard	250
Hindsted Herred.	Solberg . .	112	2	1	2	24	5	2	2	2	2	2	2	23	4	8	43	Viffertsholm	Viffertsholm	Sognepr. i Vølum	200
	Nold . . .	54	6	2	2	15	6	3	2	4	6	1	2	17	2	12	28	Præstegd.	Sognepræst. p. off.	Villestrup	
	Webbestrup . .	111	1	2	2	3	1	2	2	2	2	2	2	32	2	3	2		Villestrup	Thoruphedegaard	200
	Olis . .	64	4	3	2									15	1	2	7	Præstegd.	C. N. Kirketerp	Kjæbm. Corneisen	200-250
	Hørhøje . .	119	2	3	2					1	2	2	2	36	3	8	18	—	Trinderup	Sognepr. i Vølum	200-250
	Døstrup . .	78	1	2	2					5	2	2	2	26	2	2	3	—	Viffertsholm	Vølstrup	200
	Vive . .	95	6	3	2	19	1	2	2	3	5	3	2	33	2	8	22	Vølsgd., Vive- hedegaard, Præstegd.	Vivehedegaard	Ovegaard	250
	Ove . .	149	7	1	1	4	1	2	2	7	3	2	2	52	6	18	17	Ovegaard	Ovegaard	Dito	200-300
Vølsgaard . .	132	2	2	2	1	5	2	2	6	2	3	2	33	12	16	17	—	Villestrup	Dito	250	

Sogn.	Det tiendeydende Hartform.												Boerne i Sognene 1805.				Ejerne af Tienderne i Aarit 1805.			Stattecom- missionens Ansættelse af Bønder- jord.
	Ager og Eng.				Skovfyld frit og ufrit.				Møllefylde frit og ufrit.				Bøn- der- gaard.	Deraf Udlyt- tede, el- ler Gens- lige.	Huse		Herregaarde, Præstegaarde, og andre fri Gaarde.	Kongetienden til	Kirkeetienden til	
	Td.	Sp.	fb.	Al.	Td.	Sp.	fb.	Al.	Td.	Sp.	fb.	Al.			med Hart- form.	uden Hart- form.				Sbdr.
Sjællands Hærd.	Nårup . .	175	7	3	2	48	3	1	2	5	2	2	47	5	27	36	Villest., Præstegd.	Villestrup	Villestrup	200
	Bostrup . .	149	1	3	2	5	1	1	8	4	2	2	40	15	10	10	—	Dito	Dito	200 300
	Storarden . .	62	5	2	2	18	3	1	2				17	2	17	13	—	Dito	Dito	200-300
	Skelund . .	161	3	2	2	8	2	1	2				47	1	44	3	Præstegd.	Viðborggaard	Viðborggaard	300
	Viðborg . .	116	6	3	2	6	4	1	2	4	6	1	37	5	8	48	Viðborggaard, Haunoe	Haunoe	Dito	300
	Nis . .	377	5	2	2	7	1	2	2	5	2	2	105	8	16	63	Præstegd.	$\frac{1}{2}$ Sognepræs., $\frac{1}{2}$ til Viðborggd. m. fl.	Dito	200-350
	Haunefilde . .	140	5	1	$\frac{1}{2}$								41	2	4	20	Nørslund	Nørslund	Nørslund	200-250
	Haverslev . .	70	5	2	1 $\frac{1}{2}$								8	7	13	2	—	Dito	Dito	250
	Brorstrup . .	99	2	1	1								21	3	1	7	Præstegd.	Dito	Dito	250
	Skivum . .	103	5	3	1								14	3	2	6	Præstegd.	Niels Mortensen	Sogneamændene	200
Nars Hærd.	Giver . .	73	1	2	2								9	2	2	6	—	Sognepræs. p. off.	Thorstedlund	250
	Nars . .	200	5	2	2				3	3	1	2	27	12	8	13	Præstegd.	Jutroessentfab	Nølgaard	200-250
	Hasbroe . .	105	1	2	2								16	4	4	11	Nølgaard	Nølgaard	Dito	200
	Sløre . .	108	6	3	1								21	6	2	18	Præstegd.	Selvejer L. Jensen	Selvejer L. Jensen	200
	Gidrup . .	99	6	2	2				5	2	1	1	28	3	1	27	Halkjær	Halkjær	Halkjær	200-250
	Ullstrup . .	119	3	2	1				1	2	2	2	17	11	14	7	Ullstrup	Drndrup	Hvanstrup	200
	Gundersted . .	95	2	1	$\frac{1}{2}$				1	2	2	2	17	4	2	13	Gunderstedgd.	Gunderstedgaard	Gunderstedgaard	200
	Vejterboorum . .	74	7	2	2				5	6	3	2	14	3	2	6	Drndrup, Præ- stegaard	Nølgaard	Hvanstrup	200-300
	Slieberg . .	48	7	2	1								9	2	1	4	—	Drndrup	Biørnsholm	150
	Hyllebjerger . .	71	6	2	2								15	3	7	7	—	Biørnsholm	Dito	150-300

Sogn.	Det tiendeydende Hartkorn.												Beboerne i Sognene 1805.				Ejerne af Tienderne i Aaret 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse af Bønder- jord.		
	Ager og Eng.				Skovskuld frit og ufrit.				Møllefyld frit og ufrit.				Bøn- der- gaard.	Der af udflyt- tede el- ler een- lige.	Huse		Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Kongetienden til		Kirketienden til	
															med Hart- korn.	uden Hart- korn.					
Slet Herred.	Sæbber . .	Td. 66	ffp. 1	fb. 3	Al. 2	Td.	ffp.	fb.	Al.	Td. 1	ffp. 2	fb. 2	Al. 2	25	2	8	81	Sæbberkloster, Præstegaard	3 Sognepr. p. off., og 1 Sæbberklost. Vaar	Sæbberkloster	Rdt. 300
	Lundbye . .	83	5	1	2					6	3	2	"	12	7	3	13		Interessentskab		200-250
	Kærstrup . .	158	2	"	1					6	2	"	"	50	5	18	32	Kærstrup, Vaar	Dito	Kærstrup	250-300
	Storåstrup . .	68	2	1	"	1	1	"	1	3	3	2	2	11	5	1	16	Kyøe	Interessentskab	Interessentskab	200
	Viørnsholm . .	283	5	1	"					12	6	"	1	51	12	8	50	Viørnsholm Præstegd.	Viørnsholm	Viørnsholm	200-250
	Malle . .	87	1	2	2									17	5	"	6		Dito	Dito	150-300
	Kornum . .	66	7	1	"					1	2	2	2	16	1	"	5	Præstegd.	Kærstrup	Kærstrup	200
	Løgsted . .	164	1	1	1					1	"	2	2	58	1	13	62	—	Dito	Dito	150-300
	Næsberg . .	166	"	1	1					"	"	"	"	33	"	6	30	Præstegd.	Dito	Brøndumgaard	300
	Outrup . .	86	3	"	2									12	6	"	16		Sæbberkloster	Sæbberkloster	150-250
Slet Herred.	Galling . .	148	7	1	"									32	1	"	28		Kærstrup	Kærstrup	250-350
	Vildsted . .	146	2	"	1					9	"	1	"	21	10	1	19	Præstegaard	Viørnsholm	Kapt. Lüttichau	200-250
	Vindblæs . .	88	2	2	2					4	6	1	"	20	3	5	10		Dito	P. afen i Vildsted	200
	Ullig . .	73	"	"	2									18	3	1	13	Præstegd.	Verchenfeld	Verchenfeld	250
	Houlum . .	73	7	3	"					7	"	"	"	17	2	"	1		Gunderupgaard	Gunderupgaard	150-250
	Lougens . .	59	7	"	2	"	3	1	"					8	6	4	22	Hessel, Præsteg.	Hattigvæs. i Hatt.	Hessel	250
	Alstrup . .	82	1	3	1									13	7	5	7		Hessel	Hessel	250
Slet Herred.	Kærse . .	224	2	1	1 1/2									41	8	18	11	Hvanstrup Hgd. Præstegd.	Verchenfeld	Verchenfeld	150-250

Sogn.	Det tiendeydende Hartkorn.												Beboerne i Sognene 1805.				Ejerne af Tienderne i Aaret 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse af Bønder- jord.	
	Ager og Eng.				Ejerskyld frit og ufrit.				Mølleskyld frit og ufrit.				Bøn- der- gaarde.	Der af Udslyt- tede, el- ler Gens- lige.	Huse		Herregaarde, Præstegaarde, og andre fri Gaarde.	Kongetienden til		Kirketienden til
															med Hart- korn.	uden Hart- korn.				
	Ad.	Skp.	fb.	Al.	Ad.	Skp.	fb.	Al.	Ad.	Skp.	fb.	Al.								Rdlr.
Bogusild .	101	7	2	2½									31	8	2	25		Perchenfeld	Perchenfeld	200
Lhisted . .	90	4	1	2½									17	"	2	7	Præstegaard	Sognets Beboere	Sognets Beboere	200
Vinderup .	82	1	1	1					2	1	"	"	16	1	"	4	"	Dito	Ole Holm i Hastrop	250
Gisum .	81	5	2	1									22	1	1	6	Præstegaard	Sognepræst. p. off. aa Viborg Hosp.	Dito	200
Duucup .	56	4	"	1					2	5	1	"	13	3	4	9	Nøragergaard, Præstegd.	Nøragergaard	Nøragergaard	200
Stenild . .	114	2	"	1									36	2	3	7		Volstrup	Sognets Beboere	200-250
Norlef . .	71	5	3	2	"	"	"	"	4	2	"	"	20	1	1	4	Volstrupgaard, Præstegaard	Dito	Volstrup	250
Grynderup .	56	2	"	2½									14	1	3	1		Sognets Beboere	Sognets Beboere	200
Strandbye .	127	"	"	"					4	6	1	"	32	6	4	25	Præstegd., Gun- derupgaard	Gunderupgaard	Gunderupgaard	150-200
Sundbye .	178	7	2	2					1	4	3	"	49	1	16	111	Præstegaard	Bang m. fl.	Kirken	250-400
Hvorup . .	98	3	"	2					"	4	1	"	27	1	12	20	"	Bispestolen i København	Sognepræsten i Sundbye	250-300
Badum . .	325	1	"	2	"	2	"	2	1	6	3	2	53	12	62	18	Rødset, Præstg.	København Hospital	Rødset	250
Nakpe . . i dette Herred	181	2	1	1	"	"	"	"	1	2	2	2	19	12	36	19	Birkelse, Præstg.	Bispestolen i København	Birkelse	200
Biersted . .	191	7	"	1					"	6	1	2	35	4	41	7	Bjørnkær	Dito	Dito	200-250
Euldsied .	201	2	"	1	"	"	"	"	2	3	"	2	40	12	20	10	Bana, Skælar, Præstegaard	Dito	Grevnde Hølet	150-250
Nistrup . .	171	3	1	1					1	4	3	"	24	13	30	22	Braae Hgd.	Dito	Dito	250
Hammer .	135	2	2	"	1	"	3	"	1	1	2	1	24	10	16	38	Attrupgaard, Præstegaard	Dito	Attrup	150-300
Horsens . . i dette Herred	163	1	3	"	"	4	1	1	1	"	2	2	27	10	11	25	Langholt	Dito	Langholt	150-300

Sogn.	Det tiendeydende Hartform.												Beboerne i Sognene 1805.				Ejerne af Tienderne i Aaret 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse af Vonder- jord.			
	Ager og Eng.				Skovskjold frit og ufrit.				Mølleskjold frit og ufrit.				Bøn- der- gaarde.	Der af Udslyt- tede, el- ler Een- lige.	Huuse		Herregaarde, Præstegaarde, og andre fri Gaarde.	Kongetienden til		Kirketienden til		
															med Hart- korn.	uden Hart- korn.						
Kier Herred i Hønbyskift.	Td.	Sp	fb.	Al	Td.	Sp	fb.	Al	Td.	Sp	fb.	Al									Rdr.	
Vesterhæsling	360		2	1					2	2	3	2	72	25	30	38	Præstegd.	Rectoratet i Halsb.	Rectoratet i Halsb.	250-350		
Osterhæsling	267	2	1	2 3/4					1		2		52	25	40	17	"	Grevinde Holst	Dito	200-500		
Uldsted	194	7	2	1		1	3		1	7	1		34	18	26	32	Giettrupgaard. Præstegd.	Sognepræst. p. off.	Giettrup	250-600		
Hals	98	4	1	1						5	1	1	53	9	46	48	Hals Ladegaard	Dito	Proprietair Thygesen	500		
Dronninglund i Kier Herred	9	7	1	2									4	2	5		Osteraagaard, Præstegd.	Dronninglund	Dronninglund			
Tegmark i Kier Herred	22	3		1										2				Bispestolen i Halsb.	Birkelse	300		
Tilfammen for Halsborg Amt													3061	556	929	2368	122					
Hornum Herred har													421	64	60	395	14					
Fleskum													373	57	64	350	15					
Hellum													300	43	57	281	15					
Hindsted													537	64	188	286	12					
Nars													243	61	56	134	10					
Olet													370	62	65	375	13					
Skilum													298	49	48	142	14					
Kier													513	156	391	405	19					
Den Eggholm													6									

§. 8. Udflytning, Indhegning og Udparcellering.

Amtet er maadelig udflyttet. I de udflyttede Byer haver Bonden som oftest sin Agermark paa tre Steder, foruden sin Eng, Kjør og Hedelod, endvidere have lodderne meget ofte flatte Figurer, ei beqvemme at indhegne. Siden Gaardenes Udflytning er bleven mere almindelig i den senere Tid, end tilforn, er Udflytningen bleven mere fordelagtig til Brug, saavel som til Indhegning. Endnu gives her i Amtet flere Sogne og Byer, som ei ere udflyttede, s. E. paa Gøbskane Lærchenfeldt, Gunderupgaard, Viørnsholm, store Nedstrup, Birchelse m. fl., dernæst Kjøbstedernes Jor-der. I den Henseende er dette Amt længere tilbage, end noget andet i Jylland, hvorved Kulturen og Velstanden er sat tilbage. Hvor Udflytningen er vel udført, ere Produkterne af Korn og Fedevarer tiltagne, samt Hartkornets Priis steget til det dobbelte, og Folketallet foreget ved nye Beboere.

En maadelig Udflytning, i Forening med en falsk Sparfømmelighed, er Aarsagen til at her ingen Hegn gives. Bonden hegner slet ikke, og paa de fleste Hovedgaarde findes nedfaldne Jorddiger, saa at Bondens Dvæg gaaer efter Høst overalt, endog ind paa Herregaardernes Marker. Medens Sæden staaer paa Marken, vogtes Dvæget, eller sejres. Om Matten, og i de varme Timer paa Dagen, tages det i Huus, hvorved Gjødning samles. Til Undfældning, hvor-

for intet Hegn gives, anføres at Jordbunden falder for det meste sandig, eller fribeagtig, som giver ingen faste Lørv. Dog finder man paa enkelte Steder hvor Jordbunden er tilstrækkelig bred, med tilberlig Doce-ring, og har en Kam eller Fod at staae paa, at Diget af en løs Jordart, som ingen fast Lørv tilbyder, kan dog alligevel staae. Ved Mangel paa Hegn, har Græsset ingen Læ for de strenge Vinde, og bliver kort og tynd, og Vintersæden lider i Efteraaret af Kreatn-
renes Bid og Traad.

Det Hegn, som er meest brugelig, er deels enkelt, deels dobbelt Dige, baade med og uden Grøft. At beplante saadanne Diger med Pile, er ei usædvanlig. Planter Pilene oven i Diget, udgaar de ved stærk Tørke om Sommeren. Blive de derimod plantede i Grøften, tæt ind i den Side Diget er, med noget god Jord om, borttørres de ei saa let. De Skud Pilene give af sig, kan indgraves i Diget, at Toppen staaer oven ud, da Rødderne fæstes i Diget; og om der er lidet Gjerdsel oven paa Diget, indbindes de opfydende Qviste dertil, derved vil Diget fra nederst til øverst blive begroet med Rødder, som gjør Diget fast.

Udparcellering af Hovedgaardens Marker, naar Bønderne ere solgte fra Gaarden, er temmeligen almindeligt, og en sand Velgjerning for et Amt, som er lidet befolket og langt tilbage i Kultur. Skal Ejeren have Fordeel af at udparcellere, maa Salgeren bygge Huse paa lodderne, da Jord ei ellers lettelig fin-
der

der Kjøber, ei engang af fri Hovedgaardstaxt. Den sædvanlige gangbare Priis for en Tønde land geometrisk af Agerland fri Hovedgaardstaxt er 30 à 40 Rdlr. Deslige frafolgte større og mindre Parceller befindes ved Hovedgaardene Waar, Kyøe, Nøragergaard, Søhngaardsholm m. fl.

Bøndergaardenes Afhændelse til Beboerne har medført mange Bøndergaarders Udstykning. Disse Smaamænd paa nogle faa Tønder land leve ofte kummerlig. Er det en Haandværker, Bødder, Bøvær eller anden Professionist, forsøres han til at forsømme sin Profession ved at passe sit Avlsbrug, som ei lønner sig saavel, som Haandværket, og geraader i Fattigdom. For Smaamænd nytter det ei at holde Heste, thi de opøde al Jordbøden; ei heller at holde Stude til Avlsbruget, thi Studene æde Græsset fra Køerne, og ere Studene først tilvandede at gaae i Aag, kan de ikke hvert andet Aar uden Tab omverles, da ofte blandt ti neppe findes to som ere lærvillige; at faae lodden dyrket ved Gaardmandens Hjælp er ei at tilraade, thi det skeer med Uvillighed, til urette Tid, i Hast, og maa betales dyrt. Skal Smaamænd kunne leve af en liden lod paa 4 til 12 Tønder land, maa de lære at bruge Spaden og pløje med Rør, at dyrke Kartofler, Klover og Hør, og forbinde dermed en mere udbredt huuslig Industrie. Endvidere maatte man ønske, at de kunne erholde faste Penge i deres Ejendomme, at de ei skulde sættes saa ofte i Forlegenhed ved Pengenes

Opfigelse. Selvejernes Aantals aarlige Forsøgelse, som nu udgjør over 2400, erfares af §. 3.

§. 9. Agerdyrkningsredskaber.

Disse ere af samme Bestaffenhed som i de forhen bestrevne Amter. Bondens tiltagende Veistand har gjort, at man nu finder 2, 3 à 4 heel beslagne Bogue i hver Bondegaard, i Stedet for at det forud var en Sjeldenhed at finde een hos de meest Formuende. Harverne ere nu for største Delen forsynede med Jerntaender, eller i det mindste saavidt, at den halve Harve er forsynet dermed. Tromler begynde langsomt at komme i Brug. Hist og her findes en Hypeplov til Kartofler, og tør vente Efterfølgelse, naar Bonden først indseer med fuld Overbeviisning, at det got lønner Umagen at anvende noget mere end hans Havejord til den fordeelagtige Kartoffelavl. Slæbe, river, hvormed en stor Dreng forretter ligesaa meget som tre til fire Mennesker med de sædvanlige smaa Rilver har Inspecteur Andkjær paa Lindenborg søgt at indføre, ved at give Træe til Rivebullene, og vise dem Omgangsmaaden. Bonden frygter for at blive ubleet for det Arbejde at slæbe i en Seele en stor Rive. Man kunde og sætte et Par smaa Hjul under Riven, og lade den trække af en Hest. En Omstændighed gjør, at Landmanden ikke anseer denne Binding af Tid saa betydelig, som den virkelig er; thi i Almindelighed haves her i Høsten, om Morgenen en saa stærk Taage, at

at man sjelden før Kloffen g kan begynde at høste, før ej at faae Kornet vaadt sammenbundet. Denne taagede Morgenstund veed man altsaa ikke at anvende til andet end at rive de i de forrige Dage høstede Agre.

Paa Tiende-Gaarden lod Hs. Erc. Greve Schimmelmann bygge en Lærstemaſſine til at drives af fire Heste. Dette Exempel har ikke fundet Efterligning. Hr. Raas paa Bøllum-Nørgaard i Bøllum Sogn er af den Formening, at det var got om en Lærstemaſſine, og ſlige Mølleværker bleve indrettede til at drives tilligemed Vand, eller Vind, da Hestene vare fornødne til at holde Maſſinen i jevn Gang. Hr. Raas har den Indretning paa en ham tilhørende Vejrmølle, at Heste og Vind kan got drive et Værk sammen, og det uden at Vinden ſkal have mindſte Indflydelse paa at drive Hestene, ſaa at de under Vindens Drift kan ſtaa og gaae efter Behag. Heste kan hjælpe, naar Vinden er ſvag, og naar den er ſtærk, kan Hestene gaae ledige til Vinden ſagtnes igjen.

S. 10. Jordbrug paa ſandmuldet og leermuldet Jord.

Jordbruget er forſtiellig efter Jordens Beſkaffenhed. I ſandmuldet Jord, ſom er den almindeligſte Jordart i Amtet, er Gjødningsbyg, to Rjærve Rug og to Rjærve Havre en gangbare Drift, hvorefter Jorden hviler i fire, ſem til ſex Aar, uden at være beſaaet med Klee. I Høllum Herred, hvor Urteløden

sæden udbreder sig, har man begyndt med at saae *Weter* i sandig Jord, endog i Hedejord, men de maae saaes i første *Kjærv* efter *Gjødningen*. I sliq sandig Jord, som ej er tjenlig til *Vyg*, er det gavnligt at følge den *Sædefølge* *Hr. Kaas* i *Bælum* bruger paa den *Deel* af hans *Marker*, som ere sandede. Han saarer først *Boghvede*, hvortil plojes to *Gange*, derefter *gjødes* til *Rug*, efter *Rugen* tages *Weter*, derpaa igjen *Rug*, og tilsidst en *Kjærv* *Havre*. Naar *Weter* tages strax efter *Gjødningen* forsikker *Hr. Kaas* at de give got, og et *læs* har hos ham givet $3\frac{1}{2}$ *Td.* *Weter*. Hvor meget han anseer *Wetefæden* til *Gavn* for *Jorden*, sees deraf, at han saarer af den *Sæd* 25 *Td.*, og at den udgjør den femte *Deel* af hans *Udsæd*. I *Egnen* af *Hals*, hvor *Jordarten* vel er sandmuldet, men har en lav *Beliggenhed* uden at være suur, avles usædvanlig god *Sæd*, *Marken* drives i fire *År* med *Sæd* og hviler i tre *År*.

I god leermuldet *Jord* er den gangbare *Drist* *Gjødebyg*, *Rug*, *Stubbyg*, og to *Kjærve* *Havre*, hvorpaa *Jorden* hviler i fire til fem *År*. Man har 9 eller 10 *Gange*, med fem *Års* *Brug*, og fire eller fem *Års* *Hvile*. Hvor *Weter* saaes er *Dristen*: *Gjødebyg*, *Rug*, *Vyg*, *Weter*, *Vyg*, *Havre*. *Dyrkningsmaaden* er denne: Paa den hvilte *Jord* udføres *Gjødningen* ved *St. Hansdag*, denne spredes og tilbækkes med de tre *Furer*, som ere strax i *Foraaret* plovejede i *Kyggan* af *Ageren*, siden hen paa *Sommeren*

vends.

vendte, haffede og muldede; eller og gøres smaa Møgdynger, omtrent 5 til 6 af et Læs, som tildækkes hver for sig, og kaldes Raager. Disse spredes om mueligt før Høst gandske jævnt. Det er utvovligt, som dette gjør Jorden fjer og sprød. Den følger derpaa om Foraaret, det tidligste fæe kan, og ligger til Byg-fædens Tid. Denne Behandling til Byg flaaer albrig feil, men giver rent og givtig Korn; andet Aar saaes Rug, saa tidlig som muligt, gjerne d. 18 à 20 Sept. I de senere Aar er denne Sæd mislykket, man har høvt Estraa nok, men liden og ringe Kjerne. Trede Aar Byg efter tvende Pløjninger, paa nogle Steder Rter, og berefter Byg, og tilsidst een eller to Gange Havre. Hvoorpaa Jorden ligger til Hvile med Kiever, som første Aar deels staaer til Frø, deels flaaes. Det er Brugsmaaden i Gierding, Blendstrup med flere gode Sogne paa Grevskabets Aindensborg.

S. 11. Jordbrug paa Kride og Kalkjord.

Den frugtbarste, og til Korn meest beqvemme Jord i hele Amtet, er den som findes omkring Aalborg By, og paa de tre store Holme Trandersholm, Gudumholm og Rongslevholm, og de to mindre Holme Nørholm og Sønderholm. Disse Holme bestaae af Kalk eller Kride, og ere omgivne af videløstige Kjære. Hvor Kalken eller Kriden har et Muldrag over sig blandet med Leer er den frugtbarere, end der, hvor Bedækningen er mere sandet saasom paa Hafferiis og Sophi.

Sophienbals Marker. Krlbejorden giver hyperlig Vaarkorn Byg, Havre, Væster og Vifter, men er til Rug mindre beqvem. Hovedsæden paa disse Holme er Byg og hvid Havre, som er af fortrinlig Godhed, baade vægtig og tyndfallet. Væster og Vifter ere der alt for lidet besjendte, omendstjont sliq Vælsæd der var af stor Vigtighed til Aføerling i Sædesølgen for at rense Jorden, da den er meget ureen. Nogle faa Væster faaes paa Trandersholm. I tørre Aaringer give Kvide og Kalkjorden yderst lidet Græs. Markerne synes næsten bar, men Græsset er særdeles syndig.

Jordbruget paa disse frugtbare Holme var førend Udskiftningen den, at de dreves som Alsæd, og samme Dyrefling følges tilveels endnu. Som Alsæd drives og flere Dyers Jorder i Kjøer Herred.

Paa Nørholm, ei udskiftet, er Jorden inddeelt i tre Marker. Drivten er Gjødningsbyg, Rug, Byg og lidet Havre, derpaa gjødes atter til Byg, og den anførte Drivt sælges bestandig uden Hvile. Kreatturene græsse paa et stor Kjør. Dette herlige Sogn fortjente høilig at udskiftes.

Paa Gudumholm, udskiftet, er Jorden inddeelt i tre Marker med to Aars Brug og et Aars Hvile. Den gamle sjellandske Drivt. Der gjødes til Byg.

Paa Trandersholm, udskiftet og Selvejere, er Drivten 5 Aars Brug og 2 Aars Hvile, nemlig: Gjødebyg, Rug, Stubbbyg og to Kjørve Havre. Der faaes paa en heel Gaard en halv Tønde Væster, og der-

berefter tages atter Byg og Rug. Efter den Drive avles 4 Fuld af Rug, 10 à 12 Fuld af Byg, og 10 à 12 Fuld af hvid Havre. Paa en Bondeggaard i N. Sundbye paa 5 Td. Hartkorn faaes 7 à 8 Td. Rug, 18 à 20 Td. Byg, ligesaa meget af Havre, og en halv Tonde Vetter. Besætningen er 6 Heste, 12 à 14 Fæhøveder, og 14 à 16 Saar. Fra en slig Bondeggaard kan sælges 60 à 80 Td. Byg, det samme af Havre, men intet af Rug. Paa Fækjæret græsses, men da samme er udflistet, begynde nogle af Beboerne at bryde af Kjæret til Sæd. En slig Bondeggaard paa 5 Td. Hartkorn i N. Sundbye ved Aalborg blev kjøbt i Aaret 1798 for 800 à 1000 Rdlr., nu er Prisen 3000 Rdlr.

Sædearter og Jordens Behandling til dem.

Omændskjønt Bygget er ypperligt, vægtigt og tyndskallet, som avles paa de anførte Holme i Hornum, Steskum og Høllum Herreder, er dog det Byg Bonden sælger, maadelig Kjøbmandsvare, thi Bonden tager det bedste og fremmeste Byg til Brød, da Rugavlen ej er tilstrækkelig til Brødkorn, det næst efter eller det mellemste, til Saaesæd, det baggeste, eller fletteste, blandet tilfammen til Kjøbmandskorn. Det er Aarsagen, hvorfor det Byg, som udføres fra Aalborg er i Almindelighed ei saa god, som det burde være, ei engang saa god som det der udføres fra Randers og Aarhuus, og ei at sammenligne med det sjællandske.

landste Byg. Deres hvide Havre er meget god. Af Vaarrug saaes meget i Kjær Herred. Af Vinterhvede saaes næsten intet, af Boghvede og Værter meget lidet. I Nørre Sundbye har Landmaaler Hall begyndt at lægge Bind paa gule Lindses, de have paa en temmelig sandig og fribagtig Jordbund givet ti Gold.

Man pløjer her overalt to Gange til Byg og Boghvede, men kun engang til Rug og Havre. At trepløje Jorden til Byg ansees ikke her som forbeelagtigt. Man paastaar: at naar den første Pløining til Gjødningsbyg ei kan skee sidst i Juli, eller først i August, hvortil den vanstelige Høehøst ei altid leverer Tid, er den tredje Gangs Pløining af ringe Værd; og fra August Maanedes Begyndelse at sårne den fjerde eller femte Deel af Græsningen er et ikke ubetydeligt Tab, naar Jordelen ikke er desto villere. Med Havresæden begyndes saa tidlig om Foraaret, som Jorden findes nogenlunde tjenlig. I den senere Tid saaes mere af Værter, ligesom og med den sidste Havrekjær paa adskillige Steder Klover, saa at endog nogle dermed har besaaet en heel Vang. Kun Skade at Kloveren ikke saaes med anden eller tredje Kjær efter Gjøden, som naar Kloveren ikke mishyffles, giver en ulige fordeelagtigere Høst paa gode Jorder, end de to sidste Kjærve Havre, som desuden ubmatter Jorden for meget.

Paa de mange Kribe- og Kalkjorder som have langs med Limfjorden, hvoraf mange bruges som Alsædsjord, er det en stor Fejl at de ikke renses hvert tredje Aar med Kartofler eller Urter, thi ved bestandig at bære langstraaet Sæd uden Hvile, bliver Sæden i høj Grad urcen af al Slags Ukrud, og langt fra ej saa giftig som den burde være, thi paa Alsædsjords havees sjelden mere end det Gte Fjold, da man ved at saae Urter, Biffer, eller lægge Kartofler, og paa den Maade rense Jorden, kunde forsikre sig flere Fjold. Udlegges Kribe- og Kalkjord til Hvile, bør det altid være med Klover, da den i de to første Aar ikke giver Græs, og groer først i følgende Aar sammen.

S. 12. Omgangsmaanden med Gjødslen.

Naar Creaturene, som alle tøjres, slippes paa Græs, Pusses Gjøbningen sammen, og blandes med gamle Diger, Græstørv, Damdynd, o. s. v., og tilbækkes med et got Lag Kalk, som ved sin Tyngde presser Gjøbningen sammen, saa at den er temmelig forraadnet, naar den udføres om Sommeren.

I Foraaret pløjes fire Furer paa Midten af fjerde eller femte Aars Græsleje eller Hvileland, naar disse Furer ere noget skjorne, almindelig mellem Høe og Kornflet, gøres paa hver Side Grundlag til smaa Møgrager, fem til sex af et Læs, i saadan Afstand fra hinanden, at Ageren deraf kan faae sin tilbørlige Gjøbning. Strax bagefter Vognen, tilbækker man

denne

denne Gjøds med Jord af den pløjede Ryg, som man kalder at gjøre Raager, og hvoraf en Karl daglig kan gjøre 60 til 80. Efter Høsten adsplictes og udspredes disse saakaldte Raager over hele Ageren. Naar Gjødningen har lagt nogen Tid, og man troer at Overfladen er vel fjernet, bliver Jorden brækket, som Bonden kalder at falde til Byg. Er Høsten saa tidlig endt, at dette kan ske før Rugfæden, skeer det, hvis ikke bag efter. Man har og fundet paa at gjøre Raager paa anførte Maade, efter at Jorden til Gjødningsbyg forud er pløjet. Disse Raager staae Vinteren over tildækkede med Jord, og kaldes derfor Vinterraager.

I Nærheden af Aalborg lægges Gjødningen i dybe Furer paa Ryggen af Ageren, det kaldes Rygblanding. I saa Fald pløjes i Foraaret nogle Furer i Ryggen af Ageren, siden gøres med megen Flid og Nojagtighed en dyb Keen eller Grøvt i Midten, hvor Gjødningen nedlægges, og derefter tildækkes med den opgravede og ved Siderne lagte Rygmuld. Efter Høsten kastes Mulden og Gjødningen ud over hele Ageren, som nu er bleven blandet tilsammen.

Af det anførte erfares, at den dyrste Gjøds blandes først i Gjødningsstedet tilstrækkelig med gammel Jord og Kalk, derpaa tilhyses den i Marken med Jord af Ryggen paa Ageren. Paa denne Maade bliver den dyrste Gjøds blandet med mere end to Tredele Jord. Hvor priselig den Gjødsmaade er, maa man dog tilstaae, at den er langsom, og forlanger meget

meget Arbejde om Sommeren. Det synes og, at den dyrkede Gjedde ved saa stærk en Tilfætning af Jord maa blive for svag for den lærde, kride- og falkagtige Jord, thi flige Jorder kan got taale ublandet dyrket Gjedde. Man finder derfor paa Kjøbstedjorderne og paa flere Herregaarde i Amtet, at hverken Rygblanding, eller Møgraager bruges, men Gjødningen udføres i Efteraaret paa den til Gjødningsbyg fællede Jord, og sættes i forskellige Møbinger, hvorfra det i Foraaret bringes over hele Wangen, og udspreddes, saa kort som muligt, for anden og sidste Plojning.

Strid Sand strøes hyppig under Gaarene, men neppe altid med den attraaede Nytte, da der ikke tages Hensyn til om den med Gaaremøg og Sand blandede Gjøde Pal bruges paa sandig Jord, eller paa leret og suur Jord, hvor den vilde gjøre stor Nytte. I Rjør Herred have nogle begyndt at mergle f. Ex. paa Wang, og ligeledes paa andre enkelte Steder i Amtet, men det er kun en svag Begyndelse.

S. 13. Høstmaade, Ufrud og Utoej.

Kornet opbindes strax efter Mejereren, og derpaa sammensættes midt paa Ageren tre, og undertiden sex Nege samlede med Toppen mod hinanden. Ved Indagningen forsynes disse Nege endnu omkring Roden med et Baand gjort af Tag, Flæg eller Siv. Kornet burde legges mere ordentlig af Mejereren, opbindes i mindre og nettere Nege, hvoraf tre bindes i et Bånd, som

som kaldes en Rjærv. Ved varsom og omhyggelig Behandling erholdes Pjæn, stiv og ubrækket langhalm, som giver et varigere Tag til Husene.

For at faae Kornet i Korngulvene nedslaars her en Væg, man velter Kornlæsset udenfor, og derefter igjennem denne Væg indslæbes Kornet, naar Vognen er kjørt bort, thi Laderne ere ikke forsynede med luger til at indstikke Sæden af.

Af Ukrud ere de almindeligste Klinte, Heire, Skrad og Knop. Nogle troe at slikt kommer af sig selv, og ej af ureen Sæd, eller Høt Behandling af Jorden, og er et nødvendigt Onde; andre at det kan fordrives ved flittig Plojning og Harvning, reen Sæd, og kraftig Gjødse. For nogle Aar siden var Rugvængen paa Lindenborg fuld af Heire, en følge af fremmed indkjøbt Sæd. Den indhøstede Rug lod Inspecteuren behandle paa følgende Maade. Han lod et Par Karle opløse hvert Rugneeg, og dele samme i to til tre Dele, derpaa tage saa meget af det Pjære, som de kunne omfatte med begge Hænder, ryste alt Smaaafraa derfra, ligesom naar man gjør Tag. Saaledes blev omtrent den fjerde Deel af Negets strideste og reneste Korn sammenbundet i smaa Dotter, og den øvrige Deel atter opbundet. Dermed forfæredes indtil det Quantum havde, som man agtede at faae. Imidlertid havde ved den anden Ende af Loen Børn og gamle Folk, som Dotte for Dotte, der igjen bleve opløste, udpillede hver Hejrestraa af Rugen. Denne saaledes pillede Rug

Rug blev strax lagt ud for Plejlen, og Heiren opbundet som Tag. Dette havde den Folge, at næste Aar fikun libet, og næsten ingen Heire sporedes i Rugvængen. Den afrystede Smaarug blev opbunden og hængt igjen i Gulvene til hen paa Vinteren. Hvad dette Foretagende medtog i Dagleje, spares ved at undvære den dyre fremmede Rug til Saaesed.

Muus er en næsten almindelig Plage for Landmanden baade i Høene, Laderne og i Marken. For endeel Aar siden var Wildmosesgaarden overordentlig hjemsoget af dette Uøi, som unberhulede Jorden og ødelagte Sæden paa Marken. Det vedvarede i nogle Aar, indtil de ved en streng Vinter forsoandt og ødelagtes. Paa Nerne i Limfjorden s. E. paa Egholm, gives undertiden en stor Mængde Røtter og Muus, de aføde Græsset med Rødderne, og afbide Årsene paa den i Nege bundne Sæd, og overhovedet undergrave Jorden saaledes at baade Sæd og Græs visner. Dog er dette Onde kun periodisk og de forsoinde af dem selv. Om de fortære sig selv indbyrdes, om de drukne i Limfjorden, thi Røtterne svømme flareviis over, om deres Vngel fryser bort om Vinteren, om de ødelægges af Næve, Ratte, Bæsler, Næve, Krager, Ugler med flere Fugle, tør ei bestemt angives. Sandsynligviis bidrage alle anførte Aarsager dertil. Hvor fligt et Onde indtræffer, som ligesledes har vlist sig paa de smaa Øer under Fyen Lyøe, Waagøe m. fl. er det befundet ved Erfaring, at det sikkerste Middel til at borte.

bortjage dem er at oversætte paa flige Der unge Næverunger, og siden at lade dem bortrydde, naar det Onde har aftaget. Omstændelig naturhistorisk Beskrivelse om de Slags Rotter og Muus, samt om den Udelæggelse de forarsage, gives i Raadmand Trojels Beretning om Lyseboernes Plage af Rotter og Muus, som findes aftrykt i det Kgl. landh. Selskabs Skrifter, ny Samling, 2det Bind.

S. 14. Foderurter, Rødkleber, Heehøst.

Man finder i Amtet enkelte Forsøg gjorte med engelsk Raigræs, blød Hejre, som her kaldes Havregræs, som er kommen fra Wendsyssel, og at man i de Karpe Egne har samlet Græs af den vildtvoksende Rødkleber, kaldet Smarerer. Rødkleberens Dyrkning i det Store finder Sted paa Aalborg og Nibe Byes Marker, paa Grevskabet Lindenborg, og flere Steder.

Længe har man troet, og bebygget, at Jorden blev udmagret ved Kleber, og siden efter gav ringere Korn. Men det kan aldrig blive Tilfældet, naar Kleveren saaes saa nær efter Gjødningsen, at man med Grund tør forhaabe en frodig Væxt, der ligesom en stærk Urteväxt dækker Jordtorpen, og baade skjær den, og quæler ethvert Slags Ukrud. Da blive de store Kleverrødder, der stedsse staae i Forhold med dens større og mindre Stængel, en ikke ubetydelig Gjødning til Vederlag for den afgivne Næring til Kleveren. Saaes derimod Kleveren, som Brug er, i femte

femte Kjærv efter Gløden, kan den aldrig forventes at blive tør og tørke Jorden tilbørlig.

Hvor fordelagtig Kleveravlen er, og at den betaler sig ligesaa godt som Rugføden, erfares af følgende Exempel meddeelt af Hr. Inspecteur Andkjær paa Lindenborg. "Jeg har avlet paa fem Tønder Land det første Aar 24 svære Læs Hø af Klever, i det andet og tredje Aar, hvert Aar 22 Læs. For hvert af disse Læs skulde jeg meget let have faaet i Ålborg 10 Rdlr. for Læffet, det gjør for det første Aars Afgrøde paa 24 Læs 240 Rdlr. Sætter jeg derimod, at 5 Tdr. Rugfød gav 30 Tdr., som her ansees for et godt Rugavl, maatte hver Tønde Rug sælges til 8 Rdlr. for at naae samme Sum. Naar jeg de to sidste Aar, uden Plejning og Sæd har 22 Læs Klever aarlig, bliver Fordelen omtrent den samme, som det første Aar, hvor Plejning og Sæd bør fraregnes. Længt anderledes vilde Udsalget blive med Rugageren, som i de paafølgende tvende Aar atter skulde pløjes og saaes, uden efter Almindelighed at love mere end det Halve af hvad for Rugen er beregnet til. Jeg har derfor det sikke Haab, at Kleveravlen snart vil blive almindelig her paa Grevskabet, især da man nu alt forstaaer at afværge, og behandle Freet, hvoraf mere end een Bønde i et Aar har solgt for 40 Rdlr. og derover." Han beretter videre:

"Stedse har jeg flaaet min Kleveragre to Gange hver Sommer. Første Gang ved Midsommers Tid,

og sidste Gang kort før Høsten, eller under Kornhøsten. Naar Klevaren er ret stærk og høj, er det efter mine Tanker rigtigst at lægge den ligesom Korn paa Skaar, og efter to til tre Dages gode Tørring at vende den, med et af Naturen' klostet Pål eller Hessel Rivekast, uden Rivebul, og saaledes atter at lade den ligge et Par Dage, eller længere efter Vejerligets Bestaaenhed. Derefter sættes den i Stak, og den bliver saaledes staaende i store og vel afrundede Stakke, indtil den, som man kalder det, har affødet. Endnu skal de ved bescygtende vanføeligt Bjerligt være mere sikker, og mindre Tab underkastet, hvis man forholder sig med sin Klev som den hølsteenske og koldinghusen Bonde med sin Boghvede, og strax efter Lærn satte den paa Roden i smaa afrundede og oven tilspidsede Høbe."

Engene begynder man efterhaanden at forbedre, deels ved sure Enges Udtørring, og deels ved smaa Vandledninger, som kan lede Vandet over Engen paa visse Liden. Saa snart Vandet er flydende, og ej bliver staaende, raadner det ikke, eller fordrer Engen hverken Winter eller Sommer. Staaende Vand derimod drager en brun Hinde over sig og fordrer Engene.

Maaden at gøre Høe paa er den sædvanlige, at man lader den ene Side af det udstræede Græs bleges af Soel og Luft saa hvid som Straa, og tager naturligvis meget af sin Kraft og Gæst. Den modsatte eller underste Side kommer ved Vendingen først op i Soel og Luft to, tre, højst fire Timer før det stakkes, eller
hjem.

hjemages. Det grøn Hø sees derfor sjelden. Bedre vilde det være at gjøre Høet først halvtør, og siden i et got Vejr at udstree det i nogle Timer, før det som fuldtør Hø sættes i store Stakke, eller med det samme hjemføres.

S. 15. Kartoffelavl, Høavl, Havevæsen.

Kartofler dyrkes i Almindelighed kun i Haverne, dog findes de hos enkelte dyrket i det Store, saasom paa Herregaardene Lindenborg, Ørholm, Rho, hos Regimentsfeldsjær Scheel i Aalborg, og Provst Zetens i Gunderup. Det er en Sæd som betaler sig rigelig, da i denne Egn 2 Rdlr. Tønden er den laveste Pris. Rigtig nok behøves indhegnede Stykker Jord til Kartoffelavlen, som Bonden savner, og Her Befølsningen at indhegne, men hvor Urtesæden udbreder sig, kan disse være et Værn omkring Kartofflerne, thi saalænge Urter endnu findes paa Marken, holdes over at Kreaturene ej staaes løse.

Paa Lindenborg Hovedparcel lægges og behandles Kartofflerne paa denne Maade. I en nogenlunde og efter Omstændighederne saa got som muligt renset Jord, der tillige er behørig fjørnet, bliver efter Ploven i hver tredie Fure, maaskee endnu bedre i hver fjerde, naar de gjøres smaa, lagt Kartoffler, ikke i Furen selv, hvor de udsættes for at bestådiges af Plovhjulet, eller den i Furen gaaende Hest, men paa Kanten af den endnu staaende Fure. Naar da Ploven atter kommer omkring,

og vender denne med Kartofler belaaet staaende Jure, veite de ned af sig selv i temmelig rigtig Orden og Afstand fra hinanden, hvis de ere lagte fornuftig. Her til bruges een med tvende Heste bespaendt sedvanlig Plov. Fire til sex Mennesker hver med sin Kartoffelkurv staae i nogen Afstand fra hinanden, som hurtigt belægge hver sit Stykke bag efter Ploven. I Jærstningen bleve Kartoflerne lagte i Havresædsriden, men nu sidst i Bygfsæden, da de sidst lagte fremkomme lige saa tidlig som de først lagte, og ei udsættes for Frost i Jorden. Naar Ufrudet, der alleridest kommer tidligere end Kartoffelspiren, lader sig see, bliver Kartoffelstykket stærk overharret for at løsne Ufrudet. Ere Kartoflerne komne et halv Qvarteer op over Jorden, hyppes de med en Kartoffelplov med dobbelt Muldbret, kaldet Hyppeplov. Naar Kartoflerne skal optages, sammenkaldes Godssets gamle og fattige Mand, Koner og Børn, og der tilstaaes dem for at optage Kartoflerne hver 13de eller 14de Lønde, ligesom de paa den Tid maatte være mere eller mindre kostbare, hvorved vides at Krøblinge og Børn erholde god Dagleje, og denne fordeelagtige Jordfrugt bliver mere almindelig blandt Almuen.

Paa Hals Ladegaard bruges en egen Maade at legge Kartofler paa, som er hidbragt fra Sverrig. Man legger Kartoflerne i tilbørlig Orden og Afstand paa den ugravede eller opløjeede Grønjord, derpaa bedækkes de med en tyk Grønsværd, det stæer derved at man

man opspader Jorden ved Siden af Kartoflerne og lægger den med Grønsiden ned ad paa Kartoflerne. Kartoflerne komme derved til at ligge mellem dobbelt Græs, og i Bede af Brede, som sædvanlige Havebede. Den tykke Grøntorv oven paa Kartoflerne forraadner efterhaanden om Sommeren og bliver til Muld, dens Tykkelse hindrer ikke Kartoflen fra at brude igjennem med dens Spire, men den afholder al Ukrud. Ved den Maade spares Gjødning, lugning og hyppning ved Kartofler. Den synes ligesaa vel at kunde bruges paa Marken, som i Haven.

Hør er næsten den eneste Handelsplante som dyrkes, og det ubetydeligt. I Høllum Herred dyrkes den meest og synes bedst at udbrøde sig. Anledningen dertil har været at en fremmed Mand, fød i Elsas, som var bekendt med den der brugelige Maade at dyrke Hørrøen, kom til denne Egn, og har i de senere Aar meget bidraget til at gjøre Hørrøen mere bekendt og yndet. Manden var fattig, men ærlig, han opholdt sig et par Aar hos Proprietair Raas paa Vatum-Mørgaard, som aarlig saaer 12 à 14 Skpr. Hørrø; ved hans Anbefaling fik han adskillige Indbydelsler af Proprietairer og Præster, som indsaae hans Bestræbelseres Gavnlighed, og forlangte hans Hjælp til at frembringe Hør. Man fandt at denne Sæd lønnede sig vel, thi man avlede ofte 4 tpd. Hør efter en Skjæppe Udsæd, og 4 à 5 Skpr. Gro. Hør saaes her som oftest i gjødet Jord. Naar den paa Veahetrolleborg i

Lære staaende fra Lindenborg oversendte Hørabler kommer tilbage, er at formode en større og rigtigere Høraavl vil udbrede sig paa Grevstabet. Det var meget at ønske at Hør- og Hampavl en maatte blive mere udbredt i Egnen af Limfjorden, da Beboerne ere flittige til at spinde, og forbruge meget Hør og Hamp aarlig, som alt maa kjøbes i Aalborg, og hvor den aarlige Indførsel af fremmed Hør og Hamp beløber sig til tre Tønder Guld. Paa Grevstabet kan en Bønde saae aarlig en halv eller heel Skjeppe Hørfrø, og noget lidet Hamp.

Hr. Raas bemærker: naar man selv har avlet Frøet, som got kan see, og paa hvilket man er mere sikker, om det endog er fire Aar gammel, end paa det man kjøber fra Østersøen, er Beføstningen i Henseende til Arbejdet at faae det i Jorden, den samme som til anden Sæd, kun er det gavnligt at pløje og harve engang mere end til Byg. Hans Maade er denne: Før Høst pløjes Grønjorden, som har hvilet i fem til sex Aar, om Foraaret pløjes igjen og harves, og naar Frøet skal saaes, pløjes tredje Gang, og harves. Er Udsæden saa stor og Jaldet saa bred, at den mellemste Høvning kan see paa tværs af Agren, er det gavnligt. At avle Hør betaler sig rigelig, men dens videre Behandling med at bryde og støtte er besværlig og modbydelig for Tjenestefolk, og kun ved et Fabrik anlæg vilde de bedst udrettes, hvor der kunde arbejdes paa Accort for ethvert Lp. Hør at tilberede, og hvor Hørrøen

ren kunde brydes ved en Maskine, paa samme Maade som ved en Barkemølle.

Af øvrige Handelsplanter dyrkes intet i Amtet; den Sennop Bonden bruger, saaes i Enden af en Ager.

Kjøkken- og Frugthaver ere endnu blandt Bondestanden en ubekjendt Ting. Grønkaal er Hovedsagen, og hos enkelte Haandværker undertiden nogle faa Madurter. Af Træfrugt sees intet, og det er umuligt for Bonden at have det i Fred, siden Frugt er en Sjældenhed. Paa enkelte Præstegaarde og Herregaarde findes gode Frugt- og Kjøkkenhaver, saasom paa Herregaardene Nestrup, Lundbek, Wiernsholm, Blodsflet, Wang m. fl.

§. 16. Humsdyrene.

Ved Limfjorden, hvor Hestene græsse i Kjærene om Sommeren og fødes meest med Høe, har Hestearten vel i Almindelighed god Nærsning, men slet Kryds, og svage Been, meget udsatte for Hare- og Beenpat, som de Heste ere mere befrieede for, som græsse paa høilandet Jord. I Slektum og i en Deel af Heltum Herred, som har gode Kornmarker, beqvemme til Hesteavl, tillægges flere Heste, end Bonden selv bruger. Arten der er ophjulpen ved Hingster paa Lindenberg. Der er stedsse holdt en Hingst af det Kongelige Stutteri til gode Vønderhoppers fri Bedækning, det har haft den gode Følge, at Vønderne paa
Grev.

Grovsfædet have gode Heste, og sælge ikke sjelden af egen Opfødning Heste til 70 à 80 Rdlr. Stykket. Slet Herred har gode Heste, Arten er ophjulpen ved Hingster fra Krastrup. I Kjer Herred gives Stutterie paa Wang og Rødslet, hvor Proprietair Severin Ulerup har gode Hingster af den ægte jydsk Race.

Bedækningen skeer almindelig først i April, og først i Mai, undertiden senere. Imod Slutningen af Hoppens Drægtighed staaes den noget for Arbejde, især for at spændes for Vogn. Naar Tiden nærmer sig at den skal sole, gives den et eget Indelukke, hvor den gaar løs og got strøes. Føllet lever alene af Moderens Mælk, indtil det hen paa Sommeren begynder tillige lidt at tage paa Græsset. Det indtages tidlig paa Efteraaret, og plejes lidt bedre end de gamle Bestier med sin Hakkelse og Høe. Hingstplagene staaes sædvanlig, naar de ere to Aar gamle, saasnart de ere komne paa Græs, og Luften er nogenlunde mild.

Stude holdes paa de fleste Herregaarde, de fodres og røgtes paa den sædvanlige Maade. Qviekalve af gode Mælkedøer tillægges. Kalve fedes ikke til Salg, undtagen de bestilles af nogen til en vis Høitidelighed. Kalvene opfædes først med sød Mælk, siden med Hummet, og tilsidst med saur Mælk eller Havrevelling indtil de komme paa Græs og kan selv ernære sig. Med Høe og Halm fodres Dvæget om Vinteren, noget Kjerne lader man sidde i Foderet, naar Kornpriserne ere ikke for høje, det kjendes paa Krea-

Kreaturene. Enkelte smaa Familier have begyndt med at pløje med Stude, men det har ikke fundet Bifald.

Siden Udflistningen holdes ikke saa mange Aar, som tilforn, men de ere bedre. Man lægger sig især efter den saa kaldede Fehmerste Art med lange Haler. Nogle begynde i den senere Tid at samle paa Afledning af den indførte spanske Art, som betales med Fornyelse dyrt, naar de blot kan bekommes. Paa Lundsby hos Baron Juul er et Skæfferi af forædlede Saar. Paa flere Herregaarde i dette Amt have Skæfferi af forædlet og uforædlet Race paa 100 à 200 Aar, og vel indrettede Gaarestier eller Huse.

Gaarene staae nu paa Agdermarken i Løjer, og Gaaredrivt i Hederne ansees ei fordeelig, eller engang at kunne lenne en Bogter om Sommeren. Tilforn solgtes disse Drivtsaars Lam, endog ved Midsdagstider for 2 à 2½ Mk. Stykket, og sjældent opnaaedes 3 Mk. for et enkelt Lam, nu gives 9, 10 à 12 Mk. for et got Lam, 15 til 18 Mk. for et Aar, og ligesaa for en to Aars Bede. Uldens Priis har i nogle Aar været 3 Mk. Pundet. De fleste Bønder malke Gaarene fra Midsommer af, og blande diffes Mælk med Koemelken, som giver et got Slags Ost. Andre holde denne Malken for tidspildende, og afkræftende for Gaarene, til Tab paa Uld og Kjød. Naar en to Aars Bedes Krop, fra regnet Hoved, Skind og Indvolde, vejer 3 Lb., kaldes den god. Gaarenes Eghed er sædvanligst Skur og Igler i leveren. Af
det

det sidste bse mange, helst naar de om Sommeren græs-
ses i Moser og sumpige Græsgange. Nogle lade deres
Faar gaae ude om Vinteren, saalænge de kan komme
til Lyngtoppen, naar de tages ind, gives ung Lyng i
Hekken; andre fodre med Haffelsse, fint Høe og lidet
Rugrivelse.

Af Svin findes baade det mindre Skovsvin,
og den store vesterlandske Art. Et stort halvt andet
Kors Svin kan veje fra 16 til 20 Lpd., og vel valle-
fodet betales med 20 til 24 Rdlr. Svinene opfores
og fedes med Ostvalle, Kjernemelk, og Korn. Kun
faa Svin holdes, da man ei troer at Svinefedning be-
taler sig, uden hvor man har Mejeri og stærk Melk-
ning, eller og hvor der findes Bryggeri og Branderi.

Siden Udskiftningen findes færre Gjæds, fordi
Bonden indseer at de ere skadelige for Græsningen, og
Flokken burde være betydelig, for at lønne en Bogter;
men derved er Prisen stegen saaledes, at en mager
Gaas, som almindelig kjøbtes for 24 Sk., nu koster 3
Mk. og derover.

Die avlen har i visse Sogne været meget ud-
bredt, men har aftaget ved de kolde Sommere vi i
nogle Aar havde. Honningen sælges i Aalborg paa det
saa kaldede Honning og Bædre Marked til Mjødbran-
deri, ogsaa nogle faa Huusmand paa Landet indkjøbe
Honning i samme Hensigt.

§. 17. Extract af Indberetningen til det høi Kongl. Rentekammer om Skovenes Tilstand i Halborg Amt, i Følge Forordn. af 27 Sept. 1805, og det Kongl. Rentekammers Circulaire af 30 Nov. samme Aar.

	Areal. Tdr. L.
Riæt Herred.	
Scheelslund, tilhørende Hgden Birkelse, bestaaer af Ege, El, Eft, Birk og Hessel, har bestandig været indhegnet og i Fred	61
Viørnkær, paa Viørnkiers Hovedgaardsmark, bestaaer fornemmelig af El, Hessel, og Beverest, samt nogle faa Ege . . .	32
Broerholt, under Rødsleth Hgd., bestaaer af faa Ege og Bøge, meest af El, Eft, Esp, Hessel og Bustræ . . .	26
Bisrum Skov, tilhørende Selvejer J. Møller, bestaaende af faa Bøge, Rosten er Hessel, El, Eft og Esp, samt Bustræ . . .	10
Wang Skov, under Wang Hgd., best. af faa Ege og Bøge, samt Eft og Røn, men mest af El og Hessel	110
Agdrup og Langelunds Skovhaver, under Wang Hgd., best. af Bøg og El	10
Ørndal og Wodschou Skove, til Braae Hgd., og fl. lodsejere	"
Langholt Skov, til Langholt Hgd, indhegnet og fredet	50
	Giet.

	Areal. Tdr. L.
Giettrup Skov, tilh. Forpagter Svei- strup, best. af Elle og enkelte Ege og Bøge. Skoven er en lang smal Strim- mel i Gaardens Mark, som benyttes til Græsning	•
Klitgaards Skov, paa Gaarden Klit- gaards Mark	•
Osteraae Skov, under Osteraae Hgd., indhegnet og fredet	135
Hals Nørre Skov, tilhører Propr. Lo- renzen paa Haunee, i Skoven har Hals Byes Hartkorns Brugere Græsningsret i en Part af Skoven. Skoven er fra æl- dre Tider særdeles mishandlet, den best. nu meest af El, Birk og nogle Ege, og lidet Bøg	1600
Hals Sønder Skov, tilh. Hals Byes Hartkorns Brugere, enhver har sin affatte lod, nogle eje Over- og Underfløven, an- dre blot Underfløven. Skoven best. af El og Birk, og lidet Ege	700
Hou Skov, tilh. Hou Bye, ei opmaalt, der er Skjel mellem de forskjellige Eieres lodder, nogle eje Overfløven, andre Under- fløven alene. Skoven best. af Buxbuse og enkelte høje Træer, meest Elle og saa Bøge	•

	Areal. Tdr. t.
Melholt Skov, under Giettrup Gods, bruges til Græsnng af Godsens Fæstere, og Selvejere i Hou, noget af Skoven er bestemt til Fredning	•
Snørholt og Rønholt Skove, under Giettrup Gods, bestaaer af noget Buskase	•
Gleschum Herred.	
Høstemarks Skov, til Høstemark Hgd., best. af gamle Ege og Bøge, det meste af El og Birk	460
Lundbye Krat, under Lundbyegaard, best. af El og Esp, samt unge Ege	8
Hornum Herred.	
Buderuplund, til Buderupholm Hgd., bestaaer meest af Bøg, fredet	7
Lundbek Skoven, til Lundbek Hgd., best. af Ege og Hessel, indhegnet og fredet	20
Torstedlunds og Nørlands Skove, til Stamhuset Røstrup, meest af Bøg, libet Ege, Birk, Elle, omtrent	3000
Høllum Herred.	
Budderupholms Hgds. Skove, meest af Bøg, og noget Ege, omtrent	1500
Røblids Skove, til Lundbek Hgd., meest Bøg, omtrent	500
	Re.

	Kreal. Ldr. L.
Kebilds Skovsparter, til Stamhuset Kestrup, er Bøgeskov, omtrent . . .	900
Grevskabet Lindenhorgs Skove, meest Bøgeskov, omtrent	900
Wiffertsholms Skove, meest Ege og Bøg, udgjør, naar fradrages de langt fra hinanden staaende Skovhoveder i Sønderboen, Bastholt, Soelberg og Nyemark, omtrent	236
Hael Skov, tilhørende Sognesoged P. Michelsen i Soelberg, er Bøgeskov . . .	55
Egeberg og Langelund Skove, tilhørende Oberste Rodenborg til Borgaard, best. af unge Ege, Bøge, Esp og Sillie .	23½

Hindsted Herred.

Baroniet Willestrup har meget Skov, fornemmelig ved Røld, Skovbestanden er meest Bøg og Ege. For ung Skovs Opelsning er sørget ved Sæd og Plantning i nogle indhegnede Lunde og Bøghaver, endog af Fyr og Gran. Skovene ere ikke særskilte opmaalte
Dvegaard har iberegnet Kiellstrup Skov, meest Bøg, omtrent	120
Wibroegaard, meest Bøgeskov .	15

	Areal. Tdr. S.
Dalsgaard, med Bønderstoven i Als Sogn, hvoraf Wisborggaard ejer Grun- den af $\frac{2}{3}$ af Stoven	280
Haunve Skove have særdeles meget El, de ere ei udskiftede, men benyttet til Græs- ning. Ellestoven er inddeelt i 25 regu- laire Hugster. Arealet vides ikke, men er over	500
Wisborggaards Skove have foruden en god Deel Bøg og Ege, særdeles meget Ellestov. Stovene ere uden Fælledsflab, under Hovedgaardens Enemærker, forsvar- lig indhegnede, og have stærk Fremgrøde	966
Møgelholt, tilhørende for en Deel Wis- borggaard, der ejer Grunden alene, og det halve af Træerne. Stoven bestaaer af gamle næsten udgaaede Ege og Bøge .	170
Selvejernes smaa Skove, bestaaende af Ege, Bøg, Birk og El	55
Wissertsholm har nogle Skovstrækninger her i Herredet, men ei opmaalte. Stoven bestaaer i langt fra hinanden liggende gamle Skovhoveder uden Hegn og Fred .	•
Grevskabets Lindenberg har i Herredet nogle Skove, Arealet vides ikke	•

	Areal. Tdr. L.
Nars Herred.	
Halkier Skov ved Halkier Gaard . . .	57
Slet Herred.	
Dneffærret til Sæbber-Closter, en Eng med Elletræer og Buske	12
Waaer Skov, til Waaer Hgd., best. meest af Tæg og Bøg	48
Ryoe Skov, til Ryoe Hgd., bestaaer meest af Bøg, er indhegnet	43
Livoe Krat, tilhørende Viørnsholm .	4
Gislum Herred.	
Har aldeles ingen Skov.	

Efter denne Beregning meddeelt af Ejerne selv til det Kgl. Rentekammer ere de opmaalte Skoves Areal i Amtet 12613 Td. L., sejes hertil de ei opmaalte Skoves, som formodes at udgjøre et Areal af 1400 Td. Land, er Skovgrundenes Areal i Amtet omtrent 14000 Td. Land. Den betydeligste og bedste Skovstrækning ligger omtrent midt i Amtet ved Rold, den ligger ikke beqvem til Affætning eller Udflibning. Ved Mariager Fjord ligger et temmelig Areal af Skov tilhørende Hauns og Wisborggaard, hvoraf dog det meste er ElleSkov.

De største Skovejere i Amtet ere Baroniet Wilstrup, Torstedlund og Nørrelund under Stamhuset
Rea

Nestrup, Buderupholm, Grevstabet Lindenberg, Bisborggaard og Haunse.

Skoggrunden i Amtet er for det meste ikke god, og Skovbestanden er ved Sjædesløs Behandling særdeles forringet. De fleste Skove ere ikke indhegnede og endnu mindre fredede. Næsten overalt græsse Kreaturene i Skoven. Fra ældre Tider er Skoven i dens Opvæxt paa mange Steder forðærvet ved alt for stærk Snedning og Mishandling af Bønderne, som stedse have behøvet en stor Deel aarlig af Skoven til deres klinede Vægge og lægning med Raster.

Beg er Hovedbestanden i de fleste Skove, derefter El og andre bløde Træsorter. I Udkanterne af Skovene, og i visse Skovstrækninger ved Havet, saasom i Hals Norre og Sønder Skov, og i Hestmark Skov gives meest Birk. Af Eeg gives ei meget, flere Skove fremvise en Mængde smaa krumpne Træer, hvilke som Topfurnebe ældes.

Til Skovs Opelstning er lidet gjort. Hift og her findes en indhegnet Bøgehave, hvor ung Skov er fremkommet efter den nedfaldne Olden. En Misbrug gives i Amtet og paa flere Steder, som fortjente at hemmes. I Skovegnene leve mange Huusmænd af at skjære Baandstager og Birketoste i Skoven til Vedlæggelse for Ungskoven. Disse staaalne Baandstager og Koste afhændes til Kjøbstederne, og udsolbes. Det synes billigt for at hemme dette skadelige Skovtyverie, at den som afhænder deslige Vore til Kjøbstederne burde

forenise en Attest paa fra hvis Eiendom de vare. Thi der hvor Ungfløven bliver opstaaen, er ej at tænke paa at faae større Træer.

S. 18. Torvemoser, Hedejord, Søtjør.

Af Løv havnes i Hedegnen en stor Mængde, og ved god Behandling, er Forraaden uubremmelig. Men næsten alletegne har man i Fortiden holdt meget stet Huus med disse Moser, som om man troede at de aldrig kunde opstaaes. Ved at grave uden Udviisning og behørlig Opsyn hift og her rundt om i Moser er Folgen bleven, at mere end den halve Deel af Moserne ei kan bringes til Nytte, fordi man ei har Sætteplads, og ei mere kan faae Vel til det Yderste af Moserne.

Ved Gudumlund findes den store Wildmose, hvis fire Søer for omtrent 40 Aar siden ere udrappede og deraf gjort Ager og Eng til den saakaldte Wildmosegaard. Den uubremmelige Forraad af Løv, som findes i denne Mose, benyttes til Kalk og Teglovne og andre Done paa Gudumlund.

I nogle Egne ved Lin.ordenen havnes Mangel paa Løv, og den er dyr, ligeledes i Halsborg, hvor et Bondelæs koster 5 til 8 Mk.

Af Hedejord opbrækkes aarlig noget til Agerland, hvad deraf ansees anvendeligt. Den øvrige Deel anvendes til Gaaredrivt og Ildbrand. Al Vagning Steer ved Lyng, hvor den kan havnes. Den brune Hedeforme graves til Ildbrandsel under Benævnelse

af Hede- eller Gladtørv. Dette Slags Jibning er vel ikke saa god som Skud- eller Mosetørv, men da den bruges, hvor man har Overflod af Hede, er det vel til Tab for Heden at den affkrællles, men giver en Mængde Afse til Ujodningens Forøgelse.

Smaat strift Iyng indbjerges til Gaarene i den Tid de for Snee ei selv kan søge Heden eller Iyngtoppen; undertiden i Jodertrang maa og Dvæget lade sig nøje med dette Joder.

Af Fækjær gives særdeles mange i dette Amt, og udgjør tilsammenlagt mange tusende Lønder Land. De ere som oftest meget gode, og fortjente at opdyrkes, hvorpaa flere Exempler gives. Et Fækjær er sædvanlig en Strækning Land, som tilforn har været Hav- eller Bjorbund. Under det øverste Lag, som er fuld af Luer, er Sand eller Tørv, derpaa Blaaleer eller Klægjerd, fuld af forraadnet Tang, Esfæller og Østersfæller. Gjennemtrænges dette Lag kommer man til Kribebunden. Saaledes er Jordlagene og deres Beskaffenhed i de videløstige Kjære ved Limfjorden og Mariagerfjord. Hvor et sligt Fækjær falder siid og er optraad af Kreaturene, er Græsningen høist maadellig; en Koe giver om Sommeren paa sligt Græs kun to Potter Mælk daglig, og Fløden er meget tynd; er Kjæret tørt og ei optraad, da giver det et syndigt Mærgræs. Disse Kjære fortjente en bedre Behandling, de kunde blive til stor Velsignelse for Amtets Beboere.

§. 19. Særegne Industrigrene.

Den vigtigste Industrigreen i Amtet er det forbeholdte vigtige Fiskeri i Limfjorden, som ernærer mange hundrede Familier, og hvorom nærmere skal tales §. 25.

Efter dette bør nævnes de betydelige Fabrikker paa Gudumlund, som beskæftige mange Mennesker, hvorom Underretning gives i §. 22. Endvidere er huuslig Industri med forædlet Spinding og Vævning meget udbredt paa Grevskabet Lindenborg, som ved Beskrivelsen af denne Ejendom §. 22 omtales. Nogen Glid vilse Amtets Beboere med at spinde, kun Skade at de ei selv avle Hærren, men det er fremmed Hør fra Årse, og den heie Fortjeneste for deres Glid at spinde og ræve til Salg, er at Almuen har Vævning frit. Af Smedde gives ikke saa. Paa Grevskabet Lindenborg findes otte boefatte Smedde, som foruden al Slags Grov- og Kleinsmed Arbejde, forfærdige Høleer og Skjæreknive, der søges hos dem fra mange, endog langt fraliggende Egne, og hvorfor ikke en ringe Summa aarlig samles. Af Pottemagere gives ikke saa. Paa Grevskabet Lindenborg ere tyve boefatte Pottemagere, som ernære sig af at forfærdige alle Slags glasserede Leerkar, som de i Følge et i Året 1775 ansøgt og erholdet Privilegium falholder og sælger paa alle Kjøbstedmarkeder paa mange Miles Omkreds, og derfor hjembringer nogle 1000 Daler aarlig.

S. 20. Følkelen og Følkesøde.

Om Følkelønnen giver den værdige Hr. Inspecteur Andfjer paa Lindenborg, som har meddeelt flere gode Bidrag til Beskrivelsen over Amtet, følgende Forklaring: "Følkelønnen er paa de sidste ti Aar næsten stegen til det Dobbelte. For 37 Aar siden, da jeg tiltraadte Grevskabets Administration var, i Følge en da gjældende Kgl. Anordning, en Karls Løn 15 Slettedaler, siden blev i en Deel Aar dennes sædvanlige Løn 15 Slettedaler for Sommeren, og for Vinteren: Badmels Klæder, en saa kaldet Kofte, og et par Buxer af hvid Badmel, item et par hvide uldne Strømper, og en til to Skjorter. Piger og Drengene beholdte forholdsmæssig. Nu faaer en Karl fra 18 til 20 Rdlr., men saa ingen Klæder for hele Aaret, en halvvoxen Dreng og Pige 10 à 12 Rdlr., hvorhos Bonden maa betale Extra- og Familiefat m. m. for dem, desuden give fri Bæst, Gjørn til Strømpestopning o. d. fl. Her paa Gaarden har jeg givet en Karl fra 21 til 26 Rdlr. aarlig, men ingen videre Ugremens af Bæst, Skat m. m. En Malkepige, som tilforn ikkun fik 8 Rdlr., faaer nu 12 Rdlr. Daglejere holdes her nogle af baade Vinter og Sommer, dels for at spare den kostbare Vintersøde til de Tjenende, som om Vinteren ansees overflødige, da det er vanskelig at faae faste Følk om Sommeren, naar de ei fastes for det hele Aar; dels for at unde fattige Huusmænd, som have mange Børn en daglig For tjeneste baade Vinter og Sommer.

Med disse har jeg i de senere Aar havt det saaledes: En Karl paa Herstaders Koft har jeg givet i de korteste Vinterdage 4 fl. daglig, i de noget længere 6 à 8 fl., og fra 1ste Mai til Slutningen af September 12 fl., i October 8 fl. Et Gruentimmer om Sommeren paa Herstaders Koft 8 fl. Det er at forstaae om saadanne som have Fortjeneste hele Aaret igjennem paa denne Maade. I nogle Aar gav jeg en Daglejer af Mand, kjonnet paa egen Koft om Sommeren daglig 20 fl. og frit Al, og et Gruentimmer paa samme Bilskaar 12 fl.; men i disse dyre Tider vil man ei længere dermed finde sig tjent, da Kosten nu omstunder er af dobbelt Verdi, mod hvad den var for ti Aar siden."

Almuens Føde er saare simpel, den lever meest af Mælk, Brød, Grød og vindtørrede Sild, de sidste spises hele Aaret igjennem til alle Maaltider paa Dagen. Sild træder i Stedet for al Slags Kjødmad, af hvilket kun nydes meget lidt, i det mindste i Egnene ved Limfjorden.

§. 21. Om Bondens Bygninger af Inspektør Andkjær.

I denne Egn ved Aalborg begynde de meest velhavende Bønder at udvide Vaaningshuset med en Storstue til Fremmede. I de gamle Bøndergaardes savnes luger til Sædens Modtagning, hvorfor man for at faae Sæden i Gulvene, nedslaaer en Væg, velter Kornløffet, og igjennem denne Væg indslæbes Kornet, naar Vognen er kjørt bort. Derfor har jeg givet de af ny
op

opbygte Gaarde store Luger paa begge Ender, og Gavle paa Midten, men jeg har langt fra ganske opnaaet min Hensigt. Saa stærkt Herredom har gammel Vane. Vi bruge klinede Vægge, og staae deri tilbage for de saa kaldte Sønderboe Jyder fra Wesle til Apenrade; jeg vilde ønske, hvad jeg kunns soagt tør haabe endnu at opleve, den Dag: at de uhyre Priser paa Bygningstemmer maatte have den velgjørende Virkning, at den hele Vondestand i de Egne hvor god Leer og Jlebrand kan have, gjorde en Pagt med hinanden, inden 20 Aar at omstabe deres klinede Vægge, hvor aarlig skal stikkes, indfattes nye Stolper, Ischolter, Rodtræe ic. isteden for det forraabede, med gode grundmurede Underhuse, og Vaaningshusene med Tagstene belagte, hvorved saa mangen uhyggelig Jidsvaade vilde forebygges. Jeg kan her, hvor vi har Teglværk, med mindre Befæstning lade et Vaaningshus belægge med Tagsten, end takke med Straatag i visse Tider, da man tør forlange for 60 Tagfjerde, hver til høist 9 à 10 Pd. Vægt, fra 22 til 24 Mk. og jeg skalde meget fejle, hvis det ei var i Tidens længde en sand Menage at opføre alle Slags Bygninger af gode Muurstene, isteden for aarlig at lappe paa klinede Vægge, hvortil foruden det derved faldende evige Arbejde, behøves saa meget Tømmer, der hastig forraadner, fordi det er umuelig, og tillige for kostbar allevegne hertil at anstæffe det fornødne Egetømmer, og altsaa maa tage til Takke med det miserable Jyr. eller Grantræe, som

Nord-

Nordmændene nu for Tiden finde for godt at bringe os. Naar en Bye, hvor der høves god Leer, og gode Lerv (Træbrænde behøves ikke) blev enig om hver Sommer at stryge nogle 1000 Steen, og om Efteraaret brænde samme i en ved Byen indrettet Markovn, skulle de sif-ferligen inden 20 Aar være i Stand til at forvandle hele deres Gaards klinebe Vægge, i lutter Grundmure, uden at se de derpaa anvendte Beføstninger. Kon-ften er saa saare simpel, og Arbejdet saa ubetydeligt, naar det i Horeisen er fast besluttet og den b. qvemme Tid noje oppaffes *). Det første jeg kan mindes min Fødsel, i det Haderslebste, var i samme ikke et ene-ste Tag Grundmure, og nu vil der neppe findes et Tag, som jo er Grundmure, hvilken Forandring allene er seet paa den anførte Maade, Tid efter anden. Hvert Aar blev saa hastig Rugen var saact, brændt et Par Døne fuld hver paa 8 à 10000 Stene. Man opførte siden Murene med veibearbejdet Leer, lod dem staa saaledes et Par Aar, og endelig udfugede dem med Kalk. Jeg har efter 20 Aars Forløb seet disse Mure uden Reparation staae som de vare jernbundne. Det forekommer mig derfor at være noget mere end fromme Ønsker, naar man haaber og venter en saadan Fremtid, hvor de behøvende raare Materialier kan høves, og hvor Lønneret Aar for Aar blive saa uhyre kostbart.

Malt.

*) I Hedeegnen i Nibershuus og Weile Amter bygger Bonden nu sin hele Gaard af Grundmure, saaledes som Forfatteren omtaler. Bonden brænder selv sine Steen og det ved Lerv.

Malkøllerne ere saa forkeert anlagte, at jeg i en Tid af 6 Aar har maattet opbygge 3 af Kalleild afbrændte Gaarde. Maatte dog vindtørret Malt blive almindeligt blant Bonden, vilde det være en sand Binding for landet, og i Gærdelighed for Assurance-Kassen.

§. 22. Beskrivelse over Grevskabet Lindenborg.

Grevskabet Lindenborg, tilhørende Statsministeren Hans Excellence Geheimeraad og Greve af Schimmelmann, bestaaer af:

1. Hovedgaarde og derunder hørende Parceller.

Lb. Stp. Ib. Ar.

a) Lindenborg, fri Hovedgaards-							
tart	.	.	.	65	5	3	.
b) Tilsted, tiendefri Sæde-							
gaard	.	.	.	10	.	.	1
c) Thoruphede-gaard, anlagt af							
2 Byers Hede 1774 og blev							
tilstaaet en adelig Sæde-							
gaards Privilegier, har ei							
Hartkorn
d) Tilstrup, tiendefri Sæde-							
gaard	.	.	.	10	7	3	1
e) Wildmosegaard	.	.	.	30	.	.	.
				114	5	2	2

2. Konge- og Riketiende af følgende Sogne: Blendstrup, Bierding, Brøndum, Siem, Thorup, Nør-

Nørre-Kongerslef, Gundrup, Neusling, Mou Sogns halve Kongetiende, Ellikhøj, Søenstrup, Worlef, Nibe, Træer. Disse 14 Sogners Matrikuls Hartkorn er af Kongetiende 106 Tdr. 1 Skp., og af Kirketiende 191 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Der svares dobbelt Tiende af 948½ Td. og enkelt af 116½ Td. Hartkorn. Deres Værd er i det ringeste 2 Rdlr. pr. Td. Hartkorn i enkelt Tiende, af mange 3 til 4 Rdlr.

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
3. Møllestyld af 4 Møller	29	6	•	•
Skovstyld	10	6	1	2
4. Vændergods, Ager og Eng	747	5	1	•
Det privileger. Vændergods	203	•	1	•
Den ufri Hovedgaardstaxt	23	1	•	•
Wildmosegaardens conditio-				
nalit. Pattepligt. Hartkorn	290	•	•	•
	1163	6	2	1

I Aaret 1798 beregnedes Indtægterne af Greve Stabets Lindsborg til 12000 Rdlr. aarlig, fradrages Udgifterne for Administrationen, Kirkers, Skolars og Bygningernes Væblig Holdelse, blev den rene Røve-
nue ansat til 10000 Rdlr.

Hovedgaardenes Tilstand.

Lindsborg havde 650 Td. Sædeland, og en vde-
løstlig Engstrækning, hvorpaa avledes 550 læs Høe.
Ager.

Agerjorden var inddeelt i 11 Bange paa 60 Tdr. Udsæd, hvoraf 5 breves og 6 laae til Græs. Dristen var Byg giødet, Rug, Rug igjen, og 2 Rierve Havre. Høvetiet bestredes af 81 Bønder. Tiender høvedes af 633 Tdr. Hartkorn dobbelt Tiende. Hollanderiet var 220 Røer.

For at lette Bønden og bedre at drive denne store Gaard, blev for 10 Aar siden besluttet at dele denne Gaards Jorder i 4 Parceller.

- a) Hovedparcellen drives for Grevens Regning.
- b) Herredsfoged Nissens Parcel svarer 257 Rdlr. aarlig.
- c) Hr. Engesøns Parcel paa Dalsgaard 257 Rdlr. aarlig.
- d) Den fjerde Parcel er deelt mellem Herredsfogden og Engesøn.

Disse Parceller have god Agerjord, en Deel Eng, men som skulde udgraves, samt Løv. Paa en Parcel kan holdes 30 til 40 Røer. Hr. Engesøns og ligeledes Hr. Nissens Parcel ere saa store, at paa samme kan holdes 50 Røer; de have af Agerland henved 170 Tdr. og 50 Tdr. maadelig Eng, samt overflødig Løvskjær.

- e) Nogle Huse med Jord, som have fra 5 til 12 Lønder Land.

Lunstrup Sæbegaard, kjøbt 1775.

Hartkorn 10 Td. 7 Skp. 3 Fd. 1 Alb. Areal, Ager og Heide 392 Tdr., inddeelt i 10 Bange, hver paa 40 Td. Udsæd. Heiden er god. Hollænberi af 100 Rver. Høe 30-40 Læs. Høveri af 31 Gaarde. Arvesæstet bort med Møllen til Madame Arthon for 540 Rdlr. aarlig.

Lulsted Sæbegaard, kjøbt 1777.

Hartkorn 10 Tdr. 1 Alb., er flarp. Har 10 Bange paa 18 til 20 Tdrs Udsæd. 2 Bange med Rug, 1 med Byg og 2 med Havre; kan holde 60 Rver; er arvesæstet bort for 150 Rdlr. aarlig.

Lhoruphæbegaard.

Anlagt i en Heide 1774, og samme Aar allernaadigst bevilget adelig Sæbegaards Privilegier. Har 10 Bange paa 24 Tønder. Her var 1779 et Skæfferi paa 100 Gaar, samt Stude. Arvesæstet for 125 Rdlr. aarlig.

Mildmosegaard.

For 44 Aar siden lod den sal. Greve ved Forvalter Røheders fra Ditmarsken denne Gaard bygge af søer og god Grundmuur i Waanings-lade og Udhuse. Da Møsens Løvegrund var usikker til Dyrkning og for løs, lod man 3 Søer utappe, og paa den største af disse er Gaarden bygget. Ved disse Grøfter, som Kanaler, har man sørget for Vandets Afledning i Søerne, og den tilfløbende Mose. Nu ere Søerne alde-

albeles tørre, men man anslaaer deres Udtapning og
og Gaardens Bygning har kostet 30,000 Rb. Gaar-
den er en god Avlsgaard, der kan saaes 200 Tønder
Korn, avles 1200 Traver af alle Slags, holdes 130
Køer, og den kunde svare i Forpagtning 10 til 1200
Rblr. Den drives for Grevens Regning af Hr. Tan-
gel. Gaardens Hovedgaardstørt er 30 Tdr. Hartkorn
og Mofens contrib. Hartkorn ved kongel. Resolution
af 5 Juni 1758 ansat til 290 Td. contrib. Hartkorn,
dog skal ej svares Skatter af samme, førend den be-
bygges og dyrkes, Arealet skal være 1200 Tdr. Land.

Markenes, Engenes og andre Jorders,
saasom Overdreve o. desl. deres Areal.

Indhold i Tønderland, for saavidt det efter Kort og Beregning vides.			
	Af Markerne.	Af Engene.	Af andre Jorder, saasom Overdreve o. desl.
	Td. Land.	Td. Land.	Td. Land.
a) Lindenberg Hovedparcel	260 $\frac{1}{2}$	104	Intet
b) Parcellen Ernstpriss	132 $\frac{1}{2}$	64	Intet
c) Parcellen Heinrichsdal	130 $\frac{1}{2}$	93	Intet
d) Den saakaldte mellemste Parcel, som formedelt Vandmangel er i Arve- forpagtning overdraget Forpagterne af de 2de forestaaende Parceller, hvoraf Ernstpriss	59	39 $\frac{1}{2}$	Intet
og Heinrichsdal	45 $\frac{1}{2}$	53 $\frac{1}{2}$	Intet

e) Cyg

Indhold i Lønderland, for saavidt det efter Kort og Beregning findes.			
	Af Markerne.	Af Engene.	Af andre Jorder, saasom Overdrev o. dcl.
	Td. Land.	Td. Land.	Td. Land.
e) Syv mindre Parceller i den saakaldte Korsehøjes Vang, hvoraf de 6 have Beboere, hvis samlede Areal udgjør . .	60	Intet	Intet
f) Et Stykke overladt i Ar- veforpagning til Birke- dommer Petersen .	1	6½	Intet
g) Et dito til Parcellen Ernstprits . . .	6	1	Intet
h) Et Stykke til en Gjør- demoder . . .	2½	1	Intet
Tusstrup.			
a) Hovedparcellen . .	287½	34½	80½
b) En Afbygger, som af det ansøgte Hartkorn er til- deelt Ager og Eng 6 Skp 2 Rrf. 2 Alb. . .			
Tulsted.			
Dens næsten indhegnede og samlede Areal bestaar af	915	9	5
For den derunder brugende Foged, Eng ved Eistrup	Intet	7	Intet

Indhold i Bønderland, for saavidt det efter Rort og Beregning vides.			
	Af Markene.	Af Engene.	Af andre Jorder, saasom Overdyre o. dgl.
	Td. Land.	Td. Land.	Td. Land.
Ehoruphedegaard.			
Dens samlede Jorder og indtagne Eng udgjør saaledes som i den kongl. Bevilling af 20de Nov. 1795 findes anført "	144	31 $\frac{1}{2}$	Intet
Wildmosegaard.			
Dens samlede Jorder ud- gjør " " "	405 $\frac{1}{8}$	252 $\frac{1}{2}$	Intet

Bøndergodset.

Bønderne ere hofsri, ubeslædte for 20 Aar siden, og behøve deres Tiender, naar de ere villige at accorde. Deres Afgifter ere f. Ex. i Horsens Bye, af en Gaard paa 6 Tønder Hartkorn, Hovetiepenge 21 Rdrl., Landgilde 16 Mk. i Penge, Rug 12 $\frac{1}{2}$ Skp., Byg 12 $\frac{1}{2}$ Skp. og Havre 2 Tdr. Det er en hyppelig Bye, den har muldet Jord paa Kalksteen. En Bønde saaer 9 Tdr. Rug, 18 Tdr. Byg og 28 Tdr. Havre; holder 10, 12, 16 Heste med Tillæg, 10 Køer, samt Opdræt og 24 Gaar.

Det samme gjælder om Dollerup, som har lige Udsæd og Besætning, men bedre Eng. 3 Dollerup er Heste og Dværgavl i god Gang. Bønderne opelise

en

en Mængde gode Jol, hvortil den paa Grevstabet holdende Hingst har bidraget meget til Artens Forbedring. ligesaa gode Jorder har Blendstrup Bye, men ei Eng.

Jordebogen af Bøndergodset er, nemlig af 747 Tdr. 5 Skpr. Hartkorn, Ager og Eng, hvoraf svares i Høveripenge 3201 Rdlr. 5 Mk. 2 S., og i Landgilde: i Penge 1118 Rdlr. 1 Mk. 8 S. Rug 164 Tdr., Bys 156 Tdr. 2 Skpr. og Havre 158 Tdr. 3 Skpr.

NB. Bønderne ere velhavende, ved Udminding gives 4, 5 til 600 Rdlr. af en Gaard, og i Indførsning 100 til 200 Rdlr.

Husene have erholdt Hedejord uden Hartkorn. Skolerne ere gode, og forsynede med gode læsebøger af Greven.

Kirkerne ere smukke, især den til Blendstrup og Gunderup. Skov høves, men fraliggende. Arealer er stort og Naanes meget. Drivten paa denne Egn er Bys gjødet, Rug, Bys og 2 Kiærve Havre, og Wangen udlægges med Klover, er Jorden Tarpere, da Bys, 2 Kiærve Rug og 2 Kiærve Havre. I nogle Byer, som Dollerup, saaes mange Erter, nogle Vilker, og en heel Wang med Klover udlægges.

Hele Grevstabet er udsiftet, men ikke saa vel udsøgt, som om Udsiftningen var steet i den senere Tid. Begyndelsen stæet i Aaret 1785 og fortsattes i de paafølgende Aar. En 10 Aar tilforn var næsten hele Godset i den forrige Greves Tid opmaakt, og hver Byes Beboere gjordes lige paa Hartkorn. Ved hvilken leilighed

lighed hver Mand saavidt mueligt fik en liden Tøst ved sin Gaard, eller tæt op til Byen. Enhver Byes Mark blev da tillige inddeelt i 9 Wange. Denne Forandring behagede Bønderne ikke, da mange, især de flittigste, lede derunder, som maatte afgive deres vel-dyrkede Ager. Paa mange Steder erholdte Wangene og sølgelig tillige Agrene en anden Direction, som sættes dobbelt ved de højryggede Agre, der ingensteds beholdt deres forrige Indhold eller Figur, og ofte maatte de pløjes paa tvers. Lang Tid udfordredes før disse Agre kunde jevnes med Plov og Harve, den gode og flætte Jord blandes med hinanden, og utallige Ujærnheder befries for Vintervand. Da nu dette Sted var næsten forvundet, forekom Lidslidningen Bonden som et nyt Onde, og de troede, at deres sulde Ruin var uundgaaelig. For at berolige dem nogenlunde, var Herflabet nødt til at lempe sig noget efter deres Begreber. Bonden meente, at ingen Mond kunde bestaae, hvis han blev udslyttet paa Uofanterne af Marken, hvor Jorden for en Deel bestod af opbrudt Hebeland, hvilket desuden formedelst sin Jraliggenhed aldrig havde faaet Gjøde; desuden vilde Bonden ikke undvære den Hertilighed, som de i Byen Tilbageblivende besad, strax i Foraaret at benytte Engene til Fædrivt. Af denne Aarsag bleve ikke saa mange Gaarde udslyttede, som Greven med god Willie havde villet gjort Beføstning paa at udslytte; ikke heller var det muligt at overtøbe disse Menneſter, at de kunde blive lykkelige, hvis

de ikke alle fik noget af den bedste Jord, og at deres Lod kom til at ståde til deres Gaarde i Byen, om end-
og med nok saa smal en Strimmel.

Heraf fulgte at for at tilfredsstille Bonden, maatte dem tildeles Jord paa flere Steder, og at Lodderne for en Deel ej erholdte den bedste Slagur. Nu indseer Bonderne det urigtige i deres Forhold, og beklage deres Paasnaaenhed den Tid.

Imidlertid har denne Udskiftning havt de meest velgjørende Virkninger, vel ej i Henseende til Folkemængden, som er maaskee snarere formindsket end forøget, fordi Godset, før end det kom i den Grevelige Schummeimannske Families Eje, var bebyrdet med et uforholdsmæssig Antal af jordløse Huse. Disse kunde man ej forskaffe Jord alle, uden alt for meget at fornærme Bonden. Saalænge Bonden laae i Fæledestab, og lidet kjendte sine Jorders Værd, kunde Huusmændene have saa stor en Gaareflof paa Byens Græsning, som de ved at kjøbe Tiender og Høe kunde vinterfodre, for en ubetydelig Betaling. Formaaede de tillige at kjøbe en Roe, var det ikke vanskeligt at faae Sommergræsning til den for 2 til 3 Mark.

Eiden Udskiftningen falde disse Fordele for de fleste bort. De Huse, som ingen Jord erholdte, staae og falde med deres nærværende gamle Beboere, da de ej blive søgte af ny Fæstere, fordi en Familie paa landet ej kan leve uden Jord. Derimod kan med Grund haabes, at den anførte uslutkomne Udskiftning vil give

An-

Anledning til ny Familiers Etablering, naar Bonden bedre lærer at anvende sin nærmest beliggende overflødig Jord, og med Hertskabets Tilladelse og til egen Fordeel villig overlader af sin Udmærks lodder Stykker til ny Familier, hvormed allerede hist og her paa Godset er gjort en god Begyndelse.

Produkternes Forsøgelse er en flendelig Virkning af Udplifningen. Meget Hede er bragt under Pløven, og Jorderne drives bedre end forhen. Med Urter og Klover besaaes i visse Byer hele Wange. Af Ost og Smør sælges paa Grevskabet tilvisse mange Gange mere end tilforn; thi forðum solgte man næsten intet, nu sælger en Bonde aarlig for 50 Rdlr. og derover af Federare.

Af Lørvemoser ejer Grevskabet, foruden den store Willmose, som har en uundtømmelig Forraad af Løv, en Deel Moser i Træer Hede, nogle i Seilstrup, Asp, Klau, Siem og Eistrup Byes Heder, og noget i Høllum Bye. I forrige Tider, da Bonden skar Løv uden Opsyn og Udplifning, ere disse Moser ej blevne vel behandlede. Grevskabets samtlige Skove udgjøre et Areal af over 1000 Tønder Land; de grændse til Schindberg, Træer, Seilstrup, Asp, Siem og Eistrup Byer i Høllum Herred, og til Tost, Huurup og Langerim i Als Sogn, Hindst Herred. Skovbestanden er meest Bøg, noget Eeg, El og Birk. Af Skoven sælges intet, af den tages det fornødne Savnkommer til Bønderne, og 60 til 70 Savne aarlig til

et Tegl- og Kalkbrænderi, som er anlagt til Gødssets og de mange Kirkers egen Fornødenhed.

For at indføre en forædlet huuslig Industri blev af Høstabet i Aaret 1779 et Fruentimmer hidsendt for at undervise i fabrikmæssig Bomuldspinderi. Det havde god Fremgang, mange hundrede Pund Bomulds-garn blev leveret dels til Ålborg, hvor en Bomuldsfabrik var anlagt, og dels til Blaagaards Fabrik. I Aaret 1781 blev gjort Begyndelse med et Linnedspinderi og Væveri paa følgende Maade:

Til det Høvedste Institut blev oversendt en ung Mand for at lære Hørsvingeriet, og et ungt Fruentimmer for at dannes til lærermesterinde i det fabrikmæssige Hørspind. Et par andre unge Mænd bleve affendte til Gudumlund og Brædtrolleborg for at undervises og siden ansættes som Mestere i fabrikmæssig Vævning. Heraf fremstod og udbredte sig nu efterhaanden mere huuslig Industri, uden at indrette kostbare Fabrikhuse. Inspecteuren paa Grevstabet havde Ophyn over det Hele, og tog sig med megen Varme deraf. I Aaret 1783 begyndtes med fem faste Skolers Bygninger, istedet for de forrige uensigtsmæssige. I disse rummelige, grundmurede og teglhængte Skoler blev tillige indrettet en Spindestole, i hvilken Skolelærerens Kone efter Planen den halve Dag skulde undervise Skoleungdommen, naar hun sa st selv i det Slags Spinderi havde opnaaet den fornødne Færdighed. Det varede ikke længe, førend i et Aar leveredes for 1600 Rdlr. lærere til Canal-Compagniet i Kjøbenhavn. Snart

Snart lærte og Bøverne paa Landet, hvorledes de skulde indrette deres Væve, og saae sig nu istand til at levere gode Fabrikværreder, saaledes som de af Compagniet forlangtes. Endelig blev givet i et par Aar fri Undervisning af en lønnet Læremesterinde ved hver Skole i den fine Strikning for Drenge og Piger.

Indtil Aaret 1787 blev disse Industri anlæg bestyrede af Grevskabets Inspecteur Hr. Andkær, og vare i en god Forsatning, de bleve derpaa overdragne til Bestyrelse af Grevskabets Birkedommer. Disse staaende Anlæg fortsættes nu ej længere, eller bestyres for Herskabets Regning. Imidlertid spores endnu Virkningen af disse kostbare Anlæg, og vil længe vedblive.

Heglemesteren en saare drivtig Mand, som har Toldfrihed paa 30 Stk. Hør aarlig, sætter nogle hundrede Hænder i Arbejde ved Linnedspind, og affætter Garnet i Kiøbenhavn, siden Canal-Compagniet ej mere modtager de fabrikmæssig vævede Lærreder.

Nogle faa Knipselkrine findes paa Grevskabet satte i god Gang. Dtte boesatte Smedde, som foruden Grov- og Kleinsmedarbejde forfærdige Høelær, Skærreknive m. v., endog til fraliggende Egne. Dantzen type Pottemagere ernære sig af at forfærdige alle Slags glaserede Lærkar, som de salholde paa Kiøbstedmarkederne, og derfor hjembringe nogle 1000 Rd. aarlig. De af Grevskabets Bønder, som boe i Als Sogn, og grænse med deres Ejendomme till Havet, fiske noget i Stranden.

G u b u m l u n d

tilhørende Hans Excellence Geheimeraad og Greve
af Schimmelmann.

Paa ingen Ejendom i Danmark er der kofstet og arbejdet saa meget, som paa denne, og det bestandig i de sidste 32 Aar. Det vil derfor være vigtig at kjende denne Ejendom nærmere.

			2b.	Stp.	3b.	Alt.
Dens fri Hovedgaardstørt,						
Ager og Eng	•	•	39	•	1	•
Møllestød	•	•	5	2	2	•
Skovstød	•	•	•	3	•	2
Contribuabelt med Bøndergods,						
Ager og Eng	•	•	576	7	1	1
			621	5	1	•

I Aaret 1776 tiltraade Kammerherre Frederik von Buchvald Ejendommen. Bøndergodset var i yderlig flet Tilstand. Paa det hele Gods herskede Jællestøb. I et stort Morads som indeholdt 4000 Tdr. Land, hvorigjennem løb to store Aaer, men ej forsynede med en eneste Ørøst, laae Hovedgaardens og Bøndernes Enge, saaledes indblandede mellem andre Nabobysers, at de maatte oppebie hyerandre med at flaae og føre deres Høer hjem af Moradset, paa det at den ene ikke skulde ødelægge den andens Eng.

Af Hovedgaardens Ejendom, som indeholdt 1000 Tdr. Land, var kun 300 Tdr. Markjord, det øvrige for største Delen bundløs med Mos begroet Morads.

En

Engene vare fordærvede ved usornuftig Tørvestjæring. Hovedgaarden laae ubeqvem for at drives ved Høveri, siden dens Marker paa tre Sider vare indsluttede af Moser, fremmede Godser tilhørende, og laae i Enden af Godset, saa at alle Bønderne, een Bøye undtagen, havde henved en Miil, ja nogle endog længere til Høve.

Godsets Bønder vare forarmede, og maatte hjælpes. Deres Enge og Fælleder vare bundløse Morabser, hvori Kreaturene tilsatte livet. Restancer af Skatter og Landgilde vare i en Tid af 14 Aar opvorne til 5219 Rdlr. Flere Gaarde paa Godset vare øde og fæstleddige.

Under disse Omstændigheder begyndte Kammerherre Buchwald i Aaret 1776 ved lejede Folk af hans egne Husmænd, som og af de tilgrændsende Godser, samt af de nærmeste Garnisoner at lægge Haand paa de iværksatte Forbedringer. Han indførte en bedre Maade at tjære Tørv paa, at Mosen kunde groe sammen paa ny. Hovedgaardens Agermark forøgedes med 150 Tønder tilflødende Engbund, som ved Udgravning forandredes til Agerland. Derved erholdt Gaarden 450 Tønder Agerland med 550 Tønder Engbund.

Agerjorden inddeeltes i 9 Bange, hver til 50 Tønder Land. To Hovedveje bleve anlagte, een fra Gaarden til Kirken og Høvhyen 1830 Alen lang, blev anlagt tværs igjennem Mosen med en tre Alens bred Grøft paa hver Side. Ved disse Grøfter befordredes Mosen Udtørrelse, og Bejen, som er fyldt med Gruus, tjener

tjener til Dæmning for Vandet. Den anden Vej 7920 Alen lang, som gaaer til Byen Seglflod, blev anlagt paa samme Maade, og i samme Djeemeed. Men Vandet erholdt ikke tilberlig Afstræk, formedelst Mølleaaens flogeede løb paa 4800 Alen, førend den i Aaret 1777 begyndte Ranat af 16 Fods Brede blev gravet, og de fide Enge endvidere gjennaaenstaaerne med 33800 Alen Græfter, 2 Alen brede, hvilke alle faldt i de større Græfter. For endvidere at standse Oversvømmelser i Uide af Mølleaaen, og en ovenfor liggende Sø, blev langs med Aaens og Søens nordre Side igjennem Moradset flaaet en 17 Alens bred Dæmning, hvorved 300 Lønderland af Gaardens og 2500 Lønderland af Bøndernes Enge bleve sikrede mod Oversvømmelser i Uide. Desuden blev langs med Dæmningen gravet en 4 Alen bred Hovedgrøft, hvortil siden er blevet flaaen 9200 Alen Græfter, to til tre Alen brede, at Jorden kunde sætte sig. Saa megen Vanstælighed og Bekostning gav Vandet, og ved Oversvømmelse frembragte Moradser at udtørre, førend de kunde benyttes som Eng.

Godsets Udskifning var forbunden med mange Vanstæligheder. Fælledsfabet med Naboegodserne maatte høves deels ved Kjøb deels ved Salg. Sognene Gudum og Lillevorde vare heel vanstælige at udskifte, uden at der skulde udskiftes 30 Gaarde, og til 20 af disse kunde man ej flaae Vand, førend i en Dybde af 40 til 50 Alen, da Godset ligger paa en Kalkflod eller Bjerg.

Belliggenheden af tre Byer var saaledes at de kunde ansees at ligge i Omkredsen af en Cirkel, i hvis Middelpunkt Markerne, som alle laae til een Side, stodte sammen. I og omkring denne Middelpunkt maatte Udflytterne sættes, paa det at de i Byerne tilbageblivende lodder kunde erholde en passende Brede.

For at have disse Vanskeligheder, og for tillige at give sine Bønder i bemeldte tvende Sogne Liendefrihed imod Weberlag i Jord, som efter foregaaende Beregning blev anseet at være de tofemtende Dele af disse Sogners Jorder for alle tre Lender, blev Jord fradraget til en Liendegaard, hvilket blev approberet af Hans Majestæt.

Disse tofemtende Dele af Bøndernes Jorder, tillige med 8 øde og fæstledige Gaarders Jorder, hvilket i alt udgjorde en fjerde Deel af Byernes samtlige Jorder, tog Kammerherren ved Udflistningen i de magreste og længst bortliggende Jorder. Herved blev Udflistningen mulig, naar tillige 18 Gaarde bleve udflyttede. Paa denne fjerde Deel af Byens Jorder, som erholdtes ved 8 nedlagte Gaarde, og af de øvrige Gaardmænd til Erftarning for Lienden, blev oprettet 1779 en Gaard, kaldet Liendegaarden, hvis Agermark er 400 Tønder Land, som siden den Tid er dreven for Ejerens Regning, og for et par Aar siden arveskæftet bort i mindre Parcelter, tilligemed Møllen.

I Aaret 1781 begyndte Kammerherren at tilstaae Bønderne Hoversfrihed imod en bestemt Pengeafgiver

af 4 Rblr. af hver Tønde Hartkorn. Høveriet bestred nu Ejeren ved Daglejere, og egne Følf, Heste og Stude.

Foruden disse Bestræbelser til Gaardens og Godssets Forbedring med Vands Afgravning, Vassers Anlægning, Dæmningens Bygning, Indhegning og Inddeling af Hovedgaardens Marker, Steenrydning, Tiendegaardens Opbygning og Indhegning, Godssets Udristning, Gaardes Udskytning, Tienders Ophævelse mod Wederlag af Jord, Befrielse for Høveriet m. v., stræbte Kammerherren at indføre et bedre Agerbrug, saaledes som det var brugelig i det Mecklenborgske og i Holsten. Han lod bygge holstenske Tæpuse, indføre at pløje med Stude, at bruge Krogen, at sætte Engene under Vand, at mergle, at anlægge Kærpedamme m. v.

Med samme Jør befittede han sig paa Fabrik-anlæg paa Godset, tildeels med kongelig Understøttelse. Han anlagde Tegl- og Kalkovne, indrettede her et Blegeri paa kongelig Beføstning i Aaret 1781, anlagde en Bæststole, i Følge Accord med det Kongelige Deconomie og Commerce Collegium, byggede et Hæglehuus, samt et Røgehuus til Blegeriets Drift.

En kort Underretning om Kammerherre Buchwalds prisfælige Forbedringer findes i Maanedsskriftet patriotiske Samlinger, Aalborg 1785, første Hefte. Tiendefagen at modtage Jord til Wederlag for Tienden, findes omstændelig oplyst i Kammerraad Morvilles Udristningslære. Det er det eneste Exempel af den Art, og har ej viist sig at være fordelagtig, da Tiendens Engning

ning paa Marken ej er forbunden med Dyrkningsomkostninger, men derimod er Jordens Dyrkning forbunden med større Bekostninger end man vel kan beregne.

Da alle disse Forbedringer og Anlæg kostede store Summer, som overstege Kammerherrens Eder, folgte han Gudumlund til Hans Excellence Greve Schimmelmann, for hvilken denne Ejendom laae særdeles beqvem ved Grevskabets øvrige Ejendomme. I denne ædle Ejers Besiddelse har Ejendommen vundet betydeligt, men her er og anvendt utrolige Summer paa den, især paa Fabrik anlæg, da intet er drevet med kongelig Understøttelse, men alt for Ejerens egen Regning. Fra Aarene 1791 til 1802 bleve her med stor Bekostning gjort Anlæg til at koge Sæbe og Salt, til at preparere Blegghvidt, Berlinerblaat m. m., men disse Anlæg ere indgaaede, som upassende til Stedet. Under denne Greves Besiddelse er Hovedgaarden bleven deelt i Parceller, Bøndernes Afgifter ere regulerede og det overflødige Vand af Moserne og den tilstødende Wildmose afledet til Fjorden ved store Kanaler, tilsammen af 2 Miles længde. Disse Kanaler er 30 Alen brede og 7 Fod dybe, og kan tage mod Pramme til 200 Tønder og derover. Endvidere er med Kalk- og Teglsbrænderiet foregaaet store Forandringer, det drives nu mere i det Store, og paa en fastere Fod, hvortil er søjet en Steentøjsfabrik, og Plan er lagt til et Glasværk.

Gaardens, Godssets og Fabrikernes nærværende Forsatning er denne:

Gudum.

Gudumlund har to Hovedparceller. Den ene Hovedparcel, som Godssets Inspecteur Capitain Møller beheer, er saa stor at paa den kan saaes 20 Tdr. Rug, 46 Tdr. Byg, og 48 Tdr. Havre, der holdes 60 Kæer og nogle Stude. Denne Parcel falder skarp og har noget Tillæg af Kier. Den anden Hovedparcel forpagtet af Madame Davidsen for 800 Rdlr. i aarlig Afgift, er af samme Størrelse, men har bedre Jorder. Endvidere er paa Hovedgaardstøtten 8 Parcellstøder, til hver nogle Tønder Land; de svare 2 Rdlr. af hver Tønde Land, og efter Parcellernes Størrelse 10, 20 til 30 Rdlr. aarlig. Endvidere nogle Jorder henlagte til Linnedfabriken, Blegieriet, Skoleholderen og nogle Huse.

Bøndergodset er fri for Høveri og Tiender. For Tiender, da Wederlag er givet ved at afstaae Jord til den ovenanførte Tiendegaard. Bønderne staae høit i Harkorn paa Grund af deres Jorders Godhed. I Gudum Sogn staae de for 6 Tdr., i Romdrup Sogn for 8 Tdr. og i Segistøb Sogn for 9 Tdr. Harkorn. Bønderne svare deres Afgifter af Landgilde og Høveriepenge til 6 Terminer om Aaret, og de udgjøre for en Gaard paa 6 Tønder Harkorn 56 Rdlr. aarlig, for de nye Fæstere. De gamle Fæstere svare noget mindre.

Den hele Jordbog med hvad som svares af de bortforpagtede Parceller paa Hovedgaardstøtten, hvori Hovedparcellen ej medregnes, udgjørte 1804

den 1ste April	768 Rdlr.	66 p.
den 1ste Maj	209 —	. —
den 15de Juni	1200 —	. —
den 24de Juni	368 —	48 —
den 21de Juli	43 —	70 —
den 21de Octob.	61 —	12 —
den 11te Novb.	991 —	32 —

3642 Rdlr. 36 p.

Desuden i Korn: Byg 94 Tdr. 7 Efp., Havre 61 Tdr. 2 Efp. og Rug 1 Td. 4 Efp.

I denne Beregning er ikke Tiendegaarden medregnet, som har 50 Tønder Hartkorn Ager og Eng, som til den Tid blev dreven for Grevens Regning, men nu er arveskættet bort paa fordeelagtige Vilkaar for Herligheds Eieren.

I Indfæstning af en Bondegaard svares 100 Rdlr., dog er det Bonden tilladt at svare Renten af Indfæstningen istedet for Kapital.

Ved Gudumlund er et meget betydeligt Kalkbrænderi af god Bonitet, der brændes aarlig til Udsærl 30 til 36000 Tdr. Kalk, som sælges paa Stedet for 4 Mk. Tønden for Steenkalk og 36 p. for Meelkalken. Kalk bestilles her fra Kjøbenhavn, Norge, Sverrig og indenrigs. Kalkforrauden er saa stor, at der kan leveres saa meget, som man ønsker og der bestilles. Desuden brændes her 500.000 Muursteen, foruden Tagsteen. Da Kalk er Hovedsagen, brændes ej saa mange

mange Steen, som Værket var i Stand til at levere. I Aaret 1805 blev oprettet en Steentøjsfabrik; Materien, efter de leverede Prøver, findes at være meget god, stærk, let, og af en smuk hvid Farve, som lover at levere ligesaa gode Vare, som det sædvanlige engelske Steengods. Leren hentes fra Bornholm.

Samme Aar blev Grunden lagt til et Glasværk.

Til alle Slags Fabrik anlæg, hvortil behøves overflodig Ildbrændsel og en let Sæetransport er Gudumlund særdeles beqvem. Alle Fabrikkerne drives ved Vand af Kanalerne. Leren til Teglovnene æltes ved et Mølleværk, som drives ved Vand, paa samme Maade knuses Flintestenene. Kanalerne lette Transporten af Varene til den nærliggende Limfjord, og af Løv fra Vildmosen. Inter bruges uden Løv fra Vildmosen, som er 12000 Tønder land stor, og har en betydelig dyb Løvemasse af god Bonitet. I denne Mose blev Aaret til Værkets Forbrug i Aaret 1804, 10 Millioner, og i 1805 13 Millioner store Løv. Der betales 1 Mk. for 1000 Stkr. at skjære, at rejse og strue 4 β., og at transportere 18 β., men for Fremtiden vil Omkostningerne paa 1000 Stkr. store Løv koste 3 Mk. 4 β. Til saa lette Priser havest Løv ingensteds i Danmark. Til Værkerne bruges over 200 Mennesker daglig, og om Sommeren ved Løvestjærtingen omtrent 500 Mennesker.

Den aarlige Pengeomsætning ved Værket er 30,000 Rdlr.

Gudum-

Gudumlunds Spindefabrik staaer under Spindemester Joss. Fabrikken beskæftiger 20 Vævestole, som forarbejde lærred og Drejeler, disse ere i Gang næsten alle hele Vinteren og ud paa Foraaret. Her bruges blot unge Karle, som ere tillærte paa Fabrikken, de antages som Drengene confirmerede, og tillæres i 4 Aar. De 3 første Maanedes, som Drengene, erholde de Maanedeslohn, 2 Skpr. Rug og 2 Skpr. Byg maanedlig, 4 Mk. i Penge, og fri Bopæl; efter den Tid som Drengene erholde de den halve Fortjeneste af hvad der forarbejdes, som kan være omtrent 5 Mk. ugentlig. Som Svend erholde de to tredie Dele af Fortjenesten, som kan være 10, 11 til 12 Mk. ugentlig. I de sidste Aar have lærredrene næsten aldeles aftaget, da de ej ere fri for Krigstjeneste. I den senere Tid arbejde mange af de tillærte Vævere i Byerne hos dem selv.

Exempel paa Vævning af lærred. Uldvæver Niels Vaf den 19de Novbr. 1804 modtog et Stykke Garn af 13 Pd. 16 lods Vægt. Benitet $2\frac{1}{2}$ Streng. Dette Stykke Garn har kostet at behandle:

	Skpr.	Mk.	ß.
15½ Pd. Hør, à 24 ß. Pd.	3	5	4
Spindeløn, à 18½ ß.	2	5	15¼
Rogbehandling, 3 ß. pr. Pd.	•	2	14½
Væverløn, à 4½ ß. Alen	2	3	7½
Walbinen, Trenderen, Spol og Slæt	•	3	6
Summa	10	2	15½

længde

Længden paa Stykket 55 Alen, $1\frac{1}{2}$ Alen bred. Prisen paa en slig Alen lærred kan nu være 20 til 22 fl. pr. Alen, betalt af lærredshandlere, som gaae til Rjøbenhavn med deres Vare, og der sælges af dem Sæfvevis.

Exempel paa Bævnng af Dreiel. Væver Søren Madsen modtog 1804 11 Pb. Garn af 1 Streng 9 Fjeds Bonitet. Dette Stykke kostede:

	Rblr.	Mt.	fl.
13 Pb. Hør, à 18 fl.	2	3	3
Spindelen 14 fl.	1	5	13
Rogbehandling 3 fl.	2	7	
Væverlen 20 fl.	5	0	0
Balbinen, Trender, Spol og Slæt	2	0	0
Summa	10	2	7

Stykkets længde 24 Alen, 6 Nb. bredt. En slig Alen koster i Handelen 3 Mk. 12 fl. Et sligt Stykke kan en raff Væver væve i 14 Dage.

Anm. Fabriken balancerer, men giver ej Fordeel af sig. Væveren skulde have i Løn en tredie Deel af Fordelen, men har nu 100 Rblr. i Løn, fri Bopæl, Brænde, samt 2 Røer græssede og fodrede.

3 Forstningen gav Fabriken Overskud. Balancen for 1804 var:

Udgivet for Materialier og Redskaber	718 Rb.	7 fl.
Arbejdslen	823	— 53

Summa 1541 Rb. 60 fl.
 Afhæng

Afhændet af Særreder og Dreiler, som er Manufakturens Hovedprodukter, og i Behold for dette Aar for 1412 Rdlr. Fabrikken beskæftigede 25 faste Arbejdere, og af Spindere, dog ikke for bestandig, 70 Personer.

Saaledes var Forsætningen paa disse Godser 1805, da Undertegnede havde den Fornøjelse at see dem, og efter de Oplysninger Grevskabets værdige Inspecteur Hr. Andkjær havde den Godhed at meddele mig.

Stamhuset Birkelse.

Stamhuset Birkelse med Allodial halve Hammelse bestaaer af følgende:

	Lb.	Skp.	Fd.	Alb.
1) Hovedgaardstact	238	6	3	•
2) Møllestald, derunder	27	7	•	2
3) Bøndergods .	1239	2	•	•
4) Møllestald . .	18	6	3	2
5) Skovstald . .	12	•	•	2½
6) Brotact . . .	1	2	1	•
7) Tiendematricul .	329	•	•	•
og 8) Tiendeydenbe .	•	•	•	2741 Lb.
<hr/>				
Talt .	1867	1	1	• ½

Derpaa ere 5 komplette Herregaarde Birkelse, Røstjergaard, Hiernisleogaard og begge Hammelse-

moserne, samt en Afbyggergaard Scheelslund, 220 Gaardmænd, 60 Boelsmænd, under 2 Tdr. Hartkorn, som holde Heste, 231 Huusbeboere, 7 Møllere: og et privilegeret Kroe, med betydelig Avling af Vikeise Hovedgaardsjorb. Tilsammen 519 Bønderfamilier, 8 Skoler, 6 Kirker, 5 Kongerønder, 2 matriculerede Broer, hvortil gives aarlig 50 Tdr. Bng, noget Skov af Bøg, El og Birk, men ei af Betydning, den største er paa 60 Td. Land, desuden antages at til disse Godser hører mere end de 2 Parter af den store Bildmose.

Under benævnte Hovedgaarde bruges et Areal Ager og Eng af 2194 Tdr. Land à 14000 □ Alen, foruden Kjør og Overdrev af ikke ubetydelig Størrelse. Desuden henhører derunder over 3000 Tdr. Land England, som er bortfæstet og lejet til Egnens Beboere. Disse Enge ere Hovedgaardstact, undtagen Bildmoseengene, hvilke have 14 Tdr. 7 Skp. contribuerende Hartkorn, ere ikke opmaalte, og strække sig langt ind i Bildmosen. I Aaret 1794 blev begyndt med Fælledstactets Ophævelse paa disse Godser. Siden den Tid ere 506 Tdr. speciel deraf udstiftede, og for Stamhuusejerens Regning udfløttet 12 Gaarde, 3 Boel og 4 Huse. Opmaalt og farteret er 487 Tdr. Hartkorn Bøndergods, samt alle Hovedgaardens Ejendomme, undtagen Kerkjergaard. Disse Vanstæligheder og Ubegælligheder har hindret Udstiftningens Tilendebringelse. Tiende høves af Aaby, Jeshmark, Bjersted, Haverslev,

lev, Drum, Thiise, Steenum, Tøllstrup, og Vesterbrønderslev Sogne. Af hvilke Tiender kun 3 høves in Natura, de øvrige overladt til Nderne selv.

N. W. Møller,

Inspecteur og Birkedommer.

I det Amt gives det store Stamhuus Nestrup, bestaaende af 4 komplette Herregaarde Nestrup, Torslund, Nørslund og Albeck; endvidere Baroniet Willemstrup, disse store Ejendommers Hartkorn see Tabellen S. 4.

S. 23. Angaaende Løgstøer Grunde.

I Aaret 1759 blev, i Anledning af adskillige Klager over den Skade benævnte Grunde tilføjede Seil-ladsen i Limfjorden, Undersøgelse herover ved Commandeur Dumreicher og Ober-Skipper Stavanger anstillet, og Chart optaget; herved blev oplyst, at Hovedsagen var Grundenes Forstyrdning, og der bragtes i Forslag at muddre et nyt Seilløb, som med Maskiner, Pramme og Muddring beregnedes at ville koste 4600 Rdlr.

1760, d. 8 April, befalede Hs. Majestæt samme iværksat, og den fornødne Kapital forudsat af den kongelige Kasse udbetalt, imod igjen ved Ligning paa de omliggende Amter og Kjøbstæder at refunderes. Dette Muddrarbejde blev fortsat indtil 1771 Aars Udgang, uden deraf sporedes den tilsigtede Nytte.

Derpaa beordredes Commandeur Capitain Louis med Professor Hee at optage nøjagtig Chartre, og anstille Undersegelse. Hvilken Forretning indgaves 1773, den 8 Januar, tilligemed Chart. Deri erklæredes det umuligt at h'vde et bestandigt Seilløb aab'n over Grundene, hverken ved søndre eller nordre løb. Men man foreslog:

Enten for kongelig Regning at anskaffe flere fladgaaende løsse-Fartøjer ved nordre løb, saasom 1 paa 400, 1 paa 300, og 2 hver paa 100 Tdr., og hertil at lønne en Skipper med Folk, samt at ansætte en Inspecteur med 200 Rdlr. Gage. Vedkommende skulde for Brugen af Fartøjerne erlægge noget vist. Imidlertid maatte Indløbet ved Muddring med al Glid holdes aaben;

Eller og, til Communication mellem de østlige og vestlige Seilbyer at grave en 9 Fod dyb Kanal, hvorigiennem Skibene kunde gaae uden at løsses. Bekostningen af en saadan med Bolværk indhegnet Kanal beregnedes udi det derover forfattede Overslag til 185, 857 Rdlr., hvori dog ikke indbefattedes Fasciner, Steen og den betydelige Muddring, som noget der ei forud kunde regnes.

1773, den 12te August indsendte Stiftamtmand Osten de i Anledning af foransførte Forslag fra vedkommende Steder ved Liimfjorden afgivne Erklæringer,
tillige

tilligemed sin Betænkning. Løgstørs Indvaanere, som kunde heste meest Fordeel, attaaede Forbedringen, ligesom og Nykøbing, fordi de bruge større Skibe, end sædvanlig i Liimfjorden, men Aalborg og Thisted's Indvaanere vare derimod, en Mand paa sidste Sted undtagen, som ejer et stort Skib. Deri oplystes fremdeles, at lodsen bestandig holde en Pram paa 180 Td. ved Grundene, og af og til en paa 400 Td., som er byggt til at passere over Grundene, hvilken sidste Pram Indvaanerne paaskode, skulde bestandig være tilstede, og formeente de, naar fremdeles blev anskaffet en Pram paa 180 Td. til de Søfarendes Betjening, vare de tilstrækkelig forsynede, uden videre ny Paalæg eller Foranstaltninger.

Stiftamtmanden paalagde derpaa lodsen bestandig at holde bemeldte Fartøjer til Afbetjening, hvorved de efter Forslaget anførte Omkostninger undgaaes, og yttrede derhos den Formening, at man heller maatte opmuntre de Handlende og Søfarende i Liimfjorden til, saalænge Grundene ere saaledes, at anskaffe overalt maadelig store lavtgaaende Fartøjer. Endelig formeente Stiftamtmanden, at de, til at føre Skibe over Grundene, saakaldte russiske Kameler, vilde her være anvendelige, og spare de Handlende og Søfarende mange Omkostninger.

1774, den 1ste Juni indsendte Stiftamtmanden en Beretning fra Bestyreren af Opmuddringen Skipper Juhr, med en Forretning, som oplyste, at nor-

bre Løb, som af Skibene passeres, ifkun havde $3\frac{1}{2}$ Fods Dybde, og at Grunden havde i den forløbne Winter udbredet sig 100 Favne lenger øster paa end tilforn. Af hvilken Omstændighed de Handlende formeente ved Muddring mulig at skaffe større Dybde end tilforn, men Stiftamtmanden erklærede derimod, paa Grund af Hees og Louis Undersøgelse, at saalænge man er uvidende om Kilderne, hvorfra Sandet kommer, kan ikke noget herom bestemmes.

1775, den 1ste Mai indsendte Stiftamtmand Osten en Undersøgelses Forretning over Løgstørs Grundes Forandring ved en Natten mellem den 28 og 29 Marts opkommen Storm, hvorefter nu Farten for den største Deel af de i Limfjorden gaaende Skibe er ubehindret, og formodes i nogle Aar at vilde continuere. Stiftamtmanden troede derfor, at de befestede Pramme kunde undværes, og den lønuede Skipper spares. Hvorover Commandeur Louis blev anmodet om at anstille nærmere Undersøgelse og afgive Betænkning, hvorledes denne Dybde kunde soutineres.

1775, 15te Juli, indberettede Commandeur Louis, at den skeete Forandring var ligesaa utrolig, som den er nyttig og vigtig. Han meldte, at det nordre Seiløb var meest overalt 200 Favne bred, og 16 à 18 Fod dyb, hvor forhen kun var 2 Fod, og i løbet, hvor det grundeste var forhen $2\frac{1}{2}$ Fod, var nu $7\frac{1}{2}$ Fod. Strømmens Force havde bortskylbt Sandet i et jævnt og bredt Løb 6 à 700 Favne vest for paa, saa det grundeste

deste i det rette Seiløb nu var $6\frac{1}{2}$ Fod Vand. Løbet indsluttes af 2de langt udstrækkende Grundene Hager vester efter paa nordre og søndre Side af løbet.

1775, den 22 September, indsendte Commandeur Lous og Pølebukker Sørensen deres endelige Rapport med Charter og Overflag til de Forbedringer, som ansees fornødne, hvori meldes at Forandringen var saa stor, at det i 1772 optagne Chart ei kunde bruges, hvorfor et nyt optoges, som ved Sammenligning med hiint viser Forandringen. De foreslaae 3 Maader til at vedligeholde den nuværende Dybde:

1) At anlægge Brohoved dobbelt, og simple Bolværker paa begge Sider af nordre løb, samt et Etacade over Grunden til Vorreholmen, hvilken Plan skulde udføres i 6 Sommer, og beregnedes at vilde koste (Jasiner, Steen, Stellage og Arbeidsmaterialier undtaget) i alt 183,532 Rdlr. 66 $\frac{1}{2}$.

2) Kunde ogsaa for at spare Udgifter og vinde Tid, allene sættes Bolværker paa søndre Side af løbet langs Middelgrunden, og paa nordre Side østre Ende et dobbelt Bolværk af 600 Alens længde, og fra samme et Etacade dito over Grunden til Vorreholmen, som skulde fuldføres i 4 Sommer, og beregnedes at vilde koste, med lige Undtagelser, som foranført, i alt 140,910 Rdlr. 68 $\frac{1}{2}$. Hvilken Maade formenes vilde soutenere det ny Pramløb, da i Fald Strømmen blev for stærk paa de nordre Grunde i nordre løb, kunde de de Bolværker, som heri er sparet, altid sættes.

3) Endelig fremsættes en paa allerstørste Bespærelse i Tid og Omkostninger affattet Plan, som Kulde bestaae i dobbelt Bolværk fra øster Pynnten af Middelfgrunden over søndre Løbet og Lørregrund, samt over Grudeholm Løen til faste Landet, saa og fra sammes østre Pynnt, vester efter af 300 Alens længde; ligeledes paa nordre Side østre Ende af Løbet et dobbelt Bolværk over Grunden til Borreholmen, hvilket med Undtagelse, som forhen, af Steen, Fasciner, Støtte og Arbeidsmaterialier Kulde koste 97,579 Rdlr. 26 $\frac{1}{2}$ og tilendebringes i 2de Sommere.

1798, den 2den August, har Commandeur Løvenørn indsendt en paa local Undersøgelse affattet Betænkning om Midlerne til at forbedre Løgstør Grunde for Seiladsen til og fra Limfjorden, tillige med Betænkning over et givet Forslag fra nogle af de vestlige Steder i Limfjorden om, formedelst en Canal at forene Limfjorden med Nordsøen. Commandeuren fremsætter heri, hvorledes Vedkommende formeente denne Communication mulig, naar Harbøer, en smal og lav Landstrimmel, blev igiennemstaaet, men erklærer dette Project næsten umulig, eller i det mindste overdreven kostbar og Udfaldet usikkert, formedelst Grundens Forfyndning. Derimod formeente Commandeuren, at Communicationen sikkrere opnaaes ved at skjære en Canal igiennem Landstrimlen, som afskiller den nordvestlige Bugt af Limfjorden fra Gladsøen, og igiennem denne ud til Søen mellem Nor. og Søndre Aalum, hvil-

hvilken Canal traf i fast og god Grund, men dog underkastet Tvivl, at Indløbet med vestlige Vinde og Søens Paabrydning mod Brinken af Agger Kirke, kunde bestadiges, herom maatte imidlertid skee nøjere Undersøgelse, og bemærkes, at en saadan Kanal dog aldrig blev af nogen betydelig Dybde, ligesom at maae skee med større Visshed og mindre Bekostning kunde erholdes Udseiling ud forbi Hals til Kattegattet, hvorved Farten til Norge ikke blev meget besværligere, og Oplandet vandt derved Communication med Danmark og Østersøen.

Med Hensyn til sidstanserte, bemærker Commandeuren, at Limfjorden har af Naturen directe Communication med Kattegattet ved den smale Arm forbi Løgstør og Aalborg, som falder ud ved Hals, og at det egentlig er den Grund ved Løgstør, som formedelsst sin Forandring og liden Dybde spærrer Seiladsen for den øverste Deel af Limfjordens Steder, uden allene med smaa Fartøjer, som ikke kan holde Søen, da naar de ere større, bekostelig Omlosning dermed er forbunden. Videre berører Commandeuren, at saavidt ham er bekendt af de Planer, som Commandeur Louis i denne Anledning har affattet, var Ideen at anlægge en Kanal langs Landkanten forbi Lendrup Gaarde, hvilken Plan findes meget sikker.

Commandeuren troer ellers mulig ganske at blive Mester over Løgstør Grunde, og med Henviisning til Danmarks og Norges oeconomiske Magazin 4de Deel,
 Af-

Afhandling No. V. om at inddæmme Nygholms Beile, forklarer, hvorledes han i Overeenstemmelse hermed har erholdt Bekræftelse paa at alle sydlige Vinde satte heist Bunde i Weilen, og naar Winden hastig forandrer sig til Nordvest, eller nordlig, gaaer fra Weilen et meget rivende og hastig udfaldende Vand, som efter sin Direction falder ned mod søgster langs Kysten af vester Hanherred, og hvorved efter Løfvers og Ritters Erklæring megen Sand og Grund sættes an mod søgster Grunden, det samme indtreffer, naar den sammenstrømde Jis i Weilen udflyder, som da ogsaa medfører megen Grund og Flyvesand, som formindsker Dybden paa søgster Grunde, indtil stærkere vestlige Vinde, som komme tværs over, hvor Sjorden er bredest og dybest, ved Paasætning af Sø forlænder Grunden, og ansees for meget lykkelig, naar paa samme er fem Fod Vand, da Kartøjerne ikke behøve at løffe saa meget, for at komme over.

For at hæve disse Vanskeligheder, og standse Grundenes videre Tilvæxt, foreslæaer Commandeuren og siden efter Amtmand Arenz at sætte en Dæmning over Nygholms Beilen, som indeholder et Areal af 7714 Td. Land, og som med lave Bunde kan passeres med Heste og Vogne, hvortil mulig vilde findes Steen, ligesom leer fra Weilen dertil kunde anvendes, samt en ordentlig Wei anlægges, og Dæmningen uden for, som er jevn udgaende, med Storrør beplantes, hvorefter det udtørrede Land kunde sælges, og Omkostningerne
der,

terved for endeel indvindes. Naar saaledes Aarsagen til Grundens Forsgelse ved Foransførte var hæmmet, formener Commandeuren, at indfaldende stærke vestlige og vestnordvestlige Vinde vilde efterhaanden bortføre den paa Grunden værende løse Sand, og naar det ikke ansaaes tilstrækkelig, vilde formedelt Muddring et løb til 9 à 10 Fods Dybde dog med Held kunde haabes udført.

Ved at kaste et Blik paa disse forskjellige Forslag, som i en Tid af 40 Aar have været givne angaaende Løgstøer Grunde erfares, at Forslagene have været:

- 1) At muddre et Seilløb, det har været forsøgt, men befunden utjenlig, da Grunden forskyde sig; at forsyne slikt et Seilløb med Brohoved og Bolværk vilde være for kostbar.
- 2) At anstaffe fladgaaende løse. Fartsøjer, det benyttet.
- 3) At anstaffe de saa kaldte russiske Kameler til at føre Skibene med deres ladning over Grundene; er ei forsøgt.
- 4) At grave en 9 Fod dyb Kanal i fast Grund, hvor Skibene kunde gaae uden at løse, anbefales.
- 5) At forene Limfjorden med Nordfjæren ved at gjen-nemskjære den smalle og lave Landstrimmel ved Harboer, eller mellem N. og S. Alsum; det vilde blive kostbar og er underkastet Tvivl, men da kunde Fjorden rense sig selv.

- 6) At inddæmme Nygholms Wei e, hvorved Aarsagen til Grundenes Forøgelse blev hæmmet, ansees som det rigtigste, ei alene for Grundenes Skyld ved Løgstør, men derved vandres et betydeligt Areal af god Jord, og Samsejelen mellem Thy og begge Hønherriderne lettedes. Det lokale er af den Bestaaffenhed, at om Njemedet ganske Pal forventes opnaaet, maa her ikke alene graves en Aflednings-Kanal enten midt igjennem, eller maaſkee bedre rundt om Weilen, som blev at forsyne med Afløbs Sluser i Dæmningen, men her maatte ogsaa anlægges Møller til at udmale det fra en betydelig Omegn tilløbende Indvand.

Dette at forbedre Grundene ved Løgstør er et Anlæg, som vil have en heldig Indflydelse paa Producternes Affættelse for Thisted Amt og de tilgrændsende Ringkjøbing, Viborg og Aalborg Amter, ligesom det vilde fremme Handel og Industri i 6 ved Limfjorden beliggende Kjøbstæder. Det Kgl. Rentekammer har overdraget til Dige-Inspecteur Salchow at anstille de fornødne Undersøgelser derangaaende.

§. 24. Kanal, Anlæg.

Gudumlunds Kanaler. Ved Gudumlund er først af Khr. Buchvaldt, og siden efter af Hs. Exc. Grev Schimmelmänn anlagt smaa Kanaler, hver omtrent af en halv Miils Længde, som kan modtage Pramme paa 200 Tdr., hvorved Transporten af Ware og Lærø

Lørv er betydelig lettet, ligesom det og har bidraget meget til at afløde Vand fra sumpige Steder. Ved den ene Kanal som gaar ind i Vildmosen er udsættet mange tusende Tønder Engjord, som tilforn var næsten utilgængelig, see S. 22.

Kanal fra Tørstedlund til Aalborg. Justiceraad Møller paa Gudumlund har foreslaaet en Kanal fra Kjærs Mølle, $\frac{1}{2}$ Miil sønden for Aalborg ned til Tørstedlunds Gods, som udgjør en Strækning af $3\frac{1}{2}$ Miil, hvor han formener, at flere paa denne Linie beliggende Aaer og Gravlev Søe kunde benyttes. De heraf forventende Fordele angives at være Udsørsel for de ved Enden af denne Kanal beliggende Skove, Tilførsel til Aalborg, Stabeligt Vands Afledning og Fabrikfers Opkomst.

Kanal fra Vildmosen i Vendsyssel til Limfjorden er af Flere foreslaaet. Hovedhensigten med denne Kanal skulde være Tilførsel af Løv til Aalborg fra bemeldte Mose, som er en aldeles udnyttet Strækning af omtrent 17 til 20000 Tdr. Land, som formenes derved at kunde vindes, og saaledes rigelig betale de paa Kanalen medgaaende Omkostninger. Det Kgl. Rentekammer har foranstaltet et Aasteds møde for at undersøge deels Vildmosens Beskaffenhed, deels om, og hvor stor Andeel deraf maatte tilhøre de tilgrændsende Lødsjere.

Kanalforbindelse mellem Limfjorden og Vesterhavet. Hr. Krøymann har foreslaaet

at lade grave en Kanal fra Rhæe til Løkken, derved kunde Billedmosen udterres, og Seilads med Pramme og Kroege aabnes fra Halborg til Nordsean, uden at gaae gjennem Kattegattet, forbi Skagen. Fra Løkken har man 1 Dags Fart til Norge og 2 Dages til England, som hele Vinteren igjennem kan fortsættes. Det var at formode, at Aæns Styrte-Bande og Limfjordens høje Bande kunde bewirke et Sund ud til Løkken, og at Havstrømmen vilde gjøre Dybde baade ved Hals, Hallager og Løkken, hvorved Limfjorden vilde trine i flereere Grendser, altsaa holde sig dybere og fabe en ny Mærkstrækning rundt omkring sig.

Mod bemeldte Hr. Krøymanns Forslag, som har siden 1801 foreslaaet Nør. Øre. Søes Afgravning, og Sønder. Øre. Beiles Inddæmning under Brastov, anføres af en Embedsmand paa Stedet:

1) At Limfjorden ei ligger højere end Nordsean, men tvertimod sliger Nordhavet betydelig højere og med Paalands Wind bryder volbsom paa Havbakkerne. Ved høi Hav stemmes de Aær, som have Ud-løb i Havet. Havet vilde sandsynlig sætte Bandet høit op over en videløstig Strækning af fladt Land, som Kanalen skulde gjennefsjære, da det optaarneede Nordhav ikke vilde røve til Bandet gjennem en lang Kanal og den saevre Limfjord kunde langsom afløbe i Kattegattet.

2) Havbunden uden for Løkken og langt ude i Havet er Glyvesand og Sandrevler. Grunden er i den

Grad

Grub læs og blød, at Skibe som der strand, synke og fyldes med Sand. Det vilde give megen Bænelighed i at aabne et Udlob for Kanalen og Kabe en Slags Havn, uden hvilke Skibene ei kunde ligge trygt, men maatte trækkes paa Land, saaledes som Sandstuderne sættes paa Land ved Paa-lands Wind og optrækkes af Beboerne.

- 3) Havets og Fjordens Forening kunde lettere ske ved Harboeær i Lhye, hvorom er gjort Forslag, men det er tilføjet af de Grunde som anføres S. 264.

Nærmere Forklaring af Kroymans Forslag.

Fra Hals indtil forbi Bratkov i Hanherred er en frugtbar men ubenyttet Strækning af Kjørjord, langs med den nordre Side af Limfjorden, tilvisse af 6 Miles længde, og for det meste 1 Mil i Bredden, denne Kjørstrækning gaaer paa adskillige Steder højt op i landet f. Ex. lige til Borglumkloster. Denne lave og flade Kjørstrækning afbrydes her og der, ligesom i Dirmærsk og Stapelholm, af Gøeststrækninger og Moser, men Glæden i det Hele er Mærsk, og indbefatter et Areal, som angives til at være af 60,000 Tdr. Lands Størrelse, eller omtrent liig i Størrelse med Landtabet Eiderstedt. Man har foreslaaet at give denne Kjørstrækning Navn af Wendelmærsk, den kunde ved rigtig Behandling give det bedste Græs og Korn, da den bestaaer af opfyldt Slim, Blaaleer, for-

færraadnet Tang, Ralk og Muslinger, og alt bevidner, at det i Fortiden har været Havbund.

I denne Kjørstrækning gives nogle Søer, som kunde afgraves, den ved Bratkov er afgravet. Hr. Kroymann, en Høstener, har foreslaaet at afgrave Jngstrup Søe til Nordsøen, da her er en tør og jevn Slette beqvem at grave i, og kun af en Miils længde, alligevel Søen har sit Udløb til Limfjorden; men der er Grunden for blød og moradsig at grave i, Vejen meget længere, og Søen kunde ei tilberlig aftappes, desuden vilde her mangle Fald for Vandet, med mindre at Afledegrøften var meget dyb, og da havde man at befrygte for Eidesstyrninger fra Ryeaae (Rødaae), og at Fjorden vilde gaae op i Afledningskanalen. Ved Jngstrup Søes Afgravning til Nordsøen, og Ryeaae gives Udbrud derigjennem, vilde et Sund dannes fra Limfjorden til Nordsøen, som Alsø Sund i det Sundbeviiste.

Beføstningen vilde ikke være stor, paa Grund af at det er et flad Terrain af Kjør, Sand og Blaaeleer, at lede Jngstrup Søe i Nordsøen, hvorved med det samme al det sure Vand fra denne sumpige Egn afledes, og Vildmosen gjøres tilgjengelig, thi Ryeaae med Limfjordens høje Bunde, vilde bevirke det øvrige, og gjøre løbet ryddelig. Han paastaar, at Dittmarsken og Stabelholm har i de ældre Tider havt et lignende raae Udseende, som disse Egne nu fremvise under Stamhuset
Dir.

Virkelse, og det er Skade for denne Mærskstrækning, at den skal saaledes henligge lidet benyttet.

Endvidere anbefaler han paa visse Steder at inddæmme Limfjorden, her behøves ikke de kostbare Dæmnirger, som i Mærskten, thi for Limfjordens Vandets Etigning behøves kun maadelige Dæmninger, formodentlig af 4 Alens Højde med passende Bredde og Dæccering for at inddæmme de mange tusende Lønder Land raa Vejlejord, eller Mærskfjord ved Fjorden. Ved saaledes at indknebe Fjorden blev den gjort mere sejbar. At sliq Inddæmning ei vilde være kostbar, viser hvad Hr. Justitsraad Lange har udført ved at afdæmme den Arm af Limfjorden, kaldet Senderøre Vejle, som løb norden omkring Den Ørholm, og er over en Mil lang, tvært over samme er lagt tre Dæmninger, nemlig een Winterdæmning i Midten uden Sluse, og i begge Ender Sommerdæmninger med Sluser, det har kostet omtrent 2000 Rdlr. Ved Limfjorden findes flere Vejle, som saaledes kunde afdæmmes, f. Ex. den bekjendte store Bygholms Vejle.

Hr. Kroymann formener at Limfjorden har i de ælbste Tider gaaet sammen med Nordse'en paa flere Steder, men Nordse'en har overalt dæmnet sig selv, eller forhøjet sine Bredde ved Havets Opstul, eller stadige Sandmaling, derved er Limfjorden bleven en landbespændt Bugt af Kattegatet, altid noget højere end Nordse'en, undtagen naar vestlig Storm opstærner Nordse'en sønden for Thyelands Huk, og jager Vandet ud af Fjorden.

den. Ved stille Sæe løber Limfjorden ud i Kattegatet, og ders Vand med Østersøens, som ogsaa er landbespændt, løber ud i Nordsøen, selvfølgelig er Limfjorden højere end Kattegatet, og dette igjen højere end Nordsøen. Dette beviser ogsaa Somrens Lærke, thi naar Landstrømmene mangle Vand, synker Limfjorden, hvilket ei kunde skee, naar Nordsøen var højere. Da nu Limfjorden ei kan oversvømme Vendelmarsten, saa kan Nordsøen langt mindre, selvfølgelig kan en Åbning fra Jagstrup Sæe til Søkken ei give Oversvømmelse fra Nordsøen af. Nu, den kan vel rive i Grunden af det forestaaede Sund og i Fjordens Sejlsdyb, den kan gavne i Vandet, og over Revene, men aldrig staae paa Landet, ikke engang paa Limfjordens Væjler. Vandet i Fjorden vil meget mere afløbe noget, og aldrig stige saa højt, som det nu stiger, thi ved østlige Vinde er Nordsøen især meget lav ved den jydste Kyst; altsaa naar et Sund fra Hallager til Søkken blev til, vilde en Deel af det inddrivende Vand der igjennem falde ud til Nordsøen, og ikke optørne sig saa højt i Limfjorden, som det ellers stiger med østlig Vand.

Var det ikke lettere i Vesterenden af Limfjorden ved Harboøre at grave igjennem til Nordsøen, her var Vejen kortere, end den meget længere fra Hallager til Søkken? En Kanal eller Sund fra Limfjorden til Nordsøen kan ingensteds faae saa megen Strøm og Styrtevand fra Landet i sig, som fra Hallager til Søkken, og netop disse levende Bænde kan danne Sundet,

det, holde det aaben, og i brugbar Stand. Fra Nyaae (Nedaae) til Lemvig, altsaa paa den hele smale landstrækning mellem Limfjorden og Nordsøen seiler disse stærke Landvande, Sejldybet inden og uden for mæglers og saa, og hvortil skulde da graves? Har Haveris Opmåling stoppet alle store Gjenneengange, vilde samme inden faa Dage stoppe en gravet Rende, naar den ei haver stærk Landvand i sig, som stadig kan styrte ud og holde reen. Sagen er ikke uvigtig, thi her er Hefri Vand og rum Søe, som vilde befordre til alle Aarets Tider en gavnlig Handelsforbindelse, især med Norge. Mange tusende Lønder Land, som nu er Moravs og Kjør blev vundet, og Limfjorden erholdt mere Sejldybde.

Mod dette Forslag at gjøre Nyaae til en seilbar Kanal, eller benytte Lindholms Aae dertil, indvendes følgende af Hr. Birkedommer Møller, Inspecteur paa Etamhuset Virkelse.

"Hensigten med den Kanal skulde være at lette Landtransporten af Landmandens Producter, og bedre at kunne benytte og afsætte den Rigdom af Løv den store Vendsysselers Bildmose indeholder. Bemeldte Mose er to Mile lang og omtrent lige saa bred, og efter danske Atlas Tom. 5, S. 199 er Løvegrunden $7\frac{1}{2}$ Alen dyb. Kanalen skulde gaae fra Hammelmose til Limfjorden, hvor Kanalens Munding blev ved Halager, hvorfra Værene bragtes paa Fjorden til Halsborg. Vejens længde fra Halsborg til Halager og derfra til Hammelmose er omtrent 6 til 7 Mile. Det vil-

de være nødvendigt at give Aaen et ligere løb, og heel varstelig at anbringe en Trækvei for Hesten, da den Strækning falder blød og paa sine Steder bundløs.

Ved at gjere Aaen til en sejlbær Kanal, vil følgende Befordringer udfordres:

- 1) At forandre den store Aabybro, over Aaen paa Landevejen fra Aalborg til Thisted, samt Blofhus og Løkken ic., til en Windebro.
- 2) Desuden ligeledes en mindre Broe ved Stavab.
- 3) En Dito over Aaen ved Rysensgrave. Hvilke 2 Broer afbenyttes af de vestlige Sogneboere til Engene og Wildmosen østen Aaen.
- 4) Den saa kaldede Fristrupbro, som i Tiden er en Flydebro, og til Brug for Virkelse Hovbønder.
- 5) En ny Bro anlægges ved Halager over Aaens Munding, hvor Gjelboerne har Vej til Lands, til Aalborg og den østlige Deel af Landet, og Landets Beboere igjen til Gjel, for at hente Sild ic.
- 6) Fra Aaen over Velsen til Halager ud i Fjorden (hvor Vejen nu er til og fra Gjel, samt undersiden Hanherred) maatte Kanalen kontinuieres vel en Fjerdingvej, og da Grunden er meget qvæagtig vil udfordres et Bolværk ved hver Side, for at tilbageholde Grundens Udskydning, og Kanalens Tilstoppelse.
- 7) Desuden bliver Aaen heelt igjennem at rydde, og paa sine Steder at udvide; thi paa mange

Ste.

Eleder har den den behøvende Bidde, og ligeaa stor som den ovensejste Kanal.

8) Over de bundløse og bløde Grundstrækninger maa nedbrammes Pæle, og der ovenpaa anbringes Chauffee til Hesten at gaae paa.

9) Erstatning til Grundejerne for denne Vej.

og 10) Ligeledes for Ladepladser og Gistriet i Aaen, hvilket ved en Kanals Brug, blev forstørret og formindsket. En Gistberettiget har i Tiden 50 Rdlr. aarlig i Pagtsafgiwt for en indskrænket Ret-tighed, for den halve Estrækning af Aaen til Hammelmose. Derimod anføres til Forbeet:

a) Bequemmelighed for Egnens Beboere med Land-produkternes Transport til Aalborg, og de be-høvende Artikler for Landmanden igjen derfra.

og b) Dermed villige at forene en Vandkommunika-tion for Productionen af den østen for liggende Wildmose.

Hvad nu angaaer 1ste Gjenstand da har jeg foran sagt: at Kanalen ikke vilde worde til landmandens Nytte. Den Sætning maae jeg noget nærmere oplyse og forklare. Den Egn som nærmest omgiver Nyaae bestaaer af Naby, Jesmark, Saltum, Alstrup, Vesterhjemmisselev og Thilse Sogner. Hvorved anmærkes, at ved østre Side af Aaen, fra Limfjorden til Ham-melmose, er alene halve Nabye Sogn og Thoftegaard, i hvilken sidste er alene 2 Bondesfamilier; forresten Enge og Wildmosen. I disse Sogne ere: 4 Herregaarde og

3 Præstegaarde. Sognernes Almue producere lidet af Korn og Fødevarer mere end til Husbehov, naar de 3 smaa Sogner, Aistrup og Vesterhjemmislev undtages, da dens betydeligste Næringsvei bestaaer i Dværgavl. Altsaa kunde kun sjældent have Leilighed til Kanals Afbenyttelse, hvortil Bedøerne og i al Fald sit mindre og længere Vei, ja nogle over en Miil. De kunde ei heller komme til Kanalen paa ethvert Sted, formodentlig de blode Enge og Mangel af almindelig Vei. Saavel Bonden som Herre- og Præstegaardene affatte deres Korn og Fødevarer som høves at undvære, meest om Vinteren, naar ellers er nogen Handel i Landet, paa hvilken Tid Kanalen er usjilbar. Herregaardene har Høverle til Transporten; og Skulle disse betale Kanal-fragt maatte Bonden igjen betale for Befrielse af Reiser, hvortil han neppe vilde findes villig, da disse i Almindelighed gøres paa en for ham beleilig Tid, og han med det samme forretter sit Vrende i Halsborg. At Bonden Skulle lade disse faae Nødvendigheder han behøver fra denne Stad i Fredstider, gaae med Kanalleilighed, kan ikke formodes, da han sjelden kjober en Ting før den strax behøves, og som ikke altid paa den Maade kunde være at realisere. Desuden har Bonden enten Familie eller Vekjendtere i Halsborg eller Omegnen som han engang imellem ønsker at besøge, foruden at Herredsretten er i Nørresundby, hvor han saa ofte har at bestille, og med det samme kan forrette sit Vrende i Halsborg. Men at dette kan i sig selv synes at

at være Smaating. Derimod har alle benævnte Sogner, Aabye Sogn undtagen, kun 1 à 2 Mile enten til Blofhus eller Løkken, hvortil de sælger det Korn og de Fødevarer disse have at undvære, og der igjen kan faae Træ, Tjelle, Salt, Tjære og Jern som Norges Production og den Venskijsleste Bønder første Nødvendigheder. Herre- og Præstegaardene sælger og som oftest til disse Handelsstæder, og mangen Gang kan sælge bedre der end i Aalborg.

Man har stort Haab om denne Nordstrands Handels Udvidelse for Fremtiden og disse Handelsstæders Opkomst, fordi at Nordmanden i denne Trængens Tid har lært at kjende Vejen og Ankerpladserne, og at smaa Vaade har betroet dem med Hæld i Neptuns Hænder herover, for at hente Korn og Fødevarer, hvoraf man formoder at de i rolige Dage ogsaa vil benytte dem, og da medbringe flere af Norges Producter. Disse vil vinde derved, og Nordstrandsbeboerne kan ikke tabe. Kort, den ene vil saaledes oplive den anden, til Gavn for benævnte Handelsstæder og Egnens Beboere. Aabye Sogn har kun 2½ Mill til Aalborg, og en god Wei, og vil aldrig kunde afbenytte Kanalen til Fordeel.

I Henseende til den 2den og combinede Vjenstand for Kanal ad Nyaae maae jeg anmærke: at jeg for min Deel anseer Vildmosen for en privat Ejendom, og intet national Gods. Den maae altsaa først ved Sag vindes og gøres dertil. Men saameget kan jeg med Visshed indsee, at den Deel deraf som de private Ejere har

have under deres specielle Herredamme, bruger og benytter, og saaledes havt i nogle hundrede Aar, kan ikke fravindes dem. Hvilken Deel falder meest i den vestre Side af Mosen, og deri strækker sig langt ind. Skulde Ryaae altsaa afbenyttes som Kanal til Wildmosen, vil afskillige Iverkanaler vorde nødvendige fra Aaen, igjennem Engens og Mosen til det offentlige Territorium, som neppe vil endes ringere end $\frac{1}{2}$ Miil. Disse Kanalers Gravning og Anlæg medtager atter Beføstninger, foruden ligesaa mange Broer derover, for Communicationen fra Nord til Syd, og omvendt. Enhver Plæt Jord heril skulle kjøbes. Og al dette skulle Lørværlene kunde betale, som bestaaer af en ringe Qualitet? Nei, det lader sig ikke tænke eller gjøre.

Jeg for min Deel er da derfor mere overbevist om, at gjøre Ryaae til en Kanal fra Limfjorden til Hammelmose, for offentlig Regning, vil vorde et sandt og betydeligt Tab for Staten, og ingen anden Nytte medføre, end at tilstødende Grundejere kunne faae tørre Ejendomme, og Vandet mere fraledet deres Agre og Enge.

Spøds nu angaaer Lindholms Aae forbi Wang, da vil den ved Forandring til en Kanal, endnu vorde mindre til Nytte for Landprodukternes Transport end Ryaae, fordi at de derved omliggende Sogne har saameget nærmere til Aalborg, og nogle kun $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ Miil, og de længst fraliggende $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{3}{4}$ Miil. Derimod, med

Hen-

Hensyn til Viltmosen, falder den meget mere beqvem end Nyaae, fordi:

- a) At om Kongen eller Staten, ved Dom og en-
delig Afgjorelse, vinder en Strækning til Ejen-
dom af denne Mose, vil samme falde i den østre
Side deraf, eller nærmest derved.
- b) At Lindholmsaae som fører nærmest dertil, er
næsten 2 Mil landværts nærmere end Nyaae,
samt at fra Aaens Udsøb i Fjorden og til Aal-
borg er neppe en Fjerdingvej; men derimod fra
Nyaae henimod 2 Mile. Vel gaaer Lindholms-
aae ikke lige til den Deel af Mosen som er peget
paa under a, men kan efter mit Begreb lette-
ligen continueres der hen, naar det ansees til
Nytte og Gavn.

Men da Speculationen paa Lindholmsaae til en
Kanal alene kan have Hensyn paa Viltmosens Produc-
tion, synes nødvendigt forløbigen derved at betragte,
og overveje:

- a) Først at vinde den Ejendom som skulle være
Gjenstand for Kanalen.
- og b) Dernæst at eftersee og undersøge Grundens Be-
staaelse, om derpaa kunde opføres Bygninger,
og findes Lejlighed til Bopæl og Næringsvei til
Familier.

Eli uden denne Forudsætning indsees ikke hvad
Nytte Projectet vilde have, da ved en saadan offentlig
Foranstaltning bør være nær og daglig Tilsyn og Dr-
den

den, om noget deraf skal udkomme til Fordeel. Desuden troer jeg at Tøroen alene ingensinde vil dække Beføstningerne: men mueligt at dermed kunde forenes anden Industrie som Teglbrænderie, Pottemagerie, eller et Tøjancerie, og da upaatvivleligen vilde afgive Fordeel. Og hvad om man kunde tillige finde Salpeterhaltig Jord? Det ansøgte Forslag med Lindholms-Aaen medfører:

- 1) Denne Aaes Drensning og Udvidelse fra Ende til anden, da den hverken har den Bredde eller Vandmasse som Nyaae.
 - 2) En ny Kanal fra Aaen og ind i Mosen, op imod Braae Ejendomme.
 - 3) Udgravelse fra Aaens Munding ud i Limfjorden, en kort Distanse, formodentlig vil være med Bølværk, da der falder Nøg eller Vælb.
- og 4) Over denne Aae ere 4 Broer: Lindholms, Woerberg, Wangs og Elkjær, som alle bleve større og maatte forandres til Vindebroer.

Altsaa er Resultatet heraf: at jeg hverken anseer den ene eller anden af de omspurgte Aae kunde werde Gjenstand til en seilbar Kanal, til Fordeel for Landmanden, paa en Maade at Omkostningerne derved nogensinde kan dækkes. Derimod med Hensyn til Bilmosens Production, anseer jeg Lindholmsaae mere beqvem, og mindre bekostelig end Nyaae.

Overalt synes det ikke at et Land som Benschysel behøver Communications Kanaler, hvor ingen Landmand

mand har højere end 4 à 5 Mile til en Eftad eller Ladeplads. Derimod kunne paa mange Steder behøves Vandafledning kanaler for at forbedre Ejendommene, og hvorved disse vilde blive dygtigere og langt mere indbringende for deres Ejere. Men som alene er en Gjenstand for privat Opmærksomhed.

Møller.

S. 25. Limfjorden og dens Fiskerie.

I Limfjorden gives betydelige Grunde, især ved Løgstør *). Fjorden har i de ældre Tider været bredere, end nu, men den har Tid efter anden sat Elif til Landet, som nu afgiver Græsning. De mange store Fæstjær ved Limfjorden vidne om, at samme er tilsat Land, hvis Beskaffenhed omtales S. 227, de kunde forvandles til hyggelig Ager og Eng.

At Limfjorden saaledes affætter Elif ved sine Bredder, viser Løgstørs Opkomst, samme var Der under Løgsted Eogn, som med Tiden er bleven landfast; det samme viser en stor Græsning, vesten for Løgstør ved Næsborg paa mange Tdr. Land, som Kongen har tilegnet sig som tilsat Land, og er nu bortforpagtet for 40 Rdlr. aarlig, endvidere den megen Elif som landsætter sig ved Østerbye under Orholm, og saaledes paa flere Steder. Den hele Limfjord har forandret og vil vedblive at forandre sit Udseende, og kan maafee med Tiden paa sine Steder blive stoppet i sit Løb, som man kan besyngte ved Løgstør. I Fjorden

op.

*) See derom S. 259.

opstaaer Holme, ved disse tilføjtes bestandig Sand og Jord som gaar ud som Grunde, hvilke aarlig forhøje sig, og omsider landsætte sig med det faste Land.

At denne nordlige Deel af Jylland, Hjørring og Thisted Amter har været een, eller maaſtee to Der synes temmelig sandsynlig deraf, at der fra det øvrige Jylland er adskilt ved en smal Jordtunge, vesten for Lemvig. Paa Jyllands nordlige Kyst kaster Havet bestandig Sand, som danner Hækklitterne. Deslige Sanddyner kan have tilstoppet i de ældre Tider Havets Indgangs og dannet den smale Jordtunge ved Hørboøre, og givet Anledning til den Indfjord Limfjorden. Den kaldes Limfjorden af den Liim eller Kalk, som findes overalt ved dens Bredder; paa sine Steder gives virkelig Kalkbrud, som benyttes, saaledes ved Krastrup og flere Steder. De bekjendte Alsædsjorder ere Muld paa Kalklag, f. Ex. de frugtbare Alsædsjorder i Broust Sogn og Bye.

Limfjorden er meget fiskerig, den ernærer ved Fiske mange Familier. Det betydeligste er Sildefiskeriet, Vaar- og Høstfiskeriet *). Af dette Sildefiskeriet ernærer fornemmelig Løgstøer og Nibe sig, samt de ved Fjorden beliggende Herregaarde og Bønderbyer, som have Fiskerettighed, saaledes har Sebbekloster 339 og Ørholm over 400 Stader i Fjorden, som bortforpagtes. Limfjorden er matriculeret til et vist Antal Læn-

*) Derom god Underretning i Justs Naturhistorie, hvortil henvises, og Rybecker's Afh. om Sildefiskeriet.

Lænker, en Lænke bestaaer af 6, 8, 10 til 12 Stader, en Stade holder 42 Favne. Af et Stade betales til Kongen 1 Mk aarlig Afgift, og af Leieren til Eieren efter Stades Godhed fra 5 til 100 Rdlr. og derover. Lænkens Længde reitter sig efter Stadebogens anviste Maal, som er approberet af Kongen d. 29 April 1749. Kyndige ansee det for tjenligt at Limfjorden blev paa ny matriculeret, og sat i høiere Afgift, da samme er for lav efter den Fordeel Fiskeriet afgiver, og ei er at sammenligne med de Afgifter, som hvile paa Ager og Engs Hartkornet; dernæst at der gives idelig Strid om Lænkernes Længde, som reiser sig deraf, at naar Fiskerne udspænde deres Garn til saa mange Favne som et Stade holder, da ved nogle Alens Rækning bevirkes, at den sidste i Lænken ei har tilbørlig Favnemaal til sit Stade.

Sildefiskeriet drives ved staaende Garn i Fjorden, som fastholdes ved Stænger, og staae i en rund Cirkel udsendt, og til samme udspændte Garn er fastbundet et Bundgarn, hvori Silde fanges. Sil'den følger Strømmen og gaaer i Garnet. Morgen og Aften indfinde Fiskeren sig med sin Rog, en fladbundet stor Baad med 3 Mand, og med Skuffer eller Spanne øfer han Silde af Garnet i sin Rog. I een Nat, naar det er heldigt, kan han fylde Rogen, det vil sige, han kan fange paa een Nat nogle 100de Dl Silde. Med sin rige Ladning iler han hjem til Ealsboden. Sielleren aftages og Silde nedsaltes ganske frisk i

Lønder. Af Gielleren køges Tran, ligeledes af Silben selv, naar der er Mangel paa Lønder, eller Prisen er for lav paa Silben. Hr. Procurator Asp i Nibe har indrettet sig en ny Saltbod ved Fjorden, at man kan seile ind i Saltboden, og et stort Tranfoerle med 4re Pander, saaledes som det bruges i Gottenborg, som vil være meget fordelagtigt.

Sildefiskeriet er en god Næringsvei og mange Familier i Nibe ernære sig vel derved og have samlet Formue. I Nibe besad den afdøde Kjøbmand Jærch næsten alle Byens Fiske-Stader, som hans 3 Sønner arvede, disse have solgt en Deel Stader, og bortlejet andre, og selv drive nogle, saa at nu den hele Bye har Interesse og Næring af den Sag.

De fæste Silb nedsaltes strax til Udskibning. De mindre Fiskere nedsalte ogsaa deres, men sælge dem og fæste. Disse fæste Silb optjebes af Emaasolk for 6, 8 à 10 sk. for en Dl, og føres paa Vogne til Aalborg; andre tørres i Winden, de udspændes paa Snorer snoede af Havrehalm og tørres i 3 Uger, og udføres da under Navn af tørrede Fynder. I alle Bønderbyer ved Limfjorden, endog over 1 Miil fra Stranden hænger ved enhver Gaard Silb som tørres.

Høstsilben er den bedste og betales i Nibe med 70, 80 à 90 Rdlr. og derover pr. læst, en læst holder 12 Lønder. Vaaarsilben betales med 40, 50 à 60 Rdlr. pr. læsten. Den Limfjorder Silb er ei saa feed som den nordste og svenske, desuden beroer Prisen meget

get deraf, hvorledes Østersøen forsynes fra Sverrig, og om Fiske- har været fordeelagtig ved Gottenborg. Fiske- har i nogle Aar været meget fordeelagtig for Ribe og bidraget til dens Velstand, da Byen med sine 1000 Mennesker næsten lever alene deraf. Fiskerne erholde deres Fiske- Stænger og Staver fra Sverrig, hvorfra samme havets lettere end fra Norge, omend- skönt Udsæelsen skal være forbuden fra Sverrig.

Paa Limfjorden fanges Sildene ved staaende Garn, ved Løgstør med 5 store Baade à 5 Mand pr. Baad og flydende Garn, som trækkes over Fjorden.

Saa snart Vaarfiske- ophører ved St. Hansdag, begynder Aalefiske- med Gliv, som er meget betyde- ligt. Aalene salttes og røges, de sælges og ferse.

Foruden Aal fanges ved Løgstør mange Helte, som ligeledes sælges ferst og røges, endvidere Abborer, Skaller og Aalquapper i Mængde. Kort, Limfjorden ernærer flere Mennesker og er til større Ga- n for Lan- det, end om den var Agerland. Nærmere Underret- ning om Fiske- giver følgende af Stiftamtmand Penz.

”I Følge det Kongelige General-Land-Deconomie- og Commerce-Collegii Forlangende i Skrivelse af 6te Marti d. A. angaaende Fiske- Drift i det mig an- fortroede Aalborg Amt, har jeg den Ære herved at meddele følgende Oplysning, som deels er grundet paa de Undersøgelser og Efterretninger jeg fra min Embeds- Tilrædelse har anstillet og erholdet, og deels paa Ved- kommende Rættens Betjentes Lid efter anden ind-

komne Efterretninger, foranlediget af det Kongelige Collegies Forlangende, som de ere blevene anmodede om saavidt mueligt at sydesigjøre. Forud maae jeg sikkre den Anmærkning, at de indsamlede Efterretninger angaae i Almindelighed Fiskeriet i Limfjorden for saavidt den grændser til eller gaaer igjennem Aalborg Amt, da Fiskeriet i Kattegatet eller i Maringer Fiord, hvilken sidste er Grændsen paa Amtets søndre Side, ikke drives som nogen egentlig Næringsvei, af de ved Strandkanten og Fjorden boende Gaarde og Huusmand, som ere Aalsbrugere, men mere som en Biesag. Om Fiskeriets Drift derimod i Limfjorden, maatte følgende antages som Besvaring, Pøstviis saaledes:

- 1) Hvormange Mennesker der drive eller tage Deel i denne Næring? Antallet paa dem som nu drive og tage Deel i Fiskeriet kan regnes til 7 à 800 Mennesker, hvoriblandt dog ikke regnes Qvindemennesker som finde Arbejde ved Sildenes Tilberedning og Nedsaetning, ved at vindtørre og røge samme i Fiskestiberne, samt ved at reparere Fiskegarnene baade Sommer og Winter.
- 2) Hvad Slags, hvor mange og hvor store Fartøier de Fiskende betjene sig af?

Fiskestiberne betjene sig af saakaldte Røge 13 à 13½ Al. lange, Klinkbygning og fladbundet, der bruges til Silbedrag, heraf føre nogle en Mast, et stor Seil og en Jof, Bunden er af Bøg, men Resten af Eeg; til Drive-Nedgarns Fiskeriet, bruges

bruges derimod mindre Raage, eller de saakaldte Bergens Joller. Hine rumme omtrent 40 Tdr. Korn, og koster med Seil og Tilbehør 80 à 100 Rdlr. De bygges i Almindelighed af Fiskerne og andre kyndige Almues-Folk. Derforuden er til Nibe Kjøbsted 16 saakaldte Krielskaage, af samme Bygning som ovennævnte store Fiskekaage, der efter deres ulige Størrelse kan indtage 500 til 1000 Dl første Sild og føres hver af 2 Mand; disse Krielskaage ere egentlig Transport-Vaade, som afhente Sildene fra Fiskeleierne og bringe dem enten til Nibe eller Aalborg til Nedsaltning og Affæining.

Widere eier Nibe Bye 8 Fartøjer eller Jagter til at exportere Sildene til Kjøbenhavn, hvis Størrelse er fra 6 til 12 Commercelæster. Antallet af de egentlig Sildevaabbræts Raage, kan omtrent udgjøre 150, og af det mindre Slags 200 Stykk r.

3) Hvilke Redskaber der i Almindelighed bruges?

Disse Fiskeredskaber ere ligesaa forskjellige, som Fiskeriet selv paa viff. Aarets Tider er forskjellig, samt Vandene hvori der fiske, saaledes bruges ved lögsterr Sildebragvaade og Drivnedgarn, i de tilgrændsende Byer bruges i Almindelighed Bundgarn med Rab, Ruuser med Rab og staaende Nedgarn, i Doerrensstemmelse med Forordningen af 15de Decbr. 1750, ved Nibe Bund-

garn og Ruuser, samt Stryge-Glibe, hvilket Slags Fiske-Nedstøb eller Fiske-rie allene efter allerhøjstbemeldte Forordning er denne Byes Fiskere tilladt. Paa øvrige Steder i Limfjorden, bruges Silde. Waade og Drive. Nedgarn.

Til Aalefiskeriet bruges Stryge- og Waade-Gliber, og til andet Slags Fiske-rie: Waade, Gliber, Iystre og Bakker, saalange Vandet er aaben, om Vinteren stange en Deel af Aalborg og flere Steders Indvaanere paa Isen Aal og plukke Silb.

- 4) Hvilke Fiskeforter der falde, og hvorledes den fangede Fisk behandles og affattes?

Sildefangsten er det væsentligste Fiske-rie, dernæst Aalefiskeriet; de øvrige Fiskeforter, som Slyn-der, Helt, Lørst, Gjøder, Skaller, Orter, Aborre og Dæger, fanges ikke i nogen betydelig Mængde, og desaaarsag affattes færste, undtagen nogen faae Helt som røges.

Sildene derimod blive deels nedsaltet, deels vindtørret, deels flekket og røget samt deels solgt ferske. Af Aalene sælges en Deel færste, men de saakaldte Gaardaal nedsaltes.

Afsætningen sker saaledes for en stor Deel færste, som af Kjøbstæd Indvaanere og Landmanden fortæres. Den øvrige Deel som nedsaltes og paa Svensk Maade behandles, nedlægges i hele, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Tønder, og udføres til Vestindien, Øster-søen,

søen, Hamborg, Kjøbenhavn, Thyen og Sjælland samt Lolland.

I Nibe Kjøbstad drives Sildefalteriet ikke ubemdeligt, dog ikke med saadan Force som for en Deel Aar siden, hvortil den svenske Silde Indførsel og Saltets Dyrtied angives som Aarsag.

De Handelende i Aalborg optjæbe af Fiskeerne i Nørre-Sundby, Gjel, Engholm, Baldsted, Sebbesund med flere Steder Sildeene som hidføres, og undertiden ved Fiskelejerne selv, aarligen betydelige Quantummer, som de behandle og afsætte paa den Maade og til de Steder som nylig er meldt.

Saaledes blev forrige Aar herfra Toldstedet udskibet for Aalborg, Nibe og Løgstør, af saltet Vaar- og Høst-Sild . . . 1119 Tøstter.
 Af tørre og røgede Sild . . . 7040 Dl.
 Saltet Aal . . . 300 Tønder.
 Røget Dito . . . 4811 Spd.

Foruden hvad som saaledes udføres kan efter grundet Formodning antages, at et dobbelt saa stort Quantum især af ferske Sild konsumeres her i Landet; ligesom og at over $\frac{1}{2}$ Deel af hvad der af forførte Fiskeforter herfra udskibes er for Aalborg Kjøbmænds Regning.

5) Paa hvilken Tid af Aaret Fiskeriet gaaer for sig?

Ved Løgstør bruges Sildefiskeriet, med Drag-Maade fra 1te Marti til 1te Juni efter Forord-

ningen af 15de Decbr. 1750. Om Efteraaret er Vandet for højt, som hindrer Fiskerne at drage Waaden oppaa Grunden. Derimod bruges Drive. Nedgarns Fiskeriet fra først i Septbr. til Novbr. Maanedes Udgang, om Vinteren saalænge tillader det. I Varmer, Valdsted og Sebbesund, drives Fiskeriet til de ved Rescriptet af 24 Maj 1737 bestemte Tider; ved Ribe og flere Steder, retter Fiskerne sig efter Forordningen af 1750. Den Fiskerie som drives fra første eller medio Marti, til hen i Juni Maaned, kaldes Vaarsfisket, men det som drives i Septbr., Octbr. og Novbr. Maanedet med Bundgarn og Ruser, kaldes Høstfisket, paa disse Tider fiskes foruden Silb, ogsaa anden Slags Fisk, men Helten fiskes ved Mortensdags Tider, og Gaarbaalene i Juli og August.

- 6) Hvad Fiskeriet aarlig omtrent kan belebe sig til i Quantum og Penge, naar alle Omkostninger til Fartøiers Udredning m. v. ere fradragne.

Denne Post kan ikke besvares med nogen Op- gave af enten ungefærlig Quantum eller Penge, og endnu mindre nøjagtig. Fiske-Udrederne og Fiskerne holde ikke, i det mindste vilde de ikke vide af at holde nogen ordentlig Journal over Indtægt og Udgift. Silbefangsten er forskjellig lige- som Affætsen, hvorefter Priserne deklinere.

De til Fiskerie-Redskaberne nødvendige Ma- terialier af Hamp, Tære og Steeg d. e. Garnpale
fra

fra Norge, have i nogle Aar været overhaands dyre, ligesaa Fragterne, men især har Saltet steget til en overordentlig høi Priis. Imidlertid indbringer Sildafiskeriet en ikke ubetydelig Indtægt, mueligt mere for de Handlende end for selve Fiskerne. Efter en simpel Beregning over de under 4de Post benævnte og herfra Byens Toldsted forrige Aar udførte Fiskeforter, bliver efterat alle Udgifter ere fradragne, en Fordeel af 51628 Rd.

Beregningen er denne:

- 1) Saltet Aar- og Høst Sild 1119 Last, som i det hele kan ansættes a 70 Rd. Lasten er 78060 Rd.

Herfra Udgifterne saaledes fradrages:

Fragten i Durksnit beregnet a 5 Rd. . . . 5,595 Rd.

Durksnitningerne til Sildenes Omsætning, Medpassning med videre pr. Last 3 Rd. . . . 3,357 Rd.

Til en Last Silde Saltning regnes i Almindelighed at to bruges 3½ Rd. sparsk Salt a 4 Rd. Rd. (middelt Priis) 14,547 Rd.

De dertil forbrugte Træer med Vædkerlen har i de sidste Aaringer kostet

køstet 12 Rb. pr. læst,

gjør 13,428 Rb.

36,927 Rb.

bliver altsaa tillovers 41,129 Rb.

2) Tørre og røgede Sild

7040 Dl beregnet over,

hoved til 12 sk. pr. Dl,

gjør 880 Rb.

3) Saltet Aal 300 Tdr.

a 12 Rb. . . . 3600 Rb.

4) Køget Dito 4811 Tpd.

a 1 Rb. 3 Mk. . . 7216 Rb.

Er 11696 Rb.

Men heraf afgaaer følgende:

Fragten af de

saltede Aala 3

Tdr. . . 150 Rb.

Bødferne for

Tæer, Op. og

Tilslagning a

1 Rb. pr. Td. 300 Rb.

Salt til Læge

og Nedsilt-

ning 4 Tdr. til

12 Tdr. er

100

41,219 Rb.

100 Eder. a 4

Rb. . . 400 Rb.

Fragten af de

tørrede og rø-

gede Silde a 2

ß. pr. Ol . 146 Rb. 4 Mk.

Dito af røge-

de Aal a 4 ß.

pr. Spd. er 200 Rb. 2 Mk. 1197 Rb. 10,499 Rb.

Igjen som foran er meldt, Fordeel 51,628 Rb.

Hvormeget Fordeel Fiske- heraf have havt for deres Part, naar de igjen fraregne de nødvendige Bekostninger ved Fiske- , lader sig ikke efter hvad jeg forhen har ytret bestemme, men at Fiske- , under det mig anbefoede Amt indbringer for selve Fiske- , saavelsom for de Aalsbrugere der tage Deel i Fiske- , en ikke ubetydelig Fordeel, lader sig deels af ovenstaaende Beregning slutte, deels af at et dobbelt saa stort Quantum Fiskeforter, især af første Sild som consumeres her i Landet.

J Henfende til at see Sildefiske- som een af de vigtigste Nærings- og Handelsgrene for Limfjords Beboerne, sadt i vedbærlig Drift, formener jeg det ville være gunstigt:

- a) Om Indførselen af Svenske Sild enten aldeles maatte forbydes eller i det mindste under en svær Told kun være tilladt, da det er bekiendt at det Svenske Sildefiskerie er saa overflødig, og forbunden med saa liden Bekostning baade i Henseende til Fiske-Retfærdig saavel som Silde-Fousterager, imod de virkelige, bekostelige og forskjellige Elags Redskaber, som bruges til Fiskeriet i Limfjorden, samt Træets Dyrhed, saa at Svensken kan undersælge Limfjorden betydelig med sine saltede Sild.
- b) Toldfrihed for det Salt som forbruges til den Sild der udføres af Riget til fremmede Steder, eller med andre Ord: Toldens Godtgjørelse eller Tilbagegivelse af det til saadanne Sild forbrugte Salt, naar Silden beviislig var bleven udført, hvilken kan beregnes til $3\frac{1}{2}$ Rd. pr. læst Sild. Denne Godtgjørelse har ogsaa forhen været vedkommende tilstaaet, og ved at forundes paa nye, vilde den sikkert vorde anseet som en Opmuntring til Fiskeriets Fremme.
- c) Ved Løgstøer kunde mueligt med Nytte og Fordeel bruges 3de Helt Dnh. Waade paa de sædvanlige Sildevaaders Drætte og Warpesteder, og dette Fiskerie kunde mueligt bedst drives fra 1ste Julii og til August Maanedes Udgang; thi disse Helt. Waade kunde ikke bestadige Sildeynglen, da de indrettes med vide Måster, og Erfarenhed
- des

desuden lærer at Silben ingen Yngel ligger i Dybet, hvor der er Strømgang, men i Indvige og søge Bunde. Til dette Fiskeries Anlæg behøves ingen videre Opmuntring end Tilladelse at gjøre Forsøg dermed paa et eller flere Aar, og vilde det da lykkes, og i ingen Deel ansees til Skade, kunde Vedkommende paalægges deraf til Kongens Kasse at betale en saalelig Afgift.

- d) Fiskerne lide ofte stor Skade af et Slags smaae Kryb eller Vanddyr som kaldes *Rægelius* eller *Fjord Orm*, den er ei graae Rægen ulig, men ei nær saa stor. Undertiden om Efteraaret indfinde disse Orme sig i saa stor en Mængde, at de næsten senderflide og opæde Garnene. Et Raad imod disse fædelige Dyr, vilde ogsaa meget gavne Fiskeriet.

Disse Efterretninger og Forslage meddeles saaledes det Kongl. General-Land-Deconomie og Commerce Collegium til nærmere behagelig Overvejelse, om samme maatte kunne give Anledning til et eller flere Midler til Fiskeriets videre Opkomst og Fremme, enten i Almindelighed, eller for det mig anbetroede Amt i særdeleshed.

København d. 20 Decbr. 1802.

Pentz.

Foruden Ribe besidde mange Godsejere og Bønderbyer betydelige Silde- og Hale Fiskestader i Limfjorden, men da det er saa vanælig for Fiskerne at komme

til og fra deres Raage, som, formodt de lave Bænde eller rettere flække Fiordbræder, ikke kan flyde ind til Landet, saa maae de trende Gange daglig For- og Efteraar ofte lige til Veltestedet vade frem og tilbage, et Længdemaal af omtrent $\frac{1}{2}$ Miil i alt til og fra Raagene, og saaledes byndvaade arbejde adskillige Timer ved deres Fiskegarn og Redtaber. Derved sættes deres Liv og Helbred i Fare, og som oftest forkortes ved tilbragte Sygdomme. For at befrie Fiskerne fra dette Onde, der alene hidrerer fra Mangel paa et Landested, og for at ophjælpe Fiskeriet til Fordeel for Staten, var det tjenligt baade at inddæmme Limfjordens flække eller Strandbred, samt at grave derudi en Kanal med en Baadehavn inde ved Land, hvor Fiskerne med deres Raage kunde havne. En slig Tanke har Just. lange, Ejer af Ørholm, yttret, men for denne Indretning betinget sig Skattefrihed af det inddæmmede Land, men da denne Skattefrihed ej kunde bevilges længere end paa 20 Aar, blev det ej udført, som dog vilde have været særdeles tjenlig for Ørholm, og et godt Exempel for flere Steder.

Sildetrans Kogning i Nibe *).

Nibe, et betydeligt Fiskeleje, havde tilforn manglet et Tranfogerie i det Store. Af Mangel paa Afsetning og Forædling vidste Fiskerne ikke at benytte sin
rige

*) Udførligere Forklaring gives i det Kongl. Landhuusholdnings Selskabs Skrifter, den ny Samling 3die Hefte.

rige Fangst, han ophørte da i flere Dage at fiske, thi af Mangel paa Affætning blev Olen beregnet til 80 Skr., undertiden solgt for en halv Skilling Olen. Det har dog ikke været saa meget sødelig i de sidste 6 å 8 Aar, da vore Naboer de Svenskes Fiske har været maadelig. Ved Mangel paa Tranfogerie kunde altsaa ikke Sildene selv benyttes til Tranfogning, ei heller nogen Nytte udbringes af den Geller der udtages af Sildene, og som i flere hundrede Læs, især om Foraaret, blev nedkjørt i Stranden, og forarsagede en utaalelig Stank, som endog kunde forvolde Sildenes Vortgang.

Mangel af Affætning og rigtig Anvendelse gjorde, at Byen i mange Aar ikke havde den Nytte af sit Sildefiske den burde have, indtil den Periode kom, at det svenske Fiske, som bekjendt, i nogle Aar var af liden Betydning. Disse senere 6 å 8 gode Aar have fremmet Fiskerierne her meget, det har opvaakt en Drive og Iver for den Sag, saa at Fiskestaderne og andre Ejendomme i og ved Byen stige til det Tre dobbelte. Det er Tilfældet der, at naar de Svenske fiske i Mængde, standser Affætning i Nibe, da de ei der kan holde Pris med de Svenske, paa Grund af at Bekostningerne overgaar de Svenskes fire Gange.

Disse mærke Udsigter, som sikkerlig vilde volde de fleste Fiskeres Undergang, især de, hvis Evne ikke kunde udholde Tabet til bedre Perioder indtraf, tilføjedes Hr. Procurator Asp, i Interessentskab med et Par

Der andre Mand at anlægge et Tranfogeri, og af den Marsk foretog Procurator Aip i August 1805 en Reise til Gottenborg og Marstrand for at besee de Svenskes Tranfogerier, som Salterier. Ved hans Tilbagekomst oprettede han et Tranfogeri, aldeles efter den svenske Maade, som den meest hensigtsmæssige.

Til dette Sildetrans Kogeri er byggt et Huns 18 Alen langt, 13 Alen bredt, 5³ Al. højt, som er inddeelt i to Etager, hvoraf den nederste er 2 $\frac{1}{2}$ Al. høj, og den øverste 3 Al. I samme er en Ekorsten med 4 Kjedler, to Kjedler anbragte ved hver Side af Ekorstenen. Hver Kjedel er paa 24 Edr. Rum, hvoraf Bunden og $\frac{1}{2}$ Al. af Stimlen er Kobber, det øvrige af Træ. At Kjedlens største Rum bestaaer af Træ, haver tre betydelige Fordele, først at den koster betydelig mindre, end af blot Kobber, dernæst, at da nu Ilden kun varmer paa Bunden af Kjedlen, frembringes en sagcere og mere fordeelt Varme, Sildene opleses mere langsomt, afgiver sin Fedme sagcere og ordentligere, og man er sjelden, eller aldrig, naar man stedsfærer i Kjedlen, udsat for at den brænder an paa Bunden, som vilde foraaarlage at Trannen blev branket, og ikke frembragte halvt mod hvad den ellers giver af sig.

Skal Tran koges, da pompes enhver Kjedel halv fuld med Vand, og der fyres under Kjedlen. Naar Kjedlen er kommet i kog, styrter man 10 à 12 Edr. Sild derudi, saaledes at Kjedlen paa 3 à 4 Tommer nær det øverste er fyldt. Saa hastig Sildene ere komne i Kjed.

i Kjedlen, maa uopphørlig røres deri med en dertil indrettet Kobberspade, der sidder paa et Træstak. Man vedbliver uopphørlig at røre indtil Silbene ere gaaede aldeles i Masse og Siften falder fra Benene, paa det at Massen ikke skal falde paa Kjedlens Bund og brændes an, som vilde ske den hele Kogning, saavel i Henseende til Mængde som Godhed. Under denne Kogning vedbliver den fede Deel af Silbene steds at stige op, og efter en Times Kogning kan man begynde at summe. Naar Trannen efter Skumningen har staaet og sunket en halv eller heel Time, bringes den til Lappeburet, hvor den klares gennem en Sie af grovt Blaalerret. Derpaa staaer den 5 à 6 Timer for at synke, og aftappes da paa de egentlige Trans tønder.

Forskjellen paa Omgangsmaaden med Sielle- og Silbetrans bestaaer allene deri, at Vandet til Sielle-Trannens Kogning behøver kun at være $\frac{1}{2}$ Deel af Kjedlens Størrelse, da det derimod til Silbetrans skal være det halve. Thi Siellerne indeholde flere vand- og blodagtige Dele end Silbene. Sielle-Trannen er ogsaa circa 20 pr. Cent ringere værd, end Silbetrannen. Jo friffere Silbene, saavelsom Siellerne blive kogte, jo ælere og bedre bliver Trannen. En Tønde Sieller giver fra 10 til 15 Potter Tran. Tran af Sild er den allerfineste af alle Transorter, og ligner den gule Bomolie.

Dette her indrettede Frankogeri har kostet 3000 Rdlr. Naar Eilbene gaar til i Overflodighed, og Frankogningen drives Nat og Dag, da kan man fuge tre Gange i hver Kjedel i 24 Timer, eller omtrent 140 Edr. Eild i alle Kjedler i en Dogn. Til Jildebrændsel kan benyttes Kul, Tors og Brænde.

Gruusket eller Uhumstheden fra Frankogertiet er en ildestinkende men fedt Gjødse, det kan ei bruges allene, men maae blandes lagvis med Blandjord, og ligge et Par Aar, da er det en ypperlig Gjødse, især til kolde Jorder; 2 Ed. Gruus skal være tilstrækkelig til en Tende Udsæd.

§. 26. Aalborg Kjøbstad.

Aalborg Kjøbstad ligger i Himmersøssel ved Elmstorden paa søndre Side af samme, omtrent 4 Mile fra dennes Indløb fra Kattegat. De nærmeste Kjøbstæder ere:

a) Nord og Nordvest paa.

Sæbne 7 Mile Norden for Aalborg.

Gleffen Gladstrand 2 Mile nordligere, og

Stagen Kjøbstad endnu 5 Mile nordligere, samt Hjørring Kjøbstad 7 Mile nordvest fra Aalborg.

Disse Stæder tage for størstedelen deres Handelsvare fra Aalborg. Landmanden der i Omegnen maae selgelig betale de behøvende Varebyrder, end de kunde faaes her i Aalborg, og kan heller ikke afsætte sine Produkter saa fordelagtig i disse

i disse smaae Kjøbstæder, som i den større Handelsstad Aalborg.

b) Vest og Sydvest paa.

Ved Limfjorden: Nibe Kjøbstad 3 Mile fra Aalborg, hvis Næringsvej er fornemmelig Sildefiskerie.

Løgstær en Flekke 7 Mile fra Aalborg, har og en deel Sildefiskerie, begge i Himmershyssel.

Disse 2de Stæder tager det mæste af deres Handelsvare fra Aalborg og sælge igjen den største Deel af de Vare, de indsamle hos Landmanden, saavelsom deres nedsaltede Sild her til Aalborg. Nykjøbing paa Morsøe 12 Mile fra Aalborg.

Thisted i Thy 14 Mile fra Aalborg.

Skive i Salling 13 Mile fra Aalborg.

Viborg i Himmershyssel $\frac{1}{2}$ Mill fra Limfjorden og 10 Mile fra Aalborg.

Holstebro 14 Mile, og Lemvig 16 Mile fra Aalborg, begge i Harsyssel.

Sidstnævnte 6 Kjøbstæder tage ligeledes størstedelen af de Vare, de handle med fra Aalborg, især grove Vare, saasom: Lømmer, Tjære, Salt, Jern, Steenful, Hør og Hamp; men af Specerier og andre Vare forsynes disse Stæder med en deel fra Holland og Hamborg over Ringkjøbing og Hierting.

c) Mod Sønden og Sydvest.

Hobro 6 $\frac{1}{2}$ Mill og Mariager 9 Mile fra Aalborg,

borg, hvorfra disse 2de Byers Handlende ligeledes tage nogle af deres Handelsvare; dog hente Kjøbmændene i Hobroe med egne Fartøjer deres fleste Handelsvare fra Norge, Kjøbenhavn og Lybek.

I Henseende til Oplandets Beskaffenhed, da falder:

i Vendsyssel, som et fladt Land, de fleste Steder god Græsning, og Bønderne have meget Tillæg af Kvæg, hvoraf de især skulle tage deres Udgifter. Der er og god Kornland, og avles ikke lidet af Rug, Byg og Havre; men Havren er der i Almindelighed ringe af Bonitet.

I Himmerisylle: Østen for Aalborg ere Jorderne for det meste lerede, følgelig Udsæden meest Byg og Havre, kun lidet Rug.

Sønden og Vesten op med Limsfjorden falder mest Sand-Jorder og følgelig Rug-Mark.

I Thy og Mors, saa og i Salling, ere fede Jorder. Udsæden der er fornemmelig Byg og hvid Havre, som derfra leveres meget god; i Thy faaes og Væster.

I Harsyssel falder mest Rug-Marker, dog faaes og Byg og Havre.

Ved Folketællingen den 1ste Febr. 1801 blev Folketallet her i Aalborg befunden at være 1106 Familier og 5579 Personer, hvilket Antal siden endeel er bleven forøget.

Efter

Efter Extraktats Mandtallerne i Aaret 1806 beløb Folketallet sig i alt til 3166 Personer.

De egentlige Borgeres Antal beløber sig til 270 incl. de Enker der forsatte deres Mandes Næringsvej.

Søesolkenees Antal i Byens Kuller beløb sig i Aaret 1806:

i Hoved-Kullen til	. .	182
i Extra-Kullen til	. .	55
og i Ungdoms-Kullen til	. .	78

Tilsammen 315 Personer.

De Militaires Antal her i Byen, eller den ordinaire Indquarterings Styrke, efter den i Aaret 1803 allernaadigst approberede nye Plan for Militair-Etaten, beløb sig i Aaret 1805, førend Regimentet herfra blev udkommanderet, i alt til:

Officerer, Mellemstaben iberegnet	. .	44
Underofficerer, Spillemand og Gemene	. .	652
Foruden Koner og Børn, der kan anslaaes til omtrent	. . .	252

Tilsammen de Milit. med Familiers Antal 948 Personer.

Antallet af de Fattige, som forses her i Byen, befindes efter deres Klasse at være:

1ste Klasse. De Fattige i Byens begge Fattighuse	. . .	80 Personer.
2den Klasse. Plejebørn	. . .	19 Pers.
3die Klasse. Huusarme som nyde Understøttelse		
a) enkelte Personer	. . .	144
b) Familier	. . .	59

Herforuden have Børn, som nyde frie Underviisning deels i Fattigskolen, hvis Lærer lønnes af Fattig-Kassen, og deels i de andre Almueskoler for Betaling af Fattigkassen, i alt 52.

I Nalborg Kjøbstad ere:

					Copul. Par	Fætte.	Dødt.
I 1766	28	109	107
1767	29	101	114
1768	40	94	124
1769	24	113	109
1770	22	118	104
1771	26	83	133
1772	24	98	181
1773	24	106	274
1774	37	102	122
1775	46	108	120
1776	31	101	97
1777	25	109	132
1778	37	98	85
1779	37	110	207
1780	31	123	137
1781	46	121	148
1782	53	110	151
1783	47	109	154
1784	42	119	183
1785	48	121	150
1786	38	123	194
1787	46	123	170
1788	57	132	198
1789	52	128	154
1790	59	140	146
1791	58	143	140
1792	51	142	168
1793	53	153	171
1794	55	173	151
1795	46	143	130
1796	45	140	143
1797	48	133	162
1798	56	148	153
1799	54	155	132
1800	41	139	165
1801	46	163	178
1802	61	143	155
1803	41	162	207
1804	59	153	218
1805	57	160	168
1806	62	130	145
1807	40	136	148

Aarsagen til, at der næsten bestandigen ere flere Døde end Fødte, ligger deri, at der fra Landet drage ideligen mange aldrende Proprietairer, Præste, Enker, Pensionister o. s. v. ind i Byen, tildeels ogsaa i de hyppige Epidemier, især i forrige Tider, i denne tet bygte Stad.

At Folkemængden ikke har tiltaget i den Grad man ellers skulde formode, er formeentligen Mangel paa en Fødselsstiftelse, Beføstelighederne ved at komme i ordentlig Egteskab, udelukkende Laugsrettigheder og merkantilste Privilegier, som lægge saa haarde Baand paa Vindskibeligheden, den stigende Uppigthed og Mangel af Fabrik- og Manufactur-Anlæg.

Kirke-Sogne, Gaardes og Huses Antal og Assurance-Summa.

Aalborg Bye inddeles ved den igiennem samme og dens Markjorder løbende, saa kaldede Øster-Aae, der kommer fra Svenstrup Bye.

I 2de Kirke-Sogne, St. Budolphs og Frue-Sogn, saaledes at alt hvad der ligger vesten for bemeldte Aae fra Landsbyerne Hasserises og Grigs Enge indtil Aaens Udløb i Limfjorden hører til det første Sogn, og hvad der ligger Østen for samme Aae hører til det sidste Sogn.

Antallet af Byens samtlige Gaarde og Huse, samt Kirker, beløber sig i alt til 698.

Og ere disse samtlige Bygninger i Brandkassen forsikrede for den Summa 846,110 Rdlr.

bedret Indretning, med 5 rummelige og lyse læsestuer m. v.

- d) Rådhuset, en smuk og rundmuret Bygning af 2de Stokværk, i hvis øverste Etage er Rådssal. Salen og den saa kaldte Skattestue, hvor Taxeerborgerne aarligen forsamles, for at anfætte deres Medborgere til Rættings. Stats Svarelse, samt 2de Volds. Arrester; i nederste Etage holdes Byetinget i den ene Ende og i den anden Ende er et Sprejtekammer for nogle af Byens Sprojter, 3de criminelle Arrester og 2de Arrester for Politie og andre mindre Forsælsse.
- e) Et Forbedringshus for Aalborg Amt og By, bestaaende af en grundmuret Hovedbygning, 53 Alen lang og 14 Alen bred, samt 2de Muur, og Vindingsværks Stole, hvert paa 16½ Fag, alle 2de Stokværk høje, og indrettede med særskilte Arbeids-, Spise-, Sove- og Sygestuer, samt Badeværelser for de forskellige Ræn, i alt for et Antal af 50 Personer, tilligemed fornøden Beboelse og Leilighed for Stiftelsens Beriente. I Hovedbygningens underste Etage er, foruden 3 Arrester for Husets Lemmer, endnu i den anden Ende indrettet 9 criminelle Arrester, hvert til en Person og af 4½ Alens Høide, 5½ Alens Længde og 2½ Alens Bredde, som igiennem de over Døren til Arresterne anbragte Jern-Traller kunne om Vinteren forsynes med fornøden Varme fra

2de i Gangen imellem Arresterne opfatte murede Raskkelovne, ligesom Locumerne i Arresterne vende ud til Gangen, hvorfra de daglig kunne reengjøres, samt ved Enden af Arresterne en Arbejdsstue for de criminelle Arrestanter. Ved Huset er 3de rummelige Gaards- og 2de Hauge-Pladser, alle forsielligen afdeelte. Den hele ud- og indvendige Indretning, er nu ganske færdig, paa Anskaffelsen af nogle faae Inventar-Genstande nær, og i indkommende Sommer agtes Stiftelsen aabnet, saasnart man har erholdt Approbation paa Reglementet angaaende Stiftelsens Betienter og deres aarlige Lønninger, saavelsom paa Forslaget til en Reparation til Udgifternes Bestridelse.

Bemeldte Gaard med tilliggende Gaards- og Hauge-Pladser er i Aaret 1804 kjøbt af Directionen for Stiftelsen for 7000 Rdlr., og er derefter af samme besørget istandsat og indrettet *).

- f) I venede Gattighuse, det eene i Skolegaden og det andet uden for Byens vester Port, hvoraf der i det første er indrettet en Arbejdsanstalt for Husenes Lemmer og andre Gattige i Byen.

g) Det

*) Directionens Medlem Neent Kvist Rysder denne Stiftelse meget, da han ved Materialernes Indkjøb fra første Haand, ved at føre Regnskabet, have daglig Tilsyn med Arbejdets Fremme, og ved at faae i et ikke ubetydeligt Forskud har været den meget til Besparelse.

- g) Det Kjøbmandslauget tilhørende, saa kaldede Compagnie-Huus eller Børs, hvor tillige de offentlige Assemblies, Baller og den ældste af Byens 2de Klubber holdes.
- h) Aalborg Slot, opført under Christian 3die ved Lehnsmænd Axel Juul, beboes af Stiftsbefalingsmanden. I et Fløi ved Enden af det Kongelige Magazin er indrettet til Beboelse for Amtsforvalteren. Slottet er omgivet med Grave, hvoraf endeel paa den søndre, østre og vestre Side er i de sidste Aaringer, efter S. T. Stiftsbefalingsmand v. Penh's Forslag, med Kongelig Tilladelse bleven imod en aarlig Afgift til Kongens Kasse overdraget til nogle af Byens Indvaanere, som paa egen Bekostning have opfyldt dem, og deels indrettet dem til Haver og Vare-Oplagspladser og deels bebygget dem, hvorved Veien Vesten omkring Slottet og har faaet Navn af Kongens Gade. Igeledes har Hr. Stiftsbefalingsmanden foranstaltet en Strækning af Slotsgravene Norden for Slottet opfyldt og udlagt til Veien, som forhen paa dette Sted kaldte meget smal, men nu ved dette Tillæg er bleven anseelig udvidet, hvilket ikke allene giver et skönt Syn, men er især til Fordeel for den der faldende og ved flere Skibbroers Anlæg paa denne Fjordstrækning end mere tiltagende Passage.

- i) En for 2 Aar siden opført nye grundmuret Hovedvagt paa 2 Etager, med et rummeligt Værelse for den vagthavende Officeer, en Korps de Garde for 40 Mand, 3de criminelle og 2de andre Arrester i underste Etage, og i 2den Etage Værelser til Rigsrets Hørdelse. Forelæsninger i Gymnastiken, til Bibliothek, samt Arrester for Underofficerene og Fruentimmer.
- k) Et aparte Bindingsværks Vagthuus for Underofficeer med 16 à 20 Mand.
- l) Et Sygehuus for Regimentet, indrettet til 28 enkelte og 8 dobbelte Senge, foruden fornøden Beboelse og Leilighed for Economo og en Compagnie Chirurgo, samt rummelig Gaards- og Haugeplads til Forskrifning for Reconvalescenterne.
- m) Et Exercer- og Depot huus for Regimentet, Kongen tilhørende.

Byens fornemste Næringsgreen og Hovedkilden til dens Velstand er Handelen, hvortil dens Beliggenhed ved Limfjorden ikke langt fra dennes Indløb fra Kattegattet, er saa særdeles fordeelagtig.

3 Henfende til den indenlandske Handel, da tage de Handlende i foransørte Vendskifts og de ved Limfjorden liggende Kjøbstæder og Flekker for største Delen og i Hobroe og Mariager tildeels deres Handelsvare fra Kjøbmændene her i Byen, som derfor først efter et Aars Forløb modtage Betaling almindelig i Vare, som
Kjøb.

Kjøbmændene i de smaa Stæder kjøbe af Bønderne, saasom: Korn, Uld, Huder, Skind, Smør, Ost og Flest. Aalborg Kjøbmænd maae saaledes først give et heelt Aars Credit og saaer dog ingen contant Betaling, men Vare, som undertiden atter kunne ligge et Aar hos dem, før de blive realiserede. Denne lange Credit og denne Lust-Handel stader Aalborgs Handel betydelig. Her gjøres heller ikke Afregning med de Handlende i smaa Kjøbstæderne mere end eengang om Aaret, nemlig til Snapsting. Det vilde derfor i denne som i flere Henseender være godt, om her i Landet, som i Sielland og Fyen, havde 2de Terminer om Aaret, og at det derhos ved en Lov maatte befales, at Kjøbmænd med Kjøbmænd skulde holde Afregning 2 Gange aarlig og afslutte deres Conto, og uden en saadan Opgjørelse skulde Kjøbmænds Regninger ikke antages i Kjøbmænds Sterboer.

Det bør ellers ikke her undlaades at bemærkes, at saavel Aalborg, som samtlige foranførte smaa Kjøbstæder, især de langs med Limfjorden lide utroelig Afbræk ved Landfræmmere, hvoraf der gives mangfoldige i Salling, Thy og Morsøe, saa og i Harslyssel. Disse drive langt større Handel, end Kjøbmændene i de smaa Kjøbstæder og have samme Credit som disse hos Aalborg Kjøbmænd. De ere derfor ikke allene til total Ruin for de paagrændsende smaa Kjøbstæder, men da de tillige sædvanlig forblande og forringe Landets Producter, ere de og til stor Fordærvelse for den indenlandske

ſte Handel i det Hele. Det var derfor meget at ønske, at denne Hær af Landfræmmere kunde ved et stærket Lovbud blive formindsket og efterhaanden ganske afstøffet. De smaa Kjøbstæder vilde da kunne rejse sig og foruden den Velstand og Vindfibelighed derved vilde opstaae og udbrødes i og omkring dem, vilde de og, som en Følge deraf, blive istand til uden Afsværn at yde noget flækkeligt aarligen til Statens Kasse, isteden for det ubetydelige, som de nu med megen Besværlighed udrede.

I Henseende til den udenlandske Handel da tager Aalborg sine Indførselsvare for største Delen fra første Haand; dog har Caffee og raae Sukkere, samt Thee og adskillige Specerievare været i de senere Aaringer fordeelagtigst indkjøbt i Kjøbenhavn.

Fra Aalborg eksporteres Her om andet:

Et betydeligt Quantum Uld til Hamborg og Lübeck, som dels i Forvejen er kjøbt her, dels sendes dertil til Forhandling. Til Sverrig sælges og herfra aarlig endeel Uld.

Et betydeligt Partie af Huder og Skind til Engeland, Sverrig, Hamborg og Lübeck.

Af fede Vare affættes den største Deel til Kjøbenhavn og Norge. Af Smør gaaer og undertiden noget herfra til Hamborg og noget til Sverrig.

Kornvare udgaar fornemmelig til Norge; men beklæggeligt, at Landmanden her i Landet leverer meget ureent og flet Korn, hvorover det herfra udskibede Korn
især

især Byggen, stedsse gjelder 3 à 6 Mk. mindre pr. Td. hvor det kommer til Marked end enten Tysk, Slesk, landsk eller hollandsk Byg. Onstelig var det at faae raadet Bod paa denne stadelige Ufrik, hvilket vil bedst lade sig gjøre, om det blev befalet, at Kornvare i Kjøb og Salg skulde leveres og modtages ved Bægt.

Sildefiskeriet her i Limfjorden afgiver og til sine Tider, naar Silde gaar godt til, og især naar Sildefangsten i Sverrig mislykkes, en vigtig Exporte-Handel fra Aalborg.

Baarfilde nedsaltes og udføres til de Russiske og Preussiske Havne i Østersøen. Høstfildene falder sjelden i større Overflodighed, end at de fortæres her i Riget, meest i Sjælland og Holland.

Med Sildenes Nedsaltning og Behandling staae vi ellers i Almindelighed meget tilbage for de Svenske. Vores Træer ere og løste ikke saa tætte og gode, som deres, og Pakningen heller ikke saa god. Dette Unde, der især er følelig ved Baarfildenes Export til de udenlandske Markeder, og som tildeels kommer af, at i de seener Aaringer, da denne Handelsgreen har været i Flor, saa mange saavel her i Byen, som ved Tyskelejerne og overalt paa Landet har afgivet sig med at salte og nedlægge Silde, uden at de have besiddet den mindste i saa Henseende udfordrkelige Kyndighed, formenes derfor meget at kunde afhjælpes, om en kyndig og sufficient Mand, rettest den ordentlige Brager, blev beskikket

ket til Sildebrager her i Byen, saaledes at han maatte staae til Ansvar for Behandlingen.

*) Af Lærreder forsendes og aarlig en stor Dæl til Bergen til Forhandling. Disse lærreder vares af Bønderne i Vendsyssel, som faaer Hørrøn paa Credit hos Kjøbmændene her i Byen, og levere derefter lærreder i Betaling derfor.

Fiskerie.

Her til Byen er intet andet egentligt Fiskerie, end det for Byens G. und ved Bjerget i Limfjorden værende Sild. Warp eller Waad. Dræt. Sted, som ved Kongelig Bevilling af 29de December 1750 er imod aarlig Afgift af 3 Rdlr. til Kongens Kasse overdraget til Byen og af samme igjen forpagtet til Mortensbag 1809 til en Kjøbmand her i Byen for aarlig Afgift til Byen af 3 Rdlr. 1 Mk. Dette Fiskerie drives ved 2de store Waadde, hvortil bruges 8 Mand med 2de store Raage til at udføre og drage Waaddene, samt 2de mindre Raage til at opføre de fangede Sild her til Byen, hvor de sælges deels til Indvaanerne og deels til Salterne. Fiskeriet begynder sidst i Martii og ender ved St. Hansdags Tider og fanges i den Tid almindelig 10 til 13000 Stk Sild, og har i gode Aaringer fundet give et Overskud, efter samtlige Omkostningers Fradrag, af 1 a 200 Rdlr. Naar en Mand havde

*) Rkr. og Amtmand Hennings i hans Rejse gennem Jylland anstatter til den Tid de udførte Lærreders Værd aarlig til over 100000 Rdlr.

De bet i Korpagtning, som selv personlig kunde bestyre det og have Tilsyn med Jolkene, maatte dette Fiske-
fiske-lik kunde udbringes til langt større Fordel. Her-
foruden bruge nogle af Byens Indvaanere et Slags
Fiske-lik med fortannede Jeru. samt Messing- Kroe,
henved 1200 paa en Linie, hvormed de i Fjorden om
Foraaret, saasnart Vandet er aaben til hen i April
fange Slet- Fynder, og i Maj Maaned Aal, og om
Efteraaret fra September Maaned af, saalange Van-
det er aaben, Bakke- eller Skruppe- Fynder. Om
Vinteren paa Isen stange de Aal og pilke Sild. Nogle
af disse Fiskere have og nogle Nedgarn, hvormed de
14 Dage før Mikkelsdag og saalange Vandet er aaben
om Natten, og efter den Tid om Morgenens og ud paa
Formiddagen fange Sild, og hvad disse Fiskere saale-
des fange, sælge de til Byens Indvaanere, som des-
uden forsynes med Sild, Torst, Kuller, Fynder og
Aal, samt ferst Helt, Aborrer, Orreder og Gjeber af
udenbyes Fiskere, der deels søe og deels landverts føre
dem her til Byen.

Uf Haandværker er Byen forsynet med alle
Slags, undtagen en Possementmager, en Rammager
og en Børstenbinder, og ligesom de her havende for det
meeste alle have nok at bestille, saa vilde disse sikkert og
her kunde finde Udkomme, naar de vare duelige og
stræbsomme.

Det mangler heller ikke paa bygtige og kyndige
Mænd i de fleste Fag, hvoriblandt nogle endog kunne
føro

fortjene Navn af Kunstnere. Kuns Skade, at Haandværkerne ikke i Almindelighed have den Formue, den Uddannelse, den Duellighed og Kyndighed i deres Sag, som udfordres, for at bringe samme til den forenste Grad af Fuldkommenhed. Iblandt flere Aarsager her til kan fornemmelig regnes den i de seener Lider mere og mere overhaandstagne Ufsik, at Evendene ikke, som forhen, give sig Tid til i enbeel Aar at arbejde som Evende, hvorved de baade havde Lejlighed til at erhverve sig større Duellighed og naar de derhos vare ordentlige og flikkelige, og tænkte videre frem, tillige kunde legge sig noget til bedste, hvormed de siden uden at sætte sig i Gjæld, kunde etablere sig som Mestere, men derimod nu enten gifte sig som Evende, ofte fort efter de ere slupne af Læren, hvilket især har Sted ved herværende Lemmer- og Muur-kaug, hvis Evende næsten alle ere gifte, eller og højt bie et Par Aar til de kunde blive Mestere, da de saa, gemeenlig med tomme Hænder, ja ofte gjeldbundne og uden synderlig forøget Duellighed og Kyndighed gifte sig. Slaaes nu, som gemeenlig, Børn til, indfinder strax trykkende Armod sig, hvorved naturligvis Mod og Drift til at bringe det videre ganske betages, ja selv Arbejdslysten svækkes, da Haandværkeren saaledes ikke kan have andet eller større Maal for sin Stræbsomhed, end Dag-lejeren, det nemlig: at see Dagens og Djebliffets Trang nogenlunde afhjulpen.

En Følge af Haandværkernes almindeligen maa-
delige Kaar er og, at velhavende Folk, selv dem af
Haandværksstanden, som have Ene og Ljellighed til at
lade deres Børn give mere, end almindelig Underviis-
ning, gjerne anbringe dem i andre Stæd, som de ansee
forbeelagtigere, saa at for størstedelen raar og uop-
dragne Børn af den ringeste Folketklasse i Kjøbstæderne
og paa landet sættes til at lære Haandværket, hvorved
der da for disses Forædling og Forsuldkommelse atter
lægges Hindring i Veien.

Søndagsskoler.

For imidlertid at see slige unge Mennesker, hvis
Underviisning er bleven forsømt, bibragt de for dem
og deres tilkommende Bestemmelse nyttige og nødven-
dige Kundskaber havees nu paa 3die Aar her i Byen 3de
Søndagsskoler, den ene oprettet af Hr. Kammerraad
Told- og Consumtions-Inspecteur Preeßmann, og de
2de andre af Hr. Pastor Meden, samtlige under Di-
rection af begge Sognepræsterne, Borgemeesteren, Agent
Nøist og Kammerraad Preeßmann, i hvilke Skoler et
Antal af omtrent 60 à 80 confimerede unge Mennesker,
meest Haandværksbrenge og nogle Svende erholde frie
Underviisning i Regning, Skrivning og Tegning, og
have disse Skoler, som bestaaer ved Indvaanernes god-
bædige Sammenstod, og hvorudi Ophynet føres af
Dherrer Pastorer Meden, Aspach og Both, samt nogle
af latin-skolens Adjuncter allerede stiftet kjendelig Gavn.

Vertz

Vertshuusholderie.

Antallet af dem, som her i Byen have Borger-
 Tab paa Vertshuushold og dermed forbunden Huus-
 næring, beleber sig nu for Tiden til 54. Af disse har
 forhen en heel Deel været velhavende; men da Bræn-
 devliinsbränden i de seener Aaringer formedelst de over-
 drevne dyre Kornpriser efterhaanden meget har aftaget
 hos disse jævne Borgere, og hos de fleste ganske ophørt,
 saasom Frans Brændevlin har kundet her have til rin-
 gere Priis, end det Danste, hvortil kommer det bety-
 delige Skaar Vertshuusholderne have lidt i deres dag-
 lige Næring ved Regimentets Graværelse i de sidste Aa-
 ringer og nu sidste Gang fra først i October 1805; saa
 er denne Klasse af Borgere, nogle faae undtagne, der
 forhen have været bemidlede, eller og tillige have have
 anden Næringsvei, gaaet tilbage, ja nogle af dem end-
 og geraadet saaledes i Armød, at de nu maae søge at
 fortjene Brødet som Daglejere ved Stranden og i Rjeb-
 mændenes Huse.

Foruden de faae egentlige Vertshuusholdere, der
 endnu brænde Brændevlin, er der og endeel af Korn-
 handlerne, der afgive sig med Brændevliinsbränden,
 da de, formedelst at de have Kornet fra første Haand
 og derhos større og bedre indrettede Brændevliins Rjed-
 ler og Redskaber, bedre kunne bestaae derved, end de
 simple Vertshuusholdere.

Maltgjøreri har derimod i de seener Aar
 været endel betydeligere, mere almindelig bedrevet og
 langt

langt fordeelagtigere, end Brændevinsbrænderiet; thi, foruden hvad her i Byen og Omegnen er brugt til Al og Brændevin, er et betydeligt Quantum her tilvirket Malt aarligen herfra bleven udført saavel til Norge og andre indenlands Steder, som og til fremmede Steder, dog meest til de første.

Agerdyrkningen afgiver ikke nogen egentlig Næringsvei for nogen af Byens Indvaanere, da de private Ejendoms Jorder kun ere faa, og Arealen af Byens almindelige Jorder ogsaa er lidet, især i Forhold til det store Antal Indvaanere, som formedelst deres Næringsdrift, tilbeels og for deres Fornøjelse holde Heste og Bøgne og følgelig behøve Markjorder, saa at Byens almindelige Ager- og Eng-Jorder bortlejes til Fordeel for Byens Kasse i smaa lodder og for saa høje Leje, Afgifts Priser, at ingen ved deres Dykning kunde finde sit Udkomme.

Hauge, Dykning.

De fleste af Byens private Ejendoms-Jorder benyttes derimod paa en saare fordeelagtig Maade til Have dyrkning *). Saaledes gives her i Byen af større

*) Om Aalborg Havevæsen tillædes det at indrykke en Indberetning fra Hr. Ely, Gartner i Roeskilde, skrevet i Aaret 1806:

At Have dyrkning lever i Aalborg henved 24 Familier, nogle af disse have een eller anden Bynæring, men de fleste staa dem ret godt ved blot at anvende deres

større og mindre Frugt- og Urtehauger over 20, hvis
Ejere, paa nogle faa nær, der tillige have anden Næ-
rings-

Tid paa at dyrke deres Have til mueligste Guldkom-
menhed.

Saaledes seer man med Fornøjelse, at en Plet
Jord af henved 20000 \square Alen er tilstrækkelig til en
talrig Families anstændige Udkomme, og det ved en
ganske simpel og ligesfrem Dyrkningsmaade, men forenet
med ualmindelig Flid og Kundskab om rigtig Dyrknings-
maade, Væxternes Natur og Egenskaber, i Forhold til
den Indfyddelse det ugunstige Klima har paa samme.
Nemeldte Havers Areal er fra $\frac{1}{2}$ Ed. Land, til $2\frac{1}{2}$ Ed.
geometrisk, af hvilken sidste Størrelse der dog kunne
gives nogle faa, de fleste ere imellem 12 til 24000 \square
Alen. De ere i Almindelighed alt for meget udsatte
for de meget ødelæggende Væstevinde; nogle faae have
god Lye, som ogsaa strax kan kjendes paa Frugttræerne,
der her i Almindelighed see meget forknyttede ud, hvor
Beskyttelsen imod Vinden mangler; dog ere de fleste nu
indsættede med at plante Træer til Lye for deres Haver.
Disse Træer bestaae for det meste af Yppern, Ahorn
og Ask, hvilke 3 Sorter Erfaringen har lært at være
de meest passende til denne Hensigts Opnaaelse. Pops-
pel- og Pilearter ere og ret gode til hastig at forskaffe sig
Læ af, men de døe igjen hastig bort, til Underlye blive
de derimod bestandig gode. Hr. Skjellerup har megen
Fortjeneste af sig Træplantning ved Aalborg, han har
selv en ikke ubetydelig Have, hvori han opelsker adskillige
Træsorter saavel af Frøe som af Stiklinger, og naar
de ere plantefærdige, da overlades de gratis til hvem
som blot vil have den Ulejlighed at plante dem. Af lig-
nende patriotiske Handlinger gives i Aalborg flere Exem-
pler; nogle have gjort dem megen Umage for at udbrede
Havedyrkningen imellem Bønderne i Omegnen, men
oftest forgæves; thi overalt mangler Kundskab, og hvad
der endnu er det værste, Villie til at modtage oplysende
Underretninger til deres eget store Gavn.

I Hensende til Frugttræer, da var det at øns-
ke, at een eller flere Planteskoler bleve anlagte ved Aal-
borg, som tilvisse vilde betale sig godt, og almindelig
Erfar-

ringsvei, alleene ved sammes Dyrkning finde god Ud-
komme for sig og sine, og forsyne ikke allene Byen og

Æ 2

Om.

Erfarung synes at bekræfte, at de Frugttræer som ere op-
elskede paa Stedet, modstaae i alle Henseender langt
bedre Climats Haardhed, end dem som komme Sø-
nden fra. Dette veed ogsaa Gartnerne ret vel, og dog
optrække de ikke engang saa mange unge Frugttræer, som
behøves til deres egne Hauger, endnu mindre til Salg,
uagtet et Fruattræ som man kan kjøbe i Sønderborg
og andre Steder for 3 Mk., koster her 1 Alde. Na-
sagen er deres indskrænkede Haaepladser, og den Tid
der gaaer med inden der kan høstes nogen Nytte af et
saabant Anlag. Stikkelsbær buskene trives her
overmaade vel; der er neppe noget Sted i Danmark,
som kan opviise et skønnere Sortiment af Stikkelsbær
end Ålborg; her have adskillige Slaas, som endnu
ikke ere almindelig bekjendte. Planter deraf faaes for
3 Mk. Stykket hos Hr. Handelsgartner Vech, der har
hans Handlevare i megen god Orden, og hvorover
trykte Kortegnelser kan bekommes. Til Beviis paa den
Mængde Stikkelsbær, som Ålborg er forsynet med,
tjener, at en Mand kan i et Aar avle 6 a 7 Tønder.
De staae næsten aldrig fejl, og modstaae i alle Henseen-
der Climats Indflydelse. De udbrede dem nu tem-
melig i Omegnen, og findes allerede paa de fleste Herres
og Præstegaarde.

Det er stor Skade at denne hyperlige Frugts øko-
nomiske Anvendelse er her saa lidet bekjendt, saasom til
Edike, Vin og Brændevin. Ribes tykkes kun i ad-
deligt i denne Egn, uagtet Jordbunden er meget god for
denne Busk, men den idelige Blæst gjør, at Bærrene
blive baade saa og smaa, saa hvor man ei har god tæt
Underlye, der nytter det ikke at lægge Vind paa samme,
derimod er Ribshækker gode til Underlye, naar de hol-
des under Sax, man da bære de næsten slet ingen Frugt.
I de største Haver er plantet adskillige Vilshækker paa
Fryds og Kræer, for at give almindelig Lye. Alle Sor-
ter af Sortfrugter vere her til temmelig fuldkommen-
hed, og have af meget gode Arter. Her gives og en
Mængde andre Haver i og omkring Ålborg, men i Al-
mindes

Omgængen med al Slags Grønsel til moderate Priser, men forsende og aarlig betydelige Quantumer af Kartofler, Hvidkaal, Kaastrabi, Gulerødder, Sellerie, m. v. til alle Steder langs op med Limfjorden, til Norge og til Overrig. I den største af disse Have, paa henved 3 Tdr. Land, tilhørende Podemester Søren Mørck, er i afsigte Aar paa en Strækning af 10000 □ Alen sumpig Kjær-Jord, som af Ejeren fra Tid til anden er opfyldt og med Gjødning og videre Behandling tilberedt til Haugejord, avlet 120 Tdr. Kartofler. Den næststørste Have, af 36,584 □ Alens Indhold, er af sin nuværende Ejer, Podemester Henrik Beck, næsten af nye anlagt, og for det meste omgivet med levende Hegn af Hvidtorn, Barberisser, samt vilde Træer af første og anden Rang, alle af hans egen Opelsning. Haugen er og for det meste beplantet med udsøgte Frugttræer saavel af egen Opelsning, som af fremmede; men formedelsk Mangel paa tilstrækkelig Ekstis for de her høstende, for Træplantningen saa skadelige barske vestlige Vinde, og undertiden sig indfindende saa kaldebe Hav-Guser fra Fjorden, samt de i de sidste Aaringer her grasserende Snavorme, kan Træ-Opelsningen hos ham og flere af herværende Podemestere, som lægge Vind derpaa, ikke ret trives, ikke heller i Almindelighed belønne den derpaa anvendte Flid, eller give den

Ind-

mindelighed i gammel Smag, især med Ribs og Stikkelsbær-Sukker, som dog er meget urigtigt, da disse Sukker bør staae renlige om de skal være frugtbare.

Indtægt, som det samme Stykke Jord benyttet til Rjøkken-Urter kan kaste af sig. Til Quarterernes Indsatning bruges fornemmelig engelske Stikkelsbær af de fortrinligste Sorter, som for 20 Aar siden forskreven fra Engeland kostede pr. Stk. 3 Mk., men hvoraf her nu især i Vechs Have findes saadan en Mængde, at der i sidste Sommer avledes over 10 Ldr. Stikkelsbær, og Planter deraf aarligen i Mængde forsendes til Rjøbenhavn, de fleste Steder i Provindserne og til Norge, Stk. for 8 B. og 100 Stkr. for 4 Rdlr.

Foruden Affæjningen af Haveurter drive hervedre Podemestere, især Henrich Vech, en betydelig og udbredt Handel med alle Slags Urter og Blomstergrøe, tildeels af deres egen Avl, men for største Deelen forskreven fra Lübeck.

Træ-Planteskoler.

Iblandt Byens Hauge-Ejere fortjener tillige at nævnes Rattuntrykker Peter Høiberg Schiellerup, som af sin Ejendoms Have, der i det hele kun er 4350 □ Alen stor, anvender 3270 □ Alen til en Planteskole af de tillige Træsorter, fornemmelig Alpe, Ahorn, Bøg, Eg, Kastanier, Røn, Hassel, Hylb, Bonnetræ og Engelsk Hyben. Fra Aar 1795 da denne Planteskole blev begyndt at anlægges, til Udgang af Aaret 1806 har han der af Grøe opelsket 16325 Træplanter og Træer, hvoraf nu for Tiden i Planteskolen findes 11,500 Stkr.; de øvrige 4,825 Stkr. har han
fra

fra Tid til anden uden ringeste Betaling eller Godtgjærelse udleveret til Byens og Omegnens Behoere, samt til adskillige her ved Byen værende offentlige Anlæg. For at fæste denne gavnelystne Mand en mere udvidet Leilighed for hans almecennyttige Vndlings Bestjæstiggelse, blev i Fjor et Byen tilhørende aflagt og i sin hidtil værende Tilstand ubrugbart Stykke Bøi af 4000 — Alens Indhold, Osten for Hospitals og Byens almeeene Kirkegaard, ham med det Kongelige Danske Cancellies Approbation overdraget til Ejendom imod en Riendelse til Byens Kasse af 60 Rdlr., paa det af ham anbudne Bilskaar, at dette Stykke Jord, saasnart det af ham paa egen Beføstning dertil er beqvemgjort, alleene skal blive anvendt til en Træ-Plantage, hvortil dets Beliggenhed er særdeles gunstig, og hvoraaf den i forrige Aar indrettede Almeeen-Kirkegaard, med Hospitals-Kirkegaarden og flere offentlige Anlæg skal uden Betaling forsynes med de behøvende Træer.

Siden der i det her foranførte er talt om de her ved Byen værende offentlige Anlæg, synes det ikke upassende paa dette Sted at melde noget Udførligere herom, saameget mere, som Naturen i dette Stykke ikke har været gæmild imod Aalborg, og der ved slige Anlægs Ioversættelse gives mange Hindringer at kæmpe imod, fornemmelig formeddelsf Landets aabne Beliggenhed ved Limfjorden; og ere disse Anlæg følgende:

Hospi-

Hospitals Kirkegaard.

Ved Hospitals Directeurernes, S. T. Hr. Rammerherre og Stiftsbefalingsmand v. Pung's og nu afgangne Bisshop Studsgaards Nidkjærhed i at fremme hvad der er almeennyttigt og Nødt, samt for at give et opmuntrende Exempel til at see en ved Fortidens herseende Begreber hændet og ligesom helliget stadelig Ufslit, efter vor vise Regjerings Onste og Nutidens Oplysnings Krav, efterhaanden afflaffet, blev den for Hospitalstallets Lemmer den her i Byen værende Kirkegaard allerede i Aaret 1795 afflaffet, efterat en nye Hospitals Kirkegaard var ved Directeurernes Foranstaltning bleven indrettet tæt uden for Byens vestre Port paa en Hospitalstet tilhørende Jordlod, Sonden for den saa kaldede St. Jørgens Kirkegaard, hvor de med Budolph Menigheder annecterede 2de Landsbyer Sophiendahl og Hasseris Beboeres Ligg jordeedes.

Bemeldte Hospitals Kirkegaard, der paa den østre Side, hvor Hoved-Indkjørselen falder, er omgivet med et smukt Træ-Stativværk og paa de øvrige Sider med Plankværk, indeholder omtrent 8.500 \square Alen, inddeelt i 4 Qvarterer, med en 5 Alen bred Korsgang og 4 Sidegange, hver 3 Alen bred, hvoraf de 3de ere omplantede med unge Træer. Af disse Qvarterer ere 2 bestemte til Hospitals Lemmerne, et til hvert Køn, det 3die er reserveret til samme Brug, og af det 4de Qvarter er en Deel fra Tid til anden overladt til Gravsteder for adskillige af Byens Indvaanere, som kappes

om at forstjønne denne Plet deels ved smagfulde og kostbare Steen-Monumenter, hvoraf der findes 5 Stkr. opsatte, og deels ved Plantning og med Smag udførte Have-Anlag. Langs med den østre Side af Kirkegaarden findes en Brink af omtrent 1000 \square Alens Indhold, hvorpaa er plantet et lidet Bildnis af nogle 100de Træer af forskjellige Sorter, og i dets Midte lige for Hoved-Indgangen er anlagt en rummelig Løvhytte.

Byens Almeen, Kirkegaard.

Vesten for bemeldte Kirkegaard er efter Byens Kirkers Directeurs og Inspecteurs Foranstaltning anlagt og for Byens samtlige Indvaanere af alle Stænder og Klasser indrettet en saa kaldet Almeen-Kirkegaard, der efter en i Aaret 1804 dertil lagt Plan og indgivet Forslag, som ved Kongelig allernaadigst Rescript af 28de September s. A. i det hele er approberet, blev begyndt at indrettes og indhegnes i Aaret 1805, og sidstafvrigte Aars Foraar blev fuldført. Denne Kirkegaard, som, for i Tiden at kunde udgjøre et symmetrisk Heelt, med Hospitalets og St. Jørgens Kirkegaarde, er anlagt paa en Hospitalet tilhørende og med Kongelig allernaadigst Tilladelse til Byens Kirker, imod en aarlig Afgift af 80 Rdr. til Hospitalet, overdraget Jordlob, har et Areal af 35000 \square Alen, og er paa de 3de udvendige Sider, nemlig mod Norden, Vesten og Sønden omgivet af et 10 à 11 Qvarter højt Dige af Kløvne

flaene Steen, hvis indvendige Side er med en Jordvold dofferet.

Ligesom Hospitals - Kirkegaarden, er dermed inddeelt i 4 Hovedqvarterer ved en Korsvej og 4 Sideveje, alle 6½ Alen brede. Hver af Hovedqvartererne er igjen inddeelt i 4 mindre Qvarterer med en Korsgang af 1½ Alen breed, og af disse 16 Qvarterer ere nogle bestemte til Familie - Gravsteder, og andre til enkelte Gravsteder for Byens Indvaanere, og atter andre for Budolph Menigheds Annæres Beboere, i alt beregnet til 3000 Grav - Nummere; og Pladsen i Tidens Længde ikke findes tilstrækkelig, er Sonden for dem og Hospitals Kirkegaarden reserveret et Stykke af omtrent lige Indhold med det første, hvilket Jordstykke imidlertid til Bedste for Kirkerne bortlejes til Dyrkning. Berørte Hoved - Korsvei, med en i Midten værende Runddeel, samt 4 Sideveje er bestemt at beplantes med Træer, som uden Betaling leveres af Rattuntrykker Schiellerup, der som Opfyndsmænd ved Kirkegaarden har besørget sammes Indretning. Til denne Kirkegaard, som strækker sig langs Vesten hen med Hospitals og St. Jørgens Kirkegaarde, gaar Hoved - Indkørselen over en dertil anlagt, reel, broetagt og forsmælt indhegnet Vej, og derpaa igjennem en smukt udarbejdet Jernport, der hænger i 2de sandhugne, i Qvader udarbejdede Søjler op imellem begge sidstnævnte Kirkegaarde. Bemeldte Jernport, som lukkes for alle 3de Kirkegaarde har forhen været anbragt for det Pens-

Re Familie Begravelses. Kapel i Frue Kirke; men da dette Kapel, for at spare Kirken Udgiften til en derpaa fornøden Hovedreparation, og for tilfælde, efter Regjeringens Opfordring angaaende flige Gravsteders Afhøffelse, dertil at foregaae andre med Exempel, var i Aaret 1805, efter den eeneste nu levende mandlige Descendents, Hr. Kammerherre og Stiftsbefalingsmand v. Pung's Tilbud og Indstilling bleven nedbrudt. Det for de overblevne Materialier indkomne, samt den til Kapellens Vedligeholdelse legerede Kapital var af Hr. Stiftsbefalingsmanden skænket til Kirken, blev ommeldte Jernport ligeledes af ham foræret til den nye Almeen. Kirkegaard, for saaledes i Guds aabne, frie Natur. Tempel at anvendes til sin forrige Bestemmelse.

St. Jørgens Kirkegaard.

Den Østen for den nordre Deel af Almeen. Kirkegaarden og Norden for Hospitals Kirkegaarden liggende St. Jørgens Kirkegaard er paa dens nordre Side omgivet med et lige Steendige, som det, der hegner om Almeen. Kirkegaarden, og paa dens østre Side med et malet Stakit, lige med det, som i samme Linie hegner om Hospitals Kirkegaarden.

Denne St. Jørgens Kirkegaard, af Indhold omtrent 11000 \square Alen, og som med de 2de tilstødende Kirkegaarde danner en ordentlig Firkant, er som ganske fuldproppet med Liig, bestemt ikke at bruges til Gravsted i de første 20 Aar, og imidlertid at blive planeret.

Udlæg.

Anlægget ved Frederiks Kilde.

Ved Frederiks Kilde tæt uden for Byens Vesterport er paa en af Byen dertil Hjaanket Plads indrettet et Haveanlæg i engelsk Smag for Enden af en 340 Alen lang Ailee, med 2de brede Side. Spasere-gange, alt indhegnet dels med Stakiverk og dels med en dyb Grøft, samt adskillige Rader for det meste vel anslagne Pile-Træer.

Dette Anlæg, som begyndtes i Aaret 1801 og siden med uafbrudt Kraft og Hæd er fremdrevet under Besynrelse af Hs. Excellence Hr. General-Lieutenant von Moltke, Hr. Agent Quist og Hr. Pastor Hennenberg, efter en af Hr. General-Lieutenant v. Moltke dertil lagt Plan, er bekostet ved frivillige Sammenstod af Klubben, Eenigheds Medlemmer, hvorved dog den patriotist Tænkende, med sin Formue i Stilhed saa velvillig virkende Agent Quist ofte i lang Tid har staaet og endnu staaer i ikke ubetydelig rentefrie Forstod.

Hovedkilden selv, hvis fortreffelige Vand ikke giver det Kofildste noget efter, saavel som et ved Siden deraf værende mindre Væld er indluffet i 2de smaa grundmurede Huse, imellem hvilke er anlagt et med Bornholmste, af Hr. General-Lieutenant von Moltke Hjaankede, Sandsteen indsatte Bassin, hvorudi begge Kildevældene udgyde sig, samt noget derafra midt for et større Bassin, hvorhen Vandet ledes fra det mindre. Hans Kongelige Højhed Kronprindsen, som ved sin Heje

Høje Mærkelſe her i Byen i Aaret 1802. naadigſt tilfødt Rikſden at bære ſit Navn, har og værdiget at ſtjænke dette Anlæg alle derudi anbragte, ſtjænt udgjirede Bænke. ſig ſaa har en af Anlæggets Beſtyrere, den indſigtsfulde Hr. Paſtor Henneberg prydet dette Anlæg med et ſandt Kunſtſtykke, nemlig en af ham indrettet Steen-Jord-Globus, ſom paa dens Equator viſer Solriden for Aalborg deels ved Kuglens egen Skygge og deels ved en derpaa anbragt bevægelig forgyldt Kobber-Meridian, der tillige tiener til at viſe Middag og Solriden for ethvert andet Sted paa Jorden, naar man forſtaaer at orientere ſig paa Kuglen, hvor Landene ere anlagte uden Stædernes Navne, ſamt Solens Declination, dens Op- og Nedgang, for hver Dag, med andet mere. I Anlægget er planter en ſtor Deel uden- og indenlandske Træ-Sorter, foruden *Mespilus Pyracantha*, *Thuja occidentalis*, *Rhus copalinum* og *typhlinum* med flere Slags. Igeledes endel Blomſter, ſaaſom: *Aconitum napellus*, *Papaver ſomniferum*, *Polemonium coeruleum*, *phalaris picta* og andre Sorter, ſom adſkillige af Byens Indvaanere gjøre ſig en Fornøjelſe af at nedſaae hiſt og her i Anlægget. Iangs i Hovedalleen er beſtemt at plantes 2de Rader Lindetræer, hvortil allerede i afſolgte Aars Foraar er gjort Begyndelſe med 22 Stykker i Rjænnelſe, ſrodigſte Vært værende Lindetræer, ſom af Hr. Stiftsbeſølingsmand v. Pongh dertil er ſtjænket og alle tegne til at ſlaae vel an.

Endvidere er paa et af Byen til bemeldte Anlægs Bediilgehold:lse og succesfulde Uooidelse i Aaret 1805 Pjanket Stykke Jord ved Siden deraf i sidstafølgte Aar anlagt er med adskillige Træsorter beplantet Spadseregang heel rundt om af henved en halv Hjerdingvels Længde, ligesom der og af bemeldte Stykke Jord er indtaget $\frac{1}{2}$ Deel nærmest oppe ved det egentlige Hovedanlæg, og derudi er afvigte Efteraar plantet omtrent 1000 smaae Træer foruden endeel nedlagt Free af forskjellige Sorter, og i indværende Foraar agtes ligledes omtrent 2000 Træplanter nedfatte.

Et Skovanlæg og Skydebane.

Et Skovanlæg, som nogle Aar forhen var bleven begyndt under Bestyrelse af nu afdøde Kjøbmand Mikkel Jeeg paa et dertil af Byen Pjanket ganske uasbenyttet og for det meeste udueligt Jordsmon paa en i Nærheden af Frederiks Kirke liggende Bakke, Galgebakken kaldet, og som ligeledes ved frivillige Biedrag af endeel af Byens Indvaanere blev bekostet indhegnet, samt et Waaningshuus for den til Anlægget antagne Gartner opført, men som formedelsk de Vanskeligheder det locale og Climater medfører geraadede i Stilstand, er nu ligeledes overdraget til Bestyrelsen for Anlægget ved Frederiks Kirke, hvorved man lover sig, at see det atter sat i Drift og efterhaanden bragt til sin Bestemmelse.

Paa denne Bakke er ligeledes anlagt en Skydebane, hvor der af et fluttet Selskab foretages Fugle- og Skive-Skydning.

Endvidere er paa den uden for Byens Østerport for Regimentet istandsatte store Exerceerplads rundt om paa sammes Udsider gjort smaa Haveanlæg af Regimentets Officerer, og da Regimentet, naar det er her i Standквартиeret, lader sin Janitschar-Musik Sommeren igjennem opføre hver 2den Søndag her, og hver 2den Søndag ved Frederiks Kilde, saa er hiint Sted ogsaa vevelsiis en Samlings- og Promenade-Plads for Byens Indvaanere.

Slibsfart.

Antallet af de her i Byen hjemmehørende Skibe beløb i Aaret 1805 til 80 Stkr., hvis samlede Lasterdrægtighed udgjorde 1267 Commerce-Læster og havde en Bemanding af 206 Personer.

Antallet af de øvrige i Aalborg Føld-District hjemmehørende Fartsøjer i bemeldte Aar beløb sig til 36 Stkr., som tilsammen havde en Drægtighed af 510½ Commerce-Læster og en Bemanding af 102 Personer.

Lotsvæsen.

I Hals ved Indløbet til Limfjorden er nu for Tiden ansatte 6 faste og 2 reserve Lotser under en Overmand, hvis Forretning er at løse Skibene til den
bedst.

bedste Ankerplads paa Khyden uden for Hals Tønder, samt ind til Ankerpladsen ved Hals og videre Limfjorden op til Aalborg; dog maae der og være nogle iblandt Botterne, som paa Forlangende kunde lotse et Skib til Gladstrand, saavelsom til Steberne paa den sydske Kyst Sønden for Aalborg, samt til Belterne.

Ligeledes have her i Aalborg de faste Botter, som ere berettigede til at lotse de Skibe, som forlange det, fra Aalborg til Hals, samt fra Aalborg til Løgøer eller til hvad andet imellem bemeldte de Byer liggende Sted eller Plads, det maatte begjeres.

Begge fornævnte Stedets Botter staaer i alt Tjenesten vedkommende under Magistraten i Aalborg, som desres nærmeste Højhed, hvem det og paaligger at dømme i de Tvistigheder, som maatte opstaae imellem de Skibførende og Botterne, og ellers under Overloften i Øst: Jyllands District.

Samelige Under: Botter antages og beediges af Magistraten, men Løts: Oibermænd i Hals udnevnes af det Kongelige Admiralitets: og Commissariats: Collegio af 2 a 3 dertil af Magistraten i Aalborg i Forslag bragte erfarne Svemænd, efter Overloftens derover afgivne Betænkning.

For begge Botterier have trykte Interims Reglementer, udgivet af højbemeldte Collegio under 31te December 1801, hvorudi Lotternes Pligter, den dem tilkommende Betaling og øvrige Rettigheder nærmere findes bestemte.

Havnevæsen.

Beskyttelsen af Byens Bror- og Havnevæsen, som ved et under 25de Februar 1801 udgivet allernaadigst Havne-Reglement er sat paa en bedre og ordentligere Fod, end forhen, er under Cristesbefalingsmandens Overopsyn overdraget til en Commission, bestaaende af en Magistratsperson og 2de af Byens Handlende, under hvilken en af Havnekassen lønnet Havnefoged med Prædicat af Havne-Inspecteur, forretter det daglige Op- og Tilsyn saavel paa Bryggen og i Havnen til vedbærlig Ordens Overholdelse, som ved den for Havnevæsenet foretagende Opnuddring, samt ved de Arbejder og Reparationer, der af Havnekassen bekostes.

Havne- og Bropenge.

Til at bestride Havnevæsenets Udgifter er under 1ste October 1800 allernaadigst bevilget en Havne-Tart, hvorefter der bør erlægges:

1) 3 Havne- eller Holværks-Penge.

a) Af de i Limfjorden op- og nedsejlende Fartøjer (Brændes, Løro- og Fiskerbaade eller Pramme undtagne, hvorfor en aparte Tart Hayes anordnet) for hver Op- og Nedreise under eet:

Af et Byens Fartøj pr. Commerce-Last, beregnet til 40 Td. Bygs eller Havres Rum . . . 3 Sk.
Et Udenbys Dito 4 Sk.

b) Af de uden for Hals sejlende Skibe

af et Byens Fartøj p. C. L. 2 sk. for Ind- og 2 sk. for Udg.
af et Udenbys Dito — 4 sk. — — og 4 sk. for —
af et Udenrigs Dito — 8 sk. — — og 8 sk. for —

2) Til

- 2) Til Opmuddringens Beskrivelse ved Bryggerne, udi Havnen og i Lauget af alle til Aalborg kommende og fra Aalborg gaaende Skibe, for hver Gang udgaaende pr. Commerce-Løst 1 Sk.

Desforuden have ved allerhøjstbemeldte Havnetaut anordnede visse Afgifter:

- 3) For Skibenes Winterlag i Havnen.
4) For Skibenes Kjølhaling og Fortømring paa Havnens Plads, samt 5) for Brugen af Havnens Raagehuus, naar samme kommer i Stand.

Men da Havnekassen, formedelst andre mere nødsvendige Anlæg, ikke endnu har fundet overkomme at beskaffe et Raagehuus opført, og Havnens nuværende Kjølhaling- og Fortømrings-Plads, formedelst sin Vellegenhed og indskrænkede Vejlighed, ikke til dette Brug afbenyttet, har Havnekassen til Datum ingen Indtægt af sidstnævnte 2de Paalæg.

Havne-Indretninger.

Siden Havnevesenets nye Organisation er i Havnens District, til Befrielse for Fartøjerne, som ved stormende Vejerligt især af Nordvest forhen ofte bleve løsrevne fra deres Ankere og derved bleve beskadigede, ja undertiden ganske forulykkede, bekostes Tid efter anden nedsat 11 Skfr. Duc d'Albe, hvorved Fartøjerne nu til alle Tider kunne ligge sikkert fortojede, uden at behøve at have Anker udkastet.

Anlæg af en nye Kjøhalinge-, Skibbygnings- og Baglast-Plads med en Winterhavn.

Ligeledes er, for at faae Byens Kjøhalinge- og Fortømrings-Plads, samt Baglast-Plads, der nu ligge meget ubelejlige midt i Havnens District, henlagt paa et beqvemt afhides Eetd, hvor de tillige efter Fornødenhed kunde blive rummeligere, og hvor der ogsaa kunde erholdes Plads til at anlægge et offentlig Skibsverf, samt til at indrette en sikker Winterhavn for Havnens Muddermaskiner og Raage, med andre smaae Gartojer og Baade, i Aaret 1804 begyndt med, efter dertil udvirket Tilladelse, at indtage, indpæle og tilbeels opfylde et Stykke af Limfiorden Osten for Byen, holdende i Længde fra Sønder til Nord, eller fra Landet og ud efter 230 Alen og i Bredde fra Øster til Vester 120 Alen, hvoraf den Deel, som agtes opfyldt til Kjøhalinge- eller Skibbygnings- og Baglast-Pladser udgjør i Længde fra Sønder til Nord 90 Alen og i Bredde 120 Alen, og den med en saa kaldet Steenfiste eller dobbelt Indboeling af 140 Alens Længde og 13 Alens Bredde langs med den østre Side, samt et Stykke Endeboeling paa den nordre Ende af 15 Alens Længde og Dito Bredde indlukkede Havn erholder en Længde fra Sønder til Nord af omtrent 127 Alen og en Bredde af 107 Alen. Dette Anlæg er allerede vidt fremmet og haabes at blive i indværende Aar fuldført.

Sikkerheds-Anstalter i Ankerpladsens Bløden og Bjedybet.

Endvidere er i Aaret 1805, efter samtlige hervedværende Skibsrederes og Søfarendes Ansøgning, af Havne-Commissionen foranstaltet i den Vesten for Hals i Limfjorden liggende Winterhavn eller Ankerplads, Bløden kaldet, efterat Kertigheden til samme var acquireret for Byens Havnevesen, nedsatte for Havnekassens Regning 8 Stkr. Duc d'Albe af nye, samt 2de der forhen værende, ganske utjenliggjorte, for derved at gjøre bemeldte Ankerplads til et sikkert Tilflugtssted for de Skibe, som pludselig ud paa Aaret enten komme uden fra og formedelsk det saakaldte Storbørde Sjælsridlige Jislægning ikke kunne naae her op til Aalborg, eller som paa Touren herfra ned til Hals ikke formedelsk Drivis med østlige Vinde og indgaaende Strøm kunne komme derhen eller ligge sikker der.

I samme Næmmed er og i Indløbet Bjedybet kaldet, Sydøst for Egenes Skandse, hvor Byens Skipper ofte søge hen, naar de paa deres Hjemreise ikke formedelsk Drivis kunne komme til eller ligge sikker ved Hals, ikke heller formedelsk Jislæg naae op til Bløden, ommeldte Aar for Havne- Kassens Regning besørget nedsat en meget svær Duc d'Albe, og om Leilighed dertil gives, agtes endnu nedsat 1 à 2 Duc d'Albe, samt 2 à 3 Jisbrækkere.

For at holde Havnekassen Radesløs for de til bemeldte Anlæg havde og paa sammes videre Fuldførelse,

samt aarlige Bedtligeholdelse havende Beføstninger, har Hans Kongelige Majestæt under 25de September 1805 allernaadigst approberet, at der til Havnekassen maae for det første paa 5 Aar erlægges:

Af Indenbyes Kartsøjer pr. Commerce: Løst 1 §. for Ind: og 1 §. for Udgaaende.

Af Udenbyes Kartsøjer pr. C. L. 2 §. for Ind: og 2 §. for Udgaaende.

Af Udenrigs Kartsøjer pr. C. L. 4 §. for Ind: og 4 §. for Udgaaende.

Og derforuden af de Skibe, som der holde Winterlag.

Af Indenbyes pr. Commerce: Løst 16 §.

Af Udenbyes pr. C. L. . . . 32 §.

Af Udenrigs pr. C. L. . . . 64 §.

Manseet, hvor lang eller kort Tid, de der blive liggende.

I sidstaføigte Aar har samtlige til Havnekassen oppebaarne Havne- og Broepenge, iberegnet de for Sikkerheds-Anstalterne i Bløden og Væghvæt allernaadigst bevilgede, samt Mudderpenge andraget den Summa 1673 Rdlr. 1½ §.

Af Færgeløbet imellem Aalborg og Nørre-Sundbye som udi landmaalings Matriculen er tareret for 12 Tdr. Hartkorn, og som forhen heelt har tilhørt Aalborg Byes Fattigvæsen, eller samme endnu ¾ Dele.

Til den der faldenbe betydelige Transport bruges 12 Færger og 3de Raage, under Benavnelse af Christen Over-Raag, hvoraf de 6 Færger, i Følge Kongelig allernaadigst Rescript af 23 Juli 1664, skulle ved
at

at forrette Overførselen fra Norre-Sundbye til Aalborg, ligge ind i Øster. og de 6 øvrige ligge ind i Vester-Aae; men deels formedelst at Øster-Aae hele Sommeren igjennem er opfyldt med de til deres Varers Salg der indleggende Brænde, Tørv og Fiske, Raage og Pramme, og deels formedelst at de laugs med Bryggerne før Indløbet i Øster-Aae fortsjede Fartøyers Landtoug, samt undertiden den opgaande Strøm gjør Overførselen til sidstnævnte Aae vanskelig og besværlig, gaae nu alle Færgerne siden mange Aar til Vester-Aae, hvorhen Landmanden i Vendsyssel og i Almindelighed ønsker sig og sine Vare transporterede.

Af samtlige Færgers Nødtigheeder er i de senere Aaringer efterhaanden som de ere blevne fasteledige, 4 ved offentlig Auction bortsolgte og udbragte til den Summa 3806 Rdlr., hvorved Fattigvæsenet har vundet betydeligt, da den hele aarlige Afgift af Færgelebet forhen kunns androg 94 Rdlr. 3 Mk., foruden hvad der i Indførsning blev betalt, som i de 20 Aar fra 1778 den 1ste Januari til 31te December 1797 var fra circa 350 til 450 Rdlr. for hver Færge, og lignet paa alle 20 Aar gav en aarlig Indtægt af 60 Rdlr.

Ved Kongelig allernaadigst Rescript af 6te Juni 1806 er Færgelebet forundt en nye Færgetart, hvorved den gamle under 16de September 1709 Kongelig confirmerede og til vore Tider ikke passende Tart endel er bleven forhøjet og udvidet.

Samtlige Færgesæstere og Ejere, som for største-
delen boe i Nørre-Sundbye, udgjøre et Laug under
en Oldermænd, i Følge de under 25de October 1710
af daværende Stiftsbefalingsmand Baron Kibsteen
approberede Laugsartikler.

Herforuden har Aalborg Kjøbstæds Fattigvæsen
eiet Færgesæbet Ladens Sundsted kaldet, belig-
gende ved Limfjorden i Rjærherred, omtrent en Miil
fra Aalborg, og taxeret i Landmaalings Matriculen
for 2 Skpr. 2 Alb. Hartkorn; men i Følge Kongelig
Tilladelse er dette Sundsted i Aaret 1800 ved offentlig
Auction bortsolgt for 120 Rdlr., som er udsat paa Rente
iblandt Fattigvæsenets Kapitaler.

Byens Jorder.

Byens samtlige Jorder, saavel de almin-
delige, som enkelte Indvaaneres Ejendomsjorder, in-
clusive de i Aalborg Hospital, eller som det almindelig
kalder, Kloster tilhørende Jorder, findes matriculere-
de for Hartkorn 33 Ldr. 6 Skpr. 3 Sk. 2 Album,
hvoraf enkelte Indvaaneres Ejendoms Jorders Hart-
korn udgjør . . . 10 Ld. 3 Skp. 1 Sk. 2 Al.

Byens almindelige Mark-
jorders Hartkorn:

frie Jord . . . 5 L. 6 S. 3 Sk.

og contrib. Jord 3 L. 5 S. 2 Sk.

Tilsammen 9 Ld. 4 Skp. 1 Sk. 1 Al.
og Hospitalets eller Klosters
Jorders Hartkorn . . . 13 Ld. 7 Skp. 2 Sk. 1 Al.

Areal

Aralet af Byens samtlige offentlige Markjor-
der, de derigjennem løbende Aar, Bække og Weje
iberegne, og Wejrmøllejor,der med Møllehuus og
Haugeplads, indeholdende 14 Td. 1 Skp. 2 Fkr. 2½
Alb., som for endeel Aar siden er for bestandig over-
ladt Aalborg Wejrmøllens Ejer imod aarlig Afgift til
Byen af 6 Rdlr. 4 Mk., fraregnet, beløber til 1138
Tdr. 3 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., en Tønde Land regnet til
14000 □ Alen geometrisk Maal.

Deraf udgjør Byens offentlige Agerjor,der og Eng-
bund, som for størstedelen er fra Tid til anden, for-
nemmelig siden 1791 og 92 indtagne af Fædriften paa
saadanne Steder, der bleve opgræssede enten af de til-
stødende Landsbyer eller af Fædriften af Byens Krea-
ture, og indbeelt i smaa Lødder, meest fra 3 til 6 Tdr.
Land, udleies ved offentlig Auction paa visse Aar til
Byens Indvaanere og for nærværende Tid indbringer
Kammerkassen en aarlig Indtægt af 3063 Rdlr. 3 Mk.
7 Sk., et Areal af 458 Tdr. • Skp 2 Fkr. 1 Alb., hvor-
under naturligviis ikke er indbefattet de til Anlægget
ved Frederiks Rilde, Skovanlægget, den for Regimen-
tet indrettede store Exerceer-Plads, til Byens Vogn-
mænd og til Natmanden henlagte Jor,der, tilsammen
66 Tdr. 6 Skp. • Fkr. 2 Alb.

Byens offentlige Overdrifts Jor,der, nem'ig de
paa Vestre, Mitre og Søndre Side liggende Kjære,
udgjøre tilsammen 490 Tdr. 5 Skpr. 2 Fok., og tillige-
med de ved Vester-Kjær, samt i Vester- og Øster-
Mar-

Marken varende Grønjørder, iberegnet den tat Østen for Postvejen varende Plads, hvor Vædre- og Drag-Markederne 2de Gange om Aaret holdes, tilsammen 74 Edr. 1 Alb., bruges til Græsning for Byens Kreature, som i Følge et af Magistraten med det Kongelige Rentekammers Approbation under 19de Januari 1778 udgivet Reglement betreffende Byens Kreaturers Græsning paa Byens Ejendomme, aarligen i Mai Maaned af Ræmneren indbrændes til Græsning, hvorved da til Byens Kasse erlægges i Græspænge af en Koe, som tilhører en Borger, 1 Mk. 8 S, og af en dito Hest 3 Mk., men af en Koe, som tilhører en Indvaaner uden for Borgerstabet 3 Mk., og af en dito Hest 4 Mk.

Antallet af de Køer, som saaledes aarlig indbrændes, beløber sig omtrent til 170 Stk. Herforuden kan Antallet af de Køer, som græsses paa Ejendoms eller lejede Jorder aarlig anslaaes til omtrent 150 Stk.

For at faae Græsningen paa Kjørene jævnet og forbedret, har man bestemt, foruden adskillige Vandgrøfters Trækning, at inddeele hvert Kjør i endeel Løder og af disse at indtage og bortleje een eller flere ubi nogle Aar til Pløjeland; derefter at udlægge den indtagne Lød, besaaet med Græsfrøe iglen til Græsning, og indtage en anden og saa fremdeles, hvormed der allerede for nogle Aar siden er gjort Begyndelse i Rattesunds-Kjøret. Men da Almindings Græsningen nu for Tiden ikke er tilstrækkelig til det her holdende Antal Kjøer, saa vil denne Plan med at indtage mere af Kjø-

rene

rene til Agerland ikke kunde udføres, førend der dertil steden kan af de nu til Dyrkning indtagne Markjorder igjen udlægges paa bequemme Steder et ligesaa stort Areal, hvortil der og ved disse Jorders Udleje er taget Hensyn ved Bestemmelse af Leie-Terminerne.

Udsiftning eller Udlobning af Byens Jorder til samtlige Grundejere efter Grundarten har adskillige Gange været foreslaaet, men da Udførelsen af dette Forslag er anseet at vilde blive allene til Fordeel for nuværende Grundejere, og til uopretteligt Tab for Communen, der nu af Indbrægten af disse Jorder bestrider Reparations- og lønnings-Udgifterne m. m., der ellers ved Paalæg Fulde udredes, er samme desaarfag bleven forkastet.

Byens Jordbrug.

Det her i Almindelighed stedhavende Jordbrug er den sædvanlige med 5 Aars Brug og 3 Aars Hvile. Det første Aar efter Gjæden saaes Byg, 2det Aar Rug, 3die Aar Rug, 4de Aar Havre og 5te Aar Havre. De som bruge Kløver-Sæd, nedlægger samme med Havren i det 4de Aar, og da falder 5te Aars Hvile bort.

Til Byen ligger hverken Skov, Heede eller Tørvemoser, dog findes udi Sydvest Side af Vester-Kjær fra Skjælgresten ved Hasseris Kjær noget Tørvejord.

Borgemeesteren er pro officio tillagt et lidet Stykke Jord, matriculeret for Hartkorn 5 Skpr., og af Indhold 2 Tdr. 6 Skpr. 2 Alb. Land geometrisk Maal. Forresten er Magistraten ikke tillagt noget af Byens Jord-

Jorder, Højsaallidet som Byens Kirker, Skoler eller andre offentlige Stiftelser.

Efter vedfølgende fra Consumtions Inspecteuren Hr. Kammerraad Preeßmann derom meddeelte Underretning er i afvigte Aar 1806 af Byens Markjorder indavlet og her til Byen indført:

Korn i Stræge .	552 læs	NB. store Borgerlæs.
og Høe . . .	228 læs	

Byens Pengevæsen:

Paa Byen hæfter følgende Gælds:

- 1) Som Byen fra ældgammel Tid, i Følge Højesterets Dom, bestandig skal forrente til nogle af henværende offentlige Stiftelser med 5 Procent 833 Rd. 2 Mk.
- 2) Et i Slutningen af Aaret 1804 og i October 1805 til et nyt militair Vagthuses Opførelse og det gamle Vagthuses Flytning af den Kongelige Kasse erholdt Laan af 5706 Rd. 3 Mk. imod 4 Procent Renter, samt bestemte successive Kapital Afdrag til hvert Aars 1ste Juni og 1ste December Termin, og hvormed allerede er gjort Begyndelse i Aaret 1805.
- 3) For endel til Regimentets Sygehus i Aar 1805 anskaffede Kredsbaars Madrafer og Puder, som Regimentet har foranstaltet leveret fra det militaire Vares Depot er Byen skyldig:

til den militaire Pensjons- og Rente-Fond . . . 572 Rbd. 4 Sk. som er bestemt at betales i 28 Aar, med 6 Procent aarlig.

Derimod har Byen igjen paa Rente udestaaende:

- 1) En til Raadhusets Bebligeholdelse legeret Kapital af . . . 2000 Rbd.
- 2) Som af Ræmner-Ræssens Beholdning er udsat . . . 1200 Rbd.

Endvidere har Ræmner-Ræssen gjort Forstud:

- 3) Til Byens Borgerbevaerungs-Udgifter . . . 772 Rbd. 3 Sk. 8 Pf.
- og 4) Til Byens Baders Omlægnings-Udgifter, omtrent . . . 800 Rbd.

Hvilke Forstudde igjen blive Ræmner-Ræssens refunderede, naar berørte Udlæg ved Repartition paa Byens Indvaanere er indkommet.

Herforuden kan den ved 1806 Aars Udgang i Ræmner-Ræssens værende Beholdning til løbende Udgifter Beskæftigelse antages at være omtrent 1750 Rbdlr.

Ræmner-Ræssens aarlige Indtægter beløbe sig for nærværende Tid til noget over 3800 Rbd. og dens Udgifter, et Aar efter det andet beregnet, omtrent til 2800 a 3000 Rbd., hvoraf de visse Udgifter til nogle af Byens Embedsmænds og dens Betjentes Lønninger, samt Kapital-Uddrag og Renter af de contraherede Laan, udgjør 1670 Rbdlr.

Siden den for Militair-Etaten allernaadigst approberede nye Plan blev i Aaret 1803 indført, har Indquarterings-Omkostningerne aarlig andraget 5 a 6000 Rbdlr. Dertil har Byen i Indquarterings-Hjælpekat, for Vaar, Ildebrændsel, med videre oppebaaret omtrent 600 Rbdlr.

Det

Det øvrige har maattet udredes ved Repartition paa Indvaanerne, Halvdelen paa Næringen og Halvdelen paa Grundtoften.

Brandkassens Indtægter og Udgifter.

Brand- og Vægterkassens aarlige Indtægter beløber omtrent til 1700 Rdlr. Derimod har dens Udgifter i de seneste Aaringer formebest nogle betydelige Reparationer ved Brand-Requistorer, men især formebest de vedvarende høje Priser paa Tran og Olie til Gadeløgterne opløbet til 18 a 1900 Rdlr. aarlig, hvorved Brandkassen er kommen i nogen Gjæld, der dog efterhaanden haabes afbetalt uden Forhøjelse i Contributionerne. Kassens aarlige faste Udgifter til Lønninger til Brandvæsenets Personale, Eskorteensfejeren, Vægteren, samt dem til Tran og Olie medberegnet, udgjør henved 1600 Rdlr.

Byen har 5 Sprøjter med tilhørende Kar, Løder-Brandspande og vibere Tilbehør, samt 88 Gadeløgter.

Byens aarlige Skatter beløber:

Kong- og Extra-Skatten for Aar 1806	3310 Rb. 16 §.
$\frac{1}{4}$ Procentie Skat Ditto . . .	1027 Rb. 92 §.
Den ordinaire Brandstyrskat af Bygningernes nuværende Generalforsikrings	
Summa 846 110 Rdlr., nemlig 10 §.	
af hvort forsikrede 100 Rdlr.	881 Rb. 35 §.
Derimod er i Aaret 1805 i Brandstyrskat her af Byen	
betalt	1617 Rb. 32 §.
og i Aaret 1806 Ditto	3370 Rb. 69 §.
Embedsskat for Aar 1806	497 Rb. 79 §.
	Byg-

Bygningsløn Ditto . . .	4551 Rb. 69 1/2 ø.
Jord- og Tiendeskatten Ditto . . .	139 Rb. 93 ø.

Fattigvæsenets Indtægt aarlig:

a) Af faste Ejendomme, omtrent . . .	500 Rb.
b) Kapitaler, omtrent . . .	1500 Rb.
c) Uviste Indtægter . . .	3 a 400 Rb.
Hertil kan endnu regnes et Biedrag, som Fattigvæsenet i de sidste Aar har erholdt, fra Aalborg Hospital og Evangelisk Kirke af 500 Rb. aarlig.	
d) Af hvad der lignes paa Indvaanerne, omtrent . . .	3400 Rb.
Og af Grundtoften . . .	600 Rb.

Derforuden have en saa kaldet Hjelpeskasse, der ejer en Kapital, stor 7000 Rdlr., af hvis Renter fornemmelig understøttes 'de Familier, som ikke henhøre under den almindelige Klasse af Fattige.

Endvidere have Byen af faste Kapitaler aarlig Renter omtrent 1360 Rdlr. Disse tilhøre ikke den almindelige Fattigkasse eller henhøre under Fattigkommissionens Bestyrelse, men ere for den største Deel Familie-Legater, døds og pensagte til 4 Danske, 1 Tydsk og 1 Navigations-Skolelærers Lønninger.

Fattigvæsenets Udgifter aarlig ere følgende:

a) Lønninger og Koldpenge til Berjenterne ved Fattigvæsenet og Arbejdsanstalten . . .	412 Rb.
b) Arbejdspenge, Huusleiehjelp, Præmier til de fattige Arbejdere og Almisse-Til- læg, circa . . .	5300 Rb.
c) Lys og Ildebrandsel, omtrent . . .	400 Rb.
d) Døds Begravelse . . .	70 a 80 Rb.

Herfra er draget Indtægterne, som
kan have af Efterskolelærerne.

e) Til

- e) Til Klædning for Fattige, omtrent . . . 100 Rb.
 f) Adskillige Udgifter, saasom: Spøges Pleie
 og Forplegning, Statter, Reparationer,
 Medicinal: Regninger, Sengenes Ved-
 ligeholdelse i Husene, fremmede Beslædes
 Underholdning, naar der er Tvivlsighed
 om, hvor de høre hjemme, Skrivema-
 terialier &c. 6 a 700 Rb.

I Henseende til Forsørgelsesmaaden, da nyde de:

- a) De af 1ste Klasse, nemlig de Fattige i Husene, frie
 Huus, Lys og Varme, ugentlig Tillæg af 2 Mk. 10 Sk.
 indtil 3 Mk. 8 Sk., og desforuden beholder enhver hvad
 den ved Arbejde kan fortjene.

Arbejdet bestaaer i Spinding for det meste af Uld
 og Kalkhaar, Strikning af Strømper, Trøjer og Huer,
 Berklukning, samt Udfærdning for Hattemagerne.

- b) De af 2den Klasse, nemlig Plejebørnene indbringes i
 Kost og Logi hos gode Folk, som for hvert Barn be-
 tales ugentlig 3 a 4 Mk., foruden Klæder. Børnene
 have frie Skolegang og afveje med Arbejde: Pigerne
 lære at spinde og strikke og Drengene gaae paa Tobaks-
 fabriquerne og et henværende Kardefabriqve.

- c) Alle til 3die Klasse hørende nyde Understøttelse i
 Penge, dog hvad dem angaaer, der for Kommissionen
 ere bekjendte ikke at være gode Huusholdere, da leve-
 res Tillægget for dem, især naar de have Børn, til
 Sogneforstanderne, hvilke kjøbe og tildele dem daglig
 Brød og andre Nødvendigheder.

Bemærkninger:

- 1) De anførte Indtægter kan ingen betydelig Tilvæxt
 have, uden ved forhøjet Ligning paa Indvaanerne.
 2) Med Udgifterne forholder det sig anderledes. Disses
 Tillægelse er betydelig. Armoden vører iblandt den
 ringeste

ringeste Klasse og Uformuenhed tiltager i Haandværks-
standen, som desaarfag ifkun formaaer at bidrage
lidet til de Fattiges Understøttelse. Der samme sjæl-
der og om Brændevinsbrændere og Vertshuusholdere,
hvoraf Byen forhen har havt endel velhavende For-
gere, som i de sidste Aaringer ere gaaet meget tilbage
og have for størstedelen maattet ophøre med denne Næ-
ringsvei, uden ofte at have anden Ressource, end at
fortjene Brødet ved Dagleje; og da de Embedsmand,
som formaae at svare noget klækkeligt, ere faa, er
der altsaa fornemmelig Kjøbmand, som Kommissionen
for Byens Fattigvæsen maae nedlægge Byr-
den paa, naar noget mangler til Udgifternes Besir-
delse.

En af Aarsagerne til den tiltagende Armød i
de ringere Borgerklasser, er at den uformuende Borger,
af Mangel paa en offentlig laane-Anstalt, hvor han
for bestemte taalelige Renter kunde hjælpes i Betryk,
ofte nødes til enten at sælge af det til hans Nærings-
drift uundværlige Værktøj og Materialier under Halv-
delen af sammes Værdie, hvorved hans Næring stand-
ses eller dog lider Afbræk, og siden naar han bliver i
Stand til igien at anstaffe det solgte, maae betale det
til sit yderste Værd, eller og ved Pandtsættelse af for-
ansørte eller andre til hans og Families Subsistens
ligesaa vigtige og væsentlige Ting at søge laan imod
saadanne ugentlige Renter, at disse et Aar omkring
langt overstige den laante Kapital, ja vel og ofte under
den Betingelse, at Pandtet, hvis det ikke inden en be-
stemt Tid indløses, skal tilhøre Pandthaverne, hvor-
ved

ved den laanende ovennævnte tie seer sig stilt ved det Pandsfatte.

Commissionen for Byens Arbejdsanstalt og Fattigvæsen har derfor og for nogle Aar siden indgivet en allerunderdanigst Plan og Forslag til et laane- eller Assistentshuses Oprettelse her i Byen, i Forening med Fattigvæsenet, af hvis Midler den behøvende Fond kunde tages, hvorved der var anholdt om Tilladelse til at tage de ved Forordningen af 29de Juni 1753 for Assistentshuset i Kjøbenhavn bestemte Renter, imod at den, efter Udgifternes Fradrag, mueligt blivende Gevinst skulde tilflyde Byens Fattigkasse; men Planen blev ikke bifaldet, og sælgelig er Tingen hidtil forbleven in statu quo. Bemeldte Commission agter imidlertid ved nye Forestillinger og Modificationer i den forrige Plan at søge en formeentlig for Byen saa gavnlig Anstalts Oprettelse bevirket.

Det formeenes ligeledes at vilde blive til stor Fordeel ikke alene for Aalborg By, som Handelsstad, men og for den hele Provinds, ja endog at vilde have gavnlig Indflydelse paa Omflaas Terminen, om der med allerhøjeste Sanction blev oprettet en laanebank her i Aalborg for hele Nørre-Jylland, hvor visse Summer kunde erholdes laante eller disconterede paa en bestemt kort Tid, imod bestemte Renter og Disconto, med Rettighed for Banken til at realisere Hypothekerne uden Lovmaal, med flere Rettigheder og Pligter, som

nær

nærmere ved en Kongelig Decret allernaadigst kunde bestemmes.

Umyndiges Midler i Overformyndriet.

De under Byens verbodlige Overformynderie be-
roende Umyndiges Midler beløb ved afvigte Aars Ud-
gang sig til den Summa 54,812 Rdlr.

Byens Skolevæsen.

Byen har 5 offentlige læse-, Regne- og Skrive-
Skoler, nemlig:

- 1) Den saa kaldte Grotumske Skole, funderet af
forrige Borgemeister her i Aalborg, Justitsraad
Henrich Grotum.
- 2) Fattig-Skolen i Fattighuset, i Skolegaden.
- 3) Skolen i Skolehuset paa Frue-Kirkegaard.
- 4) Den saa kaldte nybste Skole; og
- 5) En dansk og nybste Skole.

Til de 3de første Skoler er legeret Skolebygninger,
hvor Lærerne tillige have frie Beboelse. Disse have og alle
af Begater nogen staaende aarlig Løn; nemlig:

Læreren ved den første

Skole 75 Rb. 2 Mk. 15 S.

Læreren ved den 2den 63 R. 4 Mk. 8 S.

og deuden af Kat-

rigtassen for fattige

Børns Underviis-

ning og for at hol-

de Chor i Fattig-

huset 66 R. 4 Mk. 8 S.

130 — 2 — 8 —

Læreren ved den 3die Skole . . .	60 — 2 — 13 —
Læreren ved den 4de Skole . . .	60 — . — . —
Læreren ved den 5te Skole . . .	45 — . — . —

I samtlige Skoler gives Underviisning i dansk Inden-
adslæsning, Religion, Skrivning og Regning, og des-
foruden i de 2de sidste Skoler, som besøges af de mere
formuendes Børn, i det tydske Sprog, Historie, Geogra-
phie, Naturhistorie og Forstandsevelser.

Herforuden have og her i Byen en Navigations-
Skole, hvis lærer nyder af Legater i aarlig løn 50 Rdl.,
samt de forhen ommeldte 3de Søndagsskoler, hvor 60
til 80 unge Mennesker nyde frie Underviisning i Skriv-
ning, Regning og Tegning.

Regiments Skolen.

For Soldater- og Underofficer- Børn af det her
indkvarterede Regiment, er af Regimentets forrige
Chef, Hr. General-Lieutenant von Moltke oprettet en
Skole, hvor Børnene nyde frie Underviisning i Chri-
stendom, Læsning, Skrivning, Regning og Geogra-
phie af en dertil bestiftet lærer, som derfor er aflagt
med en aarlig løn af 120 Rdlr., fri Huus og Varme.

Desforuden undervises Pigebørnene i at spinde,
især Hørspind, samt i at kniple af en dertil antagen
læremoder. De Børn, der besøge Skolen, faae og
eengang hvert Aar Klæder Stønkede.

Skolens Udgifter beskrives a) af 50 Rdlr. aarlig af
St. General-Major Elafens Legate; b) af 50 Rdlr. aar-
lig fra det Kongelige Deconomie- og Commerce-Collegio;
c) af nogle private Indtægter fra Regimentet, der ere ube-
stemte

stemte og tilfældige, og d) endelig af et aarligt Tilskud af Regimentskassen.

En borgerlig Realskole.

Af Conrectoren ved Aalborg Cathedral-Skole, Hr. Doctor Philosophia Frost, er her i Byen udi Aaret 1805 anlagt en borgerlig Realskole, hvor Eleverne, henved 50 i Tallet, inddeelte i 4 Klasser, erholde Underviisning i Religion, Moral, Dansk, Lydsk, Fransk, Engelsk, Historie, Geographie, Statistik, Mathematisk, Naturhistorie, Technologie, Calligraphie, Orthographie, Brevsk, Kjøbmands-Regning og Tegning.

Dette nyttige Underviisnings-Institut er forsynet med meget duedige lærere, ved hvis og den fortjente Stifters forenede Bestræbelser og Omhye Institutet er i snævelig Fremvekt, og lover de skjønneste Frugter for Fremtiden.

Sygehuus.

Til de Enges Kuur og Forsøgning, som paa offentlig Regning helbreedes, især de med veneriske og epidemiske Sygdomme Besængtes, haves her nu for Tiden et Huus lejet, med hvis Beboer der om de der indliggende Enges Forsøgning og Opvartning er slutet en fast Accord.

Til Indretning af et rummeligt Sygehuus for Aalborg By og endeel af Amtet, hvor foruden de Syge, som indlægges til Kuur for offentlig Regning, ogsaa kunde

Kunde indtages Enge af alle Klasser for en vis bestemt Betaling, er Planen for nogen Tid siden lagt og til det Kongelige Danske Cancellies nærmere Prøvelse og Approbation indsendt, hvorefter da denne gavnlige Anstalt øgtes det snarest mueligt istandbragt.

Jordemødre.

Af eraminerede Jordemødre har Byen for nærværende Tid 4, hvoraf 1 er tillagt aarlig 20 Rdlr. af Ræmmerkassen, for uden Betaling at betjene fattige Barselkvinder.

Lig, Laug, Liig, og Enkekasser.

Af liigbærer, Laug findes her i Byen 6, nemlig: Rjebmandslaugets, Skipperlaugets, Snekkerlaugets, Skræderlaugets, Skoemagerlaugets og det almindelige Liig-Laug, hvoraf de 3de første have hver sin Liigvoan. Foruden den frie Husbæren og Hentjersel disse Lauges Interressenterne nyde, forrette disse og Tjeneste for en bestemt Betaling for hvem af Byens Indvaanere, der forlanger det. Bemeldte Laug have og, Rjebmandslauget undtagen, hver sin Liigkasse, hvoraf, som og af adskillige andre til den Ende oprettede Liigkasser hver Interressent nyder en bestemt Sum til sit Begravelse af 10 til 40 Rdlr.

Herforuden findes her i Byen 3 private Enkekasser og 1 Ditto for Enkemænd, samt der saa kaldede yngre Skipperlaug, af hvis Kasse hver Interessent, som forliser, nyder Understøttelse.

Brand,

Brandvæsen.

For Aalborg Bys Haves en under 29de October 1736 allernaadigst confirmeret Brandordning.

Ved Brandvæsenet er ansat en Overbrandmester med 120 Rdlr. aarlig Løn, samt ved hver af de seks Ilte 5 Brandkorps en Underbrandmester, en Sprøjtemester, en Assistent, en Straalemester, en Vandmester med Assistent, 2de Lømmersvende og 16 Brandsvende, foruden endeel reserve Brandsvende.

Ved Kongelig Rescript af 4de December 1795 blev bestemt, at der til de forhen havende 8 Gadevægttere skulde antages 4 Dito, hvoraf hver af de første skulde nyde 1 aarlig Løn 52 Rdlr., men hver af de sidste kun 39 Rdlr. Men da der i de senere Aaringer ikke har været muligt at bekomme Vægttere for den reglementerede Gehalt, har man, siden man ugiærne for det første vilde sege Contributionerne til Brand- og Vægterkassen forhøiede for Indvaanerne, maattet indtil videre nedsætte Vægternes Antal til 8 og dele Lønnen lige imellem dem. Foruden de faste Vægttere haves 2de Reserver, som hver aarligen er tillagt 17 Rdlr. 2 Sk., samt en Taarnvægter, der i Løn og Løspenge er tillagt aarlig 73 Rdlr., hvilket og i disse Aaringer har maattet indtil videre noget forhøies.

Møller.

Her i og ved Bys Haves 3de matriculerede, til Groomaling for Bys Indvaanere berettigede Vandmøller, nemlig:

- 1) Kjærs Mølle, strax uden for Bys beliggenhe, matriculeret af sin Maalning for Hartkorn 13 Ed.

6 Skpr.

6 Skpr. 2 Hfr. og bestaaende af en underfalbs
Dværn.

Ved denne Mølle har forhen været en Stampe-
mølle til Brug for Fæltberederne her i Aalborg,
hvilket Værk i Aaret 1806 er bleven nedlagt.

2) Gammel-Mølle, liggende her i Byen, matricu-
leret af sin Maaling til Hartkorn 21 Edr. 2 Skp.
og haver 2de Dværne, som drives med 2de under-
falbs Hjul.

og 3) Nye-Mølle, ligeledes her i Byen, matriculeret
af sin Maaling for Hartkorn 8 Edr. 4 Skpr.;
haver 2de Dværne, som drives af underfalbs
Vand.

Desforuden er, i Følge specielle Kongelige
Bevillinger, anlagt ved Kjærs Mølle et Grubværk
isteden for ovenmeldte nedlagte Stampeværk, samt
seenere en Pudder- og Stivelse-Fabriqve, og ved Gam-
mel-Mølle ligeledes et Grubeværk.

Foruden fornavnte 3de matriculerede Vandmøller
haves tæt uden for Aalborg en med Kongelig Privilegio
bateret 22de August 1757 anlagt umatriculeret Bryn-
og Sigte-Mølle, som naturligviis ikke maae forrette
Grovmaaling.

Markeder.

Her i og ved Byen findes følgende aarlige Mar-
keder:

a) Sidst i Januari og i Februari 2de Hestemarkeder.

b) 3

- b) I Juni Maaned det saa kaldede Pinssemarked i tre Dage med alle Slags Kram- og Haandverks-Vare.
- c) I September Maaned det saa kaldede Honning og Vadder-Marked fornemmelig med Honning, Smør, Ost, Kaas, og Fiadercreature; og
- d) I October Maaned Dvæg-Marked, især med Slagterqvæg baade af Hornqvæg og Kaarcreature.

Af Torvedage har her for Byen været fra altsammel Tid anordnet tre Dage om Ugen, nemlig Onsdag og Lørdag. Her haves og tre Torvepladser, af hvilke den ene, Nye-Torv kaldet, er anvist for de fra Landet, som have alle Slags Iidebrændsel, Hæ, Halm, Skaftehavre med fligt videre at selvholde.

Og den anden Torveplads, Gammel-Torv kaldet, anvist for dem, som hidkomme til Salg med Korn, Gryn, Smør, Ost og andre Fødevarer, smaa Creature, Frugter, Uld, Skind, Huder m. v.; men uagtet alle fra Tid til anden fra Under- og Oversørig-heredernes Side sæjede Foranstaltninger til Torvedagenes Overholdelse, besøges Torvene dog kunns lidet, hvilket deels kommer af den paa Landet herskende, mere og mere tiltagende forbarvelige Land- og Forprang, og deels deraf at de fleste af Omegnens Bønder og andre Landboere hver har sin Kjøbmand her i Byen, af hvem han forsynes med de behøvenbe Handelsvare, imed derfor igjen at overlade Kjøbmanden sine Producter, og deels hvad Vendskffel angaar deraf, at Landmanden der formedelsk den ved stormende Vejstigt undertiden besværlige og hemmede Passage over Fjorden ikke vilte eller

eller vel kunne binde sig til nogen vis Dag om Ugen til deres Værers Hidsførel.

Foruden foranserte 2de Torvepladser er endnu, efter Hr. Stiftsbefalingsmandens Foranstaltning, ved Østeraae, hvor Gæsterne henligge med deres Vaade, bleven indrettet 2de rummelige og bequemme Gæstetorve for Byens Indvaanere.

S a g t.

Den her ved Byen salvende Landjagt er ubetydelig, formedelst at der i en Strækning af nogle Mile her omkring ingen Skove af Betydning gives.

Paa Fjorden derimod stodes endeel Wildgjæs og Vænder, især om For- og Efteraaret.

Gjæstgivergaard.

Her i Byen findes adskillige, som foruden deres egentlige Næringsvei: Gjæstgiverie og Vinhandel, afgive sig med at herbergere fremmede Rejsende, dog har kun een af dem ansøgt og erholdt Privilegium som Gjæstgiver, hvilket Privilegium heller ikke er ubeløstende. Formedelst Byens Velggenhed i en Udskant af landet er Antallet af de hertil kommende egentlige Rejsende naturligvis langt mindre, end i de Kjøbstæder, der ligge midt paa Landeveien, og da de hertil fra Omegnen jævnlig hidkommende Fremmede gemeenligen have deres visse Steder, hvor de formedelst Handels- eller andre Forbindelser tage ind at logere, saa vil neppe
nogen

nogen her i Byen kunde finde Udkomme allene ved at herbergere Reisende og andre Fremmede.

B a n d.

Formedelfst de igjennem Byen løbende 2de Hoved-
Aaer: Vester og Øster-Aa er Byens Indvaanere al-
mindelig vel forsynet med Vand. Dog spores i de 2de
smaa Aaer: Peder Barks og Øster-Gravens Aaer,
der begge have deres Vand, Tillob af en liden Arm af
Øster-Aas tæt Sonden for Gammel-Mølle, Mangel
paa Vand om Sommeren ved stærk Tørre, og om Vin-
teren ved indfaldende stræng og langvarig Frost, hvil-
ken Vandmangel, der immer forhen i ommeldte Til-
fælde har fundet Sted, men især de senere Aaringer,
man har søgt ved passende Foranstaltninger efter Mue-
lighed at faae afhjulpne og for Fremtiden forebyggede.

Foruden Vandet af bemeldte Aaer, der uagtet
Politiets Eftersyn ofte bliver ureent paa de Strækning-
er, hvor de i læder arbejdende Haandværker fra alde-
gammel Tid af ere etablerede, eller hvor smaa Lejvaa-
ninger med indstrængede Gaardsrumme fløde til Aaen,
hvilket især finder Sted ved Peder Barks og Øster-
Gravens Aaer, forsyner den største Deel af Indvaa-
nerne sig jævnlis med Vand fra det forhen bestrevne
ypperlige Kildevæld: Frederiks Kilde. Man har og
ved bemeldte Kildes Tilandsættelse og Forstjænnelse væ-
ret betænkt paa at faae samme til mere Bequemmelig-
hed og Gavn for Byens Indvaanere indledet til et af
Byens

Byens Torve eller offentlige Pladser; men da Udferelsen heraf er formedelsktil Kildens lave Beliggenhed og øvrige locale Omstændigheder befunden yderst vanskelig og bekostelig, har man for det første opgivet dette eller saare gavnlige Project.

Broelægning.

For at faae den fornødne Omlægning af Byens Gader istandbragt efter visse antagne Forskrifter, for en bestemt Takt og paa en for Indvaagnerne mindst trykkende Maade, har man udvirket et Kongeligt allernaadigst Rescript af 16de Decbr. 1803, hvorved alt Byens Broelægning vedkommende er reguleret og henlagt under Bestyrelse af en Commission bestaaende af en Magistratsperson, Byefogden og 2de Borgere. De paa Broelægningen i hvert løbende Aar gaaende Beskostninger foreskødes af Ræmmer Kassen, og efter Aarets Udgang reparteres Gælden paa Grundejerne, i Forhold til deres Andpart i Steenboen.

B r o e r.

Over de igiennem Byen løbende Aarer gives her i alt 15 store Broer, hvoraf de fleste ere forsynede med høje ma. sive Jor. gelændere og Brystoærn, og 7 Stykker store Kjerebroer paa Alvejen uden for Byen og til Hjælp til disses Vedligeholdelse nyder Byen, i Følge Kongeligs Bevilling, visse Bropenge af de her til Byen indpufferende Fremmede.

Veje.

V e j e.

De fra og til Byen gaaende Al- og Landeveje gaae Sønder paa igjennem Byens Vester-Port og Øster paa igjennem Byens Øster-Port. Disse Veje, som ere indgræfede, med Steen-Dr og Gruus aarlig opfyldte og udbedrede Vaser, strække sig paa Byens Grund fra Porten af Sønder paa henved $\frac{1}{2}$ Miil og Øster paa omtrent $\frac{1}{2}$ Miil. Desuden gives der adskillige Vie- og Markveje.

Befordringssvæsen.

Til Rejsendes Befordring er her i Byen et Vognmands-Laug, bestaaende af 9 Vognmænd eller enkelte Kuller, som paa Grund af den formedelst Byens affides og mod-Norden af Limfjorden begrændsede Beliggenhed her i Almindelighed salbende ringe Fortjeneste ved Kjørseler paa Kullen, samt i Betragtning af den høje Afgift, de lige med andre Indvaanere betale af de Byens Markfjorder, de have i leje, er hver tilslagt et Stykke Jord paa Byens Mark af 3 til 4 Eder. Land uden Betaling, ligesom dem og er forbeholdet udelukkende Rettrighed til for Betaling efter en af Magistraten anordnet Tært at forrette den her i Byen salbende Gadekjørjel.

Af Fabrik-Anlæg have her i Byen følgende:

Et Sukkerraffinaderie, hvis oprindelige Fond 50,000 Rdlr., bestaaende af 100 Actier, hver Actie paa 500 Rdlr., nu er voret til 60000 Rdlr. er i meget

i meget god Drift, og har i de sidste Aaringer givet et aarligt Udbytte af 80 Rdlr. pr. Actie, hvorved Actierne naturligtviis er betydelig stegen i Priis og Værdie. I sidstafølgte Aar er forarbejdet raage Sukkere for 42,450 Rdlr.

Et Sæbesynderie med en dertil anlagt Olie-Mølle, begge tilhørende Agent Quist, ligeledes i god Drift. I afsluttede Aar er tilvirket af grøn Sæbe 1600 Edr., og af Hite 2950 Potter.

Et Dito Synderie, tilhørende Kjøbmand Oluf Christensen, ligeledes i god Drift. I sidste Aar er derved fabriqueret 1000 Edr. grøn Sæbe.

En Tobakssfabrique, tilhørende bemeldte Kjøbmand Oluf Christensen, ogsaa i god Drift, har i sidste Aar forarbejdet 124000 Pd. Tobak.

En Dito, tilhørende et Interessentskab. Dets faste Fond 10.000 Rdlr., er deelt i 20 Actier, hver paa 500 Rdlr., hvortil i de senere Aaringer i aarlig Udbytte er udbetalt 50 Rdlr. Paa denne Fabrique er i sidste Aar forarbejdet 200,000 Pd. Tobak.

En Papiirsfabrique, Forhaab kaldet, beliggende 1 Mil Sydvest fra Aalborg i Hornum Sogn og anlagt i Aaret 1799 af et Interessentskab her i Aalborg, er nu, efterat de Vanskeligheder, som møde ved et slikt nyt Anlæg, ere overvundne, i temmelig god Drift, og fabriquerer alle Sorter Papiir, som leveres Interessenterne til Forhandling. Fabriqvens Fond er inddeelt i 168 Actier, hver Actie til 125 Rdlr.

Ende

Tvende Stivelse-Fabriq, hvoraf den første tilhørende Gæstgiver og Opsynsmand Hans Memhaw, nu for Tiden staaer stille, men den anden tilhørende Lars Springborg, Ejer af Kjærs Mølle, hvor Fabriqven er anlagt, er i god Drift.

En **Korde-Fabriq**, tilhørende Raadmand Poul Mørch Oleerup, er ikke i den ønskeligste Drift, eftersom Aarsagen meget hindres ved Indførsel af udenlandske Korde, der tjænt ikke bedre til Brug, mere søges.

Ved denne Fabriq finder endeel fattige Børn, som ellers intet kunde forhverve, Leilighed til at forjæne ugentlig 4 à 5 Mk. hver, af hvilken Aarsag Fabriqven og af Ejeren søges holdet i Gang, da den ellers for ham ingen Fordeel kaster af sig.

En **Sennops- og Chocolade-Fabriq**, tilhørende Kjøbmand Thomas Sødring. Ved den 1ste Fabriq forarbejdes aarlig 20 à 24 Tdr. haisbruun og halvgul Sennop, hvoraf Fabricanten selv aarlig aaler circa 16 Tdr. her paa Byens Mark og kjober Resten her i Omegnen. Den tilvirkede Sennop afsættes deels til Byens Handlende og overalt her i Provindsen, og deels forsendes til adskillige Kjøbstæder i Norge, fornemmelig til Bergen. Denne ligesaa gavnlige, som fordeelagtige Fabrication kunde betydelig udvides, da Efterspørgselen om denne Fabricat høvrt Aar tiltager; men Fabricanten, en driftig og brae Mand, mangler den dertil behøvende Formue.

Chocol-

Chocolade, Fabriqven har i de sidste Aar staaet stille.

En Pibe, Fabriqve udi Nørre-Sundbye, tilhørende Johan Adolph Rømer, er i blomstrende Drift og kan affætte alt hvad der fabriqveres. Affætsen stæer meest til denne Byes Handlende.

Et Teglbænderie paa Aalborg Byes Grund, tæt Osten for Byen, tilhørende Kjøbmændene Christen Christensen og Peder Borreschmidt, hvor aarlig brændes omtrent 100,000 Muursteen.

Et Rattuntrykkerie, tilhørende Peter Højberg Schiellerup, er i god Drift.

Et lidet Ulden- og Linneb-Trykkerie, tilhørende Christian Berg, ligeledes i god Drift.

En Strømpesabriqve, anlagt i Aaret 1805 af Johan Michael Galster, er i jævn tiltagende Drift, har 4 Væpstole i Gang, sysselsætter 25 Mennesker og har i afvigte Aar forarbejdet 11 Ipd. Bomuld og 17 Ipd. 6 Pd. Holsteenst og Jydst Uld. Foruden Strømper tilvirktes ogsaa Nattrøjer, Beenklæder, Huer og Wanter, og formedelsk Fabricaternes Godhed er der om samme stærkt Efterspørgsel, saa at der kunde affættes meget mere, end der nu for Ulden forarbejdes. Fabricanten har desaaarsag endnu forstrevet 3de Væpstole, som han strax agter ogsaa at sætte i Gang.

Et Uld-Manufactur har og for nogle Aar siden været her i Byen anlagt ved Agent Quists og nogle flere Handlendes Understøttelse og Forstød, men formedelsk

medelft den eene af Fabricanternes flette Deconomie og Utroefkab er det nu næsten geraadet i Standsning, og venter paa gunstigere Tider, for med flere nyttige Fabriquer, Anlæg til Forædling af landets egne Producter, især ved Tilberedning og Forarbejdning af Skind og Huber, successive at sættes i Værk.

Aalb. i Octb. 1807.

Horenslyld. Gleerup.

De i Aalborg Tolddistrict hjemmehørende Baade, Fartøjer og Skibe, ere følgende:

Fra 2 til 5 Læster store.	
25 Baade af Læsters Drægtighed . . .	88 Læster.
Fra 5 til 20 Læster.	
68 Stkr. Fartøjer af dito . . .	886½ —
Fra 20 til 40 Læster.	
18 Stkr. dito af dito . . .	510 —
Fra 40 til 60 Læster.	
3 Stkr. dito af dito . . .	142½ —
1 Stk. dito af dito . . .	71 —
115 Stkr. af Læsters Drægtighed . . .	1698 Læster.
Med hvilke farer . . .	33 Sejrmænd.
	196 Matroser.
	79 Dreng.
Tilsammen . . .	308

I Aaret 1804 var Toldindbrægtene 64917 Rd. 7 $\frac{1}{2}$.
1805 var dito . . . 80569 Rd. 9 $\frac{1}{2}$.

Consumtionen vedkommende.

Aaret 1804.

Consumtions-Indbrægtene af Aalborg og Sundbye var
i alt . . . 18938 Rd. 14½ $\frac{1}{2}$.

Hvoraf udbetalt i Consumtions

Borgjællser . . . 6981 Rd. 25 $\frac{1}{2}$.

igjen . . . 11956 Rd. 85½ $\frac{1}{2}$.

Hvorl

Hvori indbefattet:

Consumtionen af Maleværket i Halsborg	6159 Rb. 83½ f.
Dito af Brændeviins-Redskaberne i Halsborg	661 Rb. 24½ f.
Dito af Maleværket i Sundbye	580 Rb. 63½ f.
Dito af Brændeviins-Redskaberne i Sundbye	105 Rb. 58½ f.

Maret 1805.

Var Consumtions-Indtægterne af Halsborg og Sundbye	20292 Rb. 16½ f.
Heraf blev udbetalt i Consumtions-Godtgjærelser	9309 Rb. 8 f.
igjen	10983 Rb. 8½ f.

Hvori er indbefattet:

Consumtionen af Maleværket i Halsborg	4869 Rb. 5 f.
Dito af Brændeviins-Redskaberne i Halsborg	2100 Rb. 21½ f.
Dito af Maleværket i Sundbye	370 Rb. 4 f.
Dito af Brændeviins-Redskaberne i Sundbye	419 Rb. 56 f.

Varer, Register over følgende til fremmede Stæder og Hertugdømmene udførte indenrigske Varer.

	Til fremmede Stæder.	Til Hertugdømmene.
I Maret 1804.		
Mal saltet . . .	135 Rb.	.
Mal roget . . .	14 Rb.	.
Brændevin af Korn	8787 Vott.	.
Byg . . .	218 Tdr.	400 Tdr.
Byggrøn . . .	25 Tdr.	.
Erter . . .	110 Tdr.	.
Blæk saltet . .	39 Skpd. 8 Rb. 4 Pd.	.

Dito

	Til fremmede Stæder.	Til Hertugdømmene.
Dito roget .	2 Skpd. 4 Lpd. 7 Pb.	•
Bæghaar . .	39 Ldr.	•
Hele Gryn .	26 Ldr.	•
Fiske. Tor .	22 Skpd. 1 Lpd.	•
Havre . .	73 Ldr.	992 Ldr.
Hvedemeel .	1 Lpd. 4 Pb.	•
Hudder, saltet .	238 Skpd. 2 Lpd. 14 Pb.	•
Dito tørre .	91 Skpd. 7 Pb.	•
Klipfkind . .	56 Skpd. 16 Lpd. 9 Pb.	•
Kjød, saltet .	238 Skpd.	•
Krube . .	30 Ldr.	•
Malt . .	171 Ldr.	•
Øste . .	34 Skpd. 9 Lpd. 15 Pb.	•
Rug . .	13 Ldr.	•
Sild, saltet .	185 1 Kæst 1 Ld.	30 Ldr.
Dito tørre .	25 Skpd. 5 Lpd. 6 Pb.	•
Skind af Kalve .	55 Skpd. 5 Lpd. 14 Pb.	•
Smør . .	377 Ldr.	•
Skind af Høve .	26 Skfr.	•
Talg . .	34 Lpd. 8 Pb.	•
Tran . .	5 Ldr.	•
Uld . .	272 Skpd. 5 Lpd. 15 Pb.	58 Skpd. 3 Lpd. 13 Pb.
Kalkuld . .	49 Skpd. 15 Pb.	•
I Maret 1805.		
Mal, saltet .	118½ Krd.	•
Bvg . .	1205 Ldr.	50 Ldr.
Brændeviin, dansk	19590 Port.	•
Ørter . .	191 Ldr.	•
Glæst, saltet .	95 Skpd.	•
Havre . .	15229 Ldr.	22185 Ldr.
Huder, saltet .	135 Skpd. 18 Lpd.	•

	Til fremmede Stæder.	Til Hertugdømmene.
Dito tørret . .	42 Skpd. 3 Lpd.	.
Kjød, saltet . .	453 Ldr.	.
Meel af Hvede . .	116 Lpd.	.
Dito af Rug . .	65 Lpd.	.
Dito af Byg . .	503 Lpd.	.
Sild, saltet . .	339 1/3 Ldr.	1464 Ldr.
Smør . .	249 1/2 Ld.	43 Ldr.
Skind af Kalve . .	53 Skpd.	.
Dito af Naar og Lam . .	58 Skpd.	.
Uld, fin . .	163 Skpd.	.
Kalkuld . .	23 Skpd. 7 Lpd.	.

Nota over de i Aaret 1804 fra fremmede Stæder og Hertugdømmene indførte Varer, i Nalborg fortoldede.

	Fra fremmede Stæder.	Fra Hertugdømmene.
Alcheaande . .	171 Lpd.	.
Annis . .	16 Skpd. 16 Lpd. 4 Pd.	.
Bruunrødt . .	28 Skpd. 4 Lpd. 5 Pd.	.
Brasiliæ-Træ . .	1780 Pd.	.
Bomolie . .	1398 Pd.	.
Bleeghvite . .	44 Skpd. 11 Lpd. 8 Pd.	.
Blikplader fortinnede . .	5 Skpd. 3 Lpd. 4 Pd.	.
Brændevin af Druer . .	7140 1/2 Kiertel	.
Dito af Korn . .	.	230 Vott.
Byggryn . .	.	85 Ldr.
Caffebønner . .	1217 Pd.	.
Canariefrø . .	45 Lpd. 12 Pd.	.
Egebark . .	.	400 Ldr.
Erter . .	44 Ldr.	.
Fiedder . .	3 Skpd. 8 Lpd. 10 Pd.	.
Fyrre- og Grannebrædder . .	250 Tpk.	.

Gurges.

	Fra fremmede Stæder.	Fra Hertug domene.
Burgemeie . . .	4 Skpd. 15 Kpd. 9 Pd.	.
Harpir . . .	1 Skpd. 8 Kpd. 8 Pd.	.
Hampolie . . .	636 Skpd. 17 Kpd. 8 Pd.	.
Hvede . . .	321 Tdr.	48 Tdr.
Humle . . .	3437 Pd.	.
Haugefrøe . . .	356 Tdr.	.
Hørfrøe . . .	286 Tdr.	.
Hastelæder . . .	720 Pd.	.
Hagel . . .	11 Skpd. 6 Kpd. 1 Pd.	.
Havre . . .	100 Tdr.	40 Tdr.
Hampesfrøe . . .	6 Tdr.	.
Hvedemeel . . .	6 Kpd.	.
Hør . . .	2391 Skpd. 13 Kpd. 6 Pd.	.
Hamp . . .	763 Skpd. 17 Kpd. 1 Pd.	.
Hampblaar . . .	303 Skpd. 1 Kpd. 11 Pd.	.
Hørblaar . . .	412 Skpd. 15 Kpd. 14 Pd.	.
Indigo . . .	8 Skpd. 1 Kpd. 6 Pd.	.
Jerngrøder . . .	32 Skpd. 15 Kpd. 13 Pd.	.
Jern i Stænger	215 Skpd. 2 Kpd. 12 Pd.	.
Jernarbeide, poleret	766 Pd.	.
Jernarbeide upoleret	156 Pd.	.
Jernvarer upoleret	20 Skpd. 6 Kpd. 11 Pd.	.
Jern Blikplader	26 Skpd. 9 Kpd. 13 Pd.	.
Korender . . .	24 Skpd.	.
Kommen . . .	6 Skpd. 4 Kpd. 12 Pd.	.
Krap . . .	13 Skpd. 6 Kpd. 2 Pd.	.
Klumpebløe . . .	20 Skpd. 9 Kpd.	.
Kløverfrøe . . .	15 Skpd. 11 Kpd.	.
Krude . . .	8 Skpd. 4 Kpd. 4 Pd.	.
Kaffelovne . . .	2 Skpd. 15 Kpd. 12 Pd.	.
Kobbertjebler, gamle	3 Skpd. 13 Kpd. 7 Pd.	.
Muursteen	486700 Estr.

	Gra fremmede Stæder.	Gra Hertugs- dommene.
Rakris . . .	22 kpd. 10 Pd.	"
Linolie . . .	86 Skpd. 13 kpd. 14 Pd.	"
Malt . . .	120 Tdr.	"
Messingtraad .	891 Pd.	"
Mandler . . .	13 Skpd. 12 kpd. 2 Pd.	"
Matter . . .	4970 Skfr	"
Manufakturpapiir	56 Skpd. 2 kpd. 2 Pd.	"
Dranger . . .	3000 Skfr.	"
Ofte . . .	134 kpd. 8 Pd.	"
Dille . . .	2632 Pd.	"
Pundsem . . .	2364 Pd.	"
Skriypapiir . .	36 Skpd. 15 kpd. 10 Pd.	"
Potasse . . .	387 Skpd. 1 kpd. 1 Pd.	"
Rosiner . . .	29478 Pd.	"
Rug . . .	9830 Tdr.	1426 Tdr.
Risengryn . . .	16 Skpd. 17 kpd. 1 Pd.	"
Staal . . .	412 kpd. 5 Pd.	"
Svedsker . . .	5944 Pd.	"
Screenkul . . .	642 Kæst. 1 Td.	"
Steenstei, hvid	39 Skpd. 15 kpd. 3 Pd.	"
Salt, Lyneborger	292 Tdr.	"
Spanst Salt . .	18893 Tdr.	"
Spiger . . .	93 Skpd. 11 Pd.	"
Saabelader . .	7115 Pd.	"
Spenaale . . .	220000 Skfr.	"
Screenmunker .	35 Skpd. 4 kpd. 3 Pd.	"
Slibestene . . .	1525 Skfr.	"
Tagstene . . .	10000 Skfr.	153100 Skfr.
Tobaksklade . .	932 Skpd. 11 kpd. 6 Pd.	"
Rogtobak . . .	9 Skpd. 9 Pd.	"
Tiare . . .	2490 Tdr.	"
Tøndestaver . .	1200218 Skfr.	"

	Fra fremmede Stæder.	Fra Hertugdømmene.
Tønder, ledige .	Værdie 10158 Rdlr.	•
Bierdingstaver .	365450 Skr.	•
Tønderbaand .	16214 Skr.	•
Uldfarber . .	172 Duffn.	•
Serpentinolie .	7 Etpd. 7 Pd.	•
Vicriololie . .	7 Etpd. 5 Epd. 4 Pd.	•
Vicriol gren .	19 Etpd. 7 Epd. 11 Pd.	•
Blin . . .	8910½ Viertel.	•
Blinsteen . .	2992 Pd.	•
Bunnstike . .	700 Viertel.	•
Vædaste . .	3 Etpd. 19 Epd. 14 Pd.	•
Blæstike . .	537 Pott.	•

Efterretninger om Aalborg Hospital.

I Hospitalet ere 60 Lemmer af begge Køn og 2de Tilspæspiger. Lemmerne nyde hver 3 Mk. ugentlig. Der foruden ere 8 Daarekammerer indrettede, som ere høje, lyse og rummelige. De Alfsindige have deres egen Gaards, eller Forfriskningsplads og en egen Ovpasser. Uden for Hospitalet nyde 160 fattige Understøttelse fra 1 Mk. til 2 Mk. ugentlig.

Hospitalets Indtægter ere:

- Renter af Hospitalets Capitaler, deels legerede, deels indkomne Kjøbesumme for bortsolgte Jordegods, og deels oplagt af Beholdningen, i alt 102,354 Rdlr. 1 Mk. 14½ S.
- Jordegods Indtægter: Penge 118 Rdlr. 3 Mk. 10 S. og Byg 35 Edr. 5 Etpd. 3 Edf.

Jordegodset bestaar:

- 1) Af 11 Gaarde og 7 Huse i Horsens Sogn og By, Kjer Herred, Hartum 40 Edr. 6 Etpd.
- 2) Af

- 2) Af 13 Gaarde og 2 Huse i Vester Hassling Sogn og Bye bemeldte Herred, Hartkorn 52 Edr. 2 Skp. 1 Alb.
- 3) Af 4 Gaarde, 1 Boel og 2 Huse i Øster Hassling Sogn og Bye, bemeldte Herred, Hartkorn 11 Edr. 1 Skp.
- c) Rønge- og Kirke-Tienderne, indbringe omtrent aarlig 11 a 1200 Rdlr.

Tienderne ere følgende:

- 1) Svenstrup Sogns Rønge-Tiende i Nalborg Amt, matriculeret for 13 Edr. 3 Skpr. 1 Hdt. 2½ Alb.
 - 2) Vester Hassling Sogns Rønge-Tiende i samme Amt, matriculeret for 37 Edr. Af denne Tiende haves Hosp.talet aarlig ifftun 44 Rdlr. 4 Skt., Resten er henlagt til Kæmpekolen her i Byen.
 - 3) Bønst Sogns Rønge-Tiende i Thisted Amt, hvis Tiendeydende Hartkorn er 103 Edr. 1 Skp ½ Alb.
 - 4) Vester Iborup Sogns Rønge-Tiende, i samme Amt, hvis Tiendeydende Hartkorn er 184 Edr. 1 Skp. 1 Alb.
 - 5) Alstrup Sogns Rønge-Tiende i Rør Herred, Nalborg Amt, matriculeret for 20 Edr.
 - 6) Vadum Sogns Rønge-Tiende i samme Herred og Amt, for 48 Edr.
 - 7) Nørre-Sundbye Sogns Rønge-Tiende i samme Herred og Amt, deraf ¾ Deel, matriculeret for 4 Edr.
 - 8) Dal Sogns Rønge-Tiende i Hesselum Herred, Nalborg Amt, matriculeret for 9 Edr., og
 - 9) Dito Sogns Kirke-Tiende for 6 Edr.
- d) De Hospitalet i forskjellige Sogne i Nalborg, Hjørring og Thisted Amter tilhørende Rønge- og Nørg-Tiender, indbringe omtrent aarlig 550 Rdlr.
- e) Jordskylde af Nalborg Bye 44 Rdlr.

f) Con-

- f) Consumtionspenge 20 Rdlr.
 g) Leie- Afgifter af Hospitalets Jorder og Enge paa Valborg Byes og Hasteris Marker 902 Rdlr.

Udgifter:

- a) De Fattiges Underholdning og Understøttelse baade i og uden for Hospitalet, beløber omtrent 3500 Rdlr. foruden Renten af visse Legater til adskillige Personer, efter derom værende Foundationer.
 b) Hospitals-Præstens og øvrige Betjentes Lønninger 896 Rdlr.
 c) Kostpenge til endel fattige Disciple i Latinskolen og til Skolens Betjente, aarlig 414 Rdlr. 8 f.
 d) Reparationen, Kongelig Skatte, de afdøde Lemmers Begravelse m. fl. Udgifter, kunne ikke opgives, da samme nogle Aar er større og andre Aar mindre, alt efter Omstændighederne.

Nalborg d. 14 Febr. 1807.

Schou,
 Hospitals Forstander.

N i b e.

Rjøbstæden Nibe i Hoenum Herred er beliggende ved Limfjorden, to Mile fra Nalborg og fire fra Løgstør. Den fik Rjøbstad-Privilegier 1727.

Byen er uregelmæssig bygget, altsgevel den har lidt meget ved toende ulykkelige Ildebrande, nemlig 1765 og 1806. Dens Størrelse er et Kirkesogn med en Befolkning af 1044 Menneſter.

Byens Næring er Jordbrug, Fiskei i Limfjorden og Bondehandel. Byens Jorder udgjør et Areal af 543 Ldr. Land, deraf er 204 Ldr. til fælles Græsning

ning og ikke dyrkes. Jorderne ere muldsandige, men temmelig vel opdyrkede. Drioten er den sædvanlige i Egnen at gjøde til Vug, og derefter Rug, nogle udsætte deres Jorder med Klover. Det Affald, som gives ved Fiskeriet, benyttes til Agerens Gjødning med Fordeel. Angaaende Fiskeriet, som er Byens vigtigste Næring, udmærker sig fornemmelig Sildefiskeriet, og derefter Aalefiskeriet.

Sildefiskeriet har givet Anledning til Byens Opkomst; i de ældre Tider var her kongelige Saltene, som ved Fiskeriets Aftagning ophørte, til den Tid bearbejdes Byen med det Tilnavn: Vor og Kronens Fiskeleie Nibe. Fiskeriet har haft her, som overalt, sine Perioder; det var i Aftagning i Christian den 4des Tid, i Tiltagning i Frederik den 3des Tid. I Aaret 1727 havde Byen 90 Fiskere, 1768 kun 19 Fiskere. I det sidste Decennium har Fiskeriet været meget godt, og er bleven drevet med mere Kraft. Nærmere Oplysning derom gives S. 25. I øvrigt er Nibe ligesom Løgstør, formedelsk Fiskeriets Tilgang, i Opkomst. Her gives nu en Saltboed efter den svenske Maade, og et Frankogerie. Sildefiskeriet har beriget mange Familier, og er Byens vigtigste Næring. I den Periode da Fiskeriet ved Bahuslehn og Gottenborg var saa rigelig, var det her ubetydeligt, naar Tilgangen er der stærk, vil man paastaae, søles Afgangen i Limfjorden, og saaledes omvendt. Den sædvanlige Omgangsmaade har været at vindtørre Waarsildene og at nedsalte

salte Høstfildene. Affættningen af Nibe Silb saavel i Landet som til Sjælland og Lolland er meget betydelig. Det var at ønske, at man lagde Vind paa at plante i Kjørerne ved Limfjorden Pilestov til Baandstager.

Udg.

§. 27. Løgstøer.

Løgstøer er en consumtionspligtig Bye, beliggende tæt ved Limfjorden i Sleth Herred og Løgsted Sogn. Der er ingen Kirke i Byen, men Byens Indvaanere høre under Løgsted Sogneskirke; men, da der er noget mere end $\frac{1}{2}$ Miils Vei til Kirken, som falder besværlig om Vinteren, er ved et Kongl. Canc. Rescript af 6te Januari 1774, tilladt Skoleholderen i Skolehuset paa Søn- og andre Helligdage, fra Kl. 2 til 4 Slet om Eftermiddagen, fra November Maanedes Begyndelse til Martii Maanedes Udgang, at forelæse de Gamle og Svage af Menigheden, som der ville indfinde sig, af de til almindelig Brug udkomne Huuspostiller, Dagens Evangelium, med Forklaring derover, samt for og efter, at sjunge en Psalme, hvorved Herredsfogden, som Politimester har Indseende.

Den nærmeste Kjøbstad fra Løgstøer er Nibe, som ligger i Øster 4 Miil derfra. I Byen er 85 Gaarde og Huse, som ere assurerede i Kjøbstadernes Brandkasse for 32060 Rdlr.

Byens Næringsvei er Handel, Søefart, Fiske- og Haandværkere og Vertshuushold, og nogen liden Agerdyrking. Det til Løgstøer hørende Hartkorn,

forn, hvilket er contribuabelt, er 16 Tdr. 1 Skp. 2½ Album, som er udflistet af Fælledsfab og beliggende Sonden for Byen. Jorderne ere middelmaadige og de bruges af 20 lodsejere, som have indbeelt dem i 3te Mars Indtægter. Desuden er til Byen 2de Overdreve, det eene Øien, og det andet Sonden for Byen, som ere uudflistede, og er til fælleds Brug for alle Byens Indvaanere, og kan ei udflistes, efter det Kongl. Rentekammers Promemoria af 23 Januari 1788, siden bemeldte Overdrev er en perpetueret Ejendom til Byen, og et Emolument som alle Byens Indvaanere usvækket maae nyde.

Til søgskær er paa nærværende Tid 12 Skibe, og paa 16 Commercelaster, og de øvrige derunder, alle fladbundede, undtagen det paa 16 Commercelaster, som er Kjølbjygget. At disse Skibe ere fladbundede er nødvendigt, da disse Skibe gaae over de saa kaldede søgskærs Grunde, see S. 23, hvorover en beskikket lodss lodser dem over, naar de komme fra Halsborg, Ribe, Thisted, Lemvig, med flere Steder i Limfjorden. Ved Byen ere gode Havne, hvor disse Skibe kan ligge i om Vinteren.

Folkemængden i søgskær er af begge Kjøen 350 Mennesker. Byen har en Skole, som dens Indbyggere selv har bekostet og vedligeholder. Til Byen er en god Sprøjte med tilhørende Slange, med andre fornødne Brandredskaber, og en Vagter lærer Byens Indvaanere.

Fattigvæsenet i Løgstøer har en aarlig Indtægt af 805 Rdlr. 6 S. som afg. HerredsPriver Peder Christensen Thørup har legeret til Løgstøer Byes Fattige, som aarlig uddeles i 4 Kvartaler, af Sognepræsten for Løgsted og Kornum Menigheder, og Herredsfogden i Mars og Sleth Herreder i Overværelse af 4 af Byens Mænd, efter de Fattiges Trang og Wilkaar, hvoraf den Afsødes Beslagtede nyde en dobbelt Portion. I Byen boer en Løge, som er bestiftet for hele Districtet, og en Gjordemoder er ligeledes bestiftet, som boer en Mill fra Løgstøer. De Fattiges Antal i Løgstøer er af begge Køn 47 Mennesker.

Ved Byen er en Bjørnølle, som forsyner Byen med den behøvende Formaling; ligeledes holdes aarlig 3de Markeder ved Byen, som dog ere ubetydelige, i øvrigt er Omegnen ikke ubehagelig, da et ikke ubetydeligt Antal af Stibe passere der forbi fra Aalborg, Thisted, Lemvig, Næstved, Aars og flere Løse og Ladesteder.

Sisteriet *).

Løgstøer har 5 Silb Dragvaade, og 32 Vaade med Drivenedgarn.

Til hver Silb Dragvaad bruges 6 Karle, og til hver Drivenedgarns Vaad 2de Karle, det bliver i alt for begge Slags Sisterie 94 Karle.

Til

*) Bemeldte Efterretning er et Bidrag til Limfjordens Sisterie S. 25.

Til Silde-Dragsvaade bruges smaae flabbunbebe Raage, paa Størrelse af 40 Ldr. Korns Rum. Til Drivenedgarns Fiskeriet bruges mindre Vaade, eller de saakaldte Bergens Joller, hvoraf hver kan føre 8 à 10 Ldr. Korn.

Det meste der fiskes med Silde-Vaadene er Silb, som sælges for det meste særste, deels til Landmanden i Egnen, og deels til smaae Raagejere, som føre dem længere op til forskjellige Steder i Limfjorden. Endeel af Sildene blive tørrede, deels til Fiskernes egen Huusholdning, og deels til at sælge. Undertiden fanges der inmellem Sildene Gjader, Aborre, Helt og Skaller. Den Silb som fanges med Drivenedgarn, sælges deels særste, og deels nedsaltet, som afflibes herfra til Aalborg, og videre til Kjøbenhavn, Laaland, og op ad Fjorden til Thisted med flere Steder.

Silde-Dragsvaadene bruges fra 11te Marti og til 11te Juni, efter allernaadigst Forordning af 15 Dec. 1750; men ikke om Efteraaret, endstjønt bemeldte Forordning tillader det, af Aarsag, at om Efteraaret er Vandet saa højt paa Grundene, at Fiskerne ikke kan gaae og drage Vaadene op paa Grundene. Drivenedgarns Fiskeriet begynder først i September og vedbliver til hen i November Maaned, ja, undertiden til denne Maanedes Udgang, ligesom Vinteren begynder tidlig eller sildig til.

Til Fiskeriets videre Opkomst er foreslaaet at 3de Helt-Dybsvaade kunne med Nytte og Fordeel bruges
ved

ved Løgstøer, paa de sædvanlig Silbvaabers Drøtte- og Barpesteder; hvilket Fiskerie bedst kunde bruges fra 1ste Juli og til Augusti Maanedes Udgang. Disse Heltvaade kan ikke bestadige Sildefyngelen, da de indrettes med vide Maaster, og desuden lærer Erfarenhed, at Silde lægger ingen Yngel i Dybet, hvor der er Stremgang; men i Indvoige og læge Bunde. Til samme Fiskeris Anlæg behøves ingen videre Opmuntring, end allernaadigst Tilladelse at gjøre Forsøg dermed, paa et eller flere Aar, og ville det saa lykkes, kunde Fiskerne paalægges at betale en taalelig Afgift deraf til Hans Majestæts Kasse.

Denne allernaadigste Tilladelse haver Løgstøer bekommet, hvorved Løgstøers Vaadejere under 14 September 1804 og 14 Martii 1805, maae bruge 2de Heltvaade fra 11 Junii til 11 September, til en Prøve i 3 Aar, imod aarlig Afgift 3 Rdlr. aarlig til Kongens Kasse.

Barmer, Walbsted og Sebbesunds Fiskerie.

De Fiskeridrivende Familier ere i Barmer Gaardmænd 2de, i Walbsted dito 13 og Huusmænd 36, i Sebbesund Huusmænd 45, i alt 96 Familier.

De Fiskende bruge fladbundede Raage, uden Dæk, Længden $13\frac{1}{2}$ Alen, Bredden $2\frac{1}{2}$ Al., Højden $1\frac{1}{2}$ Al. Klinkbygning, Bunden er af Væg, alt det øvrige Eeg, med een Mast, et Storsejl og en Jof. Antallet til bemeldte Byer, nogle smaa iberegneede, er 90 Stkr.

Der bruges i Almindelighed Bundgarn med Råd, Ruser med Råd og staaende Nedgarn, i Overeenstemmelse med Forordningen af 15 December 1750.

Sild er det vigtigste og betydeligste af Fiskeet. Om Foraaret sælges de deels færske til landmanden, og deels ophænges til tørre Sild til eget og andres Brug. Nedsalning om Foraaret er yderst ubetydeligt, formeddels de lave Priser paa Foraars saltede Sild, da Saltet og Træet har været saa kostbart, at de Fiskende ikke uden Tab have kunnet afhænde samme. Om Efteraaret sælges endeel færske Sild og Resten nedsaltes og føres til Aalborg, for videre at transporteres til Kjøbenhavn og flere Steder i landet. Med Hensyn til Fiskeetiden har Rescriptet af 24 Mai 1737 bestemt Fiskeetiden i For- og Efteraar, som nøje følges.

Quantiteten af de om Foraaret fiskede Sild forholder sig i Almindelighed til de som fiskes om Høsten, som 3 til 1. Quantiteten af de om Efteraaret fiskede Sild, deles i 3 Part færske solgte, imod en heel Part nedsaltede Sild, og denne Part nedsaltede Sild udføres igjennem Aalborg Toldsted. En kæst Waarsild indeholder circa 200 Dl Sild, en kæst Høstsild circa 160 Dl Sild. De for denne Gangst indkomne Menge kan ingenlunde med Visshed opgives, de rette sig efter Varenes Etigen og Falden og Sildenes Mængde; thi Fiskeet er ikke alle Aar lige rigt og overflødigt, og Priserne staae ingenlunde faste. En Raags Udredning, naar alt anstaaes af nyt kan saaledes beregnes:

En

En Raag	80 Rdlr.
12 Garn med deres Rod, à 45 Rdlr.	540 —
12 Edr. Ejere à 6½ Rdlr.	78 —
12 Tylt 12 Al. Steg à 5 Rdlr.	60 —
8 Tylt 10 Al. Steg à 4 Rdlr.	32 —
2de Høstkarles Løn for et Høstere, à 10 Rdlr.	20 —
Deres Kost og Brændevin i 4 Maanedes	32 —
Styrmandens eller saakaldede Loddekarles For- tjeneste, et Høstere cirka	50 —
3 disse Byer er det i Almindelighed Huusfæde- ren selv	
3 Mar Gifte- eller Wandstøvel. à Pr. 5 Rdlr.	15 —
3 Stjødflind, à 2 Rdlr. 2 Mt.	7 —
Boje af 12 Stader	24 —
Summa	938 Rdlr.

Garnene maa lodes hvert Høstere eller hvert halve
Mar. Til ethvert Garn medgaaer 3 Ipd. Hamp, alts-
saa til 12 Garn 36 Ipd. og 6 Edr. Ejere; naar Gar-
nene blive ældre indtage de ei saa megen Ejere, som
naar de ere nye. Hvert 6te Mar maae de Høstende
have til nye Steg 20 Tylt. Naar Garnene ere 8 à
9 Mar gamle, kan de ei længere kattes. Støve- og
Stjødflind fornyes hvert andet Mar. Men da Garnene
flige og falde, Stormvejr og et Slags smaa Kryb, ei
ulig Røgen, som Høsterne falde Røgelmus, et Mar
mere end et andet sønderflide og ønde Garnene, og
tilføjer dem stor Glæde, saa kan Udgiften ligesaa liden
bestemt fastsættes, som Indtægten; men at den dog
maa være betydelig, beviser Høsternes i Almindelighed
gode Tilstand, da af disse 96 Familier, de 81 have
ingen

ingen Jordavling, ingen Jbebrændsel, kort sagt, de maae kjøbe alt, ligesom i en Kjøbstad, desuagtet leve de med deres talrige Familie ret vel og klæde sig i Almindelighed baade nettere og kostbarere end den øvrige Landalmue.

Løgstøer d. 24 Octbr. 1806.

J. Scharling,
Herredsfoged.

Anm. Det betydeligste Fiskerie ell nogen Herregaard i Dønnemark er til Sebbekløster ved Løgstøer. Denne Gaard ejede 1806 af Fiskestader ubi Limfjorden 343, 10 Saltboder, 10 Halegaarde, 10 Halekanker, samt et Eendeels Fiskerie. I Landgilde ydedes af Bøndergodset paa 260 Td. Hartkorn paa 17 hele og 6 halve Gaarde, samt en talrig Mængde Luse uden Jord, foruden 60 Td. Rug, 66 Td. Byg, 25 Td. Havre, 15 Eyd. Smør, og i Penge 591 Rdlr., desforuden 65½ Fjerding saltede Silb, 32 Raagreiser til Aalborg, 19 til Ribe og 308 Gangdage til Fiskeriet og Saltboderne, hvorved ei beregnes de til Gaardens Avling hørende Reiser og Gangdage, som vare 38 Reiser og 845 Gangdage. Et Fiskestades Priis bestemmes efter dets Velggenhed og Godhed. I Aaret 1802 folgtes 54 Stader af forskellige Kanker under et Bud til 3 Mænd i Forening for 1500 Rdlr. Den aarlige Afgift af en Stade for Vaar- og Efteraars Fiskeriet er sædvanligen 4 Rdlr. til Godsejeren og 1 Mk. til Kongen. Man regner 42 Havne til en Stade, og 6, 8, 10, 12, 20 Stader til en Kank, slige retter sig efter Stadebogens anviiste Maal, approberet d. 29 Apr. 1749.

Udg.
Merre

Nørre Sundbye.

Nørre Sundbye er en nærsom Flekke med 120 Gaarde og Huse. Den ligger ved Aalborg Sund, hvor man sætter over Limfjorden fra Vendsyssel til Aalborg. Byens Næring er Færgeløbet, Gjæstgiverie, Vertshuusbold, Brændevlinebrænderie, Avling, got Fiskerie, Besordringsvæsen og Salterie af Silb og Kjøb. Byen svarer Consumption- og Arealstat af Bygninger og Jorber, paa Grund af at den har Tilladelse til at brænde Brændevlin og holde Gjæstgiverie, men den har ei Tilladelse til at handle. Det synes billigt at den blev benaadet med Kjøbsted Privilegier til Gavn for Vendsyssel, da det er til stor Besværlighed for Landbeboerne, at de ofte sinkes i Sundbye om Vinteren, formedelsst Jis een til to Dage, og om Sommeren ligeledes ved haardt Vejr, da de ei kan komme over Limfjorden til Aalborg med deres Vare.

Af Byens Jorber ere de Totrediedeles maadelige, og Entrediedeel god. Jorberne drives af nogle som Alsædsjord, og Drivten er da Gjødebyg, Rug, anden Gang Rug, og to Kjærve Havre; hos andre hviler Jorben i tre Aar. Formedelsst den overflødige Gjødsel som samles ved Gjæstgiverie, bære Jorberne godt til, og ere i høj Virts. Man giver 1000 til 1200 Rdlr. for en Tande Hartkorn, og 130 Rdlr. for en Skjepp. Byens Jorber burde udplistes paa ny, thi Agerlarbet er ublagt paa fire forskjellige Steder, og Engene som ere ubetydelige, ligge $\frac{1}{2}$ Mill fra Byen. Der

findes alene Boelstæder i Byen, som staae for Hærteorn fra 14 til 16 Skpr.

Som en Sjeldenhed maa bemærkes, at Landmaaler Ole Hall har lagt Wind paa Lindsesæd med god Held paa Byens Jorder, og ved at uddele smaa Portioner deraf til Omegnen stræbt at udbrede denne Sæd.

H a l s.

Tre Mile fra Aalborg ligger Hals, en liden Flekke i Rjærherred ved Limfjordens Indløb, den ligger smukt med gode Haver, og megen Plantning af Plil. Det er egentlig en stor Bondeby, men da her boe adskillige Sæfarende, Løtserne paa Limfjorden, og Gistere, endvidere en kongelig Controlleur og Toldbetjent, for at visiterer de ud- og indgaaende Skibe, har Bondebyen faaet Udseende af en Flekke. Den har desuden Nærning af Garnisonen i Hals Skanse. Byen har 100 Gaarde og Huse med omtrent 600 Mennesker, den er holdt 1656 Kjøbsted Privilegium, som den siden har mistet; men da den er saare beqvem beliggende til Ladeplads, og herfra Sejladsen kan skee tidligere om Foraaet end fra Aalborg, var det passende, at Kjøbmændene i Aalborg her havde deres Magaziner og Fartøjer liggende, dernæst kan store Skibe med deres Ladning gaae til Hals, men ei op af Fjorden til Aalborg, formedelsk Grundene, de maa derfor lodsæ Ladningen i mindre Fartøjer for det meste. Det vilde tilvisse være til Fordeel for Wendsyssel at Hals igjen erholdt Kjøbsted.

Købprivilegier. Vel indvendes af de Handlende i Aalborg, at den vilde tabe om Sundbye og Hals erholdte Kjøbstedprivilegier, som vilde foranledige at adskillige Handlende fra Aalborg vilde ned sætte sig i Sundbye og Hals, og Aalborg Handel og Folkemængde derved vilde lide, hvor unægteligt det er, maa man erindre at Kjøbstederne ere til for Oplandets Skyld, og ikke omvendt. Skibsbroen ved Hals er maadelig, den burde være nogle Alen længere, at større Skibe kunde ligge op til Broen.

Byens Næring er fornemmelig Jordbrug, thi den har mange og temmelig gode muldsandige Jorder, endvidere Fißerie af Aal og Sild, Losserie og Næring af Skibene, som gaae frem og tilbage, og her maa visiteres.

Da Byen har god Næring og Velstand, og meget Jord til Hartkornet med gode Enge, Græsning i nærre og sender Skoven, samt et godt Fæjær, hvori hver Mand har sin Anpart indhegnet, er Prisen paa Hartkornet høi, nemlig 10 til 1200 Rdlr. for en Tønde, eller 100 Rdlr. for en Tønde land Tostejord. Gaardene staae for $1\frac{1}{2}$ Td., de bleve solgte til Fæsterne for 500 Rdlr. og gjælde nu 1500 Rdlr. Byens Jorder ere vel opdyrkede og indhegnede. Dristen er Byg, Rug, Rug og to Gange Havre, nogle saae Klover, og Jorden hviler i 4 til 5 Aar.

Da Greve Moltke folgte Hals Bye og Ladegaard til Kammerraad Duus, var til Hals betydelige Skove

med stort Vilde og Wildsoin, men denne lod i Hals anlægge et Skibsværft, byggede Skibe, og ved ødsel og ufornuftig Hugst ødelagde Skoven. Nørre-Skoven paa 1600 Tdr. Land bestaaer af Eeg, Birk og El paa en tørvagtig Grund, under Tørven Sand.

Rongen har Ret til Eegene til Pallisader til Hals og Gladsstrands Skandsøer, til hvis Brug 3000 søære Pallisader ere blevene huggede og indlagte i Hals Skandsø. Skoven ansees for at have 10000 Eege tjenlige til det Brug, hvortil de ere ypperlige, da de ere haarbe som Steen. I en Deel af Skoven har Hals Øye Græsningret. SønderSkoven paa 1000 Tdr. Land tilhører Hals Øye og Labegaard, den bestaaer af lidet Eeg, meest Birk, El, Røn, Esp og Hessel, den er noget bedre behandlet end NørreSkoven. Grunden er Havsand med et godt Muldrag, giver ypperlig Græsning, som benyttes til Engbund. Disse Skove, da Egen ei vil komme igjen, og de have intet af Bøg, burde de behandles som Stevneskov.

J. 28. Om Sandflugten og dens Dæmpning i Hindsted Herred, Aalborg Amt.

I August Maaned 1805, behagede det Hans Majestæt allernaadigst at bestille mig til Sandflugts Commisfær i Høllum Hindsted Herreder, og siden den Tid er ved Sandflugten gjort følgende Forbedringer:

Den betydeligste Sandflugt i Hindsted Herred, er i Als Sogn. Arbejdet til Sandflugtens Dæmpning
forret-

forrettes af Sognets egne Beboere. Om Efteraaret især i Maanederne October og November forrettes det meste Arbeide ved Sandflugten, man sløffer og jævner da Sandbakkerne og Dalene, og derpaa beplantes de strax med Klittags Vipper, som lægges efter Planteskaf, paa enkelte Steder paaføres en Mængde Tang, saaledes lod jeg paa Odde og Helberstov Byers Klit, i Efteraaret 1805 plante 30 Tønder Tang-Vipper, der nu staaer i god Grøde, og blev samme Efteraar paaført bemeldte 2de Byers Klit 1024 læs Tang; og da der paa disse Klitter falder megen Passage, saa er 3de Veje affrukne igjennem Klitten, uden for hvilke ingen maae passere, ligesom der og er affrukken Linde for hvor langt Creaturene maae græsse. I Aaret 1806 blev paa bemeldte Klit plantet 53 læs Tang-Vipper, tillige blev opsat Riisgjærde langs den vestre Side af Klitterne og blev et Stykke bedækket med 852 læs Tang; 1807 er paa denne Strækning ført 150 læs. Ved denne Klit er forrettet Arbeide 1805: 275 Gangdage og 128 Spænddage; 1806, 506 Gangdage, 213 Spænddage; 1807, 56 Gangdage og 25 Spænddage. Paa Fruerlund og Hedegaards Klitter blev i Aaret 1805 plantet 16 Tønder Tang-Vipper og paaført til Bedækning 1080 læs Tang. Til dette Arbeide blev givet over 161 Gangdage og 90 Spænddage. I Aaret 1806 blev paa denne Klit plantet 12½ Tønder Tang-Vipper, hertil brugtes 231 Gangdage; hvilke Gangarbejdere ogsaa tillige jævnedes endeel Klitbaner.

Det

Det første Klit-Tag er nu kommen saa vidt, at man paa nogle faa Steder kan betjene sig af Bipperne til Plantning.

Resultatet heraf bliver:

At det meste hvormed man paa lave Steder her i Egnen søger at dæmpe Sandflugten, er Tang, dette har den Fordeel at det lettere groer sammen end Tørv eller Klyner, saaledes viser Erfarenhed, at paa mange Steder hvor der for faa Aar siden er lagt et tynk lag Tang paa Sandet, er det nu sammengroet med en herlig Græsflorpe; paa de høje Sandbanker er det derimod uanvendeligt, da man der, ved at fjøre saa meget med Tangen, reent ville opfjøre Sandet, og paa saadanne Steder bruges derfor Plantning, meest af Klit-Tag, som kommer fra Sandklitterne i Thy.

Paa Klitterne her findes alle de sædvanlige Sandvæxter; men meest det saa kaldte Klit-Tag, og dernæst Havregræs eller Strandhavre, hvilket sidste især groer best, hvor Sandet er belagt med Tang. Man bruger ogsaa her at lukke med Niesgjerde, paa den Side af Sandflugten, som ligger til Indmarken, for at hindre Flyvesandet i sin videre Fremtrængen.

De mange og store Sandstrækninger i Als Sogne ere nu snart dæmpede, og vil om faa Aar ganske være det, især om man altid kunde holde Sandet i Fred For og Efteraar for løse Creature, saadant lader sig ikke gjøre, saalange Bonden lader sine Creature gaae uden Opsigt paa denne Aarets Tid; thi om Opsynsman-

den

den og Klitsfogderne endog ville opbringe alle forekom-
mende løse Kreature, saa kan de dog ikke altid, da
den som ejer Kreaturene paaستااer, der hører Vidner
til at bevise at Kreaturene ere tagne inden Fædningss-
linien. Det bliver derfor næsten en Umuelighed at op-
bringe noget Kreatur, med mindre det har gjort saa
megen Skade paa Sandværterne og i Sandet, at det
er fjendelig for alles Dine, og de maae derfor som of-
test gaae og vogte Dvæget for Beboerne, og drive det
bort, naar det kommer Sandet for nær; ikke heller kan
man vente sig af en Mand der kun har 4 Rdlr. i aar-
lig løn, at han skal opofre sin meste Tid i og ved Klit-
ten (hvilket han dog virkelig burde), da han ligesaavel
som enhver anden skal have sin Gaard dreven, og den
ringe løn han faaar, tillader ham ikke at holde nogen
i sit Sted, til sin Vølvinges Drikt. Det var derfor at
enst, og hvorom jeg til Høje Dorigheden har for længst
gjort Foreskilling, at Klitten ved en Landmaaler blev
opmaalt og enhver sin lod tildeelt, som da skulle være
ansvarlig for den ingen Skade tog, herved sparede man
den Besværslighed med at faae duelle Klitsfogder, og
er der ingen Tvivl om, at da de fleste har Selvejend-
dom paa deres Gaarde, de jo ville gjøre sig al muelig
Glid for at faae Sandet kæmpet; ogsaa ville ved denne
Lejlighed, paa Steder som dertil var beqvemme, hvor-
af der gives ikke faae, blive plantet Træer, hvilket
Exemplet noksom viser, da jeg i Efteraaret 1805 op-
muntrede en Mand til at plante endeel Træer, paa et
Etpk.

Stykke Sandflugt som var hans Selvejendom, hvilke nu staaer i god Grede; ligesom jeg ogsaa opmuntrede en Bonde til at plante 300 Eikr. Pile ved Sandbjergene i Foraaret 1807, som staaer endnu meget godt; men alt det herom Skrevne, kan fra min Side kun blive et Vnske, for Høje Dorigheden behager at befale.

Hastumgaard i Als Sogn.

Lassen,

Sandst. Commissair i Aalb. Amt.

§. 29. *) Statistisk Beregning over Aalborgs Amt, ved Kammerraad Norville, uddraaet af Viden-
skabernes Selskabs Skrifter for 1809 og grun-
det paa Beregning af de geographiske Carter.

Rjør Herreds samtlige Haardbunds Jorder, tillige med Tegholm De, udgjøre 53083 geometriske Edr. Land. Heedeland 8814 geom. Edr. Land, Moser og Rjør 28596 Edr. Land, Skovstrækning 3695 Edr. Land, og det hele Rjør Herred indeholder i alt 9,3888 geogr. □ Mil.

Hornum Herreds samtlige Haardbunds Jorder udgjøre 44279 geometr. Edr. Land, Heedeland 21148 Edr. Land, Moser og Rjør 9773 Edr. Land, Sve Planer 346 Edr. Land, Skovstrækning 1323 Edr. Land, og det hele Hornum Herred indeholder i alt 7,6628 geogr. □ Mil.

Bjersum Herreds samtlige Haardbunds Jorder udgjøre 39184 geom. Edr. Land, Heeder 7025 geom. Edr. Land, Moser og Rjør 17922 geom. Edr. Land, Skovstrækning
508

*) Disse Beregninger ere med al mulig Nøjagtighed gjorte, ligesom og Grundsætningen for ethvert Beregnings Tilfælde er valgt med Overlæg, og findes nærmere forklarede i Selskabets Skrifter.

508 geom. Tdr. Land, Søeplan 40 Tdr. Land og det hele Hæslum Herred indeholder i alt 5,4505 geogr. □ Mil.

Hæslum Herreds samtlige Haardbunds Jorder udgjøre 34488 geometr. Tdr. Land, Heedeland 4230 Tdr. Land, Moser 5576 Tdr. Land, Skovstrækninger 4305 Tdr. Land, Søeplaner 458 Tdr. Land, og det hele Hæslum Herred indeholder i alt 4,8901 geogr. □ Mil.

Hindsted Herreds samtlige Haardbunds Ager- Jorder udgjøre 50424 geom. Tdr. Land, Heedeland 19010 Tdr. Land, Moser 11848 Tdr. Land, Skovstrækninger 8673 Tdr. Land, Søeplaner 114 Tdr. Land, og det hele Hindsted Herred indeholder i alt 8,9781 geogr. □ Mil.

Nars Herreds samtlige Haardbunds Agerjorder udgjøre 37182 geom. Tdr. Land, Heedeland 15428 Tdr. Land, Moser og Kjør 5168 Tdr. Land, Skovstrækninger 765 Tdr. Land, Søeplaner 515 Tdr. Land, og det hele Nars Herred indeholder i alt 5,8870 geogr. □ Mil.

Slet Herreds samtlige Haardbunds Agerjorder udgjøre tilfjæmed Livøe og Holmene 23580 geom. Tdr. Land, Heedeland 8522 Tdr. Land, Moser og Kjør 10628 Tdr. Land, Skovstrækning 76 Tdr. Land, Søeplan 70 geometr. Tdr. Land, og det hele Slet Herred indeholder i alt 4,2753 geogr. □ Mil.

Slidum Herreds samtlige Haardbunds Agerjorder udgjøre 31483 geom. Tdr. Land, Heedeland 14697 Tdr. Land, Moser og Kjør 5041 Tdr. Land, Skovstrækning 37 Tdr. Land, Søeplaner 75 geom. Tdr. Land, og det hele Slidum Herred indeholder i alt 5,1125 geogr. □ Mil.

Saaledes indbefatter da Amtet, som indeholder Kjør Herred, Hornum Herred, Hæslum Herred, Hæslum Herred, Hindsted Herred, Nars Herred, Slet Herred med Livøe og Holme og Slidum Herred, i alt 51,6451 geogr. □ Mil. eller 518085 geom. Tdr. Land; deraf ere Haardbunds og Agerjorder 303658 Tdr. Land, Heedeland 98874 Tdr. Land,

Land, Moser og Kjør 94552 Edr. Land, Skovstrækning 19382 Edr. Land, Søplan 1618 Edr. Land.

Efter Optælling paa det geogr. Carte indbefatter Kjør Herred 13 Sogne, 33 Landsbyer, 10 Herregaarde, 86 eenlige Bøndergaarde, 80 eenlige Huse, 18 Vejrmøller og 2 Vandmøller.

Hornum Herred 16 Sogne, 2 Kjøbstæder, 41 Landsbyer, 7 Herregaarde, 46 eenlige Bøndergaarde, 47 eenlige Huse, 6 Vejrmøller og 16 Vandmøller.

Glesten Herred 15 Sogne, 27 Landsbyer, 6 Herregaarde, 21 eenlige Bøndergaarde, 45 eenlige Huse, 3 Vejrmøller og 4 Vandmøller.

Hellum Herred 14 Sogne, 29 Landsbyer, 11 Herregaarde, 32 eenlige Bøndergaarde, 55 eenlige Huse, 3 Vejrmøller og 6 Vandmøller.

Hindsted Herred 14 Sogne, 51 Landsbyer, 8 Herregaarde, 92 eenlige Bøndergaarde, 107 eenlige Huse, 3 Vejrmøller og 12 Vandmøller.

Nars Herred 13 Sogne, 29 Landsbyer, 4 Herregaarde, 58 eenlige Bøndergaarde, 52 eenlige Huse, 11 Vandmøller.

Slet Herred, tilligemed Livø, 14 Sogne, 1 Kjøbstad, 34 Landsbyer, 6 Herregaarde, 33 eenlige Bøndergaarde, 21 eenlige Huse, 2 Vejrmøller og 10 Vandmøller.

Gislum Herred 14 Sogne, 36 Landsbyer, 4 Herregaarde, 41 eenlige Bøndergaarde, 13 eenlige Huse og 4 Vandmøller.

Saa at hele Amtet indbefatter 113 Sogne, 3 Kjøbstæder, 280 Landsbyer, 56 Herregaarde, 409 eenlige Bøndergaarde, 400 eenlige Huse, 35 Vejrmøller og 65 Vandmøller.

Ved at ansee, at Ugerjorder behøve overhovedet at hvile i lige saa mange Aar som de bruges, og at de i Gjennemsnit give 5 Kold Kornafgrøde i Brugsaaet, som for hele Landet vil kunne ansees for det bedst passende Middel-

tal,

tal, uagter der gives de Agerjorder, som i Brugsaaret give 8 til 10, ja vel 16 Kold Kornafgrøde, sluttet, at:

I Amtet kan i alt avles 721197½ Eder. Korn af alle Slags, nemlig: i Rjør Herred 126072½ Eder., i Hornum Herred 105165 Eder., i Gleskum Herred 69312½ Eder., i Høllum Herred 81910 Eder., i Hindsted Herred 119757½ Eder., i Mars Herred 88307½ Eder., i Elet Herred med Livse og Holme 56005 Eder., i Gislum Herred 74667½ Eder. Korn.

Amtets Folketal paa Landet efter Kattetaxiingen 1787 udgjør 36411 Mennesker, i Kjøbstæderne 6244, og saaledes tilsammen paa Landet og i Kjøbstæderne 42655 Mennesker eller 10664 Familier; deraf leve i Rjør Herred 7420 Mennesker eller 1855 Familier, i Hornum Herred 4418, i Gleskum Herred 5049 paa Landet, og i Hornum og Gleskum Herred tilsammen paa Landet samt i Kjøbstæderne 15334 Mennesker eller 3834 Familier, i Høllum Herred 4100 eller 1025 Familier; i Hindsted Herred 5755 Mennesker, som udgjør 1439 Familier; i Mars Herred 2577 Mennesker eller 644 Familier; i Elet Herred 4564 Mennesker eller 1141 Familier; i Gislum Herred 2905 Mennesker eller 726 Familier.

Amtet kan aarlig forbruge 188392 Tønder Korn; deraf Rjør Herred 32771 Eder., Hornum og Gleskum Herreder 67725 Eder., Høllum Herred 18108 Eder., Hindsted Herred 25418 Eder., Mars Herred 11331 Eder., Elet Herred 20157 Eder., Gislum Herred 12830 Eder. Korn af alle Slags.

I Amtet leve overhovedet 826 Mennesker paa hver geogr. □ Mil, og i hvert af dette Amts Herreder er Antallet af de Mennesker, som der leve, efterfølgende, nemlig: i Rjør Herred er overbovet 791 Mennesker paa hver geogr. □ Mil. I Hornum Herred og Gleskum Herred (samlede under eet) 1169 Mennesker I Høllum Herred 838 Mennesker. I Hindsted Herred 641; i Mars Herred 438; i Elet

Slet Herred 918; i Gislum Herred er i Gjennemsnit 568 Mennesker til hver geogr. □ Mil.

I Amtet er der overhovedet for hver Ed. Hartkorn 16 Edr. Pløjeland; men til hver Familie i Gjennemsnit 27 Edr. Pløjeland, og i dette Amts Herreder; nemlig i Kjør Herred 16 Edr. Pløjeland for hver Ed. Hartkorn, men 27½ Ed. til hver Familie. Udi Hornum Herred er der 15½ Ed. Pløjeland for hver Ed. Hartkorn, men i Fløskum Herred 10½ Edr.; og overhovedet for begge disse Herreder under eet samlede, er der 18 Edr. Pløjeland i Gjennemsnit til hver Familie. Udi Høllum Herred er der 15½ Edr. Pløjeland for hver Ed. Hartkorn, men til hver Familie overhovedet 31 Edr. Pløjeland. Udi Hindsted Herred er der 22½ Edr. Pløjeland for hver Ed. Hartkorn, men 33 Edr. Pløjeland til hver Familie. Udi Mars Herred er der 18 Edr. Pløjeland for hver Ed. Hartkorn, men 54½ Ed. Pløjeland til hver Familie. Dog maae herved bemærkes, at Folketallet for dette Herred befindes saare lidet, og at ved Folketællingen i Aaret 1787 mueligen kan være indløben Feil, som endog deraf stuer, da Folketallet i Aaret 1787 har været som anføres: 2577; men i Aaret 1769 været 2639, altsaa større, som ikke er rimeligt. Udi Slet Herred er for hver Ed. Hartkorn 11½ Ed. Pløjeland, men til hver Familie 19½ Ed. Pløjeland. Udi Gislum Herred er overhovedet 19½ Ed. Pløjeland for hver Ed. Hartkorn, men 41 Edr. til hver Familie.

Udi Amtet er den udyrkede Jordstrækning $\frac{3}{4}$ Deel af Amtets hele Areal, og i dette Amt er altsaa Forholdet mellem den dyrkede og udyrkede Jordsmon som 28 til 23.

Udi Amtet er overhovedet 1 Ed. 6¾ Skp. Skovlands Areal til hver Familie, og af hele Amtet kan aarligen beffandigen have 19382 Favne Brænde.

Udi Amtet er der i Gjennemsnit til hver Familie eller hvert Husbæd 9½ Ed. Land af Heedeland, og i dette Amt udgjør Heedestækningen $\frac{1}{10}$ eller næsten $\frac{1}{4}$ Deel af hele Amtets Areal.

§. 30. Tilbageblik paa Amtets forrige Tilstand,
Klager og Besværginger.

Hvorledes Amtets nuværende oeconomiske Forsatning er, skulde være Hensigten med disse Efterretninger; men det er tillige lærerigt, understiben at kaste et Blik tilbage paa Fortidens Dage, for at erkjende, hvorvidt man i et Aarhundrede er gaaet frem, til den Ende tilføjes efterfølgende Udskrift af Sessionsprotocollen for 1703 og 1704, meddeelt af Hr. Amtsforvalter Spliid.

Efter et Rentekammer-Brev af 17 Febr. 1687, havde adskillige af Køgstørs Indbyggere, som brugte af Bornstrup Byes Eiendomme, klaget over, at de saavel af Køgstørs Eiere, som sine Friderica Amalia M. M. med ulidelig Arbejdspenge og Jordskyld graveredes, som Husene ere deres egne, saa og at de lige med andre Byens Indvaanere med Consumption betyngedes, hvilket gjorde dem incapabel at subsistere længere.

I en Missive fra Generalkommisariatet af 13 Octb. 1688, meldes at endel Underofficerer og Gemene hos Rytersgodsbonderne havde understaaet sig at holde offentlig Krok og brænde Standerlin: at Officererne og de Gemene holdt Heste og Dvæg i deres Qvartierer, som Bønderne meget graverede, og at Bønderne med adskillige Kjerfeler og Reiser besværedes. Efter samme Missive, skulde Rytersbønderne eftergives deres Restancer af Krok, Dvæg, og Ildsted-Statuerne.

I en Forsøgning fra Ryterssessionen til Generalkommisariatet, dat. Haldborg den 27 Oct. 1688, meldes følgende: "Om Landmaalingens ulidelige Forbelselse ere der saa mangfoldige og kraftige Klagemaal indkomne, som skulde falde for vidtloftige at oversende," og foreskifter Sessions-

nen

nen derhos; at da det skal være saa umuelligt for endelig at svare deres Tært, at de snarere kunde behøve Hælp, om Jorderne da ikke burde omtaxeres ved Contrakommisjonen, til Lettelse for dem som havde klaget med Grund, ~~for~~ til Forhøjelse for dem, som klagede uden Grund." Der er det mærkeligt, at Rytter Sessjonen beslager sig over Fodertraug sidst i Decbr., da man dog skulde forme den største Forraad strax paa Indhøstningen. Dog mædtes i en anden Forestilling fra Ryttersessjonen af 30 Novbr. f. A. at Laderne hos Bønderne vare da fast allerede tømte.

I sidstnævnte Forestilling anmærkes som besynderligt, at næsten ingen Klager over Landmaalingen vare indløbne fra Himmersyssel, imod at næsten hele Vensyssel, med Thyø og Mors, besvarede sig saavel over for hoi som over ulige Tært, da samme Gaarde i en Bye vare, stjønt af lige Beskaffenhed med de øvrige, ansatte for meget ringere, end Naboernes. Klagerne over Landmaalingstaxten tiltog saa stærkt, at der maatte sendes Landmaalere paa nye, for at gjøre deres første Arbejde om igien.

I en Memorial fra Regimentskriveren til Ryttersessjonen af 16 Febr. 1687, forespørger han sig, hvor det befalede Stocherhuus til de modvillige Bønder skulde opsættes, samt hvad en Regiments- Gvaldiger maatte nyde for at slutte en Bønde, og hvem der skulde betale det. Sessjonen findes ikke at have resolveret paa den Post, uden blot at tilføje i Bredden et NB.

Regimentskriveren foreskillede, at visse Gaarde vilde blive øde formedelt Sandflugt, og at det var høist nødvendigt, at gjøre Anstalt for at dæmpe Sandflugten, for end den tog reent Overhaand. Sessjonen resolverede: "Forbliver indtil videre."

Regimentskriveren forespurgde, hvorlunde den aller naadigst paabudne Kjøp og Nøgtskat kunde bekommes, eftersom den største Deel af Bønderne expresse siger, at de ingen lunde formaare at betale dem, uden at nødes til at løbe fra Gaar-

Gaardene. Sessjonen resolverede at denne Sag dependere af Almemanden, som nok rammede Ryttergodsets Conservation.

Regimentskriveren foreskillede, at da ikke engang militair Execution vilde frugte noget i Henseende til Resautesernes Inddrivelse, om han da ikke maatte meddeles een eller flere Ryttere, som han selv kjendte, og som vare saa mancerlige, at de kunde bruges til at henlægges, Bonden til Estræt, uden at gravere ham paa nogen ubillig Maade. Sessjonen samtykkede.

Uf Regimentskriverens Memorial af 10de Septbr. 1689, sees at Rytterbonden, Christen Jensen i Kalumb blev fangstet og stuet i Jern for nogen Ufsemmelighed mod sin Sognepræst. Regimentskriveren formante, at den af Præsten arresterede Bonde, ikke som Ordet gik, var forrykt i Hovedet, siden han havde sagt til Regimentskriveren, at han ikke selv vilde tage sine Jern af, som han let kunde, men at Præsten som havde ladet ham lægge i Jern, skulde vel lade dem tage af igjen. I øvrigt holdt Regimentskriveren det upassende, at en Bonde skulde ligge i Kænter i sin egen Gaard, men maatte enten strax forføres til Afstraffelse, eller om han var gal, bringes til Dolhuset.

Regimentskriveren foreskillede Sessjonen ved Memorial af 16 Decbr. 1689, at Høsten dette Aar havde slaaet feil, og udbad sig Resolution paa nogle forarmede Bønders indgivne Klagemaale. Sessjonen resolverede saaledes: Som Bonden neppe haver begyndt at tærste, er det alt for tidligt at klage over Misvært.

Regimentskriveren fremlagde en Attest af Hr. Jacob Madsen i Ellitsbøi om Driinden (Bonde-Enten) Anne Christensdatters meget armelige Tilstand, forarsaget ved Misvært og Kreaturers Træfald, anførende at hun havde begjært at lødste sig af Præstens Mæstkar.

Blandt de mangfoldige Klager og Besværinger fra Rytterhønderne, som ibelig indkom til Sessjonerne over Land.

Landmaalingstapten, Misvært, Kobermangel, Kreaturerne
 Grafald, Rytternes grove Opførsel imod dem o. s. v., bl.
 ved Sessjonen den 29 Januari 1690, af Regimentskrive-
 ren fremsført Klage over, hvorlunde en Qvartermester
 Jens Schov, og 4 Ryttere, navnlig Meinert König, Just
 Kennemann, Søren Jensen og Claus Lassen, vare den 13
 Jan. tilforn indkomne i Lægsmanden Anders Jensens Huus
 i Støvring Mølle, og der meget ilde havde medhandlet
 baade Lægsmanden og hans Hustru og Børn, ved først
 med Magt at stæbe Manden af sin Seng, hvor han var
 liggende paa Gulvet i sin bare Skjorte, og derefter ved at
 træde og slaae ham tilligemed hans stræbelige Hustru og
 Børn, saalange som de syntes at kunde taale det; hvor-
 efter de slæbde Manden ud af sin Stue ind i Møllehuset,
 hvor de endnu en temmelig Tid traadde, stødte og sloge ham
 og endelig slæbde de ham i bare Skjorte og barfodet ud i
 Gaarden i Sneen, og der som tilforn uchristeligen medhand-
 lede ham og dem, der kom til for at ville hindre Ulykke.
 Narfagen var, at Lægsmanden kun havde skaffet de Herrer
 Ryttere een Vogn til deres Bagage, istedet for 2, som de
 havde forlangt, endskjönt Lægsmanden ikke var berettiget
 til at skaffe nogen Vogn, uden Ordre fra Regiments-
 skriveren.

Sessjonen domte saaledes: Endskjönt Mølleren i
 Dag indgiver, at dersom han for mere Overlast kan være
 forsikret, vil han sin Sag og Prætension eftergive, saa
 kunde Sessjonen dog sligt ikke billige, mens i Consideration
 af Mandens Svie og Smerte, og Overlast, bør Qvarter-
 master J. Schov, som ikke kan holdes uskyldig, give til
 Anders Møller strax 10 Rigsdaler, og tage hermed Møl-
 leren i Beskjærmelse imod saadan videre Overlast.

En anden Klage fra Lars Glad i Sejlskib løb paa,
 at hans Rytter havde faaet fra Indbindingstiden indtil
 Juleaften 21 Skjepper Havre med Topmaal og 2 Læs Hø
 til sin Hest, og siden havde Rytteren sagt, der behøvedes
 hverken

hverken Maal eller Vægt, og gjorde sig derefter tilgode med Bondens Lade efter eget Lykke.

Niels Pedersen i Voldsted klagede over, hvorledes hans Rytter havde pryglet ham jammerligten, saa at han havde maattet give ham, fra hans Hest indkom og indtil Juul 2 Eder. Havre, foruden Hælselse og Høe, og siden havde Rytteren uden Komplimenter proppet hans Hest fra Bondens Lade.

I Sektionsprotocollen af 1703 klager Regiments-Skriveren for Sessionen over, at nogle af Rytterbønderne havde den Sædvane, først at betale deres Skatter naar de havde faaet indhøstet, imedens han gier sig Umage for at vise den yderlige Armød som hersker paa Ryttergodset. En anden Gang foreslaaer han derimod at sætte Tærskere paa de Modvillige icke gaanske forarmede, ligesaavel for Skatte som Korn Restanter.

Efter Niels Pedersen af Gjelbye, som havde antaget en øde Gaard med et Aars Skattesfrihed, og kunde desuagtet intet udrede det næste Aar, formedelt Gaardens høje Hartkorn og Størhed, blev af Sessionen dømt saaledes: "Man forneemmer vel, at Niels Pedersen ei kan stille Caution, saa han straxen burde sættes fra Stedet; men som ingen anden er at formaae til at antage samme, saa eragtes, at Forstrækningen udtrækkes af Indavlingen, og Niels Pedersen at blive ved Stedet, indtil Høeret er fortræet, og Bygningen at vedligeholde; og naar saa en dygtig Bonde kan opspørges til dens Antagelse, da denne (Niels Pedersen nemlig), formedelt han Gaarden saa stammelig forfaldet haver, til Skubkarren kan blive conde-
neret.

Undertiden blev øde Gaarde bortfæstede til Præste og Degne, ofte med hele 4 Aars Frihed, og disse bleve derefter revsede for deres Formastelse, naar de førte af Afgrøden til deres egne Gaarde.

Regiments-Skriveren fremlagde ved Sessionen d. 1ste Octbr. 1703 en Restantsliste paa forstraks Plovbæster Anno

1695, til forarmede Rytterbønder, hvilken Restancer endnu ikke, formedelsi Misbragt og Dødsfald paa Kreaturene var bleven betalt. Sessionen kjendte for Ret: "Til Exempel for andre, at de derved beskaarere kan straffes til at betale, var Søren Pedersen i Krogsgaard, Niels Bay i Ebise og Lars Mikkelsen i Vrensted, at nedsendes til Hals Skandse, og der at forblive, indtil de betale deres Restancer."

Ved samme Session besvarer Regimentskriveren sig over, at Præsten Hr. Ole Thomassen i Tjellstrup havde, uden Regimentskriverens Forvidende, ladet tage Dom over en Huusmand for en forsømt Høste- eller Ugedag, anslagen til 10 Sk., og 3 Mk. Beforsninger, og derefter havde Herredsfogden ved en Rytterbønde ladet Huusmanden fratage en Kjedel og andet til Udlæg for 1 Rdlr. Sessionen tilkjendte Herredsfogden og alle andre Underretsdommere en Advarsel, at endholde sig fra videre Formaaelse.

Hvorledes Lejermaale paa den Tid straffedes, ses af en Sessionskjendelse af 1704, saa lydende: "Efterdi med Paastrift paa Dommen bevises, at Jagers Underdatter, besøvet af Tjenestekarl Mikkel Mikkelsen, intet har at betale hendes Bøder med, bør hun straffes med Gabestokken at staar ubi 3 Søndage, hver een Time, ved Kirken, naar Folkene gaar af Kirken." — En anden: "Som Søren Langager er et Skarn, og desuden har besøvet Kirsten Jensdatter, og Stedet stammelig forfæddet haver, saa condemneres han til Arbejde i Hals Skandse i 2 Maaneder, diden Regimentskriveren haver hannem med forderlig ubi Jern at forsende, og ubi øvrigt Bræsnningen ved Gaarden at bortleje o. s. v."

Til Exempel paa Amtets nuværende Forsatning iserer følgende Tabel over tvende gode Sogne, venstabeligt meddeelt af Stedets Præst Hr. Tisemann.

Eognets ufrie Hartforn 32 Eb.

Præstegaardens frie Jord 4 Ed. 3 Skpr. 3 Fdf.

Dets Folkemængde
85 Personer.

Communicantere
54.

U n m æ r f n i n g e r.

Til No. 3 og 4. Ved Udribsningen bleve Gaardene gjorde lige i Hartfoen, og enhver fik et lige stort Areal af boniteret Jord. Siden et endel af Heberne opbrødes, saa at Arealat alene gieldte om den Laermark, som var i Brug 1785, da Udribsningen foretoges. Treter Arealad var forhen en Mølle, som blev nedlagt. Møllens Støben lagt til Vindeberg, og Heberne tillagt 14 Td. som blev af Gjerding Gjenbom. Engene blev 9 a 10 Tdr. Land ere vaabe. De frembringe en 12 til 14 Læs Høe, men af ringe Vindst.

Til No. 13. Huusmandene have inter Hartkorn. Fire af dem ere flyttede
ud paa deres Eodder, som falder paa Hedejorden, hvorved deres Areal bliver aar-
lig større. Een undtagen, have de ingen Eng.

Her i Sognet var tilførsel Rug, Hvedetjæren. Den var hyppelig i Kjerne og Strasse, men i de senere Aar har den faaet sejle, og nu er Vug bleben det, og som det synes med mere Jordel. Jordene i Agermarken dyrkes i denne Orden: Høilejrd gjedes om Sommeren og sælges for Vinter og b. faaes efter anden Pløining med Vug, derpaa Rug, Vug og 2 Kierue paarr. Deres Hvedeløder sommerbrættes til Rug, derpaa Vug og 2 Kierue paarr. Hør faaes til Gærdenæb og nogle faa Græter. Jordene i Agermarken b. faaes i 5 og hviite i 4 Aar. Urdmarken b. faaes i 4 og hviite i 5 Aar. Rug 3 a 4 Gald, Vug 4 a 5 Gald.

Til 3 og 4. Ved Arealat forstaaes her, ligesom i Gjærding, den Stærrelse, som enhver Gaards hvedede Jorder havde ved Udsæetningen, hvor Lande Band beregnet til 14000 $\frac{1}{2}$ Alen. Eiden Udsæetningen er afsluttede Døtters og Sønes marker opgjørte, saa at en Gaard har mange fæede Lønder Land an end for, f. Ex. en Gaard i Udstrup som har 60 Td. Land i sin Indmark, har sikkert 20 a 25 i sin Udmark. De udsættede Gaarde ere begynde af Nørre Sommer med brændte Stene. 1768 blev de toende Gaarde udsættede af Porsens Bye paa en Fide, og blev ansatte hver paa 6 Td. Kornom, de fleste med gødt i Fæstningen, men ere siden blevne forarmede, da Jernbunden har et Underlag af leert Græs, ligger meget jern, og derfor altså er tørt, suur og vaab. I Hensende til Jernbunden anmærkes:

- a) **Blenskrup.** Stærk muldseeret Jord, som er god baade til Græs og Korn, men er kun pjeves med Grøbeling, da den ingen Eng har.
- b) **Høfene.** Naar jeg udtogte en Gaard, som har en stor Estrækning af Kalk-jorder, har denne Bøe ypperstie sorte Muldjorder med et Underlag af Leer, og temmelig gode Engge. Til en Gaard avles 20 a 30 Tøds Græs.
- c) **Beldrup,** deels leevende og termuldede Korner, nogle faa blandede med lidt Sand, stor og vidtskig Ørvald. Til nogle Gaarde avles 40 a 50 Tøds.
- d) **Adspidderups vidtskigede muldseende Korner,** og kun lidt Eng, 3 a 4 Tøds høst, da tvende Gaarde, Storgaardene kaldes, undtagne, som have noget mere.

3. Henseende til Dykningen er Hovedsæden over hele Sognet Byn, hvortil Gjøtkæningen paa den hvide Ler-uføres ved St. Hans Dag. Denne fyrtes og tildækkes med de 3 Kur, som strax i Høraart er pøjere i Anggen af Ageren, si- en længere hen vendte, haffede og muelde, eller og gjøres smaae Røstbønger, omtrunt 12 af et Aar, som tildækkes hver for sig, og kaldes: Raagr. Disse fyres om mueligt før Høst saa jevnt som mueligt. Det er utvovligt, som bedre gjør Jorden fljær og frøet. Den sælges herpaa om Høraart, det tildækkes flæe fan, og ligger til Byglødens Tid, som gjørne falder her først i Maj. Denne Behandling til Byg flaaer adbrig flj, men giver rent tvært og jurtlig Kalk, dæet Kar faaes Rug saa tidlig som mueligt, gjæere d. 18 til 20 Sept. I det senere Aar er denne Sæd misthyffer, man har havt Straae nok, men tiden og ringe Mjærne. Trebie Kar Byg, efter tvende Pøjninger, paa nogle Ste er Vtrir og krefter Byg, og de tvende sidste Kar Haber, hvorpaa Jorden lægges til Hvile med Kluber, som forste Kar deels flaaer til Græs, deels flaaer. Her faaes til Hvilets Forsaanden. Denne Sæd lønner sig vel. til man avler ofte 4 yd. Her efter en Skjepps Udsæd, og 4 a 5 Skjeer. Græs. Den faaes som oftest i gjødet Jord. Hem Kar Brug og 4 Kar Bvile er den saabaaltigste Brugsmaade over hele Sognet. Den Sennop Monben bruger faaes i Gæden af en Ager. Naar Kreaturene, som alle tæres, flippes paa Græs, fluffes Gjødnigen sammen, og blandes med kvad de fan Haber, gamle Diger, Græstov re., og tildækkes med et god Lag Kalk, som ved sin Byng- de præffer den sammen, saa at den er temmelig forraabnet, naar de føre den ud om Sommeren.

Den afdøde Greve lod Jordene opmaale, og gjøre lige i Hartfoern efterat han under mange Besøftninger var bleuen ene Rodejer. Over sig den Gang en Tøft lige ved sin Gaard a 6 til 8 Rdr. Land, som efter a hans Hensigt skulde byrdes særskilt fra Marken til Kartofler, Moer, Hor, Kleeve &c. Ved den paafølgende Udsøftning vare disse Tøfter en stor Hindring. Da de var inbhugne ville Bonnen ei give slip paa dem. hvorefter hverken Koderne kunde falde bequemmeligen, endnu mindre saae betr's rette Figur. Udsøfterne bleue dogst farnne, de sig megen Jord, og ved paa eet Sted. Nu sees og solts Uleiligheden, men forslig. Imids lertid gives faar, som ville bytte Koder med hinanden naar det blev Alvar.

Ved Udgifning og Forreftelse have de naaet et Staaes Velstand, der især viser sig i deres Bygninger, bedre sørede Heste, smukkere Bøgne og Hestetøj. De blive foretælle ved deres gamle Svemaade og Klædebrag. Kaffe, Miiin, og Hestecr findes ej i deres Huse, men det en god Drick stærkt gammelt Al, hvoormed de især om Høsten gjøre sig tilgode. Den milde Befandling som deres Herfader flede har viist imod dem, da Gaardene saa at sige gaar i Arv fra Fader til Søn, har ogsaa bidraget til hertil. De fortjene omdaalt den Roes, at være arbe dsomme og flittige Hæderdykere, og deres Røner vindstribelige Huusmødre, de elske meget deres Hjem og ere gode Patrioter, som de viiste ved Christiansberg Slots Ildbrand, og ved Kjøbenhavn's Ildsvaabe.

Endnu maas anføres at 2 Partelgaarde af Rindsborg, samt 6 Huse, hver med afbillige Tønder Land ligge i Blendstrup Sogn. 1) Høftskibøl 180 Tdr. Agerland; og 2) Grøftprids Iigekøbes. Hvor meget Eng de have er ubekendt. De ere Afbesættede og give circa 10 Rdl. for en Td. Land, Engen frie. De ere byggede af god Tegelbindingsværk og brændte Sten, samt indrettede til en Familie uden for Bondestanden. Rug avles i Sognene 3 a 4 Fold, Byg 5 Fold.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.				8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Lodsejere.	Barnes Navne.	Gaardenes Partform.	Areal til en Lunde Land.	Torbbundens Beskaffenhed.	Tiendens Beløb af en Ld. Partform.	Besætning af Heste, Kier, Gaar og Sviin paa en Bondegaard i Almindelighed.				Gaestegaardenes Antal.	Hoveries fjørende eller fæde.	Salvener og Kvejsfæde.	Gaardenes Partform.	De tilhørende Gaardes Beløb.	Huusemænd med Lerd.	Disse Lodders Areal.
						Heste.	Dvæg.	Gaar.	Sviin.							
Lindesborg	Gjærding	3 Ld. 5 Efp.	12 a 13	muldsandet	circa 3 Rd.	6 a 7	7 a 8	20 a 25	1 Grise: Sot 1 a 2 Sviin	7	fræ	Ingen	"	"	8	4 a 5
	Niise	2 Ld. 2 Efp.	17 a 18	ligeledes	circa 3½ Rd.	6 a 7	7 a 8	20 a 30	1 Grise: Sot 1 a 2 Sviin	2	fræ	"	"	"	Ingen	"
	Openvad	1 Ld. 4 Efp.	14 a 15	leeret	circa 3 Rd.	2	4 a 5	14 a 15	Ingen	1	fræ	"	"	"	"	"

Blendstrup Anney til Gierding.

Sognets ufrie Hartkorn 197 Tdr.

Lindenberg Hovedgaard 63 Tdr. 3 Skpr.

Folkemængde.
427 Mennesker.

Communicantere.
300.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.				8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Bydsejer.	Byernes Navne.	Gaardenes Hartkorn.	Areal til en Td. Hartkorn.	Nordbundens Beskaffenhed.	Byendens Beløb.	Besætning af Heste, Nøg, Gaar og Svin paa en Gaard i Almindelighed.				Hætte-gaardenes Antal.	Hoveries-gjørende.	Selsketers og Gaard-fæstere.	Dammes Hartkorn.	De ind-flokkede Gaardes Aal.	Huuse-mænd med Jord.	Huuse-mænds Areal.	Jordløse Huse.
						Heste.	Nøg.	Gaar.	Svin.								
Lindensborg	Blenskrup	4 Td. 7 Efp.	8 Tdr.	muldseeret	2 Rd. 3 Mk.	6	7 a 8	12 a 14	1 Soe	6	frie	Jugen	"	"	"	"	"
	—	1 Td. 2 Efp.	10	leeret	2 Rd.	2	3 a 4	16 a 18	"	"	frie	"	"	1	Jugen	"	5
	Doldrup	6 Td. 2 Mk.	10	muldseeret	2 Rd. 3 Mk.	8	10 a 11	18 a 20	1 Soe 2 Svin	8	frie	"	"	"	4	3 a 4	"
	Horsens	6 Td.	8	sort Muld	2 Rd. 2 Mk.	8	10 a 11	18 a 20	1 Soe 2 Svin	8	frie	"	"	"	"	"	"
	—	3 Td.	8	ligeledes	Ligeledes	4	5 a 6	9 a 11	1 Soe	1	frie	"	"	"	"	"	"
	—	6 Td.	8	leeret	2 Rd. 2 Mk.	8	10 a 11	18 a 20	1 Soe 2 Grise	2	frie	"	"	2	"	"	"
	—	6 Td.	8	leeret	1 Rd.	4	5 a 6	18 a 20	1 Soe	2	frie	"	"	2	2	3 a 4	"
	—	7 Efp.	8 a 10	muldsander	2 Rd.	2	3	6 a 8	Jugen	1	frie	"	"	"	"	"	"
	Nilsdrup	5 Td. 4 Efp.	10 a 11	ligeledes	2 Rd.	6	7 a 8	12 a 14	1 Soe 2 Grise	5	frie	"	"	"	"	"	"
	—	5 Td. 7 Efp.	11 a 12	ligeledes	2 Rd.	6	9 a 12	30 a 40	1 Soe 2 Grise	2	frie	"	"	"	"	"	7
	—	1 Td. 4 Efp.	10 a 11	ligeledes	2 Rd.	2	3	10 a 12	Jugen	1	frie	"	"	"	"	"	"

H j ø r i n g A m t.

I n d h o l d.

- §. 1. Udsigt over Bendsyssel.
- §. 2. Statistisk Beregning over Landet efter Morville.
- §. 3. Hindringer i Landets Opkomst.
- §. 4. Hartkornet summarisk.
- §. 5. De Kongelige Intrader.
- §. 6. Hovedgaardenes Hartkorn, Bøndergods og Tiender.
- §. 7. Hovedgaardenes Areal.
- §. 8. Præstegaardenes Hartkorn, Areal og Ansættelse.
- §. 9. Egnenes tiendeydende Hartkorn, Beboere, Ejere af Tiender og Bønderjordens Ansættelse af Skattekommissionen.
- §. 10. Amtets Skattekommissions Grundsætninger med Hensyn til Kroalets og Hartkornets Taxation.
- §. 11. Tiender, Hoverie, Jordbrugs Indtægter, de Bevæggrunde som befordre Selvejeriet, og de Forpligtelser, som Godsejerne paadrage sig ved at afhænde Bøndergodset.
- §. 12. Nærmere Efterretning om enkelte anseelige Jordgodsfer.
- §. 13. Amtets Agerdykningsredskaber.
- §. 14. Folkeløn og Dagleje.
- §. 15. Udsifting, Indhegning og Udparcellering.
- §. 16. Det herskende Jordbrug, Ufrud i Søden m. v.
- §. 17. Handelsplanter og Foderrødders Dyrkning.
- §. 18. Engene, blød Heltes Dyrkning, Heehøsten.
- §. 19. Heder, Lyngs Afbrændning og Flyvesands Dæmning,

- §. 20. Skov og Lærmoser.
§. 21. Kjøkken- og Frugthaver.
§. 22. Huusdyrene, deres Art, Foder og Røgt.
§. 23. Særegne Industrigrene, Tangsaltvirkning.
§. 24. Bygningsmaade.
§. 25. Kjøbstaden Hobroe.
§. 26. Kjøbstæderne Søbye og Gladstrand.
§. 27. Kjøbstaden Skagen.
§. 28. Læsø og Hirschholm.
-

Hjøring Amt.

§. 1. Udsigt over Vendsyssel.

Vendsyssel indbefattende Hjøring Amt og Kjør Herred under Aalborg Amt, har en Omfang af 57 □ Mile, og omtrent 20,000 Tdr. Hartkorn frit og usrit. Da dette store Areal tør man maaskee antage, at en Trediedeel er Fjyvesand, Klitter, Sandbanker og løse Sande, en Trediedeel er Kjør og Hedejord, og en Trediedeel er Ager og Eng. I sin nærværende Tilstand er Landet maadelig opdyrket, og ej tilbarlig forsynet med gode Veje, Havne og velhavende Kjøbstæder.

Aarsagen til at Landet er slet opdyrket og lidet befolket, maae søges i Landets ældre Historie. Wendelboerne vare et kjæft og stridbart Folk, som med Jættetoget Deel i Danmarks indvortes Krige, men de drog sig sædvanligen for sig tilbage, og bleve derfor haardt medtagne. Paa saadanne krigerste Optrin har man
mange

mange sørgelige Exempler, fornemmelig under Knud den Hellige, Erik Menved, Christoffer af Bajerens, og Christian den Tredie. Skipper Clemens Zeide har flaaet det dybeste Saar, som det ei endnu har forvundet. Flere tusende Wendelboer bleve nedlagte for Randers og Aalborg, mange bleve henrettede, og de øvrige bleve belagte med haarde Mulcter og Forstrifninger, mistede deres Ejendomme, og bleve lagte under Hovedgaardene. I de ældre Tider gaves her i landet mange Selvejere, og det meget Velhavende.

Da landets Beboere bleve lagte under Hovedgaardene, som Hoverigjørende, have de sædvanligen haft det Uheld, enten at ligge under store Stamhuse, hvis Ejere sjelden opholdte sig der, eller under Godser, hvis Ejere have manglet den Kundskab og Kultur man bør forlange af en Proprietair. Følgen har været, at man i hele landet kun finder faae velhavende Godser.

Da landet besidder en Mængde øde Strækninger; imod Vesten Moser og Kjær, mod Norden løse Sande, mod Østen, Sønden og i Midten Heider, gives her til enhver Ejendom et større Areal, end man fulde formode.

Man finder til enhver Ejendom i Wendshyssel et fligt større eller mindre Tilliggende, som bruges blot til Græsning. Nogle Exempler vil forklare det nærmere.

		Hovedgaardstaxternes Areal	
		af	af
		Ager og Eng.	Overdrev, Hede m. v.
		Td. Land geom.	Td. Land geom.
Kevstjærgaard	.	231	1789
Lunbergaard	.	699	1365
Nørre Riettrup	.	105	710
Bratlov	.	1941	1070
Orholm	.	843	1002
Odden	.	935	1000
Bagesvogn	.	657	736
Estjær	.	433	1748
Egeberg	.	266	841
Bangsboe	.	604	777
Høgholt	.	875	730
Berglum Kloster	.	1059	641
Breilev Kloster	.	822	540
Rielsegaard	.	339	641
Woergaard	.	763	623
Hammelmosegaard	.	617	1084
Bannerlund	.	215	546

Exempel paa et Præstegaards Areal.

Hammer Præstegaard, Kjer Herred, Hartkorn
13 Tdr. 6 Skpr. 3 Fd. 2 Alb., Hørsandig Jord.

Gaard og Haveplads	.	2 Tdr. 7 Skpr. 3 Fd.	
Agerland, i 11 Indtægter	148 — 1 —	3½ —	
Eng	81 — 7 —	3½ —	
Hede og Overdrev	289 — 1 —	3½ —	

502 Tdr. 3 Skpr. 1½ Fd.

Silvejergaarden Roeslund, i Hellebæk Sogn,
Hartkorn 2 Tdr. 7 Skpr.

Ugerland, i 10 Fælde, Tarpvand.	68 Td. land geom.
Eng, siid	12 — — —
Hede, Kjør og Fædrift	69 — — —
<hr/>	
	149 Td. land geom.

Disse store Strækninger af Hede, Kjør og Fædrift til enhver Ejendom sætter landet i Stand til at holde en større Besætning af Ungstude og Saar, end i de mere opdyrkede Provindser, og er en Hovedindtægt for landet.

Af næste Side sees hele Vendsyssel, indbefattende Hjørring Amt og Kjør Herred under Aalborg Amt, indeholder altsaa 57 geografiske Qvadratomile, med en Folkemængde, efter Folketællingen af 1787, af 46780, deri er den læssøes Areal og Folketal ei indbefattet, og i Aaret 1801 af 53849 Mennesker. Vendsyssel er omtrent af samme Størrelse som Thyen, den indeholder 56 Qvadratomile med en Befolkning 1787 af 99850, og i 1801 af 110302 Mennesker. Vendsyssel har henved 1000 Mennesker paa Qvadratomilen, og Thyen omtrent 2000 Mennesker.

S. 2. Statistik *) Beregning over Hjerings Amt og Bendsøssel i Almindelighed.

1809

Herreder,	Stadens og Befæstede Steder.	Steder og Kjær.	Steder.	Stadens og Befæstede Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.
	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.	Steder.
Horns . . .	52153	10182	15843	20772	641	814	10.0.89	6595	659	19 $\frac{1}{2}$	29	
Venneberg . . .	52646	1953	12061	3798	1033	1	7.13.14	6550	9.8	18	30 $\frac{1}{2}$	
Borglum . . .	70372	7616	19050	1	1608	50	9.83.83	9487	965	16	28	
Serslev . . .	67962	23570	19508	174	4654	37	11.55.35	9188	795	15 $\frac{1}{2}$	28	
Hervoe med Her . .	28746	8627	4445	5847	152	315	4.79.79	3462	721	16 $\frac{1}{2}$	31 $\frac{1}{2}$	
Øster-Han med Deland og Holmene . .	24847	9479	8156	834	1109	977	4.52.69	4078	906	11	23 $\frac{1}{2}$	
Hele Amtet . . .	297027	61437	79063	31425	9197	2204	47.89.50	39360	822	16 $\frac{1}{2}$	28 $\frac{1}{2}$	
Kjær Herred under Hals- borg Amt . . .	53083	28596	8814	—	3695	—	9.38.88	7420	791	16	27 $\frac{1}{2}$	

*) Den er grundet paa de af geographisk Landmaalinges Inspecteur Søren Bruun efter de geographiske Car-
ter i Aaret 1797 forfattede Areal-Beregninger, og findes ledsaget med statistiske Beregninger af Kam-
meraad Morville i Videnskaberne's Selskabs Skrifter for 1809.

**) Efter Reduction for Veje, Byplan m. v.

Paa det under Videnskabernes Selskabs Direction forfattede geographiske Carte ere samtlige Sogne, Kjøbstæder, Landsbyer, Herregaarde, eenlige Steder, Wejr- og Vandmøller udi Amtet optalte, og efter den Optælling indbefatter Hjøring Amt.

Herred.	Sogne.	Kjøbstæder.	Landsbyer.	Herregaarde.	Ennlige Høst- regaarde.	Ennlige Skule.	Reismøller.	Vandmøller.
Hornb . .	16	1	33	12	139	245	8	11
Venneberg .	17	2	29	9	112	177	10	13
Bærglum . .	18	1	43	15	242	338	6	14
Jerslev . .	14	•	48	11	170	269	14	18
Svetboe . .	7	•	23	4	32	114	8	1
Øster-Han .	11	•	29	5	41	73	19	5
Hjøring Amt	83	4	205	59	736	1216	65	62
Kjær Herred un- der Aalb. Amt.	13	•	33	10	86	80	58	2

Kammerraad Morville tilføjer: at dersom Agerjorden hviler i ligesaa mange Aar, som den bruges, og at den i Gjennemsnit giver 5 Fold Korn-Afsgrøde i Brugs-Aaret, kan i alt avles i Hjøring Amt 712617½ Ld. Korn af alle Slags, hvoraf kun 173837 Lænder Korn aarligen behøves til Amtets Mennefters Underholdning; men fraregnes Sædekornet, Indbyggernes og Kreaturenes Fornødenhed kan Amtet have 343485 Ldr. Korn aarligen tilovers af alle Slags.

I Hjøring Amt udgjør den udyrkede Jord, som ikke har været bragt under Ploven $\frac{2}{3}$ Deel af Amtets hele Areal. Forholdet er altsaa mellem den dyrkede og udyrke-

udyrkede Jordstrækning 4 til 3. I Amtet er i Gjennemsnit $7\frac{2}{3}$ Skp. Skovlands Areal til hver Familie, og dets Skovareal kunde aarlig yde 9231 Favne Brænde. Til hver Familie eller Jdsted gives $8\frac{1}{3}$ Td. Land af Hedebrækning, og i dette Amt udgjør Hedebrækningen $\frac{2}{7}$ Deel af hele Amtets Areal. Indhold.

§. 3. Hindringer i Landets Opkomst.

Wendsyssel lider af Sandflugt, Havguser, kolde fortærende nordvestlige Vinde, flette Veje, Mangel paa Havne og gode Kjøbsteder. Dens Skove paa Vestkanten ere for det meste ødelagte, og paa Østkanten har den ingen. Kjøkkenhaver og Frugthaver ere en Sjældenhed. Agerlandet er slet dyrket, Engene tildeels opstaarne, Kjærene sure og ej aftappede. Agerdyrkningen er langt tilbage, thi Udsiftningen er maa- delig, og her mangler Oplysning, Exempel og Op- muntring. De ny Selvejere og Parcellister sættes ofte af Mangel paa at kunde erholde Penge til Laans i stor Forlegenhed, endog for de kongelige Skatter. Nogle af disse Punkter skal nærmere forklares.

Landets Udsiftning betreffende. En Deel af Wendsyssel er sildig udsiftet, og meget er endnu ei udsiftet. Paa nogle Steder er Agermarken udsiftet, men ei Heden, de løse Sande, eller andre Stykker af Byens Tilliggende. Udsiftningen, hvor den haver Sted, findes paa flere Steder saa slet udført, at man maa undres over at en slig Udsiftningsplan kunde

kunde approberes, og at Beboerne vil med Tiden blive nødsaget til at lade deres Ejendomme udskifte paa ny. Til Exempel paa en slig Udskiftning er Nerre Sundby, hvor hver Mand har sin Agermark paa fire Steder.

Bedre Veje. De nærværende ere paa mange Steder ufremkommelige, endog med landets egne smalsporede Vogne. Til bedre Vejers Istandsættelse blev en Plan af Amtmanden i Hjørring forelagt Landets Indvaanere, efter hvilken de skulde give $1\frac{1}{2}$ fl. af en Lønde Hartkorn til derfor at lønne en Wei-Inspecteur, hvortil Beboerne syntes at være villige til, og indsee Nytteten af.

Mangel paa Kjøbstæder, eller rettere sagt paa Havne. Affætningen paa Kornvarene er her med større Vanskelighed forbunden end andensheds. Paa den vestlige Side udskibes Kornvarene fra Løkken og Blokhusene. Skipperne der løbe ud om Aftenen med deres Skuder fra Jylland, og ere den følgende Dag i Norge; naar de komme tilbage have de Trælaster med, denne kastes overbord, Skuden sættes paa Strand og trækkes paa land efter hver Rejse. Det samme Slags Skuder ere brugelige i Han-Herrederne og i Thye. Hvor besværlig denne Udskibnings og Ublodnings Maade er, og hvor mange Fartøjer der af disse endog aarlig forlises, staae Besidderne sig dog vel derved, da de tillige ere smaa Handelsmænd. Landet er vel tjent dermed, da det paa denne Maade lettest og forbeelagtigst affætter dets Kornvare.

De som boe midt i Landet, eller sydlig paa, skal afsætte deres Kornvare og andre Producter til Aalborg, thi Hjørring som Landstad kan ei modtage dem. Her sinkes Landmanden meget, da han skal over Fjorden med sine Vare, og Passagen formedelsk Storm eller Iis ofte er standset. Landmanden tilbringer med et Læs Kornvare paa 3 Tønder, een Dag med at kjøre 3 a 4 Mil til Sundbye, næste Dag gaaer bort med Overfarten til Aalborg og Indkjøb af sine Fornødenheder, den tredie Dag gaaer bort med Hjemreisen. Er Overfarten formedelsk Iis, Strøm, eller Storm ei muellig, medgaaer atter en Dag til. Saaledes er den Wendssjæler Bonde tre, og ofte fire Dage om at bringe et Læs Kornvare til Torvet, som i andre Egne med mindre Besvær, mindre Tid og Pengespilde udrettes paa een Dag, fordi Vejene her ere flette, og Sundbye mangler Kjøbstadsprivilegium. Det vilde derfor være til stor lettelse for Landmanden og til Gavn for Wendssjæl, at Nørre-Sundbye erholdt Kjøbstadsprivilegium. Aalborg vilde intet tabe derved, thi nogle af dens Handlende kunde nedfætte sig i Sundbye.

De som boe paa Østkanten af Landet maa affætte deres Kornvare til Gladsstrand eller Søbye, men begge disse to Stæder mangle Kjøbmænd, som have Tøne til Indkjøb, de mangle begge desuden Skibe. For nærværende Tid er der sørget noget for Søbye, at den erholder et Indløb for smaa Fartøjer, men Winterhavn mangler den, og Indløbet ved Damaingen behøver endnu

endnu Forbedring. Gladstrand synes at være særdeles vel stikket til en ei ubetydelig Handelsstad, da paa dens Næb bestandig ligger en Mængde Fartøjer, som agte sig til Norge, eller Sønder paa, og her oppbie Wind. Derfor er her i de seener Aar anlagt en liden Havn. I nærværende Forfatning ere begge Steder uden Virksomhed, uden Skibe, og indkjøbe ei aarlig tilsammen over 5000 Edr. Kornvare. Man finder ei engang her saa megen Virksomhed, som i Hals, hvor det var meget at ønske at Aalborg Bye havde Magaziner, for desto tidligere at kunde være i Søen om Foraaret, som nu forsinkes formedelst Jis i Fjorden, og desuden formedelst Grundene i Fjorden mellem Hals og Aalborg. Af anførte Grunde, formedelst Transportens Besværlighed til Aalborg, og Umuligheden i at affætte sine Kornvare i Sæbye og Gladstrand, naar Tiden er om større Partier, nødsages de større Jordbrugere og Herregaardene at sælge deres Kornvare til Randers. Disse afhente dem da midt om Sommeren i Sæbye eller Gladstrand, og betale dem til næstkommende Termin i Viborg. Saaledes maa en Landmand her, naar han skal nogenlunde erholde sine Kornvare betalte efter Lidderne, gie til Midtsommerstid for at affætte dem, og atter 12 Maaneder inden de blive betalte, det er 23 Maaneder efter de ere indhøstede. Det er en Følge af Mangel paa gode Affætningssteder, og Mangel paa Penge hos den Handlende. Disse Ubequemmeligheder, som nedsatte ufortjent Jorbejenommenes Værd i Vendsyssel

byssel kunde afhjælpes ved at give Nørre-Sundbye Kjøbstad Privilegium, og ved at stætte Sædne og Glads-
 strand, eller i det mindste een af dem en rummelig
 Havn. Maaſkee det vilde endog være en Velgjerning,
 om Hals erholdt Kjøbstad-Privilegium. Vel vilde
 Aalborg derved tabe det sødlige af Vendsyssel, men den
 havde endnu tilbage et stort Opland i Himmerland,
 Salling, Mors, Thy og begge Hersherræderne, som
 udgjør over 30,000 Td. Hartkorn. Kjøbstaderne ere
 desuden til for landets, og ikke landet for Kjøbstader-
 nes Skyld.

Mangel paa Penge. Et Ondt som har i de
 forgangne Aaringer haardt trykket alle danske Provind-
 ser, men er i de fraliggende Provindser meest følelig.
 Det er til stor Svækkelse for landet, da derved mange
 Familier blandt de nye Selvejere forarmes, og al nyt-
 tig Virksomhed til Ejendommernes Forbedring for en
 stor Deel standses. Den nærmeste Følge deraf er, at
 alle vil sælge og parcellere, men faae vil forbedre og
 koste paa Ejendommene.

S. 5. Summariff Extract over Indtægterne for 1805.

	R. r.	Sk.
1) De ordinaire Contributioner . . .	29 17	75 $\frac{1}{2}$
2) Amtets Consumption, Familie- og Hofestæt . . .	5 718	3 $\frac{1}{2}$
3) Jordebogs Indtægter . . .	378	14 $\frac{1}{2}$
4) Extra- Paabudet af gejstlige og verdige Be- tjentes Gage . . .	102	40 $\frac{1}{2}$
5) Den paabudne $\frac{1}{2}$ pro Cento . . .	4 761	27 $\frac{1}{2}$
6) De ved Placat af 4 Juli 1805 paabudne Marspenge . . .	700	86
7) Paabudet til Erstatning af Landsold. Douceur . . .	2530	83
8) Kornskattepenge i Følge Placat af 1de Maj 1805 for Kornvares Aufkaffelse pr. 1805 . . .	16,608	71 $\frac{1}{2}$
9) Dito i Følge Korord. af 23 Sept. 1803, til sammes Aufkaffelse for Aaret 1806, paabudne Ufgift med Octbr. Quartal 1805 . . .	12,654	27
10) De ved Placat af 4 Juli 1805 paabudne Beskæftninger samt til Broers og Steens- slusers Anlæg . . .	2,541	24 $\frac{1}{2}$
11) Den ved Placat af 13 April 1805 paabudne Fouageestæt . . .	3,760	15
12) De ved Forordningen af 13 Jan. 1792 paabudne $\frac{1}{2}$ pr. Cento . . .	140	9
13) Den ved Forordningen af 12 September 1792 paabudne Afgift af Urv . . .	63	49
14) Beordrede og uvisse Indtægter . . .	1 897	54
15) Til Justitsvæsenets Fremme . . .	567	66
16) Justitskassens Indtægter . . .	78	61 $\frac{1}{2}$
17) Indquarterings Hjælpeestatten . . .	217	16
18) Af de Kongel. Forstrande . . .	64	14 $\frac{3}{4}$
19) Af Chirurgii i Amtet . . .	3	32
20) Afgiften til Chirurgilønningen . . .	300	8
21) Extra- og Namastatten . . .	19 860	5
22) Sold. Indtræder . . .	5 094	5 $\frac{1}{2}$
23) Afgiften til Skatteamtsfondet . . .	380	40
24) Den ved Korord. af 1 Octbr. 1802 og 21 Octbr. 1803 paabudne Afgift af Besid- delse, Nytte, Brug af faste Eiendomme . . .	28,482	15
25) Afgiften til Kammerleie for Soldaternes og Dragonernes Munderingers Beværing . . .	202	40 $\frac{1}{2}$
26) Paabudet til Veterinærskolen . . .	50	41
Indtægts- Summen	136475	37 $\frac{1}{2}$

§. 7. Hovedgaardene i Hjøring Amt, complete og uprivilegerede 1803.

Hovedgaarde.	Ager og Eng Hartkorn.								Stat.	Over-
	Fri Hgbetart.				Ufri Hgbetart.				Areal	drev.
	T.	sp.	F.	A.	T.	sp.	F.	A.	Td. S.	Td. S.
Kvestjærsgaard	39	.	2	2	231	=
Dens Eeenge	1789	=
Lundergaard	21	2	2	2	699	1365
Nørre-Kiettrup	6	.	.	105	710
Aggersborg	34	5	.	1	345	95
Koffedahl	37	.	1	2	760	122
Bratkov	71	4	2	1941	1070
Orholm	46	3	1	2	843	1002
Kalegaard	7	6	2	132	160
med dens Par-	.	4	1	4	93
celler.	4	1	.	2½	47	=
	3	2	1	1½	59	=
Ksdahl	33	4	1	1¾	250	81
Hovedparcel gjort ufri.										
Odden	61	3	1	2	935	1000
Bogsted	32	.	.	1	900	507
Bagesvogn	47	.	3	1	657	736
Esfjær	25	2	1	2	433	1748
Steensbed	22	4	.	1	355	241
Nørre-Esfjær	35	6	404	492
Ellinggaard	32	2	363	514
Peerbedgaard	30	1	3	.	391	305
Kjersgaard	22	7	.	.	255	119
Overflid	12	4	3	141	72
Linderupsgaard	21	3	1	340	400
Hovedparcel.										
Egeberg	17	7	3	2	266	841
Rindholt	35	6	1	330	81
Bangsboe	41	6	1	1	604	777
Kuglsig	25	5	2	1	483	=
Højholt	50	6	1	1	875	730
Kengsholm	33	3	3	1	464	277
Willerup	21	3	2	2	278	130

Hovedgaard.		Ager og Engs Hartkorn.								Stat. tepl.		Drev.	
		Fri Hdgstakt.				Ufri Hdgstakt.				Areal			
		T.	Sp.	S.	A.	T.	Sp.	S.	A.	Tb. S.	Tb. S.		
Bjergum Herred.	Gjerumgaard	9	5	2	7	115	60						
	Kastrup	30	4	1	1	609	29						
	Skiortholt	9	6	1	1	114	174						
	Eget	18	3			221	184						
	Bjergum Klost.	49	5	3		1059	641						
	Pinatved	22	7	3		281	40						
	Boller	34	6	3	1	791	263						
	Hvidstegaard	21	3	3	2	384	132						
Bjergum Herred.	Tidemannsholm	30	1		1	456	127						
	Næs	15	4	1	2	248	215						
	Breiles Kloster	45	6	2	1	822	540						
	Kastrupgaard	21	3	2		370	75						
	Rennesholm	25	7	1	2	426	231						
	Hørbylund	19	4	3		447	201						
	Haven	25	5	2	2	607	276						
	Stamhuset G.												
Bjergum Herred.	bygaard	48	6	1	2	715	168						
	Ortestrup	18	4	1	2	435	48						
	Dybvad	46	7	3		667	179						
	Knudseve	14	2		1	300	96						
	Seilstrup	27	4	3	1	336	66						
	Hovedparcel.												
	Heiselt	17	3	1		284	248						
	Ormholt	15	7	1		287	258						
Bjergum Herred.	Kjølftogaard	25	3	1		339	641						
	Dronninglund	92	4			978							
	Dronninggaard	55	6	3	1	611							
	opbrættet Skov-					680							
	jord under Dron-												
	ninglund og												
	Dronninggaard												
	Nipsstrup	20	2	2	2	599	173						
Bjergum Herred.	Boergaard	96	2	3		763	623						
	Hjermidslevgd.	81	4	1	2	1218	248						
	Stamhuset												
	Hammelmose	30	3	1	1	399	723						
	Dito	30	3	1	1	308	361						

S. 8. Præstegaardenes Hartkorn og Areal med Ansættelse i Hjørring Amt 1803.

Herred.	Sogn.	Hartkorn.				Areal.	Ansættelse.
		T.	Rp.	S.	A.	Ab. Bd.	Abdr.
Hvetboe .	Gisl . .	4	5	1	1	35	62½
	Tegmarch .	14	7	3	=	81	75
	Saltum .	8	6	2	1	56	75
	Jugstrup .	12	=	=	=	110	62½
Øster-Han	Haverølev .	24	=	3	2	126	75
	Aggerøborg .	12	4	=	1	51	87½
	Torslev .	6	5	3	2	55	62½
	Leerup . .	12	6	2	=	183	62½
	Vroust . .	4	5	1	=	22	87½
	Selund . .	5	3	2	1	83	62½
	Tørnbye .	5	7	2	2	115	62½
Horns .	Horne . .	6	4	=	1	79	62½
	Hierbye .	7	2	=	=	68	62½
	Sindahl .	7	5	1	2	104	75
	Mosberg .	6	5	2	2	67	62½
	Vindølev .	6	2	=	1	63	75
	Naaberg .	2	3	=	=	62	50
	Elling . .	4	6	1	=	61	50
	Tversted .	7	3	2	=	130	50
	Ugilt . .	6	1	1	=	63	50
	Klade . .	5	6	2	2	65	50
Benneberg	Kasted . .	7	1	1	=	104	62½
	Schallerup .	6	6	=	2	101	62½
	G. Hærriglev	7	3	2	=	91	75
	Jelstrup .	5	4	2	=	99	75
	Rauberg .	1	7	3	1	68	50
	Albeck . .	12	5	3	2	217	75
	Børglum .	14	1	3	=	102	75
Børglum .	Braae . .	14	5	2	1	84	75
	Breilev . .	11	1	3	=	89	75
	Wolstrup .	14	3	2	=	164	75
	Schiave .	6	6	1	1	73	62½
	Torslev .	7	4	2	1	153	50
	Understed .	6	5	2	2	97	50

Herred.	Sogn.	Hartkorn.				Areal. Tb. Db.	Afsæts- telle. Mdlr.
		I.	II.	III.	IV.		
Gerslev	Efter : Sogn- deretlev .	6	5	2	2	63	75
	Dronninglund	10	1	2	1	109	75
	Gerslev .	12	6	1	2	129	75
	Hellevad .	8	5	2	2	83	62½
	Tollstrup .	9	5	3	1	99	62½
	Brensted .	12	1	3	1	75	75
	Lejre .	2	7	3	2	20	75.

§. 10 og 11. Skattecommissionens Grundføringer,
Diender, Høvelie, Jordbogen, Selvejerrie.

Efter Jordbundens Vædsenhed retter Udsæden
fig. jo bedre Jorden er, desto tykkere Udsæd, og em-
vædt i let Jord, tynd Udsæd. Forholdet er følgende
her i Amtet:

Sand og klarp Jord, deels med hvid, deels med
rød Sand, deels med Smagstøen og Jernort, som
ringeste Jord, hvori udsædres til

1 Tb. Vgfsæd	14,000	— Af
leer og Sand, 1 Tb. Vgfsæd i	13,000	—
Graae Muld med leer	12,000	—
Muld og leer med Fedme	11,000	—
Sort Muld med seer Jord	10,000	—

Anm. Hvor 1 Tb. Vgfsæd, kan sæes paa samme
Areal enten 6½ Elp Rug, ell. 10 Elpr. Havre.
Eugene kan give fra ½. 1 a 2 Ls 50 pr. Tb. L.

Skattecommissionens Grundføringer med Hen-
syn til Arealstatten og Hartkornets Taxation var i dette
Amt følgende, for Agerjorden og Eugene:

Af

S. 9. Fortegnelse fognevis over det contribuable Hartkorn og dets Beboere, nemlig Antal af Bøndergaarde, Udflyttede, Huse med og uden Jord, samt Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde, endvidere Ejerne af Konge- og Kirketienden, saa og Skattecommissions Ansættelse af Bønderjordens Hartkorn efter Forordningen af 1st Octbr. 1802.

		Det contribuable Hartkorn i Sognene efter Amtstuenes Opgivelse i Aaret 1808.												Beboerne i Sognet i Aaret 1805.				Ejerne af Tienderne i Aaret 1803.		Skattecommissions Ansættelse af Bønderjorden.
Sogne.		Ager og Eng.				Skovskylb.				Mølleskylb.				Gaarde.	Deraf udflyttede.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre frie Gaarde.	Kongetienden.	Kirketienden.	
		Td.	Sp.	fb.	Alb.	Td.	Sp.	fb.	Alb.	Td.	Sp.	fb.	Alb.						Ord.	
Sogne i Herred.	Nabye . .	150	3	2	1 $\frac{1}{2}$									30	"	55	Revsfjærgd.	Halborg Bispestol	W. kelse	250
	Broust . .	20	5	1	"									9	"	2		Dito	Bratflov	300
	Bjæl . .	139	7	"	"					I	"	3	"	41	16	82	Birkumgaard Præstegd.	Dito	Birkumgaard	300
	Sekmark . .	372	2	"	2 $\frac{2}{3}$									84	"	61	Lundergd. Pstgd.	Dito	Revsfjærgd.	250
	Huune . .	46	6	3	2 $\frac{1}{2}$					I	"	I		51	"	57		Dito	Lundergd.	500
	Saltum . .	440	6	3	2 $\frac{5}{8}$					I	I	3	I	74	3	99	Westrupgaard Saltumgd.	Dito	Lundergd.	250 + 300
	Jingstrup . .	179	2	3	2									44	"	41	N. Riettrup, Præstegd.	Dito	Borglum Kloster	350
	Hiermidslev . .	227	2	"	1 $\frac{1}{2}$									30	5	15		Dito	Norre Riettrup	200
	Alstrup . .	96	2	"	"									18	4	16		Dito	Kongen	
	Haverslev . .	264	2	2	I					4	6	I	I	42	"	55	Præstegd.	Revsfjærgaard	Prop. Hillerup	250
Sogne i Herred.	Reistrup . .	284	1	"	2 $\frac{1}{2}$									50	"	42		Aggersborg	Prop. Hillerup	250
	Aggersborg . .	185	6	2	"									30	"	39	Aggersborggd., Præstegd.	Aggersborg	Aggersborg	150 + 250
	Stram . .	66	"	"	1 $\frac{1}{2}$									13	"	30	Allegaard	J. Jørgensen	J. Bisgaard	250
	Torslev . .	243	5	1	"					"	"	I		43	"	58	Roffedal Hgd., Præstegd.	$\frac{1}{2}$ til Roffedal $\frac{1}{2}$ til Sognekaldet	Roffedal	200 + 300
	Leerup . .	70	"	3	1 $\frac{1}{2}$					4	2	"	I	17	I	14	Præstegd.	Bratflov	Bratflov	250
	Tranum . .	118	4	"	2					"	I	I	"	36	"	83		Dito	Dito	300
	Spendsrup . .	103	5	2	"					2	I	"	"	18	"	15		Dito	Dito	250
	Broust . .	232	1	3	2 $\frac{2}{3}$					7	4	"	"	48	3	71	Bratflov Pstgd.	Dito	Dito	350
	Heland . .	87	4	1	"									34	1	50	Orholm Pstgd.	Sognekaldet	Orholm	450

Sogne.	Det contribuabte Hartkorn i Soanene efter Amt- stuenes Opvæltelse i Aaret 1808.												Beboerne i Sognet i Aaret 1805.				Ejerne af Tlenderne i Aaret 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse af Bonde- jorden.
	Ager og Eng.				Stovfjeld.				Mollefjeld.				Gaar- de.	Deraf udflyt- tede.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Rongetienden.	Kirketienden.	
	Td.	Skp.	fd.	Alt.	Td.	Skp.	fd.	Alt.	Td.	Skp.	fd.	Alt.							Rtblr.
Hornsg. Herred.	Tornby	93											44	1	58	Kiersgd., Præ- stegaard	St. Lundergaard	Kiersgaard	250 + 400
	Horne	112	1										18	3	26	Præstegaard	Propr. Høllerup	Propr. Rasmussen	300 + 350
	Bierby	165		3	1								34	12	41	Præstegaard	Odden	Odden	350 + 400
	Mogdahl	136	1	2		3	4	1	1	3	1	2	34	1	37	Odden	$\frac{1}{2}$ til Odden, $\frac{1}{2}$ til Præsten i Bierby	Odden	300
	Nærup	121		1	2								37	1	34	Bøgsteb	Præsten i Sindahl	Baggerstov	300
	Sindahl	151		3	$\frac{1}{2}$					3	1	2	35	15	35	Baggerstov Præstegd.	Baggerstov	Baggerstov	300 + 450
	Mosberg	126	7	3			1		1				44	10	20	Ekstj., Præsteg.	Præsten i Skagen	Ekstj.	300
	Sindalev	199	6		$\frac{1}{2}$								40	4	50	Steenbech Præ- stegaard	Steenbech	Steenbech	400
	Ugerby	109	3	2	1								24	2	32		Ekstj.	Ekstj.	300
	Tversted	126	5	3	$1\frac{1}{2}$								59	2	34	Norre Ekstj., Præstegd.	Kapellaniet i Skagen	Dito	500
	Raabergh	37	4	1	$2\frac{1}{4}$						1		7		127	Præstegd.	Sognekalder	Bøgsteb	600
	Skagen	2	1		1			3	1				1		9		—	—	600
	Tolne	115	5	3	2					3	1	2	23	2	33	Skaarupgd.	Ellinggaard	Skaarupgaard	300 + 550
	Elling	209	3	3	2					9	4	2	83	5	75	Leerbech Elling- Banderst. Vstg.	Flere Ejere	Højholt og Eget	250 + 350
Hornsg. Herred.	Mogdahl	78	3	3	2								37		14	Mogdahl	Kamerd. Rasmussen	Kamerd. Rasmussen	
	Ugilt	230	4			2	4	3					61	5	64	Egebgg. Linder- Bøstgd., Præstg.	Sognekalder i Bøstg.	Hvidstedgaard	400
	Gierum	132		2	2		4	3	1	3	1	2	29		23	Gierumsgd.	Hørbyelund	Hørbyelund	250
	Slade	134	5	1	1		4	3	2	4	3		41		157	Rnholt, Bangs- boe Præstegd.	Rnholt	Sognekalder	300
	St. Olai	168		2	$\frac{1}{2}$		1		1				40	4	53	Bugstg.	$\frac{1}{2}$ Sognekalder i Hjø- ring, $\frac{1}{2}$ til Bugstg.	Bugstg.	250 + 300

*) Gaardene i Raabergh og Skagens Sogne have moderert Hartkorn formiddels Sandflugten, en Gaard er der paa 2, 3 til 8 Skpr. Hartkorn.

**) Mogdahl Sogn var tilføjet alt under Hovedgaardens Takt.

Sogne.	Det contribuable Hartkorn i Sognene efter Amt- herrens Opmåelse i Aaret 1808.												Beboerne i Sognet i Aaret 1805.				Ejerne af Tienderne i Aaret 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse i Jor- den.
	Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefyld.				Gaar- de.	Deraf udflyt- tede.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaa. de.	Rongetienden.	Rirketienden.	
	Td.	Sp.	fb.	Alb.	Td.	Sp.	fb.	Alb.	Td.	Sp.	fb.	Alb.							Rblr.
Hjørring .	14	6	2	"															300
St. Hans .	183	4	"	1					7	3	2	"	37	3	35	Kastrup	1/2 Sognekaldet i Hjørring, 1/2 til Kastrup	Kastrup	250, 300
Kasted .	286	4	1	2	"	2	3	1	4	"	3	2	64	1	43	Schierholt Pgd.	Knieholt	Knieholt	250
Stierum .	97	3	"	"	"	"	2	"					16	3	13	Eget	Kasted Sognekald	Knieholt	300
Lendum .	150	6	1	1	5	2	2	"	3	1	2	"	54	2	30	Lengsholm	Lengsholm	Lengsholm	400
Hørmedsleb .	191	5	2	1	1	1	"	"	3	1	2	"	29	"	26	Højholt	Nosberg Sognekald	Højholt	150, 450
Skallerup .	143	5	1	1					6	3	"	"	36	15	31	Willerup Pgd.	Hastrupgaard	Willerup	400, 650
Benneberg .	190	7	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	39	3	38	Overflit	De fattige i Halsborg	Kastrup	300
Midstrup .	107	6	3	1	"	"	"	"	"	"	"	"	20	"	16				250
Hortiklev .	92	7	1	2									18	6	21	Præstegd.	Flere off. Stiftelser	Willerup	400
Selstrup .	118	5	2	1									29	10	55	Dito	Kapellan. i Hjørring	Willerup	400, 450
Moorup .	33	2	2	"									18	6	24		Hastrupgaard	Hastrupgaard	350
Rønberg .	11	1	2	1 1/2									19	1	19	Præstegd.	Sognekaldet	Hastrupgaard	150, 400
Uthel .	370	"	2	1	29	6	3	1	4	1	"	"	138	2	119	Mugtebg. Pgd.	Rectoratet i Halsborg	Woergaard	300, 400
Børglum .	281	6	"	2									59	2	63	Børgl. Kist. Pgd.	Børglum Kloster	Børglum Kloster	350
Furteby .	16	1	1	2 1/2					1	"	2	"	7	"	70		Dito	Dito	500
Reibye .	68	7	3	1									23	7	18		Dito	Dito	350
Em .	103	5	2	1									19	4	16		Dito	Mad. Berg i Braae	350
Braae .	276	4	3	2 1/2									45	2	52	Præstegd.	Woller	Mad. Berg	200
Lynghve .	35	2	"	2 1/2									21	1	15		Søeholm	Søeholm	400
Laars .	293	7	"	1	2	2	1	1	3	2	2	1	79	2	79	Woller, Hvidstg. Naes, Thidemh.	Woller	Hvidstedgaard	250, 300
Brellew .	342	6	2	2	"	7	1	2	4	"	2	"	103	1	61	Wreilev Kloster	Wreilev Kloster	Wreilev Kloster	300, 350
Hastrup .	50	5	2	1 1/2					3	1	2	"	15	1	10	Havesh, Pstgd. Hastrup	Hastrupgaard	Hastrupgaard	250
Hørbye .	209	1	1	1	5	4	3	"					61	"	49	Haven, Hørbye- lund	Haven	Søbyegaard	300, 350
Wolstrup .	321	6	1	2	7	3	3	1	"	4	1	"	88	"	52	Søbyeegd, Otte- strup, Præstegd.	Søbyeegaard	Søbyeegaard	300
Torslev .	422	6	2	1 1/2	3	5	3	" 2/3	6	"	3	2	89	"	65	Heiselt, Ormholt Præstegd.	Propr. Hillerup	Provst Deichmann i Torslev	300, 350
Selstrup .	67	3	3	1 1/2									13	1	13	Seistrup	Kammerraad Utter- møhler	Kammerraad Utter- møhler	400, 450
Kasseby .	123	1	1	1									29	4	51		Hastrupgaard	Hastrupgaard	350

Det contribuabte Harkorn i Sognene efter Amtstuenes Opagvelse i Aaret 1808.													Beboerne i Sognet i Aaret 1805.				Ejerne af Tiendene i Aaret 1803.		Fattocommissionens Udsættelse af Bonderjorden.
Sogne.	Ager og Eng.				Skovfyld.				Møllefyld.				Gaarde.	Deraf udflyttede.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Kongetienden.	Kirketienden.	
	Ab.	Sp.	fb.	Alb.	Ab.	Sp.	fb.	Alb.	Ab.	Sp.	fb.	Alb.							Rdlr.
Borglum Herred.																			
Schieve .	202	1	1	2	21				6	3			44	2	34	Knudseje, Dybvad Prestegd.	Sognekalder	Knudseje	250:350
Sæbye . .		1	2						5	2	2		1						250
Karup . .	71	3	1	1				1	1				16		15		Sognekalder, i Sæbye	Herbyelund	250
Understed .	243	3	1	2									53	2	26	Præstegd.	Sognekalder	Sæbyegaard	250
Vesterbrøndlev .	305	3	2	2							2		61	2	42	Buurholt, Hvijsø, Prestegd.	Buurholt	Buurholt	400:500
Hallund .	137	6		1		1	3						40		37	Riølschegd.	Riølschegd.	Riølschegaard	350
Dronninglund .	650	1		2					15	3	1		216	18	234	Dronninglund, Prestegd.	Dronninglund	Dronninglund	300:450
Verslev .	379		3	1½	1			2½	6	2			118		104	Præstegd.	Riølschegd.	Riølschegaard	150:350
Vesterbrøndlev .	285	5		1									40		78	Hiermidslevgd.	Hiermidslevgd.		400
Serriglev .	206	5	2	½									51		49		Flere Sognekalder	Mad. Berg i Braae	300
Hellevad .	239	5			1	1	1	2	6	3			53	2	25	Clausholm, Prestegd.	Clausholm	Clausholm	350:400
Hellum .	91	3	2	1			1	1		3		2	25		23		Flere Sognekalder	Roeslund	300
Drum . .	130	2	2	2					5	2	2	2	30	4	25	Nørre Ravnstrup	Hiermidslevgd.	Ravnstrup	300:450
Tolstrup .	233	1	3	1					16	3	3		58		48	Hiermidslevgd., Prestegd.	Hiermidslevgd.	Hiermidslevgaard	250
Stenum .	120	3	1	1									18		16		Rectoratet i Halsborg	Hiermidslevgd.	200
Brendsted .	302	4											56		50	Præstegd.	Borglum Kloster	Borglum Kloster	450:600
Thiise . .	284	4											61		55	Hammelmeisegd.	Hiermidslevgd.	Borglum Kloster	250:350
Horsens .	35	7	2	2							2		6						450
Boer . .	219	7	2	2	6		3	2½	3	5	3		85		90	Boergaard	Boergaard	Boergaard	400
Lejse .	154	7	1	½						4	1		314		30		Domecapitel, i Viborg	Sognemændene	300:400

Sog n.	Det contribuable Hartform i Sogner				Beboerne i Sognet 1805.				Ejerne af Tienderne 1803.		Skattecom- missionens Anførelse af Bander- jorden.
	Ager og Eng.	Ekor skyd.	Mølle skyd.		Gaar- de.	Deraf udfly- tet.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Kongetienden.	Kirketienden.	
	Td. Pn. D. M/b.	Td. Pn. D. M/b.	Td. Pn. D. M/b.	Td. Pn. D. M/b.	Td. Pn. D. M/b.	Td. Pn. D. M/b.	Td. Pn. D. M/b.				Rdr.
Salsholm Herred. Odum . .	290 4 2 1/2		7 3 1/2	5 2 2	42		18	Præstegaard	Clausholm	Kjøbmand Hansen	200-350
Halling . .	95 1 1		7 3 1 1/2		11		4		Randers Hospital	Clausholm	150-250
Boldum . .	198 2 1 1		2 2 1/2	10 1 3	33		29	Clausholm 2 Af- bygg. Præstegd	Clausholm	Dito	150-250
Ruud . .	207 4 2 1/2		6 3 2	2 1	25		7		Randers Hospital	Dito	200-250
Peuserberg . .	54 7 1 1	1	2 1/2		12	3	24	Egstrup 7 Af- bygg. Præstegd	Dito	Bidstrup	200-250
Peerberg . .	50 1 3 1/2	1	1 1/2		9		3		Dito	Grisenborg	250
Borum . .	146 2 1 1 1/2		2 1 1/2	2 4 3	29		19	Præstegaard	Dito	Sognemændene	200
Drum . .	164 6 3 1/2	1	3 1		32		29	Grisenbold 6 Af- byggere	Dito	Dito	200-250
Hadslund . .	224 3 1		1 3		37	2	26	Præstegaard	Sognepresten i Randers	Bruusgaard	200-250
Dist . .	171 7 1 2	2	7 2 2		32		22	Bruusgaard og 7 Afbyggere	Dito	Sognemændene	200-300
St. Mortens	68 2 2			6 3	14		31	Dielerup Lade- gaard	Kirken og Sogne- presten	Kirken og Sogne- presten	350
Drsted . .	56 6 2	6	1 2 1		90	10	105	Stenalt Mølle, Præstegaard	Randers Hospital	Stenalt	200-300
Boer . .	158 4 1				26	4	18	Præstegaard	Dito	Dito	150
Estruplund . .	207 3 2				33	3	16	Estruplund	Dito	Dito	200-250
Holbech . .	193 1 2 1/2				32	3	29	Holbechgd Mølle, Præstegd	Dito	Holbechgaard	250
Ilbbye . .	124 5 2 1 1/2				20	3	15		Dito	Dito	200
Hvorum . .	113 2			3 1 2	29	3	11	Trinderup Præ- stegaard	Rectoratet i Horsens	Trinderupgaard	150-200
Onesum . .	25 5 2 1				12		4		Randers Hospital	Dito	300
Esner Onsild	113 2 1 1/2				19	5	13	Præstegaard	Dito	Sognemændene	200-250
Korre Onsild	62 7 1 1/2			1 4 3	14	2	14		Dito	Trinderupgaard	200

Det contribuabte Hartform i Sogner.												Beboerne i Sognet 1805				Ejerne af Tienberne 1803.		Missionens Anstættelse af Volderjorden.		
Sog n.	Ager og Eng.				Skovskylb.				Mølleskylb.				Gaardbe.	Deraf udflyttet.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre fri Gaarde.	Kougetienden.		Kleketienden.	
Vestsjællandske Herred.	Schiellerup	61	2	3	1					4	2	2	42		20		Sognepræsten i Høbro	Skovsgaard	250-300	
	Mariager	147			1/2		2	1	1	8	4		19		25	Mariager Kloster, 8 Afbbygg.	Mariager Kirke og Sognepræsten	Mariager Kirke	200-250	
	Siem	61	7	3	1 1/2								16		13		Randers Hospital	Trudsholm	200	
	Hem	113	4	2	2		7	3		4	2		31		26	Præstegaard	Rectoratet i Randers	Vallegaard	150-250	
	Øvendsrup	79	2		1/2						6	1	1 1/2	17		15	Kiellerupgaard	Sognepræsten p. off.	Sognemandene	200-300
	Falslev	79	5	1	1		3		2	5	2	2		17		15	Walle, 2 Afbbygg. Præstegaard	Dito	Vallegaard	150-200
	Vindblæs	241	3	3	1/2					7	3	2		52	5	40	Præstegaard	Sognemandene	Trudsholm	150-250
	Dalbysø over	190	3	1	1 1/2									28		8		Randers Hospital	Dito	150-200
	Dalbysø neder	369	5	1	1 1/2									51	7	47	Overgaard Præstegaard	Overgaard og Sognepræsten p. off.	Overgaard	200-250
	Rastbjerg	118	7		1					7	3	2		20	3	13	Trudsholm, 1 Afbbygger	Randers Hospital	Fuglsø	300
Vestsjællandske Herred.	Rierby	76	4	1	2 1/2					4	2		15		12		Dito	Sognepræsten p. off.	250	
	Dalbysø neder	113	7	2									20		16	Præstegaard	Dito	Sødringholm	200-250	
	Sødring	67	4	2	2								16		14	Sødringholm	Karhuus Dispensat	Dito	150	
	Raabysø	206	7	3					4	2			31		16	Demstrup, 6 Afbbyggere	Randers Hospital	Sognemandene	150	
	Øster Torslev	408	6		1/2				4	2			65	11	53	Præstegaard	Gieslinggaard	Gieslinggaard	150-200	
	Gierlev	188	7	3	2 1/2								33	2	18	Præstegaard	Randers Hospital	Sognemandene	250-300	
	Endslev	74	5		2								13		15		Dito	Andersen i Røndrup	300	
	Øster Torslev	59	4		2								13		10	Præstegaard	Sognepræsten p. off.	Kiellerupgaard	150-200	
	Glendrup	217	6	2						6	7	1	1 1/2	36	5	23	Præstegaard	1/2 Sognepræst. p. off. og 1/2 Sognemandene	Sognemandene	200
	X-fersø	172	6	3	2 1/2					6	7	1	1 1/2	30	2	34	Præstegaard	Randers Hospital	Kiellerupgaard	200-300

Det contribuabte Hartkorn i Sognet.													Beboerne i Sognet 1805.				Ejerne af Tlenderne 1803.		Skattecom- missionens Ansættelse af Vonder- jorden.	
S o g n.	Ager og Eng.				Skovskjld.				Molleskjld.				Gaards- de.	Der af udflyt- tet.	Huse.	Herregaarde, Præstegaarde og andre frie Gaarde.	Kongetienden.	Kirketien- den.		
	Ed.	Op.	Sk.	Alb.	Ed.	Op.	Sk.	Alb.	Ed.	Op.	Sk.	Alb.							Kotr.	
Kort - Hald Herred.																				
Haarup	133	7	3	1										19	2	12	Kanders Hospital	Sognemændene	150-250	
Rousted	130	3	3	1										19	3	15	Præstegaard	Dito	Fousingø	200-250
Spenstrup	159	5		1										30	4	31	Præstegaard	Dito	Hr. Vichert	200-250
Gassum	224	5		2										43	4	30	Høerne ved Kan- ders Skole	Dito		150-300
Hald	252	1	1	1										44	1	25	Præstegaard	Rectoratet i Kanders	Sognemændene	200-300
Tved	114			2					5	2	2			18		18	Giesinggaard 2 Afbyggere	Giesinggaard	Giesinggaard	200-250
Lind	141	2	3	1					2	1				23	1	15	Præstegaard	Kanders Hospital	Interessentskab	200-250
Støvring	114	6	2	1		2		1						20	2	18	Støvringgaard, Præstegaard	Dito	Støvringgaard	250
Møllerup	89	5	1	1										18		27		Dito	Mad. Hansen	200
Harriglev	213	3	3	1		6	1	1						41	3	24	Præstegaard	Dito	Støvringgaard	200-300
Albek	109	1	3	2					3	1	2			25		27		Dito	Dito	300-350
Gammiaa	167	6		1										24	2	19	Dronningborg 3 Afbyggere	Dito	Mad. Skifter	300
Lem	111	7		2										21	1	9		Rectoratet i Kanders	Sognemændene	250
Borup	169	3	2	1					11	4	1			37		35	Præstegaard	Kanders Hospital	Ploug i Duff Mølle	200-300
Kaasfied	162	6	2	1										28	6	9		Dito	Fousingø	200-300

NB. Af Rubriken om Af Gaarde og Udflyttere erfarede, hvor saa Gaarde der ere udflyttede, omendkjendt Udflytningen er tilendebragt, og at der endog gives Egne, hvor ingen Udflytninger er færd, f. Ex. i Møls Herred.

NB. Af Rubriken om Tlenderne, erfarede at Grevskabet Scheel og Stamhuset Estrup ejer i Amtet 12 Konge og 15 Kirketienber, at til Bispestolen i Aarhus er henlagt i dette Amt Kongetienden i 19 Sogne, hvis tiendegivende Hartkorn er 300000, og at Kanders Hospital ejer ligeledes i dette Amt Kongetienden af 36 Sogne, desuden ejer Hospitalet Tienber i Viborg og 700000.

Skattecommissiøns Grundfættninger. 425

Af Harpsandig Jord, hvor en Td Byg saaes i				
14,000	□	Al.,	er 1 Td. L. Agerjord værd	50 Rd.
leer og Sand, 1 Td. Byg saaes i 13 000 □ Al. 62½ —				
Graae Muld med leer, 1 Td. Byg saaes i				
12,000	□	Al.	.	75 —
Muld og leer med Fedme, 1 Td. Byg saaes				
i 11,000	□	Al.	.	87½ —
Sort Muld og fedt Jord, 1 Td. Byg saaes				
i 10,000	□	Al.	.	100 —
For Engene, 14,000 □ Al. giver 1 læs				
Høe	aarlig,	værd	.	50 —
—	—	—	—	1½ læs 62½ —
—	—	—	—	1½ læs 75 —
—	—	—	—	1½ læs 87½ —
—	—	—	—	2 læs 100 —

I Henseende til Bondejordens Ansættning til Værdie pr. Td. Hartkorn, da er fulgt den angivne Udsæd af Rug, Byg og Havre, reduceret til geom. Td. L. efter samme Grundfættninger i Forhold og Fremgangsmaade, som for de til Arealstatten pligtige Jorder er antaget. De saaledes udfundne Td. lands Udsæd pr. Td. Hartkorn, og det angivne Høe, hvoraf 2 læs Høe ansæes at gjælde lige med 1 Td. Udsæds land eller 14,000 □ Al. Agerland; begge Dele tilsammentagne, bliver Maalestokken for 1 Td. Hartkorns Værdie, dog med Hensyn tillige til Forhøjelse i Værdien, hvor Culturen derom kan give Anledning paa den ene Side, saavel som

Ager

Ager og Engs ringe Bestaffenhed paa den anden til Medsatning efter local Undersøgelse.

Skovgrunde. I Bendslyssel gives betydelige Skovgrunde, hvor i de ældre Tider har været Skov, men paa disse Grunde er bygget Huse, som have brudt af disse Skovgrunde, disse Huse have ei Hartkorn, thi skulde de have Hartkorn maatte det være Skovstyks Hartkorn, saaledes paa Boergaard og Dronninglunds Godsfer.

Tienderne, disse ere sjelden bestandig overdraget Yderne, men hæves nogle i Kjørven, nogle bort-
 accorderes paa aarlig Accort med Yderne. Ofte er det Tilfældet, at Tiendetageren tæller med Bonden, og naar derved er udsunden, hvormange Mæeg af Rug, Byg og Havre ham tilkommer, da accorderes for det Aar med Yderen om, hvad han skal yde i Korn for Tienden, thi Bonden vil gjerne beholde sin Tiende; eller den overlades ham af Godsejeren for en billig Penge mod noget vist Hobarbejde, det sieste paa Boergaard Gods; eller Bonden er overladt Tienden, og er ansat i Jordbogen at svare noget vist for Tiende og landgilde, saaledes paa nogle Steder under Dronninglunds Gods; eller om Godset er fattigt, da stænkes Bonden landgilden og Tienden for Høveriet. Af Middejord svarer en Gaard p. 4 Td. Hartkorn for een Part, 1 Td. Rug, 1 Td. Byg og 1 Td. Havre d. e. 3 Rblt. pr. Td. Hartkorn.

Høveriet. Godsejerne angive Høveriet i Penge til 12, 15, 16, 20, 24, 25, 28, 30, 32, 34, 36,

40, 42, 46, 48, 50 og 57 Rdlr. Bønderne have anslaaet en Hovning i Penge for 12, 16, 20, 24, 28 og 32 Rdlr. Hoveriecommissionen har afhaablet en Hovning til Sæbregaard for 36 Rdlr. og til Fuglsig for 20 Rdlr. Skattecommissionen har beregnet Hoveriet saaledes: en Pløjedag 3 Mk., en Spænddag 2 Mk., en Reise pr. Miil 24 Sk., en gaaende Reise à Milen 8 Sk., en Dags Arbeide for Mand 16 Sk., for Kvinde 12 Sk.

Ved Hoveriet maa bemærkes:

- a) At ved Hoveriecommissionen have flere Gaarde erholdt betydelig Nedsættelse i Hoveriet, ja endog nogle aldeles mistet Hoverie, saasom Boergaard.
- b) At ved de store Gaarde er i Hoverieforeningen forlangt $\frac{1}{3}$ over det Arbeide som virkelig bruges.
- c) At Hoveriet ei retter sig efter Hartkornet, da en Mand paa 3 til 4 Edr. Hartkorn gjør ofte lige saa stor Hoverie, som en Mand paa 6 til 8 Edr. Hartkorn, det har sin Grund i Stedernes større og mindre Godhed, i Fæstetilkaarene, større og mindre Landgilde, m. v.
- d) Hvor Hoveriet er bleven affættet ved Hoveriecommissionen, eller nedsat, har man siden paa ny indført det, undertiden langt strengere paa den Maade: Den ny Fæstet af en Gaard tilbydes Fæstet paa Tilkaar at svare saa meget i Landgilde, eller

eller afjijene det med Arbeide, eller ham overbragtes hans Tiender mod vist Arbeide.

NB. Skattecommissjonen har vurderet en heel Hovning, heel Gaard, heel Plov til 32 Rd.

Jordbogen. Jordbogs - Indtægterne af Godserne pr. Td. Hartkorn ere meget forskjellige, da mange ved ny Fæste ei have foreget den; paa nogle Godser er den lav, og blit i Penge, paa andre høj og ansat i Korn, f. Ex. af en Gaard paa 4 Tdr. Hartkorn svares 2 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg, eller 1 Td. Rug og 3 Tdr. Byg. Ved mange Godser har Jordbogens Indtægt ei været krævet, og Bonden virkelig tilstaaet at vilde yde det i Fæstet forlangte, da han vidste, at det ei blev forlangt, og han ei kunde svare det, der faaes blot paa Høveriet. Men disse sættes i Forlegenhed af den ny Kjøber, som holder sig til Jordbogen.

I Jordbogen findes mange ei sædvanlige Species, som Skattecommissjonen har anslaaet saaledes til Penge: en Studs - Græsning 3 Mk., en Td. Blandingsmeel, liig i Værdie med 1 Td. Byg, 2 Rdlr., ferst Torst à Snese 3 Mk. 12 β., 100 Østers à 6 Snese 1 Rdlr. saltet Torst en Hjerding 1 Rdlr., saltet Kulter en Hjerding 1 Rdlr., tørre Glynder 100 Stkr. til 5 Snese, 2 Mk. 8 St., et læs langhalm à 32 lpd. 1 Rdlr., et Garn Reeb 4 Mk.

NB. Indfastningen er sædvanligen af en Gaard 50 Rdlr.

Miblerne som anvendes for at faae Bonden til at kjøbe sig selv. Det er sjældent at Besidderen af et Gods udparcellerer selv, da han ei kan faae Bonden til at kjøbe, eller og Bonden byder en Spotpenge; men selges Ejendommen til de som ere viede i Udstykning, da vilde disse at faae dem til at kjøbe, og at give en Summa som overstiger Indtægten eller Jordbogs Afgiften ofte til det 3, 4, 5, 6 dobbelte. Paa Godset N. kjøbte en ung Mand sin Mølle for 6000 Rdlr., hans hele Afgift var 39 Rdlr. i Penge; en Gaard paa 6 Td. Hartkorn blev solgt for 4000 Rd, Afgiften var 26 Rdlr. o. s. v. Miblerne som sædvanliggen anvendes ere:

- a) Nøje Paaseenhed af Hovetiet efter Foreningen, sædvanliggen er aldrig det fulde Hovetie forlangt af Spænd. og Gangbøge.
- b) Tiendens Vdelse in natura, strengt taget, paa mange Godser har Bonden beholdt Tienden for en lempelig Afgift, og nødig vil han undvære Foderet i en Tarp Egn.
- c) Ingen Eftergivenhed i Landgilden. Paa fattige Godser har den ei været krævet, men kun været at ansee som en Trudsel.
- d) Intet Haab om Assistance i Trang med Kongl. Skatter, Hjelp af Tødelørn, Besætning m. v.
- e) Intet Haab om at Børnene kan faae Gaarden i Løfte ved Afgang.

- f) Streng Paaseenhed med Løvestjær, Hedens Af-
 trækning til Gladtør, Benyttelse af Elle- og an-
 dre bløde Træer paa Grunden, af Jiskeri m. v.,
 som har været ham en Indtægt.
- g) Inddrivning af Restancer. Bonden som seer sig
 afknappet i Brugen og Benyttelsen af hans vandte
 Fordele, og som uden disse ei kan leve, iler med,
 ligesom hans Naboer, at kjøbe sin Gaard for den
 Priis der sættes ham, overeenstemmende med
 hans Alder og Gaardens Godhed. Der loves
 ham da at Pengene skal blive staaende, men ei
 hvor længe, dog sædvanlig i 4 Aar. Kapitalen
 er vanskelig for Bonden at erholde, Pengene
 siges op, det koster Papiir, Douceur, Tinglys-
 ning, og ublu Procent; om et Aar opsiges maa-
 ske Kapitalen, da samme Udgiwt. Af Mangel
 paa at faae Penge, gribes til saadanne Midler:
 at udstykke Gaarden, at frasælge til een Engen,
 til en anden Heden, til den tredie Kjøret; den
 blotte Agermark uden disse Herligheder er af ingen
 Værd. Laanes Penge af en formuende Mand i
 Bondestanden, da forlanges foruden de lovlige
 Renter f. Ex. et Par læs Høe, noget Løvestjær, en
 Stud eller to græsset, Mandens Stude for en lav
 Priis, visse Lønder Korn. Thi for 300 Aldr.
 at udlane, skammer en Bonde sig ei ved at tage
 en Douceur af 2 Edr. Rug aarlig, vil man for-
 sikkre.

En Svækkelse for Landet er det, at enhver samlet Ejendom kjøbes til en Priis, at Kjøberen ei har mere end 1 a 2 Procent af hans Kapital; Kapitalen ejer han ei, men med store Douceurer og ubillig Rente laanes den mod Pant og Underskrift af Selvsthybner og Cautionist. Til Bonden sælges Fæstegaarden langt over landgildens og Hoveiets Værd. F. Ex. Naar en Gaard paa 4 Tdr. Hartkorn, hvorfri af Strøgods, svarer 10 Rdlr. efter Jordbogen, kjøber Fæsteren den for 1200 Rdlr., nu svarer han herefter i Rente og Douceur 120 Rdlr., hans Afgift bliver da 120 Rdlr. aarlig, mod 10 Rdlr. tilforn til Godssejeren, og dog haves Pengene med stor Besværlighed. Alt det er en Følge af den almindelige Mangel paa at erholde Penge. Imidlertid er Bondestanden mere lykkelig ved, endog paa saa haarde Vilkaar at blive Selvejere, da derved Virksomhed og Flid i Agerbruget befordres, og med den i Fremtiden Velstand og Selvstændighed.

Naar Ejeren af en frie Hovedgaard med underliggende Bøndergods ønskede at sælge Godsset til Fæsterne, og dog at beholde sin Hovedgaardstætte frie *), da forpligtedes han til at udskifte Godsset og give Jord til Husene. Forpligtelserne erfares af følgende gennem det Rgl. Rentekammer forhen givne Concession:

”Vi tillade allernaadigst, at Ejeren af N. Gaard og Gods, under N. Amt, maae Tid efter anden med fuld-
kom-

*) Slig Bevilgning at beholde stættefrie Hovedgaardstætte, efter Godsset er frasolgt, gives nu ei mere.

fommien Ejendomsret afhænde enten alt, eller endeel af Bøndergodsset til Beboerne selv, uden at Hovedgaardssædten ved saadan Afhændelse skal tabe den Skattefrihed og andre Rettigheder, som i Følge Loven, og fra Anders Tid have tilhørt den, samt uden at Hovedgaarden, eller dens Ejer skal staae i nogen videre Forbindelse med det afhændende Bøndergods, eller i mindste Maade hæfte, eller være ansvarlige for Skatter og Contributioner af samme, alt under de i vore Resolutioner af 8te Decbr. 1784, 13de Juli 1785 og 9de Marts 1791 indeholdte og ved Circulaire til Amtmændene i vort Rige Danmark af 21 Decbr. 1784, 2den Aug. 1785, og 19de Marts 1791 bekjendgjorte Vilkaar, samt følgende særdeles:

- a) At alt Bøndergodsset skal før end det afhændes, være udfirstet mellem Mand og Mand, samt at enhver af Godssets Huusmænd tillægges saa megen Jord, som til en Ros og nogle Aars Underholdning behøves, og
- b) At de under Godsset tilbageblivende Bønder ikke paalægges, i Anledning af denne Forandring større Hoverie, end det de, efter den om Hoveriet indgaaene Forening ere pligtige at forrette, ligesom og det hele Hoverie skal forrettes efter rigtig og nøjsom Omgang og Lønning, hvori Hovedgaardens Ejer altid tager Deel i de fra Hoveriet udgaaende Bønders Sted. Salgerne og Køberne af det til Gaarden hørende Bøndergods vilde vi i øvrigt forsaavidt Salget stier til Beboerne selv, allernaadigst forunde saadant Moderation i Henseende til det stemplede Papiir: at til Købs-Contracterne og Skjøderne ved denne første Afhændelse alene bruges stempelt Papiir til 24 Sk.

Hvad angaaer den af Ejeren ansøgte Tilladelse til i Parceller at afhænde Hovedgaardens Jorder, da naar Ejer

Ejeren lader de Jorder, som de fra Hovedgaardten agte at afhande ved en Landinspæctor, i Overensstemmelse med Placaten af 2den Aug. 1786 og Forordn. af 15de Jun. 1791 anfætte til Portkorn, og Forretningen derover med Ammandens Ekklaring, at intet mod samme vides at erindre, hertil indkommer, kan den attraaede Afhandelse nærmere venter bevilget, dog at Hovedparcellen bliver af saadan Størrelse, at den kan være ansvarlig til den befalede Hytterbestes Holdelse, og andre Hovedgaarden paaliggende, og i det mindre ubetalelige Byrderes Udredelse."

Da nogle Godsejere have ei opfyldt de anførte Betingelser i Særdeleshed med Jord til Husene, have deres Gaarde tabt Skattefriheden, og bleve ufrie s. Ex. N. Dahl m. fl. Af denne Bevilgning at beholde Skattefrihed for Hovedgaardstaxten efter Godsets Fravalg har omtrent tyve Godser i dette Amt gjort Brug.

§. 12. Kort Efterretning om enkelte anseelige Jordgodser, fra Aaret 1806.

Det Arensfeldtske Stamhuus ved Kjøbstaden Sæbne, tilhørende Kammerherre og Baron Kragh Juell Wind Arensfeldt.

1) Sæbnegaard, frie Hovedgaards Tært, Ager og Engs Hartkorn 48 Td. 6 Skp. 1 Td. 2 Alb.

Skovtyld 7 — . — 2 — 2 —

Mollestyld 8 — 4 — . — . —

Arealen bestaar af 587 Tdr. Agerland, 128 Tdr. England, 167 Tdr. Skovgrunde, 168 Tdr. Overdrev af Hede, herudi ere Ufnygerne iberegnet, desuden 100 Arealursers Græsning i Fællig med Sæbne Kjøbstad.

- 2) Ottostrup, frie Hovedgaardstact, Ager og Engs Hartkorn . . 18 Tdr. 4 Skp. 1 Fd. 2 Alb.
 Skovfylde (uden Skov) 3 — . —

Arealer er: Agerland 352 Tdr., Eng 83 Td., Grønning og Dværdrev 88 Tdr.

- 3) Tiende-Hartkorn,

a) Kongetiende . . . 26 Tdr. 4 Skpr.

b) Kirketiende . . . 74 — 4 —
 101 Td. . —

Det tiendeydende Hartkorn omtrent 771 Tdr., nemlig Kongens og Kirkens Korn, og Dvægtiende af Wolfstrup Sogn 322 Tdr. 3 Skpr., og Kirkens Korn, og Dvægtiende i Hørrbye og Understed Sogne 449 Tdr.

- 4) Bønder gods, Ager og Engs

Hartkorn . . . 414 Tdr. 5 Skp. 1 Fd. 1 Alb.

Skovfylde . . . 11 — 3 — 3 — . —

Møllefylde uden Mølle . — 4 — 1 — . —

Det er efter Amisfluens Protocoller, og de i ældre Tider berøver indgivne Forklaringer, men efter Bøndernes Hæftetælle: alene Ager og Eng 420 Tdr. 2 Skpr. 1 Fd. 1 Alb. Godset ei udskiftet.

Jordbogs-Indtægter ere: i Penge 1649 Rdlr. 2 Mk. 1 Sk., Lam 81 Sk., Gjæs 8½ Sk., Høns 17 Skpr. Høveriet blev 1796 overladt Bønderne at betale med Penge, der udgjorde den Sum 973 Rdlr., men siden er ved ny Hæftecontracter, approberet i Rentekammeret, tilbagevundet Pløjedage 167, Spænddage 365, Gangdage og Huusmænds Ugedage 3037. Af Reiser fjørende 8, og 37 gaaende.

Be

Besætningen ved ovennævnte Hovedgaard er nuværende: Heste 26, Stude 204. Køer 26, Kvier 6, Kalve 4, Faar, Vædre og Bedder 62, og 2 Grisevær.

Anm. Arealer til Hovedgaardene, er Karp Rugmark, hvorfor paa Hovedgaardene Rug er Hovedslæden, og der tages 4 Kærve eller Halme Rug efter hinanden. Til Stamhuset er meget god Skov, af god Væxt og vel conserveret.

For at kunne anstille Sammenligning, skal her tilføjes Stamhuset Steensballegaard, som besiddes af samme Ejer, og ligger i den frugtbareste Egn i Jylland, og hvis Gaard og Gods udmærker sig ved gode Jorder, omhyggelig Behandling, og er udskiftet.

Stamhuset Steensballegaard ved Kjøbstaden Horsens.

1) Fri Hovedgaardstact, Ager

og Eng 60 Td. 7 Skp. 2 Al.

Skovstald Td. 6 Skp. 1 Td. 2 Al.

Arealer bestaar af 361 Td. 4 Skpr. Agerland, og 47½ Td. Engbund. Gaarden drives med fuld Hoverte, har 9 Marker, 4 med Sæd og 5 hvile. Ved Gaarden god Skov.

2) Tien de Hartkorn, Kongetiende og Kirketiende af Wæhr Sogn 32 Tdr.

Dito af Nebel Sogn 53 Tdr. 4 Skp.

85 Tdr. 4 Skp.

Det tiendeydende Hartkorn i Wæhr Sogn 204 Tdr. 3 Skpr., og i Nebel Sogn 127 Tdr. Desuden Drigslers Sogns Konge- og Kirketiende 70 Tdr. 5 Skpr. Tienden af disse Sogne er overmaade god.

3) Bøndergods, Ager og

Engs Hartkorn . 308 Td. 7 Skp. 2 Fb. 1 Al.

Skovskylb . . . 2 — . — 1 —

Møllestyk . . . 5 — 2 — 2 — . —

4) Jordbogens Indtægt er: i Penge 735 Rd.

3 Mk., Vng 3 Tdr., Saar 63 Sfr., Gæs 57

Sfr., Høns 150 Sfr., Vg 1500 Sfr.

Besætningen paa Steenballegaard er 17
Heste, 267 Stude, 22 Køer, 30 Saar, og 10
Sviin.

Anm. Paa Steenballegaard har 8 Karle udtørstet, fra
7 Novbr. 1806 til 30 April 1807, 1877 Td.
Korn, efter Ejeren's egen Indberetning, og een
fast Hakkelsestjæver har forsynet 187 Stude med
det fornødne Hakkelse.

Boergaard og Rugtved, tilhørende Pro-
prietair Steenild.

Fri Hovedgaardstædt, Ager

og Engs Hartkorn . . 119 Td. 2 Skp. 2 Fb.

Skov- og Møllestyk . . . 1 — 4 — 3 —

Eiendoms matr. Hartkorn . 53 — 4 — . —

Contribuerende Hartkorn,

Ager og Engs Hartk. . 497 — 5 — 2 —

Skov- og Møllestyk . . . 6 — 6 — 2 —

ND. Dyrket Jord, uden speciel Hartkorn, Ager,
land 407 Tdr. og Eng 45 Tdr.

Hovedgaardens Areal er omtrent 600 Tdr. Agerland,
200 Tdr. Eng og et Kælder, kaldet Pilsen, paa 600
Tdr., hvilket Kælder er af nærværende Ejers ved Mergel for
det

det meste opdyrket. Den aarlige Udsæd er 150 Eder. Havre, 70 Eder. Rug, nogle Tønder Winterhvede eller Vaarhvede, og 50 Eder. Byg; af Høe avles 800 Kæb, og Tiende høves af 600 Eder. Hartkorn. Besætningen er 370 Fæ Creature om Vinteren, deraf skal des 150 til 200, Heste 50, der af Fælthopper og Plage 20 Stkr. og 130 Faar. Avlingen drives meest ved egne Folk, nemlig ved 14 Karle og 7 Pløve à 4 Heste, thi Hoverie- Arbeidet er, at der staaes og rygtes Hø af 146 Eder. Land; af Spænddage gives 51 Dage, og af 70 Gadehuse forrettes 5654 Gangdage, endvidere af Hørende Rejser 49 til Aalborg, 37 til Søbye, og 28 til Stranden, af græende Rejser 105; desuden vedligeholdes 1110 Alen Diger og 468 Alen Gjerder. Bøndergodset er inddeelt i 6 Hjerdinge, for det meste udskiftet; iskedet for Hoverie betaler en heel Gaard efter Hoverie- Bestemmelsen 15 Rdlr., en sliq Gaard staaer paa 4 Eder. Hartkorn, dens Udsæd er 10 Eder. Rug, 4 Eder. Byg og 20 til 24 Eder. Havre, af Creature holder den 6 Heste, 24 Fæhoveder foruden Kalve, og 20 Faar foruden Lam. 3 Landgilde med Hoveriepenge af en sliq Gaard svares 40 à 50 Rdlr. Moergaard er en meget god og vel dyrket Avls- gaard, som desuden har betydelig Skov. Paa Godsets Byer ved Stranden er Tangsalvirkning en vigtig Industri- green, og drives stærkt.

Dronninglund og Dronninggaard.

Gaardene ere beliggende $3\frac{1}{2}$ Mill fra Aalborg og 3 Mile fra Hals.

Dronninglunds Hovedgaardstact

af Ager og Eng	. 92	Ed. 4	Stk. 1	Ed. 1	Al.
Skov og Møllestyk	. 63	—	.	—	1 — 1 —
Kirkeriende	. .	18	—	.	— . — . —

Dron-

Dronninggaards Hoved.

gaardstøt af Ager og

Eng 55 Td. 6 Skp. 3 Fd. 1 Al.

Køngetiende 18 — . — . — . —

Til Dronninglund omtrent 500 Tdr. Agerland, meest Rugjord, 500 Tdr. Engbund og 700 Tdr. Grønningss Overdrev. Gaardens Udsæd er 120 Tdr. Rug, 70 Tdr. Byg, og 200 til 300 Tdr. Havre, der avles 800 Læs Hør, og holdes en Besætning af 300 Køheveder, 200 Faar og 20 à 30 Heste. Høverie høves af 30 Gaarde, det øvrige drives ved egne Folk og Heste. Af Tiende høves Dronninglund Sogns Kirketiende paa 660 Td. Hartkorn, en god Vandmølle og et stort Teglværk. Gaarden har ypperlige Bygninger.

Til Dronninggaard omtrent 300 Tdr. Agerland meest Bygjord, 300 Tdr. Engbund, og 500 Tdr. Grønningss Overdrev. Gaardens Udsæd er 80 à 90 Tdr. Rug, 50 à 60 Tdr. Byg, og 80 til 100 Tdr. Havre, der avles 550 til 700 Læs Hør, og holdes en Besætning af 200 Køheveder, 100 Faar og 20 Heste. Af Tiende høves Dronninglunds Sogns Køngetiende paa 660 Tdr. Hartkorn, og Høverie af 12 Gaarde. Gaarden har gode Bygninger til Lade og Køhuse.

Bøndergodset i Møret 1803 var Ager og Engs Hartkorn 644 Td. Skp. 3 Fd. 2½ Al.

Møllestyld 15 — 3 — 1 — . —

Bøndergodset er get utskiftet. Landgilden var Rug 120 Tdr. 1 Skp., Byg 122 Tdr. 1 Skp., Havre 161 Tdr. 2 Skp., Meel 25 Tdr., Penge 2657 Rdlr., Ugedage 41, Gaards Part Høverie 607.

Bemærkede Gaarde og Godser, hvortil er et Skovareal med Skovgrunde af 4400 Tdr. Land, bleve solgte i Møret 1806 af Frue Brigaderinde Halling for 370,000 Rdlr. ved offentlig Auction, siden den Tid er endel af God-

Godset bleven frafølgte. Disse Godser have meget Jord til Hartkornet, og Bedøerne staae for lavt Hartkorn. Exempler til Oplysning paa Kjøbeprisen af det solgte Bøndergods til Kjøsterne.

Stedet No. 226 paa Hartkorn 3 Tdr. 4 Skp. 2 Rd. $2\frac{1}{2}$ Alb., hviss Landgilde var 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg, 1 Td. Havre, 12 Sk. i Penge, og gjorde halv Gaards Hoverie, blev kjøbt af Kjøsteren for 1200 Rdlr., dertil var et Areal af 44 Tdr. skarp Ugerland, Høest 24 Læs, den aarlige Udsæd $6\frac{1}{2}$ Td. Rug, 3 Tdr. Byg, 5 Tdr. Havre; Besætningen: 6 Heste, 6 Køer, 8 Stkr. Ungkvæg og 12 Faar.

Stedet No. 228, Hartkorn 1 Td. 7 Skp. 1 Rd. 2 Alb., Hoverie $\frac{1}{4}$ Gaardspart, Landgilde: 1 Td. Rug, 7 Skp. Byg, i Penge 8 Mk. 3 Sk.; Gaardens Areal er 45 Tdr. skarp Ugermark, 20 Læs Høe; Udsæden 5 Tdr. Rug, $2\frac{1}{2}$ Td. Byg, 9 Tdr. Havre; Besætningen: 6 Heste, 8 Køer, 10 Ungkvæg, og 12 Faar. Kjøbeprisen 1600 Rdlr.

Stedet No. 222, Hartkorn 2 Tdr. 6 Skp. 3 Rd. 2 Alb., Hoverie $\frac{1}{2}$ Gaardspart, Landgilde 4 Skp. Rug, $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, $1\frac{1}{2}$ Td. Havre, i Penge 15 Sk.; Gaardens Areal, 58 Tdr. Ugerland, 50 Læs Høe; Udsæd: 5 Tdr. Rug, $4\frac{1}{2}$ Td. Byg, 9 Tdr. Havre; Besætning: 8 Heste, 8 Køer, 16 Ungkvæg og 20 Faar. Kjøbeprisen 1500 Rdlr.

Stedet No. 224, Hartkorn 6 Tdr. 3 Skp. 1 Rd., svarede for Hoverie, Landgilde og Tiende 64 Rdlr., dets Kjøbepris var 4000 Rdlr.

Desuden gives paa dette Gods mange eenlige Steder med Jord, af forhen værende Skovgrunde og Overdrev, som ei ere satte i Hartkorn.

Skovgrundens Areal angives til 4400 Tdr. Land, det meste er bortkøbt af forrige Ejere. Man regner

at der er noget over 2000 Tdr. Land begroet med Skov, som holder 100.000 Favne Bøg, hvis Værd paa Stedet kan være 4 Rdlr. Grundten i Skoven er for endeel høj banket med Enerjis og Iyng. Træerne ere sunde og ranke. Af Eg gives kun lidt, det meste er Bøg.

Denne store Ejendom var anket, da den var samlet, som den sinuffeste og bedste Ejendom i Bendslyffel. I Byerne ved Stranden virkes meget Langsalt,

Børglum. Kloster.

Tilhørende Hr. Proprietair N. J. Hillerup.

Fri Hovedgaardstact, Ager

og Eng	.	.	49 Td. 5 Etp. 3 Rd. . Al.
Molleffjeld	.	.	1 — . — 2 — . —
Bøndergods, Ager og Eng	694	— . —	3 — 2 —
Skovfjeld	.	.	. — 7 — 1 — . —
Kongetiende	.	.	109 — 4 — . — . —
Kirketiende	.	.	173 — . — . — . —

Hovedgaardens Agermark er inddeelt i 10 Hovedmarker paa 60 til 90 Tdr. Byggs Udsæd, de drives i fem Aar med Byg gjødet Rug, Byg og to Rjarve Havre, og hviler derpaa i 5 Aar til Høstet og Græsning; i fire Udsædsfælde paa 14 til 18 Tdr. Byggs Udsæd, de drives i fire Aar med Byg gjødet, atter Byg, derpaa Vaarrug og en Gang Havre, eller den hviler; og i fire Grønlandsfælde, tilsammen paa 150 Tdr. Havresæd, de drives med Havre i fem Aar uden Gjøde, og derpaa hviler i fem Aar. Desuden gives en stor Værelsgaard. Den aarlige Udsæd paa Hovedgaarden er i alt 170 Tdr. Byg, 70 til 80 Tdr. Rug og 250 Tdr. Havre, der holdes 230 Rær. Tiende oppebæres af omtrent 2000 Tdr. tiendeydende Harekorn.

Korn. Af Høe avles 800 til 900 Læs. Gaarden drives ved fuld Hoverie, hvortil er 117 hoverregjerende Bønder. Hoveriet forrettes efter Gaards Parts Hoverie, der bestaaer af 53 hele, 45 torretiedeels, 16 halve og 3 entrediedeels Gaards Part. Godset er ubeskæft.

Plojed. Spændd. Gangd.

En heel Gaards Part paa 6 Edr.

Hartform er . . .	6	48	120
$\frac{2}{3}$ Gaards Part paa 4 Ed. Hartf.	4	32	80
$\frac{1}{2}$ Gaards Part paa 3 Ed. Hartf.	3	24	60
$\frac{1}{3}$ Gaards Part paa 2 Ed. Hartf.	2	16	40

Af en heel Gaard forrettes ugentlig:

3 Plojetiden . . .	2 Plojed.	2 Spændd.	2 Gangd.
— Høe. og Kornhøsten . . .	3	—	8 —
— Gjødningsiden . . .	3	—	3 —
— Tørvehjergningsiden . . .	3	—	4 —
— øvrige Tider af Aaret . . .	2	—	3 —

Omendskjønt hver Bonde har sin Hovlod, forrettes dog visse Slags Arbejde af enkelte Gaardbeboere, som ere befrieede for andre Arbejder. Af 24 Gaarde i Brendsted Bye udføres Gjødningen paa Hovedsaldene, Ekiættrup Byes 16 Gaarde forestaae Udsæden, men ere befrieede for Korn-Udførselen. Bønderne ere pligtede til at luge Eæden fra de onde gule Urter og andet skadeligt Udfrud, som brugelig er hos dem selv i den Egn. I Hoveriesforeningen findes følgende Bestemmelser: Til et Læs Jlding regnes af Hederør med Lyng paa 160 Estr., et Læs Skoetør 300 Estr., 9 Lommer lange, 6 brede og $2\frac{1}{2}$ tykke. Et Læs Korn regnes til 3 Edr. Rug, 4 Edr. Byg eller Havre. En Karl skal afstærke forsvartlig i de korte Dage en Trav: Twillingbind af Rug eller Byg, og $1\frac{1}{2}$ Trave af Havre, i de længere Dage en halv Trave mere af alle Slags; desuden afstager han tillige Langhalmen af Rugen, Kjørner Bygget, henbærer Halmen i Roderbaasene, og bortbærer det afstørskne Korn. En Karl skærer daglig af Lyngtør 960

Estr.

Sitr., af Støtters 1500 Sitr. Korn- og Fædevare udstibes fra Løkken, Lønstrup, Blokhuse og Halsborg.

Hr. Justitsraad Ole Langes Forbedringer ved Bratke.

Paa Bratkeus Hovedgaards tilhørende Kjør og Enge har Hr. Justitsraad Lange, Ejer af Orholm ladet opbygge tvende Aulsgaarde Langeslund og Wilsbecksminde, og til enhver henlagt og opbrækket 320 Eder. Land til Agermark, hvilke i nogle Aar have været bortforpagtede, den første for 1500 Rdlr., og den anden for 800 Rdlr. aarlig. Det var et følgerdigt Exempel for Vendsyssel, som ved flere af dets Hovedgaarde behøve Parcellergaarde.

Ved Søndre Schousgaard, hvis Agermark kun bestod af 70 Eder. Sædeland, har han ladet opbryde 180 Eder. Land, saa at der nu til denne Gaard er 250 Eder. Land Agermark.

Til at opbryde udyrkede Kjør opmuntrede Justitsraaden sine Bønder, deels ved Premier, deels ved Fritagelse for Høverie, og Fritagelse for Konge- og Kirkeiende i nogle Aar. Saaledes have tvende Bønder i Broust By indhegnet deres Kjør, og deraf enhver opbrudt 10 Eder. Land, udtørret samme ved Grøfter, mærglet, og bragt det til god Agerland. Af større Vigtighed ere følgende Foretagender:

Nørre-Ore Søe paa 1200 Eder. Land er bleven udtørret ved en Kanal af næsten en Mills Længde, for-

foruden mange andre Træk, Hegns, og Inddelingsgrøfter. Søen er tør og tilgroet med Rørtag og Græs, og kan blive anvendelig til Kornsæd, da Grunden er god.

Weilen ved Orholm paa 800 Tdr. Land er indbæmmet og forsynet med Sluser og Omledningsgrøfter, saa at den nu er tør og vil blive tjenlig til Sæd. Den i Søen og Weilen befrugtede Flyvesand skal ei været grundet.

Tranum Aae er ved en Kanal givet et ligere Løb, som tilforn i For- og Efteraar anrettede Oversvømmelser, og altid forhindrede Vandets Udløb fra Ejendommene. En Kanal er faaet fra Tranum Aae til Weilen af $\frac{1}{2}$ Mills Længde, for at aflede Vandet fra Aaen og Søen, hvorved Aaen synker i sit Løb, og hvilket vil gavne Oplandet paa flere Mile. Paa denne Kanal anlægges Raagfart til at transportere Løv fra Moserne til Limfjorden, for dermed at forsyne Omegnens Kjøbsteder.

Ved disse Kanalers Gravning og Weilens Indbæmmning standser Oversvømmelse. De paagrændsende Ejendomme som før vare sure, blive tørre og tjenlige til Dyrkning. Der vinder foruden de 2000 Td. Land i Søen og Weilen, over 10,000 Tdr. Land af de paastødende Ejendomme, som nu kan blive brugbare til Dyrkning, foruden Oplandet langs ved Tranum Aae, og de derved liggende Vandmøller, som blive fri for skadelig Bagvand. Ved disse Kanaler kan blive Leilighed for Beboerne og mange andre Familier til ny

Næringsvej, og gives Afgang til de store uudsømmelige Lærømojer, for der aarligen at Hjære mange tusende Læs Lærø, som med Raage kan nedføres af Ka, nøien til Forhandling; det kan ligeledes være Anledning til Teglværks Anlæg, hvis Producter kan beqvemmelig fremføres med Raage. Derfor har Hr. Justiceraden ogsaa ved Udløbet af Kanalen gjort Anlæg til at opbygge Pakhuse, sørget for Havn til Raagene, og Bopæl til Familier, som kan besørge Traktfarten i Kanalen.

I Betragtning af disse og flere vigtige Foretagender, som findes i Korthed anførte i det Kgl. Landhuusholdnings Selskabs Skrifter, ny Samling, 1ste Deel, har bemeldte Selskab tilkjendt Hr. Justiceraden sin største Guidnebaille. For ved Premiers Udsættelse at vdmuntre til Jordforbedringer, Havedyrkning og videre gavnlig Virksomhed i Vendsyssel har Hr. Justiceraden tilbudt Selskabet i nogle Aar at contribuere aarlig 40 Rdlr. til Hjælp til disse Premier.

S. 13. Algerdyrkningsredskaber.

De til Jordbruget nødvendige Redskaber have her endnu for det meste den Dannelses Forsædrene gavedem, de ere tunge og ubequemme, imidlertid have de dog modtaget paa flere Steder nogle Forbedringer. Pløven gøres nu mindre, af godt Træ, og er bedre jernbunden, saa at den trækkes med fire Heste, saavel i Grøn som Stubjord, ja enkelte pløje endog med to Heste.

Heste. Forhen brugtes altid 6 Heste for Ploven i Grønjord, som endnu sees Exempler paa, endog i sandig Jord, paa den østre Side af landet. De forhen brugelige Liboels Harver, og Harver med Trætænder afskaffes, og i det Sted bruges nu Solboels Harver med Jerntænder. Tromler ere nu mere almindelige, tilforn gaves kun een eller to i et Sogn. Arbeidsvognene ere for smaa, og indtage for lidt, tildeels en Følge af Vejenes Snæverhed og Størhed. Hver Bonde har nu i det mindste een beslagen Vogn, som for tredive Aar siden ikke var Tilfældet. Man bruger baade Væg og El til Vogne, ere de af El beslaaede, og ere da meget varigere end en ubeslaget Vogn af Væg. Kornleen har ligeudstaaende Pinde paa Mejeredsfelet, det afflaaer Kjernen, lægger Straact uordentlig, og slider Halmen, at den bliver utjenlig til Tag. Tørvespaden er for tyk og kort i Bladet, hvorved Tørven ilde dannes og hensmuldrer. Kartoffelploven er paa enkelte Steder indført. Jerngrebene bruges nu mere, istedet for Trægrebene beslagne med Jern. Paa den vestre Side af landet, som ei har Skov, bruges mere Jern paa Redskaberne end paa Østerkanten, især i Skovegnen; dernæst ligesom Bonden tiltager i Velstand, beslutter han sig og paa at have bedre Redskaber, men Hensyn til Lethed og Vægtighed.

§. 14. Folkeløn og Dagleje.

En Karl faaer almindelig, foruden fri Extra og Familiebat, i løn hos Bonden 14 Rdlr., et Par Pund Uls, eller 1 til 2 Aar græsset og fød, samt lærred til en Skjorte; en Pige 7 Rdlr. og et Aar fød og græsset. Paa Herregaardene og Præstegaardene faaer en Karl 2 Rdlr., og en Pige 1 Rdlr. mere, men da ingen lærred, og sjelden Aar fød. En Høstmand faaer, i den Tid høsten varer, to til tre Uger, 20 til 24 Mk., en liden Ost og et Brød, en Høstqvinde 16 til 18 Mk., tilligemed Ost og Brød. Høstarbeidet forrettes altid paa Huusbondens Koft, og sjelden faaes Daglejere paa anden Maade. Med Koften gives en Karl i Dagløn om Sommeren 12 Sk., og en Pige 8 Sk.; om Vinteren en Karl 6 Sk., og en Pige 4 Sk. De enkelte Daglønnere, som arbeide paa deres egen Koft, betales en Karl om Sommeren med 24 Sk., og en Pige 20 Sk., om Vinteren en Karl 16 Sk., og en Pige 12 Sk. I Bondestanden begynder den Skik, at Tjenestekarlene begjære deres Klæder syede paa Huusbondens Koft, naar denne har Skræder i Huset, og Pigerne betinge sig een eller flere Ugers Frihed at spinde eller sye for dem selv. Det er utroligt saa lidet simple Daglønnere fortjene i denne Egn, man staaer i den Formening, at de æde Fortjenesten op, alene i Høstens Tid søges de, blot Grøftegravere have i den seener Tid nogen Fortjeneste. For den blotte Føde kan man, siger Præsten

Hr.

Hr. Abel i Understed ved Sæbye, næsten hele Vinteren igiennem faae nok af Daglønnerne.

S. 15. Udflytning, Indhegning og Udporellering.

I Almindelighed at regne, ere vel de 2 Partier af Vendsyssel udflyttede paa en 10 a 12 Aar. Nogle store Godser ere endnu tilbage, saasom Stamhuset Sæbyegaard, Hammelmosegaardene og Hiermidlevgaard under Stamhuset Birkelse, Kjølshøgaard, Haven, Knudsøje og Dybvad. De fleste Steder have Jordbrugerne faaet deres Agerlobber paa 2de Steder, Eng og Overdrev ligesaa paa 2de Steder, fordi Udflytningerne ere saa, sjelden mere end 3 à 4 fra en By paa 20 Gaardbeboere.

De fleste Udflytninger ere fra den store By Brensted, hvor der af 50 Gaardbrugere, 21 har faaet Udflytterlobber, og i Weybye hvor der af 22 Gaardbrugere, er flyttet 7; men i disse Byer har og for det meste hver sin Agerlob paa et Sted.

De store Beføstninger stræmme lodsejerne fra at flytte ud, og altsaa bliver Udflytningen mindre gavnlig.

Kunde den Naade, at flytte Bøndergaardene paa Bøge, blive almindelig, var det saare nyttig, thi formodentlig den ringere Beføstning, vilde mange flere Udflytninger se og Udflytterne, saavel som de tilbageblivende Beboere, faae, istedet for 2 irriguiaire lobber, en regulair Agerlob. Den ommeldte Flytningsmaade er practicabel. Paa Randrup Gods sønden Aalborg
ere

ere adskillige Bøndergaarde saaledes flyttede, og Proprietair Hillerup har i Sommer 1805 gjort Forsøg med een i Bænsfød, den blev transporteret $\frac{1}{2}$ Mill. Omgangsmaaden er simpel, og berettes saaledes af Proprietair Hillerup. Vægge, Døn, Skorsteen og Skillerumme skal nedslaaes, derefter stilles 8 Fag, som udgjør et Læs, fra det øvrige ved at overstjære lægterne og Remmen, om samme fastgjøres en Ramme foruden, og derunder 2de smaa Bjelker paa langs 1 $\frac{1}{2}$ Al. fra hver af Husets Udsider ind efter, desuden affixes Huset rundt om indvendig med staae paaflagne Steenlægger eller Fjeld, at det bliver fuldkommen ubevægelig. Ved Hjelp af Skruer og Dohkraster, som anbringes paa Remmen, sættes Huset saa meget i Højden at Vogne kan bringes under samme. Ved hver Side anbringes for hver 2 Fag et Par Hjul under den paa langs løbende Bjelke, og Vognruden gjøres med Reb fast tilsammen. Altsaa anbringes under et Huus paa 8 Fag, 4 Par Hjul ved hver Side, disse 4 Par Hjul sammensøjes med stærkt Reb, og for det forreste Par spændes 4 à 6 Vælle eller Heste ved hver Side, som maae være taalige, at de trække paa eengang, og da kan man bringe Huset hvorhen man vil uden mindste Skade, dog ikke i hule Veje eller Stæder hvor der hastig skal drejes. Fordelene ved saaledes at flytte, bestaae i Besparelsen af Tag, Fjeld til kost, Haandværksløn og Handilangerarbejde; thi hvad som ellers

med.

medtager hele Sommeren for Bonden, meer herved paa 14 Dage.

Befostringen kan i det høieste beløbe til 70 Rdlr., hvortil jeg ikke regner de Materialier af Vjelfer og Reb, som bruges til at sammenføje og affixe Huset, da dette kan bruges ved flere Leiligheder, og i al Fald anvendes til andet Brug.

Banfælighederne som ere forbundne dermed, er Tilvejbringelsen af saamange stærke og lige høje Vognhjul; thi er der Forskiel paa Højden, hviler hele Vagten paa de høieste, og Raderne springer. Transporten kan kun skee om Foraaret naar Veien er tør, ogsaa maae det være paa en Støtte og saavidt muligt ligesom. Banker og Dale kan ikke passeres eller hurtige Wendinger gøres.

Den Gaard jeg lod flytte, blev kjørt ligesom over Marken, uden at sælge nogen Vej, og saaledes kan man ikke længe komme frem for Sædens Skjød."

Udfistningen har kun paa faa Steder formeret Folkemængden, da Husenes Antal kun lidet ere forøgede, men Producterne ere formerede ved en bedre Dyrkningsmaade og ved at indtage Overdrev til Agerland. Hartkornet er vel stegen i Værdie paa de seener Aar, men Udfistningen er ikke den eeneste Aarsag, Producternes høje Priis har maaet mere Deel deri.

Levende Hegn bruges ikke, Steengjærde med Grav og Jordvold haves efter paa Landet; kun faa Stæder bruges dobbelt Jorddige med Græs ved begge Sider.

Det almindelige brugelige Hegn, er enkelt Jorddige, 6 à 7 Qvarteer høj med Grøvt, $2\frac{1}{2}$ Alen breed og $1\frac{1}{2}$ Alen dyb, eller en Grøvt uden Dige paa 3 Alens Brede og 7 Qvarteers Dybde. Første Slags Hegn koster at opføre 8 β . pr. Ravn, og sidste Slags 6 β . Det nævnte Slags Hegn haver den Mangel, at det ikke tilstrækkelig værner for Creature og er lidet varig; man burde gjøre Grøvtehegnet bredere og dybere, og det andet Slags Hegn maatte være dobbelt, istedet for enkelt Vold, være højere og Grøvterne bredere og dybere. Hegns-hyften tager meget til, alle udskiftede Byer vester paa landet kaste Grøvter og sætte Dige af nyderste Ene, formodentlig vil Erfaring snart lære dem at gjøre det fuldkomnere og varigere. Om Overdrevet, hvor det er udskiftet, lægger Bonden meest Flid paa Indhegning, for løs Drivt til sine Kreaturers Græsning, og hvor der haves siid Rærjerd er Hegnet sædvanlig Flækgrøvter.

Om Jords Udparcellering anfører Proprietair Hillerup paa Børglum Kloster:

"Omtrent 20 Hovedgaarde ere i en Tid af 10 Aar frafaldt Godset, men kun 4 parcellerede, nemlig Seilstrup, Urdahl, Høgholt og Eskjær. Saa Bøndergaarde ere udskiftede til Huusmænd, men mange Gaardmænd have solgt enkelte Parceller til Huusmænd. En saadan Huuslod er almindelig 3 Tdr. Agerland og lige saa meget Overdrev. Huuslodder og smaae Jordstøkker ere alldø forholdsmæssig dyrere end de større, men
dog

dog har Parcelleringen endnu ikke kjendelig forhøjet Jordejendommens Priis. Saare gavnligt er det, at de allerede tilhørende Huse tillægges Jord, det forbedrer beboernes Kaar, forstørker deres Arbejdsflid, er Aarsag til at Børnene, isædet for at opdrages til Tiggerie, vænnes tidlig til Arbejde, kort sagt, det gavner Huusmanden baade physisk og moralisk. Folskelønnen er vel stegen i de senere Aar, men man anseer ikke Udstiftningen at være Aarsag dertil. Udstiftningen har nedsat Productionen af Fede-Vare, især ved Hovedgaardene, hvor der nu kun faa Stæder holdes Mejerie. Smaa Bøndergaarde kan heller ikke producere mere end til egen Fornødenhed. Derimod formener jeg at Kornproductionen er foreget, og efter flere Aars Forløb end mere vil foreges ved Udstiftning og Udstiftning. De udparcellerede Hovedgaarde, alle Parceller tilsammentagne, afhænder mere Korn, uagtet de flere Familier og mange Tjenestefolk, end forhen, da disse bleve drevne ved Høverie, og dette troer jeg vil blive Tilfældet med enhver Hovedgaard, fordi Arbejdet gjøres flattere ved Høverie end ved egne Folk. En Huusløb bærer altid forholdsmæssig mere Korn end en Gaardløb, da den første behandles omhyggeligere. Det indsees ikke, at Udstiftningen vil kunde have Stadelige Følger for Efterlægten, naar der ikke parcelleres formeget i det smaa, eller en Huusløb gjøres mindre end 4 Tdr. Sædeland og ligesaa meget Overdrev til Græsning, hvorpaa en Familie kan ernære sig. Det var at ønske,

at Bøndergodsets Udskyfning og store Gaardes Udparcellering maatte blive mere almindelig her i Landet, men dette Onske lader sig ikke realisere, formodentlig Pengemangel, som mindre rejser sig af virkelig Gavn, som deraf at Capitalisterne forbre alt for høje Renter."

Over samme Gjenstand bemærker Pastor Abel i Understed ved Søbye:

"Af Hovedgaarde veed jeg ikke nogen som er aldeles nedlagt eller udparcelleret, Nænt en stor Deel drives af egne Folk, efterdi Godset er frasolgt, som: Seilstrup, Willerup, Juhlfig, Bøgsted, Høgholbt, Kjersgaard, Ormholt, Hørbylund, Odden, Hvidstedgaard, og mangfoldige flere. Nogle saa Bøndergaarde ere her i Egnen udskyffede i smaa Husparceller, nogle til 3 Tdr. Land ere kjøbt for 20 à 30 Rdlr., og hvorpaa kan fødes en Koe og 4 Saar, andre paa 1 Td. Land, som er kjøbt for 12 à 15 Rdlr., hvorpaa blot den halve Winter kan fødes en Koe. I Forhold til Producten saadanne Husløbber kan afgive, betales de dyre, da der altid ere lyshavende nok, som efterat have kjøbt en saadan Plet Jord, bygge, gifte sig, og avle Børn i Mængde; men da de næsten alle med haard Ager Skal forrente det Hele, ikke kan avle Føde uden for et Par Maaneder, og for den øvrige Tid arbejde for den blotte Føde, saa følger heraf, at Velstanden og mindre Moraliteten kan synderlig profitere herved, især da Skolerne ere saadanne Huse ofte meget langt fraliggende, og da de ligge isolerede, kan Børnene ei heller
som

som i Byerne, samlede i **Selskaber** søge samme, hvilket gjør, at de mindre Børn blive hjemme og intet lære. Armøden desuden forarsager, at Forældrene hverken kan klæde Børnene saaledes, eller give dem en Madpose med, som de troe de kan være bekendt; de lade da heller Børnene blive hjemme, end at de i forbermedte Ting skulle vige for de mere Formuende; thi stolt Vresfølelse besjeler her endog den ringeste, og er virkelig Wendelboernes Særkjende. Skolerne som skulle befordre Oplysningen, Moralitetens Moder, staae derfor mestendeels tomme. Dog som lærerne ere i Almindelighed, tabes ei meget ved denne Forsømmelse.

Producten disse lodders Dyrkning afgive, især hvor der ere Børn, er mod Consumptionen heel uforholdsmæssig, og man har allerede her i Egnen Erfaring af Udparcelleringens Følger, da Antallet af de Fattige, som af Sognene skal forføres, forøges dagligen, hvilket og foruden Jordens ringe Afgrøde er en naturlig Folge af disse Parcellisters Uvidenhed i al Slags Haandarbeide, og den herstende Sovesygge som hos Almuen her finder Sted, især i de lange Winterastener. Man spaaer derfor ikke meget gunstige Følger af Udparcelleringen for Efterslægten, uden Næringskilder kan aabnes til den talrige Slægt som fremstaaer.

I de bedre Egne vesten Hjørring ere mange Bøndergaardene som i **Sellstrup**, **Benneberg** og **Skallerup** Sogne udstykkede i Huse til 2 à 8 Skpr. Hartkorn, hvorved Jordernes Priis skal være steget til en uhørt Priis,

Priis, men Tjont Producter der er rigeligere end her, saa vil her dog neppe tilstrække til en Families Underholdning."

Over denne vigtige Gjenstand har jeg anført to meget oplyste Mænds Mening, begge boesiddende i Provindsen. De have begge Ret, derom kan ikke tvivles. Geistligheden har bedst Leilighed til at kjende den fattiges Kaar, derfor er dens Stemme af megen Vigtighed, imidlertid kan man ei nægte, at en boesiddende Familie paa Landet er lykkeligere med en Jordlod, den være nok saa liden, og utilstrækkelig til Familiens Ophold, end slet intet Jord at have. Ere røre Gadehuusmænd, som ere blotte Daglejere, mere lykkelige og velhavende?

§. 16. Jordbrug, Gjødnings Tid, Mergel, Støbearter, Høstmaade, Ukrud og Utoej, Indhegning fra en skarp Gaard.

I de bedste Egne af Vendsyssel har Bonden ikke indbeelt sin Agerjord i visse Marker, her kalder Tægger eller Aars, Gjøder, men han besaaer det alt paa een til to Tønder Sæd nær. At drive sin Jord bestandig med Sæd, kalder Afsædsjord, er meget brugeligt i den vestlige og sydlige Deel af Landet, fornemmelig førend Udristningen. Et slikt Jordbrug gives i de store Byer Brendsted, Broust, Aggersborg m. fl. Anledning til uden Høile at drive Agerjorden, som findes saa hyppig i Egnene ved Limfjorden, er den at

Beo

Beboerne have meget lidet Agermark, høilandet Pløjejord, til Hartkornet, kun tre til fire Tønder Land, og at de ei kunde benytte deres betydelige Kjør eller Hebe til Agerland, saalange det ei var udflistet, men det anvendtes blot til Kreaturers Græsning. Derfor lide de Vær stort Tab, hvor man vel har udflistet Agermarken, men ei Kjøret eller Heben. Ved idelig at drive Allødsjorden med Byg, Rug, meest Baarrug, og Havre, uden at lade den hvile til Græs, eller med Klover, og uden at rense den med Bølgfod, eller Kartofler, Heelbrak, eller paa anden Maade, bliver den i høj Grad ureen, den giver en temmelig Deel Halmfoder, men en svag Kjerne. Det har givet Anledning til, at i den nyere Tid have nogle Beboere, siden Udflistningen, givet deres Allødsjord et til to Aars Hvile.

I de gode Egne i landet, hvor Allødsdriften ei er kjendt, drives Jorden med fem Aars Brug og tre Aars Hvile, saaledes i Kjøbstaden Hjørring, eller med fire Aars Brug og tre eller fire Aars Hvile, saaledes i Skram Sogn, ligeledes i Tversted Bye; det var godt, om Heben til den gode Bye, hvis Agermark er udflistet, var bleven udflistet. I de skarpe Egne dyrkes og hviler Jorden lige lang Tid.

Ved Hovedgaardene er Agerjorden almindelig deelt i 10 Tægter, hvoraf fem dyrkes og fem hvile. Hvor den bedste Jordbund gives, er Sædesiften Byg, hvortil gjødes, Rug, Byg og to Gange Havre; i de skarper Egne: Gjødebyg, to Gange Rug, og to Gange

Hønge Høvre; dog gives ikke saa Exempler paa, saavel i Midten som øster paa Landet, at man udpiner den skarpe Sandjord med tre til fire Gange Vinterrug, og derefter Høvre. Den samme Inddeling og Drift, som paa Herregaardene bruges hos Bønderne, og er den almindelige i hele Landet, med den Forskjel, at de saae noget mindre Høvre, de lade sig nøje i den gode Jord med een Høvrhalm.

At brække Jorden til Vintersæd er ei brugelig her i Landet, man mener, at Græsningen ikke kan undværes. Imidlertid har dog den hollsteenske Forpagter paa Breiløvs Kloster, og Pastor Abel i Understed begyndte dermed. Hos gode Jordbrugere begynder man at affæsse de mange Kjærve Rug, da de give saa lidet, ligeledes at aflægge noget af den anden Høvrhalm, og flittig at lægge Bind paa den nyttige Græsart, som Wendelboerne kalde Høvrgræs, hvis rette Navn er blød Hejre.

Efter denne almindelige Udsigt over Landets Jordbrug, skal nærmere Forklaring gives over visse Egenheder, som findes paa enkelte Steder i det indførte Jordbrug.

I flere Sogne tages efter Gjødebyg, Vinterrug, derpaa Baarrug, thi det saaes om Foraaret, og derefter Høvre. Naar man vil have særdeles god Rug, saarer man Vinterrug efter Byg; men da man mener, at Vinterrugen gjør Marken storp og tør, saarer man helst Baarrug efter Byg, siden Vinterrug. At saae
Byg

Vyg mellem Rugkjarvene ansees for bedre, det renser Jorden, og anden Kjarv Rug bliver bedre. At udføre Gjødningen om Foraaret til Vyg, formenes at give bedst Korn, men da Landmanden ei kan overkomme det, formedelst Vaarsædens Bearbejdning, udføres den meeste Gjødning om Efteraaret til Vyg.

Paa Alsædjorden udføres Gjødningen helst om Foraaret, og pløjes disse Jorder tre Gange til Vyg, nemlig første Gang før Winter, anden Gang i Foraaret, naar Vaarrugen er saaet, og tredje Gang i Maj, eller først i Juni til Vygstid. Paa Jord, som hviler, føres ikke gjerne den Gjødning, som samles om Winteren paa Ageren det første Foraar, men den bliver liggende til Vyg er saaet, da den blandes med Jord af Hede eller Kjar, gammel Tællehaalm, Affald af Tørv m. v. Denne blandede Møding føres efter Høst paa Baarene, der have lagt til Græs i tre eller flere Aar, udspreddes, pløjes tyndt ned, og næste Maj Naan ned pløjes op igjen til Vygstid.

Den fordeelagtigste Maade at dyrke Jorden paa, hvor Jorden er god, ansees denne at være, som nogle enkelte Brugere anvende: at Jorden dyrkes, og hviler i lige lang Tid, nemlig fem Aar. Jorden besaaes første Gang efter dens Indtagning med Havre, derpaa ompløjes Havrestubben om Efteraaret, strøes efter Høsten, det gjødes om Foraaret, Stykket pløjes atter, og besaaes med Vyg; det tredje Aar saaes Winterrug, det fjerde Aar Vyg eller Winterrug, og femte Aar Havre,

Havre, olt efter een Pløining. Det ansees for bedre, men er besværligere, at gjøde om Foraaret, end om Efteraaret.

I de skarpe Egne er den brugelige Sædskifte at gjøde til Byg, derefter tages 2, 3, ja 4 Gange Vinterrug, og tilsidst een til to Gange Havre, hvorved Jorden aldeles udpynes, at den ofte ei allene ikke giver Sæden tilbage, men bliver tillige for aaben og mat til at bære Græs i de første Aar. Derfor har man paa enkelte Steder, saasom ved Præstegaarden i Understed, hvis Mark er skarp, indført den Dyrkningsmaade. I Juni Maaned braffes til Rug i tynde Rurer, derpaa gjødes til Mikkelsdag med blandet Møg, det nedpløjes, og i samme saaes Rugen, som nedharves; andet Aar Rug igjen, tredie Aar Havre, fjerde Aar atter Rug, og Jorden hviler i fire Aar.

Mytten af denne Dyrkningsmaade, beretter Præsten Hr. Abel, forekommer mig indlysende paa sandige Jorder, om man end ikke havde Erfaring for sig, thi den første Rjærø Rug giver i Almindelighed tæt og hammelt Korn; anden Rjærø er næsten ligesaa god, som Rug efter Byg; tredie Rjærø Havre slaaer næsten aldrig fejl, og fjerde Rjærø Rug bliver gjerne formælst Jordens lettelse ved Havren ret god, og giver sædvanligen 4 til 5 Fold, foruden det at Rugen til sidst Rjærø langt bedre græsbinde den sandige Jord, især naar den i første Aars Hvile hegnes for tredje Creature, end efter Havre, som gjør Jordtorpen løs

og aaben. Paa Søbye gaar b, og nogle enkelte andre Steder bruges at saae Rug første Gang uden Gjøde i den i Juni brakkede Jord, og derpaa at gjøde til anden Kjør Rug, og derefter atter to Kjørve Rug, i alt 4 Gange Rug. De tre første Kjørve vare og i Almindelighed gode, men ved den idelige Brug af samme Sæd hvert Aar, blev Jorden saare tung og græsbumden, og fuld af Ufrud, og derfor synes den Sædesølge mig ei saa indbringende og sikker, som min egen anførte. I de senere Aar har jeg brugt at tage i den i Juni Maaned brakkede, og siden ved Mikkelstdag pløjede Jord, en Rugkjør uden Gjøde, derpaa at pløje den strax og udføre Gjøden paa den, og i samme Gjøde at saae og nedharve Rugen, og det har altid givet sikker og meget rigelig Afgrøde; til tredje Kjør har jeg atter saaat hypperlig Rug, derefter god Havre, og tilsidst Rug, som sjelden har flaaet fejl. Den Maade vil jeg altid for Fremtiden bruge. Paa sandig Jord formener jeg sikkerlig, at det er det fordeelagtigste. Vilde man i de fem Aars Brug dele Gjødningen, og give det halve til anden Kjør, og siden til fjerde Kjør det øvrige halve, vil man erfare Frugten deraf i Høstens Tid. At saae Byg i Stærp sandig Jord sejler i ti Aar, naar det lykkes i et, og Rugen derefter er sedvanlig tynd og svang."

"Gjødnings tiden er om Efteraaret paa Grensjord, eller som det kaldes Vaarer, før Jorden sædes, og hvad der til den Tid ei kan blive undergjødet, udføres paa den sælbede Jord om Foraaret til Byg, før
det

det plejes anden Gang. Erfaring viser næsten altid, at efter den Gjødning, som om Efteraaret udføres, frembringes ikke den rigelige Afgrøde, som efter den Gjødning der udføres om Foraaret, og hvo som kan overkomme det, bruger derfor til Byg altid Foraarsgjødning. Men en Hovedmangel ved Agerdyrkningen er her de fleste Steder, at den samme Gjøde Bonden samler om Vinteren af sine Kreature, blander han om Vinteren, naar Vejrliget det tillader, med Tørvesmud og anden død Jord, og udfører det saa paa Ageren samme Foraar, det befordrer Ufrud, og i tørre Sommer forbrænder det Jorden. Et stort Fortrin har derfor alle de Steder, som have aaragammelt, og med god forraadnet Græsfljold blandet Møg, det giver reen Grød, og for sandige Marker en højst gavnlig Blanding, især naar den anbringes som forhen meldt, til Rug, hvilket unægteligt i dette kolde Klima er det rigtigste, eller og udføres til Byg om Foraaret. Den Feil begaaes ofte, at man i Møddingen lægger hver Slags Gjødske for sig selv, ogsaa paa Ageren udføres Heste-, Døæg- og Faare-Gjødning samt Aske hver for sig, hvilket langt fra ikke udretter det, som naar disse afskillige Gjødninger bleve blandede med hinanden, hvilket og seer hos gode Landmænd. I de skarpe Egne bruge mange at grave stor Overflodighed af Dørv, som de paa Skorstenen brænde i Aske, og siden bruge som Gjødning, det giver reent og godt Byg, men Rugen bliver slet, da Aspegjødningens Kraft i første

første Kjær er allerede fortæret; desuden forbrædes det Stykke Jord, hvor Overtården er bleven affaa- ret. Man bruger en meget i Hedeegnen, f. Ex. i Torslev Sogn, at brænde Lærvesmuler til Aske i Mar- ken, og dermed at gjøde Jorden, men man forsikkrer, det gjør Jorden død. Til ubodeligt Tab for Landbru- get er det, hvor i de skarpe Egne Gaardene udparcel- leres, og derved Engene afhændes, som kjøbes af de mere Formuende, thi da mangler Gaarden Høe, og ei tilstrækkelig Gjødning kan samles. Saaledes bort- føres fra Undersked Sogn Snese læs Høe til fremmede Sogne, hvor de Folk boe, som have kjøbt dette Sogns Enge."

At mergle er i flere Aar bleven brugt af større og mindre Iodsejere. Saaledes har Herregaardene Wang, Boergaard, Dybvad, Knudseje, Bøgsted, Tugisig med flere Gaarde ved Hjælp af Mergel udvibet deres Udsæd paa de saa kaldebe Udmarker, det samme have mange Bønder gjort. Der søres sædvanligen 100 læs Mergel paa Tønde Bygland til 10,000 □ Alen. Mergel anvendes paa Hedejord, Kjærjord, Grønninger, og naar det er reen Kalkmergel, til at blande i den dyreste Gjødsle som Blandingsmøg for de opdyrkede Agre. Saaledes i Bøndebyen Broust, hvis Jorber ansees for de bedste i Amtet. Jordbun- den er Kalkjord, paa Kalken et Leerlag. Jorberne drives som Alsædsjerd i tre Marker, nemlig Gjødebng, atter Byg og derefter Baarrug, hvert tredje Aar gjødes med

med 50 Læs Kalkmergel blandet med 20 Læs Jæmæg paa Lønde Land. Denne Gjødning udføres efter Høsten, spredes før Vinter, og efter to Vaarpløjninger saaes Byg, atter Byg, og Vaarrug efter een Pløjning. Bag ved Byen ligger et stort Kjør, som støder til Limfjorden, og som brugtes blot til Løs Græsning. Gaardmanden Christen Pedersen var den første som for nogle Aar siden begyndte at opdyrke sin Løb i Kjøret. I Sommeren 1806 havde han allerede kastet 1500 Favne Blækgrøtter, og saaet 10 Edr. Byg og Havre i Kjøret. Hans Naboer fulgte hans Exempel, og bryde nu hver aarlig nogle Edr. Land i Kjøret. Uignende priisværdig Jlib har Byens Degn Hr. Kjør viist. Paa Herregaardene Fuglsig, Bøggsted og Boergaard ere flere hundrede Edr. Land bleve merglede. Paa Boergaard føres Mergelen paa Grønjorden om Sommeren, derefter tages een eller to Kjørve Havre, ligesom Jorden findes beqvem, derefter Byg, derpaa to Kjørve Rug, og endelig een eller to Gange Havre, saaledes tages fem til sex Kjørve uden Gjødning, hvorpaa Jorden udlægges til Græsning i fem til sex Aar. Paa samme Gaard er af Kjørjord bleven, ved Hjælp af Mergel og Fuld Gjødning, flere hundrede Lønde Land opdyrkede.

Gødearterne ere følgende: Af Vinter hvede næsten slet intet, omendkjønt den illovlige kan groe vel til, som jeg har seet paa Boergaard. Paa de gode Jorder vester paa Landet siger man den ei vil lykkes

og blive moden. Waarhvede er mere almindelig, og lykkes godt, dens Dyrtning lønner sig næsten bedre end Rugen, endog i sandig Hedejerd. Pastor Abel i Understed forsiktrer, efter at have trepløjet Jorden og derpaa spredt Afgrødnings over den, da at saae og nedharve sin Waarhvede i samme, giver efter alles Tilstaelse den sikreste og overflødigste Erøde. Mod Brand kaldes Hveden, før end den saaes. Paa Voergaard har man i nybrudt Kærjerd, hvor Kreaturene have lagt i Guld, efter een Pløining saaat Waarhvede og nedharvet samme, omendstjont Juren har været heel, har den dog givet 6 til 8 Guld; saaledes arledes der i Aaret 1805 efter een Pløining i nybrudt Kærjerd, hvor Studene havde lagt i Guld, efter fem Tønders Udsæd 40 Tdr. Waarhvede, som blev solgt i Aalborg for 8 Rdlr. Tønden. Proprietair Stenild paaftaaer efter hans Erfaring taaler Waarhvede en usorraadnet Jure som een Pløining i Grønjerd giver, endvidere forsiktrer han, at Winterrug lykkes godt efter Waarhvede, hos ham har den første Kær Rug givet 7 til 8 Guld, og den anden Kær 5 til 6 Guld. Foderet af Waarhvede er ei det bedste. Ægyptisk Byg, eller Himmelbyg saaes saa Steder, endstjont dets Afgrøde de fleste Aar er rigeligere, og Kørnet meelsuldere, end af det sædvanlige Byg, og giver 10, 12 til 14 Guld. Det bliver sildigere modent, end det sædvanlige Byg. Foderet er grovere og stridere. I øvrigt dyrkes af Byg det almindelige firarabede

rabede Byg, hvortil gjødes; man plejer i Almindelighed to Gange til den Sæd, i Alsædsjord plejes tre Gange til den; paa store Gaarde, som drives ved egne Folk plejes ofte kun eengang til den Sæd, endog i Grønnefjord, formedelsi det at Juren er heel, staaer den længe tilbage i Væxt, men kan dog give god Sæd, naar Sommeren er varm; man sætter den grønne Jure paa Kant, og med Harven gives Bygget noget Muld i sit Leje. Urter, paaftaaer man, kan, formedelsi Foraarets sildige Komme, ikke blive modne. Vifter groe villig, men ingen dyrker denue nyttige Sæd. Dog hve de dyrkes meget libet, man paaftaaer, at den formedelsi Havlusen sjelden lykkes. Vinterrug er Hovedsæden i den Starpe Egn, og deraf tages, som anført, to, tre til fire Rjarve efter hinanden. I de gode Egne, hvor Jorden drives som Alsædsjord, som i Egnene norden for Limfjorden, er Baarrug en Hovedsæd, den saaes enten alene, eller Baarrug og hvid eller graa Havre halvt af begge blandes tilsammen til Sæd, det kaldes Blanding, og bruges til Brød. Er Forholdet, som 6 Skpr. Havre til 2 Tønder Baarrug, da er Brødet meget godt, men Bonden tager sædvanligen halvt af begge, ofte er der meest af Havre. Bonden anseer Havren for at være bedre og smagfuldere i Rugen, end Bygget, som gør Brødet desuden hafligere tør. Af Havre er den hvide den sædvanlige i de gode Egne, og den graa i de Starpe. I de gode Egne lægger man meest Wind paa Byg og hvid Havre,

Havre, og i de skarpe Egne paa Vinterrug, som de Sædearter, der ere de sikkreste, og bedst betale sig.

Høstmaaden er den over hele Jylland herskende. Kornet afmejes med en Læ, hvis Pinde staae lige ud, hvilket bestadiger Halmen. Sæden opbindes strax efter Mejningen af Pigen, der følger Karlen. Efter hende gaaer en Dreng eller Pige med Riven, river Skaaret med det samme, og sætter Negene i Rader, at der staae tre Nege sammen, som siden bindes ved Indagningen i et Bind og kaldes en trebunden Rjærv. Bygget bindes nogle Steder med Baand af Calmus, for Musenes Skyld, i Almindelighed bindes med langhalmshaand, dog bruges meget paa Herregaardene og andre Steder at snøe Baand af Sæden, som opbindes, hvilket spilder meget Korn. Den samme Maade bruges med Rugen, dog det som affættes til Sæd, bindes efter otte Dages Wejring i Dugen med langhalmshaand, og derefter indført sættes hjærvevis med Toppen fri paa Loen, eller andet lustigt Sted, til det skal tørres, hvilket forhindrer den skadelige Hebe og Gjæring i Rjærven, som nødvendig maa finde Sted, naar Kornet strax efter Indførsel fra Marken pakkes paa hinanden. Rjærvene paa Marken sættes i tre Nege samlede, noget fra hinanden, med Rivelsen ved Siden, da derved Straae og Korn, endog efter den stærkeste Regn, paa en Dag lettelig giennemtørres, og Sæden er ei udsat for at spire, som i Sjælland, hvor Toppen ligger paa Jorden. Raderne, hvor det kan ske, sættes saa langt

fra hinanden, at tøjrede Creature kan der imellem afsnæve Græsset.

At luge Sæden, medens den groer paa Marken, fra gule Urter og andet fædeligt Ukrud, er en priselig Skik, som bruges i Skjættetrup Bye paa 96 Lbr. Hartkorn under Børglum Klosters Gods. Byen har indgaaet den Forening i ældre Tider, at deres Mark synes hver Sommer, og hos hvem en Morgenfrue findes, betaler 24 p. i Straf. To Ager i Byen vare ved fremmed Sædekorn besængte, og Bonden var forpligtet til at sælge Sæden paa Marken til en fremmed Bye, at Byens Mark ei skulde blive besængt. I de Byer, hvor Jorden drives uden Hvile, kaldet Alsædsjord, er Ukrud en sand tankeplage, og der vares Morgenfruer, pohlste eller vilde Bitter, Heire, Klinte, Svingel og Estrad i langt større Mængde end af Korn, drager Næringen bort og kvaler Sæden.

Morgenfruer, her kaldet Brandenborger, er det værste Ukrud baade i vaade og tørre Aaringer, det kan om end Jorden hølledes i 10 Aar, komme frem med Sæden i sædvanlig Mængde. I de gode Egne, hvor Bonden kun har tre Tønder Sædeland til en Tønde Hartkorn, og derfor besæer al sin Agerjord aarlig, der er Ukrudet ei alene ei at udrydde, men det formerer sig aarlig. At lade Jorden ligge i Brak et Aar, og afhugge Ukrudet hver Gang det fremvokser; vilde formindste det meget. Foderet af Morgenfruer ædes af Creaturene, og af Græs kan brændes Brandevitt.

Estrad

Skraab er et meget skadeligt og almindeligt Ugrud i Vinterrugen i de stærke Egne, da det tager Grøden fra Sæden, og gjør Brødet sort, men reent Sædekorn og Lugning kan hjælpe. Af Muus gives i visse Kvaringer en stor Mængde, som gjør Skade paa Sæden i Marken og i Låden; af Røtter gives i Skovegnene en stor Deel. I Herbyne Sogn maatte en Mand, efter Pastor Abels Forsikkring, flytte sin Gaard, fordi Røtter, som underminerede Husene, gjorde megen Skade, og Manden kom derved i fattigdom.

I de stærke Egne af Amtet avles, efter den antagne Drive, kun saa Guld. Tilføiede Exempel fra Herregaarden Rjolschegaard, som har stærk sandig Jord, hvis Drikt er Gjødebyg, tre Rjærve Rug, og derefter Havre, som udlægges med Havregræs, kan vidne derom.

Gjødebyg.

Åar.	Udsæd.	Læs.	Molet.
1800	23 Ed.	30	81 Ed.
1801	18	29	86
1802	26	43	83
1803	22	30	70
1804	23	38	69
1805	20	46	113
6 Åar	132	215	506
	22	35½	84½

Et Læs holder tre Traver, en Trave 20 Rjærve, en Rjærv 3 Neeg, og kaldes derfor trebunden Rjærv. I et godt Åar giver Traven en Lønde Byg.

Kug, tre Kjærve efter hinanden.

Åar.	Udsæd.	Læs.	Avler.
1799	62 Td.	99	191 Td.
1800	52	94	222
1801	45	101	177
1802	45	75	135
1803	45	100	140
1804	61	149	217
6 Åar	310	618	1082
	51 $\frac{2}{3}$	103	180 $\frac{1}{3}$

Havre.

Åar.	Udsæd.	Læs.	Avler.
1800	94 Td.	61	1 Læs giver 3 Td.
1801	112	102	
1802	111	109	
1803	126	106	
1804	107	103	
1805	71	82	
6 Åar	621	562	
	103 $\frac{1}{2}$	93 $\frac{1}{2}$ eller 279 Tdr.	

§. 17. Handelsplanter, Kartofler, Kommen med Gød.

Af Humle dyrkes noget lidet ved enkelte Herregaarde i Østeregnet. Sennep avles til eget Forbrug, og lidet til Afsetning, det sælges for 10 Sk. Poteten, og groer saare villig. Kommen dyrkes enhver til egen Fornødenhed, den groer vild i stor Mængde ved Bangsboe og Understed Strand norden Søbye, og paa Engene langs Limfjorden. Den vilde er meget

meget god og kraftig, den samles af fattige Folk, og sælges for 10 à 12 sk. Potten. Hamp dyrkes af enkelte Bønder, og i visse Byer mere, den findes hyppig i Bønderbyerne norden for Gladsstrand, der saaes et halvt eller heelt Hjerdingkar af hver Mand, den vorex temmelig got til og bruges meest til Fiskegarn og Lærreder. Naar ikke den største Deel af Creaturene græsfede løse, vilde man uden Tvivl lægge mere Bind paa Hamp i de gode Egne. Hørren dyrkes kun af Enkelte, paa de Stærpe Egne er den tynd og kort, i de bedre Egne dyrkes den til eget Brug. Proprietair Hillerup forsikrer, at den i de gode Egne er langt fordeelagtigere, end nogen anden Sæd. Det meget Arbeide dens Behandling udkræver, og Fartligheden ved Lørringen, er formodentlig Aarsagen, hvorfor den ikke dyrkes mere. Jeg saaer selv, tilføjer han aarlig $\frac{1}{2}$ til 1 heelt Tønde Hørfrø, og har gjort den Beregning, at en Skjeppe Land besaaet med Hørfrø, koster til Sæd, Pløjning, Hævning, Lugning, Ruskning, Lørring, Brydning og Skagning, i alt 4 Rd. Paa samme Land avles 3 Ipd. Hør à 20 Mk. og 3 Skp. à 2 Rd., i alt for 16 Rd.; altsaa bliver Fordelen af en Skjeppe Land 12 Rd. Da jeg ikke veed bedre, har jeg behandlet Jorden til Hør, ligesom til Byg, men saaer den først i den anden Ræev efter Gjøden, og jeg formener, at den groer bedst og bliver meest i stærk leetragtig Jord.

I Ractebye Sogn ved Hjøring, Vendskiftets Amager, dyrkes Hør, Hamp, Gulerødder, Raalrabi, Timian, Raal, Kartofler og andre Havesager i Marken til Salg. Jorden, alder der leeragtig. I bemeldte Sogn haves hele Agre med Kart ofler, de bruge dem til Brød, til Sviins Fodning, og sælge af dem; de optage dem ei førend Toppen er visnet, og de bevares der i Torvesmuler, som Erfarenhed har lært dem at være den sikreste Maade. Efter Sognepræstens Forsikkring avle de i deres leeragtige Jord ei under 20 Sold. I Egnen af Sæbye er Kartoffelavlens bleven udbredt ved nogle Huusbeboeres Glib fra Randers Egnen, som have nedfadt sig i Understed Sogn, og dyrke meget denne Vært. Ved Hals er Kartoffelavlens ligeledes i god Gang. Pastor Abel forsiktrer, at han i maabelig Jord har avlet flere Gange 30 til 40 Sold i Marken. Til sammes Ojedsfning bruger man kun at kaste, i ethvert Hul Kartofflen lægges, saa meget som en Skæfuld Aske oven paa Kartofflen, før den skjules med Muld, som virkelig afgiver oversflødig Afgrøde. En Hovedhindring for denne Vært Udbræddelse er ellers det almindelige Fæltedestab, da Kartofflerne ei kan faae Tid at modnes i Marken, thi naar Kornet er indhøstet, besøge Svinene Agrene, saa at de maa opgraves i Utide. Formodentlig vil denne nyttige Vært snart udbrede sig i de øvrige Egne af Landet, hvor den endnu er ukjendt i Bøndestanden.

Til Slutning skal anføres et Exempel paa at saae Byg, Rug og Kommen tilsammen. Hr. Kapitain Brun paa Gaarden Willerup, lod grave i Haven et Stykke Jord to Gange, at det blev aldeles reent, lod det vel gjøde, og saae deri en Pot Kommen, endvidere til samme Tid 3 Skp. Byg, og et lige Quantum Rug, hvilke tre Slags Sæd derpaa blev nedhæftet med en Rive og harvet. Første Høst var Bygget modent, og blev høstet, Rugen var tillige opkommet, og den viiste sig det følgende Foraar tidlig i Grøde, og var færdig at høstes 14 Dage før Rugen i Marken. Bipperne vare fortrinlig lange, og baade Byg og Rug gave hver over tyve Gold. Det tredje Aar bar først Kommen Frø, og efter den udsaaede Pot, avledes fuldkommen 3 Skpr., og i 6 Aar derefter bar Kommen Frugt hvert Aar, men mindre i de tre sidste Aar, og i det sidste Aar avledes neppe 1 Skp., formedelsst det at Jorden nu blev for stærkt begroet med Ukrud. Rugstraaet var 3 Alen lang, og Bygstraaet omtrent af samme længde. Dette Exempel fortjente at efterlignes, da Kommen giver lidet eller intet de toende første Aar, og forlanzer flittig at holdes reen ved Lugning.

§. 18. Engene, Foderurter, Høehøsten.

Paa Vestersiden af Landet gives meget Engbund paa Østersiden kun lidet; i Almindelighed gjøres kun lidet til Engenes Forbedring, da, formedelsst Mangel

paa Indhegninger, Engene forbedres om Efteraaret af det omvændende Dvæg. Imidlertid ere dog følgende de Slags Engforbedringer her i Landet bekjendte.

- a) At sætte Engene under Vand, ved Hjælp af en Hovedgrøft og adskillige Afløbsgrøfter, det bruges i det Store paa Hovedgaardene Aastrup, Seilstrup, Fuglsig, samt Hørrigles Præstegaard, og i det mindre af mange endog i Bøndestanden.
- b) At pløje og besaae flette Engstykker, saaledes finder man hift og her et Stykke maadelig Eng opbrudt med Havre, Hør og Vaarhvede, som har naaet en god Væxt, og givet riig Afgrøde.
- c) At føre Mergel paa Engene; at bedække de moesbegroede Enge med et lag Strandsand, som forterer Mosset og gavner Engen; at strø tyndt Bygavner paa moset Eng, gjør god Gavn, ligesaa Tørvesmuler. Hvor Tørv graves, afgiver efter faa Aar 1 Skp. Land af det Afgravede, ligesaa meget Høe, som en heel Lønde Land, der ikke af Spaden er rørt, men det er stivt og hvas og kun tjenlig til Fækreature.

Af de bløde Enge føres Høet op paa høj Land, der bliver det liggende i 8 til 14 Dage, tyndt udspredt, i hvilken Tid det henblæser, steges af Solen, eller forraabner i vaade Vejr, thi man kjender ei at stakke Høet, som i den seener Tid er indført af nogle Nandersbeboere i Egnen af Gæbne, og hvorefter man erkjender Nyttens. Nu have nogle begyndt at stakke Høet efter tre

tre til fire Dage, og hjemføre det, efter ligesaa lang Tids Føreløb, naar det først har været udslaaet nogle Tider.

Rødkleaver har været længe bekendt og dyrket, saavel ved Hovedgaardene, som hos Bønderne, men med liden Fordeel, som man angiver at være en Følge af strenge Vintere og kolde Foraar. Men den væsentlige Aarsag er nok den, at Kleveren saaes i fjerde, femte eller sjette Rærv efter Gjødningen, istedet for i første eller anden, og at Solen og Saar, af Mangel paa Hegn, afsnave og fordærve Kleveren om Efter- og Foraar. Paa Fuglsig, en vel opdyrket Hovedgaard, drives den i det Store. Pastor Abel beretter, at i en Lønde Land tæt ved Gaarden, har han haft saa megen Klever hele Sommeren, at han kunde give 20 Kreature hver Middag en god Givt, og ellers om hede Dage af og til holde dem inde, som paa hans tørre sandige Mark var ham til væsentlig Nytte.

En vigtigere Foderurt for Vendsyssel, som her er først indført og almindelig udbredt, er det saa kaldede Havregræs, hvis egentlige Navn er blød Heire *bromus mollis*. Da den fortjener, som ubekendt i de øvrige Egne af Danmark, og ligeledes udenrigs, nærmere at omtales skal flere paalidelige Mænds Efterretning her meddeles.

Blød Heire, kaldet Havregræs, *bromus mollis*.

Den afdøde Provst Worm i Ingstrup beretter, at han var den første, som samlede deraf til Udsæd.

Da

Da det lykkedes, blev det og forsøgt af andre, især af afgangne Lars Svendsen Høiib til Jegerum, der kjøbte mange Lpd. Frø af ham. Nu blev det videre udbredt ikke alene i Bønbjæl, men deraf ere mange Lpd. Frø udsendte til andre Provindser. For Dyrkning af denne indenlandske Græsart har det Kgl. Landhuusholdnings Selskab belønnet ham for 16 Aar siden med dets tredie Guldmedaille. Provstens Erfaring har lært ham, at Rødkleveren er vel den bedste og nærerigste Foderurt, og af ham saaes i Åbnerne med fuld Haand og korte Trin oven paa den sidste Kornsæd, og trækkes en Gang over med Harven, som ved den Saaemaade bliver nok saa tæt, som naar den saaes med reent Frø, ligeledes at Raigræs, som han har dyrket i 20 Aar og udbredt i sin En er en tjenlig Foderurt, men at han har fundet, at en Blanding af Klever, Raigræs og blød Heire er fordeelsagtigst, i det, at det ene i mislige Aar hjælper paa det andet. Saaledes har han af denne blandede Sæd et Aar høstet Raigræs og blød Heire, og Aaret derpaa blot Klever, eftersom det ene Slags sit ridligere Værdi for det andet. Ogsaa er denne blandede Sæd bedre at gjøre til Hø, end Kleveren alene, da den i vanskelige Commere lettere vejres og tørres paa Skaar. Kun maa man være meget varsom med at vende og sanke Skaarene; da Raigræsset og blød Heirens Frø lettelig falder af. Dygsforetæller han Raigræsset, da det varer længere og giver et finere Foder end blød Heire. At søjre paa er det for Kreaturene

behøge.

behageligere og vorer tillige frodigere end den bløde Heire. Begge Græsarter har han benyttet i flere Aar til Sommerstalsfoder.

Proprietair Hillerup paa Børglum Kloster giver følgende Oplysning: Blød Heire, her kaldet Havregræs, er en Foderurt, som dyrkes meget, fordi den vorer godt til endog i skarp og udtøret Jord: Græsset har hidtil kostet 2 Rdlr. Tønden, men da det giver meget Frø, og dets Dykning er bleven mere almindelig, vil Prisen falde formodentlig til 1 Rdlr. Tønden, hvilket og bør være, naar man regner dens Værd forholdsvis til Korn. Den bløde Heire saaes med den sidste Havresæd, omkring 1 Spd., eller halv Tønde Frø i Tønde Bygland. Naar Havreløvet er afharvet paa en Gang nær, saaes Frøet og efterhaves eensgang. Det vorer ikke til nogen Størrelse før det andet Aar, men da naaer det Havrens Væxt. Skal det bruges til Høe, da maae det høstes før andre Græsarter, men skal det modnes og Frøet benyttes, da maae det omhugges strax før Kornhøsten, og opbindes i Nege ligesom Kornet. I tre Aar holder den bløde Heire sig efter den første Sæd, men forringes noget hvert Aar. Til Foder for Heste er det bedre end simpel Høe, men naaer dog ikke fuldt Havren i Kraft. Dog ansee nogle Sløjelsgræsset at være fordeelagtigere, fordi det staaer altid grøn om Efteraaret, men blød Heiren derimod visner.

Proprietair og Capitain Brun paa Willerup giver følgende Forklaring: Havregræs, saaledes kaldes her blød Heire, saars med Avnerne tykt med dobbelt Saaefast, hvor 1 Td. Havre saaes, bruges 2 Tdr. Havregræs. Det saaes med sidste Kjør Havre efterat samme er nebhavet, nogle Dage efter i stille Veir, og gives en Tinte d. e. overhaves engang meget let. Falder Regn strax efter, da saa meget bedre. Lør og blæsende Luft er aldeles utjenslig. Det saaes meest i Pærpsandige Jorder, groer endog i Jord som nærmer sig til Glybesand, dog lykkes det naturligviis bedst i god Leer og Muldjord. Det første Aar staaer det til Grø, høstes 8 à 14 Dage efter St. Hansdag. Det maae ei være fuldkommen modent naar det høstes, thi da falder Grøet let ud, det opbindes ligesom Havre og modnes i Meget. Til Opbindingen bruges Halmbaand, for ikke, ved at snø Baand af Græsset, at spille Grøet. Efter 8 Dages Lørring hjemføres det, men det er bedst ikke at udtærpe Grøet deraf før det i Foraaret strax skal bruges. Paa 1 Td. Havre land avles efter Aarets Beskaff. bed 1 à 3 Læs Hø, og giver fra 3 til 10 Fold Grø, altsaa kan avles paa en Tønde land 6 til 20 Tdr. Grø med Avner, som hvis det reengjøres, giver $\frac{1}{3}$ til $\frac{1}{2}$ mindre af Grø.

Havregræsset er tjenlig til Afgræsning 14 Dage før andet naturligt Græs, jo tidligere og oftere det afgræsses, jo tættere bliver Græs bunden, thi dets Natur er at groe buskeviis, ligesom Raigræs. Det kan afbe-

afbenyttet til Græsning i 5 à 6 Aar. Den salig afdøde Provst Werm i Ingstrup var den første, som gjorde Wendskyls Beboere bekendt med denne Græsart, siden efter har Fæstebonden Jens Degn og Sandflugtscommissair Thorslund meget bidraget til dens Dykning. Græsset reengjort, betales lige med Havren, da Græsset er let, kan en Bønde føre 10 Eder paa sin Vogn. Havregræsset er bedre end engelsk Raigræs, da Straaet ei er saa stivt og lader sig nøje med en flettere Jordbund, dog taaler det paa ingen Maade at staae under Bund. Det dyrkes nu meget almindelig paa Wendskyls vestre Kyst i sandige Jorder og udbreder sig alt mere Øst efter. Det har været bekendt omtrent i 20 Aar. Paa flere Herregaarde saasom Willerup, Rjøsfegaard m. fl. er det almindeligt, ligeledes meget udbredt blandt Præster og Bønder.

Blanding af flere Græsarter.

Hoveriebonden Degn af Vestrupgaards Gods i Saltum Sogn har i flere Aar lagt Vind paa at dyrke blød Heire med god Held. Hans Jorder er muldsandige, og under denne Blanding 6 à 7 Sommer dyb, er rød Sand. Siden 1799 har han endvidere lagt Vind paa at dyrke disse fire Græsarter: 1) Udbladet Hestefryd, Fløjels Græs; 2) Bugtet Bünke; 3) Røpgræs eller Fænsje, og 4) graae Hvene. Græsset af disse Græsarter saaes med sidste Rjærø efter Gjøden, jo renere Jorden er, og jo nærmere efter Gjøden, desto bedre

bødre bliver Græsset, af den Aarsag saaer Bonden Degn Græsfrøet i tredje Halm efter Gjøden, som hos ham er Havre, hvortil er plojet tre Gange, nemlig i Efteraaret paa langs, i Foraaret paa tværs, og til Sæd paa langs, samt harver hver Gang meget stærkt for at rense Jorden, og faae den fuldkommen reen. Dette Arbejde betales rigelig ved Havrens overflødige Afgrøde. Naar Havren er saaet og nedharvet, udsaaes ved første Dags stille Vejr Blandingsfrøet paa Havrelandet, som nu engang overharves, med mindre Frøets Udsæd, formædelst indfaldende Blæst er udsat til Havren er saa høj, at den ej kan taale at opharves, da saaes Frøet i tørt Vejr paa Havresæden, som ikke harves. Men Erfaring har lært, at Havresæden kan taale, ja have Gavn af, at opharves med Forsigtighed, om den end er 2 à 3 Tommer høj. Til en Lønde Bygland à 10,000 — Alen bruger Bonden Degn 12 Pd. vel renset Blandingsfrø, som udgjør 2 Skpr. 7½ Potte Frø. En Skjeppes af Blandingen bestaaer af 11 Potter Sløjelsgræs, som vejer 2½ Pd., og 7 Potter af de andre 3 Græsarter, som ikke kan stilles fra hinanden, hvilke 7 Potter veje 2½ Pd. Altsaa vejer 1 Skp. af Blandingen 5 Pd. For at faae det fine Frø saaer jednt, udrykkes Frøet gjennem Fingrene, ligesom Haugefrø. Allerede efter Høsten søges dette Græs af løse Kreature med Besørlighed. At Kreaturene afsæde det om Efteraaret, stader ikke Afgrøden, naar Roden ei af Sviiin opredes. I tre Aar kunde en med dette

dette Blandingsfrø besaaet Ager høstes til Høe, og dens Frugtbarehed i den følgende Tid til Korn dog forøges, men han bruger 1ste og 3die Aars Afgrode til Lejrning og lader 2de Aars staae til Græs, som Erfaring har lært ham at give det bedste og reneste Græs.

Fordelen af disse Græsarter er større, end man sulde formode. Ved at tage et Middeltal af sidste tre Aars Afgrode, og de derved erholdte Fordele af Tønde Land à 10,000 — Alen, er høstet paa Tønde Land 4 Læs à 32 Ipd. som var 3 Rdlr. værd pr. Læs. Lader man Græsset blive moden, at Græsset kan afværtes, kan afværtes 2½ Ipd. Græs af læsset, er af 4 Læs 10 Ipd. à 10 Mk. — 16 Rdlr. 4 Mk., og 4 Rdlr. for Høet, som nu er ringere, tilsammen 20 Rdlr. 4 Mk. Efter denne Beregning sulde man formode, at man ved at lade alt Græsset blive moden, og deraf tørste Græs, vandtes paa hver Tønde Land 8 Rdlr. 4 Mk., men naar fraregnes Betalingen for at tørste og rense Græs, samt Græskningen i een Maaned omtrent mere, naar det høstes grønt, da bliver Fordelen af Høet ei betydelig. I det mindste kan efter Beregningen, naar den halve Tønde Land høstes moden, og afværtes, og den halve Tønde Land høstes grønt til Høe, erholdes den aarlige Indtægt af 1 Tønde Land for Høe og Græs, 16 Rdlr.

Dette Høe er ligesaa syndig som Klee, og overgaaer denne, naar den er moden. Kreatturene ere i altsaa god Stand som efter halvtørste Kjørve.

Com.

Sommergræsningen fra midt i Juni og til Vinseren begynder, er overmaade god for alle Creature, og bibrager fortrinlig til Melkens Fedme og Mængde; og er for Arbejdsdyr, Heste og Stude saa godt at arbejde paa som Skaftehave. Ved denne stærke Græsvæxt bliver Jorden ligesaa beqvem til Sæd, som efter Kleeve, som i denne nordlige Egn ej vil modnes tilbærlig til at give Frø.

Dette Blandingsfrø har fundet Bifald i Egner, og deraf er blevet affat til adskillige Mænd flere Ipd. Frø.

Bemeldte Bonde blev for disse gode Oplysninger, og for hans Glib for disse Græsarters Dyrkning tilkjende af det Kgl. Landhuusholdnings-Selskab dets tredie Gulddagballe og et Bæger af Sølv.

S. 19. Overdrev, Lynghede, Hedøbrand og Sandflugt.

Widmosen er den største udhyrkede Strækning i landet henved 20,000 Tdr. Land stor, den er i Midten utilgjængelig, og indeholder en stor Righed af Tørv. Det har været under Ventilation, om der ikke burde graves en Kanal fra Mosen til Limfjorden, for at vinde denne øde Strækning, og endvidere for at lette Transporten af Tørv til Aalborg, hvormed Beføstningen med Kanalen formenes at kunde betales. Mosens Udkanter ere omgivne af flere tusende Lønder Land Engbund, som vilde vinde ved Vandets Aftapning. Mo-
sen

sen er nærmere omtalt under Aalborg Amt. Efter den kommer den nu udgravede Nørre-Dre-Sø ved Bratstov, foruden Weilerne i Han-Herred som bestaae i store Glader, oversatte med fladt Vand fra Limfjorden, og endelig de naade Kjær, som sulde udgraves, og nu ere til Sultsøde for Creaturene.

Lyngheder gives overalt i landet, men de fleste ere i Egnen af Gladsstrand og Søbye. Elkjær og Eskjær have store med lyng begroede Overdrev. Hederne benyttes til Græsning for Faar og Ungkvæg, til Gladtørrs Grøv, og til tykke Blandjords Løv, hvormed Gjødningen blandes. Lyngen afgiver til at bage ved aarlig mange tusende læs, ligeledes til at tække Huse med for den fattige Boelmand, det Tag er næsten uforgjængeligt, men ikke pynteligt. Siden Udskiftningen opbrydes enkelte Stykker af Heden, og opdyrkes, efterat lyngen paa samme er afbrændt.

Mod denne Hedebrand, som er ligeledes brugelig i Viborg Amt, anføres at den er farlig, og burde forbydes, med mindre det Stykke af Heden, hvor lyngen sulde afbrændes, indkastedes med Grøv, thi ellers gaaer Branden ofte videre end man ønsker, og udbreder sig over fremmed Mands Ejendom. Vorden afbrænder ikke blot det han vil bryde til Sæd, men ogsaa for at forbedre Græsningen. Hedebrand er ei alene farlig for tilgrændsende lyng, Moser, Skove og Huse, men skadelig for Heden selv. Thi ved første Wind bortblæser Aften, og Gjødningens Hensigt tabes derved.

ved. Desuden soies blot lyngrindene, de opbrændes ei, men blive ved Jlden saa hårde, at de ei forraabne. Det som skulde tjene Jorden til Gjødning, nemlig Moset i Bunden, og den under lynngen værende Moor, forbrændes. Græs giver sliq afbrændt lynch ei, det efterlader en sort forbrændt Jord, som først efter lang Tids Forløb er istand til at bære Mos, og siden efter sin lynch. Endog efter 50 Aars Forløb bærer sliq Jord kun lav og sin lynch, af Mangel paa Næring. Vil man afbrænde lynngen for Afsens Skyld, var det bedre at optage Hebetørven, sætte den i Høbe, og afbrænde den, derpaa burde Afsen udbredes og Sæden nedpløjes med Afsen.

Bedre landmænd afbrænde ikke Heben, naar den skal indtages til Sæd, men de sælde den om Sommeren, den ligger Vinteren og næste Sommer over, for at raadne til Høstens Tid, da den pløjes paa ny, derpaa til Foraaret pløjes den tredje Gang, og Havre saaes i den. Nu tages efter Havren tre Rjærve Rug og atter to Rjærve Havre, alt uden Gjødning, og den udlægges i sin afkræftede Tilstand til Græs. Er det meget tør Hebe, da tages tre til fire Rjærve Rug, uden Havre. Er det sild og kold Hebe, da flere Gange Havre. Er det god Hedejord, da Havre, Byg, og derefter to Gange Havre. Paa Grund af at Heben henhører til Udmarksjord, faar den sædvanlig ingen Gjøde, uden hos enkelte gode landmænd, som give den ordentlig Behandling. Da Mergelens Nytte mere
indsees,

indsees, og samme findes hyppig i Hede og paa sure Steder, bruges denne gavnlige Jordmarv nu meget til flig Jorbs Forbedring, som desude ligger for langt fra Stederne til at føre Gjødning paa.

Af Hedejord brydes i Wendsyssel aarlig flere hundrede Tønder Land, og med Tiden, som Befstanden og Befolkningen tiltager, vil aarlig mere blive optaget og gjort brugbar, hvor den er tjenlig; thi der gives mange Heder paa Ryggen af landet, som er oven paa og i Jorden belagt med en ugyre Mængde store Støen, som gjør Rydningen saare vanskelig, det var bedst at anvende flige Jordsmon til Fyrre, eller Granstov.

Langs Vesterhavet, nogle Steder øster paa landet, og i Smølesøhed paa Halsen til Skagen, i Tversted, Raaberg og Skagens Sogne gives Flyvesand, som Menneskelid vel har søgt at standse, men er paa nogle Steder i saa høj Grad og har saa stor Brede, at det overstriger menneskelig Tøne og udbreder sig videre; thi hvad som i Jørstningen kunde tæstelig dæmpes ved nogen Opmærksomhed, bliver i Tidens længde uoverkommeligt. Fredning er efter Plantning det sikkeste Middel til at forbedre de sandfugne Steder, og hemme Udbredelsen. I Hvetboe Herred, vester paa landet, er ved den aarvaagne Sandflugts Commissair Thorlunds, og Kliefoged Knud Jørgensens Bestræbelser med at saae, plante og frede, Sandflugten meget dæmpet.

§. 20. Skove og Tørvemoser.

Den vestlige Deel af landet mangler Skov, men har til Godtgjørelse en bedre Jordbund til Agerland. Den østlige Deel fra Hals til Gladstrand er vel forsynet med Skov, som i ældre Tider gik lige til Skagen. Herredsviis har Amtet følgende efter Hr. Poulsens Angivelse:

Horns Herred.

Leerbæch. Hertil er et Stykke Over- og Underkov af 131 Tdr. 1 Skp. lands Størrelse. Skoven bestaaer af nogle Ege, men meest Bøg, Elle, Aß, Esp og Rønne.

Estjer. Dertil hører 4 Skovstykker, indeholdende imellem 93 og 94 Tdr. Land, alt paa Gaardens Ejendomme. Træerne ere tildeels adspredte, men der er dog paa sine Steder temmelig god Skov, der bestaaer af nogle Ege, dog meest Bøg og El.

Til denne Gaard er en betydelig Tørvemose, der med det Kongelige Rentekammers Tilladelse er deelt i noget over 250. Parseller, de fleste af 1 Tønde lands Størrelse.

Bøgsted. Har noget over 40 Tdr. Land Bøgekø, i 2 Stk.

Baggesvogn. Har omtrent 100 Tdr. Land, tildeels god Bøgekø.

Steensbæch og Nørre-Elfjer, have intet Skov, men meget betydelige Tørvemoser, især til Nørre-Elfjer.

Øbden.

Øbde n. Hertil er omtrent 40 Tdr. Land begroet med gamle tildeels udgaaede Bøgetræer, som for det meste ikke tjener til andet end Brænde.

Under dette Herred anmærkes: at Elling Sogn har betydelige Knop- eller Skudtørmoser, samt ogsaa Tørvestjær af Sand- og Splittørv, og at af Raaberg Sogn er vel de $\frac{2}{3}$ Dele af Arealet sandfugen. I det sidste Sogn gives paa Vesterkanten de saakaldte Martørv.

Benneberg Herred.

Rindholt. Har et indhegnet Skytte Skov ved Gaarden af 40 Tdr. 6 Skpr. Lands Størrelse, bestaaende af nogle Ege, men meest Bøg og El; desuden findes der nogle Skovpletter paa Gødset, af omtrent i alt 5 Tdr. Land.

Bangsboe. Hertil er omtrent 300 Tdr. Land bevoxet med Skov paa adskillige Steder paa Hovedgaardens Ejendomme. Træerne bestaae af Bøg og El blandet med nogle Ege.

Slade Præstegaard. Dertil er 20 Tdr. Land bevoxet med gode Bøgetræer, men ellers mest El.

I dette Herred gives ellers ingen Skov, undtagen nogle ubetydelige Strimler ved Linderumsgaard.

Borglum Herred.

Stamhuset Sæbøegaard med underliggende Gaard Ottostrup. Hertil er a) Nordrestov, indeholdende 166 $\frac{1}{2}$ Tønde Land, bestaaende af Bøg,
nogle

nogle Ege og Elle. b) Søndræstov, bestaaende af Bøge- og Elletræer, og har et Areal af omtrent 500 Tdr. Land, og c) en stor Deel afspredte Skovpletter hist og her paa Godsset, hvis Areal ikke kan bestemmes. Skovene under a og b ere gode af Bonitet, tætte, og omhyggeligst frede af afbøde Oberste Arenfeldt, af hvem bemeldte tvende Gaarde er oprettet til Stamhuus, og man antager at Søbyegaards Skove ere, af lige Størrelse, de bedste her i Amtet.

Haven. Hertil findes 94 Tdr. Land med 4 Eitr. som egentlig kan kaldes Skov, bestaaende af Bøg og El. Foruden dette er det saakaldte Vadstier søndre og nordre Bælleb, der bestaaer af 369 Tdr. Land, bevoret med afspredte Bøgetræer.

Rnudseje. Hertil er 9 Eitr. Skov af Bøg, El og nogle faa Ege. Arealet kan ikke opgives, da forbemeldte Skovstrækninger ligge afspredte i Schjæve, Hellevad og Torslev Sogne, men Skoven er, i det Hele, ikke ubetydelig.

Heiseit har omtrent 5 Tdr. Land, meest Underskov.

Doller har et Areal af noget over 247 Tønder Land bevoret med Skov, men denne Skov bestaaer meest af gamle tildeels udgaaede Bøgetræer, og en Deel El.

Hæstrupgaard. Hertil er en Ilden saa kaldt Lund, omtrent 2 Tdr. Land, bestaaende af unge Bøge, Ege, Aste og Espetræer eller Skud.

Hvild,

Hvidstedgaard. Hertil er omtrent 90 Tdr. Land, bevoxet med gamle Bøge.

Borglum Kloster. Omtrent 143 Tdr. Land Over- og Underflod, Raalborn Skov kaldet, bestaaende meest af Bøg og Elle, beliggende paa 14 forskjellige Steder.

Desuden gives i dette Herred noget Krat eller Underflod paa følgende Steder, nemlig: ved Understed Præstegaard omtrent 1 Td. Land, ved Bondegarden Gladholde i Understed Sogn omtrent 6 Tdr. Land, til Wolfstrup Præstegaard 8 à 10 Tdr. Land, ved Gaarden Rosenshauge 4 Tdr. Land, ved Hjelsgaard 3 Tdr. Land, ved Nørre Birker 6 Tdr. Land og ved Hjortheden 1 Td. Land.

Jerslev Herred.

Boergaard og Rugtved. Hertil er omtrent 280 Tdr. Land hist og her med Skov, bestaaende af Bøge, Ege og El. Reduceret til egentlig Skov, vil det angivne Areal blive en Deel mindre, men Skovene til disse to Gaarde, der tilhøre een Ejer, er i det Hele, ikke ubetydelig.

Dronninglund og Dronninggaard. Efter Beregning er der til disse Gaarde $4455\frac{24}{100}$ Tdr. Land geometrisk Maal bevoxet med Over- og Underflod. At bestemme hvormeget deraf kan siges at være Overflod, eller kaldes Skov i Ordets egentlige Forstand, det kan jeg ikke; men jeg troer dog med Visshed, efter den Oplysning som Beregningen giver, at kunne antage, at Overfloden bestaar omtrent af 2400

à 2800 Tdr. Land, noget Eeg, men meest Bøg, og en Deel El.

Hjermislevgaard og Hammelmose. Har 3 Skovstrækninger, hvis Areal ikke kan opgives, men som dog ikke er meget betydeligt. Træerne bestaae af Bøg og El.

Derforuden er der i Jerlev Herred noget Underkov til Hovedgaardene Buurholt og Nipstrup, samt til nogle enkelte Bøndergaarde.

Hvetboe Herred.

Birkelse har et middelmaadig Stykke Skov, bestaaende af Elle og Birk, Underkoven kaldet. Arealet kan ikke opgives.

Denne Gaards Ejer skal tilegne sig den saa kaldte store Bilde-mose, eller i det mindste en stor Deel deraf. I denne Mose er uopstjærkelig Knop- eller Skudtjørstjær.

Birkumgaard paa Den Gjøl i Imsfjorden, har et lidet Stykke Krot af noget over 1 Td. Lands Størrelse, og videre enten Over- eller Underkov gives ikke i Hvetboe Herred.

Vesterhan Herred.

Bratkov. Dertil henhører 3 Skovstykker, bestaaende af Elle, Hassel og Birk, circa 28 Tdr. Land.

Orholm. Hertil er Over- og UnderTov paa Hovedgaardsmarken, af Eeg, Bøg, Alm og Virk, paa et Areal af omtrent 57 Tdr. Land.

Denne Gaard ligger paa Deland i Limfjorden.

Hjørring d. 24 Decbr. 1806.

S. Poulsen.

Fuldmægtig ved Amtscontoiret.

Af anførte Efterretning erfares, at Dronninglund, Boergaard, Sæbyegaard og Bangsboe ere de største Skovejere. I Skovene gives kun lidet Eeg, men meest Bøg og El. Forstnæssig blive Skovene ingensteds behandlede; ei heller ere de indhegnede, hvorved Ungskoven meget lider, saavel ved Creaturene, som afvide de unge Skud, og derved sætter Træet tilbage i Væksten og gjør det sygeligt, som og ved den Uforstand, der behærsker Almuen, at de afhugge eller afbrække de rankeste unge Træer for at faae en Plejel, eller anden ubetydelig Stav. Ved Skovningen bruges ingen Eftertanke, man har nedhugget i Flæng, uden at tage det locale i Betragtning, hvorved deels Skoven er berøvet Læ, deels store vide Pladser, endog paa Banker, ere udhugne i Skovene, hvorved skadelig Vindspæv er foranlediget. Derfor den nærværende og tilkommende Slægt vil forstnæssig afbenytte Skoven og sætte den i Fred for Creaturene, har Amtet endnu tilstrækkelig Skov, endog til Salg, thi man seer en frodig Væxt og Grøde paa visse Gaarde, saafom

som Langholt og Knibholt, hvor Træerne ere fredeba, og have i saa Hær opnaaet en særdeles Tæthed og Størrelse. Prisen paa Brændet er paa Stedet 4 Rdlr., i Kjøbstederne 5 til 6 Rdlr. Favnen, ved at kjøbe hele Træer ved Auktioner høves Brændet lettere, næsten for det Halve. Med et rund Tal beregnes Amtet at have med Skov og Skovgrunde et Areal af 7000 Tdr. Land, deraf er 4 til 5000 Tdr. Land begroet med Skov, og paa samme omtrent 200,000 Favne storflaget Brænde.

I sine Tørvemoser besidder Landet en stor Rigdom. Af Tørv gives her tre Slags: Sand, Split, Flad, Dør, eller Hedetørv som stjøres i Heberne; Knop, eller Skoetørv, som og kaldes Skudtørv, det er faste Tørv, som stjøres i Moserne, deraf gives de bedste og største i Elling og Torslev Sogne; og enbellig Martørv, som gives i stor Mængde, mange Favne tyk, under Glyvesandet, paa den lange Hals til Skagen, og er en Strækning tilviffe af tre Miles længde, og en halv Mill i Bredden. Disse Martørv sees langs den vestre Kyst af Halsen ved Stranden, liggende under Sandet, som Vinden bortblæser. Tørvven graves deels ved Havflitterne, og deels inde i Sandflitterne; med dette Brændsel forsynes Skagens Væ og de paa Halsen liggende Bøndergaard og Stæder. Martørv ligner i alle Henseender den Beskrivelse man giver over Brunkul, en ringere Sort Steenful. Martørvven er sortebrun, tung, tør, brøj, brænder som

som Steenful, giver megen Varme, men er utjenlig til at smede ved, da Aften lægger sig om Jernet, derfor bruges og Steenful til Smedearbejde i Skagens Kjøbsted. Naar man bryder en Martorv over, som maa stee med en stærk Spade eller Øre, seer man, at dens Bestanddele ere en af Glyresandet undertrykt Skov. Vegetation bestaaende af Eeg og Birk, thi den er i sit Brud bladriig, og fremviser Bark, Blade, Grene m. v. Da Martorven er af saa god og steenhaard Materie, at den i Drøjelse og Hebe langt overgaaer anden Tørv, og deri ligner Steenful, kunde det maaſtee betale sig at udføre den til Skibs fra Aalebæk til Kjøbenhavn og andre Steder, dersom Beboerne vilde have den Umage at optage den af Sandet og bringe den til Stranden, men de have i GifFeriet en god Næring, og Befolkningen er i disse sandsugne Egne tynd.

§. 21. Havevæsenet.

Kjøkkenhave ere hos Bonden sjældne og ubetydelige, man finder noget Grønkaal, lidet Timian, Gulerødder, Kartofler og Kaastrabi i deres ved Gaarden til Have indhegnede Pladser, som i øvrigt tjene til Vlegeplads og Opholdssted for Høns og Kyllinger, undertiden og til Sæd. Hift og her findes i Haveerne enkelte store og gamle Frugttræer, fulde af vilde Grene, som tjene mere til læ for Husene, end til at bære Frugt, de berøve de understaaende Jordfrugter Luft og Grode, og under dem finde Smaakreaturene Ly og Føde. Det

er sandt, her møder flere Vanskeligheder for dem som vil anlægge Haver end paa andre Steder, da Blæsten er i denne nordlige Egn mere stærk og vedholdende, desuden gives her ingen Handelsgartner i Landet, hos hvem Beboerne kunde erholde de fornødne Træer, Værter, Planter og Græs, thi hvad som kjøbes, er ikke alene vanskeligt at befemme, men det er ofte fordærvet ved den lange Transport, og taaler ikke Klimatet saa vel, som naar det var opkøbt i Egnen. Desuden mangler allevegne Gartnere til at passe Haverne, og som kunde vejlede Beboerne. Paa Grund deraf have mange af Landets fornuftige Jordbrugere yttret det Ønske, at det Kgl. Landhuusholdnings-Selskab vilde afhjælpe denne Trang ved at understøtte en Gartner, som kunde nedlægge sig paa et bekvemt Sted som Handelsgartner; det vilde uden Tvivl have en gavnlig Indflydelse paa Haveskulturen, thi naar Frugttræer og andre til en Haves Indplantning og Beplantning fornødne Træer kunde bekommes fra et Sted i Landet, hvor de vare tiltrukne, var allerede meget vundet. De tilføje endvidere den Grund, at ved Herregaardenes Udparcellering nedlægges de ved samme værende Haver af Mangel paa de behørigte Huusfolk til sammes Bearbejdning, saa at Landet gaaer i den nyttige Haveselskab mere tilbage end frem. I hele Bendslyst af samme Etorrelse som Iyen, gives kun een Gartner, boende paa Bangsboe Gods, som er den eneste man har at benytte sig af paa Landets østre Kant.

Ved enkelte Herregaarde gives fra Fortiden gode Frugt- og Kjøkkenhave og Bønderhøst, saasom ved Rødslet, Wang, Knivholdt, Ellinggaard, Søbnegaard, Dronninglund og Langholdt; for nyere Anlæg fortjener at nævnes Willerup, Hvidsteogaard, og fornemmelig Waggessvogn og Wangsboe. Haven ved Wangsboe har en udmærket smuk Beliggenhed og et smagfuldt Anlæg. I Almindelighed udmarker Præsternes Have sig over hele Landet, de synes at have mere Sands for den Gjenstand end de øvrige Beboere. I Bønderstanden udmarker Rachebye Sogns Beboere sig, thi disse forsyne de tilgrændsende Naboefogne med Kjøkkenurter, som de dyrke i stor Mængde i fri Mark. Vel har dette Sogn en bedre Jord end de fleste andre Sogne, men til en god Have mangler sjelden Anledning, da ved de fleste Gaarde gives en gammel Haveplads, eller en Tøfte af god Jord, og hvor den ikke fulde være tjenlig, kan Jordarten forbedres ved Mergel, Mosejord eller anden Jordblanding overensstemmende med dens Bestaaffenhed.

S. 22. Husdyrene, deres Art, Foder og Sygdomme.

Hesten.

Hr. Professor Viborg bevidner, at Bønderhøst har en ypperlig Hesterace. Rjar Herred, som svarer til sit Navn, Hvetboe Herred og tildeels Øster Han-

Hanherred har store Heste af god Reising, men med flade Ribber, afstykende Kryds, og mindre flade og stærke Been, meget udsatte for Hare- og Beenspat. De fodres og her meget med Høe, og græsses i Kjærerne om Sommeren. I Terslev Herred, og hele den vestlige Deel af Wendsyssel findes baade de bedste Egne og de bedste Heste, de fodres ogsaa her med halvtorsten Korn. I den østlige og nordlige Deel af Amtet, omkring Skagen, Gladsstrand og Sæbye ere gode Heste sjeldnere. Hestene i Wendsyssel ere kortere, men med et smukkere Gortøj end i Thy, Ribberne ere hvelvede, Kroppen vel sluttet med flade og stærke Been. I forrige Tid har Handel med Heste fra Wendsyssel været større end nu, fligt har aftaget, formedelsst Stutteriernes Nedlægning, Hovedgaardenes Udparcellering, og fordi baade Proprietair og Bønde indseer, at Tillæg og Handel med Heste i Almindelighed ei betaler sig, og at Bonden kunde undvære en Trediedøel af sine Heste, og udrette sit Arbeide, naar de øvrige vare vel fødte. Paa Wang, Rødslet og Boergaard høves Hingster af den ægte jydsk Race, som ligner det sorte Stutterie paa Frederiksborg, men er større og med grovere Hoved. Paa Aagaard har været Hingster af samme Race. Ellinggaaard, Høgholdt og Dronninglund have forhen haft Stutterie. Boergaard og Kjølshøgaaard tillægge gode Heste til Salg.

Omendkjønt Landmanden her meget vel behandler sine Heste, og har stor Kjærlighed for dem, saa ere
 dog

dog Bondens Stalde for lave, mørke og urene, man lader og Hestene gaae for lange tider om Efteraaret i dette kolde Klima, og der spares paa Stald vel meget paa Kjønnen. Ikke desto mindre ere Bondens Heste næsten til alle Aarets Tider i god Stand, men den Omhyed Bonden viser dem, især i Vinteriden, er og ualmindelig. Hver Time om Natten reiser han sig selv for at fodre dem, og under Arbeidet ved han baade ved Drættets Tilpasning, og egen Opmærksomhed at gjøre Arbejdet for dem alle lige.

Hopperne bedømmes meest i Maj, undertiden længere hen, de bedømmes meest af Vønderhingster, sjelden af Herregaardenes smukkere Hingster, fordi Springet koster noget mere, og tillige skal det ei være saa sikkert, som hos Bondens Hingst, der man arbejder. Følhoppernes Behandling er god og om, i Fødsningen naar de have sølet, nyde de noget Havre, og ere noget mere fri for Arbejde. Føllene fodres med Høe og græsset Rughakkelse, som ansees for et tjenligt Foder for dem, eller ogsaa med Havre, siden nyde de samme Røgt som Hopperne; men de bruges for tidlig, naar de ere to Aar, hvilket gjør dem krogbenede. Hingstplagene skjæres i andet Aar, af nogle i tredje Aar, da de blive forere og saa mere Væksning; til den Tid ere de ei i Almindelighed farlige for Hopperne.

De tolvde almindeligste Sygdomme ere Qværf og Wamb. Mod Qværte tilraader Pastor Abel følgende;

gende, som han forsiktrer bruges med udmærket Held, og hvorved mange Heste ere reddede. Man tager Campher for 4 ß ., Dyvelsdræk for 4 ß ., dobbelt Hestepulver 8 ß ., og graa Svovel for 2 ß ., som stødes og Jæres smaat, sættes paa en Potte Brændeviin, og trækkes i Varmen i det mindste 24 Timer. Heraf gives Hesten tre Morgener efter hinanden, den første Morgen saa meget som et libet Spisglas Brændeviin, ligeledes den anden Morgen, og dobbelt saa meget den tredje Morgen. Det gives helst fastende, derefter røres den libet efter sine Kræfter, tildækkes, og gives intet at æde i to Timer derpaa; er det om Vinteren gives den paa Medicinen helst noget Vand at drikke, som er lidet lunkent; Skalde det findes nødvendigt, gives den af Medicinen mere end tre Dage. Grønfaal og Peberrod bruges som et Præservativ for Hestene for Dværk, naar de faae heraf strax ved Indbindingsiden.

Mod Vand bruges Aarlabning, og at give dem Peberrod, men i Særdeleshed Salt hver Morgen, og i samme Tid Bygfoder, undertiden gives og Spydglands. Flittig at røre Hesten, og undertiden at udelade den i fri Luft forsamles ikke.

Hornqvæget.

Art. Hornqvæget er her af temmelig god Art, dog ikke saa stor eller god som Arten i Thye, ei heller saa lavbenet. Vel søger man ikke at forbedre Arten ved

ved at forskaffe sig fra andre Egne større og bedre
 Qvæg, end det sædvanlige, men enhver bruger den
 Klogskab ikke uden den yderste Nød at sælge de bibble
 Køer, men holder dem tilbage for at have godt Tillæg
 til at erstatte de formædelfst Alder afgaaende. Vanfø-
 ligt er det derfor at vedligeholde Mejerier med gode
 Køer paa anden Maade, end ved selv at tillægge Kalve.

Tillæg. I Henseende til Bondens Tillæg bør
 bemærkes, at Kalvne opfodes her meget slet; Mælk
 faae de kun i de første otte, højst fjorten Da. siden
 Mælkvoelling, Brød og anden Affald i Kjøkkenet, og
 naar de blive noget ældre, lidet Havre og Hve. Bon-
 den lægger for meget til, derfor nødes han til af Goder-
 mangel at lade det gaae for længe ude om Efteraaret,
 og slaae for tidlig ud om Foraaret, hvorved det bliver
 forkræmpet i Værten, og naaer sjelden tilbørlig Stør-
 relse og Anseelse. For Ungqvæget ansees Havrefoder
 og Hve at være tjenligst, og det forstaaes for det stive
 Rugfoder.

Røgt. Qvæget fodres om Vinteren 5 Gange
 daglig, og man afvoerter med Goder af forskjelligt Halm
 og Hve saavidt muligt; nogle faa give ved Sengetid
 Qvæget et Goder, men de fleste fodre af for det mærk-
 nes. Køerne faae Byghalm og det bedste Rugfoder;
 ualmindeligt trives og malke Køerne efter Hattelse og
 Bygrivelse med Hve; men at skjære Halmen i Hat-
 telse til Qvæget, er i denne Egn ikke brugeligt. Stu-
 bene gives Havrehalm og det stivere Rugfoder, und-

tagen paa de saa Gaarde, hvor Stude staldes, da Rierne og Høe ikke maa spares. Det meste Fødeqvæg her i landet sebes om Sommeren paa Græs.

Fedning. Den største Staldgaard i Bøndhyssel er Boergaard, her staldes om Vinteren 150 til 200 Stude, de gaar til Kjøbenhavn i fire Hold, fra Midten af April til ind i Maj, til Slagterne der, som have kjøbt dem paa Gaarden. Studene ere afdeelte i forskjellige Stalde efter Farven, saaledes have i een Stald sorte, og i en anden brogede Stude. Staldstudene underholdes der saaledes: Foderstudene, som ere græssede paa Gaarden om Sommeren, oplindes om Efteraaret, og gives i de første tiorten Dage Byg-foder til at drive Vandet, derefter Rughalm og Høe til Juul, daglig fem Foder. Fra Juul til April, eller naar de affendes, daglig to Gange Høe, og tre Gange roftet Havreæeg, fedevanligen saa meget de vil æde, det er daglig til Parret af Stude halvandenispund Høe og en rebunden Havrefjæd. Beskæftningen at stalde en Stud kan regnes saaledes:

2 Læs Høe	4 Rdlr
3 Fæder Havre	6 —
Foderet af Halmen	2 —
Renten af Indkjøbsprisen 30 Rd. . . .	1 — 2 Mk
Oppækning og Restco	1 — 4 —
	<hr/>
	15 Rdlr.

Paa Parret af Stude bør have for at stalde dem 30 Rdlr., thi da have til Gevinst den gode Ojødning, Besparelse af Lærkning og Rjersel med Havren.

I Kjøbstæderne og paa saadanne Steder, hvor Brændevinsbrænderie er tilladt, sæses Dørg om Vintertiden. Nogle give Dørgen en Haandfuld Salt imidlertid, det øvrer Kreaturens Appetit og Drillelyst, og besfordrer ualmædeligt dets Sundhed og Velbefindende.

De største Mejerigaarde her i Landet ere Børglum og Breilev Kloster, paa den sidste Gaard soarer Hollænderen, en Holstener, af Koen i Forpagtning 12 Rdlr. De fleste store Gaarde holde Stude, som fodres vel, men ei stalbes. De kjøbes af Vænderne, græsses og fodres et Aar, og afgaae enten fra Stalden i April, eller seds fra Græsset om Esteraaret. At seds Kalve til Salg finder ei Sted. I Almindelighed spises ei de spæde Kalve, de bortkastes, og Almuen anseer det for vanærende at trække Skindet af dem.

Pløjning med Stude er ikke her ubekjendt, men ei almindeligt, nogle Steder trække de med Paarben, paa andre med Skuldrene. Man foretrækker Vælle, det et Maarne Tyre, som ere tre til fire Aar gamle, thi de ere taaligere og stærkere til Arbeide. Paa Dronninglund har man brugt Vælle til at føre Steen og Brænde, paa Børglum-Kloster pløjer man med Stude, og paa Vaggesvogn bruges Tyrene til at trække Malkevognen.

I Henseende til at pløje med Stude eller Køer bemærker Proprietair Hillerup: "Studene ere

mindre kostbare at føde og tabe ikke i Vardie ved Brugen, men Arbejdet gaaer langsommere end med Heste, hvorfor der udfordres flere Tjenestefolk, og det er derfor uvist, om en Gaardbruger har Fordeel ved at bruge Stude frem for Heste. Derimod er det uden for al Tvivl, at Boelsmænd og Huusmand vil finde Fordeel ved at pløje med Stude eller Køer, thi de faae da deres Arbejde gjort i rette Tid, og kan anvende mere Tid paa deres egen Avlings-Drift, end naar de, som nu er Tilfældet, maae arbejde i Søde- og Hestfild hos Gaardmanden for af denne at faae sit Markarbejde drevet, som dog ei stær, førend Gaardmanden er færdig med sit eget. Paa mit Gods bruge nogle Huusmænd Stude, andre Køer til at deres Markarbejde, og smaa Kæiser efter Tørv, Materialier m. v. Køerne tabe noget i Melkningsen, men ikke saa meget, at det i Vard opvejer, hvad det ellers koster Huusmanden at faae sit Markarbejde gjort. Begge Dele er forsøgt, baade at lade Kvæget trække med Panden og Skuldrene, det sidste anses for at have Fortrinnet. For det sidste Aar bruger man ikke gjerne Studene til Arbejde, og de bruges i fem til sex Aar, til de ere 10 til 12 Aar gamle."

Sygdomme. Blodpis helbreedes her ved Brugen af to Ekeer Alun stødt, og omrørt i et Par Potter nymalket Mælk; spores ikke strax Hjælp heraf, gives næste Dag en halv Portion, og siden en Fjerdedeel af anførte Lægemiddel; andre bruge en Pægel Rød-

viin med støbt Teglstéen vel tilsammenblandet; andre to Lod Krudt og en Pøgel Wiinabike, og derefter en Skeefuld Linolie. For Beenløsshed d. e. Afmagt i Benene, at Kreaturet ei kan reise sig, bruges et Omflag af Bjære og Faaremæg. Vand, som mærkes ved Hudens Haardhed, læges ved at give Kreaturet Terpentinline i en Eggeskal, som nedstoppes i Halsen, eller og med en Spegefilid vel hyppet i Bjære, desuden opslaaes en Aare. Af Dyrlæger gives for faa i Wendesby.

Ved Overtro søger ofte Landmanden at afhjælpe tilfældende Vanheld paa sine Creature, saaledes beretter Pastor Abel i Understed følgende Exempler: taber en Mand ved Sygdom eller Vanheld Tid efter anden en Hest, nedgraver han i Stalden et levende Føl; bærer af hans Hornqvæg, nedgraves i Deren af Fæhuset en levende Kald; ligeledes bruges at føge en sort Hund levende, som bør stee taus, og derefter nedgraves den i Fæhuset. Almuen beskyrkes i slige overtroiske og grusomme Midler ved de saa kaldte vilde Mænd og Koner, d. e. berøgte Bedragere, som de søge Raad hos, og hvorefter der gives een eller flere i hvert Amt.

Faaret.

Vondens Faarerace er liden og spidshalet, men temmelig slanket, Faaret bærer aldrig over et Pund Vild; med anden end denne Race formener Vonden han ei kan være tjent til at græsse paa de tørre Lyngheder,
 hvor

hvor Faaret maa sege sit Føde, saasnart Jorden er bar for Sne. Jordbrugere uden for Vondestanden have bedre Faar, - de ere Blandinger af de Indfødte med Femerke eller Spanke. Deres almindelige Føde om Vinteren er græsset Diughalmhaffelse, Rugavner, og korn og sin Hø, paa enkelte Steder erholde de tillige Havrehalms Haffelse. Denne forbedrede Art trives og lykkes vel i dette Klima, og bærer overflødig Uld, men Ulden af denne ædlere Art vrages af Prangere og Kjøbmænd, som heller vil have Vondens Uld. Den spanske Uld forstaaer Landmanden ei at behandle og bearbejde, den kan ei finde Affætning til Aalborg, og maa derfor sendes til Kjøbenhavn. For dem som lægge Vind paa en forbedret Art er det høist ubehageligt, at Vondens Væderlam og gamle Vædre i Efterhøsten springe med deres Faar, og gjøre dem dragtige, at de ei alene sage flette lam, men og i Uide, ofte før Kyndelmisse, hvorved baade Faarene og Lammene i disse strenge og langvarige Vintere ødelægges. Saaledes beretter Pastor Abel, at han havde 50 Faar af forædlet Art med tilhørende Vædere, men han erholdt kun 12 lam efter dem, de øvrige vare efter Landets flette Art. Man har derfor opstillet et Loobud, som tilholdt enhver at bede sine lam og at indbinde Vædrene til Michelsdag. Faarene malkes ikke, man holder det ikke for fordeelagtigt at bevæde Lammene Moderens Melk, snarere understøtter man dem, naar de have to lam, ved at give Lammene Kømelk. Priserne ere

saale,

saaledes: for Bøndernes Lam i de Starpe Egne pr. Stk. 5 til 6 Mk., i de gode Egne 9 til 10 Mk., for Lam af forbedret Art i de Starpe Egne 2 til 3 Rdlr., i de bedre 4 Rdlr. Det er Prisen for Levelam. Lam til Slagterne betales i de gode Egne med 12 til 13 Mk. Et godt Lam kan veje $1\frac{1}{2}$ til 2 lpd. , de som staae i Tøjer ere fortrinlig federe og sundere, end de som gaae løse. Vægt paa Beder og Bædre af de større er 3 til 4 lpd. To Aars fede Beder betales med 5 til 6 Rb. Af en ret seed Bede kan have næsten 1 lpd. Talg. Prisen paa Ulden er almindelig 2 til 3 Mk.

Svæld og Vand i Indvoldene ere Faarenes sædvanlige Sygdomme, sidstnævnte Sygdom er meget almindelig, naar man har havt en vaad Sommer, den udrybder ikke sjelden hele Byers Faareavl; i sin højeste Fuldkommenhed viser sig Poser under Halsen og Hovedet er opfulmet. Mod denne Sygdom bruges, som et helbredende Middel, Svovl med smaa stødt Salt, blandet med sin hakket Humle, i en Ekees fuld Ml, og stoppes i Munden. Dette Raad med en let Aareladning vil man forsikre har reddet mange Faar. Svælg helbredes med Urin, eller salt Bage at gnide det syge Sted. Salt i et Trug hele Vinteren staaende i Faarehuset, og et lustigt Faarehuus ansees overalt for gavnligt.

Svin.

Arten er god, lang i Kroppen, lavbenet og temmelig stor og vægtig. Et to Aars Ballestin kan veje
12 lpd.

12 lpb. , vel fedet med Korn kan veje 16 til 18 lpb. , og være af Værdie fra 30 til 36 Rdlr. ; sædvanligen sælges fede Sviin-leverde, og koste fra 15 til 20 Rdl. , Slæbet beregnet til 9 à 10 Mk. pr. lpb. , de ere da to Aar gamle, sjelden tre Aar. Hos Bonden staae Svinene om Sommeren treiede, men han har paa sin Gaard ei mere end to Sviin. De opfodes med suur Mælk og Affald fra Stikkenet og Læden, og i Fednings-tiden gives dem mælkspiret Havre, som giver godt og meget, men ei fast Slæbt; og mod Slutningen, saa Uger før de skal slagtes, tillige gruttet Br., og undertiden en halv Tende Rug. Hvem der har tilstrækkelig Balde og Kjørnemælk opfoder og foder Svinene lettest. Afbrænding ansees endnu for fordeelagtigere, men det kan kunns Kjøbmanden og Brændevinsbrænderen give.

Fjerkræture.

Paa Vesteregnen og ved Limfjorden høves mange Gæs, men de formindskes noget siden Udflistningen. En mager Gaas koster 3 Mk. , man foder med Havre og Byg. Ralkuner blive sjeldnere formedeist Kornets høje Priis, Stykket koster 7 til 8 Mk. mager, de fødes og fedes med Rugavner blandede med gruttet Byg, som mædles med kogheed Vand. Unge Venter koster 24 til 28 ß. Stykket, og Høns 16 til 20 ß. Stykket. For tolv Aar siden var Prisen paa Fjerkrædet halve mod nu. Sædvanligen tillægger Bonden ikke flere Fjerkræture end hun kan underholde med

Maj

Maß og afrenset Træ, hun tillægger dem ikke til eget Forbrug, men de sælges unge eller magre. Hjertæet finder vester paa landet god Afstræk til Norge ved Sandstuderne.

Bier.

Bieavl'en synes at aftage, man tilskrriver Uarsagen at være, at de fleste ere uddøde formeldt de senere voade Sommer. Bonden har sjelden over tre til fire Kuber. Den Omhu'e man viser dem, er Rolighed, Ly og Keenlighed, at overflaae Kuberne vel med Leer for at udholde al Fugtighed, og at tilkline Styrvehullet om Vinteren saa tæt, at blot en Pennesfeeder kan indføre Luft i Kuben, derved forhindres, at Bierne ei ved Solskin lokkes ud om Vinteren, og tæe. Til at styrke Bierne om Foraaret, gjer Bonden meget af at udsætte en Tallerken med Brød, blødet i Brændeviin, paa Brættet, efterat det er forud renset.

S. 23. Søregne Industrigrene, Tangsalt, Kildesalt og Saltsøer.

Disse ere i Bendshyssel forskjellige efter Egnenes Bestaaffenhed, og ere følgende: at spinde og væve, at opbuge Træ, Sisserie og Tangsaltvirkning.

Qvindeskjønnene spinder og vaver, men man vil paastræe, at de fattige og Huusmændskonerne ikke ere nær saa flittige, som Gaardmændenes Koner. Gaardmandens Kone spinder om Vinteren i al den Tid hun har tilovers fra huuslige Forretninger, og om Sommeren,

meren, naar hun er fri for Markarbejde, væver hun, thi den Kunst forstaaer enhver Bondesone. Foruden hvad Familien selv behøver til Klæder og Senge, tilvirker hun aarlig Lærred, Hverken, Badmel og Dynetel, som omtulles i Kjøbstæderne med Hamp og Hør, hvorved Bonden sparer de Penge, som disse Nødvendigheds Artikler udkræve, ja Bonden erholder vel noget mere, foruden det behøvende Hamp og Hør til Argivters Bestridelse og andre Nødvendigheders Anstæffelse. I Følge denne Bønderkonernes huuslige Flid, blive deres Børn bedre opdragne, og anførte til Arbejssomhed, end Huusmandenes, og de førstes Børn ere bedre Tjenestetyende end de sidstes. Denne Paastand er anført efter en værdig Godssejers Erfaring. At det vilde være til stor Binding for Bonden og hele Landet, om han beflittede sig paa selv at avle den Hør og Hamp, som nu kjøbes af Kjøbmanden, er soleklart. Den høje Priis paa Hør og Hamp i Krigens Tid har virket til at der nu avles mere i Landet. Forbelen af at spinde og væve til Salg, naar Hørren skal kjøbes af Kjøbmanden er kun liden, en Alen god Hørslærred kostede i Aaret 1806 her 24 ß ., og en Alen Blaarlærred 16 ß .

I Skovregnen beskæftige Huusmændene sig med at skjære Træstoe, gjøre Fjerdbinger, flette Kurve, op-hugge Bogtømmer og andet Aolings. Redskab. I de skovløse Egne bestiller Mandkjønnet, endog af Dagelønnerklassen, intet i de lange Vinter. Aftener, de saa und-

undtagne, som forstaae at binde Halsløbe og flette Hestepuder af Siv.

I de Sogne som ligge nær Haver have de arbejdsføre fattige god Næring af Fiske, som i en vigtig Næringsgreen fra Søbye til Skagen, hvor Kysten er meget fiskerlig, og derfor Priserne lave. 100 tørre Flynndre koste 1 Rdlr., 20 Koller 32 til 40 ß ., en Snees store levende Flynnder 16 til 20 ß ., 100 Østers 3 til 4 Rdlr. Til Gladsstrand gaae Fiskevaerne fra Kjøbenhavn, og hente de levende Fisk, og disse leveres for det meste af Fiskerne ved Bangsboestrånd paa Nvaerne.

Tangsalt.

Fra de ældste Tider virkedes Salt af den grønne Tang ved Stranden, kaldes Bladeltang, paa den østre Side af Jylland, men ei paa den vestre, thi der gives ingen Tang. Af gamle Jordbøger og historiske Documenter vides, at Bønderne ydede Tangsalt i Landgilde, det omtales desuden i A. Berntsens frugtbare Herlighed, under Navn af Saltasse, blandt Landgilde Specles, see den anden Bog S. 161, 386 og 391. Nu levende Folk kan meget vel erindre, at for 30 Aar siden kom Bønderne fra Dronninglund og tilgrændsende Sogne flittig til Torvs og Marked i Aalborg med Tangsalt i Form af Stene; men da Saltet var ureent, havde et graaligt Udseende, og var ei fri for Bitterhed, blev det kun kjøbt af fattige og smaa Familier. En Skjeppe Tangsalt kostede til den Tid 12 ß . Da
det

det indførte fremmede Salt fra Norge, England og Spanien folgtes til 8 a 12 Mk. Tønden i Stæstæderne, kunde Tangsaltet ingen Concurrence udholde, og det forblev et Product til egne Huusbehov, som virkedes i enkelte Strandbyer mellem Hals og Gladsstrand, dog mest i følgende Bønderbyer, somden for Søbye, nemlig Ciraae, Aasaae, Baarsaae, og fornemmelig Lyngsøe. Samme Industri var ligeledes bekendt mellem Limfjorden og Mariagerfjord, fornemmelig i Als Sogn. Beboerne i dette Sogn have endnu i deres Tid udløjet Tangskifter til fremmede Bønder, som kom mange Mile fra til Kysten for at virke deres egen Fornødenhed af Salt. At virke Salt af Tang var reent uddød i Randers Amt, men ei i Aarhuus Amt, thi der virkedes Tangsalt paa Aafjær Gods i Hads Herred, Gulling Sogn, ligeledes paa Samse og Hindsgaard i Thy. Da det fremmede Salt formedesst Krigen steg til en overordentlig Priis til 40 Rd. Tønden, og var næsten ikke at faae for Penge, vaagnebe den gamle Tangsaltvirkning paa de anseede Stæder, i Særdeleshed udmærkede sig Hjøring Amt, paa hvis østre Kyst virkedes i Aaret 1808 henved 1000 Tønder Tangsalt, alene i Bønderbyen Lyngsøe virkedes 200 Tdr. Salt, som blev betalt med 7 til 8 Mk. Skjæppen. Enkelte Beboere i den Bye have leveret til Kiebmænd i Aalborg 5 a 10 Tdr. Salt, som søgtes med Begjærlighed. Tangsaltvirkning er en saare vigtig Industrigreen for Kystbeboerne, især af den fattige

tige Klasse, Høstere og Huusmand. Det er egentlig en Erffel for Qvindesjønnet i deres fri Tider, og som betaler sig meget vel endog i Fredstid.

Paa Grund af Sagens Vigtighed, for at faae den nyttige Industri videre udbredt, har der kongelige Rentekammer ladet kyndige Personer bereise Kysterne i Sjælland, Fyen og Jylland for at undervise Beboerne deri, og at lære dem at rense Tanglubden under Rogningen fra Mineralcalien, hvilket er aldeles nødvendigt, naar det skal vente at blive i Fredstid en affættelig og brugbar Vare. Endvidere har bemeldte Collegium besørget frit uddeelt en egen trykt Anviisning til paa den rette Maade at virke Tangsalt, den er forfattet af Hr. Bergcandidat Münster.

Til Tangsalt er den lange Tang, kaldet Bindeltang tjenlig, den maa ei være udvandet af Regn eller fortorret, dens Godhed erkjendes deraf at den er grøn og salt at smage paa.

Tang brænder meget villig, saasnart den er vejret et Par Timer, til den Ende vendes den og udspreddes ligesom flaaet Græs. Tangen brændes ved Stranden, og man vedbliver at lægge af den vejrede Tang paa Jorden, som skal brænde med jevn, meest ulmende Ild. Aften tildækkes for Regnshyd med Tang, eller og bringes i Huus.

Aften udlubes til Luge i en udbrændt Tjæretønde, eller i et Øskar, hvori der er lagt Bund af Grene og Halm, som ved Albrygning. Tønden fyldes med Aste, hvorefter

hvorpaa heldes saa meget kold Vand Aften kan drikke, og bliver saaledes staaende at trække i 16 Timer. Derpaa udlædes Tanglagen af Taphullet. Den seer da klar og blank ud, som Viin. Er lagen da ei saa stærk, formædlest Aftens mindre Godhed, at den kan opbære stærkt et friskt Hønsesæg, gylles lagen paa friskt Afte.

I en reen indmuret Kjedel uden laag, eller i en Jerngrønde, igylles lagen og bringes i stærk Kog et Par Timer, under Kogningen afflummes Ureenligheden. Derpaa udtages Ilden, at Ilden ophører at koge, og den renses nu fra sin øvrige Ureenlighed, som har udviklet sig under Kogningen, ved Blod som hældes i Ilden af Gangen, omtrent 1 Potte Blod til 60 Potter Iud; ved stærk Omrøring fra Bunden af bringes Blodet til at blande sig med Iuden, og man vil da see at Ureenligheden stiger op og kan da afflummes. Naar Iuden er renset og fri fra Ureenlighed, sættes den paa ny i jevn Kog, ligesom nu under Kogningen Vanddelene bortdampe, kan Saltet ei længere holde sig oplest, men synker til Bunds, og kan da optages med en Skee eller Røge. Har man et Blod, renses lagen med et Leerfad eller en Jernpande som passer vel til Kjedelen, den sættes paa Bunden af Kjedelen og hænger i Strikter over en Stok, af og til optages den, og Ureenligheden affylles. Man kan og rense den kogende Iud ved at helde den paa en Kurv eller et Gold, beklædt med Lærred og Halm, og fyldt med strid Sand, der foretages en Timestid før Saltet sætter sig. For
at

at forfikkre sig om Luden er tilberlig renset, enten det ſkeer ved Blod eller gjennem ſtuid Sand, er det godt at nedlade et Fad eller Skaal i Luden for at ſee om der ei ſkulde være mere Ureenlighed tilbage. Naar Lagen trækker en Saltſhud over ſig, optages Skaalen.

Det første Salt, ſom optages er det bedste, det er hvidt ſom Snee, har en reen Saltſmag, uden al Bitterhed, det ſidſte optagne Salt er brunlig og noget bitter, det fraſſikes fra det først optagne. Derfor ſmages, under Optagningen af Saltet i Kjedelen, ſittig paa den afdryppende Lage, om den ei begynder at blive bitter. De ſidſte Par Potter Lud i Kjedelen ere meget bittere, og opbevares til at give Døget og Faarene i deres Drif, ligesom Eildelage. Af 50 Potter ſtærkt Tanglud, af 27 Graders Styrke, efter Lamberts Saltſpindel, erholdtes ved anſtillede Forſøg 12½ Pd. god hvid Salt uden Affmag, 6 Pd. af mindre Godhed, noget bittert, 4½ Pd. af den afdampede Moderlud, ſom indeholder fremmede Salte Glaubersalt og Bittersalt, og ſmager yderſt bittert, og 1½ Pd. af Ureenlighed, ſom blev affummét og optaget med Skaalen under Røgningen. Dertil brugtes 7 Ipd. Brænde.

Det af Kjedelen optagne Salt, lægges paa et Trug, og derefter i en ſpids lærreds Poſe at Lagen kan fraløbe. Deraf røges Saltet i et Melkekar af Træ, et Siekar, over ſamme lægges et Innedklæde, ſaaledes nedlægges det i Tangafſte, at Lagen kan dryppe af Saltet

ret i Afte. Efter 12 Timers Forløb er Saltet hvidt og tørt, og fast som en Steen. Skal det opbevares længe, eller forsendes, tørres Saltet i en Bagerovn, eller paa en varm Raskelovn.

Tangen brændes til Afte om Sommeren, og henhænges i et Udhuus til om Vinteren, da Afte udluges og koges til Salt, thi naar lagen staaer en Nattestid i Kulden, sætte de fremmede Salte sig paa Siden af Karret, som Iltappe, disse gjøre Saltet bittert, og at det ei kørner sig. Tangsalt er filat som stødt Salt eller Sukker.

Med den blotte Tangafte kan Glæst saltet og conserveres. Det bruges i Hads Herred, Gylling Sogn. Man gnider med en vaad Klub dyppet i Tangafte vel det Glæst som skal saltet, derpaa nedlægges Glæstet i den tørre Tangafte, aldeles tilbækket, fornemmelig paa sees at under Glæstet ligger et godt lag af Afte. Til Glæstet af et Sviiin behøves en Skp. Afte. Saaledes henligger Glæstet fikker for al muelig Fordærvelse, indtil man vil bruge eller røge det. Derpaa optages Glæstet, afvaskes reent og ophænges i Røg. Sligt Glæst er behageligere end saltet med spansk Salt. Tanglage er brugelig til Iudfist og Kjød som skal røges, da det lægges deri som i anden lage, forinden Kjødet ophænges i Røg. Skulde lagen trække Skimmel, opkoges den, eller friskt lage gives. Tangsalt er sjælden til enhver Ting i Huset, da det har en stærk og reen Saltsmag, naar det er vel rensat, og er brugelig endog til Smør.

At vikle Tangsalt er et Fruentimmerarbejde, og ingenlunde kostbar. Et Menneske kan om Sommeren i fire Dage brænde 8 Ldr. Afte, naar Tangen er ved Haanden og vejret, deraf kan udbrages saa megen Løge, som behøves til 1 Ld. Salt, og til at koge det medgaaer 1 Læs Greenbrænde eller 1 Læs Tørv.

At koge Tangsaltluden til Salt i Pander af sammennittede Plader af Jernblik, var tilvoiffe Brænde-
bespirende, især naar man ilbede med Tang. Det kunde være at anbefale, hvor frist Tang gives i Mængde, og et Eogn vilde bekoste Panden med tilhørende Ildsted og Huus, for at spare paa Beboernes Brøggærkjebler. I det Støre som et ordentlig Saltkogerie kan Tangsalt ei virkes paa de danske Kyster, thi dertil falder ei tilstrækkelig Tang. Tangsaltkogning er en Gjenstand for den huuslige Industrie ligesom Spinderokken; man kan virke til eget Forbrug, og sælge noget Afte, Løge eller Salt, men et Anlæg i det Større kan ei betale sig, med mindre Beboerne kunde forene sig om at sælge deres Tangafte til en vis Mand, som drev Tangsaltkogerie som en Næringsvei.

At Tangsalt er virkelig et got brugbar Salt, naar det er tilberlig renset, erfares af følgende Undersøgelse anstillet af Hr. Justiceraad Roefoed, Doctor Medicinæ og Stifisphysicus, og Hr. Apotheker Riibner.

Det urensede Tangsalt indeholder saa meget fri Natrum, at til fuldkommen at saturere 1 Dvintin deraf kan behøves fire Draaber af den almindelige brugelige

lige Saltsyre. Det indeholder ligeledes fremmede Salte, saasom svovlsuur Natrum og Alkali. Saa-
vel det med Blod, som med Sand rensede Tangsalt
er næsten fri for Mineral-Alkali og fremmede Salte.
Det besidder i øvrigt de Egenskaber, som god Kjøkken-
salt bør besidde, nemlig:

- 1) Det er hvid, gennemsigtig og krySTALLINISK.
- 2) Det er tørt, og tiltrækker megen Fugtighed af
Luften; det er endvidere fast og tæt, saavidt som
kan Pjønnes af det leverede Pund stædt Salt.
- 3) Det smelter let i Vand, som meddeles ingen
Farve, og efterlader ingen Bundfald.
- 4) Det decrepiterer paa gloende Kul.
- 5) Det har en god reen Saltsmag.

I Følge Ovenangførte er efter vor Skjennende
ingen Tvivl, at de rensede Tangsalte vil findes tjenlige
til Brug.

Kalborg d. 9 Aug. 1808.

Køeføed. C. L. Rübner.

Saltkilden ved Drvad.

Ved Drvad i Hørbye Sogn, beliggende en Mil
Vesten til Norden for Søbye, findes en Saltkilde,
som har været bekjendt i mange Aar for Drvad Mænd,
og været brugt af dem til deres Huusbrug, istæ-
det for Salt. Kilden er i Regnvejt stærkest, $1\frac{1}{2}$ lødig,
i tørre Dage mindre stærk, og har da stærk Smag af
Jern

Jern og Vitriol. Omendstjænt den i sit nærværende Udløb ei fortjener at benyttes, da Havets Vand er stærkere, nemlig 2 lodig ved den jydske Ryst, er den dog geognostisk vigtig, og fortjener nærmere at undersøges, som ogsaa det kongelige Rentekammer har ladet efter kongelig Befaling foretage ved Hr. Bergcandidat Münster i Aarene 1808 og 1809. Kilden kan ei staae i Forbindelse med Havet, den ligger i et bakket Terrain, hvor alle Kilderne have en mere eller mindre saltagtig Smag, over 100 Alen over Havets Overflade, og en god Miil fra Havet. Det vedblivende Fremløben af en Saltkilde, den være nok saa svag, maa forudsætte en ægte Kilde, som fortyndes af tilflydende Vand, og denne ægte Kilde maa man antage møttes af en Saltstok, eller i det mindste af indsprængt Salt i Gips eller Leer, men denne Basis kan være flere Mile fra det Sted Kilden spores, og har sit Udløb. Sligt er geognostisk mærkeligt, da det kunde muligen i Fremtiden lede til ei vigtige Spoer af Gips, Sandsteen, Stinksteen og Brunkul, som ere Steensaltets ledsagere.

Saltsoer.

Sønden for Hammelmosegaards Hovmark befindes et Stykke Kærjord, begroet med eenaarig Salturt *Salicornia herbacea*; naar det har regnet og det staaer Vand derpaa, smager Vandet saltagtig og det efterlader en Saltstik paa Jorden. Graves i tørt Vejr et Hul i Jorden paa dette Kærstykke som er sei, Blaaaler

omtrent tre til fire Fod dybt, da fremqviller noget saltagtig Vand i Hullet, som er næsten firsødvigt, eller dobbelt saa stærkt som Søevand.

Ligeledes forefindes ved de to store Bøndergaarde Løftegaardene i Jesmark Sogn imellem den store Birkelse Aae og Mosen, at Grunden omkring Gaardspladsene er begroet med bemeldte eenaarige Salturt. Ved at grave i Jorden fremqvillede strax saltagtig Vand omtrent firsødvigt. Grunden bestaaer af Blaaleer og Østersfaller, omdøbt Ljøne det er to Mile fra Havet. Naar det regner, smager Vandet, som en stærk Saltlage i alle Siger og Pytter, saasnart Solen har borttørret Vandet, viser sig en hvid Saltflis over Jorden. To Brønde jevnfides, i den ene er Vandet sødt og drickeligt, i den anden har Vandet en saltagtig Smag, og bruges kun til Fækreaturene, som gjerne drikke det.

Beboerne formene, at det saltagtige Vand kommer fra den nærliggende Bilmose, som synes at finde Bekræftelse i følgende uddraget af en landvæsens Commissions Forretning holdt i Hæuregaards Mølle ved Birkelse d. 8te Juli 1807, og mig meddeelt af Hr. Kammerherre og Stiftamtmand Peng.

”I nordvest Side af Mosen ved Hammelmose findes en liden Sø, kaldet Salt sø, som virkelig indeholder Salt, der i tørre Aaringer efter dermed foretagen Prøve af Kapitaln og landinspektør Munk for nogle Aar siden er befunden at holde 12 a 16 pr. C. Salt i Forhold til Vandets Mængde. Denne Vand-

sam-

samling er vel i og for sig selv ubetydelig, og i vaade Aaringer ikke kan lønne Umagen med at bearbejde, men da den giver Anledning til at formode enten Saltkilder, eller saltagtig Jordsmen inde i Wildmosen, fortjener denne Sag ved anden Leilighed nærmere at tages i Overvejelse."

Det første ved Hammelmosegaard Kulde jeg formene at være fra Havet, da Grunden har tilforn været Havbund, og Sædemarkerne til Gaarden ere stærkt begroet med de Slags Rør, som groe hyppig i forhen værende Havbund. Det sidste synes at være fra Wildmosen, paa Grund af Situationen, da Virkelse Aae gaaer imellem Seebet og Havet, men da Wildmosen tilforn har været Havbund, er det muligt at det kan være det samme Tilfælde, som ved Hammelmosegaarden.

§. 24. Bygningsmaade.

Bøndens Bygningsmaade beroer paa hans Velstand. Det almindelige er at sætte Stolperne paa utilhugne Kampestene, tække Huset med Straataag, hos nogle med Lyng, og opføre Væggene af Leer. Nogle Bønder mure Væggene paa Husets Forside, eller blot under Binduerne ved Indgangen. Almindelig lægges ikke loft over mere end to Værelser, og et Par Kamre. Gulbene ere af leer.

De indvendige Skillerum ere paa mange Steder mellem Værelserne opmurede af Løv, og kan si afslilles fra ordentlige Muursteen. Løv er og her-
til

til varige, men smukt maa de være affstukne, og Tørv
 ven være haard og vel giennemtørret. Slige Mellem-
 vægge af Tørv sees meget almindeligt i den smukke
 Bondebøge eller Flekke Hals.

Paa mange Steder, f. Ex. i Strandbyerne mel-
 lem Søby og Hals, har Huset ingen Skorsteen,
 men blot en Abning i Taget, hvorfor Fremmeset,
 saaledes kaldes her Rjøkken og Bryggers, er sort af
 Sod. Det hele Stuehus, her kaldet Røllingen,
 er af Bindingsværk og Leervægge, og er mørk, lav og
 indkneben.

Køller har man kun saa Steder. Malt, hvore-
 af Bonden bruger lidet, da han drikker Mælk og Vand,
 tørres i Kasser oven paa Kaffelovnen, eller i en Skuffe
 under den. Paa Herregaarde og Præsiegaarde have
 en Skuffe, som kan rumme et Par Skjæpper Byg, un-
 der Skorsteenspladen som er en Jernplade, hvor I-
 den ligger paa, i den tørres Maltet, andet Korn,
 vaade Klæder, varmes Tøllerkener m. v. Det er en
 meget nyttig Indretning, og bruges overalt i det nord-
 lige og vestlige af Jylland.

Staldene ere saaledes indrettede, at et Kam-
 mer, hvor Risterne med Foderet staaer i, er mellem
 begge, mod hvilket Hestenes Krybber vende, saa at
 man i Kammeret kan gaae og rygte, uden at komme
 til Hestene. Det er baade en sikker og uspilbsom Maa-
 de at fodre paa. Paa Vesteregnen, hvor Tærskeloen
 er i den ene Ende af laden, og Hestestalden ved Siden
 af,

af, er en liden Abning for hver Hest indtil Loen, hvor igjennem den som tørster, uden at sinke sig, kan fodre Hestene.

I Faarestien staaer en lang Krybbe i dens Midte, at Faarene til begge Sider kan æde af den, den er ophøjet paa Pæle fra Jorden. Paa Siderne af den aabenspolede Krybbe, som Høet ligger i, ere sætte Krybber til Hakkelsen. Et lidet Afslukke ved Siden af Faarestien er til Lammene at søge Føde i, de gaae gjennem et lidet Hul paa Faarestievæggen. Paa mange Herregaarde, da de i de skarpe Egne holde mange Faar, gives store, høje og beqvem indrettede Faarehuse.

Paa Laden er Indkjørselen hos Bønder fra den ene Side, da Langskjørselen fordrer sværere Bygning. I Vestereggen er Lade, Stald og Fæhuus i en Længde. Der tilføjer Bønden rundt om sine Bygninger, undtagen paa Forsiden af Vaaningshuset, et Udskud af to Alens Brede af smaat og ringe Tømmer, det skaffer noget Rum, og staaer det større Tømmer inden for; det er sparsommeligt, men synet ikke godt.

Til Exempel paa Størrelsen af en Bøndegaard skal anføres en god Fæstegaard paa 6 Tønder Hartkorn i Broust Bye. I den var Røllingen (Stuehuset) 37 Alen lang og 9 Alen bred, Sidehuset 23 Alen lang og 7 Alen bred, og Laden 46 Alen lang og 12 Alen bred. Men der er stor Forskiel paa Bøndens Bygninger;

ninger; og Bygningsplanen er forskjellig i Vesteregnet mod Øster paa Landet.

Pisee, eller Jordhuus af Stampet Jord.

Som en Mærkværdighed maa anføres, at afdøde Provst Worm i Ingsrup har bygget et Enkesæde af Pisee, stampet Jord, i Form af Kvaderstene, han forsikrede at det var mindre kostbar, og tillige tættere og smukkere. Bygningen var smuk at se til, var varm, og man skalde have antaget den for en Bygning af Grundmuur. Til sit Pisee eller Jordhuus havde Provsten betjent sig af en Form med 32 Rum, hvert Rum 12 Tommer langt, 9 Tommer bredt, og 9 Tommer højt. Denne Form blev lagt ved en Jordhøj under aaben Himmel. Af Højen blev den udvendige Grønsvar affrukten, saavidt som Græsrodderne gik; derpaa blev Muldjorden, som indeholdt nogen Sandblanding, men intet Leer, opgraven, lagt i Formen, og lagvis omhyggeligen stampet i eet Rum efter det andet. Naar hele Formen var fuld, bleve de stampede Jordmasser forsigtigen udtagne, og satte i Stabel oven paa hverandre. Efterat have staaet i nogle Dage i Luften, bleve de saa haarde, at de gavde Klang, naar man med en Stok slog paa dem. Saaledes vedblives indtil det fornødne Quantum var færdigt. Paa en Jod, hvortil af Mangel paa Kampesteen, blev brugt Muursteen, bleve disse Jordstene opmurede med Kalk, med Enderne ind og ud. Muren lod han være med Mortel af Kalk og Sand, og strax overstryge med Kalk,

Kalk, hvori noget Bruunrødt var opløst. Dette kostede ham efter egen Angivelse 40 Rdlr., da et af Bindingsværk af lige Størrelse vilde have kostet 84 Rdlr.

§. 25. Kjøbstaden Hjøring.

Hjøring er en landstad, beliggende 7 Mile fra Slagen, $4\frac{1}{2}$ Mill fra Sæbye, 4 $\frac{1}{2}$ Mill fra Gladsstrand, 1 $\frac{1}{2}$ Mill fra nordre eller vestre Strand, og $6\frac{1}{2}$ Mill fra Aalborg. Byen har een Kirke og 120 Gaarde og Huse, med en Befolkning i Aaret 1803 af 744 Personer.

Da Byen er en landstad, bestaaer dens Næring i Jordbrug, Brønderie, nogle Haandværker, og lidet Handel med de fornødenste grove Vare, som de omliggende Bønder behøve, samt hvad der med Sand. Skuderne føres til og fra Norge. Byen har selv ingen Fartøjer, men under Tolddistrictet ligge nogle Fiskelejer, som have Fartøjer, de saa kaldede Sand-skuder, som fare paa Norge, disse ere hver paa 9 til 12 Comm. Læster. Bemeldte Fiskelejer ere: Løkken med 7, Blokhusene har ingen, Kjætrup med 1, Kiul med 1 og Lønstrup med 1 Skude. Disse Fiskelejers Fart og Handel med Norge er til stor Gavn for den vestlige Deel af Vendsyssel, da de opkjøbe og udføre landmandens Korn og Fødevarer, og tilbringer ham igjen hans Fornødenheder, men de staae Hjøring, som maa betale Consumtionen, og har en besværlig Vogntransport. Ved denne Fart og Handel have disse

disse Gisterlejer hænet sig, fornemmelig Løffen, som er en velhavende By. Sandstuderne have den Benævnelse, fordi Skibene af Mangel paa Havn eller Skibsbroe efter hver Reise træktes paa Land, deres Last af Lemmer kastes over Bord, og naar de lades, kjøres og baades Varene ud.

Hjøring har en stor og god Agermark, dens Areal af Ager og Eng er 975 Tdr. Land geometrisk, og omtrent 1300 Tdr. Land Hede. Byens Jorder ere inddeelte i 72 privilegerede Ejendoms Hjerdinge, deraf har Sognepræsten som Beneficiarius 8. En Hjerding Jord indeholder af Agerland, foruden Heden, 14 til 15 Td. Land; efter det herskende Jordbrug af 5 Aars Bru, og 3 Aars Hvile, kan aarlig soaes i en Hjerding 2 Tdr. Rug, $1\frac{1}{2}$ Td. Byg og 5 Tdr. Havre, og af Høe avles $3\frac{1}{2}$ Læs; endvidere kan holdes paa den en Besætning af 3 Køer og 2 Heste. Den gangbare Pris paa en sliq Hjerding Jord er efter dens Veligheden og Kultur 500 til 1000 Rdlr. De mindre Formuende leve af at dyrke een eller flere lejede Hjerdinge Jord tilhørende de mere Velhavende. Den aarlige Udsæd paa Byens Jorder beregnes at være, efter dens 72 Hjerdingers Drivt, 144 Tdr. Rug, 108 Tdr. Byg, 360 Tdr. Havre, og af Høe avles 250 Læs. Drivten er: der gjødes til Byg, derefter tages to Rjærve Rug og to Rjærve Havre, derpaa udlægges Jorden til Hvile og Græsning i tre Aar. Da Jordbrug er Byens vigtigste Næring, og Jorderne er gode, betales

betales her en høj Leje af Jord, nemlig 10 til 12 Rd. af en Tende Bygland og derover. Byens Jorder ere ikke udfistede, som dog var at ønske, men Talen har været derom; og for at udfinde Lejlighed til at forunde den Fattige noget Jord til en Koes Græning har det Forslag været gjort, at lodsejerne afstaae for bestandig en Trededeel af Heden, som bliver for Fremtiden at ansee som Byens egne Jorder, hvorpaa de Fattige kan græsse deres Qvæg og Saar.

Consumptionen af Hjøring i Aaret 1805 var 1342 Rdlr. 2½ fl., foruden Tillægsafgiften 130 Rdlr. 14 fl., nemlig af Maleværket 418 Rdlr. 57½ fl., af Brændeviins, Rødstaber 200 Rdlr. 61 fl., af Portene 589 Rdlr. 63½ fl., af det til Byen indførte levende Qvæg 101 Rdlr., og i Milepenge 3 Rdlr. 64 fl. Da Byen er i Tiltagning, forbedrer Consumptionen sig næsten med 100 Rdlr. aarlig.

Toldintraderne ved Hjøring Toldsted vare for 1804 og 1805.

	1804.	1805.
Indførselsafgiften .	134 Rd. 67 fl.	107 Rd. 89½ fl.
Extraordinair Afgift	17 — 7 fl.	15 — 25 fl.
Søeværts Consumption	23 — 50 fl.	1 — 47 fl.
Indgaaende lastpenge	54 — 86 fl.	51 — 24 fl.
Udgaaende lastpenge	55 — 60 fl.	50 — 20 fl.
	<hr/> 285 Rd. 78 fl.	<hr/> 226 Rd. 13½ fl.

Naar der gives Strandinger, da er Indførsels-
tolden højere, saaledes i Aaret 1802 var den 2721
Rdlr. og i extraordinair Afgift af Vare 404 Rdlr.

Af Brændsel indførtes til Byen i Aaret 1805,
nemlig 187 Tdr. Trækul, 4063 læs Tørv og 641 læs
Brænde.

Hjøring i 1806.

Udg.

§. 26. Sæbye Kjøbstad.

Sæbye ligger ved Havet, $1\frac{1}{2}$ Mil fra Gladsstrand,
7 Mile fra Aalborg, 7 Mile fra Schagen, og 5 Mile
fra Hjøring. Ijennem den løber en betydelig Aae
som driver en Vandmølle og tilbyder den herligste Lei-
lighed til Garveriers og andre Fabrikers Anlæg, men
som hidindtil er ganske unyttet. I Nærheden ere nogle
af Vendsbyssels største og tildeels frugtbarste Herre-
gaarde, Sæbyegaard, Woergaard, Knudseje, Dyb-
vad ic. som levere et ikke ubetydeligt Quantum Korn
til Sæby, og tillige have de største endnu tilbageblevne
Stove. Formedelft denne fordeelagtige Beliggenhed,
synes man allerede forud at kunne love sig at finde i den
en ikke ubetydelig Handelsstad, men at den er langt
fra at være det, og i sin nærværende Forfatning kun
er een af Dannemarks maadeligste Flekker, som neppe
fortjener Navn af en Kjøb- eller Handelsstad, vil føl-
gende korte Beskrivelse vise.

Sæbye har i forrige Tid været større end den er
nu. Afvillige Oversømmelser af Havet have Tid
efter

efter ahden borttaget betydelige Landstrækninger, og under tiden revet hele Huse med sig. En heel Strimmel Land paa den nordlige Side af Aaen, hvor forðum har været Waaninger for 16 Fiskersocieteter er paa denne Maade forsvunden. Ligesaa er paa den søndre Side af Aaen efterhaanden bortrevet et betydeligt Stykke Land. Endnu seer man Ruider af Pælværket af 2de Broer, som i ældre Tider have tjent Beboerne paa hin forsvundne nordlige Landstrimmel til Overgang til den øvrige Deel af Byen. Endnu seer man ved lave Vand de Ruiner af Brønde, nogle hundrede Alen fra de endnu staaende Bygninger paa den sydøstlige Kant af Byen. Alt dette gjør det ikke usandsynligt, at Kirken tilforn har staaet midt i Byen, istedet for at den nu næsten staaer i den ene Ende af den.

Forunderligt nok, at man, saavidt mig er bekjendt, ikke har nogen Efterretning om, naar Havet saaledes har udøvet sit voldsomme Herredømme. Men rimeligviis er det stæet efterhaanden, ligesom Havet nu og da ved Esteraarets høje Vand borttager hele Stykker af den saakaldte Strandhaugemark, og har derfor desmindre draget de Samtidiges Opmærksomhed til sig.

Folkemængden er 517 Personer. Antallet paa de Extraatsyndende er 350 Personer. De egentlige Borgeres Antal er 32.

Kirke- og Opdragelsesvæsenet bestyres af en Præst, en Degn, som efter sin Bestalling tillige maa være Skoleholder, men hvis Skole i de sidste Aar

Aar formedelsi sin affides Velliggenhed har staaet øde; en Skoleholder for den saakaldte Fattigskole, der for nærværende Tid er Byens eneste Underviisningsinstitut baade for Rige og Fattige.

Magistraturen og Politievæsenet, en Byefoged med aarlig Løn af 6 Rdlr., en Byeskriver, 2de Forligelseskommissarer, 2de deputerede Borgere, en Riemner, 2de Politiebetjente, en Arrestforvarer og Raadstuetjener, som tillige er Byens eeneste Vægter, og en Hyrde.

Told- og Konsumtionsvæsenet, af en Konsumtionsforvalter, som tillige er Kasserer, en Strandkontroleur, fem Underbetjente. I Henseende til Skibes Klarering, er Byen ellers underordnet Glads-
strands Toldkammer.

Ved Medicinalvæsenet en examineret Jor-
demoder, der har aarlig Løn af 20 Rdlr., hvoraf Halv-
delen tages af Byens Kasse, Halvdelen lignes paa
Borgerne.

Brandvæsenet, af en Brandinspektør og 12
Brandfolk, som have tvende Sprøjter at dirigere.

Postvæsenet, af en Postexpeditor, der løn-
nes af Postmesteren i Gladsstrand.

Militær. Staten eller Borgerbevæbningen
bestaaer af et borgerligt Artilleriekorps oprettet i Aaret
1801. Dette Korps har en Kapitain, 2de Heute-
nanter, 3 Overkonstabler og 20 Gemene, hvilke sidste
ere

ere til Opmuntring for sig og Kone forundte Frihed for den halve Extraskat.

Søefolkenes Antal er i Hovedbrullen 11, i Ungdomsbrullen 12, i Extrarollen 18. Tvende af de Enrollerede ere Soldater, og een Strandfoged. Forresten leve de alle paa 2de nær, der fare som Skippere, af Fisterie, naar de ikke ere Kommanderede til Orlogs-Tjeneste.

Antallet paa de Fattige er i første Klasse 9, i anden Klasse 6, i tredje Klasse 11.

Byen tæller nu 98 Gaarde og Huse *) der alle paa et nær, hvis Hovedfacade er grundmuret, og derfor kaldes Steengaaarden, ere af Bindingsværk og nogle af flinede Vægge. Omtrent Haloparten er takket med Tagsteen, de øvrige med Straae. Deres Assurancesum udgjør 38,150 Rdlr., Bygningsafgiften 166 Rdlr. 69 Sk.

Af disse ere følgende offentlige Bygninger:

En Kirke. Den er fattig, da dens hele Indtægt bestaaer i Sæbys Kirke- og halve Kongetiende som i de senere Aar har været bortforpagtet for 60 til 70 Rdlr., Stolestadepenge og Afgift af Jord og Gravstæder. Dens hele Beholdning var ved forrige Aars Regnskab 402 Rdlr. 27 Sk.

Et Hospital, hvori 8 Almisselemmer have, foruden frie Bolig og Brænde hver 5 Mk. maanedlig.

Et Fattighuus for fire Almisselemmer, der foruden frie Huus og Brænde ligesaa hver nyde 5 Mk. maanedlig,

*) I Aaret 1682, da Grundtaxten blev sat, havde Byen 156 Gaarde og Huse, hvoraf 20 stode øde, og desuden 26 ubebyggede Pladser.

nedlig, stiftet af den i mange Henseender af Bøbye fortiente Borgemeester Ruus. Disse Stiftelsers Indtægt bestaaer i Renter af de til samme Kienkebe Kapitaler, der nu udgjøre 3969 Rdlr. 72 $\frac{1}{2}$ s; i Leiesgift af adskillige til samme henvagte Jorder, der for Tiden beløbe sig til 62 Rdlr. 74 $\frac{1}{2}$ s. Sognepræsten og Byfogden ere disse Stiftelsers Inspektører, hvorfor den første er tillagt Renterne af en Kapital af 838 Rdlr. 72 $\frac{1}{2}$ s. og den sidste af 400 Rdlr. Videre Efterretning om disse Stiftelser m. m. findes i 4de Tome af Hofmanns Fundater.

En Degnebolig, som formodentlig, naar Degne- og Skolelærerembedet efter et af Stiftes approberet Forslag ved indfaldende Vakance besættes af en Person, vil blive folgt.

Et Skolehuus, hvori den saakaldte Fattiges Skoleholder boer.

En Raadstue, opført af Bindingsværk i Aaret 1801. Da den tillige er Ting- og Arresthuus for Bergslum og Terslev Herreder, have disse bidraget de Iordreiede dele til dens Opbyggelse, og maae endnu fremdeles bidrage til dens Vedligeholdelse i samme Forhold.

En Konsumptionsbod ved Vesterbom. Bestemterne ved de øvrige Bomme, thi Byen har ingen Porte, boe i Privates Huus.

Et Hyrdehuus som vedligeholdes for Byens Riemærkaffes Regning.

Byens Næringsveje ere Handel, Brændeviinsbrænding, Haandværker, Fiske- og Agerdyrkning. Dog beskæftiger ingen sig med nogen af disse Næringsveje allene, men Handels- og Haandværksmanden driver her tillige Brændeviinsbrænding, Værtshuushold og Agerdyrkning.

Al Kjøbmænd er her 7, som bære dette Navn, Tre af disse drive nogen Handel med Trælast, Jern, Kalk, som de faaer fra Norge. Forresten handle de med Specerier, Wiin, Brændeviin, lidet Jsenfram og nogle faae Sorter af Alenfram, hvilke Vare de for det meste tage hos Kjøbmænd i Aalborg. Ved det de saaledes tage deres Vare paa anden Haand, er Prisen 8 til 10 Procent højere end i Aalborg, og derfor have de liden Søgning uden af den fattige Haandværker, Fisker og Dagleier. Den mere Formuende eller bedre Huusholder finder mere sin Regning ved at tage det han behøver fra Aalborg. Igesaa ubetydelig er den Affætning Landmanden finder paa sine Producter, især siden den eneste Kjøbmand som forhen drev nogen betydelig Udsøfsels-Handel, med Huber, Uld, Fedevarer, er i forrige Aar død. Aarsagen til denne liden Driftighed, finder Kjøbmanden i Mangel paa Havn, i den stedse mere og mere overhaandtagenende Land- og Forprang og Brændeviinsbrænding paa Landet. Med Hensyn til Landprang maa bemærkes:

For Bonden er det unægtelig en Fordeel, at han ved sin Dør kan finde Affætning paa en Hud, et Skind, nogle Pund Smør, Talg, Uld, en Enees Ug 2c. og igjen faae en eller anden Emaating, som det ikke lønner Umagen at reise nogle Mile til Kjøbstaden for. Og hvorfor skulde han da tvinges til at søge Kjøbstaden, der ofte hverken er til Fordeel for hans Pung eller Helbred. Vær han ikke have den samme Frihed

som enhver anden Mand i Staten, til at kjøbe og afhænde sine Vare hvor, og til hvem han selv lyster. Næse vej er det Tab som Kjøbmanden lider herved, ei heller betydeligt. Landprangeren, som ikke selv kan udføre det Kjøbte, maae jo dog sælge det igjen til Kjøbmanden, og tage hos ham de Vare som han behøver til sin Bondehandel. Denne kan paa den Maade endog kjøbe og sælge i større Partier, end naar han har med Bonden allene at gjøre og spare megen Ueillighed. Aalborgs Kjøbmand finder ei sjelden ret godt Regning ved at handle med Landprangerne. Og er Kjøbmanden ei blot Høker, er han forsynet som han bør at være med de Vare Bonden behøver, og kan igjen afkjøbe denne sine Produkter, vil han ikke have Anledning til at klage over Landprang, da Bonden, som mere seer paa en Skilling, end paa at reise nogle Mil, nok selv vil tage den Fordeel som han nu maae unde Landprangeren. Paa denne Maade bliver Kjøbmanden sin Egns Velgjører, istæden for at Høkeren kun udsuer den Fattige.

Det som Politikeren og Moralisten med større Høje kunde indvende imod Landprang, er, at den mægtig tiener til at befordre Læsgjængerie og undergrave Moraliteten. Det er tvivlsomt for Bonden at løbe omkring som Pranger eller Landkrammer, om det er mindre Arbejde end at gaae ved Plougen. Men har han tillige noget Landbrug forsømmer han det, og vinder sjelden ved Handelen hvad han taber ved hiint. Ofte bliver han bedraget af Kjøbmanden ved flette Vare,
som

kom denne ei paa anden Maade kan sælge. Han griber da til allehaande Midler for igjen at bedrage andre med dem, eller og han forarmes, og da han nu ved dette Løsgjengerie er bleven magelig og uvandt til Bondearbejde, er Vetteltstaven hans sidste Tilflugt. Fordelen er til alle Tider Kjøbmandens Regel, og denne kan blive smudsig, jo mere Handelen drives i det smaa, og jo mere ukultiveret Manden er som driver den. Det er ellers utroeligt hvorvidt disse Landprangeres Spekulationsaand kan stige. Der gives endog de iblandt dem som drive Handel med Talletterieseddeler som de tage i Aalborg. Et Par af saadanne Landprangere fik desværre en liden Gevinst, og strax bleve deres Naboer angrebne af det ulukkelige Lottoraserie.

Brændeviinsbrænding og Vertshuus hold drive endnu desuden fire andre af Byens Indvaanere. To til tre Familier leve for det meste af Agerbrug.

Af Privilegerede er her en Farver og Trykker.

Af Haandværkere ere her 2 Tømmermænd, 2 Muurmestere, 4 Snekere, 5 Skrædere, 4 Skoemagere, en Hattemager, en Handskemager, en Smed, 2 Bødkere, 2 Vævere og 3 Fælberedere; men ingen Bager, Slagter m. v.

Det gaaer derfor og med Haandværkerne som med de Handelsde her. De indskrænke sig ei blot til deres Haandtering, men drive foruden den Profession de fra Ungdommen have lært tillige flere. Saaledes er

Enedkeren tillige Muurmester, Tømmersmand, Glasmester og Maler; Skoemageren tillige Sadelmager. Nogle af dem ere endog Brændeviinsbrændere, og de fleste give sig tillige af med Landbrug. Men disse mange forskjellige Eysler gjør og, at Haandværksskandalen, tjent den ikke mangler Næring, for størstedelen ikke er saa velholden som den kunde være.

Fiskeriet her, bestaaer for det meste i Glyndre, Rulle-, Torsk, Pigvar, Tunger. Ogsaa fanges her nogle faae Hummere, Tostekraber &c. Omtrent 16 Familier finde derved deres Underholdning. Men Fiskeriet kunde upaatvirelig nære langt flere Menneſter, dersom man tillige havde Fiskeqvasser, eller og beſtjendte sig mere paa at tørre eller salte den overflødige Fiske, hvortil de ikke i Diebliffet kan finde Affætning. Det som sælges i Aaen, af Aal, Ørreder, Aborrer og Geeder er saare ubetydeligt.

Af Skibe eier Byen kun een Jagt, men da dens Ejer er død, og Havnen nu er tilstoppet, er det meget at befrygte at den og vil gaae fra Byen. Af store Fiskebaade som kan indtage 20 til 30 Tønder, ere her fire, og tvende mindre.

Byen har i de ældre Tider havt en ikke ubetydelig Havn, som har tjent til Winterlag ikke allene for Søbyerne egne Bærtejer, men og fra Gladsbunds og Løssøes. Af Havneregnskabet for Aaret 1705 sees, at ikke mindre end 17 Skibe have lagt her i Winterhjem, hvoraf det største var paa 18 Læſter, og i Aaret 1777 eiede Søbye endnu 5 Skibe, hvoraf det største var paa 10½ Commercelæſt.

Den

Den har været begnet af et Bolværk, som har været belagt med Steen, og dannet som et Steenkar. Det første Anlæg dertil skal efter Sagnet være gjort af kejserlige Krigsfolk, men naar og hvorledes vides ikke. Kun det veed man, at Kong Friderich den Anden i Aaret 1562 gav Sæbye endeel Lønner af Kongens Skove til at reparere Havaen, som da var forfalden. Ligesaa har Sæbys Borgemeester og Raad i Aaret 1673 tilladet Rigets Admiral Niels Juel som Eier af Sæbyegaard, at indkaste og indbegne et Stykke Jord af Sæbyer Overbrev Wandliær, imod at denne igjen gav Tilløbelse til at hugge endeel Træer i et Stykke til Sæbys Mark stødende Skov til Havnens Reparation. De herom oprettende Dokumenter ere af 9 og 12 Novbr. 1673 *). Dog klager Borgemeester Christen Ruus i Aaret 1682 atter over at Broe eller Steenkarret for Ild og Indløbet forfalder. Men han sætter i sin Henseende sin Lid til Gud og Kongen, og for at denne Stad kan komme i sin forrige Esse igjen, ønsker han, at dens Frihed ikke maae worde den betaget af Fladstrand, som Sæbye stedse har seet stævt til, fordi den uden at have Kjøbstadsprivilegier dog drev Kjøbmandskab og borgerlig Næring. især da den før Forordningen af 31 Decbr. 1700 ikke engang svarede Konsumption. Den forventende Hielp fra Regjeringen kom imidlertid ikke, og det lidet som nogle af denne Byes Indvaanere efterhaanden foretog for at hielp paa Steenkarrets Forsæld var ikke tilstrækkeligt, til at bøde paa det Brud som Tiden og Stormen efterhaanden gjorde, end lige til at vedligeholde det. Byefoged Damsgaard forsøgte vel i Aaret 1789 ved en Ansøgning til Toldkammeret

*) I det af 9 Novbr. hvori Byens Førgere befuldmægtiger Borgemeester og Raad til at slutte ovenmeldte Kontrakt, klages over at den lidet Skov, som til Sæbye haver været, er i forrige Tider til Havnens Reparation ganske ophugget, og at Byen i disse besværlige Tider ikke haver Middel til at kjøbe Træer dertil, om de end kunde bekommes.

kammeret, at afværge Havnens totale Undergang. Men den fandt ingen Salsmand. Desto lettere blev det derfor og før Stormen i Efteraaret 1792 at sætte Havet ind over det forfaldne Steenkar, rive en heel Søebod med sig, kaste det fra Afgrunden oprørt. Sand paa Velgerens Toppe ind i Indløbet, og saaledes at tilstoppe Havnen. Ikke nok at Naen, som paa denne Maade var formeent sit forrige sydeslige Udsøb, nu tog sin Udvei imod Nordøst over en Strimmel af Byens Marker, men Havet havde nu og ved næste Storm frit Raaderum til ubindret at forstjette sine Udelagelser, hvorved ikke allene Kirken, men en Trediedeel af Byen truedes med eienlydlig Undergang. Den daværende Byesoged Kanceliesekretair Brorson saae med Patriotens Bedrøvelse paa dette Byens inderusne Uheld, og beklagede kun at Stjæbnen nagiede ham Evne til at udføre hvad hans adle Villie ansporede ham til. Men da en fornøyet Ansøgning til Regjeringen om Hielp til Havnen, formeddelsk de under dens Njine i Kirkenhavn inderusne berødelige Udebrænde, ikke havde noget heldigt Udsald, tog han i Aaret 1796 selv sat paa Værket, og anvendte af egen Formue hentyd 2000 Rdlr. paa at opføre et Bolværk, hvorved blev dæmret for det af Havet ved bliin Oversvømmelse gjorde Brud og Naen igjen anvist sit forrige Løb. Skjøndt dette ikke var tilfrætteligt til gaaft at sætte Havnen i sin forrige Stand, saa havde det dog i Aaret 1798, den Virkning, at tvende Galeaser, hvoraf den ene var paa 14 Kommercelaster, løb med fuld Ladning ind i Naen og lossede der, hvor en tom Gisterbaad i Foraaret 1796 ikke kunde flyde. At det ikke i Tiden gjorde den Rytte, som det i Begyndelsen lovede og useilbarlig vilde have havt, maae tilskrives de Folks Uhyrbighed som forestode Arbeidet. Man havde nemlig ved Pælene nedlagt en Fod eller Kamme med Sverbiakker, som i gjen blev sættet til de med Hammer forsynede Pæle, og forsynet med Stivere til Midten af Pælene. Oven paa denne Fod eller Kamme blev paa begge Sider af

af Helene lagt svære Kampeffene. Derved blev Havet givet Leilighed til at underminere Steenkassen eller Steen-
kisten og at lette det hele i Veiret, hvorved Bolværket i de
paafølgende Aar blev tilføjet betydelig Skade. En saa
ædel og uegennyttig Handling af en ellers uformuende Mand
kunde ikke undgaar Regjeringens Opmærksomhed. Sekre-
tair Brorson blev efter Generaloldkammerets Forslag hædret
med Guldmedaillen pro meritis, og desuden forundt et
aarlig Tillæg af 150 Rdlr., indtil han blev befordret til
et bedre Embede. Og da Cøbyes Havn derved engang var
kommen paa Bane, interesserede nu og flere Mand sig for
denne Sag. Efter Hr. Justitsraad og Amtmand Lybckers
Anmodning kom den virksomme Generaladjutant og Over-
loids Løvenørn, da han i Foraaret 1798 var i et andet
Grinde i Jylland, her til Cøbye og undersøgte Havnens
Bestaaenhed. Ved denne Leilighed indgav han til General-
oldkammeret et Forslag, hvorefter Havnens Forbedring
og Udvidelse, naar den skulde sættes i Stand til at mod-
tage Skibe til 7 a 8 Fods Dybde, vilde koste i det hele
10 a 12000 Rdlr. En Kommission blev nedsat for at
undersøge dette Forslag, og Følgen deraf blev, at Hs.
Majestæt ved Resolution af 11te Juni 1802 bevilgede
4000 Rdlr. til at udføre den til Cøbyer og Omegnens Be-
fryttelse imod Søens Indbrud fornødne Stenebyggeri og
Udfylkning, imod at Byen herfor gav Sikkerhed i en sam-
me tilhørende Jordejendom og imod Forpligt, saasnart
Havnekassens Indtægter tillade det, at svare 4 Procento
Renter, og i Udbrug paa Kapitalen alt, hvad fra Havne-
kassens Udgifter overstyder. Med denne Kapital blev lagt
Haand paa Arbeidet i Foraaret 1804 under Bestyrelse af
en her nedsat Havnekommission, bestaaende af Byfogden,
Strandkontroløren og 3de af Byens Borgere. Den dag-
lige Opsigt ved Arbeidet blev betroet en fra Oldkammeret
hibsent Tømmerspoeler ved Navn Niels Wøller, som var fore-
staaet af Tømmermester Haldtjørn i København, der tidligere
havde

havde lagt Planen til Arbeidsmaaden. Den nærmeste Hensigt med Kaanet var Byens Konserveration og at beskytte Vaen som danner Havnens Ind- og Udløb, for Havets Indstyling af Sand. Til den Ende er nu paa den nordlige Side af Havnen opført en Steendæmning i Form af en Triangel, som træder isteden for den af Havet bortskaaene Landstrimmel, og Byen fra denne Kant saaledes nogenlunde sikket, men derved er endnu ikke Faren afværget fra den sydlige Deel af Byen, eller tilveiebragt nogen Havn. Hertil udfordres Ilandsættelse eller Opreisning af det gamle Steenkar, og saavidt kunde hiin Kapital ikke række. Paa Havnecommissionens Forslag er derfor atter ved Resolution af 13de Juni 1806 bevilget et Kaan af 1600 Rdlr, imod at samme forrentes og tilbagebetales i 28 Aar med 6 Procento af Kapitalens oprindelige Beløb. Under paafølgende 18de Julii er tillige approberet en Havnetaxt for Sæbye, til Afbetaling af hine Procento. Hvad Virkning dette vilde Arbeide vil have til Havnens Ilandsættelse og Byens Konserveration, vil Tiden lære. Thi jeg tør ikke forbigaae, at, skøndt man havde ventet at den allerede fuldsorte Steendæmning var tilstrækkelig befæstet imod Havet, og at det ei vilde kunde kaste sit Sand ind i Vaen, saavidt denne rakte, saa har dog Erfarenhed ogsaa her skuffet al rimelig Forventning. Ved de i dette Efteraar indtrufne overordentlige Storme og høje Bølge fra Nordvest, den farligste Vind for Sæbyer Havn, som rasede især den 25 October og anden Julepaa den 26 December har Havet ei allene gjort Brud paa det nye Bolværk, men endog kastet en Sandbanke ind i Vaen, og endnu betydeligere er den Skade, der samme Tid er tilføjet den sydlige Side af Byen, hvor det har bortskaaet Batteriet og paa sine Steder mere end 20 Alen af den saakaldte Strandhauge Mark. Men dette Efteraars høje Bølge og vedholdende Nordvestvind var og et Særlynd, som Ingen i Sæbye kan erindre sig. Den derved anrettede Skade vilde dog vist nok være bleven langt større,

flørre, dersom den nye Steendæmning ikke havde brude Søen og svækket dens Magt, ligesom der ei kan være nogen Tvivl om at Batteriets og den nærmeste tilstedende Jords Bortskjødelse var en Folge af, at Havet ikke har form-delt det nedfaldende Steenkar sandt sin forrige Hindring. En betydelig Skade for Sæbye var det derfor at Generaladjutant Løvenørns i Aaret 1799 lagte Plan ikke i det hele blev fulgt og strax iværksat. Jeg er ikke saa veje bekendt med Situationen ved Gladsstrand, Grunden og Havets Paavirkning der, at jeg kan afgjøre, hvorvidt der fremfor ved Sæbye kan indrettes en Havn for større Skibe og selv Krigsskibe, men efter alle Kynthiges Dom, vilde man her med langt mindre Betskning kunde indrette en Havn for smaa Skibe, dersom dette allene skal være Njemedet. Og til indtøndst Handel ligger Sæbye unægtelig betydeligere end Gladsstrand.

Fra Sæbye er Overfarten for Posten og de Reisende til Læssøe.

Byens Jor der ere ansatte til 23 Tønder 2 Skiepper 2 Sjerdingkar 2 Album Hartkorn, hvortil høre 317 Tønder Agerland og 22 Tønder Engbund.

Al disse har Præsten som Beneficiarius 2 Tønder Land, Hospitalet 15 Tønder Agerland og 1 Tønde Eng, hvoraf for nærværende Tid svares i aarlig Leie 62 Rdlr. 74 Sk., Byen som Kommune 21 Tønder Agerland og 3 Tønder Engbund, hvoraf svares i aarlig Afgift til Rimmerkassen 117 Rdlr. 2 Sk.; de evrige 279 Tønder Agerland og 18 Tønder Eng, er af Private.

Desuden har Byen et ikke ubetydeligt Fælled eller Overdrev, hvorpaa Indvaanerne græsser deres Creature, men da dette Fælled bestandig ligger ud til Græsning, er Græsgangen maandelig. Det som hidindtil har hindret dens bedre Dykning og Afbenyttelse, er et Byen i Hensende til samme ligger i Fælledskab med Sæbyegaard, ved hvis
længe

længe ønskede Ophævelse der hidtildeil steds har mødt Hindringer.

Til en stor Deel af Byens Huse ligger og en Toft, hvoraf nogle ikke ere ubetydelige. Disse Tofter ere ikke indtagne under hiint opgivne Areal, men beregnede tilligemed Bygningerne til Grundtaxtens Svarels.

Endnu maae jeg her anmærke: at der til Embedsmændene og Kirken ere lagte følgende Tiender og Jordejendomme uden for Sæbye.

Til Sognekalderet, Kongetienden af Ugilt og Raurup Sogne, der for nærværende Tid indbringer omtrent 400 Rdlr., det halve af Sæbyes Kongetiende, en Eng ved Rensnebroe i Wolfstrup Sogn af $1\frac{1}{4}$ Tønder Land, en Eng i Undersleb Sogn, tilligemed en Dito derved liggende, som egentlig tilhører Kirken, men dog perpetueret til Sognekalderet, siden Kapellanens Nedlæggelse, imod aarlig Afgift til Kirken 1 Rdlr. 68 $\frac{1}{2}$. Begge disse Enger indeholde $8\frac{1}{2}$ Tønder Land geometrisk Maal.

Til Degneembedet foruden Albrecht Sogns Dagestiende 2de Engkister paa $1\frac{1}{4}$ Tønder Land geometrisk Maal.

Til Byesogedembedet en Ejendom beliggende ved det saakaldte Enghuus som indeholder 2 Tønder Ugerland, 10 Tønder Land Engbund, og 10 Tønder Land Moese eller Overdrev.

Til Kirken foruden bemeldte Eng en anden i Undersleb Sogn paa 5 Tønder Land.

Byen har i de ældre Tider havt en Skov, hvoraf man har hugget til at vedligeholde Boldværket ved Havnen, men nu har den kun en Løvmoese, hvori Indvaanerne faae fra 1 til 8 Dages Grøft med en Spade, imod at betale for hver Dages Grøft 4 $\frac{1}{2}$ til den saakaldte Løvekasse, hvoraf Broerne paa den Bei der faaes til Moesen vedligeholdes, og en Mand lønnes

lønnes med 4 Rdlr. for at opmaale og udvise lodderne. Paa Byens fælleds Heide og Overdrev, graves og af de Fattige nogle Overtorv.

Den almindelige Dyrkningsmaade er at man pløjer og gøder Jorden først til Byg, hvorpaa man tager 2 Rjarve Rug og 1 a 2 Rjarver Havre. Derefter udlægges Jorden til Hvile 2, 3 a 4 Aar, ligesom man har Forraad af Jord. Paa de bedre side Jorder, saaes og noget Baar, eller Sommer: Hvede til Huusholdningsbrug, som lykkes her meget godt og næsten giver i Forhold til anden Sæd det bedste Udbytte.

Af Kjøer have Byens Indvaanere 145, af Gaar 137 og af Heste 18. De Fattige leje, til at drive deres Jord, Bønderne i de omfringsliggende Byer.

En Tønde Land koster her i Forhold til dens Bønitet og nærmere og længere Beliggenhed fra Byen 70 til 180 Rdlr. Og af Byens Tøfter kunde vel en Tønde Land gaae i 2 a 300 Rdlr.

Kiemnerkassens Indtægter bestaae i Afgift af Byens Jorder, som for nærværende Tid beløbe sig til 117 Rdlr., bestemte Jordfyldspenge og nogle andre eventuelle Accidenter s. Ex. Bostadpenge og det som gives for Seglet ved Borgerflabatagelse. Deraf bestrides Politiebetjenternes, Jordmoderens løn, Tilslaget til Bøgtelønnen, Wei- og Broestatten, Qvarteerpenge til Sessionens Deputerede, Raadsluens og de offentlige Broers Reparation, og andre tilfældige Udgif.

Udgifter. Ved Slutningen af Aaret 1805, havde den et Overskud af 203 Rdlr. 18 $\frac{1}{2}$.

Brandkassen har ingen faste Indtægter, og de til Brandvæsenet medgaaende Udgifter tages af Kiemmerkassen.

Skatter.

Ertraskatten var 1806	.	.	352 Rdl.	.	6.
Quartprocentoskatten	.	.	54	—	12 $\frac{1}{2}$
Bygningsafgiften	.	.	166	—	69
Den oprindelige Jordafgift med Appen,					
der af $\frac{1}{2}$ Forhøjelse	.	.	61	—	27
Indkvarteringsafgiften	.	.	118	—	"
Den overordnede Indkvarteringsafgift			15	—	53 $\frac{1}{2}$
Konsumtionen beløber sig imellem 10 til 1200 Rdl. aarlig.					

Fattigvæsenet har ingen faste Ejendomme eller Kapitaler, naar undtages de til ovenmeldte Fattighuus og Hospital legerede. Dets øvrige Indtægter bestaae i ligningen af 200 Rdlr., Tavlepenge og tilfældige Gaver eller Mulkter, der kan anslaaes til 20 a 30 Rdlr. aarlig. De Fattige understøttes efter Omstændighederne med Penge til Føde, Huusleie, deres Børns Skolegang, Medicamenter o. s. v. Naturalforplegning finder her ikke Sted. Det højest som noget Almisselem nyder er 3 Mk. ugentlig, frit Huus og Brænde.

Udfølgelig Byen vedkommende.

Overformynderiets Midler ere 3173 Rdl. 6 $\frac{1}{2}$.

I Byen holdes 2de Krammarkeder, et Dværgemarked og 2de Hestemarkter som kun lidt besøges.

Her

Her er en god Vandmølle, som da den aldrig mangler Vand og kun sjelden standses formedelst Vagvande, ogsaa har Søgning af de nærmeste Landsbyer. Det i Aaret 1801 anlagte Batterie, som har tjent til det borgerlige Artilleris Øvelse, er nu ganske bortaaet af Havet, men siden Krigens Begyndelse er et nyt anlagt.

Vognmandslaug gives her ikke, men de Reisende besfordres af de som holde Heste og Vogn. Jeg taler ikke om Byens Møbler af en Borger-skole, Læge, Lygter, god Broelægning, nogle af de nødvendige Professionister, Grovsmed, Kobbefmed, Gjortler, Slagter og Bager ic. ic. fordi jeg da næsten maatte opregne alt, hvad man sædvanlig finder i større og mere kultiverede Stæder. Mangel af Læge og Apothek søles her til Lykke ikke, da Sæbyes sunde Klima holder selv den fattige ved Sundhed til en temmelig høj Alder.

Til Slutningen vil jeg kun endnu erindre, at det er mig paaafaldende, at ikke flere Pensionister have søgt hertil. Formedelst den lette Priis paa Huusleje, Ildbrand, Sijs her, fremfor mange andre Stæder, vilde en liden Familie med 2 a 300 Rdlr. kunde leve her uden Trang.

Sæbye d. 31 Decbr. 1806.

Boeck,
Bye- og Herredsfoged.

Sæbye

Sæbye er en maandelig Rjøbsted paa 120 Gaarde og Huse, med en Folkemængde af 500 Personer. Byens Agermark er noget sandig, og burde udflistes. De saae ved Byen liggende Jorber, som ere indhegnede, gjælde noget over 100 Rdlr. pr. Tønde Land. Da Byen er i Aftagning have Ejendommene ingen synderlig Pritis. En anseelig Rjøbmandsgaard med 30 Tdr. Land til af Byens bedste Agermark gjelder 2500 Rdlr., deraf kan Gaarden selv beregnes til 900 Rdlr. Byens Opkomst vilde befordres ved Havnens Forbedring, ved Jordernes Udflistning, og ved at erholde til Ejendom noget af de Jorber, som ligge under Sæbyegaard, hvis Hovmarker gaae lige til Byen.

Udg.

Fladstrand

er en Flekke, uden Rjøbstedprivilegier, beliggende 12 Mil norden for Sæbye, 5 Mile fra Skagen, 4 Mile fra Hjøring og 8 fra Aalborg. Den var i ældre Tider et Hjøsterleje, bestaaende af nogle jordløse Hjøsterhuse, og nogle matriculerede Bønderhuse ansatte i Matriculen for 5 Tdr. 4 Skpr. 2 Fd. 2 Alb.; formedelst dens gode Beliggenhed, og ved Hjøsteriet, er den voret til et Folketal i Aaret 1801 af 446, og siden den Tid mere ved den der værende Garnison, og det Havneanlæg som der er foretaget, og som beslyttes af Batterierne, hvilke ere meget udvidede og forbedrede. I Krigstid der gaaer Posten herfra til Norge, og Overfarten er der af Vigtighed. I Fredstid ligger her altid paa Rikeden

Næben endeel Skibe for at ventse Wind og indtage Forskjælinger, ligeledes ligger her Fiskeqvaserne fra Kjøbenhavn for at indtage deres Ladning af levende Torsk, Pivarer, Glynder og Østers m. v.; thi Byens Fiskere bringe deres Dræt levende til Qvaserne. Disse Omstændigheder gjør Stedet levende, og vil bidrage til dets Opkomst. Byens Næring er Seilads, Fiskeri, Fotsning, Strandinger og lidet Handel, men ikke Agerbrug, thi her gives saare lidet Jord til Byen, som er ringe Sand, og ei udstiftet. Tolden og Consumption kan beregnes om Aaret til 1200 Rdlr.

Udg.

§. 27. Skagen.

Skagen Kjøbstad, der bestaaer af 3de Byer nemlig: Vesterbye, Østerbye og Høyen, hvilken sidste og kaldes Gammel Skagen, er beliggende paa den nederste Punt af Jylland, nemlig de 2de første Byer paa søndre og den sidste paa nordre Side.

Fra Skagen er 7 Mile til Kjøbstaden Sæbye og 7 Mile til Hjøring, samt 5 til Fladstrand. Saavel paa søndre som nordre Side ere de første 2 a 3 Mile Fjølvesands Strækninger, hvor kunns uberydeligt Jordbrug finder Sted, og som idelig er udsadt for Fjorringelse og aldeles Odelæggelse af Sandflugten.

I Skagens Eogn og under Skagens Jurisdiction, omtrent 1 Mill fra Skagen er beliggende 10 smaa Bønderstæder der bære Navn af Bunken eller Skagens Landsbyefogn, hvoraf de 5 Stæders Hærskorn

korn er i 1 Skp. og de øvrige 5 noget mere, saa at alle disse Stæders Hartkorn er 2 Tdr. 2 Skpr. 3 Fd. 1 Alb., og beløber det summariske Folketaal i bemeldte Skagens Sogn eller Bunken sig til circa 68 Personer, og Extraskats Contribuenterne 25 a 30.

Raaberg Sogn er nærmest tilgrændsende, hvoraf noget ligger 1½, noget 2 a 3 Mile fra Skagen.

Folkemængdens summariske Antal i Skagen Kjøbstad er circa 850 Personer, deraf er Extraskats Contribuenterne 533 Personer. De egentlige Borgers Antal som ere forsynede med Borgerstabsbreve er circa 50. Sæbefolkene's Antal var efter sidste indgivne Liste 261 Personer, nemlig til Hovedrullen 106, til Extrarullen 40, og Ungdomsrullen 115. Borgervæbningen i Skagen er saaledes: 1ste Afdeling bestaaer af 1 Capitain, 1 Lieutenant, 6 Underofficerer, 1 Spillemand og 36 Borgere; 2den Afdeling af 56 Borgere; og Artilleriet bestaaer af 1 Capitain, 1 Lieutenant, 2 Underofficerer og 24 Borgere.

Ved den for indværende Aar lagte Forsørgelsesplan var de til Forsørgelse efter Reglementet af 5 Juli 1803 antagne fattige, hvorunder henhører saavel Skagens 3de Vær som Skagens landsbyesogn eller Bunken, saaledes: til 1ste Klasse 4, til 2den Klasse 9, og til 3die Klasse 17.

Skagens 3de Vær og Bunken, eller Skagens landsbyesogn, henhører til et Kirkesogn.

I Skagens 3de Byer er i alt 196 Huse og Gaarde, hvis Assurance-Summa er 36130 Rdlr. Bygnings-Afgiften af Skagen Kjøbstad efter Forordningen af 1ste October 1802 er nu aarslig 124 Rdlr. 58 S. Iøvrigt anmærkes herved, at Huse og Gaarde i Skagen formentligst flyvesandet nu og da maa flyttes, der forvoilder at Husene stundom blive større og stundom mindre, ja undertiden efter erhvervet Resolution tilsladt nedbrudt uden igjen at opføres, hvilket alt har Indflydelse saavel paa Assurance-Summen som Bygningsafgiften.

De offentlige Bygninger i Skagen bestaaer i følgende:

- a) Et Fyhrtaarn der er rundt opført af Muursteen og 27 Alen i Højden, beliggende omtrent $\frac{1}{2}$ Mil vesten for Skagens Nis. (Der har ikke den bedste Plads der burde have været flyttet længere ud).
- b) Fyhr-Inspektorens Boelig, der ligger lige ved Taarnet og bestaaer af:
 - 1) Et Forhuus 9 Fag Cege og Fyrrer Bindingsværk, Muurtafl og Tegltag, indrettet til Stuer, Kjøkken og Kamre.
 - 2) Et Sidehuus 6 Fag sønden i Gaarden, dito Bygning, indrettet til Inventariehuus.
 - 3) Et Sidehuus norden i Gaarden 6 Fag Cege Bindingsværk, Muurtafl og Tegltag, indrettet til Materialhuus.
- c) Byens Kapel, der ligger omtrent midt i Byen, hvor Gudstjenesten for hele Sognet, nemlig Skagens 3de Byer og Landsbyesognet holdes. Dette Huus, der bestaaer af 17 Fag Cege og Fyrrer Bindingsværk, klædt med Tjæl og tækket med Tegl, har den væsentlige

lige Mangel at det ikke kan rumme Menigheden, men som paa Grund af det kongelige allernaadigste Rescripte af 5 Juni 1795 haabes vil blive udvidet. Dette Kapel er bygget i ældre Tider, for at afbenyttes om Vinteren, eller naar Vej og Vejrslig gjorde det vanskeligt at komme til Kirken, der ligger omtrent $\frac{1}{2}$ Mil fra Byen; men da Kirken efter allerhøjstbemeldte kongelige allernaadigste Rescripte er nedlagt, haves nu ei andet Guds Huus end forømmeldte Kapel.

d) Byens Skolehuus, beliggende i Skagens Vesterby, bestaaende af 6 Fag Gege og Kyrrer Bindingsværk, Muurtaul og Tegltag, hvilket Skolehuus er bygget og vedligeholdes for Skagen Kirkes og Kapelles Kasse Regning.

e) Byens Naadstue beliggende i Vesterby og bestaaende af 13 Fag Gege Bindingsværk. Muurtaul og tækket med Tegl og Straae, hvori er 2de Arrestkamre, der ere indrettede efter den nyeste Maade, nemlig lustrige, lyse, sunde og forsvartlig stærke; en Lingskue, et Brandkammer til Byens Sprejter og øvrige Brandredskaber. Et Armaturkammer, hvor de til Borgersvæbnungen hørende Vaaben m. v. opbevares.

f) Skagens Kirkeetaarn *), der, som et Søemærke efter den kongelige allernaadigste Resolution af 5te Juni 1795, skal blive staaende og fremdeles vedligeholdes. Dette Taarn blev ved en Hovedreparation i forrige Aar istandgjort, der kostede 734 Rdlr, hvilke blev taget af Skagens Kirkes og Kapelles Kasse, og da nu denne Kasse er for liden til at vedligeholde Taarnet, Kapellet og Skolen, særdeles naar der, som høist nødvendigt og inderlig ønsket, skeer Tilbygning til Kapellet, formenes at Byen ved allerunderdanigst

Fore-

*) Kirken selv, som var en stor anseet Bygning, er allerede adslaget med tilhørende Kirkegaard af Hlyvesandet, for nogle Aar siden, saa at kun Taarnet er reddet, og vedligeholdes.

Foreskilling vil blive befriet for cene at vedligeholde Skagens Kirkeetaarn, som Seemærke betragtet.

- g) Findes i Skagens Vesterbye 2de Klokke eller Klanghuse, hvoraf det ene er opbygget for Kirkens Ringning og hvori ere 2de Klokker, der bruges ved Ringning til Gudstjeneste, og det andet af Byen betasket opbygget og hvori er en stor Klokke hvormed ringes Aften og Morgen, der kaldes Fredsens Klokke.

Byens Næring bestaaer for størstedelen i Fiske- og Liden Handel.

Af Haandværkere gives en Bødder, en Huustømmermand, 2 Skoemagere, en Skræder, en Smed og 4 Skibstømmermand, af hvilke samtlige Haandværkere dog ingen holde Enevde eller Dreng.

Som egentlig VærtsHuusholder gives ifkun een, der kan siges at leve af det samme.

I øvrigt hjemtager enhver Kjøbmand og Stipper, som farer og har Borgerkab, Vare saavel af Brændevin og Tobak som andet Slags, hvilket igjen af dem i smaae Partier udsælges.

Agerdyrkningen i Skagen er meget liden og avles til alle 3 Skagens Byer ifkuns aarlig 100 a 120 Læs Korn.

Skibsfarten fra Skagen strækker sig nu ikke længere end til Norge og Kjøbenhavn, men har forhen ikke været ubetydelig paa Lybek og Sverrig.

Til Skagen er for nærværende Tid i alt 24 Jagter, hvoraf den største er 7 Læster og de mindre størstedelen 5, 4 og 3 Læster, nogle faa paa 2 og 1 læst,

hvormed i Almindelighed fahre 3 Mand og hver Jagt gjør som oftest 4 a 5 Reiser om Sommeren.

Om Efteraaret naar sidste Reise er endt, bliver Jagterne satte paa Land paa Kuller, hvor de staaer til om Foraaret Jarten begynder.

Ingen af de til Skagen værende Jagter er fra nye af bygget her, men Mængden ere svenske Fiskebaade, Beboerne tilforhandle sig og deraf lade bygge Jagter.

Af Lodsfer gives i Skagen 5, der staae under Lods-Oldermand Hedemarc i Gladstrand.

Told og Consumptionen i Skagen vil af Hr. Casserer lemvigs Opgivende erfares. (See vedlagte Tabel).

Skagen Byes gamle matriculerte Agerjord og Eng er paa lidet nær af Sandflugten ødelagt. Isteden for disse Jorder, er Ld efter anden fra Byens Fælled indtagen og til Agerbrug anvendt.

Efter det Høj Kongelige Rentekammers Skrivelse af 23 Maj 1797 er Byens Jorder ansat for 5 Ldr. 2 Skpr. 3 Fd. 2 Alb. Hartkorn.

Herforuden har Byen en ikke ubetydelig Hede eller Fælled, der dog saavel som ovenmeldte Agerjord er udsat for Ødelæggelse af Glyvesandet, naar der ikke saavel itellig og med Kraft bliver lagt Haand paa Arbejdet til dens Dæmpning, som streng Fredning overholdt.

Ingen benificerede Jorder finde Sted i Skagen.

Consumtionen af Slagens Rjebstød fra 1796 til 1806.

Aarene.	Consumtionen af Korn til Brøndeblin.		ved Malevær- til andet Brug.		Papirspenge for Male- sedler.		Brændings- Afgiut.		Consumtionen i Portene.		Mise-Penge.		Indbragt Løvg.		Lilleg- Penge.		Grasgangs- Penge.		Folkefatt.		Muleter.		Mangels Poster.		1/2 pro Cento af Casserens Bage.		Summa.	
	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.
1796	60	94	783	29	1	90	"	"	385	1½	27	2	53	"	20	87	46	4	22	64	77	44	18	42½	1	32	1521	"
1797	39	54	631	72½	"	52	"	"	467	"	12	86	47	"	"	"	"	"	"	"	1	4	"	"	1	32	1201	12½
1798	40	94	592	88	"	"	"	"	534	61	9	12	63	"	"	"	"	"	"	"	"	"	44	21½	1	32	1276	20½
1799	24	53	510	65	"	"	"	"	554	3	6	68	63	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	73½	1	32	1161	6½
1800	16	30	459	52½	"	"	"	"	648	18	8	52	56	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	71	1	32	1193	63½
1801	12	40	375	17	"	"	"	"	480	71½	5	68	37	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	32	912	36½
1802	17	55	385	43½	"	"	"	"	476	8	"	92	42	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	53	1	32	925	91½
1803	10	70	419	84½	"	"	"	"	489	94½	3	36	36	"	"	"	"	"	"	"	"	"	26	89	1	32	988	22
1804	11	92	400	27½	"	"	"	81	424	60½	2	44	47	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	92½	1	32	991	45½
1805	5	43	363	49½	"	"	6	59½	456	62	"	88	52	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	48	1	32	889	93

Tolden af Slagens Rjebstød fra 1796 til 1806.

Aarene.	Extraordinair Afgiut af Vahre.		Told. og Lassepenge.		Toldfabels Papiir.		Mangels Poster.		Told af Salt.		Transit- Told.		Accise.		Oplags- Afgiut.		Humle- Afgiut.		Overor- dentlig Afgiut.		Fyhrpenge.		Consumtion.		Udsæls og Indsæls Told.		Told af Casser- bønner.		Lassepenge.		Summa.	
	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.	Rdlr.	§.
1796	241	44	2699	84½	60	70	"	"	292	48	"	"	140	66	"	"	"	56	"	"	3	48	343	70½	"	"	"	"	"	"	3783	7
1797	138	39½	1587	10	11	44	"	"	"	"	30	58½	34	41	"	"	"	"	"	"	"	"	355	72½	"	"	"	"	"	"	2157	73½
1798	280	85	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	30½	488	84½	3192	61	1135	91½	69	23	5267	83½
1799	"	44	"	"	"	"	49	87½	"	"	30	49	"	"	"	"	"	"	178	93	"	"	517	7½	269	70½	"	"	57	60	1106	27½
1800	"	"	"	"	"	"	18	23	"	"	10	3	"	"	26	68½	"	"	98	24	2	11½	422	88½	487	74½	"	"	71	88	1137	93
1801	"	"	"	"	"	"	10	91	"	"	"	"	"	"	14	18½	"	"	31	88	"	5	151	52½	411	31	"	"	37	9	657	7
1802	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	13	40½	"	"	382	15½	136	53½	"	"	28	75	560	94½
1803	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	66	"	"	87	22½	"	"	121	53	11	51½	386	32½	774	23	"	"	38	48	1425	8½
1804	"	"	"	"	"	"	27	21½	"	"	15	51	"	"	48	26	"	"	43	22½	14	9	525	53	310	68	"	"	43	50	1028	13
1805	"	"	"	"	"	"	51	49½	"	"	"	"	"	"	13	77	"	"	150	52	6	72½	507	"	997	79	"	"	42	94	1770	40

Extraheret efter Gjenparterne af de til det Høje General-Toldkammer indsendte Extracter.

Slagens Toldkammer den 5te November 1806.

J. L e m m i g.

Tienden af Skagen Byes Jorber og Landsbyes sognet er deels tillagt Kirken, eller nu Kapellet, og deels Sognepræsten, nemlig af Skagen Østerbye, Vesterbye og Højen hver Halvdelen, og af Skagens Landsbyesogn Kirken eller Kapellet $\frac{1}{4}$ Deel og Sognepræsten de $\frac{3}{4}$ Dele.

Udsiftning har ikke fundet Sted i Skagen, og om end saadant her maatte antages at kunde have sine Fordele, saa vilde dette dog medføre sine Mangler. Saaledes vilde den fattige Sifter, der nu kan holde nogle Stkr. Aar og en leje-Koe paa Høden, snart afhænde den ham ved Udsiftningen tilkommende Iiden Deel af Fælleden og saaledes for sig og Familie føle Savnet af de Kreature han der ej længere kunde holde.

I Skagen avles ei andet end Baarsæd, meest Havre og Byg, og ifkun ubetydeligt af Baarrug. Vinterrug formenes, Jorden ikke at være beqvem til, fornemmelig fordi den er sic og Starp. Imidlertid har jeg dette Efteraar gjort Forsøg med at saae 6 Skpr. Vinterrug, for af egen Erfaring at komme til Kundskab om hvorvidt Beboernes Formening er grundet eller ikke.

Kartofler vore meget godt her i Sanden; men kunns faa lægge Wind paa denne Aal, fornemmelig fordi Straaesodret, der her, hvor Aulet er saa lidet, er saare vigtigt, saasom det er meget kostbart og ei altid at faae fra Landet. Ligesom det og formenes at kunne have Stabelige Folger om der blev lagt meget Wind
paa

paa Kartofelavlén i Skagen, siden det som bekjendt løsner Jorden, hvilket er skadeligt her hvor Jordbunden er alt for løs og kunde selv i Agerlandet bevirke Glyvesand.

Antallet af Byens Creature, er saaledes, omtrent 300 Ekr. Faar, 30 Heste og 112 Qvægshoveder, hvoraf 40 ere Lejekøer, som Beboerne leje fra Landet om Sommeren og leverer tilbage om Efteraaret.

Leieafgiften for en saadan Koe om Sommeren er 5 a 6 Rdlr.

I Skagens 3de Byer avles omtrent aarlig 100 a 120 læs Korn, hvert læs beregnet til 3de Trave, og hver Trave til 20 trenegede Kjørve.

Af Høe avles ei højere end 20 a 25 læs aarlig, da ingen Engbund nu haveS til Skagen, men det lidet som høstes er paa Lodsejernes Baarer.

Pengevæsen. Paa Skagens Kjøbsted hæfter ei nogen Gjeld, ligesom Byen ei heller har nogen udstaaende Capitaler. Efter det forrige Aars aflagte Regnskab var Kæmnerkassens Beholdning 83 Rdlr. 65 $\frac{3}{4}$ Sk.

Kæmnerkassens faste Indtægter bestaae for størstedelen i Græsafgift, som de der have Creature paa Fælleden betale, nemlig for en Hest 8 Sk., for et Qvægshoved 8 Sk., og for et Faar 2 Sk. der i Forhold til Creaturene som haveS i Skagen beløber til 16 a 18 Rdlr. ligesaa betales for hvert læs Grøntørv som graves

graves og hjemføres fra Fælleden 1 β ., der kan beløbe til 2 a 3 Rdlr.

Det er i nogle Aaringer bleven anseet gavnligt at Fælleden hen paa Aaret i August eller September Maa-
ned er bleven slaget, for at rense Græsunden, hvilket
Græsafflet i Parcelvris er solgt til Beboerne og har
indbragt aarlig en Indtægt til Kæmmerkassen af 60 a
65 Rdlr.

Kæmmerkassens visse Udgifter er: Byens pligtige
Bidrag til Veterinærskolen 1 Rdlr. 90 β . Byefogdens
Løn 9 Rdlr. 2 Mk. Byens Tjeners Løn 6 Rdlr. 4
Mk. En examineret Gjorbemoders Løn 12 Rdlr.

Qvarteerpenge for Søelndrullerings-Officeren i
Aalborg 2 Rdlr. 3 Mk. 2 β .

Til Opvarmning af Skagens Raadstue 10 Rdlr.

Ildbrand har i mange Aar ikke fundet Sted i
Skagen og altsaa ingen Brandstabe eller Brandhjælp
her eksisteret.

Af Assurancesummen betales aarlig de ordinaire
Brandhjælpspenge 10 β . af hvert forsikket 100 Rdlr.,
og extraordinaire Brandhjælpspenge saa meget og saa
ofte bliver paafordret.

Skagen Byes Skatte var for forrige Aar
saaledes:

Errorskatten	532 Rdlr.	8 β .
Extrapaauddet af Embeds-Indkomster	5 —	76 β .
$\frac{3}{4}$ pr. Cto. Skatten	13 —	8 β .
Bygningsafgiften efter Forordningen af 1ste October 1802	116 —	0 β .
		Toid.

Jordafsaften efter Forordningerne af 1 Decbr. 1802 og 21 Decbr. 1803	16 Rdlr. 55 ß.
Praestekot (den reiserende Kapellans Huusleje)	32 — 64 ß.
Doctor Løn	5 — . ß.
Chirurgi Løn	4 — . ß.
Embedsmændenes Bidrag til Doctor og Chirurgi Løn	5 — 52 ß.
Indquarterings Hjelpekot	48 — . ß.
da Byen havde tilgode for efter forrige Beregning for meget betalt, var Summen ej højere; men efter den senere skete Beregning er Skas- gen Byes pligtige Indquarterings- penge aarlig 85 Rdlr. 32 ß.	
Byens pligtige Bidrag til Delinqvent- penge	19 — 25 ß.
De ordinair Brandhjælpspenge	37 — 72 ß.
Extraordinair dito, 20 ß. af hvert for- sikkert 100 Rdlr.	75 — 48 ß.

Efter hvad allerede er forklaret, er de til For-
sørgelse i Skagens By og Sogn for dette Aar an-
tagne fattige i alt 30 Personer, disse er i Forhold til
deres Trang, af Fattigcommissionen ansatte at nyde i
Penge 255 Rdlr. 4 Mk.; thi Naturalforsøgning kan,
efter Stedets Beskaffenhed, ikke finde Sted. Byens
og Sognets Indvaanere contribuere til denne Summa
efter skete ligning 229 Rdlr. 2 Mk. 8 ß. De mang-
lende 26 Rdlr. 1 Mk. 8 ß., saavel som andre for Fat-
tigvæsenet inderaffende Udgifter tages deels af extraor-
dinaire Indtægter, og deels af Fattigvæsenets Beholb-
ning,

ning, der ved dette Aars Begyndelse i Folge aflagt Regnskab var 109 Rdlr. 4 Sk.

Renten af 200 Rdlr. af et ved Fundats, dateret Skagen den 13 September 1746 af Føder Christopher Ferslew oprettet legatum er i Folge Resolution indtaget under Skagens Fattigvæsen, for øvrigt ejer dette Fattigvæsen ingen Capitaler, og har ei videre Indtægter end saadanne som den 42 §. i Reglementet for Fattigvæsenets provisoriske Indretning og Bestyrelse i Danmarks Rigsstæder af 5 Juli 1803 bestemmer, og beleber disse sig til mere eller mindre i Forhold til de indtræffende Tilfælde.

De Umyndiges Midler i Overformynderriet bestaae af 1391 Rdlr. 4 Mk. 9 Sk., og hvilke ere gjorte frugtbringende mod anordningsmæssig Sikkerhed.

Indquartering af Militaire finder ikke Sted i Skagen i Fredstid.

Skagen har en examineret Gjordemøder, der efter det kongelige danske Cancellies Resolution erholder 12 Rdlr. i aarlig løn; men den mangler Hospital, Fattig- eller Sygehuus.

Ligbærerlaug gives ikke i Skagen.

Brandvæsenet i Skagen bestaaer af 1 Brandinspektør, 1 Assistent og 18 Brandfolk. Brandredskabet er en Sprøjte med Slange, et stort Sege Brandkar, 6 Sekr. Løder Brandspande og 2 Brandhager med Skafte og Touge.

I Skagen gives ikkun en' Bejrmølle, hvilken, naar det jevnlig vil blæse, maa antages at være tilstrækkelig til Byens Maling.

At Markeder og Torvedage gives ingen i Skagen.

At Skagen havde et aarlig Marked i Slutningen af October Maaned kan jeg ikke andet end ansee gavnligt for Byen.

De fornødne Kornvare, Kjøb m. v., som nu ei altid uden Besværlighed formedelsi Stedets affides Beliggenhed kan faaes, kunde da ventes tilbragt; ligesom det og maatte antages at Priserne da bleve mere billige, end naar Vahrene, som nu stcer, vorder bestilte eller ringede af Bonden, hvortil kommer at Stedets eneste Product, der er Fiskevahre, kunde ventes at blive afsatte til Bonden, uden at Fiskerne behøvede at bekoste noget paa at transportere disse Vahre anden Steds hen for at faa dem solgte.

Jagten i Skagens Jurisdiktion er ikke overdraget til nogen.

Saa vel med Hensyn til at udrydde Fabelige Rovdyr s. Ex. Rævne, som Klittens Conservation, da jeg anseer de mangfoldige Rævegrave som findes i Klitterne, at løsne Bonden, og give Anledning til nye Sandflugt, der hvor den maatte være i Begreb med at fandses, tør jeg tilraade Jagtens Bortforpagtning paa visse Aar: hvilket og kunde være en Indtræde for Kongens Kasse.

I Skagen er ingen Gjæstgivergaard, der vel har den Ubegagelighed at det stundom er vanskeligt at faae Logie for en Rejsende; men da Rejsende hertil ikkun indtræffe sielden, og at altsaa ingen kunde leve af at være Gjæstgiver, vilde denne Mangels Afhjælpning være vanskelig, undtagen derved, at Borgerne, som dertil havde Lejlighed, efter Omgang, skulde være pligtige at modtage Rejsende for Betaling.

Læge, Apothek, Doctor eller Chirurg samt Sygehus har Skagen ikke. Hvor sørgelig denne Mangel paa en Læge er for dette affides Sted, der, som meldt, har 5 Mile til Gladsstrand, hvor Chirurgen boer, og 7 Mile til Hjørings Apothek, vil lettelig indsees.

Bejene ere her paa alle Aarets Tider besværlige, og ved Havets Stigen til sine Tider næsten ufremkommelige, saa at, om man endog vil antage, at Befordring kunde til alle Tider tilvejebringes, for at hente Districts. Chirurgen i Gladsstrand, og at han, der har et vidtløst District, paa den Tid var tilstæde og kunde følge med, gif i det mindste 2 Dage hen inden han kunde komme. Hvilken skrækkelig Tid for den ventende lidende. Hvad Under om Quakfaloeren og de saakaldte kloge Mænd og Koner blive søgte til Skade for Helbred og Liv.

Hvortil kommer, at dette Sted, der fra ælbgammel Tid er bekjendt for de hyppig indtræffende Skibbrud, vel ofte i saadanne uhyggelige Tilfælde har modtaget Menneſter, der øjebliklig behøvede Lægens Hjælp
og

og Raad, uden at han da kunde staffles. Hvor ofte det strænge Støb med at sætte Fagrtøjerne paa og fra Land, Baadenes løsten daglig hver Gang de skal bruges, ligeledes paa og fra Land, forvolder Brokflade, Sting, Hold og andet, hvorfors Raad ei her strax kan have, og som foraarsager at den Uoplyste søger Hjælp hos en eller anden indbildt Klog, og hvoraf Virkningen kun bliver den sørgelige Lød, enten en tidligere Død, eller et smertefuldt Liv, og i begge Tilfælde blev den stræbsomme Borger tabt for sin Familie, hvem der altid begravder Savnet af deres Forsørger, og en virksom gavnlig Borger tabt for Staten, efterladende sig trængende Kone og Børn der sødre Ophold.

Af det lidet anførte vil det lettelig skjønnes hvor faare gavnligt det var, at i det mindste en Chirurg var etableret her.

Af Professionister kan Stedet ei siges at trænge til andre end en Murer, i hvor vel det vilde være vansteltigt for ham her at leve, naar han ikke forenede en anden Profession med, eller havde nogen anden Næringsvei.

Vel have, kun en Skræder for Byen, som er 70 Aar og er desuden en Krøbling, men da Uppigthed i Klædedragt paa Skagen ei er stor, og Mængden gaar med de Klæder som daanes og gives af Fruentimmerets Haand, føles denne Mangel i Almindelighed ikke.

Løgter og Vægttere have ikke i Skagen, da ingen reele Gader finde Sted, men Husene ligge for
 stærke

størstedelen afsplitte og mellem Sanddynger, der gjør Broelægning og Broer umuelig og unødvendig.

Vandet i Skagen, er nogle faae Steder undtagen, maadeligt og af det saa faldede Brakvand.

Befordringsvæsenet i Skagen er indrettet i Overensstemmelse med Forordningen af 27 Jan. 1864, men kan formedelst de saa som ere i Staud til og pligtige at tage Deel deri ei straffes videre end netop til Rejsendes Befordring, og selv dette falder Stedet byrdefuldt, hvor Beboerne formedelst Mangel paa Goder ei kan holde flere Vester end til eget Brug gjøres høist nødvendig.

Af Fabriquer gives ingen i Skagen, ei heller synes Stedets Bestaaffenhed at give Anledning til Anlæg af nogen, hvilket og gjelder om Havns Anlæg her.

Skagen d. 6 Novbr. 1866.

D. C. Lund,

Bysfoged.

Ved Skagen forstaars sædvanlig Byerne Østerbye og Vesterbye som er en Samling af Træhuse, som for det meste ligge eenlige og ere omgionne af Sand. De nærmeste Sande ved Byen har man dækket med Mærhalm og Klittgæs, men den Sandmasse, som er indkasset i Byen, bevæger sig ved Vandstød fra et Sted til et andet, lægger sig op paa Husene og sammentrykker dem, saa at Husene maa flyttes, et Uheld, som er truffet flere Gaarde og Huse tilført Tab for Ejerne.

Det

Det eneste Middel at redde Byen fra det Uheld, som desuden gjør Passagen saare besværlig inde i Byen, var maassée at nedbryde nogle af de nærmeste Steder ved Stranden, paa det at Vinden kunde føre det løse Sand ud i Havet, eller muligens med et Slags Snekloov planere det. Sandet kan ei faae Roe at fæste sig i Byen, formedelsk den idelige Gaaden af Mennesker og Creature.

Af Sandenes Dæmpning har den forrige og nuværende Byefoged megen Fortjeneste. Man finder Steder de have ladet jævne ud, som nu bærer god Sæd af Byg og Havre, og giver godt Græs. Ved Fyrtaarnet er ingen Sandflugt; man maatte undres over, at Beboerne ikke flytte deres Huse derhen, men det ligger for langt fra Stranden, hvoraf Beboerne skal leve, hvis vigtigste Næring er Fiske, dernæst af Strandinger, hvoraf der gives 3 til 4 aarlig. De fjæreste Strandinger for Skagens Beboere ere Skibe, som have til Ladning Hamp, Hør, Lærred, Kaffeboenner, Vind; mindre fjærkommen er Tømmer, da samme er meget besværligt at bjerge, thi Beboerne erholde sædvanligen en Trediedeel af Ladningen eller dens Værdi i Bjergelsen. Om Skagen gives en Beskrivelse af Olavius, Kbh. 1787. Udg.

§. 28. Læssøe.

Læssøe er tre Mile lang, af forskjellig Brede fra en halv til een Mil og derover, og i Omkreds omtrent 6 Mile.

6 Mile. Den er beliggende i Kalltegattet, omtrent 3 Mile S. O. fra Rjøbstaden Søbye, hører under Hjørring Amt, men Viborg Stift. Den bestaaer af tre Sogne, Byrum, Vesterøe og Hals, men har kun tvende Kirker, da Hals Kirke er formedelst Sandflugt øde, og man seer nu blot Rundera deraf. Hals Sogn skal, førend Sandflugten ødelagde det, have været det største paa Den, og havt sin egen Præst, men Beboerne bleve, da Kirken og det meste af Sognet var øde, henlagt under Byrum Sogn, hvis Kirke de endnu søge. De geistlige Embedsmænd ere Sognepresten og Kapellanen. De Verdslige ere landsfogeden som alene er Branddirecteur, Birkedommeren, Tolderen og Chirurgen.

*) Dens Hartkorn er, iberegnet Klitgaards, af Ager og Eng . . . 154 Tdr. 7 Ekp. 1 Fd. $\frac{1}{4}$ Alb. Møllestjlb . . . — 4 — 1 — . — Byrum. Præstegaard . . . — 7 — . — 1 —

Sogdenes Hartkorn

er, Byrum Sogn . . . 71 — 5 — 3 — $1\frac{1}{2}$ — Vesterøe . . . 58 — 3 — 3 — $1\frac{2}{3}$ — Hals . . . 24 — 5 — 1 — $2\frac{1}{4}$ —

Folketallet i Aaret 1800 skal have været 1563. Stæderne ligge alle eenlige, deres Antal er 310, nemlig i Byrum Sogn 116, foruden Skole og Ringhund, Vesterøe

*) En god physisk, oeconomisk Beskrivelse over Læssøe findes af Birkedommer Wing, Kbh, 1802.

Bestensee Sogn 124, foruden Skolehuset, og Hals Sogn 70, foruden Skolehuset.

Herlighedsejer. Af Den svares aarlig Landgilbe til Domcapitulet i Viborg 2 Td. Hartkorn 13 Mk., som udgjør den staaende Landgilbe af 309 Rdlr. 36 Sk., dog er Landfogdens Gaard, Klitgaard kaldet, af Hartkorn 3 Tdr. 6 Skpr. 2 Td., og de øde Jorder, som siden Sandflugten ere optagne, fri. De Residerendes øvrige Indtægt af Den er Kongetienden, som deels hæves in natura, deels betales med Penge, den formenes at være af Værdie pr. Td. Hartkorn omtrent 18 til 20 Mk., og oppebæres af Landfogden som hans Løn. Endvidere nyde de Residerende $\frac{1}{2}$ Part af Bjergelønnen ved Strandinger, som formenes at udgjøre i et Middelaar 2000 Rdlr., samt Rettighed til Skifteforvaltningen paa Den. For det øvrige ere Beboerne i Henseende til deres paaboende Stæder og Ejendomme fri, og falder deres Stæder under Arv og Skifte, ligesom til frit Kjøb og Salg. Da Domcapitulet i Viborg, nu det lærde Skolevæsen der, er Herlighedsejer, vælger saame Landfoged, men det var tilvisse til Gavn baade for Den, som og for Domcapitulet, at Den blev Kronens Ejendom, og henlagt under det Kongl. Rentekammers Bestyrelse, imod at Capitlet nød tilberlig Godtgjørelse for sine havre Indtægter. Som Herlighedsejer kan Kongen bedre sørge for denne forsamte Des Opkomst, og med Liden have gode Værenær af den,

den, ligesom det og stod i hans Magt videre at belønne og forfremme en værdig Landfoged.

Jord bund. Dens Overflade er ganske jevn, med en Steenrevel i Midten af landet, derved bliver en stor Deel Vand staaende især i For- og Efteraar, som ved Grøfter burde afledes. Paa Dens søndre S. O. og S. V. Side gives et stort Overdren i den langs Strandkanten værende Grønning, og de saakaldte Rønner, nemlig Hornst Rønt, Kringel Rønt og Lange Rønt, samt Nyeland, og endelig paa de øde og sandfugne Jorder. Af Længhede gives en liden Strækning ved nordre Strand, og noget i Nærheden af den øde Kirke. Paa begge Steder vore Emaalng, hvoraf Landet kan have det Kornøbne. Paa den nordre Kant af landet gives Flyvesand. De øde og sandfugne Jorder afbenyttet til saaleds Græsning for de fleste af Dens Beboere, da de aarlig sammengroe, og ikke mere efter deres Veliggenhed mod Havet kan formodes at blive farlige for landet.

Det var at ønske at landets mange uopdyrkede Jorder opdyrkedes, da Beboerne ikke kan brødføde sig af deres eget Aal. Saaledes kunde Hebe og sumpig Kjør opdyrkes; dertil have vel Tilladelse af det Kongl. Rentekammer, men kun lidet brydes af ny Hebe og Kjør, deels af Mangel paa Gjødning, da den som have brændes formedelst Savn paa Jildebrand, deels tillige som en Følge af Rentekammerets Ordre, at de som bryde Hebe op, tillige skal bygge paa samme,

hvortil Beboerne ei ere villige, thi det betaler sig ei. Da de øde og sandsugne Jorder ere vel tilgroede og udenfare, burde de udskiftes mellem Beboerne. Disse store Strækninger af aldeles udbyrket Jord tjene deels til Græsning for Creature og deels til Løvestjær, hvorved den tynde Jordtorpe afskrælles.

Neppes en Trediedeel af Landet er opdyrket, ved mangeaarig omhyggelig Kultur er det Opdyrkede nu for størstedelen en herlig sortmuldet Krumme, tjenlig til al Slags Sæd, og som bærer, naar det udlægges til Græs, den skønneste vildtvorende Holdklover. Men disse opdyrkede Smaastykker ligge adspredte, ligesom Stæberne paa Landet, og ere gennemfaarne af unyttige Veje, begrænsede af Hede og Kjør, og mangle Indhegning og Grøfter. En god Gaard her paa Landet af de større, staaende for en Lønde Hartkorn, med gode Bygninger, betales med 800 à 1000 Rdlr. Paa en sliG Gaard kan saaes 10 à 12 Tdr. Sæd, holdes 4 Heste, 4 Køer og nogle Saar. Landet er ikke udskiftet, og saa Indhegninger gives; da Grunden er sandig og løs, vil Jorddiger ikke staae, og være af Værdighed.

Næring. Beboernes Næring er deels et usuldkomment Jordbrug, som ei kan brødføde Landet; deels noget Hornfiskefangst om Foraaret *). Fiskeriet er ubetydeligt formædelsk Grundene. Deels Søefart,

*) Om Fiskeriet og Fiskeredskaberne see Bings Beskrivelse S. 151.

fart, da Mand og unge Karle fare fra Aalborg, Kjøbenhavn og flere danske Steder; og deels Strandingen, formedelst de mange Udgrunde rundt om Den.

Strandinger. De strandede Skibes Antal om Aaret kan beregnes omtrent til 3 a 4 Skibe. Fra Aaret 1780 til 1800 ere 86 Skibe indstrandede. Saa snart et strandet Skib er anmeldt ved Strandingsflag fra landsfogdens Gaard, begive alle Mand, unge og gamle sig til Strandingsstedet, hvor Contract, i Overværelse af Birkedommeren, Tolberen og landsfogden, mellem den strandede Skipper og Bjergerne bliver indgaaet og sluttet. Af denne Bjergeløn nyde de *) Residerende i Viborg $\frac{2}{3}$ Part, uden Afdrag til Godtgjærelse til Bjergerne for Bruget eller Tabet af deres Vaade eller Redskab. Bjergelønnen, som indgaaes med Skipperen er sædvanligen $\frac{1}{3}$ Deel af Strandings Bærd, men er det en kostbar Ladning, da en $\frac{1}{3}$ Deel af Bærdien; er den meget havereret, da det halve af Bærdien. Man anseer som oftest Bjergernes Fordeel ifkun ringe, naar alle Omkostninger og Udgifter beregninger ere skadragne, hvilket meget foraaarsages ved et større Sammenløb af Mennesker end behøves, og at flere Dage hendrives unyttige. Birkedommer Bing **) tilraader derfor en bedre Indretning med Strandingsvæsenet her paa Den, overensstemmende med det fgl. Rescript af 27 Maj 1785 for Bornholm.

N n 2

Jord.

*) D. e. Bisporpen, Stiftsprovsten, Rectoren og Conrectoren.

**) Bings Beskrivelse S. 123.

Jordbruget bestyres alene af Fruent'mrene, hvormed Mandfolkene kun sjelden besatte sig. Landets Jorddyrkning har meget Særegen'. Plougene ere meget svære, omendstjont Jordarten er let og tør, og paa de fleste Steder sandig. For Ploven spændes 12, 14 a 16 Heste, og da et Sted har kun 2, 3 a 4 Heste, maa 4, 5 a 6 Beboere forene sig om en Plov at drive. Man pløjer blot om Efteraaret den Jord, som følgende Foraar skal besaaes med Havre og Byg, da det istedet for igjen at pløjes, bliver bearbejdet om Foraaret med Spade. Til Undskyldning for de svære Plove anføres, at man er nødt til at pløje 8 a 9 Sommer dybt, for at ødelægge Senegræs og Græsrodde, som ellers quæler Sæden. Spaderne ere større end de brugelige Spader paa Fastlandet, og meget tynde. Skafet er kort, $3\frac{1}{2}$ Qvarter lang i det hele, frummer lidet fra Ende til anden, og for oven bred til Haandfang. Med disse Spader kan de indfødte Fruentimmer forrette ulige mere Arbejde paa lige Tid end Fremmede, og med dem spades Agerjorden om Foraaret til Sæd. Deres *Wogne* ligne Amagernes.

I Almindelighed pløje Beboerne baade til Vinterfæd og Vaarsfæd om Efteraaret, uden igjen at pløje til Vaarsfæden om Foraaret, førend det besaaes, men i det Sted graves om i den vinterpløjede Jord, om trent 3 Sommer dybt, som kaldes at *jevne* eller *prikke*, hvorved Agrene overalt faae mere Jevnhed, end det som alene bliver pløjet, og Sæden fremkommer

mer langt jevnere end efter Ploven. Man regner at en god Pige kan jevne daglig til 4 Skpr. Bygsæd. Fortreffelig Sæd giver den Behandling. Konerne besaae selv deres Jorder, de give tykkere Sæd end paa Fastlandet, de saae tidligere deres Waarsæd, og høste derfor tidligere. Sæden nedharves paa sædvanlig Maade. Her saaes Rug, Byg, Havre, libet Waarsvede og Vinter. Sæden bliver liggende uopbunden, indtil den er tørret, da den først bindes i smaa Meeg, og tre Meeg gjør en Kjærv. Dri vten er fire Kjærve Korn, nemlig Byg, Rug, atter Rug og Havre, eller først Rug, derpaa Byg, atter Rug, og derefter Havre. Der gjødes til den første og tredje Kjærv, og Gjødslen udføres om Efteraaret paa Grønland og paa Stubben. Efter fire Aars Brug udlægges Jorden til naturlig Græsning i 5 a 6 Aar; thi Klexer, Raigræs og blød Heire saaes kun af enkelte uden for Bøndestanden; men da Jorden er meget omhyggelig behandlet, og gjødet to Gange til Sæd, give disse Græsagre den frodigste Græsart af naturlig Græs med vilde vorende Hvidklexer. Landets Høbjergning bestaaer alene i ommeldte gode Waaregræs, som, efter at det er vejret i nogle Dage, sættes i Stak. Af Engbund gives paa Den kun et eneste Stykke, som ligger til Klitgaarden. Gjødslen foreges om Sommeren med Jordblanding og Tangmøg, nemlig med det i Strandkanten liggende forraadnede Tang og Tangrødder, som er en god Gjødning for Jorden; men anden Tangs Anvendelse.

dele til Gjødning er frugtesløs, da den kan i nogle Aar opløjes uden at gaae over i Forraadnelse. Af Sennep avles det Fornødne, og af Kartofler det som bruges i Huusholdningen.

Haver. Nogle Beboere have i de sidste 12 Aar anlagt Frugthaver, hvori de fornødne Rjæffensager og Frugter til deres egen Huusholdning avles, og nogle Enkelte kan aarlig sælge til andre Beboere Vøbler og Pærer. Landsfogden Hr. Hesselholt, som foruden sine mange andre gavnlige Fortjenester til Dens Vel, har i Havevæsenet for-gaaet med et godt Exempel, og anlagt en smuk Have med mange Frugttræer og andre vilde Træer. Kaaalhaver findes overalt.

Landet har kun en liden Skov, kaldet Lunden, paa omtrent 6 Tdr. Land, tilhørende fire Beboere. Træerne ere Eg, Elle, Ask, Birk og Rønne, det er smaa Træer ikke i den bedste Grøde, formodentlig kan Mangel paa Fred hertil bidrage. Ejerne have neppe det Fornødne af den til Redskabers Vedligeholdelse. Brænde kjøbes fra Vendsyssel, og betales med 3, 4 til 5 Rdlr. Tannen foruden Fragten. Landet har tilforn høvt mere Skov, men det er ødelagt deels ved udtidig Hugst til Saltkjedlerne i Kannikernes Tid, deels ved Sandflugt og Mangel paa Fred.

Af Lørvemoser gives ingen, man formoder de ere tilbækkede af Sandflugten, da der paa enkelte Steder findes under Sanden Mosegrund af den bedste sorte Løv, blandet med Rødder, som kun i tørre Aaringer kan

kan faaes, og ei mere end to Tørv dybt formedelst Vand. Denne Mosegrund, som er meget svovlet, er ved Opgravningen løs, men ved Tørring bliver fast og brænder meget godt.

Af Mangel paa Skov og Tørvestjær anvende Beboerne Røe og Faaremøg til Brænde, som sammenklappes med en Skovl i runde Rager, der om Foraaret lægges paa Digerne og andre høje Steder for at tørres ved Solen, hvilket kaldes Klappinger, som brænde meget godt. Arten af disse Rager med sin hakket Overtørv og byrft Gjedning er den brugelige Gjødning til Agerjorden.

Huusdyrene. Hestene ere mindre end i Jylland og heel maadelige med ringe Been, de sælges og kjøbes af Køerne. Her tillægges ej videre end til Landets Fornødenhed. Hestene røgtes og passes slet, som oftest bliver Halmen ikke Naaren til dem. De græsses maadelig i Heden om Sommeren, og om Vinteren maae de af Mangel paa Foder gaae ude, og leve af lyng, saasnart Jorden er bar, undertiden gives dem af Træng Tang at æde. Man burde holde Stude istedet for Heste, da Beboernes Avling er for lidet til Heste, og man kan ej tilberlig røgte dem. Disse mange unyttige og slet fødte Heste fortære hvad Køerne burde have, saa at Beboerne kun kan holde saa Køer, og ikke samle det Fornødne af Smør og Ost til Huusbrug, og have intet at sælge. Racen af Hornkvæg er ganske god. Af Faar er Arten en Blanding af lan-

dets

ders egne og de større langhalede, indførte af Hr. Landsfoged Hesselholt. Gaarene malkes ikke. De som føde deres Gaar godt, give dem Rugrivelse, helst Paaaren i sin Hæftelse i de første 6 Uger, og siden gives dem fint godt Høe. Prisen paa et Lam er her 6 Mk., Bedet 12 Mk., og for 1 Lpd. fin Uld 6 Rdlr. Mob Skab bruges at vasse dem i Sævand paa de saarede Steder nogle Gange; andre bruge at vasse dem i en Blanding af Vand og Tobak sammenkogt, og af de Gaar, som saaledes ere blevene behandlede, ere kun faa døde. Svinene ere smaa og af et ringe Slags, de opføres i Færningen med Melt og Rug, og siden med Valle og Græs. Nogle af Beboerne have Bier, men kun enkelte Stader.

Af skadelig Udsj gives Maus, men Røtter og Muldvarpe findes ikke, endog de Røtter som ere hidbragte med strandede Skibe ere døde. Almuen er af den faste Formening, at de Hal være forbliste Landet. Jordlopper gives ej heller. Af Klinte, men især af Heire vover endel.

Af særegen Industrie gives om Foraaret Hornfiskeriet, som undertiden flaaer lykkelig ind, og giver nogen Fortjeneste, men medfører og i visse Aar Tab, særdeles naar de miste deres Fiskeredskab, som inddræffer i Storm. Om Vinteren virker Fruentimrene Dynevaar til Salg. I øvrigt gives ingen Industrie.

Tangtage. Husene ere tækkede med Tang, som er varigt og varmt. Man finder her Huse med saadan Tække, som har lagt over 100 Aar paa den nordre Side, men paa de andre Sider ligger det ikke saalange. Tangen lægges 1 Alen tykt paa, og udfordrer stærke Sparter og lægter. Om For- og Efteraars samles Tangen, vejres og kjøres hjem, thi Sommer-tangen, kaldet Ormetang, skal være utjenlig. Fruentimrene ville Tangen sammen tykt til den ene Ende, og smalt til den anden, saa langt, at den kan hæftes til 1ste, 2den, 3die og 4de nederste lægte paa Taget, og hænge med den tykke Ende ned til Jorden. Den smale Ende af Tangbøkkene vikles om lægterne saa tæt til hinanden paa hver lægt som mueligt, fornemmelig paa begge Enden af Huset, hvilke ere de vanskeligste Steder at belægge. Hvorefter en stor Deel løs Tang anbringes øverst paa Taget. Til Sturning lægges nogle lange smalle Baarne Græstørø paa Mønnen af Huset. Til et Tag Huus bruges 15 smaa løs Tang. Sligt Tangtag fanger ikke let Ild, men kommer først Ild i Tangen, er der ingen Redning for Huset. Naar Huset er nylig tækket, hænger Tangen næsten lige ned til Jorden. Naar det har faaet den fornødne Fasthed, afstjæres det med en Kniv til midt paa Væggen, samt for Vinduer og Dørre.

Husene ere udsædvanlig vel byggede af gode Eeg og Fyrstemmer. Baaningshuset, kaldet Indhuset, er hos mange af brændte Steen, Udhusene ere flinede

Klinebe op med Leer. Mange Familier ere forsynede med flere Stuer og Kamre, som ere panelede og malede som i en Kjøbstad, og rigelig forsynede med Speile, Skildrier, Dragtister og Chatoller. I Almindelighed sees overalt, i hver Mandes Stue, Steentøj og Lintallerterener opsatte rundt om under Loftet paa Hylber eller Rækker, samt i Boestuen flere gode opredte Senge og Kaffelovn, Stueuhr m. v. Uden for ethvert Sted staar en Flagstang, hvorpaa Flag vajer ved alle indfaldende Højtideligheder. Flagstangen tjener desuden til et Signalsprog, da man med en opbidset Rude tilkjendegiver s. Er. at Folkene skal komme hjem at spise, eller een af Naboerne efter Løfte skal komme til den anden.

Paa Den er ingen Vandmølle, men 72 smaa Windmøller, saa at mange Familier have een liden Vejrmølle ved deres Baaningssted. De koste ubetydeligt, da Lønnen er høves ved Strandinger for Lav Pris, og Møllestenene ere smaa; i Almindelighed koster en flig Mølle fra 50 til 100 Rdr. at bygge.

Levemåade. Almuen lever fornemmelig af Rugbrød, hvortil spises tørre Glynder, og vindtørret eller reget Hornsild og tør Sild; deres Drik er Vand, eller tyndt Ol, Kaffe og Brændevin. I Pløjetiden og Høstenætid leves bedre, da gives Kjøb, Flæsk, Smør og Ost. Rugbrød bages paa to Maader, dels paa den sædvanlige Maade, som kaldes blødt Brød, og dels i store runde Rager, som klevs og steges ganske

ganste haarde, det kaldes Rørringbrød. Naar Mandfolkene fare paa Søen at fiske, eller ved Strandinger, leve de alene af Rørringbrød, tør Fisk, og Brændeviin.

De indfødte Mandfolk klæde sig som velhavende Søfolk, og Fruentimrenes Dragt ere fremmede Tøjer, begges Dragt ere ulige kostbare og bedre end Almuens paa Fastlandet. Fruentimrene af Almuen, baade Unge og Gamle, bære ved alle leiligheder uden for Huset et hvidt lærredsklæde om Hovedet, som tillige skjuler Næsen og Hagen. Dette Mund- eller Hæklæde trækkes ned, naar de hilse, eller tale med en Fremmed. Omendstjont Fruentimrene besørge Jordens Dyrtkning og al Slags Markarbeide, væd de ved bemeldte Mundklæde og ved bestandig at gaae med Handsker saaledes at conservere Huden, at man skulde troe at de havde ingen besværlig Udgyerning at forrette. Beboernes Velstand skal ikke være stor, man beregner de samtlige Steder med Besætning, Ind- og Udboe kan anslaaes efter Bleg til omtrent $1\frac{1}{2}$ Tønde Guld. Indtræffer i lang Tid ei Strandinger og Fiskeriet mislykkes, herfter almindelig Pengemangel. Thi vel forjene Mandfolkene endeel Penge om Sommeren ved Hyre til Skibs, hvilket dog lider stor Afbræk ved den aarlige Udcommando til Kongens Flaade, og Fruentimrene paa deres Side ved Spinding og Vævning, og lidet Salg af levende Creature, Kjød, Flæsk, Ost og Uld, men det kan ri veje op til deres mangehaande Fornødenheder af Raff-, Sukker,

Sukker, Tobak m. v., til Skatter, Landgilbe, Renter og Gølfeløn, og fornemmelig til Kornvare, da Den under sit nærværende ufultkomne Jordbrug ei kan kornføde sig, og desuden meget Korn forbruges her paa Den til Brændeviin.

Privilegier. Efter Rescript af 23 Juni 1740 er det samtlige Beboere tilladt at indkjøbe fra nærmeste Kjøbstad Salt, Humle, Sæbe, Tjere, Bees, Tobak, Jern m. fl. Ting, som til daglig Brug behøves, og igjen at udsælge samme til andre paa landet i smaa Qvantiteter. Under 25 Decbr. 1769 ere Beboerne forundt Frihed at sejle med deres Baade til Steberne under Gladsstrands Tolddistrict, for derfra til deres Fornødenhed at hjembringe Brødkorn, Brændevæed, Løv. og deslige, uden derpaa efter Toldrullen at gjøre Angivelse, og tage Toldseddel, hvilken Frihed siden under 16 Juli 1772 er extendet til Aalborg. Under 28 Marts 1738 have Beboerne erholdt Frihed paa at brænde Brændeviin til eget Brug.

Exportter. Af Dens Frembringelser ere følgende de vigtigste Exportter:

1794.	1795.	1796.	1797.	1798.
Dynavaar 45 Stk.	Dyner 9 Stk.	Dinner 45 Stk.,	Dyner 30 Stk.	6 Stk.
Flaſk Røget 17 Skpd.		Baar 33 Al.		
3 Lpd.	13 Skpd. 13½ Lpd.	19 Skpd. 5 Lpd.	9 Skpd. 15 Lpd.	9 Skpd. 16 Lpd.
Kaar levende 17 Stk.	8 Stk.	16 Stk.	9 Stk.	43 Stk.
Sjæs evende 17 Stk.	:	:	36 Stk.	42 Stk.
Giaaskjød røget	36 Lpd.	33 Lpd. 10 Pd.	11 Lpd.	23 Lpd.
Giaaf ſjær 16 Lpd 5 Pd.	27 Lpd. 8 Pd.	10 Lpd. 7 Pd.	6 Lpd.	:
Huder af Røer 16 Stk.	20 Stk.	34 Stk.	13 Stk.	:
Hornſik, ferſke Baar				
bedlaſter 22	17	11	6	4
Rjød af Kaar, røget				
38½ Lpd.	31 Lpd.	31 Lpd.]	13 Lpd.	3½ Lpd.
Rjød af Hornqvæg,		72 Lpd.]		
ſaltet 2 Ldr.	1 Lb.			
Dito af ferſk	1336 Pd.			
Røer, levende 36 Stk.	:	4	5	1
Oſte . 41 Lpd.	5½ Lpd.	69 Pd.	4 Lpd.	65 Lpd.
Pøſſe, røgede 30 Lpd.	16½ Lpd.	33 Lpd. 10 Pd.	5 Lpd.	1½ Lpd.
Skind af Kalve 12 Deg	195 Stk.	17 Stk.	7 Deger 4 Stk.	9 Stk.
Uld . . .	:	:	69 Lpd.	15 Lpd. 12 Pd.
Badmel . . .	:	:	111 Al.	477 Al.

Foruden mindre Baade have Beboerne sædvanliggen 14 til 16 store Baade paa en halv til 2 Commercelsæters Drægtighed.

Til Gavn for denne De maatte man ønske, at Heden, de uopdyrkede Jorder og dæmpede Sande bleve udflistede; at Beboerne opmuntredes ved Præmier til Indhegninger, Grøfter, ny Jords Optagelse, og Plantning af Piiil, Af, El og Eeg, sligt kunde tjene til Læe og Brændsel, at de ikke behøvede at afkrælle Grøntorven og tage Gjødning til Brændsel. Landet har en Læge, men savner Sygehuus, som var nødvendigt baade til at modtage Skibbrudne, som vare angrebne af Koldbrand, som og til landets eget Bedste. Det savner endvidere et Tjyrtaarn, eller muligen tvende, af Mangel paa disse bruges Stænger med Halmviste paa, og en Havn til Baade. Dets Saltfogerie maatte man ønske blev drevet med mere Kraft.

Salttilvirkningen paa Læssøe.

I ældre Tider blev virket meget Salt paa Læssøe. Kannikerne i Viborg havde deres Saltkjebler der. Efter Beboernes Sigende er ved Saltfogeriet Skoven paa landet bleven ødelagt, hvoraf Ildet er tilbage. Siden efter har en vis Doctor Bister, til hvad Tid kan ej siges, opholdt sig der i flere Aar, og virket Salt. Han har derved tilsat sin Formue, og saae sig nødt til at forlade landet. Endnu sees, ved den saakaldede
Salt

Læssøe, hvor Bygningerne til Jølkene og Saltkogeri-
et haver været.

I Aarene 1764 — 66 havde et mineralogisk Selskab i Kjøbenhavn den Plan at anlægge et Saltværk paa Læssøe. Selskabets Medlemmer i dette Foretagende vare Professor Ascanius, Lærer ved det Charlottenborgske Naturaliecabinet, Cancellieraad Mangor, Peter Volquarts, Peder Bugge, Thomas Bugge, M. Bugge, Gerhard og Morell. Selskabet havde udvirket Cancelliers Tilladelse til at anstille Undersøgelse paa Læssøe om den Sag, som erfares af Geheimeraad og Greve D. Thotts Brev af 10 April 1764 til Domcapitulet i Viborg; endvidere erholdtes Hans Majestæts Medvirkning, som vides af Selskabets Memorial til Kongen af 4 Septbr. 1764. Om den Sag corresponderede Selskabet med Capitulet i Viborg, med Landfogden Zeuthen og Toldforvalter Thaarup. Professor Ascanius foretog selv i det Nærmeste en Reise til Læssøe. De i den Anledning vekslede Breve findes i Afstrevet i Landfogdens Archiv paa Læssøe.

Det mineralogiske Selskabs Plan var:

- 1) At erholde Herligheden over Læssøe Land, mod at svare Domcapitulet i Viborg den Summa 309 Rdlr. 2 Mk. 4 S., som er Landets aarlige Landgilde-Afgift.
- 2) At erholde af Landets Beboere 2 Dages Arbejde om Aaret til Værket, de med Heste og Vogne, som havde dem, af de andre personlig Arbejde.

Det

Det skulde paalægges Beboerne, da de ingen Kongereiser forrette.

- 3) At anlægge en liden Havn, at sørge for Vejes Anlæg og Forbedring fra Saltværket til Stranden. samt at bygge de fornødne Bygninger til 12 a 16 Baaninger og Pakhuus.
- 4) At have paa Landet en stor Avlsgaard, som kunde underholde 8 a 12 Heste, 50 Køer, med 50 a 60 Tønders Udsæd, og til den Ende at eje de sandfugne Jorder.
- 5) At eje Bjærene, hvor Søhlen findes til en Fjerdingvejs Afstand fra Søen.
- 6) At forskaffe sig Brændsel til Panderne enten ved Steentul fra England eller Martørn fra Skagen, eller Tørn fra Vendsyssel.

Man ser deraf, at det mineralogiske Selskab har fundet Læssøe tjenlig til et betydeligt Saltværk. At det ikke blev udført, var fordi Indbyggerne med Landfogden satte sig derimod. Det hvorover Indbyggerne følte sig fornærmede var, at man vilde have fri Vægt og Gangdage af dem til Værket, samt berøve dem de sandfugne Jorder til en Avlsgaard, og udelukke dem fra Saltseem.

Det tillades mig herved at bemærke, at dersom det mineralogiske Selskabs Plan med et Saltværk skulde udføres for Kongelig Regning, var det aldeles nødvendigt at Hans Majestæt maatte erhverve sig Herligheden over Den. Som Herlighedsejer lod Planen sig udføre

uden at fornærme Beboerne. Men om her noget important Værk kan anlægges, drifter jeg mig ei til at forstikke, da ingen kan angive, hvor meget Vand Saltførn indeholder og om den er i alle Aar lige vandrig. At den i det mindste kunde levere aarlig 1000 Tdr. Salt, derom kan ingen Tvivl være.

Den 22 Juni 1808 besøgte Hr. Landfoged Hesselholt, Bergcandidat Münster og Udgiveren Stedet, hvor det salte Vand hentes, som er ved den nordre Side af Hornsif. Kollen, og kaldes Saltbøden. Det er en stor Sandflade, paa mange Tusende Tdr. Land, hvor Vandet gaaer over om Vinteren, men ei om Sommeren, uden naar stærk Højvande gives. Paa en stor Strækning af denne Sandflade, fremqviller Vand, ved at kaste et Par Spademaal i Jorden, som er saltere end Havet, men af forskjellig Lødhed. I den Omfreds Beboerne hente Vand af Egen, ved at grave Huller, er Egen 9, 10, 11, 12 a 13 Lødig efter Lamberts Spindel, og det kan være et Areal af en Td. Lands Størrelse; men Erfarenhed lærer, at man kan grave Huller paa et langt større Areal, og finde Vandet omirent af lignende Lødhed. I en længere Afstand er Vandet ej saa stærkt, og bliver 7, 6, 5 og 4 Lødig. Bessynderligt er det, at Coolen er i aftagende Syrke jo nærmere man avancerer med Havet, og ligeledes i den modsatte Linie op til Landet. Fra 12 a 13 Lødig taber den sig i begge Directioner tæt ud til Havet og tæt op til Landet, hvor Grunden er stenig, indtil 2 Lødig, som er Havets Saltlødhed eller Saltgrab.

For at forklare dette Phænomen, maae man vel antage, at naar Højvande indfinde sig paa Fiærene, bliver det staaende paa den flatte Sandgrund en Tib lang, og da graberes til 9 a 12 Lødig, forinden det fæi i Sandet, og bevares der som i et Reservoir. Den Saltstyrke kan ej finde Sted ved Havet, hvor

Sandet idelig mættes af det svagere Søevand, der er kun 2 lodig, ei heller paa Hjørnene tæt under Landet, formedelsi tilflydende Regnvand. Ei heller kan det finde Sted paa alle Sandrevler, med mindre de ere fri for Steen, af et tykt, fint og compact Sandlag, som længe kan modstaae det overskyllende Søevand, at Vandet kan tilbørlig grabere sig ved Sol og Wind, forinden det trækker ned i Sandet; og endelig at Sandfladen er jevn, uden Huller, og mærkelig Sænkning mod Havet, thi ellers leber Vandet for hastig bort. Imidlertid maae sandsynligviis samme Phænomen finde Sted paa flere Steder, hvor Sandrevler gives paa vore Der og Kyster, naar Undersøgelse blev anstillet.

Saltsoen eller Søehøden paa Læssøe er stærkest fra det tidlige Foraar til St. Hansdag, siden efter er den svagere. Er Havet uheldig gaaet over Hjørne er Søen flættet. Har Solen skinner varmt i nogle Dage er Søen stærkere. Naar Beboerne kjøre til Søen efter Vand, grave de i den tørre Sand med Spaden et Hul af 2 til 3 Fods Dybde. Vandet quiller frem i Hullet, dets Godhed prøves med et friskt Hønsæg, om det bærer samme stærkt op, hvis ikke, graves i Nærheden et eller flere Huller, om Vandet skulde være der stærkere. Vandet har den forønsede Styrke, efter Beboernes Udtryk, naar Hønsægget bæres saaledes op af Vandet, at det frembyder en Flade saa stor som en 10 Skilling kan skjule eller bedække. Det vil sige, at Soolen er 12 lodig. Dette Vand søes af Beboerne paa Lønder, og kjøres hjem til deres Huse, og mange have 2 a 3 Mill til Saltsoen. Ved deres Bopæl have de Saltkisterne staaende. Det er flade Kasser 2 a 3 Alen lange, 1 a 1½ Alen brede, staaende paa en Fod af 2 til 3 Fods Højde. I Kisten eller Kassen gøres Vand af Lønden, at det staaer 3 Tomme højt. Naar Solen skinner varmt i 4 Dage, søomme den 3die Dag Saltkrystaller paa Vandet, og den 4de Dag haves Salt.

Salt. Den tilbageblivende Bundlage i Kassen er bitter og bør bortkastes. Dersom man og lader den blive til Salt med det øvrige, faaer Saltet en bitter Smag. Det forsømmes undertiden af Beboerne. En flig Saltkiste kan give efter deres Størrelse og Sommerens Varme 2, 3 og 4 Skpr. Salt. Den er forsynet med Laag, som lægges over den om Natten, og om Dagen, naar Vejret er taaget og det seer ud til Regn.

Til Forsøg blev Hr. Linbegaards Saltkiste maalt, den var $2\frac{1}{4}$ Al. lang, 1 Al. breed, 2 Tommer dyb, i den blev gydet 18 Potter Vand af Søen, som var 13 lødig, og af disse 18 Potter Vand havde paa fjerde Dag 3 Pd. Salt. Sex Potter Vand, 13 lødig giver altsaa 1 Pd. Søesalt eller $\frac{1}{2}$ Potte Salt; thi 1 Potte Salt vejer 40 Lød.

Kisterne gøres bedst af Ege, men sædvanligst af feed Fyrretræ, meget tørt Træ, som tættes med Værk og beges, og udoendig tjeres. Grantræ er ugenlig til Kisterne. En flig Kiste med Laag, klinket med Jernnagler, staaende paa en Fod, koster der kun 12 a 13 Mk. Den betaler sig strax det første Aar, jo ældre den bliver, og derved gennemrænges af Salt, desto bedre er den. En gammel Kiste giver mere Salt end en nye. Den Skik at virke Søesalt var efterhaanden gaaet af Brug, der virkedes kun af enkelte Beboere, nu ere henved 200 Saltkister anskaffede, enhver virker til eget Brug, og nogle endog til Salt til Jylland. Den fattige hensejter Søevandet i Bakker og Truge, og paa den Maade virker nogle Potter Salt. Desuden benyttes meget af bemeldte Søvand som tjenlig Laag for Luvsil, s. Gr. Flynder, Lørsil, Koller, som i dette Vand henlagt en Nattestid er tilbørlig laget for at tørres. Paa samme Maade lægges i dette Vand al Slags Kjød som Pal røges, og bliver tilbørlig saltet, om det og var den fædste Gaas.

Af det Anførte erfares, at Saltsøen paa Læssøe er ikke uvigtig, saa at den i sin nærværende ufuldkomne Tilstand forsyner landets Beboere, 1500 Mennesker, med det fornødne Salt, og afgiver noget til Gastlandet.

Men følgende Forbedringer kunde her anvendes:

- a) For at samle Vandet i nogen Mængde, burde ned sættes Lønder uden Bund, at Vandet kunde løbe deri, eller Brynde sættes af egne dertil brændte Slurftene, som brugelig er i det Brandenborgske, hvor Brynde anlægges i Glyvesand, da det tiltrykkende Sand fæster Brynden. Fra Brynden kunde da Vandet optrækkes eller oppumpes, og henledes til et Sted i Nærheden, hvor Saltskifterne skulde sættes eller Regeriet være.
- b) Saltskifterne bør være ved Søen, og saa mange som til Markets Drift behøves. Deres Størrelse og Indretning tør jeg ei bestemme, men formoder, at den Art Saltskifter kunde benyttes, som bruges ved de saxiske Saliner Rosen og Artern, hvorom Hermbstädt taler i hans nœves alg. Journal der Chemie, 2ter Band 3 Hest.

Ved den værdige Hr. Landfoged Hesselholts Be-
stræbelser er i Aaret 1809 oprettet et lidet Interessent-
Selskab for at drive Salttilvirkningen med mere Kraft,
det har ved Søen 40 store Kister, og en Mand til at
passe det.

T r y k f e i l.

- Side 61. R. 15, Jernaxter, l. Jerna e .
- 71. — 25, da, l. de.
- 89. — 30, Skovgrund, l. Skovgaard.
- 94. — 6, Ulve gives erndnu, l. Ulve besandtes tilform.
- 99. — 14, eller taxeres l. at taxere.
- 100. — 27, græsset, l. græssedes.
- 104. — 21, sammenpløjet, l. sommerpløjet.
- 104. — 26, Faren, l. Furen.
- 108. — 3, fiske Mal, l. give Mal.
- 108. — 26, l. i Gjersild Bugt.
- 115. — 3, Ruggaard, l. Rugaard.
- 115. — 16, Meelgaard, l. Meilgaard.
- 118. — 19, udtæret, l. fortæret.
- 139. — 2, Tørb, l. Tjærn.
- 199. — 5, sælges, l. sælges e. sælbes.
- 204. — 1, Gjøds, l. Gjøde.
- 270. — 3; Kroge, l. Krage (Kadbumdet Fiskeband).
- 276. — 13. i Tiden, l. for Tiden.
- 302. — 11, Gruné, l. Gruné.
- 374. — 28, Gleslum, l. Gleslum.
- 388. — 24, l. Hællum og Hindsted.
- 445. — 25, men, l. med.
- 469. — 21, 3 Skp., l. 3 Skpr. Hørfæ.
- 469. — 26, bliver meest, l. giver meest.
- 532. — 10, Kaffebræber, l. Kaffebræber.
- 557. — 23, Vandsted, l. Windsted.

